

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΩΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ»

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	13 - 348
"Εκθεσις Πίστεως	13 (353) *
'Εγκύκλιος 'Επιστολή	112 (408)
Περὶ Πίστεως λόγος ὁ μείζων	20 (356)
'Αποσπάσματα	47 (370)
'Εορταστικά 'Επιστολαί	126 (416)
Προσωπικά 'Επιστολαί	289 (425)
ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ	353 - 453

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεων ἀριθμοὶ εἶναι οἱ ἀντίστοιχοι τοῦ πρωτοτύπου κειμένου. Εἰδικῶς εἰς τὸν παρόντα τόμον δὲν περιέχονται ὅλα τὰ ἀντίστοιχα πρὸς τὴν μετάφρασιν πρωτότυπα κείμενα (κυρίως τῶν ἐπιστολῶν), διότι, ὡς θὰ πληροφορηθῇ ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὰς σχετικὰς εἰσαγωγὰς καὶ σημειώσεις, τὰ ἐλλείποντα κείμενα δὲν περισσώθησαν ἑλληνιστί. Παρελήφθησαν ὅμως ταῦτα ἀπὸ ξένας ἐκδόσεις καὶ προσφέρονται εἰς ἑλληνικὴν μετάφρασιν (διὰ πρώτην φοράν), ὥστε ὁ ἀνά χεῖρας τόμος, μὲ τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν σπουδαιότητα τοῦ περιεχομένου του, νὰ ἔχῃ ἰδιαίτεράν σημασίαν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Α'. ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

Β'. ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ ΛΟΓΟΣ Ο ΜΕΙΖΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Υπάρχει στενή συγγένεια μεταξύ των δύο τούτων μικρῶν ἔργων, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει τὴν ἀπὸ κοινοῦ θεώρησιν αὐτῶν εἰσαγωγικῶς. Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι αἱ περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν γνώμαι τῶν εἰδικῶν δίστανται. Σημειοῦμεν μόνον τὰς γνώμας δύο ἐξ αὐτῶν. Ὁ Ε. Schwartz ἀποδίδει ἀμφότερα εἰς τὸν Εὐστάθιον Ἀντιοχείας (ἐγεννήθη περὶ τὸ 280. Ἐπίσκ. Ἀντιοχείας ἀπὸ τοῦ 323), ὁ δὲ F. Scheiderweiler φρονεῖ ὅτι ἀμφότερα ἐγράφησαν ἀπὸ τὸν Μάρκελλον Ἀγκύρας, φίλον τοῦ Ἀθανασίου. Τοῦναντίον ὁ πατρολόγος J. Quasten, ὁμιλῶν περὶ τοῦ δευτέρου ἐκ τῶν ἔργων τούτων, εἰ καὶ ὁμολογεῖ στενὴν συγγένειαν αὐτοῦ μὲ ἄλλα ἔργα τοῦ Ἀθανασίου, καὶ παρὰ τὸ γεγενὸς ὅτι γνωρίζει τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοδώρητου (Διαλ. 1, 2, 3) περὶ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ, ἰσχυρίζεται ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἄτεχον συμπλήρωμα ὑλικοῦ εἰλημιμένου ἐκ τοῦ «Λόγου περὶ ἐνανθρωπήσεως» καὶ ἄλλων ἔργων τοῦ Ἀθανασίου.

Ὁ ἐκδότης ἐξ ἄλλου τῆς κατ' ἐπιλογὴν συλλογῆς ἔργων τοῦ Ἀθανασίου εἰς τὴν σειρὰν τῶν Nicene and Post-Nicene Fathers (τόμ. IV, σελ. 83) περιέλαβεν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν «Ἐκθεσιν Πίστεως» ὥς τὰ μέγιστα ἐνδιαφέρουσαν (highly interesting), ὁ δὲ συντάκτης τῆς εἰσαγωγῆς εἰς αὐτὴν ὑποστηρίζει διὰ πολλῶν τὴν γνησιότητα ἀμφοτέρων τῶν ἔργων καὶ τονίζει ὅτι αἱ ὑπὸ διαφό-

ρων διατυπώμεναι ἀμφιβολίαι κατὰ τῆς αὐθεντικότητος αὐτῶν εἶναι ἐντελῶς ἀστήρικτοι. Περαιτέρω λέγει ὅτι τὸ μόνον σοβαρὸν ἐπιχείρημα, τὸ ὁποῖον οἱ πολέμοι τῆς γνησιότητος τῶν ἔργων ἐπικαλοῦνται πρὸς στήριξιν τῶν ἰσχυρισμῶν των, εἶναι γλωσσικαί τι-νες ἐκφράσεις τοῦ κειμένου των, ἀλλὰ, προσθέτει, ἡ πληρεστέρα γνωριμία ἡμῶν μὲ τὰς ἐκφράσεις ταύτας «ἀποδεικνύει ὅτι αὐταὶ εἶναι σαφῶς ὑπὲρ καὶ οὐχὶ κατὰ τῆς γνησιότητος» αὐτῶν. Παραδείγματός χάριν, ἡ ἐκφρασις «Κυριακὸς ἄνθρωπος», ἀπαντῶσα τρεῖς φορές εἰς τὴν «Ἐκθεσιν»¹ καὶ ἐξάκις εἰς τὸν «Λόγον Μείζονα»², ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ταυτόσημος αὐτῇ «Κυριακὸν σῶμα»³ τετράκις ἀπαντῶσα εἰς τὸ δεύτερον ἔργον, χρησιμοποιούμεναι πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Κυρίου, ἡχοῦν λίαν παραδόξως εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν μὴ ἑλληνογλώσσων μελετητῶν τοῦ Ἀθανασίου. Διὰ τοῦτο, παρατηρεῖ ὁ ἴδιος χαρακτηριστικῶς, ὅτι ὁ Dr. Swainson, πολέμιος τῆς Ἀθανασιανῆς καταγωγῆς ἀμφοτέρων τῶν ἔργων, κάμνει ἔτι παραδοξότεραν τὴν φράσιν «Κυριακὸς ἄνθρωπος» διὰ τῆς ἀποδόσεως αὐτῆς εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Lordly Man (= ἀγέρωχος, ἀρχοντικὸς, ὑπερήφανος ἄνθρωπος), τὸν ὁποῖον καὶ εἰρωνεύεται ἐρωτῶν· «πῶς θὰ μετέφραζεν οὗτος τὴν ἐκφρασιν «κυριακὸν δεῖπνον»⁴; Περαιτέρω ἐπικαλεῖται ὑπὲρ τῆς γνησιότητος αὐτῶν τὸ γεγονός ὅτι ἡ φράσις αὕτη μαρτυρεῖται ὡς Ἀθανασιανὴ ἀπὸ τὸν Ἐπιφάνιον (Ἀγχυρ. 78 καὶ 95) καὶ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς Φακοῦνδον Ἑρμιγιανῆς καὶ Ρουφίνον διὰ μέσου τῶν ὁποίων μεταγλωττισθεῖσα εἰς Dominicus Homo μετεφέρθη καὶ εἰς τὴν Δύσιν ὡς εἰλημμένη ἐκ τῶν Ἀθανασιανῶν τούτων ἔργων⁵.

Τὴν στενὴν συγγένειαν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἔργων, ἐκ τῆς ὁποίας δεδαιούμεθα περὶ τῆς Ἀθανασιανῆς καταγωγῆς αὐτῶν, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐπισημειωθεισῶν ἐκφράσεων, μαρτυρεῖ καὶ ἡ ταυτόσημος χρῆσις ὑπ' ἀμφοτέρων τοῦ χωρίου τοῦ Ἱερεμίου 38, 22: «Κύριος ἡμῖν ἐκτίσεν εἰς καταφύτευμα σωτηρίαν καινὴν, ἐν ᾗ σωτηρία περιελύσονται ἄνθρωποι», τῆς ὁποίας ἡ ἔκδοσις κατὰ τὸν

1. Πρὸλ. ΒΕΠ. τόμ. 33, σελ. 239, 32, 241, 13, 17.

2. Πρὸλ. ΒΕΠ. τόμ. 33, 248, 33, 252, 16, 257, 8, 34, 259, 11, 261, 17.

3. ΒΕΠ. τόμ. 33, 251, 28, 252, 4, 257, 3, 258, 3.

4. NICENE - POST - N. FATHERS, τόμ. IV, σελ. 83.

5. Ἐνθ' ἄν.

Ἀκύλαν⁶ ἔχει οὕτως: «Ἐκτίσει Κύριος καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ»⁷. Τοῦτέστι, κατ' ἀμφοτέρωθεν τὰ ἔργα, «ὅν (ὁ Ἀκύλας) λέγει καινὸν κτισθέντα ἐν τῇ θηλείᾳ, (τοῦτέστιν ἐν τῇ Μαρίας) τὸν κατὰ τὸν σωτήρα ἄνθρωπον Ἰησοῦν νόει», «ἐρμηνεύεται γὰρ Ἰησοῦς πῇ μὲν Σωτήρ, πῇ δὲ σωτηρία»⁸. Καὶ ταῦτα μὲν πείθουν ἀπολύτως πάντα καλῆς πίστεως μελετητὴν ὅτι ἀμφοτέρωθεν τὰ ἔργα εἶναι προϋόντα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γραφίδος. Ὅτι δὲ συγγραφεὺς αὐτῶν εἶναι ὁ Ἀθανάσιος πειθόμεθα μετὰ βεβαιότητος καὶ μόνον ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ § 7 τοῦ Μεΐζονος Λόγου εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς § 17 τοῦ «Περὶ ἐκκκλησιαστικῆς τοῦ Λόγου καὶ τῆς διὰ σώματος ἐπιφανείας αὐτοῦ», Λόγου τὸν ὅποιον οἱ εἰδικοί ὁμοφώνως ἀποδίδουν εἰς τὸν Ἀθανάσιον. Δοθέντος δὲ ὅτι, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ἀμφοτέρωθεν τὰ ὑπ' ὅψιν ἡμῶν ἔργα ἔχουν γραφῇ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, ἔπεται ὅτι οὗτος οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ εἶναι εἰμὴ μόνον ὁ Ἀθανάσιος. Εἰς ἐπίρρωσιν τῆς βεβαιότητος ἡμῶν ταύτης ἔρχονται καὶ αἱ μαρτυρίαι τοῦ Θεοδοωρήτου, ὅστις εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Διάλογος» πρῶτος παραθέτει πάντε ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ Περὶ πίστεως «λόγου τοῦ μεΐζονος»⁹, καὶ οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς Ἕλληνες καὶ Λατίνοι, περὶ ὧν ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος.

Τὸ δεύτερον ἐκ τῶν ἔργων τούτων εἶναι κολοδόν, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ ὅτι δὲν κλείει μὲ δοξολογίαν ὡς τὸ πρῶτον καὶ ὡς συνήθειζε νὰ κατακλείῃ τὰ ἔργα τοῦ ὁ Ἀθανάσιος. Συνεπῶς τὰ δύο ἀποσπάσματα, τὰ ὅποια συνάπτονται εἰς τὸ τέλος¹⁰ τοῦ κετιμένου αὐτοῦ, ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν Λόγον τοῦτον περὶ πίστεως, ἐὰν εἶναι ὄντως γνήσια, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανὸν ἐκ τῆς μελέτης των, ἀνήκον ἴσως εἰς τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα αὐτοῦ.

Ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦ κετιμένου τῶν δύο τούτων ἔργων προκύπτει τὸ λίαν πιθανὸν συμπέρασμα ὅτι τὸ δεύτερον εἶναι εὐρυτέρω ἀνάπτυξις τῆς Ἐκθέσεως πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τῆς πίστεως τῆς Νικαίας. Δοθέντος ὅμως ὅτι οὐδεμίαν ἀναφορὰ γίνεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῶν εἰς τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου, μολονότι οὗτος ἔχει αὐτὴν ὑπ' ὅψιν του (Ἐκθεσις §§ 3 καὶ 4) ἡ πιθανωτέρα χρονολογία τῆς σύγγραφης αὐτῶν πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Ἀθανασίου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

6. Ἀκύλας: Ἕλλην ἐκ Σινώπης τοῦ Πόντου (6' αἰ. μ.Χ.), μεταφραστὴς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

7. Ἐκθεσις πίστεως, παρ. 3. Λόγος ὁ Μ. παρ. 22.

8. Αὐτόθι.

9. Πρὸς Μ. Ἀθανασίου Ἀποσπάσματα, παρὰ ΒΕΠ, τόμ. 33, σελ. 190 - 191.

10. ΒΕΠ. 33, σελ. 241, 242.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

α'. ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

1. Πιστεύομεν εἰς ἓνα αἰώνιον καὶ ἀναρχον Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν τῶν πάντων, καὶ τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων ὄντων, ὁ ὁποῖος εἶναι αὐθύπαρκτος. Καὶ εἰς ἓνα μονογενῆ Λόγον, Σοφίαν, Υἱόν, ὁ ὁποῖος γεννᾶται ἀνάρχως καὶ αἰωνίως παρὰ τοῦ Πατρὸς, εἰς Λόγον ὁμῶς ὄχι προφορικόν, οὔτε ἐνδιάθετον, οὔτε ἀπορορὴν τοῦ τελείου, οὔτε ἀπότμησιν τῆς ἀπαθούς θείας φύσεως, οὔτε προβολὴν πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλ' Υἱὸν αὐτοτελῆ, ὁ ὁποῖος εἶναι ζωντανὸς καὶ ἐνεργῶν, καὶ ἀληθινὴ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἰσότημος καὶ ἴσης δόξης μετὰ τὸν Πατέρα, διότι τοῦτο, λέγει, εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, ὅπως οἱ ἄνθρωποι τιμοῦν τὸν Υἱὸν ἔτσι, ὅπως τιμοῦν τὸν Πατέρα¹. Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, καθὼς λέγει ὁ Ἰωάννης εἰς τὰς Καθολικὰς Ἐπιστολάς του, τό, «Εἴμεθα ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτος εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ»². Παντοκράτορα ἐκ Θεοῦ παντοκράτορος, καθόσον πάντα ὅσα κυβερνᾷ καὶ συντηρεῖ ὁ Πατήρ, κυβερνᾷ καὶ συντηρεῖ καὶ ὁ Υἱός· ὁλόκληρον ἐξ ὁλοκλήρου Πατρός, ὁμοιον^{2α} μετὰ τὸν Πατέρα, καθὼς ὁ Κύριος λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ εἶδεν ἐμὲ εἶδε τὸν Πατέρα»³. Γεννηθέντα δὲ κατὰ τρόπον ἀνέκφραστον καὶ ἀκατάληπτον «Διότι ποῖος θὰ περιγράψῃ τὸν τρόπον τῆς γενήσεως αὐτοῦ;»⁴ ἀντὶ τοῦ, κανείς· ὁ ὁποῖος ὅταν συνε-

1. Ἰωάν. 5, 23.

2. Α' Ἰωάν. 5, 20.

2α. Τὴν λέξιν «ὁμοιος» ἐνταῦθα χρησιμοποιεῖ ὁ Ἀθ. μετὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ ἴσος, ἰσάεως. Βραδύτερον δὲν ἐχρησιμοποιεῖ αὐτὴν ἀπροσδιορίστως, καὶ ἐτι βραδύτερον ἀπέριπτεν αὐτὴν ὡς διφορούμενην, δυναμένην νὰ ἀγάγῃ εἰς δογματικὰ σφάλματα Ἀρειανικῶν φρονημάτων. (Ὡς ἐν Περί Συνόδων παρ. 53, Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπ. παρ. 7 καὶ Κατ' Ἀρ. II, παρ. 34).

3. Ἰωάν. 14, 9.

4' Ἦσ. 53, 8.

πληρώθη ὁ πρὸ αἰῶνος καθωρισμένος χρόνος, ἀφοῦ κατέβη ἀπὸ τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς, ἀνέλαθεν ἐκ τῆς ἀχράντου Παρθένου Μαρίας, τὸν ἰδικὸν μας ἄνθρωπον, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ὁποῖον παρέδωκεν ὁ ἴδιος θεληματικῶς νὰ πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν, καθὼς ὁ Κύριος εἶπεν· «Κανεῖς δὲν ἀφαιρεῖ τὴν ζωὴν μου ἀπὸ ἐμέ· ἐγὼ ἔχω ἐξουσίαν νὰ θυσιάσω αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν νὰ λάθω πάλιν αὐτήν»⁵. Ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνθρώπῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ἀφοῦ ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθάνεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Οὗτος, ἀφοῦ ἐγένεν ἄνθρωπος⁶, καὶ ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας ἡμῶν, σύμφωνα μὲ τὸ προαιώνιον σχέδιον τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν, ὅταν ἦτο εἰς τὴν γῆν, ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς φῶς ἀπὸ τὸ σκοτός, σωτηρίαν ἐκ τῆς πλάνης, ζωὴν ἐκ τῶν νεκρῶν, τὴν εἴσοδον εἰς τὸν παράδεισον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐκδιωχθῇ ὁ Ἀδὰμ, εἰς τὸν ὁποῖον εἰσῆλθε πάλιν διὰ τοῦ ληστοῦ, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος· «Σήμερον θὰ εἴσαι μαζί μου εἰς τὸν παράδεισον»⁷, εἰς τὸν ὁποῖον εἰσῆλθε καὶ ὁ Παῦλος· καὶ τέλος τὴν ἀνοδὸν ἡμῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὅπου εἰσῆλθε πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Κυριακὸς ἄνθρωπος, διὰ τοῦ ὁποῖου πρόκειται νὰ κριθοὺν ζῶντες καὶ νεκροί.

2. Ὁμοίως πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ὁποῖον ἐρευνᾷ τὰ πάντα καὶ τὰ θάθη τοῦ Θεοῦ⁸, καὶ ἀναθεματίζομεν τὰ δόγματα, ποὺ ἐκπροσωποῦν ἀντίθετα φρονήματα. Διότι οὔτε υἱοπάτορα παραδεχόμεθα, ὅπως οἱ Σαβελλιανοί, οἱ ὁποῖοι λέγουν μονοούσιον καὶ ὄχι ὁμοούσιον καὶ δι' αὐτοῦ ἀρνοῦνται τὸν Υἱόν· οὔτε ὅτι τὸ παθητὸν ἀνθρώπινον σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐφόρεσε διὰ τὴν σωτηρίαν ὅλου τοῦ κόσμου, λέγομεν ὅτι εἶναι σῶμα τοῦ Πατρὸς, οὔτε τρεῖς ὑποστάσεις χωριστάς καθ' ἑαυτάς ἐπιτρέπεται νὰ πιστεύωμεν, καθὼς συμβαίνει διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἔχουν ὁ καθεὶς ὕλικόν σῶμα, διὰ νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς τὴν πολυθειάν, ὅπως οἱ εἰδωλολάτραι, ἀλλὰ καθὼς ὁ ποταμός, ποὺ πηγάζει ἐκ

5. Ἰωάν. 10, 18.

6. Πρβλ. Παρμ. 8, 22.

7. Λουκ. 22, 43.

8. Πρβλ. Α' Κορ. 2, 10.

πηγῆς δὲν διαιρεῖται ἀπὸ τὴν πηγὴν του, ἂν καὶ ὑπάρχουν δύο μορφαὶ καὶ δύο ὀνόματα, ἔτσι καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός. Διότι οὔτε ὁ Πατὴρ εἶναι Υἱός, οὔτε ὁ Υἱός εἶναι Πατὴρ· διότι ὁ Πατὴρ εἶναι Πατὴρ Υἱοῦ, καὶ ὁ Υἱός Πατρός Υἱός. Διότι καθὼς ἡ πηγὴ δὲν εἶναι ποταμός, οὔτε ὁ ποταμός πηγὴ, καὶ τὰ δύο δὲ εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον μετοχετεύεται ἀπὸ τὴν πηγὴν εἰς τὸν ποταμόν, ἔτσι καὶ ἡ θεότης ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχει εἰς τὸν Υἱὸν ἀναλλοίωτος καὶ ἀδιαίρετος. Διότι λέγει ὁ Κύριος· «Ἀπὸ τὸν Πατέρα ἐξῆλθον καὶ πρὸς αὐτὸν πηγαίνω πάλιν»⁹. Εἶναι δὲ πάντοτε μὲ τὸν Πατέρα ἐκεῖνος, πού εἶναι εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς¹⁰, οὐδέποτε δὲ ὁ κόλπος τοῦ Πατρὸς ἔμεινεν ἄδειος ἀπὸ τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, διότι λέγει· «Ἐγὼ ἤμην μαζὶ μὲ αὐτὸν δημιουργοῦσα»¹¹. Δὲν πιστεύομεν δὲ ὅτι εἶναι κτίσμα ἢ δημιούργημα ἢ ἐκ τοῦ μηδενὸς ὁ κτίστης τῶν πάντων Θεός, ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ ὢν ἐκ τοῦ ὄντος, ὁ μόνος ἐκ τοῦ μόνου, ὁ γεννηθεὶς προαιωνίως ἐκ τοῦ Πατρὸς ἢ ὁμοία δόξα καὶ δύναμις· διότι ἐκεῖνος, πού εἶδε τὸν Υἱόν, εἶδε καὶ τὸν Πατέρα¹². Δηλαδή τὰ πάντα ἐκτίσθησαν διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' αὐτὸς δὲν εἶναι κτίσμα, ὡς λέγει ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Κυρίου· «Διότι δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, καὶ αὐτὸς ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ ὅλα»¹³. Δὲν λέγει δὲ ὅτι ἐκτίσθη πρὸ πάντων, ἀλλ' ὅτι ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ ὅλα. Τό, ἐκτίσθησαν, δηλαδή, περιλαμβάνει τὰ πάντα, τὸ δέ, ὑπάρχει (ἐστὶ), σημαίνει πρὶν ἀπὸ ὅλα, πού ἀρμόζει μόνον εἰς τὸν Υἱόν.

3. Κατὰ φύσιν λοιπὸν γέννημα τέλειον ἐκ τελείου Πατρὸς εἶναι ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη πρὶν ἢ δημιουργηθῶν τὰ θουνά, ἥτοι πρὸ πάσης λογικῆς καὶ νοερᾶς οὐσίας, καθὼς καὶ εἰς ἄλλο μέρος ὁ Παῦλος λέγει δι' αὐτὸν ὅτι εἶναι «πρωτότοκος πάσης κτίσεως»¹⁴. Ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ εἶπεν αὐτὸν πρωτότοκον, ἐννοεῖ ὅτι οὗτος δὲν

9. Ἰωάν. 16, 28.

10. Πρβλ. Ἰωάν. 1, 18.

11. Παρμ. 8, 30.

12. Πρβλ. Ἰωάν. 14, 9.

13. Κολασ. 1, 16 - 17.

14. Κολασ. 1, 15.

εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα τοῦ Πατρὸς. Διότι ἡ ὀνομασία κτίσμα δὲν ταιριάζει νὰ λέγεται ἐπὶ τῆς θεότητος. Διότι τὰ πάντα ἐκτίσθησαν ἀπὸ τὸν Πατέρα διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὁ δὲ Υἱὸς μόνος ἐγεννήθη προαιωνίως ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ διὰ τοῦτο λέγεται πρωτότοκος πάσης κτίσεως ὁ Θεὸς Λόγος, πού εἶναι ἀτρέπτως ἐξ ἀτρέπτου. Τὸ σῶμα ὁμως, τὸ ὁποῖον ἐφόρεσε δι' ἡμᾶς εἶναι κτίσμα, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ Ἱερεμίας, κατὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν Ἑβδομήκοντα ἐρμηνευτῶν, λέγει· «Ὁ Κύριος ἔκτισε νέαν σωτηρίαν εἰς νεοφυτευθεῖσαν φυτεῖαν εἰς τὴν ὁποίαν σωτηρίαν θὰ προστρέξουν οἱ ἄνθρωποι»¹⁵. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, ἡ ἔννοια τοῦ αὐτοῦ ρητοῦ ἀποδίδεται διὰ τῶν ἐξῆς· Ὁ Κύριος ἔκτισε νέον ἄνθρωπον ἐν τῇ θηλείᾳ. Ἡ δὲ κτισθεῖσα σωτηρία δι' ἡμᾶς, τὴν φυτεῖαν τοῦ Θεοῦ, εἶναι νέα καὶ ὄχι παλαιά, καὶ δι' ἡμᾶς καὶ ὄχι πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς· εἶναι ὁ Ἰησοῦς, ὁ ἄνθρωπος, πού ἐγινε κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος, ὁ ὁποῖος ἐρμηνεύεται ἀφ' ἑνὸς μὲν σωτηρία, ἀφ' ἑτέρου δὲ Σωτῆρ. Ἡ δὲ σωτηρία πηγάζει ἐκ τοῦ Σωτῆρος, καθ' ὅμοιον τρόπον ὅπως ὁ φωτισμὸς ἐκ τοῦ φωτός. Ἡ σωτηρία λοιπόν, πού ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἶναι σωτηρία νέα, καθὼς λέγει ὁ Ἱερεμίας, ἔκτισε δι' ἡμᾶς σωτηρίαν, καὶ ὥς ὁ Ἀκύλας ἐρμηνεύει· Ὁ Κύριος ἔκτισε νέον ἄνθρωπον ἐν τῇ θηλείᾳ, τοῦτ' ἐστὶν ἐν τῇ Μαρίᾳ. Διότι κανὲν ἄλλο δὲν ἐκτίσθη νέον ἐν τῇ θηλείᾳ, παρὰ μόνον τὸ Κυριακὸν σῶμα, πού ἐτέχθη ἀπὸ τὴν Μαρίαν χωρὶς συνουσίαν, καθὼς καὶ εἰς τὰς Παροιμίας, ἐκ μέρους τοῦ Ἰησοῦ λέγεται· «Ὁ Κύριός με ἔκτισεν ἀρχηγὸν τῶν ὁδῶν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἔργα»¹⁶. Δὲν λέγει δὲ πρὸ ἔργων μὲ ἔκτισε, διὰ νὰ μὴ ἐκλάβῃ κανεὶς ὅτι τὸ ρητὸν ὁμιλεῖ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Λόγου.

4. Τὸ καθὲν λοιπόν ἀπὸ τὰ δύο ρητά, πού ὁμιλοῦν περὶ κτίσματος, ἐγράφησαν ἀναφερόμενα εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Διότι ἐκτίσθη ἀρχηγὸς τῶν ὁδῶν τῆς σωτηρίας ὁ Κυριακὸς ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἐφανέρωσεν εἰς ἡμᾶς πρὸς σωτηρίαν. «Διότι δι' αὐτοῦ ἔχομεν

15. Ἱερ. 38, 22.

16. Παρμ. 8, 22.

τὴν παρουσίᾳσιν ἡμῶν πρὸς τὸν Πατέρα»¹⁷. διότι αὐτὸς εἶναι ἡ ὁδός, ἡ ὁποία ἀνεβάζει ἡμᾶς πρὸς τὸν Πατέρα. Ὁδὸς δὲ σημαίνει κάτι τὸ σωματικὸν θέαμα, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Κυριακὸς ἄνθρωπος. Τὰ πάντα λοιπὸν ἔκτισεν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα. Διότι κανέν ἐκ τῶν κτισμάτων δὲν ἔκτισε κάτι ἴσον ἢ ὁμοιον μὲ τὸν ἑαυτὸν του. Εἰς τὸν Πατέρα δὲ εἶναι ἴδιον τὸ νὰ γεννᾷ, εἰς δὲ τὸν τεχνίτην τὸ νὰ κτίζη. Ποίημα λοιπὸν καὶ κτίσμα εἶναι τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐφόρεσε δι' ἡμᾶς ὁ Κύριος, «Τὸ ὁποῖον ἔγινε δι' ἡμᾶς», καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, «σοφία ἀπὸ Θεοῦ, καὶ δικαίωσις, καὶ ἁγιασμός, καὶ πλήρης ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν»¹⁸ καίτοι θεθαίως, πρὶν νὰ ὑπάρξωμεν ἡμεῖς καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, ὁ Λόγος ἦτο καὶ εἶναι σοφία τοῦ Πατρός. Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα, ἐπειδὴ εἶναι ἐκπόρευμα τοῦ Πατρός, εἶναι πάντοτε εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Πατρός, πού πέμπει αὐτό, καὶ τοῦ φέροντος αὐτὸ Υἱοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγέμισε τὰ πάντα. Ὁ Πατήρ, ὁ ὁποῖος ἔχει αὐθύπαρκτον τὸ εἶναι ἐγέννησε τὸν Υἱόν, ὡς εἵπομεν, καὶ δὲν ἔκτισεν αὐτόν, ἀλλ' εἶναι ἀπ' αὐτοῦ ἀδιαίρετος, ὅπως ὁ ποταμός ἀπὸ τὴν πηγὴν, καὶ ὁ θλαστός ἀπὸ τὴν ρίζαν, καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἀπὸ τὸ φῶς, τὰ ὁποία ἡ φύσις γνωρίζει νὰ εἶναι ἀδιαίρετα μεταξὺ τῶν. Διὰ τοῦ ὁποίου Υἱοῦ ἀπονέμεται εἰς τὸν Πατέρα δόξα, κράτος, καὶ μεγαλοσύνη πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

6'. ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ ΛΟΓΟΣ Ο ΜΕΙΖΩΝ

1. Διότι τό, ἦν¹, ἀναφέρεται εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ, τὸ δέ, σὰρξ ἐγένετο, εἰς τὸ σῶμα. Ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ², ὅχι ἐπειδὴ μετεβλήθη εἰς σάρκα, ἀλλὰ διότι ἐφόρεσε σάρκα· καθὼς δέ, ἐάν κάποιος εἴπῃ· Ὁ δεῖνα ἔγινε γέρων, τοῦτο λέγει ὅχι διὰ νὰ σημάνῃ ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν

17. Ἐφεσ. 2, 18.

18. Α' Κορ. 1, 30.

1. Ἰωάν. 1, 1.

2. Ἰωάν. 1, 14.

ἐγεννήθη γέρων· ἢ, Ὁ στρατιώτης ἐγένεν ἑφεδρος, ὅχι ὅτι πρωτύτερα ἦτο αὐτός πού ἐγένεν. Ὁ Ἰωάννης λέγει· «Ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ, εἰς ἡμέραν Κυριακὴν»³, ὅχι ὅτι ἐγένεν ἢ ἐγεννήθη ἐκεῖ· ἀλλ' εἶπεν, Ἐγενόμην ἐν Πάτμῳ, ἀντὶ τοῦ, Παρεγενόμην (ἦλθον). Ἐταῖς ὁ Λόγος ἦλθεν εἰς σάρκα, καθὼς ἔχει λεχθῇ. «Ὁ Λόγος ἐγίνε σὰρξ». Ἀκουσον ἐκείνου πού λέγει· «Ἐγίνα ὡσάν χαμένον δοχεῖον»⁴, καί, «Ἐγίνα ὡσάν ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ἐλεύθερος μεταξύ νεκρῶν»⁵.

2. Ἐκεῖνο πού ἀνασταίνεται ἀπὸ τοὺς νεκροὺς ἦτο ἄνθρωπος, ἢ Θεός; Ὁ ἀπόστολος ἐρμηνεύει ὡς γνωρίζων καλύτερον ἀπὸ ἡμᾶς καὶ λέγει· «Ἀφοῦ ἐκατέβασαν αὐτὸν ἀπὸ τὸ ξύλον, ἔθαψαν εἰς μνημεῖον· ὁ δὲ Θεὸς ἀνέστησεν αὐτὸν ἀπὸ τοὺς νεκρούς»⁶. Τὸ σῶμα λοιπὸν τοῦ Ἰησοῦ, τὸ ὁποῖον κατεβιβάσθη νεκρὸν ἀπὸ τὸ ξύλον καὶ ἐτέθη εἰς μνημεῖον, ἐνταφιασθὲν ἀπὸ τὸν Ἰωσήφ ἐκ τῆς Ἀριμαθείας, αὐτὸ εἶπεν ὁ Λόγος ὅτι θὰ ἀναστήσῃ· «Κρημνίσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐγὼ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ ἀναστήσω αὐτόν»⁷. Διότι ἐκεῖνος, πού ζωοποιεῖ πάντας τοὺς νεκρούς, ἐζωοποίησε καὶ τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν ἄνθρωπον, πού ἐγεννήθη ἐκ τῆς Μαρίας, τὸν ὁποῖον οὗτος ἀνέλαθεν. Διότι ἐάν ὅταν ἦτο ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀνέστησε τὰ νεκρά σώματα τῶν ἁγίων, πού εἶχον πρὸ πολλοῦ διαλυθῇ, πολὺ περισσότερον ἡμποροῦσε νὰ ἀναστήσῃ τὸ σῶμα, πού ὁ ἴδιος ἐφόρεσεν, ὁ πάντοτε ζῶν Θεὸς Λόγος, ὡς λέγει ὁ Παῦλος· «Διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ζῶν καὶ ἐνεργός»⁸.

3. Ἡ ζωὴ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀποθάνῃ, μᾶλλον δὲ ζωοποιεῖ τοὺς νεκρούς. Ὑπάρχει λοιπὸν καὶ εἰς τὴν ἐκ Πατρὸς θεότητα πηγὴ ζωῆς. Ἄνθρωπος δὲ εἶναι αὐτός πού ἀπέθανε, μᾶλλον δὲ καὶ ἡγέρθη ἐκ τῶν νεκρῶν, ὁ ὁποῖος καὶ πρεσβεύει ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου Μαρίας, τὸν ὁποῖον ἡ θεότης τοῦ Λόγου ἀνέλαθε δι' ἣ-

3. Ἀποκ. 1, 9.

4. Ψαλμ. 30, 13.

5. Ψαλμ. 87, 5.

6. Πράξ. 13, 29.

7. Ἰωάν. 2, 19.

8. Ἐβρ. 4, 12.

μας. Αὐτὸ λοιπὸν ποῦ ἔχει γραφῇ, Ἐν ἀρχῇ ἦτο ὁ Λόγος, σημαίνει φανερά τὴν θεότητα. Τὸ δέ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐννοεῖ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα τοῦ Κυρίου.

4. Συνέβη ὥστε ὁ Λάζαρος ἀφοῦ ἡσθένησε νὰ ἀποθάνῃ· ὁ δὲ Κυριακὸς ἄνθρωπος οὔτε ἀθελήτως οὔτε λόγῳ ἀσθενείας ἀπέθανεν, ἀλλὰ μόνος του ἀπὸ ἰδικῆ του θέλησιν ἦλθεν διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὴν περὶ σωτηρίας οἰκονομίαν, στερεούμενος εἰς τὴν θέλησίν του ἀπὸ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ποῦ κατώκησεν ἐν αὐτῷ, ὁ ὁποῖος εἶπεν· «Κανεῖς δὲν ἀφαιρεῖ τὴν ζωὴν μου ἀπ' ἐμοῦ. Ἐγὼ μὲ τὴν θέλησίν μου θυσιάζω αὐτήν. Ἐχω ἐξουσίαν νὰ θυσιάσω αὐτὴν καὶ ἐξουσίαν ἔχω νὰ λάβω αὐτὴν πάλιν»⁹. Ἡ θεότης λοιπὸν τοῦ Υἱοῦ εἶναι ἐκείνη ποῦ θυσιάζει καὶ λαμβάνει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ἐφόρεσε. Διότι ὁ Υἱὸς ἀνέλαβε τὸν ἄνθρωπον πλήρη ἵνα καὶ πλήρη αὐτόν, καὶ μαζί μὲ αὐτόν ζωοποιήσῃ καὶ τοὺς νεκρούς.

5. Διότι αὐτὸς ποῦ ἦτο δυνατὸς καὶ δημιουργὸς τῶν πάντων, κατασκευάζει ἐν τῇ Παρθένῳ ναὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν του τὸ σῶμα, καὶ κάμνει τοῦτο ἰδικόν του ὡσάν ὄργανόν του διὰ νὰ κατοικῇ καὶ ἀναγνωρίζεται ἐν αὐτῷ. Ἐνεκα τούτου λαμβάνει διὰ τὸν ἑαυτόν του τὸ σῶμα ποῦ ἡμπορεῖ νὰ ἀποθάνῃ, ὥστε τοῦτο, ὅταν ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου, νὰ γίνῃ ἱκανὸν νὰ προσφερθῇ ὑπὲρ πάντων εἰς θάνατον, καὶ διαμεῖνῃ ἄφθαρτον χάρις εἰς τὸν ἐνοικήσαντα εἰς αὐτὸ Λόγον.

6. Διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐπειδὴ ἦτο ὑπεράνω ὄλων, εἶναι εὐνόητον διατὶ μὲ τὸ νὰ προσφέρῃ τὸν ἰδικόν του ναὸν καὶ τὸ σωματικὸν ὄργανον εἰς θάνατον ἀντὶ τῶν ψυχῶν πάντων ἐξωφλοῦσε τὴν ὀφειλὴν ὅλων διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ διὰ τοῦ ὁμοίου σώματος ἦτο μαζί μὲ ὄλους ὁ ἄφθαρτος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἶναι φυσικὸν ὅτι ἐνέδυσεν ὄλους τὴν ἀφθαρσίαν διὰ τῆς ὑποσχέσεως τῆς ἀναστάσεως. Καὶ αὕτῃ ἡ φθορά, ποῦ εἶναι συνέπεια τοῦ θανάτου, εἰς τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἔχει πλέον μέρος εἰς αὐτούς, λόγῳ τοῦ Λόγου, ὁ ὁποῖος ἐνώκη-

9. Ἰωάν. 10, 18.

σεν εἰς αὐτοὺς διὰ τοῦ ἐνὸς σώματος. Καὶ καθὼς ὅταν κάποιος μέγας θασιλεύς εἰσέλθῃ εἰς κάποιαν πόλιν μεγάλην καὶ κατοικήσῃ εἰς μίαν ἐκ τῶν οἰκιῶν, πού εἶναι εἰς αὐτήν, ἀσφαλῶς ἡ τοιαύτη πόλις ἀξιούται μεγάλης τιμῆς καὶ κανεὶς πλέον ἐχθρὸς ἢ ληστής δὲν εἰσβάλλει εἰς αὐτήν διὰ νὰ τὴν καταστρέψῃ, ἀλλὰ μάλλον τυγχάνει πολλῆς φροντίδος, ἕνεκα τοῦ θασιλέως πού κατώκησεν εἰς μίαν ἐκ τῶν οἰκιῶν αὐτῆς, ἔτσι ἔγινε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Σωτῆρός μας. Διότι ὅταν οὗτος ἦλθεν εἰς τὴν χώραν μας καὶ κατώκησεν εἰς ἓν σῶμα ὁμοιον μὲ τὰ ἰδικά μας, εἰς τὸ ἐξῆς ἔπαυσε κάθε ἐπιβολὴ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου.

7. Διότι δὲν ἦτο περιωρισμένος¹⁰ ἐντὸς τοῦ σώματος, οὔτε ἦτο μὲν ἐντὸς σώματος, εἰς ἄλλον δὲ τόπον δὲν ἦτο· οὔτε τὸ μὲν σῶμα ἔθετεν οὗτος εἰς κίνησιν, τὰ δὲ ἄλλα κτίσματα ἐστεροῦντο τῆς προνοίας του· ἀλλὰ τὸ ἄξιον πλείστου θαυμασμοῦ εἶναι, ὅτι ἐνῶ οὗτος ἦτο Λόγος, δὲν περιωρίζετο ἀπὸ τίποτε, αὐτὸς δὲ μάλλον συνεκράτει καὶ ἐκυθέρνα τὰ πάντα. Μετὰ δὲ τὴν ἔλευσιν καὶ κατοικίαν τοῦ Λόγου εἰς αὐτὸ δὲν ἐφθείρετο πλέον τὸ σῶμα, σύμφωνα μὲ τὴν φθαρτὴν φύσιν του, ἀλλὰ χάρις εἰς τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐγένεν ἀφθαρτον. Διότι ἐνῶ μὲν ἔπασχε τὸ σῶμα, ἔπασχε συμφώνως πρὸς τὴν παθητὴν ιδιότητα τῶν σωμάτων, εἶχεν ὅμως τὴν ιδιότητα τῆς ἀφθαρσίας κατὰ μετάδοσιν ἐκ τοῦ Λόγου, πού κατώκησεν εἰς αὐτό.

8. Ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰς διάστημα τριῶν ἡμερῶν, κατὰ τὸ ὅποιον τὸ σῶμα ἐνεκρώθη, ἀπέδειξεν αὐτὸ ἀθάνατον καὶ ἀφθαρτον. Καὶ ἔγινε φανερόν εἰς ὅλους ὅτι τὸ σῶμα δὲν ἀπέθανεν ἕνεκεν ἀσθενείας τοῦ Λόγου, πού κατώκησεν εἰς αὐτό, ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξαφανισθῇ εἰς αὐτὸ ὁ θάνατος μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Σωτῆρος.

10. «Οὐ γὰρ περικεκλεισμένος ἦν... μάλλον αὐτός». Ὁ συλλογισμὸς οὗτος ἐκτίθεται σχεδὸν αὐταῖς λέξεσιν εἰς τὸν «Περὶ ἐνανθρωπήσεως Λόγον» κεφ. 17. Βλπ. περισσότερα ἐκεῖ (τόμ. 2, σελ. 31, σημ. 24α) περὶ τῶν συνωνύμων ὄρων τοῦ «περικεκλεισμένος, οὐς χρησιμοποιεῖ ὁ Ἀθανάσιος διὰ νὰ περιγράψῃ τὴν σχέσιν μεταξὺ Λόγου καὶ σώματος αὐτοῦ.

9. Ποῖον ἔπρεπε νὰ ἦτο τὸ τέλος τοῦ σώματος, ὅταν ὁ Λόγος ἦλθε καὶ κατώκησεν εἰς αὐτό; Διότι νὰ μὴ ἀποθάνῃ μὲν δὲν ἤμποροῦσε, ἐπειδὴ ἦτο θνητὸν καὶ προωρίζετο νὰ προσφερθῇ εἰς θυσίαν ὑπὲρ πάντων, σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ὁ Σωτὴρ ἐδημιούργησεν αὐτό. Ὁθεν, ἀπέθανε μὲν ὡς θνητὸν ἐκ φύσεως, ἀνέζησε δὲ ἔνεκα τῆς ζωῆς, ποῦ ἦτο εἰς αὐτό.

10. Τί εἶναι ἀπίστευτον ἐὰν εἴπωμεν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπότης ἐπλανᾶτο, ὁ Λόγος ἀφοῦ ἐκάθισεν ἐπάνω εἰς αὐτήν, ἐφανερώθη ἄνθρωπος, διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτήν ἀπὸ τὴν ταλαιπωρίαν τῆς πλάνης μὲ τὸ νὰ γίνῃ κυβερνήτης τῆς ἀπὸ ἄκραν ἀγαθότητα;

11. Ἔργον μὲν τῆς ψυχῆς εἶναι νὰ ἐρευνᾷ τὰ ἐντὸς τοῦ ἰδικοῦ τῆς σώματος μὲ τὴν λογικὴν τῆς, δὲν ἡμπορεῖ ὅμως νὰ θέτῃ εἰς ἐνέργειαν καὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ ἰδικοῦ τῆς σώματος ἢ μὲ τὴν παρουσίαν τῆς νὰ θέτῃ εἰς κίνησιν τὰ εὐρισκόμενα μακρὰν αὐτοῦ ἀντικείμενα. Οὐδέποτε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος, ποῦ εἶναι μακρὰν, μετακινεῖ καὶ μεταφέρει αὐτά. Οὔτε ἐὰν κανεῖς κάθηται εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ διαλογίζεται τὰ σώματα, ποῦ ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανόν, ἡμπορεῖ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ τὸν ἥλιον νὰ θέτῃ εἰς κίνησιν καὶ τὸν οὐρανὸν νὰ περιστρέφῃ, ἀλλ' ἐνῶ βλέπει μὲν αὐτὰ νὰ κινούνται καὶ νὰ γίνωνται, δὲν ἡμπορεῖ ὅμως καὶ νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὰ νὰ ἐργάζωνται ἔτσι. Δὲν εἶναι ὅμως τέτοιος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Διότι δὲν ἦτο περιορισμένος ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐξουσίαζε τοῦτο, εἰς τρόπον ὥστε οὗτος νὰ εἶναι καὶ εἰς αὐτὸ καὶ εἰς τὰ πάντα νὰ εὐρίσκεται καὶ ἔξωθεν ἀπὸ ὅλα ἦτο, καὶ ἐν μόνῳ τῷ Πατρὶ.

12. Πρόσεχε, παρακαλῶ, ἐὰν ἀπὸ ἀγνοίαν δὲν προκαλοῦν τὸν γέλωτα εἰς θάρος των οἱ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅταν λέγουν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἐν μέγα σῶμα, τοῦ ὁποῖου βλέπομεν τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὑποπίπτει εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν καὶ λέγουν τὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν λοιπὸν καὶ εἰς τὸν κόσμον, ποῦ εἶναι σῶμα, ὑπάρχει παντοῦ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς ὅλα καὶ εἰς πάντα τὰ κατὰ μέρος τμήματα αὐτοῦ εἶναι παρὼν, τί τὸ παράξενον ἢ τί τὸ ἄτοπον ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἦλθε καὶ ἔκαμε κατοικίαν του τὸν ἄνθρωπον; Ἐὰν δέ, καὶ ἡ κτίσις εἶναι

δημιούργημα, δὲν εἶναι ἄτοπον διὰ τὸν Λόγον νὰ ὑπάρχῃ εἰς αὐτὴν διὰ τῆς παρουσίας του, κατ' ἀκολουθίαν, οὔτε τὸ νὰ εἶναι εἰς ἄνθρωπον εἶναι ἄτοπον. "Οχι λοιπόν, δὲν εἶναι ἀπρεπὲς διὰ τὸν Λόγον τὸ νὰ εἶναι ἐν ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ νὰ φωτίζονται καὶ νὰ κινούνται ἐν αὐτῷ ὑπ' αὐτοῦ τὰ πάντα.

13. Διότι ὅταν ὁ Ἀδάμ ἐξεγελάσθη ἀπὸ τὸν διάβολον νὰ παραβῇ τὴν ἐντολὴν τοῦ Δημιουργοῦ του, καὶ ὁ δημιουργὸς τοῦ παντός Θεὸς Λόγος εἶδεν ὅτι οὗτος ἐγένινεν ἄξιος κατάρας καὶ περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ θανάτου, ἀφοῦ ἐπλασεν ἐκ τῆς ἀπογόνου τοῦ Ἀδάμ Παρθένου Μαρίας διὰ τὸν ἑαυτὸν του τὸ ἄχραντον σῶμα, τὸ ὁποῖον ἠμποροῦσε νὰ χωρέσῃ σωματικῶς ὁλόκληρον τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, καὶ νὰ φέρῃ συγχρόνως ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πάθη, παρέδωκεν ἐθελουσίως αὐτὸ εἰς θάνατον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου, διὰ νὰ θανατώσῃ ἔτσι διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἰδικοῦ του σώματος τὸν διάβολον, πού ἐβασίλευε πρωτύτερα διὰ τοῦ θανάτου. Αἶμα δὲ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς θεότητος τοῦ Λόγου δὲν ἐκπορεύεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον οὗτος ἐφόρεσεν.

14. Τό, «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ἄμπελος»¹¹, καί, «Ὁ Πατήρ μου εἶναι μεγαλύτερος ἐμοῦ»¹², καὶ τό, «Ἐκτίσέ με»¹³, καί, «Ἐγὼ εἶμαι σκώληξ καὶ ὄχι ἄνθρωπος»¹⁴, καὶ ὅσα γράφονται εἰς τὰ Εὐαγγέλια καὶ τοὺς προφῆτας δι' αὐτὸν εὐτελῆ, ἀναφέρονται εἰς τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐφόρεσε κατὰ τὴν ἐνσάρκωσιν. Οὔτε τὸ παθητὸν σῶμα, πού ἐφόρεσε διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ παντός ἀποδίδομεν εἰς τὸν Πατέρα, διότι τὰ πάντα ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ὁ δὲ Υἱὸς μόνον ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα διὰ τοῦτο «εἶναι πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσεως»¹⁵ ὁ Θεὸς Λόγος· διότι εἶναι ἄτρεπτος, πού ἐγεννήθη ἐξ ἄτρέπτου· ἐπομένως κτιστὸν εἶναι μόνον τὸ σῶμα, πού ἐφόρεσε δι' ἡμᾶς.

11. Ἰωάν. 15, 1.

12. Ἰωάν. 14, 28.

13. Παρμ. 8, 22.

14. Ψαλμ. 21, 7.

15. Κολασ. 1, 15.

15. Διότι ἄφοῦ ἐνεδύθη τὸν Ἀδὰμ μαζί με τὰ ἀνθρώπινα παθήματα κατὰ πάντα χωρὶς τὴν ἁμαρτίαν, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Ἰησοῦς, διὰ νὰ προσαγάγῃ δι' αὐτοῦ τὸ χαμένον πρόβατον πρὸς τὸν Πατέρα, «ὠδηγήθη ὡσάν πρόβατον εἰς τὴν σφαγὴν, ἄφωνος ὅπως ὁ ἄμνος ἐνώπιον τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ κουρεύει αὐτόν»¹⁶, περὶ τοῦ ὁποῖου ὁ Παῦλος γράφει· «Ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸν ἑαυτόν του ἀντίτιμον ὑπὲρ ἡμῶν»¹⁷. Καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Ἐξ αἰτίας ἀνθρώπου προήλθεν ὁ θάνατος, καὶ διὰ μέσου ἀνθρώπου ἡ ζωὴ. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀδὰμ ἀποθνήσκουν, ἔτσι καὶ διὰ μέσου τοῦ Χριστοῦ θὰ ζωοποιηθοῦν ὅλοι»¹⁸.

16. Δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ Λόγου ἔγιναν καὶ ἐδημιουργήθησαν ὅλα. Δὲν ἔγινεν ὁμοῦς ὁ ἴδιος, ἀλλ' ὁ ἀνθρώπος, τὸν ὁποῖον ἐκεῖνος ἐφόρεσεν, ἔγινε καὶ ἐδημιουργήθη, φανερώνουν αἱ Γραφαί. Διότι λέγει ὁ Κύριος «Κάθε κλῆμα, ποὺ μένει ἐν ἐμοὶ φέρει καρπὸν»¹⁹, καὶ μετὰ τὸ νὰ ἐφόρεσεν ἄνθρωπον, τὸν ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἀδὰμ, ἐζωοποίησεν ὁλόκληρον τὸ γένος τοῦ Ἀδὰμ.

17. Παρατήρησε, ὅτι μέχρι τώρα κανεὶς δὲν ἐγνώρισε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὅπως εἶναι, μέχρις ὅτου ὁ ἴδιος φανερώσῃ τὸν ἑαυτόν του εἰς ἡμᾶς. Ἐκεῖνον δέ, τὸν ὁποῖον οὗτος ἐφόρεσε δι' ἡμᾶς, τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου γνωρίζομεν, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Παῦλος εἶπε· «Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς πίστεώς μας Ἰησοῦν, ὁ ὁποῖος ἐφάνη πιστὸς εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἐδημιούργησεν αὐτόν»²⁰, διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ὁ Στέφανος λέγει· «Βλέπω τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου νὰ στέκεται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ»²¹. Δὲν εἶπεν ὅτι εἶδε τὸν Λόγον ἢ τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐκ τῆς Μαρίας Κυριακὸν σῶμα.

18. Ὡς πρὸς τὸ ρητόν· «Ὁ δὲ Ἰησοῦς προώδευεν

16. Ἦσ. 53, 7.

17. Α' Τιμ. 2, 5-6.

18. Α' Κορ. 15, 21-22.

19. Ἰωάν. 15, 5.

20. Ἐβρ. 3, 1-2.

21. Πρόξ. 7, 56.

εἰς ἡλικίαν καὶ σοφίαν καὶ χάριν»²², τοῦτο λέγεται διὰ τὸν κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐνῶ ἦτο ἄλλοτε νήπιος, καὶ ἄλλοτε προώδευεν εἰς ἡλικίαν καὶ σοφίαν καὶ χάριν, καὶ ἤρχισε τὸ κήρυγμά του, ὅταν περίπου ἦτο τριάκοντα ἔτων, ὡς λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς. Τὸ δὲ σῶμα, ποῦ ἦτο δεκτικὸν προκοπῆς καὶ αὐξήσεως εἰς ἡλικίαν, αὐτὸ εἶναι κτίσμα καὶ δημιουργήμα. Δηλαδή ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ ἐπιδέχεται αὐξησιν ἡλικίας, ποῦ ἄλλοτε ἦτο νήπιος, ἄλλοτε ἄνδρας, ποῦ ἄρχισε τὴν δημοσίαν ἐμφανίσιν του περὶ τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ὡς λέγει ὁ Λουκᾶς²³. Ἐκεῖνος λοιπὸν, ποῦ πηγαίνει ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡλικίας εἰς τὴν ἄλλην, ὁ ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ ὁποῖος ἐγίνε πιστὸς ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς εἰς ἐκεῖνον ποῦ τὸν ἔκαμε, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποῦ ὑφίσταται τὴν προκοπὴν.

19. Ὁ Στέφανος λέγει· «Βλέπω τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου νὰ στέκεται εἰς τὰ δεξιὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ»²⁴· δὲν εἶπεν ὅτι εἶδε τὸν Λόγον ἢ τὴν Σοφίαν τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐκ τῆς Μαρίας Κυριακὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ὁ Παῦλος λέγει ὅτι ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ²⁵, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου σώματος ὁ Δαβὶδ λέγει προφητικῶς ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς· «Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου, ἕως ὅτου θέσω τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»²⁶. Διότι, ἐπειδὴ προεγνώριζεν ὅτι ἐχθροὶ αὐτοῦ θὰ ἦσαν ὁ διάβολος καὶ αἱ συνεργοὶ αὐτοῦ ἀντίθετοι δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἐχθρεύοντο τὸν Κυριακὸν ἄνθρωπον, ἐπειδὴ ἐγνώριζον ὅτι διὰ τοῦ θανάτου του θὰ κατηγοῦντο αὐταὶ καὶ ὁ διάβολος ὁ ὁποῖος ἐκυριαρχοῦσε διὰ μέσου τοῦ θανάτου. Αὐτοὶ λοιπὸν ποῦ μειώνουν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι τάχα ὁ Κύριος δὲν ἔμπορεῖ μόνος του νὰ ἀμυνθῇ ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν του, στηριζόμενοι εἰς τὸ ὅτι ὁ Πατὴρ εἶπεν εἰς τὸν Υἱὸν «Κάθησε εἰς τὰ δε-

22. Λουκ. 2, 52.

23. Λουκ. 3, 23.

24. Πράξ. 7, 56.

25. Πρβλ. Κολασ. 3, 1.

26. Ψαλμ. 109, 1.

ξιά μου ἕως ὅτου θέσω τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου», ἃς γνωρίζουν λοιπὸν τοῦτο οἱ ἀμόρφωτοι, ὅτι τοῦτο ἔχει γραφῇ διὰ τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι φέρει σάρκα. Διότι εἰς αὐτοὺς τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαβὶδ ἔχει γραφῇ· «Ὁ ἐχθρὸς δέν θὰ εὕρῃ εἰς σὲ ὠφέλειαν»²⁷. Τὸ σῶμα λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον λέγει· «Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου», τοῦ ὁποῖου ὁ διάβολος ἔγινεν ἐχθρὸς μαζὶ μὲ τὰς πονηράς δυνάμεις του καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ εἰδωλολάτραι.

20. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ μακάριος Παῦλος εἶπεν ὅτι δι' αὐτοῦ ἐκτίσθησαν τὰ πάντα, δι' αὐτὸν μόνον εἶπεν ὅτι ἦτο πρὸ πάντων. Διότι, ἐπειδὴ ἦτο νομομαθὴς ἐκ τῶν παλαιῶν, καὶ ἀφοῦ ἐμελέτησε τὰς Παροιμίας τοῦ Σολομῶντος καὶ εὗρεν εἰς αὐτὰς δύο ρητά, ἓν μὲν, τὸ ὁποῖον ὠμιλοῦσε περὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἀναλάβῃ ὁ Λόγος ἐκ τῆς Μαρίας, τὸ δὲ ἄλλο περὶ τοῦ Λόγου ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη προαιωνίως ἐκ τοῦ Πατρός, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, περὶ μὲν τοῦ Ἰησοῦ, ποῦ ἐγεννήθη ἐκ τῆς Μαρίας, γράφει πρὸς τὸν Τιμόθεον· «Νὰ ἐνθυμῆσαι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ κατάγεται ὡς ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν Δαβὶδ»²⁸. Διὰ δὲ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι πάντοτε μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα εἶπεν ὅτι ὑπάρχει πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων. Ὡς κατακριθοῦν λοιπὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς χριστιανούς ἐκεῖνοι, ποῦ λέγουν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀπετέλεσε τὴν ἀρχὴν τῶν ἔργων, ποῦ ἐκτίσθησαν, καὶ ἃς ἀκούσουν τὸν Δαβὶδ, ὅτι δέν εἶναι ἔργον, ἀλλὰ ποιητὴς ἔργων, ὡς σαφῶς λέγει· «Οἱ οὐρανοὶ εἶναι ἔργα τῶν χειρῶν σου· αὐτοὶ μὲν θὰ ἀπωλεσθοῦν, σὺ δὲ θὰ διαμείνης»²⁹.

21. «Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦτο χθές, εἶναι σήμερον, καὶ θὰ εἶναι ὁ αὐτὸς εἰς τοὺς αἰῶνας»³⁰. Τοῦτο λέγεται διὰ τὸν ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον ἀνέλαθεν ὁ Σωτὴρ. Ὁ αὐτὸς νοεῖται ὅτι ἄλλοτε ἦτο νήπιος, καὶ ἄλλοτε προώδευεν

27. Ψαλμ. 88, 23.

28. Β' Τιμ. 2, 8.

29. Ψαλμ. 101, 26 - 27.

30. Ἑβρ. 13, 8.

εἰς ἡλικίαν καὶ χάριν, καὶ εἰς ἡλικίαν περίπου τριάκοντα ἐτῶν ἤρχισε τὸ δημόσιον κήρυγμά του, καθὼς λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς. Τὸ δὲ σῶμα ποῦ ἦτο δεκτικὸν αὐξήσεως εἰς ἀνάστημα καὶ ἡλικίαν, αὐτὸ εἶναι τὸ κτίσμα καὶ τὸ ποῖημα. Ὅταν λοιπόν, ἐκεῖνοι, ποῦ λέγουν ὅτι ὁ ἐκ Πατρὸς Λόγος εἶναι κτίσμα, ἐλέγχονται ἀπὸ τοὺς ἁγίους πλανώμενοι, ἢ ἅς σταματήσουν τὴν ἀσεβῆ αὐτὴν θλασφημίαν, ἢ ἅς ἀποκηρυχθοῦν ἀπὸ ὅλους ὡς Χριστομάχοι. Διότι ἐνῶ ἀποστομώνονται, πείθονται εἰς τὸ ρητὸν τῶν Παροιμιῶν ποῦ λέγει· «Ὁ Κύριος μὲ ἔκτισεν ἀρχὴν τῶν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ»³¹, ἀλλὰ σφάλλονται· διότι ὁ Σολομών μὲ τὴν προφητείαν αὐτὴν ἀνεφέρετο εἰς τὸν Κυριακὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ κτισθῇ ἐκ τῆς Μαρίας διὰ τὴν σωτηρίαν ὅλου τοῦ κόσμου καὶ δι' αὐτὸν εἶπεν ἐκ προσώπου αὐτοῦ τό, «Ὁ Κύριος μὲ ἔκτισεν ἀρχὴν τῶν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ».

22. «Ἄς γνωρίζῃ λοιπὸν ἀσφαλῶς ὅλος ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησεν αὐτὸν καὶ Κύριον καὶ Χριστόν, τὸν Ἰησοῦν τοῦτον, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐσταυρώσατε»³². Αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἄνθρωπον τοῦ Κυρίου, ποῦ ἐσταυρώθη, δεικνύοντες διὰ τοῦ δακτύλου οἱ ἀπόστολοι εἶπον· «Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν Χριστόν καὶ Κύριον ἐποίησεν ὁ Θεός». Εἶναι φανερόν ὅτι οὗτος ὁ τοῦ Κυρίου ἄνθρωπος καὶ ἀρχὴ ὁδῶν ἐκτίσθη δι' ἐκείνους ποῦ κατὰ πρόγνωσιν εἶχον προορισθῇ νὰ σωθοῦν, ἀρχηγὸς ὅλων τῶν ἁγίων, ποῦ χρησιμεύουν ὡς πρότυπα ἠθικοῦ θείου, καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἔγινε καὶ ἐσταυρώθη. Περὶ τούτου καὶ ὁ Ἱερεμίας εἶπε, σύμφωνα μὲ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐβδομήκοντα ἐρμηνευτῶν· «Ὁ Κύριος ἔκτισεν σωτηρίαν νέαν εἰς νεοφυτευθεῖσαν φυτεῖαν, εἰς τὴν ὁποίαν σωτηρίαν θὰ προστρέξουν οἱ ἄνθρωποι»^{32α}. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν ἡ ἔννοια τοῦ αὐτοῦ ρητοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς· «Ὁ Κύριος ἔκτισεν νέον ἄνθρωπον ἐν τῇ θηλείᾳ». Ἡ δὲ σωτηρία ποῦ ἐκτίσθη δι' ἡμᾶς, λέγει, εἶναι νέα καὶ ὄχι πα-

31. Παρμ. 8, 22.

32. Πράξ. 2, 36.

32α. Ἱερ. 38, 22.

λαιά, καὶ ὄχι πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς. Καὶ ἐκεῖνον ποὺ λέγει νέον ἄνθρωπον, ποὺ ἐκτίσθη ἐν τῇ θηλείᾳ, νόησον ὅτι εἶναι ὁ κατὰ τὸν Σωτῆρα ἄνθρωπος Ἰησοῦς. Διότι Ἰησοῦς ἐρμηνεύεται ἀφ' ἐνὸς μὲν Σωτῆρ, ἀφ' ἑτέρου δὲ σωτηρία. Ἐκ τοῦ Σωτῆρος πηγάζει ἡ σωτηρία, καθ' ὃν τρόπον ἐκ τοῦ φωτὸς ὁ φωτισμός. Ἐκεῖνον λοιπόν, ὃν εἶπεν ἄνθρωπον Ἰησοῦν, αὐτὸς εἶναι ποὺ ἐκτίσθη νέος ἄνθρωπος ἐν τῇ θηλείᾳ, τὸ ὁποῖον σημαίνει ἐν τῇ Μαρίᾳ, μᾶλλον δὲ ἐκ τῆς Μαρίας. Ἐκεῖνον λοιπόν, ποὺ ὁ Σολομὼν εἶπεν ὅτι ἐκτίσθη ἀρχὴ ὁδῶν, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Ἱερεμίας ὀνομάζει σωτηρίαν καινὴν, ποὺ ἐκτίσθη, καὶ (ὁ Ἀκύλας) νέον ἄνθρωπον ἐν θηλείᾳ, τοῦτον ἡ Σοφία ὠκοδόμησεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς οἶκον διὰ τὸν ἑαυτὸν της, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ὁποῖον ἀπεδείξαμεν ἀπὸ τὰς Γραφάς, τὰς ὁποίας ἀπὸ τῶρα καὶ ἐξῆς πιστεύομεν. Ἀπὸ τὰς ὁποίας μερικοὶ ἢ ἔνεκεν ἀγνοίας, ἢ ἀπὸ προκατάληψιν, ἐξακολουθοῦντες νὰ παραμένουν εἰς τὴν πλάνην, οὔτε διδάσκουν ὁρθῶς ἄλλους, οὔτε οἱ ἴδιοι θέλουν νὰ διδάσκωνται.

23. Ἐὰν ὅλοι ἤμποροῦσαν πνευματικῶς νὰ κατανοήσουν τὰ θεῖα λόγια, ὁ Παῦλος δὲν θὰ ἐποθοῦσε σφοδρῶς νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ πνευματικὸν χάρισμα³³. οὔτε θὰ ἐπότιζεν αὐτοὺς γάλα, ἐὰν ἤμποροῦσαν ὅλοι νὰ λάβουν ἀκινδύνως στερεὰν τροφήν· ἀλλ' εἰς ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀκόμη πνευματικῶς νήπιοι διὰ νὰ ἐνοήσουν τὴν διδασκαλίαν τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ὥς νὰ ἐπρόκειτο διὰ νήπια, ποὺ τρέφονται μὲ γάλα, ἐπιτρέπει νὰ δέχωνται τὴν διδασκαλίαν τῆς κατηχήσεως, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσαν ἀκόμη νὰ τρέφωνται μὲ τὸν ἄρτον τῶν ἀγγέλων, δηλαδὴ μὲ τὸν Θεὸν Λόγον, ποὺ ἦτο κρυμμένος εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα.

24 "Οφείλομεν λοιπὸν ἡμεῖς, ὡς φρόνιμοι οἰκονόμοι θεῶν μυστηρίων, νὰ μεταδίδωμεν τὸν λόγον ἀναλόγως τῆς ἱκανότητος τοῦ καθενὸς νὰ ἐγχωροῦν εἰς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ τὰ νοήματα τοῦ θεοῦ λόγου, διότι οἱ παλαιοὶ ἄσκοι σχίζονται, ἐπειδὴ δὲν ἀντέχουν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ νέου οἴνου τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου, δηλαδὴ

33. Πρβλ. Α' Κορ. 3, 1-2.

τῆς νέας διδασκαλίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν μερικοί, μᾶλλον δὲ καὶ πολλοί, οἱ ὅποιοι δὲν ἔγιναν ἀκόμη μαθηταί, ἀπὸ πολλὴν αὐθάδειαν ἔχουν ἔλθει διὰ τὰ διδάσκουν, «χωρὶς τὰ γνωρίζουν οὔτε ἐκεῖνα ποὺ λέγουν, οὔτε ἐκεῖνα περὶ τῶν ὁποίων δίδουν διαβεβαιώσεις»³⁴, ποὺ ἔχουν τυφλοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας, ποὺ δὲν ἔχουν νοῦν ἱκανὸν τὰ βλέπει τὸν Θεόν, καθὼς ὁ Ἰακώβ, οὔτε καρδίαν καθαρὰν, ἡ ὁποία θὰ ἴδῃ τὸν Θεόν, τὰ ρητὰ ποὺ ἔχουν γραφῇ καὶ τὰ ταπεινὰ ἔργα, καὶ τὰς ἐκφράσεις μὲ χαμηλὰ νοήματα, ποὺ ἀφοροῦν εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Σωτῆρος, τὸν ὁποῖον ἐφόρεσε δι' ἡμᾶς, ἀναφέρουν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, καὶ ἔτσι πλανῶνται καὶ πλανοῦν τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀστηρίκτους εἰς τὴν πίστιν, ἠναγκάσθημεν, καθὼς γράφει ὁ Ἰούδας³⁵, τὰ ἐκθέσωμεν διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ποῖα ρητὰ ἀρμόζουν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, καὶ ποῖα εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἀνελήφθη δι' ἡμᾶς. Διότι καθὼς ὑπάρχουν εἰς ἓν θαλάντιον νομίσματα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἔχει τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ὁ τραπεζίτης, ποὺ φυλάσσει αὐτά, γνωρίζει τὴν ἀνωτέραν ἀξίαν τοῦ χρυσοῦ ἐν συγκρίσει μὲ τὴν ὑποβιβασμένην τιμὴν τῶν ἀργυρῶν νομισμάτων. Τοιοῦτοτρόπως, ἂν καὶ εἰς μίαν Γραφὴν ἔχει γραφῇ καὶ διὰ τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, καὶ διὰ τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐφόρεσεν ἐκ τῆς Μαρίας δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ θὰ γνωρίσωμεν τὸ καθὲν ἐξ αὐτῶν, ὡς φρόνιμοι μαθηταὶ τοῦ ἑνὸς καὶ πραγματικοῦ διδασκάλου. Νὰ διακρίνης λοιπὸν, ποῖαι ταπειναὶ λέξεις καὶ ἔργα ἔχουν γραφῇ διὰ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ποῖα ἔνδοξα γράμματα διὰ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου. Τὸ ὅταν πεινάσῃ μετὰ τὴν νηστείαν, τοῦτο εἶναι ἐλάττωμα τοῦ σώματος. "Ὅταν δὲ μὲ πέντε ἄρτους τρέφῃ πέντε χιλιάδας ἀνδρας, χωρὶς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά, καὶ περισσεύουν δώδεκα κοφίνα κομμάτια, τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς θεότητος τοῦ Λόγου. "Ὅταν κοιμᾶται ἐπάνω εἰς τὸ προσκέφαλον ἐν τὸς τοῦ πλοίου, τοῦτο εἶναι ἔργον, ποὺ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκην σωματικῆς ἀναπαύσεως. "Ὅταν ὁμῶς

34. Α' Τιμ. 1, 7.

35. Πρβλ. Ἰούδ. 3.

περιπατῇ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἀπειλῇ τὰ κύματα καὶ τοὺς ἀνέμους, «Σιωπῇ, φιμώσου!»³⁶, ἀμέσως ἀκούει ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ ἦσαν εἰς τὸ πλοῖον, ποὺ ὠμολογοῦσαν μεθ' ὄρκου· «Ἀλήθεια, εἶσαι Υἱὸς Θεοῦ». Ὅταν, ἐνῶ ἐστέκετο πλησίον τοῦ μνήματος τοῦ Λαζάρου, δακρύζῃ, καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ πάθῃ, λέγει· «Περὶ λυπος εἶναι ἡ ψυχὴ μου μέχρι θανάτου»³⁷, καὶ ἀδημονῇ, καὶ τὸ μὲν Πνεῦμα εἶναι πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενῇ, τοῦ σώματος ιδιότητες εἶναι ἡ ἀσθένεια, ἡ λύπη καὶ ἡ στενοχωρία. Ὅταν ὁμῶς λέγῃ μὲ τρόπον ἐπιτακτικόν· «Λάζαρε, ἔλα ἔξω»³⁸, καὶ ἀναστήθῃ ὁ νεκρὸς, ἐκεῖνος ποὺ ἐπὶ τέσσαρες ἡμέρας ἦτο θαμμένος, καὶ ἤδη παρρουσιάζεται ζωντανὸς καὶ λυμένος ἀπὸ τὰ δεσμά τοῦ θανάτου, πρᾶγμα ποὺ δὲν εἶχε ξαναγίνει ἐξ ἀρχῆς τῆς δημιουργίας, τοῦτο εἶναι σημεῖον τῆς θεότητος. Ὅταν κουρασμένος ἀπὸ τὴν ὁδοιπορίαν ὑπὲρ ἡμῶν κάθηται ἐπάνω εἰς τὴν πηγὴν³⁹, τοῦ σώματος γνώρισμα εἶναι ὁ κόπος. Ὅταν λέγῃ· «Ἐλᾶτε πρὸς με ὅλοι, ὅσοι εἴσθε κουρασμένοι καὶ κύπτετε ὑπὸ τὸ βάρος φορτίου, καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ἀναπαύσω»⁴⁰ ταῦτα, ἡ θεραπεία δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς σωματικούς κόπους καὶ ἀσθενείας καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοὺς κινδύνους, εἶναι ἔργα τῆς θεότητος. Ὅταν θαπτίζεται ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, ἐκεῖνος, ποὺ δὲν ἔκαμεν ἁμαρτίαν, οὔτε εὗρέθη λόγος δολερὸς εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ⁴¹, τοῦτο γίνεται διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐξιλασμὸς ἡμῶν. Ὅταν διατάσῃ τοὺς ἀποστόλους νὰ θαπτίζουσιν ὅλα τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος⁴², κάμνει τοῦτο διότι τοῦτο ἀρμόζει εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ δύναμιν. Ὅταν κλίνη τὰ γόνατα καὶ προσεύχεται ὡς ἄνθρωπος, ὑπὲρ ἡμῶν ὡς ἄνθρωπος κάμνει ἐξομολόγησιν. Ὅταν εἰς τὸ ὄρος, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς μεταμορφώσεως αὐτοῦ, οἱ μαθηταὶ Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, ἐπειδὴ δὲν ἡμ-

36. Μάρκ. 4, 39.

37. Ματθ. 26, 38.

38. Ἰωάν. 11, 43.

39. Πρβλ. Ἰωάν. 4, 6.

40. Ματθ. 11, 28.

41. Α' Πέτρ. 2, 22.

42. Ματθ. 28, 19.

ποροῦσαν νά ἀνθέξουν τὴν θείαν δόξαν αὐτοῦ, κλίνουν τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γόνατα πρὸς τὴν γῆν πρὸ τῆς δόξης τῆς θεότητος⁴³, ἡ δύναμις τοῦ Λόγου φανεροῦται εἰς τὸ γεγονὸς αὐτό. Ὅταν στερεώνη εἰς τὴν πίστιν τοὺς ἀποστόλους λέγων· «Μὴ φοβεῖσθε ἐκείνους, ποὺ φονεύουν τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν δὲν ἠμποροῦν νά φονεύσουν»⁴⁴, τῆς θεότητός του τὴν ἀφανῆ καὶ ἰσχυράν παρηγορίαν φανερώνει. Ὅταν ἀποφεύγῃ τὸν θάνατον, τοῦτο ὀφείλεται εἰς δειλίαν τοῦ σώματος. Διότι πρὶν ὁ Ἀδάμ ὑποπέσῃ εἰς τὴν παράθασιν τῆς θείας ἐντολῆς δὲν ἦτο οὔτε λύπη, οὔτε δειλία, οὔτε κόπος, οὔτε πείνα οὔτε θάνατος.

25. Ἐγὼ εἶμαι λέγει ἡ ὁδὸς τῶν σωζομένων, ἡ ζωὴ τῶν νεκρῶν καὶ ἡ ἀλήθεια δι' ἐκείνους, ποὺ μισοῦν τὸ ψεῦδος⁴⁵, λέγων εἰς ἐκείνους ποὺ εἶναι εἰς τὸ σκότος· «Φανερωθεῖτε»⁴⁶. Ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς τοῦ κόσμου»⁴⁷, διότι, ἀφοῦ ἐνεδύθη τὸν Ἀδάμ μαζί με τὰ ἀδιάβλητα παθήματά του, πλὴν τῆς ἁμαρτίας, ἐκείνον, ποὺ ὠνομάσθη Ἰησοῦς, δι' αὐτοῦ ὠδήγησε τὸ χαμένον πρόβατον εἰς τὸν Πατέρα «μετὰ τὸ νὰ ὀδηγηθῇ ὁ ἴδιος ὡς πρόβατον διὰ τὴν σφαγὴν, ἡ ὥσάν ὁ ἁμνὸς ἄφωνος ἐνώπιον τοῦ κουρέως αὐτοῦ»⁴⁸. Περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Παῦλος γράφει· «Ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ ἔδωσε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀντίτιμον ἐξαγορᾶς ὑπὲρ ἡμῶν»⁴⁹, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν μας». Καὶ εἰς ἄλλο μέρος ὁ αὐτὸς ἀπόστολος λέγει· «Δι' ἀνθρώπου ἦλθεν ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἡ ζωὴ. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουμεν, ἔτσι καὶ ἐν τῷ Χριστῷ θὰ ζωοποιηθῶμεν ὅλοι»⁵⁰. Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο μέρος γράφει· «Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος εἶναι ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἀπὸ τὸν οὐρανόν»⁵¹. Λέγων λοιπὸν τὸν πρῶτον Ἀδάμ, ἐννοεῖ τὸν

43. Πρβλ. Ματθ. 17, 6.

44. Ματθ. 10, 28.

45. Πρβλ. Ἰωάν. 14, 6.

46. Ἦσ. 49, 9.

47. Ἰωάν. 8, 12.

48. Ἦσ. 53, 7.

49. Α' Τιμ. 2, 5.

50. Α' Κορ. 15, 22.

51. Α' Κορ. 15, 47.

πρωτόπλαστον τοῦ κόσμου, καὶ δεύτερον Ἀδάμ, σημαίνει τὸν κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται Υἱὸς ἀνθρώπου, πρόβατον, ἄμπελος, ἄρτος, δένδρον, κόκκος σίτου, καὶ τὰ παραπλήσια πρὸς αὐτά. Ὀνομάζεται δὲ καὶ Ἀδάμ, ἂν καὶ ὑπάρχῃ μεγάλη διαφορά μετὰ δευτέρου καὶ πρώτου. Διότι ὁ μὲν ἔγινεν ἀπὸ γῆν, ὁ δὲ, ἐνῶ ἦτο Λόγος τοῦ Πατρός, ἔγινε σὰρξ, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποβάλῃ τὸ νὰ εἶναι Λόγος, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐφόρεσε σάρκα, καθ' ὃν τρόπον οὔτε ὁ χρυσὸς χάνει τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ὅταν τύχῃ νὰ ἀλλάξῃ θησαυροφυλάκιον.

26. Ὅταν δὲ ὁ διδάσκαλος ἡμῶν λέγῃ εἰς ἄλλο μέρος· «Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς πίστεώς μας Ἰησοῦν, ὁ ὁποῖος ἐφάνη πιστὸς εἰς ἐκεῖνον πού ἐδημιούργησεν αὐτόν»⁵², μὴ νομίσης ὅτι εἶναι ποίημα ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐξ ἀρχῆς μετὰ τὸν Πατέρα. Διότι δὲν προτρέπει νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἀόρατον θεότητα, ἀλλὰ τὸν Κυριακὸν ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον ὁ Παῦλος εἶπε μεσίτην μετὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὸν ἄνθρωπον Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸν ἑαυτόν του ἀντίτιμον ὑπὲρ ἐξαγορᾶς ἡμῶν. Αὐτόν εἶπε νὰ κατανοῶμεν, τὸν Ἰησοῦν, πού ἔμεινε πιστὸς εἰς ἐκεῖνον, πού ἔκαμεν αὐτόν, ὥς λέγει ὁ Κύριος· «Κατανοήσατε τοὺς κόρακας, πῶς δὲν σπεύρουν»⁵³, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πάλιν· «Κατανοήσατε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνουν»⁵⁴. Τὰ φαινόμενα ὄντα λοιπὸν λέγει νὰ κατανοῶμεν καὶ ὄχι ἀγγέλους ἢ ἄλλα κτίσματα ἀόρατα. Καὶ ἂν ἀκόμη ὁ Ἀβθακούμ ὁ προφήτης λέγῃ· «Κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐθαύμασα»⁵⁵, ἔργα, λέγει, κατενόησα, καὶ ὄχι τὸν ποιητὴν τῶν ἔργων. Καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει νὰ κατανοῶμεν τὸ φαινόμενον σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ ὄχι τὴν ἀόρατον θεότητα τοῦ Λόγου, «διότι κανεῖς δὲν εἶδέ ποτε τὸν Θεόν»⁵⁶, οὔτε νὰ ἴδῃ ἡμπορεῖ, καίτοι ὁ Λόγος ἦτο Θεὸς⁵⁷ καὶ εἶναι, καθὼς λέγει ὁ θεολόγος

52. Ἐβρ. 3, 2.

53. Λουκ. 12, 24.

54. Λουκ. 12, 27.

55. Ἀβθ. 3, 2.

56. Α' Ἰωάν. 4, 2.

57. Ἰωάν. 1, 1.

Ἰωάννης. Ἐκείνον λοιπόν, τὸν ὁποῖον προτρεπόμεθα νὰ κατανοῶμεν, τὸν ἄνθρωπον Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸν ἑαυτόν του ἀντίτιμον ὑπὲρ ἑξαγορᾶς ἡμῶν, τὸν ὁποῖον λέγει ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα, τὸ ποίημα λέγει νὰ ἐννοῶμεν. Τὰ πάντα λοιπὸν ἐποιήθησαν, ὁ Λόγος ὅμως τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι Υἱὸς δὲν εἶναι ποίημα, ἀλλὰ γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Διότι ὁ Πατὴρ ἔκτισε διὰ τοῦ Λόγου τὰ πάντα, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος· «Διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκτίσθησαν τὰ πάντα»⁵⁸, καὶ ὡς ὁ Ἰωάννης λέγει· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγίναν, καὶ ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἐγένετο κανέν»⁵⁹. Τὸν δὲ ἴδιον τὸν Λόγον δὲν κτίζει, ἀλλὰ γεννᾷ ὁ Θεός· διότι δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἐγίναν καὶ ἐκτίσθησαν πάντα, αὐτὸς δὲν ἐγινεν, ἀλλ' ἐκείνος ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον οὗτος ἐφόρεσε δηλοῦν αἱ Γραφαὶ ὅτι ἐγινε καὶ ἐκτίσθη.

27. Διότι λέγει ὁ Κύριος· «Πᾶν κλῆμα, ποὺ μένει ἐν ἐμοί, φέρει καρπὸν»⁶⁰, καὶ διὰ τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ἐφόρεσεν ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἀδὰμ θὰ ζωοποιήσῃ τὸ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἀνθρώπινον γένος, μὲ τὸ νὰ ἐθανατώθῃ μὲν σωματικῶς, νὰ ἐζωοποιήθῃ δὲ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος⁶¹, καθὼς ὁ Πέτρος γράφει· διότι τὸ ὅτι οὗτος ἐθανατώθῃ σωματικῶς, λέγει τοῦτο ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὅχι διὰ τὴν ἀθάνατον ζωοποιὸν θεότητα, διότι ὁ Κύριος λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ζωὴ»⁶². Ἡ ζωὴ λοιπὸν δὲν ἀποθνήσκει, μᾶλλον δὲ ζωοποιεῖ τοὺς νεκρούς. Διότι ὅπως τὸ φῶς δὲν παθαίνει θλάθην εἰς σκοτεινὸν τόπον, ἔτσι οὔτε ἡ ζωὴ ἡμπορεῖ νὰ πάθῃ κακόν τι ὅταν ἐπισκεφθῇ τὴν θνητὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, διότι ἡ θεότης τοῦ Λόγου εἶναι ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος.

28. «Διότι, λέγει, ποῖος ἐγνώρισε τὴν σκέψιν τοῦ Κυρίου; ἢ ποῖος ἐγίνε σύμβουλός του, ὁ ὁποῖος θὰ διδάξῃ αὐτόν»⁶³; Ὁ Υἱὸς εἶναι ὁ μόνος σύμβουλος τοῦ Πατρὸς, καὶ γνωρίζει τὴν σκέψιν αὐτοῦ, ὁ

58. Κολασ. 1, 16.

59. Ἰωάν. 1, 3.

60. Ἰωάν. 15, 5.

61. Α' Πέτρ. 3, 18.

62. Ἰωάν. 14, 6.

63. Ἦσ. 40, 13. Ρωμ. 11, 34.

λέγων· «Κανείς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ὁ Υἱός, καὶ τὸν Υἱὸν κανείς δὲν γνωρίζει παρὰ μόνον ὁ Πατήρ, καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἀποκαλύψῃ αὐτὸν ὁ Υἱός»⁶⁴. Λέγει λοιπὸν ὁ Ἰωάννης διὰ τὸν Κύριον· «Ὁταν φανερωθῇ, θὰ εἴμεθα ὅμοιοι μὲ αὐτόν, καὶ θὰ ἴδωμεν αὐτόν, οἷος πράγματι εἶναι»⁶⁵. Βλέπεις ὅτι ἕως τώρα κανείς δὲν εἶδε τὸν Υἱὸν ὅπως εἶναι, ἕως ὅτου οὗτος φανερώσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἰς ἡμᾶς· τὸν δὲ ἄνθρωπον, ποῦ ἐφόρεσε δι' ἡμᾶς γνωρίζομεν· εἶναι ἐκεῖνος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Παῦλος εἶπε· «Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς πίστεώς μας Ἰησοῦν, ὁ ὁποῖος ἐφάνη πιστός εἰς ἐκεῖνον, ποῦ ἐδημιούργησεν αὐτόν»⁶⁶. Διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ὁ Στέφανος λέγει· «Βλέπω τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου νὰ στέκεται εἰς τὰ δεξιὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ»⁶⁷. Δὲν εἶπεν ὅτι ἔβλεπε τὸν Λόγον ἢ τὴν Σοφίαν τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἥτοι τὸ ἐκ τῆς Μαρίας Κυριακὸν σῶμα, διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ὁ ὁποῖος ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ»⁶⁸. Περὶ τούτου τοῦ σώματος καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει ὥς ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς προφητικῶς· «Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου, ἕως ὅτου κάμω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»⁶⁹, ἥτοι ἐκείνους ποῦ προεγνώριζεν ὅτι θὰ ἦσαν ἐχθροὶ αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον καὶ τὰς συμμάχους αὐτοῦ ἀντιθέτους δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἐχθρεύοντο τὸν Κυριακὸν ἄνθρωπον, ἐπειδὴ ἐγνώριζον ὅτι οὗτος διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ θὰ καταργούσεν αὐτάς καὶ τὸν διάβολον, ποῦ ἐκυθέρνα μὲ τὴν δύναμιν τοῦ θανάτου, καὶ τοὺς ἐχθρικῶς διατεθέντας ἐναντίον του Ἰουδαίους, ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ὁποίων ἐπαληθεύεται τὸ γεγραμμένον· «Ὅτι μὲ ἐμίσησαν χωρὶς λόγον»⁷⁰, οἱ ὁποῖοι εἰς ἀντάλλαγμα τῶν πρὸς ὠφέλειαν διδασμάτων ποῦ ἐδιδάσκοντο, ἐτόλμησαν νὰ μαστιγώσουν καὶ νὰ σταυρώσουν αὐτόν, λέγοντες αὐτόν Σαμαρείτην καὶ δαιμονι-

64. Λουκ. 10, 22.

65. Α' Ἰωάν. 3, 2.

66. Ἑβρ. 3, 1-2.

67. Πράξ. 7, 56.

68. Ἑβρ. 10, 12.

69. Ψαλμ. 109, 1.

70. Πρβλ. Ψαλμ. 24, 19. Ἰωάν. 15, 24.

ζόμενον⁷¹, καὶ ἄνθρωπον ἁμαρτωλόν, καίτοι δι' αὐτοῦ κατηγορήθη ἡ ἁμαρτία. Εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται τὸ γεγραμμένον· «Θὰ στραφοῦν παρακλητικὰ νὰ ἴδουν εἰς ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον ἐλόγχισαν»⁷², ὅταν θὰ ἴδουν αὐτὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς, καθὼς ὁ Ἰωάννης λέγει διὰ τὸν Υἱόν· «Καθὼς ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐξουσίαν νὰ δικάζῃ, διότι εἶναι Υἱὸς ἀνθρώπου»⁷³, καὶ θὰ εἶπουν τότε μὲ μεταμέλειαν, κατηγοροῦντες ἢ μία φυλὴ τὴν ἄλλην· «Αὐτὸς ἦτο ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἡμεῖς κάποτε ἐπεριγελάσαμεν»⁷⁴, ὅταν ἐλέγομεν εἰς αὐτόν· «Ἄλλους ἔσωσες, τὸν ἑαυτὸν σου δὲν ἠμπορεῖς νὰ σώσῃς»⁷⁵. Εἰς τὸ σῶμα λοιπὸν τοῦ Κυρίου ἀναφέρεται τὸ γραφέν ὑπὸ τοῦ Δαθίδ· «Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου, ἕως ὅτου κάμω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»⁷⁶. Διότι πρὸ τῆς παρούσης προφητείας τοῦ Δαθίδ, ὁ Λόγος ἦτο εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρός, καὶ δὲν εἶχεν ἐχθρούς εἰς τὸν οὐρανόν. Διότι κανεῖς ἄλλος δὲν ἦτο πρὸ τῆς δημιουργίας μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα παρὰ μόνον ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Διότι ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐποίησε τοὺς ἀναριθμήτους αἰῶνας, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ ὅλην τὴν κτίσιν. Αὐτὸς λοιπόν, ποὺ δὲν εἶχε τίποτε κοινόν, ἰδίωμα ἢ πρᾶγμα, μὲ κάποιον ἄλλον, ἀλλ' ἦτο τῶν πάντων Κύριος ὁ Θεὸς Λόγος, εἰς τὸν ὁποῖον κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ προβάλῃ ἀντίστασιν, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ εἶχεν ἐχθρούς; Διότι ἐκεῖνοι, ποὺ σμικρύνουν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ὥσάν δηθεν νὰ μὴ ἠμπορῇ ὁ Κύριος διὰ τῶν ἰδικῶν του δυνάμεων νὰ ἀμυνθῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν του, νομίζουν ὅτι ὁ Πατὴρ εἶπεν εἰς τὸν Υἱόν· «Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου ἕως ὅτου κάμω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». Τοῦτο δὲ ἅς μάθουν ἔστω καὶ τώρα οἱ ἀμόρφωτοι, ὅτι ἐγράφη διὰ τὸν κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενον ἄνθρωπον· Διότι καὶ εἰς αὐτόν τὸν Δαθίδ ἔχει γραφῇ διὰ τὸν Κυριακὸν ἄνθρωπον· «Ὁ ἐχθρὸς δὲν θὰ εὕρῃ εἰς σὲ ὠφέ-

71. Πρβλ. Ἰωάν. 8, 48.

72. Ἰωάν. 19, 37.

73. Ἰωάν. 5, 27.

74. Σοφ. Σολ. 5, 4.

75. Ματθ. 27, 42.

76. Ψαλμ. 109, 1.

λειαν»⁷⁷, καὶ πάλιν· «Συμφορὰ δὲν θὰ πλησιάσῃ τὴν σκηνὴν σου»⁷⁸.

29. Ὁ Κύριος, λέγει, ἡτοίμασεν εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν θρόνον αὐτοῦ»⁷⁹. Ἄλλο σημαίνει· Ὁ οὐρανὸς εἶναι θρόνος μου»⁸⁰, καὶ ἄλλη ἡ σημασία τοῦ ἐτοιμάζεται θρόνος εἰς τὸν οὐρανόν, ὡσαν ἐπάνω εἰς κάποιον τόπον. Χρειάζεται νὰ γίνῃ πολὺς λόγος περὶ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος θέματος. Οἱ δὲ θρόνοι, ποῦ ἔχουν ἐκ τῶν προτέρων περιγραφῇ, δηλοῦν τὴν ὑποταγὴν τῆς κτίσεως ὁλοκλήρου. Ταῦτα δὲ ἐξεθέσαμεν ὅταν ἐκάμνομεν λόγον περὶ τοῦ «Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου» ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα. Διότι, ἐάν, καθὼς ὁ Ἱερεμίας λέγει· «Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει ὁ Κύριος»⁸¹ τὰ πάντα δὲ πληροὶ ὁ Θεός, αὐτὸς δὲ δὲν χωρεῖται εἰς κανέν, εἰς ποῖον τότε κάθηται θρόνον; Τὸ σῶμα λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον λέγει· «Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου», τοῦ ὁποῖου ἔγινεν ἐχθρὸς ὁ διάβολος, μαζὶ μὲ τὰς πονηρὰς δυνάμεις, τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς εἰδωλολάτραις, οἱ ὁποῖοι ἀντιμάχονται τὰ κηρύγματα τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου σώματος οὗτος ἔγινε καὶ ὠνομάσθη ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος, καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς τὸ μυστήριον, λέγων· «Τοῦτο εἶναι τὸ σῶμα μου, τὸ ὁποῖον (θυσιάζεται) ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τὸ αἷμα τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὅχι τῆς Παλαιᾶς, τὸ ὁποῖον ἐκχύνεται ὑπὲρ ὑμῶν»⁸². Ἡ δὲ θεότης οὔτε σῶμα οὔτε αἷμα ἔχει, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἐφόρεσεν ἐκ τῆς Μαρίας, αὐτὸς ἔγινεν αἷτιος τούτων, περὶ τοῦ ὁποῖου οἱ ἀπόστολοι εἶπον· «Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλῃ εἰς σᾶς μὲ ἀδιασείστους ἀποδείξεις»⁸³. Ναζαρέτ λέγει, ἡ ὁποία εἶναι πόλις ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὅχι εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ τοῦτον λέγουν ὅτι εἶναι ἄνθρωπος καὶ ὅχι Θεὸς οἱ ἀπόστολοι πρὸς τοὺς Ἰ-

77. Ψαλμ. 88, 23.

78. Ψαλμ. 90, 10.

79. Ψαλμ. 102, 19.

80. Ἦσ. 66, 1. Πρόξ. 7, 49.

81. Ἱερ. 23, 24.

82. Ματθ. 26, 26-28.

83. Πρόξ. 2, 22.

ουδαίους καὶ πρὸς ἐκείνους πού φρονοῦν ὅμοια μὲ ἐκείνους ὅπως τότε καὶ τώρα. Καὶ οἱ ἀπόστολοι, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ὁμιλῶν διὰ τὸν ἑαυτόν του ὡς ἄνθρωπος ἀπεκρίθη λέγων· «Διατί ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε, τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος σᾶς εἶπα τὴν ἀλήθειαν»⁸⁴; Δὲν εἶπε· Ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε, πού εἰμαι Θεός· διότι ὡς Θεός, ἐπειδὴ εἶναι ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος, τὸν μὲν θάνατον καταργεῖ, τοὺς δὲ νεκροὺς ζωοποιεῖ λέγων· «Ἐγὼ εἰμαι ἡ ζωή»⁸⁵. Τὸν δὲ Φίλιππον, ὁ ὁποῖος εὐθὺς ὡς ἤκουσεν ἐπίστευσεν, διδάσκει μαζί μὲ τοὺς ἄλλους ἀποστόλους, καὶ ἐκείνους πού ἤμποροῦν ὁμοίως νὰ ἐννοήσουν πνευματικῶς, λέγων· «Ἐκεῖνος, πού εἶδεν ἐμέ, εἶδε τὸν Πατέρα»⁸⁶, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁸⁷, καί, «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»⁸⁸.

30. Ἐχεις λοιπὸν ἀπὸ σαφεῖς ἀποδείξεις τῆς Γραφῆς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Σωτῆρος, τὸν ὁποῖον διδασκόμεθα νὰ ἐννοῶμεν ὅτι εἶναι ποιήμα· ὅχι δηλαδὴ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ἡ ὁποία εἶναι κεκρυμμένη εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς, καὶ τὴν ὁποίαν κανεῖς μέχρι τώρα δὲν εἶδε. Καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος ἐγνώριζε καλύτερον ἀπὸ ἡμᾶς λέγων· «Μὲ περιέβαλεν ὡς ἀστραπὴ ἰσχυρὸν φῶς καὶ ἔπεσα εἰς τὸ ἔδαφος. Καὶ ἤκουσα φωνήν, ἡ ὁποία ἔλεγεν εἰς ἐμέ· Σαούλ, Σαούλ, διατί με καταδιώκεις; εἶναι σκληρὸν διὰ σέ νὰ λακτίζῃς μυτερὰ καρφιά. Καὶ ἐγὼ εἶπα· Ποῖος εἶσαι, Κύριε; Καὶ ὁ Κύριος λέγει πρὸς ἐμέ. Ἐγὼ εἰμαι ὁ Ἰησοῦς, τὸν ὁποῖον σὺ καταδιώκεις»⁸⁹. Ὁμολογεῖ δὲ ὅτι ἐτυφλώθη ἀπὸ τὸ ὑπερβολικὸν φῶς τῆς δόξης τοῦ Κυρίου, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας κατ' ἀποκάλυψιν καὶ προσταγὴν αὐτοῦ ἐπανεβλέψε. Ἐὰν δὲ ὁ Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἐτυφλώθη, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσε νὰ βλέπῃ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου, πῶς ὁ ἴδιος διδάσκει ἡμᾶς νὰ κατανοῶμεν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου; Ἀλλ' ἐκεῖνο, πού πολλάκις εἶπα, καὶ θὰ εἶπω καὶ τώρα,

84. Ἰωάν. 8, 40.

85. Ἰωάν. 14, 6.

86. Ἰωάν. 14, 9.

87. Ἰωάν. 10, 30.

88. Ἰωάν. 14, 10.

89. Πράξ. 22, 6-8. 26, 14-15.

Ἰησοῦν τὸν ἄνθρωπον τοῦ Σωτῆρος, ὁ ὁποῖος ἐφάνη πιστὸς εἰς τὸν ποιήσαντα αὐτόν, τοῦτον εἶπεν εἰς ἡμᾶς νὰ κατανοῶμεν.

31. «Μιμηταί μου γίνεσθε»⁹⁰, λέγει, «ὅπως ἀκριθῶς καὶ ἐγὼ ἔγινα μιμητῆς τοῦ Χριστοῦ», δηλαδή τοῦ ἀνθρώπου λέγει, ὁ ὁποῖος ἔχει τεθῆ θεμέλιος. Διότι τῆς θεότητος τοῦ Λόγου οὔτε ὁ Παῦλος, οὔτε ἄλλος κανεῖς ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ μιμητῆς, παρὰ μόνον κατὰ τὰ παθήματα καὶ τὴν πραότητα τοῦ Χριστοῦ, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Πέτρος συμβουλεύει ἡμᾶς νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰ ἴχνη αὐτοῦ⁹¹, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος εἶπεν ὅτι ἀναπληρῶναι εἰς τὴν σάρκα του ἐκεῖνα πού λείπουν ἀπὸ τὰς θλίψεις τοῦ Χριστοῦ⁹². Χωρὶς ἀντίρρησην λοιπόν, ἐκεῖνος, πὺ ἐτέθη θεμέλιος προαιωνίως εἰς τὰ βάθη τῆς πατρικῆς διανοίας ἥτο κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ, ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ κτίσῃ ἐκ τῆς Μαρίας Κυριακὸν ἄνθρωπον. Διὰ δὲ τὸ Κυριακὸν σῶμα ἐπροφητεύθη φανερά εἰς τὸν Ἰούδαν· «Ἀπὸ σέ θὰ ἐξέλθῃ δι' ἐμέ ἄρχων, καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ὑπάρχει ἐξ ἀρχῆς πρὸ τῶν αἰώνων»⁹³, καίτοι ὅταν συνεπληρώθῃ ὁ προσδιωρισμένος πρὸ τῶν αἰώνων χρόνος ὁ Θεὸς Λόγος ἀνέλαθεν ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα τὸν ἄνθρωπον.

32. «Ὅταν, λέγει, ὑποταγοῦν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, τότε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς θὰ ὑποταχθῇ εἰς ἐκεῖνον πὺ ὑπέταξεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα»⁹⁴. Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, πὺ δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὸν Θεόν, ἐὰν δὲν ὑποταγοῦν πρωτύτερα εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Διότι τί ὁ ἐκ Πατρὸς Λόγος δὲν εἶχεν ὑποτεταγμένον εἰς αὐτόν, πρὶν ἢ ἀκόμη φορέσῃ τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς οἰκομομίαν; διότι ὅλα τὰ ποιήματα ὑποτάσσονται εἰς τὸν ποιητὴν των. Εἰς δὲ τὸν ἄνθρωπον πὺ ἀνελήφθη ἀπὸ τὸν Θεὸν Λόγον δὲν ἔχουν μέχρι τώρα ὑποταχθῇ τὰ πάντα, διότι λέγει ὁ Παῦλος· «Δὲν θλέπομεν ἀκόμη νὰ

90. Α' Κορ. 4, 16.

91. Πρβλ. Α' Πέτρ. 2, 21.

92. Κολασ. 1, 24.

93. Μιχ. 5, 1.

94. Α' Κορ. 15, 28.

ἔχουν ὑποταχθῇ τὰ πάντα εἰς αὐτόν»⁹⁵. Διότι διὰ μὲν τοὺς Ἰουδαίους εἶναι σκάνδαλον, διὰ δὲ τοὺς εἰδωλολάτραις μωρία, δι' ἡμᾶς δέ, πού πιστεύομεν εἰς αὐτόν, «ὁ Χριστὸς εἶναι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ Σοφία»⁹⁶. Ὁταν λοιπὸν ὁλόκληρος ἡ κτίσις προῦπαντήσῃ εἰς τὰς νεφέλας τὸν Υἱὸν καὶ ὑποταγῇ εἰς αὐτόν, τότε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς θὰ ὑποταγῇ εἰς τὸν Πατέρα, πού ἔγινεν ὑπὲρ ὅλης τῆς κτίσεως ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεύς, διὰ νὰ εἶναι ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι, τοῦτ' ἔστι Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἡ μία κυριότης καὶ θεότης καὶ θασιλεία. Ἐὰν δὲ κάποιος εἴπῃ ὅτι δὲν εἶπε τὸν Ἰησοῦν ὑποτασσόμενον ἀλλὰ τὸν Λόγον, ἅς ἀκούσῃ ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὀνομάζεται καὶ εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχει ἐν αὐτῷ κρυπτόμενον τὸν Λόγον, καθὼς ὁ Λουκᾶς εἰς τὸν γενεαλογικὸν τοῦ κατάλογον εἶπεν· «Ἦτο δὲ ὁ Ἰησοῦς περίπου ἐτῶν τριάκοντα, ὅταν ἄρχισε τὸ κήρυγμά του, ἦτο υἱός, ὅπως ἐνομιζέτο, τοῦ Ἰωσήφ»⁹⁷. Καὶ ἀφοῦ ἐμνημόνευσεν ἐφεξῆς τοὺς γενεαλογουμένους μέχρι τοῦ Ἀδάμ, εἶπε· «Τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ»⁹⁸, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἐφόρεσε τὸ ἐκ τοῦ Ἀδάμ σῶμα, καὶ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς θεότητα.

33. Ὑπάρχει δὲ ἐν ἀπὸ τὰ πάντα, τὰ ὁποῖα δημιουργεῖ καὶ ἀποκαλύπτει διὰ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ, τὸ νὰ γνωρίζῃ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς κρίσεως· εἰς αὐτὸν ἔχει παραδώσει καὶ πᾶσαν τὴν κρίσιν, διὰ νὰ «τιμοῦν καὶ τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα»⁹⁹. Ἐὰν δὲ ἔχει παραδώσει εἰς αὐτόν ὅλην τὴν κρίσιν, εἶναι φανερόν ὅτι ἔχει φανερῶσει εἰς αὐτόν καὶ τὴν γνῶσιν αὐτῆς, καὶ τὸ πότε καὶ τὸ πῶς θὰ γίνῃ. Ἐπομένως ἐκεῖνος, πού δὲν γνωρίζει τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, εἶναι ὁ Ἰησοῦς πού ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν Μαρίαν. Διότι τίποτε δὲν ἀγνοεῖ ὁ Θεὸς Λόγος, πού γεννᾶται ἐκ τῆς καρδίας τοῦ Πατρὸς, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὰ πάντα πρὶν ἀκόμη ταῦτα γίνουιν.

95. Ἐβρ. 2, 8.

96. Α' Κορ. 1, 24.

97. Λουκ. 3, 23.

98. Λουκ. 3, 38.

99. Ἰωάν. 5, 23.

34. Ἐάν λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς λέγει· «Ὁ Πατὴρ εἶναι μεγαλύτερος ἐμοῦ»¹⁰⁰, λέγει ὁμῶς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ἅς μάθωμεν διατί λέγει ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι μεγαλύτερος αὐτοῦ καὶ ἴσος μὲ αὐτόν. Εἶναι λοιπὸν μεγαλύτερος ὁ Πατὴρ ἀπὸ τὸν Υἱόν, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ Υἱὸς ἐφόρεσε τὸ παθητὸν σῶμα· ἴσος δέ, καθόσον ὁ Πατὴρ ὁλόκληρος ἐγέννησε προαιωνίως ὁλόκληρον καὶ τέλειον τὸν Υἱόν.

35. Καθὼς καὶ ὁ Ἑσδρας προφητεύει ἐκ προσώπου τοῦ Ζοροβάβελ, λέγων διὰ τὸν Υἱόν τοῦ Θεοῦ «Ἡ ἀλήθεια ζῇ καὶ νικᾷ, καὶ ὑπερισχύει, καὶ μένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων»¹⁰¹. Τὸ σῶμα ἐπρόκειτο νὰ φορῇ ὑπὲρ ἡμῶν, διὰ νὰ παραδώσῃ αὐτὸ εἰς θάνατον, καὶ ὄχι τὴν ἀλήθειαν, ποὺ ἐκρύπτετο εἰς αὐτό, τοῦτ' ἔστι τὸν Λόγον τοῦ Πατρός. Καὶ κατέβαινε μὲν ἡ ἀλήθεια, μαζὶ μὲ τὸν Ἰησοῦν, ποὺ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, εἰς τὴν καρδίαν τῆς γῆς, αὐτὸς ποὺ ἦτο ἡ ἀλήθεια, διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἠπατήθησαν ἀπὸ τὸ ψεῦδος, καθ' ὁμοιον τρόπον, καθὼς ἐάν κάποιος βασιλεὺς ὅταν εἰσέλθῃ εἰς φυλακὴν διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς καταδίκους, ποὺ κρατοῦνται ἐκεῖ, αὐτὸς μὲν οὐδόλως θλάπτεται, ὠφελεῖ δὲ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὰ δεσμά, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς Λόγος, χωρὶς εἰς τίποτε νὰ θλάπτεται ἐπειδὴ ἐφόρεσεν ὑπὲρ ἡμῶν θνητὸν σῶμα, ὠφέλησε τοὺς φυλακισμένους εἰς τὸν ἄδην μὲ τὴν ἐν πνεύματι παρουσίαν ἐκεῖ τῆς θεότητος.

36. Ὅταν δὲ ὁ Ἰακώβ εὐλογοῦσε τὸν Ἰούδαν, ἀπὸ ἀπόγονον τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ γεννηθῇ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ποὺ θὰ ἀνεδέχετο ὁ Κύριος, λέγει· «Θὰ πλύνῃ μὲ οἶνον τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ μὲ αἷμα σταφυλῆς τὴν περιβολὴν του»¹⁰². Καὶ τοῦτο ἀπὸ ὅσα λέγει ἡ ἱστορία δὲν ἔκαμεν, διότι οὔτε μὲ οἶνον ἐπλυνε τὴν στολὴν αὐτοῦ. Τί ὁμῶς σημαίνει αὐτὸ ποὺ εἶπε μετὰ τὸ «θα πλύνῃ μὲ οἶνον τὴν στολὴν αὐτοῦ»· «Καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς»; Ὁ Ἡσαΐας γνωρίζει καλὺτερον ἀπὸ ἡμᾶς λέ-

100. Ἰωάν. 14, 28.

101. Α' Ἑσδρ. 4, 38.

102. Γεν. 49, 11.

γων· «Τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ εἶναι ὡς τὸ ἔνδυμα τοῦ πατη-
τοῦ σταφυλῶν εἰς τὴν ληνόν, γεμᾶτον ἀπὸ τοὺς χυμοὺς
καταπατημένης ληνοῦ»¹⁰³. Τὸ ἔνδυμα λοιπὸν προφη-
τεύει εἶναι ἐκεῖνο, πού πλύνεται μὲ οἶνον καὶ αἷμα στα-
φυλῆς. Ὁ χιτῶν εἶναι ὁ τεχνίτης πού κατασκευάζει κά-
τι· διότι εἶναι παράλογον καὶ ἀσυνήθιστον τὸ νὰ πλύνῃ
κανεῖς τὸ φόρεμα μὲ οἶνον, πρᾶγμα πού οὔτε κανεῖς ἀ-
πὸ τοὺς ἀφρονάς δὲν παρουσιάζεται νὰ ἔχῃ πράξει. Ἐ-
πειδὴ δὲ προεγνώριζεν ἀπὸ ἔμπνευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπρόκειτο νὰ φορέσῃ δι' ἡμᾶς
σῶμα καταγόμενον ἀπὸ τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν, ὁ ὁποῖος
ὀνομάζεται ἄμπελος καὶ ἀμπελῶν, διὰ τοῦτο εἶπεν· «Ἀ-
πὸ θλαστὸν προήλθες, υἱέ μου Ἰούδα»¹⁰⁴. Καὶ τὸ πλύσι-
μον μὲ αἷμα τὴν στολήν, τῆς περιβολῆς τὸ σῶμα σημαί-
νει, διὰ τοῦ ὁποίου σώματος καὶ αἵματος ἀπέπλυνε τὰς
ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔτσι ἐνεδύθη τοὺς πάντας
διὰ τοῦ ἰδικοῦ του σώματος.

37. Ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν ἅς ἐντραποῦν ἐκεῖνοι, πού
διδάσκουν ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν Πατέρα, τὴν
αὐτὴν ἀκριθῶς σχέσιν πού ἔχει ἡ ἄμπελος πρὸς τὸν γε-
ωργόν, ὅταν πληροφοροῦνται ἀπὸ τὰς Γραφάς, ὅτι ἡ
παραβολὴ τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ γεωργοῦ ἀναφέρεται
εἰς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ ὅχι εἰς τὴν θεότητα. Διότι
ὅταν παρέδιδε τὸ ἅγιον μυστήριον, ἀφοῦ πρῶτον ηὐλό-
γησεν, εἶπε· «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο εἶναι τὸ αἵ-
μά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὁποῖον ἐκχύνεται
ὕπὲρ ὑμῶν»¹⁰⁵, καίτοι ὁ οἶνος δὲν εἶναι αἷμα τοῦ Κυρί-
ου, ἀλλὰ τῆς ἀμπέλου. Διὰ τοῦτο ἀκριθῶς ὁ Κύριος εἶ-
πεν, ἀναφερόμενος εἰς τὸ σῶμά του· «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ἄμ-
πελος»¹⁰⁶. Αἷμα δὲ δὲν ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πνεύματος
τῆς θεότητος τοῦ Λόγου, ἀλλ' ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, πού
οὗτος ἐφόρεσε.

38. Ὁ Θεὸς λέγει διὰ στόματος τοῦ προφήτου Ἰε-
ζεκιήλ· «᾿Ω σεῖς, ποιμένες, ποιμένες! Μήπως οἱ ποιμέ-

103. Ἦσ. 63, 2 - 3.

104. Γεν. 49, 9.

105. Ματθ. 26, 27 - 28.

106. Ἰωάν. 15, 1.

νες θόσκουν τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ ὄχι τὰ πρόβατα»¹⁰⁷; «Σεῖς δὲ δὲν ἐπανεφέρατε εἰς τὴν ποιμνὴν τὸ παραστρατημένον, δὲν ἐφροντίσατε νὰ εὕρητε τὸ ἀπολωλός, δὲν ἐπεριποιηθήκατε τὸ ἄρρωστον, δὲν ἐδέεσατε τὸν σπασμένον πόδα τοῦ χλωοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑγιὲς μετεχειρίσθητε μὲ θίαν»¹⁰⁸. Διὰ τοῦτο θὰ ἀναδείξω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου ποιμένα πιστόν, τὸν δοῦλον μου τὸν Δαβίδ, καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι ποιμὴν καὶ ἄρχων αἰώνιος»¹⁰⁹. Ὅταν ὁμοῦς ὁ Ἰεζεκιὴλ ἐπροφήτευσεν αὐτὰ εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὁ Δαβὶδ εἶχεν ἀποθάνει πρὸ δεκατεσσάρων γενεῶν. Ἐπομένως ἐπροφήτευσεν τὸν Κυριακὸν ἄνθρωπον, ποῦ θὰ ἐγεννᾶτο ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβίδ, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Παῦλος γράφει πρὸς τὸν Τιμόθεον· «Νὰ ἐνθυμῆσαι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ποῦ ἀνεστήθη ἐκ τῶν νεκρῶν, τὸν ἀπόγονον τοῦ Δαβίδ»^{109α} κατὰ σάρκα.

39. Ἐπειδὴ οἱ ἔχοντες σαρκικὸν φρόνημα δὲν θέλουν νὰ διδαχθοῦν ἀπὸ τοὺς πνευματικoὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἔχουν καλῶς διδαχθῇ τὴν ἐπίγνωσιν τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ καὶ νομίζουν ὅτι ἡμποροῦν νὰ διδάσκουν καὶ τοὺς τελειότερους, τοὺς ὁποίους παρασύρουν εἰς τὸν λάκκον, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκπληροῦται τὸ γεγραμμένον. «Τυφλὸς τυφλὸν ἐάν ὁδηγῇ, θὰ πέσουν καὶ οἱ δύο εἰς τὸν λάκκον»¹¹⁰, τὸ ὁποῖον σημαίνει εἰς τὸν ἄδην. Ὁ τυφλὸς δέ, κατὰ τὴν πείραν τῆς ἱστορίας, δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὁδηγήσῃ τυφλόν· ἀλλ' ὅταν οἱ τυφλοὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐπίγνωσιν τῶν θείων μυστηρίων, λέγουν εἰς τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ἀμαθεῖς· Δὲν εἶπεν ὁ ἴδιος διὰ τοῦ Σολομῶντος· «Ὁ Κύριος μὲ ἔκτισε ἀρχὴν τῶν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ»¹¹¹, καὶ δι' αὐτοῦ λέγει ὁ Υἱός· «Ὁ Πατήρ, ποῦ μὲ ἔστειλε εἶναι μεγαλύτερός μου»¹¹², καὶ πάλιν εἶπεν· «Ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου δὲν λέγω τίποτε· ὁ Πατήρ μου ἔδωσεν ἐντολὴν τί θὰ εἴπω καὶ τί θὰ λαλήσω»¹¹³,

107. Ἰεζ. 34, 2.

108. Ἰεζ. 34, 4.

109. Ἰεζ. 34, 23.

109α. Β' Τιμ. 2, 8.

110. Ματθ. 15, 14.

111. Παρμ. 8, 22.

112. Ἰωάν. 14, 28.

113. Ἰωάν. 12, 49.

καὶ τό, «Δέν ἦλθα διὰ νά κάμω τὸ ἰδικόν μου θέλημα ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, πού με ἔστειλε»¹¹⁴. Ἄλλο θέλημα ἔχει ὁ Πατήρ, καὶ ἄλλο ὁ Υἱός, ὅπως αὐτοὶ νομίζουν. Διότι ἐάν Πατήρ καὶ Υἱός ἔχουν διαφορετικά θελήματα, πῶς λέγει· «Ἄς ποιήσωμεν ἄνθρωπον»¹¹⁵ καὶ τὰ ἐξῆς· Εἶναι φανερόν ὅτι δέν διακρίνουν ποῖα ρητὰ ἀρμόζουν εἰς τὴν θεότητα καὶ ποῖα εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον ἐφόρεσεν ὁ Λόγος.

114. Ἰωάν. 6, 38.

115. Γεν. 1, 26.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΞ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἰς τὸν παρόντα τόμον περιελήφθησαν ἐξήκοντα τρία ἀποσπάσματα διασωθέντα εἰς διάφορα συγγράμματα τῆς Πατερικῆς Γραμματείας, συλλεγόντα καὶ δημοσιευθέντα τύποις εἰς τὴν Συλλογὴν τῆς Ἑλληνικῆς Πατρολογίας τοῦ Migne (τόμ. 26, σελ. 980 - 981, 1217 - 1260, 1291 - 1293, καὶ ἐκτίθεν ἀνεδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν σειρὰν τῆς ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ (τόμ. 33, σελ. 183 - 219 καὶ 261 - 262, ὅθεν παρελήφθησαν, καταχωρισθέντα εἰς τὸν παρόντα τόμον, πρὸ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀθανασίου.

Ἰκανὰ ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τούτων ἔχουν παραληφθῇ ἀπὸ γνωστὰ ἔργα τοῦ Ἀθανασίου εἰς τινα τῶν ὁποίων γίνονται αἱ σχετικαὶ παραπομπαὶ εἰς τοὺς οἰκείους τόπους. Τὰ σημαντικώτερα καὶ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀποσπάσματα ἐξ ἀπολεσθέντων ἔργων τοῦ Ἀθανασίου, τοὺς τίτλους τῶν ὁποίων μόνον γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τούτων.

Χάριν καλυτέρας ἐνημερώσεως αἱ μεταφράσεις τῶν ἀποσπασμάτων τούτων ἠριθμήθησαν ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 1 - 63, ἀπηλειφθήσαν ὁμῶς αἱ εἰς τὴν Λατινικὴν παραπομπὰ εἰς τὰ κείμενα ἐξ ὧν ταῦτα παρελήφθησαν ὡς περιτταί, ἐφ' ὅσον πᾶς βουλόμενος δύναται νὰ εὕρῃ ταύτας εἰς τὰ ἐν τέλει τοῦ παρόντος παρατιθέμενα κείμενα αὐτῶν.

Μ Ε Τ Α Φ Ρ Α Σ Ι Σ

1. Διήγησις Ἀθανασίου πρὸς Ἀμμώνιον Ἐπίσκοπον

“Ὅταν δὲ ἔφθασεν ὁ μακάριος πάπας Ἀθανάσιος, ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος καὶ ἄλλων κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, εἶπε κάτι περὶ τοῦ ἁθῶα Θεοδώρου πρὸς τὸν μακαρίτην τώρα Ἀμμώνιον, ἐπίσκοπον τῆς Ἐλαιαρχίας, καὶ πρὸς τὸν Ἑρμῶνα, ἐπίσκοπον τῆς ἐπισκοπῆς Βουμαστικῶν νομίζω δὲ ὅτι καὶ ἡ ἀγιωσύνη σου, πού ἦσο τότε παρὼν ἡκουσας τοῦτο. Ὅταν οἱ μνημονευθέντες οὗτοι ἐπίσκοποι ἐξέφραζον τὸν θαυμασμόν των διὰ τὸν μακάριον Ἀντώνιον (τὸν μέγαν, διότι πολλὰς φορὰς ἔτυχε νὰ συναντήσῃ αὐτὸν ὁ Ἀντώνιος), ὁ πάπας Ἀθανάσιος εἶπε πρὸς αὐτούς.

Εἶδον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μεγάλους ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ, ὅπως εἶναι ὁ Θεόδωρος τῶν Ταβεννησίων μοναχῶν, πού ἡγίασε, καὶ ὁ Πατὴρ τῶν μοναχῶν τῆς περιοχῆς Ἀντινόου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἦτο ἁθῶας Πάμμων, οἱ ὁποῖοι πρὸ ὀλίγου χρόνου ἤκοιμήθησαν. Διότι καθὼς ἤμην διωκόμενος ἀπὸ τὸν Ἰουλιανὸν καὶ ἐπερίμενα νὰ θανατωθῶ ἀπ’ αὐτὸν (διότι τοῦτο εἶχε γίνεи εἰς ἐμὲ γνωστὸν ἀπὸ ἀξιόπιστα πρόσωπα), οἱ δύο οὗτοι ἦλθον πρὸς ἐμὲ κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰς τὴν περιοχὴν Ἀντωνίου. Καὶ ἐνῶ ἐγὼ ἐσκεπτόμην ὅτι ὁ Θεόδωρος θὰ μὲ φυγαδεύσῃ, ἐμβῆκα εἰς τὸ πλοῖόν του, πού εἶχε καλυφθῇ ἀπὸ παντοῦ, καὶ ὁ ἁθῶας Πάμμων μᾶς κατεῶδωνε. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἄνεμος δὲν ἦτο εὐνοϊκός, ἐγὼ μὲν μὲ πολλὴν ἀγωνίαν εἰς τὴν καρδίαν προσηυχόμην· οἱ δὲ μοναχοί, πού ἐμόναζαν μὲ τὸν Θεόδωρον, ἀφοῦ ἐβγῆκαν ἔξω προσπαθοῦσαν νὰ ρυμουλκήσουν τὸ πλοῖον. Καὶ ὁ ἁθῶας Πάμμων πού μὲ ἔβλεπε νὰ ἀγωνιῶ μὲ παρηγοροῦσε λέγων· Πίστευσέ με, σοῦ λέγω, δὲν ἔχω τόσῃν πεποίθησιν εἰς τὴν καρδίαν μου εἰς τὸν καιρὸν τῆς εἰρήνης, ὅσῃν ἔχω εἰς τὰς περιπτώ-

σεις τῶν διωγμῶν. Ἔτσι ἐπῆρα θάρρος μέ τήν σκέψιν ὅτι καί ἂν ἀκόμη πάσχω διὰ τὸν Χριστόν, ἐπειδὴ λαμβάνω δύναμιν ἀπὸ τοῦ ἔλεός του, καί ἂν θανατωθῶ, ἀκόμη περισσότερο ἔλεος θὰ εὔρω παρ' αὐτῷ. Καί ἐνῷ ἐγὼ ἔλεγον ταῦτα, ὁ Θεόδωρος ἔστρεψε τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ἁθῆαν Πάμμωνα καί ἐμειδίασε· καί μόλις σχεδὸν ἐγέλασε καί ὁ ἁθῆας Πάμμων, ἐγὼ εἶπον πρὸς αὐτοῦς· Διατί ἐγελάσατε ὅταν ἐγὼ εἶπον αὐτά; μήπως μοῦ καταλογίζετε δειλίαν; Ὁ δὲ Θεόδωρος εἶπε πρὸς τὸν ἁθῆαν Πάμμωνα. Λέγε εἰς αὐτὸν διατί ἐγελάσαμεν. Καί ὅταν ὁ ἁθῆας Πάμμων εἶπε· Σὺ πρέπει νὰ εἴπης, ὁ Θεόδωρος εἶπε· Αὐτὴν τὴν στιγμήν ὁ Ἰουλιανὸς ἐφονεύθη εἰς τὴν χώραν τῆς Περσίας· διότι εἶχε προεῖπει περὶ αὐτοῦ ὁ Θεὸς τὰ ἑξῆς· «Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἶναι παράφρων καί ἀλαζονικὸς ἄνθρωπος καί δὲν θὰ τελειώσῃ τίποτε»¹. Θὰ γίνῃ δὲ βασιλεὺς Χριστιανός^{1α} ὁ ὁποῖος εἶναι μὲν λαμπρὸς, θὰ ζήσῃ ὅμως ὀλίγον. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κοπιήσῃς διὰ νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν Θηβαΐδα, ἀλλὰ νὰ ὑπάγῃς μυστικὰ εἰς τὸ βασιλικὸν στρατόπεδον, καί θὰ συναντήσῃς αὐτὸν καθ' ὁδόν, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ σὲ ὑποδεχθῇ μέ γνησίαν χαράν, θὰ διατάξῃ νὰ ἐπανέλθῃς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Καί ἔτσι ἐκεῖνος θὰ παραληφθῇ πολὺ γρήγορα ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἔτσι καί ἔγινε. Διὰ τοῦτο πιστεῦω ὅτι πολλοὶ ποὺ κατ' ἐξοχὴν εὐαρεστοῦν εἰς τὸν Θεὸν κρύπτονται μεταξὺ τῶν μοναζόντων· διότι καί ἐκεῖνοι διέφευγον τὴν προσοχὴν τῶν πολλῶν, καθὼς ἀκριβῶς καί ὁ μακάριος Ἀμμούν καί ὁ ἅγιος Θεόδωρος ποὺ ἠκμασεν εἰς τὸ ὄρος τῆς Νιτρίας, καί ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ὁ εἰς καλὸν καί θαθὺ γῆρας φθάσας, Πάμμων.

2. Ἀπόσπασμα ὁμιλίας εἰς τὸ «Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον»²

Ἄλλ' ἅς ἴδωμεν πάλιν ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ποῖα εἶναι

1. Ἀθῆ. 2, 5.

1α. Ὁ βασιλεὺς οὗτος ἦτο ὁ Ἰουλιανός, τὰ τῆς συναντήσεως δὲ τοῦ Ἀθανασίου μετ' αὐτοῦ ἱστοροῦνται ἐν ἐπιστολῇ 56 τοῦ Ἰουλιανοῦ πρὸς Ἀθανάσιον, σμ. 1.

2. Ἐθρ. 6, 1.

ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου· ὁ ἴδιος προσδιορίζει αὐτὴν διὰ τῶν ἐξῆς λέγων· «Διὰ νὰ μὴ θέτῳμεν πάλιν θεμέλιον ἀρχίζοντες ἀπὸ τὴν μετάνοιαν»³ καὶ τὰ ἐν συνεχείᾳ. Ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι ἀρχή, ποία τις ἄλλη εἶναι ἡ ἰδική μας διδασκαλία, παρὰ τὸ νὰ μετανοήσωμεν ἀπὸ τὰ νεκρὰ ἔργα καὶ τὸ νὰ λάβωμεν διὰ τῆς χάριτος τοῦ πνεύματος τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν καὶ εἰς τὴν αἰώνιον κρίσιν; Τί δὲ σημαίνει ἀρχή; κανὲν ἄλλο παρὰ τοῦτο. Ἀρχή, λέγει, ὅταν δὲν ὑπάρχει ὀρθὸς τρόπος ζωῆς. Καθὼς ἀκριθῶς ἐκεῖνος ποὺ ἀρχίζει νὰ μανθάνῃ γράμματα, πρέπει νὰ ἀκούσῃ πρῶτον τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς ἐννοίας τῶν πρῶτων στοιχείων, ἔτσι καὶ ὁ Χριστιανὸς πρέπει πρῶτον νὰ γνωρίσῃ ἀκριθῶς αὐτά, καὶ νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς σημασίας αὐτῶν. Ἐὰν ὅμως χρειάζεται πάλιν νὰ διδαχθῇ, δὲν κατέχει ἀκόμῃ τὴν θεμελιώδη θάσιν τῆς γνώσεως. Διότι ἡ θεμελιώδης γνώσις χρειάζεται νὰ στερεωθῇ διὰ νὰ στέκῃ σταθερὴ καὶ μὴ μετακινῆται. Ἐὰν δὲ κανεὶς, ἀφοῦ κατηχήθῃ καὶ ἐβαπτίσθῃ, πρόκειται μετὰ δέκα ἔτη νὰ ἀκούῃ πάλιν διδασκαλίαν περὶ πίστεως, καὶ τότε ποὺ πρέπει νὰ πιστεύσῃ εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, δὲν ἔχει ἀκόμῃ τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως, πάλιν ζητεῖ τὴν ἀρχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅτι δὲ ἡ πίστις εἶναι τὸ θεμέλιον τὰ δὲ λοιπὰ ἐκεῖνα, ποὺ οἰκοδομοῦν, ἄκουε τὸν ἴδιον ποὺ λέγει· «Ἐγὼ ἔβαλα θεμέλιον· ἄλλος οἰκοδομεῖ ἐπάνω εἰς αὐτό»⁴. Τί δὲ σημαίνει· «Ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα»⁵; Πρὸς αὐτὴν λοιπὸν τὴν ὁροφὴν τῆς οἰκοδομῆς, λέγει, ἅς προχωρῶμεν, νὰ ἔχωμεν δηλαδὴ θίον κατὰ πάντα σύμφωνον μὲ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ. Διότι ὅπως ἀκριθῶς ὡς πρὸς τὰ γράμματα τῆς ἀλφαβήτου τὸ ἄλφα συνδέει τὰ πάντα, καὶ ὁ θεμέλιος λίθος τὴν ὅλην οἰκοδομήν, ἔτσι καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ θείου διατηρεῖ ἡ θεβαιότης περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως. Ἄνευ δὲ τῆς πίστεως ταύτης δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι Χριστιανός, ὅπως ἀκριθῶς οὔτε χωρὶς θεμέλια ἢ οἰκοδομή, οὔτε χωρὶς νὰ ἔχῃ κανεὶς γνώσιν τῶν στοιχείων τῆς ἀλφα-

3. Ἐβρ. 6, 1.

4. Α' Κορ. 3, 10.

5. Ἐβρ. 6, 1.

θήτου νά γίνη έγγραμματος. Ἄλλ' ἐάν κανεῖς ἐπανερχεται πάντοτε γύρω ἀπὸ τὰ πρῶτα στοιχεῖα, ἢ ἐάν κανεῖς γύρω ἀπὸ τὰ θεμέλια τῆς οἰκοδομῆς οὐδέποτε θά ἀποκτήσῃ κάτι περισσότερον τούτων, ἔτσι καὶ δι' ἡμᾶς· Διότι ἐάν μένωμεν πάντοτε εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως, οὐδέποτε θά ἀναβῶμεν πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς. Σὺ δὲ μὴ νομίσης ὅτι ἡλαττώθῃ ἡ πίστις, μὲ τὸ νὰ ὀνομασθῇ στοιχείον. Διότι ὅλη ἡ δύναμις εἶναι αὕτη. "Ὅταν λοιπὸν λέγῃ. «Διότι ἐκεῖνος ποὺ τρέφεται μὲ γάλα δὲν ἡμπορεῖ νὰ λάβῃ πείραν τῆς δικαιοσύνης, ἐπειδὴ εἶναι νήπιος»⁶. Δὲν ὀνομάζει αὐτὴν γάλα, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀμφιβάλλῃ κανεῖς ἀκόμῃ δι' αὐτά, τοῦτο εἶναι γνώρισμα ἀσθενοῦς διανοίας, ποὺ χρειάζεται λόγους πολλοὺς. Διότι τὰ δόγματα τῆς πίστεως, αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ὑγιῇ· διότι ἐκείνον καλοῦμεν τέλειον, ποὺ μαζὶ μὲ τὴν ὀρθὴν πίστιν ἔχει καὶ θίον ὀρθόν. Ἐάν δὲ κάποιος ἔχῃ μὲν πίστιν ὀρθήν, τὰ δὲ ἔργα του εἶναι πονηρά, καὶ περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς πίστεως ἀμφιβάλλῃ, καὶ ὑβρίζῃ τὴν διδασκαλίαν, εὐλόγως θά εἴπωμεν δι' αὐτὸν ὅτι εἶναι νήπιος, ποὺ ἐπανερχεται εἰς τὴν ἀρχήν. "Ὡστε, καὶ ἂν ἀκόμῃ εὐρίσκώμεθα ἐπὶ δεκακισχίλια ἔτη εἰς τὴν πίστιν, καὶ δὲν εἴμεθα θέθαιοι ὅτι ἡ πίστις μας εἶναι ἡ ἀληθινὴ πίστις, εἴμεθα νήπιοι εἰς αὐτήν, ὅταν ἀποδεικνύωμεν ὅτι ὁ θίος μας συμβαίνει νὰ μὴ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν ὀρθὴν πίστιν, ὅταν δηλαδὴ προσπαθῶμεν ἀκόμῃ νὰ θέσωμεν θεμέλια. Εἰς ταῦτα δέ, μαζὶ μὲ τὸν θίον, ἀπαιτεῖται καὶ ἄλλο, ἐπειδὴ λόγῳ κλονισμοῦ τῆς πίστεως χρειάζομεθα νὰ θέσωμεν θεμέλιον μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων. Διότι ὅταν κανεῖς μετατεθῇ ἀπὸ τινος εἰς ἄλλο, καὶ ἀφήσῃ τὸ ἓν, διὰ νὰ προτιμήσῃ τὸ ἄλλο, πρέπει πρῶτον νὰ καταλογισθῇ εἰς αὐτὸν εὐθύνη, καὶ μὲ ἐλευθέραν ἀπόφασιν νὰ ἀπαρνηθῇ τὸ ἓν καὶ τότε νὰ προσέλθῃ εἰς τὸ ἕτερον. Ἐάν δὲ πρόκειται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ πρῶτον, πῶς θά ἐγγίσῃ τὸ δεύτερον; Τί λέγεις, κατηργήσαμεν τὸν νόμον, καὶ πάλιν πρὸς αὐτὸν διατάσσεις νὰ ἐπιστρέψωμεν; Τοῦτο δὲν εἶναι μετὰθεσις νόμου, διότι καὶ ἐδῶ ἔχομεν νόμον. Νόμον, λοιπὸν, ἔρωτᾷ, καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; Θεὸς φυλάξοι!

6. Ἐβρ. 5, 13.

ἀλλ' ἀντιθέτως στηρίζομεν τὸν νόμον⁷. Ἐγὼ δὲ ὠμίλησα διὰ πονηρὰ πράγματα καὶ ὄχι διὰ τὸν νόμον. Διότι ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἀρετὴν, ὀφείλει πρῶτον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν κακίαν, καὶ τότε νὰ ἀσπασθῇ τὴν ἀρετὴν. Καλῶς δὲ ἐπρόσθεσεν εἰς τὴν μετάνοιαν καὶ τὸ θάπτισμα. Διότι ἡ μετάνοια δὲν ἤμποροῦσε νὰ καθαρίσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας των. Διὰ τοῦτο ἀμέσως ἐθαπτίζοντο, οὕτως ὥστε ἐκεῖνο, ποὺ ἀδυνατοῦσαν νὰ ἐνεργήσουν ἀπὸ μόνοι των, τοῦτο νὰ γίνεται διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Οὐτε ἡ μετάνοια λοιπὸν ἀρκεῖ πρὸς τὸν καθαρισμὸν ἀπὸ τὸν ρύπον τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ λάβῃ κανεὶς καὶ τὸ θάπτισμα. Πρὸς τὸ θάπτισμα λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ, ἀφοῦ πρωύτερα κατηγοροῦσε καὶ κατεδίκαζε τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὰς ἁμαρτίας του. Τί δὲ σημαίνει· «Βαπτισμῶν, διδασχῆς»⁸; Ὅχι ὅτι εἶναι ἀνάγκη πολλῶν βαπτισμάτων, ἀλλ' ἑνὸς μόνο. Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἶπεν αὐτὸ εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν; Διότι εἶπε· «Μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι θεμέλιον μετανοίας»⁹. Διότι ἐὰν ἐθάπτιζεν αὐτοὺς πάλιν, καὶ ἐκατηχοῦσεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, καὶ πάλιν ἐξ ἀρχῆς ἐκείνοι, ἀφοῦ ἐθαπτίσθησαν ἐδιδάσκοντο ὅσα ὀφείλον νὰ πράττουν, καὶ ὅσα νὰ μὴ πράττουν, θὰ ἔμενον αἰωνίως ἀδιόρθωτοι. «Ἐπιθέσεως δὲ χειρῶν»¹⁰, εἶπε, διότι ἔτσι ἐλάβαν τὸ Πνεῦμα μετὰ τὸ νὰ ἐπιθέτῃ ἐπάνω εἰς αὐτοὺς ὁ Παῦλος τὰς χεῖράς του. Καὶ λέγει· «Καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν»¹¹, διότι τοῦτο γίνεται καὶ κατὰ τὸ θάπτισμα καὶ θεβαιώνεται κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως. «Καὶ κρίματος αἰωνίου»¹². Διὰ τί δὲ λέγει αὐτά; Ἐπειδὴ ἦτο ἐνδεχόμενον δι' αὐτοὺς ἢ νὰ κλονισθοῦν εἰς τὴν πίστιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον ἤδη πιστεύσει, ἢ νὰ ζοῦν κακῶς καὶ ἀπροσέκτως. Προσέξατε, λέγει, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἴπῃ· Ἐὰν ζήσωμεν ἀμελῶς, πάλιν θὰ βαπτισθῶμεν, πάλιν θὰ κατηχηθῶμεν, πάλιν θὰ λάβωμεν τὸ Πνεῦμα. Καὶ ἂν τώρα χάσωμεν

7. Ρωμ. 3, 31.

8. Ἐβρ. 6, 2.

9. Ἐβρ. 6, 1.

10. Ἐβρ. 6, 2.

11. Ἐβρ. 6, 2.

12. Ἐβρ. 6, 2.

τὴν πίστιν μας, πάλιν θὰ δυνηθῶμεν μὲ νέον θάπτισμα νὰ ἀποπλύνωμεν τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ νὰ ἀξιωθῶμεν νὰ λάθωμεν πάλιν ἐκεῖνα ποὺ εἶχομεν πρωτύτερα. Τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως, λέγει, ἐθέσαμεν ὅταν ἐβαπτίζομεθα, ἥτοι ἀπηρνήθημεν τὰ ἔργα τοῦ Σατανᾶ. Διότι μίᾳ καὶ ἐμετανοήσαμεν, δι' αὐτὰ καὶ ἐβαπτίσθημεν, δὲν χρειάζεται πλέον νὰ ἐπαναλάβωμεν αὐτὰ ἐξ ἀρχῆς. Διὰ τοῦτο ἀφοῦ ἀφήσωμεν τὸν ἐξ ἀρχῆς λόγον τοῦ Χριστοῦ, τὰ ὅσα ἐλέχθησαν κατὰ τὸ θάπτισμα, καὶ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐλάβετε τὸ Πνεῦμα, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν, καὶ τὴν κρίσιν, ἧς προχωρῶμεν πρὸς τὴν τελειότητα. Διότι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ λέγονται τὰ ἴδια. Διότι ἐλέχθησαν καὶ ἔγιναν μίαν φοράν. Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη καὶ ἡμεῖς νὰ εἰσφέρωμεν τὰ ἐκ μέρους ἡμῶν, τοῦτ' ἔστι θίον χρηστὸν καὶ ὀρθὴν πίστιν. Διότι εἰς τοῦτο συνίσταται ἡ τελειότης εἰς τὸ ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀμφίπλευρος, ὥσάν νὰ ἔλεγε· Προσέξατε· διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ζῆτε ἀμελῶς καὶ νὰ θαπτίζεσθε πάλιν καὶ νὰ λάβετε τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν. Ἴσως δὲ ἐκεῖνοι, σκεπτόμενοι ἰουδαϊκώτερον, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὠμιλοῦσε διὰ διαφόρους θαπτισμοὺς, ἤθελον καὶ τὸ θάπτισμα τῆς Νέας Διαθήκης, τὸ ὁποῖον παρέχει δωρεάν τὴν ἀναγέννησιν, νὰ λαμβάνουν πολλὰς φορές, λόγῳ τοῦ ὅτι ἤθελον νὰ ἀξιοῦνται τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν πολλὰς φορές. Διὰ τοῦτο προσθέτει· «Διότι εἶναι ἀδύνατον δι' ἐκείνους ποὺ ἐφωτίσθησαν μίαν φοράν κλπ.»¹³.

3. Κατὰ Οὐαλεντίνου

Πῶς λέγετε ὅτι ὁ Χριστὸς περιεβλήθη οὐρανίαν σάρκα καὶ ὄχι ἀνθρωπίνην, καίτοι ὁ Ἀπόστολος λέγει· «Ὁ ἀγιάζων καὶ οἱ δι' αὐτοῦ ἀγιαζόμενοι κατὰγονται ὅλοι ἀπὸ ἑνα πατέρα. Ἐνεκα τούτου, λέγει, δὲν ἐντρέπεται ὁ Ἰησοῦς νὰ ὀνομάζῃ αὐτοὺς ἀδελφούς του, λέ-

13. Ἐβρ. 6, 4.

γων· θὰ διακηρύξω τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς ἀδελφούς μου»¹⁴. Ἀπὸ ἓνα πατέρα δέ, ἀπὸ ποῖον; Ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ δηλαδή, κατὰ τὴν γενεαλογίαὶν τοῦ Λουκᾶ¹⁵. Καὶ πάλιν· «Ἐπειδὴ ὅλα τὰ παιδιά μετέσχον ἀπὸ κοινοῦ τῆς αὐτῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ αἵματος, καὶ ὁ ἴδιος ἐπίσης κατὰ παραπλήσιον τρόπον μετέσχε τοῦ αὐτοῦ αἵματος καὶ τῆς αὐτῆς σαρκὸς»¹⁶. Καὶ διὰ νὰ ἀπορρίψη ὡς ἀσύστατον τὴν γνώμην περὶ τῆς οὐρανοῦ σαρκός, προσέθεσε· «Διότι θεβαίως δὲν ἀναλαμβάνει νὰ βοηθήσῃ ἀγγέλου, ἀλλ' ἀναλαμβάνει νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ· διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ὁμοιωθῇ καθ' ὅλα μὲ τοὺς ἀδελφούς του»¹⁷. Καὶ πολλὰ τέτοια. Ἀλλ' ὁ Κύριος, λέγουν, ἔχει εἶπει εἰς τὰ Εὐαγγέλια· «Κανεῖς δὲν ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν, παρὰ μόνον ἐκεῖνος ποὺ κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν»¹⁸· καὶ ὁ Ἀπόστολος πάλιν· «Ὁ πρῶτος ἀνθρώπος ἐπλάσθη ἐκ γῆς καὶ εἶναι χοῖκός»¹⁹· ὁ δεύτερος ἀνθρώπος, ὁ Κύριος, εἶναι ἀπὸ τὸν οὐρανὸν οὐράνιος²⁰. Διότι δηλαδή καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ὀνομάζεται οὐράνιος ἀνθρώπος.

Πρὸς τοὺς ὁποίους θὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Χριστός, ἐνῶ εἶναι διπλοῦς κατὰ τὰς φύσεις, εἶναι κατὰ τὴν ὑπόστασιν εἷς, κάμνει ἰδικά του τὰ ἰδιώματα μιᾶς ἐκάστης τῶν φύσεων. Καὶ καθὼς ἀκριβῶς ὁ Ἀπόστολος, μὲ τὸ νὰ εἶπε διὰ τοὺς φονεῖς τοῦ Χριστοῦ ὅτι· «Ἐὰν ἐγνώριζον, δὲν θὰ εἶχον σταυρώσει τὸν Κύριον τῆς δόξης»²¹, δὲν λέγει ὅτι ἔπαθεν ἡ θεότης, ἡ ὁποία εἶναι Κύριος τῆς δόξης, ἀλλ' ἡ σὰρξ ποὺ προσελήφθη, ἔτσι καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ρητὰ αὐτὰ νοεῖται ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ λέγεται ὅτι ἔπαθε λόγῳ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως τῆς θεότητος, ἡ ὁποία ἔγινε κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ὑπόστασις καὶ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αὐτοῦ, καὶ ὅτι κα-

14. Ἐβρ. 2, 11 - 12.

15. Λουκ. 3, 23 - 38.

16. Ἐβρ. 2, 14.

17. Ἐβρ. 2, 16 - 17.

18. Ἰωάν. 3, 13.

19. Α' Κορ. 15, 47.

20. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 47.

21. Α' Κορ. 2, 8.

τέθη μὲν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ συγχρόνως εἶναι καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν κατὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς θεότητος. Εἶναι δὲ Υἱὸς ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ποῦ προσελήφθη ὕστερα, μετὰ τὴν κάθοδόν του ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Καὶ πάλιν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἕνεκα τῆς μιᾶς ὑποστάσεως ὀνομάζεται δεύτερος μὲν ἄνθρωπος κατὰ τὴν ἡνωμένην μετὰ τὴν θεότητα ἀνθρωπότητα, ἐξ οὐρανοῦ δὲ κατὰ τὴν θεότητα. Διότι ἐὰν δὲν νοήσωμεν τὴν κάθε μίαν ἀπὸ τὰς δύο φύσεις μετὰ τὰ ἀρμόζοντα εἰς ἐκάστην ἰδιώματα, θὰ ἀναγκάσωμεν τὸν Ἀπόστολον νὰ διαφωνῇ μετὰ τὸν ἑαυτόν του. Διότι πῶς ἄλλως ὁ Χριστὸς εἶναι καθ' ὅλα ὅμοιος μετὰ ἡμᾶς τοὺς γηίνους; Πῶς δὲ εἶναι ἀδελφός μας ἐὰν ἔχει περιβληθῇ οὐρανίαν σάρκα; Καὶ ἄλλα ἀκόμη ἀναρίθμητα ἄτοπα θὰ ἀκολουθήσουν.

4. Ἑρμηνεία εἰς τὸ Σύμβολον

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν ὅλων τῶν ὄντων, καὶ τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρός, εἶναι Θεὸς ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ἐγεννήθη, δὲν ἐδημιουργήθη, εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν τὰ πάντα, καὶ ἐκεῖνα ποῦ ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐκεῖνα ποῦ ὑπάρχουν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, καὶ τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. Ὁ Ὅποιος πρὸς χάριν ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν κατήλθεν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, ἐσαρκώθη, ἐνηθρώπησεν, ἐγεννήθη δηλαδὴ κατὰ τέλειον τρόπον ἀπὸ τὴν ἀειπαρθενον Μαρίαν διὰ Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἔτσι ἔλαβε σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, κατὰ τρόπον ἀληθινὸν καὶ ὄχι φανταστικόν· ὁ Ὅποιος ἔπαθε, δηλαδὴ ἐσταυρώθη, ἐτάφη καὶ ἀνεστήθη τὴν τρίτην ἡμέραν, καὶ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς μαζί μὲ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα Του κατὰ τρόπον ἑνδοξον, καὶ ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός, ὁ Ὅποιος θὰ ἔλθῃ πάλιν διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία δὲν θὰ ἔχῃ τέλος. Καὶ πιστεύομεν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Ὅποιον δὲν εἶναι ξένον ἀπὸ τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱόν, ἀλλ' εἶναι ὁμοούσιον μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, τὸ ἀκτιστον, τὸ τέλειον, τὸ Παράκλητον, τὸ ὁποῖον ὠμίλησε διὰ τοῦ νόμου καὶ διὰ στόματος τῶν προφητῶν, καὶ κατέβη κατὰ τὰ Εὐαγγέλια ἐπάνω εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἐκήρυξε πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ κατοικεῖ εἰς τοὺς ἁγίους. Καὶ πιστεύομεν εἰς μίαν καὶ μόνην καὶ ταύτην καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, εἰς ἓν θάπτισμα μετανοίας καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, εἰς κρίσιν αἰώνιον ψυχῶν καὶ σωμάτων, εἰς βασιλείαν οὐρανῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ἐκείνους δὲ ποῦ λέγουν ὅτι ἦτο κάποτε χρόνος ὅτε δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱός, ἢ, ἦτο κάποτε χρόνος ὅτε δὲν ὑπῆρχε τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἢ ὅτι ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐγινεν, ἢ ὅτι εἶναι ἀπὸ ἄλλην ὑπόστασιν ἢ οὐ-

σίαν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἡ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι τρεπτόν καὶ ἀλλοιωτόν, τούτους ἀναθεματίζομεν, ἐπειδὴ ἀναθεματίζει αὐτοὺς ἡ καθολικὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ ἀποστολικὴ Ἑκκλησία. Ἐπίσης ἀναθεματίζομεν καὶ πάντας ἐκείνους, ποὺ δὲν πιστεύουν εἰς ἀνάστασιν σωμάτων, καὶ κάθε αἵρεσιν, ἥτοι ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς πίστεως τῆς ἀγίας καὶ μόνης καθολικῆς Ἑκκλησίας.

5. Περὶ τοῦ κατὰ τὸν κοινὸν ἄνθρωπον ὑποδείγματος

Ἀφοῦ διεπιστώσαμεν τὴν πολλὴν φροντίδα τῶν ἀντιφρονούντων πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ κακοῦ, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἔχομεν καὶ ἡμεῖς πολλὴν ἀνάγκην νὰ ἀντιπροβάλλωμεν πρὸς αὐτοὺς μὲ μακρὰν ἐπιχειρηματολογίαν τὰς ἀντιρρήσεις μας. Κανεῖς λοιπὸν ἂς μὴ κατηγορῇ ἡμᾶς διὰ λησμοσύνην, ἀλλ' ἂς καταλογίσῃ τὰς εὐθύνας εἰς ἐκείνους ποὺ προβάλλουν ὡς δικαιολογίαν τὴν ἀνάγκην. Διότι ἰδοῦ: ἐνεπνεύσθησαν καὶ ἄλλον παραλογισμόν, ἐναντίον τῆς ἀληθείας. "Ὅπως ἀκριθῶς λέγουν, ὁ ἄνθρωπος, ποὺ συνίσταται ἐκ δύο, λέγεται μία φύσις, ἔτσι καὶ ὁ Δεσπότης Χριστός, μὲ τὸ νὰ συνίσταται ἐκ Λόγου καὶ σαρκός, εἶναι φανερόν ὅτι εἶναι μία φύσις. Καὶ ὅτι μὲν εἶναι δυνατόν τὰ στοιχεῖα ποὺ εἶναι τόσον πολὺ διάφορα μετὰ τῶν, καὶ καθ' ἑαυτὰ τέλεια, νὰ ἀποτελέσουν μίαν οὐσίαν, καὶ νὰ μὴ προκαλέσουν καμμίαν ἀλλαγὴν, ἐλέχθη συντόμως εἰς τὰ προηγούμενα. Τὸ ὅτι δὲ νὰ μὴ ἀπαντᾷ κανεῖς εἰς αὐτοὺς σκοπίμως, θὰ ἀποδειχθῇ ἀμέσως ἀπὸ αὐτὸ ἐδῶ τὸ παράδειγμα.

Ὁ μὲν ἄνθρωπος δηλ. εἶναι ἀρκετὰ γνωστὸν ὅτι εἶναι ζῶον, ποὺ συνίσταται ἀπὸ ψυχὴν νοητικὴν καὶ ἀπὸ σῶμα αἰσθητικόν, ἕνεκα τοῦ ὅτι κανὲν ἐκ τῶν δύο μόνον του, χωρὶς τὸ ἄλλο, δὲν ἔχει ὑπαρξιν αὐξανομένην, οὔτε διασώζει τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο ἔλαβον ταυτοχρόνως ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως εἰς τὴν μήτραν τῆς μητρὸς καὶ ἀφοῦ ἔτσι ἔλθουν εἰς τὴν ζωὴν, συνέχονται εἰς σύστασιν ἑνὸς μόνον ζώου· ὁ δὲ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν λαμβάνει ὑπαρξιν συνεπειᾷ ἐνώσεως δύο ἀτελῶν

πραγμάτων, ἀλλὰ δύο τελείων φύσεων τὴν εἰς ἑαυτὸν ἔνωσιν φανερώνει· καὶ ἐκεῖ μὲν τὰ μέρη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα· ἐδῶ δὲ οὔτε ἡ σὰρξ εἶναι μέρος τοῦ Λόγου, οὔτε ὁ Λόγος μέρος τῆς σαρκός. Διότι τὸ καθέν ἀπὸ αὐτά, καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεως, ἦτο τελεία φύσις, ἐπειδὴ τίποτε ἐντελῶς δὲν ἔλειπε, μήτε ἀπὸ τὴν θεότητα τὸ ἰδιάζον εἰς αὐτὴν λογικόν, μήτε ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα. Διότι ἄλλο εἶναι ἡ συμπλήρωσις οὐσίας ἀπὸ δύο μέρη καὶ ἄλλο ἡ ἔνωσις δύο οὐσιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ κάθε μία εἶναι τελεία. Διὰ τοῦτο καὶ μορφὴ Θεοῦ λέγεται καὶ μορφὴ δούλου. Σχετικῶς δὲ μὲ τὸν ἀνθρωπον οὔτε ἡ ψυχὴ μόνη τῆς εἶναι ἀνθρωπος οὔτε ἡ σὰρξ. Διότι ἐὰν κάποιος ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα ἦτο τελεία φύσις εἰς τὸ νὰ ἐνεργῇ, θὰ ἤμποροῦσε νὰ κάμνῃ κάποιον ἔργον χωρὶς τὴν συνδρομὴν τοῦ ἄλλου. "Ὅταν δὲ γίνεται λόγος διὰ κάποιον ἐξ αὐτῶν σημαίνεται ἀπὸ τὸ μέρος τὸ ὅλον. Τὸ μέρος ὅμως δὲν εἶναι τελεία φύσις εἰς τὸ νὰ ἐνεργῇ μόνον του. Καὶ τοῦτο σημαίνει ἀνθρωπος ὅχι μόνον κατὰ τοὺς θείους νόμους, ἀλλ' ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν. Ὁ ὀρισμὸς λοιπὸν, ποὺ δίδουν περὶ ἀνθρώπου οἱ εἰδικοί ἀνθρωπολόγοι, εἶναι ζῶον λογικὸν θνητόν. Καὶ τὸ μὲν λογικὸν ἀναφέρουν εἰς τὴν ψυχὴν, τὸ δὲ θνητόν συμπεραίνουν ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν εἰς τὸ σῶμα. "Ετσι, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἡ Γραφὴ ἐξέλαθε καὶ τὰ δύο μέρη ὡς μέρη ἑνὸς προσώπου καὶ ὅχι δύο. Διότι διδάσκει ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἀνθρωπος ἐποιήθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ἐξαιρετικὴν τιμὴν τοῦ προσώπου· καὶ ὀνομάζει αὐτὸν ἄρσεν καὶ θῆλυ σύμφωνα μὲ τὸ ἴδιον γνῶρισμα τῆς σαρκός, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα εἶναι μέρη ἑνὸς προσώπου καὶ ὅχι δύο. Πῶς λοιπὸν αὐτοὶ ἔκαμαν χρῆσιν τοῦ παραδείγματος τούτου, ποὺ δὲν ἔχει τίποτε ὅμοιον; Ἐὰν ἐσκόπευαν νὰ παρουσιάσουν δύο τέλεια πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὕστερον συνενώθησαν εἰς μίαν οὐσίαν, καλῶς ἐχρησιμοποίησαν τὸ παράδειγμα. Καθὼς ἀκριβῶς οὔτε ἡ ψυχὴ οὔτε τὸ σῶμα εἶναι δύο τέλεια ζῶα, ἔτσι καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ὀνομάζεται καὶ τὰ δύο, καὶ Θεὸς καὶ ἀνθρωπος, λόγῳ τοῦ ὅτι καὶ τὰ δύο εἶναι τέλεια. "Ετσι λοιπὸν ἡ ὀνομασία τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἄλλοτε μὲν σημαίνει μόνον τὴν θεότητα πλήρη καὶ τελείαν, ἄλλοτε δὲ καὶ τὰ δύο, διὰ νὰ δηλωθῇ καὶ τῶν δύο φύσεων ἡ δια-

φορὰ καὶ τὸ τέλειον, καὶ τῆς θαυμαστῆς ἐνώσεως τὸ πρόσωπον ἀδιαίρετον. «Εἷς», λέγει, «Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν τὰ πάντα»¹· ἡ δὴ λῶσις αὕτῃ ἀναφέρεται εἰς τὴν θεότητα· διότι δὲν ἐδημιούργησε τὰ πάντα ὅταν ἦτο ἡνωμένος μετὰ τὴν σάρκα. Πάλιν, ἐάν ὁ Χριστός λέγεται παθητός, τοῦτο λέγεται διὰ νὰ ἐπισημανθῇ τὸ τέλειον τῆς ἀνθρωπότητος ποῦ ἔπαθε. Διότι δὲν εἶπεν ὅτι τὸ μέρος εἶναι παθητόν, καθὼς λέγουν οἱ νέοι δογματισταί. Οὔτε ὅτι ὁ Λόγος εἶναι παθητός κατὰ τὴν σάρκα. Ἐπισημαίνονται δηλαδὴ μετὰ τὴν τοιαύτην ὀνομασίαν καὶ τὰ δύο, καθὼς προελέχθη· «Ἰησοῦς Χριστός χθές καὶ σήμερον, ὁ αὐτός καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»². Ὅχι μέρος μὲν οὐσίας χθές, καὶ σήμερον, μέρος δὲ εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀλλὰ ὁ αὐτός χθές, καὶ σήμερον κατὰ τὴν τελείαν ἀνθρωπότητα· καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας κατὰ τὴν τελείαν θεότητα· ἐπομένως καὶ κατὰ τὰς δύο ταύτας φύσεις εἶναι αἰώνιος, καθόσον καὶ ἡ σὰρξ ἔλαθε λόγῳ τῆς πρὸς τὸν αἰώνιον Λόγον συναφείας αὐτῆς καὶ τὸ ἀπαθές καὶ τὸ ἀτελεύτητον.

Ἐπὶ πλέον ἐκεῖνοι μὲν ἐχρησιμοποίησαν τὸ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου παράδειγμα διὰ νὰ συμπεράνουν ὅτι ἡ θεότης ἐτράπη, καὶ ὅτι ἀνετράπησαν τὰ χαρακτηριστικά ἰδιώματα ποῦ συνυπάρχουν εἰς τὰς δύο φύσεις ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ διὰ νὰ ἐκτραποῦν εἰς ἀναρμόστους φλυαρίας· ἡμεῖς δὲ διὰ νὰ ἀποδείξωμεν καὶ πιστοποιήσωμεν ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ νοήσωμεν τὴν ἔνωσιν δύο φύσεων καὶ διὰ μέσου καὶ τῶν δύο νὰ βλέπωμεν ἓν πρόσωπον. Διότι ἐάν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις δὲν ἐμποδίζεται νὰ ἔχη μὲν δύο τὰ μέρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνίσταται τὸ πρόσωπον, νὰ φανερώνη δὲ ὅτι εἷς εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνίσταται ἐκ δύο μερῶν, πόσω μάλλον εἶναι ἱκανὴ ἡ θεία χάρις νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι δυνατόν καὶ συνεπές καὶ δύο τέλειαι φύσεις νὰ συντρέξουν εἰς ἀσύγχυτον ἔνωσιν, καὶ συγχρόνως νὰ μὴ εἶναι ἄσχετοι μετὰ τὸ ἓν πρόσωπον ποῦ προέκυψεν ἀπὸ τὴν ἔνωσιν αὐτὴν; διότι ἡ ψυχὴ μὲν καὶ τὸ σῶμα ὅταν ἀρμονικῶς ἐνωθῶν κατασκευάζουν ἓν ζῶον· δύο δὲ φύσεις διάφοροι

1. Α' Κορ. 8, 6.

2. Ἑβρ. 13, 8.

κατὰ τὴν οὐσίαν ὅταν συναφθοῦν δὲν κάμνουν μίαν υἰότητα. Ἀκριβῶς δηλαδὴ ὅπως ὅταν ἀκούσωμεν· Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου ἔγιναν τὰ πάντα εἶναι σαφές ὅτι τὴν ποιήσιν αὐτῶν ἀναφέραμεν εἰς τὴν θεότητα, ἔτσι καὶ ὅταν ἀκούωμεν τό, Ὁ Χριστός εἶναι ἀπαθής, ἀναφέρωμεν τὸ πάθος εἰς τὴν σάρκα, ποῦ εἶναι ἡνωμένη μετὰ τὴν θεότητα. Ἐπειδὴ πῶς ἄλλως θὰ ἐννοήσωμεν τῆς αὐτῆς οὐσίας τὴν ἀσθένειαν καὶ συγχρόνως καὶ τὴν δύναμιν; «Τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἢ σὰρξ ἀσθενής»³. ὅχι πνεύματος μέρος οὔτε μέρος σαρκός· καὶ πάλιν· «Διότι, ἐὰν ἐσταυρώθῃ ἔνεκεν ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἔνεκα τῆς ἰδικῆς του δυνάμεως»⁴. Ἄλλα σημαίνουν τὰ ὀνόματα καὶ ἄλλα τὰ πράγματα· πνεῦμα καὶ σὰρξ, δύναμις καὶ ἀσθένεια, σταυρὸς καὶ ζωή, αὐτὸ ποῦ ἀνασταίνει, καὶ αὐτὸ ποῦ ἀνασταίνεται, αὐτὸ ποῦ ὑψώνει ὑπὲρ τὰ αἰσθητὰ καὶ αὐτὸ ποῦ ὑπερυψώνεται. Γίνονται δὲ αὐτὰ εἰς ἓν πρόσωπον, ὅχι ἀναλόγως τῆς συνθέσεως μερῶν, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὴν ἔνωσιν τελείων φύσεων. Ἔτσι οὔτε τὴν ἔνωσιν ἀρνούμεθα, οὔτε τὴν μεταβολὴν τῆς μιᾶς εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ἄλλης δεχόμεθα. Ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀδύνατον αἱ δύο οὐσίαι νὰ γίνουν μία, διδάσκει μὲν καὶ ὁ νόμος τῆς φύσεως, διδάσκει δὲ ἐπίσης καὶ ὁ τόνος τοῦ κηρύγματος, πείθει δὲ διὰ μέσου τῶν γενεῶν ἡ πείρα, θεσπίζει δὲ φανερά ὁ Κύριος. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ μαθηταὶ ἐδίσταζον ἀκόμη νὰ πιστεύσουν εἰς τὴν ἀνάστασιν, λέγει· «Ψηλαφήσατέ με καὶ θεβαιωθήτε, ὅτι τὸ πνεῦμα δὲν ἔχει σὰρκα καὶ ὅστ᾽, καθὼς βλέπετε νὰ ἔχω ἐγώ»⁵. Πρῶτα ψηλαφήσατε, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι δὲν ἦτο φαντασία πνεύματος, ποῦ ἐξαπατᾷ τοὺς βλέποντας αὐτό, ἀλλὰ πραγματικὴ παρουσία σώματος, ποῦ πληροφορεῖ ἀσφαλῶς τοὺς ψηλαφοῦντας. Ποῖος λοιπὸν δὲν βλέπει τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ τῶν φύσεων· ὅτι δηλαδὴ τὸ μὲν πνεῦμα δὲν ἔχει οὔτε σὰρκα, οὔτε ὅστ᾽, τὸ δὲ σῶμα ἔχει; Καὶ τὸ μὲν ἓν βλέπεται τὸ δὲ ἄλλο εἶναι ἀόρατον· τοῦτο ὑπόκειται εἰς ἀφήν, ἐκεῖνο δὲ εἶναι ἀπρόσιτον εἰς τὴν ἀφήν. Πῶς

3. Ματθ. 26, 4.

4. Β' Κορ. 14, 4. Λουκ. 24, 39-40.

5. Λουκ. 24, 39.

λοιπὸν εἶναι μία οὐσία, ὅταν ὑπάρχει τόση διαφορά; Ἐάν ἦτο μόνον πνεῦμα, ἀπὸ ποῦ ἢ σὰρξ; ἔάν σῶμα μόνον, ἀπὸ ποῦ ἢ φαντασία; Ἄλλ' ἦτο πνεῦμα μέν ἄσαρκον, Θεὸς τὴν φύσιν, σῶμα δὲ ἔμψυχον, τὸ ὁποῖον ἐκοσμεῖτο μὲ λογικὸν κάλλος, ἐγνωρίζετο δὲ διὰ τῆς ἀφῆς διότι ἔφερε ὁστέα καὶ σάρκα. Ἔτσι ἀποδεικνύεται ἡ διαφορά τῶν δύο φύσεων, καὶ τὸ ἀσύγχυτον τῆς ἐνώσεως αὐτῶν, καὶ τὸ ἀδιαίρετον τῆς προσκυνήσεως αὐτῶν.

ΑΛΛΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΞ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

6. Θεοδωρήτου, Διάλογος πρῶτος «τῷ ἀτρέπτῳ ἀπὸ τοῦ λόγου· Περί τῆς πίστεως τοῦ μείζονος (§ 3).

Τὸ γεγραμμένον· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»¹ σημαίνει φανερά τὴν θεότητα· τὸ δὲ «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»² ἐννοεῖ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα τοῦ Κυρίου.

7. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου (§36). Καὶ τὸ «Θά πλύνῃ μὲ οἶνον τὴν στολὴν αὐτοῦ»³, τοῦτ' ἔστι, μὲ τὸ ἰδικόν του αἷμα ἔπλυνε τὸ σῶμα, ἦτοι τὴν περιβολὴν τῆς θεότητος του.

8. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου (§ 1). Διότι τὸ «ἦν» ἀναφέρεται εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ.

9. Παρὰ τῷ αὐτῷ Θεοδωρήτῳ, Διαλ. II. Εἰς τὸ ἀσύγχυτον Περί πίστεως λόγον τὸν μείζονα (§ 29).

Ὅσα δὲ παρεθέσαμεν σχετικῶς μὲ τὸ «Κάθισε εἰς τὰ δεξιὰ μου»⁴, ἔχουν λεχθῇ διὰ τὸ Κυριακὸν σῶμα. Διότι ἐάν «τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ»⁵, λέγει ὁ Κύριος, ὥς λέγει ὁ Ἱερεμίας, τὰ πάντα δὲ πληροῖ ὁ Θεός, αὐτὸς δὲν χωρεῖται εἰς κανέν, εἰς ποι-

1. Ἰωάν. 1, 1.

2. Ἰωάν. 1, 14.

3. Ματθ. 26, 41.

4. Β' Κορ. 13, 4. Λουκ. 24, 39 - 40.

5. Ἱερ. 23, 24.

ον τότε κάθηται θρόνον; Τὸ σῶμα λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο πρὸς τὸ ὁποῖον λέγει· «Κάθισε ἐκ δεξιῶν μου».

10. (Αὐτόθι § 29). Τὸ σῶμα λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον λέγει· Κάθισε εἰς τὰ δεξιὰ μου, τοῦ ὁποῖου ὁ διάβολος ἐγένεν ἐχθρός, μαζὶ μὲ τὰς πονηράς δυνάμεις, τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας. Διὰ τοῦ ὁποῖου σώματος οὗτος ἐγένε καὶ ὠνομάσθη ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος· διὰ τοῦ ὁποῖου παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς τὸ μυστήριον, λέγων· «Τοῦτο εἶναι τὸ σῶμα μου,⁶ τὸ ὁποῖον (θυσιάζεται) ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τὸ αἷμα τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὅχι τῆς Παλαιᾶς, τὸ ὁποῖον ἐκχύνεται ὑπὲρ ὑμῶν»⁷. Ἡ θεότης ὅμως οὔτε σῶμα οὔτε αἷμα ἔχει, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἐφόρεσεν ἐκ τῆς Μαρίας, αὐτὸς ἐγένεν αἷτιος τούτων, περὶ τοῦ ὁποῖου οἱ ἀπόστολοι εἶπον· «ὁ Ἰησοὺς ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη πρὸς σᾶς μὲ ἀδιασείστους ἀποδείξεις»⁸.

11. Ὅμοίως, Διαλ. II, εἰς τὸ ἀπαθές, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἔργου.

«Ἐκεῖνο πού ἀνίσταται ἐκ τῶν νεκρῶν, ἄνθρωπος ἦτο ἢ Θεός;» κ.τ.λ.

12. Καὶ πάλιν ὁ Θεοδώρητος καὶ ὁ Γελάσιος Κατὰ Νεστορίου καὶ Εὐτυχίου.

«Ἡ ζωὴ λοιπὸν δὲν ἀποθνήσκει,» κ.τ.λ.

13. Καὶ πάλιν (ἐν συνεχείᾳ).

«Ἐκεῖνος πού εἶναι ἡ Ζωὴ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀποθάνῃ,» κ.τ.λ.

«Σενέθη ὁ Λάζαρος,» κ.τ.λ.

14. Ὁ αὐτὸς Θεοδώρητος ἐν Ἐκκλ. Ἱστορ. κεφ. 4 μνημονεύει τῶν πρὸς τὰς παρθένους παραμυθητικῶν λόγων τοῦ αὐτοῦ Ἀθανασίου ἐκ τῶν ὁποίων παραθέτει τὰ ἑξῆς:

Διὰ τοῦτο ἅς μὴ γίνεται κανεὶς ἀπὸ σᾶς περίλυπος ἔστω καὶ ἂν οἱ ἀσεβεῖς σᾶς φθονοῦν καὶ ὅταν πρόκειται

6. Ματθ. 26, 26.

7. Πρὸλ. Ματθ. 26, 28.

8. Πράξ. 2, 22.

νὰ ἐνταφιάσετε τὰς κοιμηθείσας οὗτοι ἐμποδίζουν τὰς κηδείας· διότι ἡ μανία καταστροφῆς τῶν Ἀρειανῶν καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου ἔφθασε.

15. ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου Πράξεις 14. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀθανασίου εἰς τὸ «Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρηται» (Ἰωάν. 12, 27).

Ἡ ὠφέλεια ἐκ τῆς ὁμοιώσεως τοῦ Κυρίου πρὸς ἡμᾶς εἶναι μεγάλῃ, διότι καὶ ἡμεῖς γινόμεθα ὅμοιοι με αὐτόν. Διότι ἐάν αὐτὸς δὲν εἶχεν ὁμοιωθῇ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ὁμοιωθοῦν με τὸν Θεόν. Ὅμως οἱ ἄνθρωποι ὁμοιώνονται πρὸς Θεόν ποῦ ἔγινεν ἄνθρωπος. Ἦτο δὲ ἀνάγκη ὅπως, ἐκεῖνος ποῦ κατέβαινεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ γίνῃ ὅμοιος με ἡμᾶς, γίνῃ ἀναγκαίως ὅμοιος κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος κατὰ τὸ ὅποιον εἶχομεν ἀνάγκην ἀλλαγῆς. Εἶχομεν δὲ ἀνάγκην ἀλλαγῆς καθ' ὃ μέρος ὑπεκείμεθα εἰς τὰ πάθη τῆς φύσεως ἡμῶν, διὰ νὰ μεταβληθοῦν ταῦτα εἰς ἀπάθειαν. Ἄς μὴ ἀπιστῇ λοιπὸν κανεὶς καὶ νομίσῃ ὅτι ἕνεκα τῶν παθῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἡ θεότης παθαίνει ἀλλοίωσιν, ἀλλ' ὥς ἐνθυμηταὶ ὅτι τὸ πάθος, ποῦ κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους, συμβαίνει εἰς τὸν σαρκικὸν καὶ ψυχικὸν τοῦ ἀνθρώπου ὀργανισμόν, εὐθύς ὥς πλησιάσῃ τὴν θεότητα, ἀμέσως νικᾶται. Διότι διὰ τοῦτο ἐπλησίασε διὰ νὰ νικηθῇ, καὶ τούτου ἕνεκα ἐνίκηθῃ διὰ νὰ εὐεργετηθῇ ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, λόγῳ τῆς συγγενείας αὐτῆς μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἀπὸ τοῦ σημείου, ποῦ ἐκάμαμεν ἀρχήν, ἀπὸ τοῦ σημείου ἐκείνου μεταβαλλόμεθα καὶ ὅλοι γινόμεθα ἀπὸ πάσχοντες ἀπαθεῖς καὶ ἀπὸ νεκροὶ ζῶντες. Ἄς μὴ ταράσσεται λοιπὸν κανεὶς καὶ ὥς μὴ γίνῃ ἄπιστος, ἐάν ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος εἶναι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, λέγῃ· «Τώρα ἡ ψυχὴ μου ἐταράχθη»¹. Διότι τοῦτο ἔγινε κατὰ παραχώρησιν τῆς θεότητος καὶ κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τῆς σαρκός. Ἐνῶ δηλαδὴ εἶναι δυνατόν εἰς τὴν θεότητα νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς σαρκικῆς ταραχῆς, δὲν θέλει ὁμῶς διὰ νὰ μὴ διαλύσῃ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν. Κάτι τέτοιο

1. Ἰωάν. 12, 27.

λοιπὸν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν εἰς τὴν προσωπικὴν μας πείραν. "Ὅταν ἀναμείξωμεν μέλι καὶ ὕδωρ, δὲν μετεβλήθη κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ τό μέλι, ἀλλὰ ἐπερίσσευσε τὸ ὕδωρ. "Ὅταν λοιπὸν κάποιον φυσικὸν κίνημα τῆς σαρκὸς ὑπάρχη εἰς τὸν Κύριον, ἃς πάρωμεν κάποιον παρόμοιον παράδειγμα, ὅπως ἀκριβῶς τὸν πλεονασμὸν εἰς τὸ μείγμα τοῦ μέλιτος. "Ὅταν δέ ἐκδηλοῦται τὸ θεϊκὸν καὶ κάμνη θαύματα, καὶ φανερώνη τὴν ἐξουσίαν, ἃς παρομοιάσωμεν τὸ πρᾶγμα πρὸς τὸ μέλι ποῦ ἐπικρατεῖ τοῦ ὕδατος. Διότι εἰς τὴν θεότητα εἶναι τοῦτο δυνατόν, ἄλλοτε μὲν νὰ παραχωρῇ εἰς τὴν σάρκα νὰ ἐκδηλοῦται ἐμφανέστερον, ἄλλοτε δὲ νὰ ἐπικρατῇ ἡ ἰδίᾳ καὶ νὰ ἀφανίζῃ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀσθενεῖαν τῆς σαρκὸς. Ἀπόδειξις τοῦτου εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἐπὶ τεσσαράκοντα ὁλοκλήρους ἡμέρας δὲν λαμβάνει καθόλου τροφήν καὶ τὸ σῶμα δὲν πεινᾷ. Διότι μετὰ ταῦτα ἐπέινασε, καθὼς ἔχει γραφῇ². Ἐδῶ ὑπάρχει ὑπεροχὴ τῆς σαρκὸς· ἐπειδὴ, ἀφοῦ παρῆλθε τόσος χρόνος, ἐπέινασε. Διὰ τοῦτο ἐξεδηλώθη ἐμφανῶς τὸ φυσιολογικὸν κίνημα τῆς σαρκὸς, διὰ νὰ ἔχωμεν τὴν ἀπόδειξιν τῆς παρουσίας τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ νὰ ἐντροπιασθῇ ὁ πειράζων, καὶ ὁ ἀρχικὸς ἀνθρώπος, ποῦ ἔπενεν ἐξ αἰτίας τῆς θρώσεως, σηκωθῇ χάρις εἰς τὴν ἐγκράτειαν ἀπὸ τῆς θρώσεως. Παρουσιάζει δὲ καὶ τὴν ταραχὴν τῆς σαρκὸς ἐν ὧσιν τοῦ πλησιάζοντος θανάτου. Διότι πῶς ἄλλως θὰ ἐγίνετο ὑπήκοος, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ εἰς τὴν θέσιν μας τὴν ἰδικὴν μας ὑπακοήν; Διότι, ὅταν συμβῇ νὰ ἐκδηλωθῇ κάποια κλίσις τῆς σαρκὸς ἀντίθετος πρὸς τὸ θεῖον θέλημα, ἂν ἡμεῖς νικηθέντες ὑπὸ τῆς σαρκὸς παρακούσωμεν εἰς τὸ θεῖον πρόσταγμα, κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἁμαρτάνομεν. Ἄρα λοιπὸν ἔπρεπε νὰ συμβῇ εἰς τὸν Κύριον ἢ ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἀντίθετος αὐτῇ κλίσει διὰ νὰ νικήσῃ αὐτὴν διὰ τῆς ὑπακοῆς αὐτοῦ. Διότι ἂν καὶ ἦτο Θεός, ἀλλὰ διὰ τῆς σαρκὸς ἐκπληροῖ καὶ σαρκικῶς τὴν ὑπακοήν, καὶ ἔτσι ὑποτάσσει τὸ θέλημα τῆς σαρκὸς εἰς τὸ θέλημα τῆς θεότητος, καθὼς ἀκριβῶς εἶχεν εἶπει· «Διότι κατέβην ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ὅχι διὰ νὰ κάμνω τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θε-

2. Πρβλ. Ματθ. 4, 2.

λημα τοῦ Πατρός, πού μὲ ἀπέστειλε»³, λέγων ὅτι τὸ θέλημα τῆς σαρκὸς ἦτο ἰδικόν του θέλημα. Ἐπειδὴ καὶ ἡ σὰρξ ἔγινεν ἰδική του σὰρξ· διότι τὸ θεϊκὸν θέλημα τοῦ Υἱοῦ δὲν εἶναι χωρισμένον ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἐπρεπε δὲ τὸ θέλημα τῆς σαρκὸς νὰ ἐκδηλωθῇ, καὶ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸ θεϊκὸν θέλημα. Καὶ ἔτσι αἱ παρακοαὶ τῶν ἀνθρώπων καταργοῦνται δυνάμει τῆς θαυμαστῆς ταύτης ὑπακοῆς, τὴν ὁποίαν ὑπήκουσεν ὁ Χριστὸς πρὸς χάριν ἡμῶν. Βλέπε λοιπόν, ὅταν ἐξεδηλώθη τὸ κίνημα τῆς σαρκὸς, τί λέγει· «Καὶ τί νὰ εἶπω; Πάτερ, σῶσέ με κατὰ τὴν δύσκολον αὐτὴν ὥραν. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν αὐτήν. Πάτερ, δόξασε τὸ ὄνομά σου»⁴. Τό, «Τί νὰ εἶπω; Πάτερ, σῶσέ με κατὰ τὴν ὥραν ταύτην», ἐξεφράσθη κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς· τό, «Διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην», εἶναι λόγος τῆς θεότητος, πού ὑπερνικᾷ, ἔτσι, ὥστε σχεδὸν νὰ μὴ φανῇ ὅτι τὸ θεϊκὸν θέλημα συγχωρεῖ τι εἰς τὸ σαρκικόν. Διότι τό, Τί νὰ εἶπω; εἶναι ὡσὰν κάποιος λόγος ἐμποδιστικός, ὥστε νὰ φανῇ μὲν εἰς ἡμᾶς, ὅτι καὶ ἡ σὰρξ εἶναι ἀληθής, πού ὅμως ὑποτάσσεται, καὶ δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀσχολῇται περὶ ἄλλα πράγματα ἀντίθετα πρὸς τὸ θεῖον θέλημα, καθὼς ἀκριβῶς ὁ ἵππος δὲν ἔμπορεῖ νὰ παρακούῃ εἰς τὸν ἀναβάτην, οὔτε τόσον, ὅσον χρειάζεται νὰ κάμψῃ τὸ χέρι πού τὸν ἥνιοχεῖ. Καὶ λοιπὸν πῶς ἐννοεῖ τὸ πάθος; Οὔτε ἀδοξίαν, οὔτε ἐντροπήν, ἀλλὰ δόξαν ἰδικήν του καὶ τοῦ Πατρός. Καὶ ἐπιταχύνει μᾶλλον παρὰ ἀποφεύγει τὸ πάθος. Πάτερ, λέγει, δόξασε τὸ ὄνομά σου· δὲν θὰ προβληθῇ ἀπὸ ἐμέ καμμία ἀντίρρησης, ἀλλὰ θὰ ὑποχωρήσῃ ἐκεῖνο, πού ἔχει ἀντιρρήσεις καὶ θὰ ἐπικρατήσῃ αὐτὸ πού δὲν ἔχει καμμίαν ἀντίρρησιν. Διότι ἡ μὲν σαρκικὴ φύσις ἀποφεύγει τὸν θάνατον, καὶ συνέβαινε τοῦτο εἰς τὸν Χριστόν, ἐπειδὴ ὁ Λόγος ἔγινε καὶ ἄνθρωπος ἀληθινός· ἡ θεϊκὴ ὅμως θέλησις προτιμᾷ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου, τὴν ὁποίαν εἰργάσθη πλήρως ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα φαίνεται ὅτι ἐκπληροῦται τό, Διὰ νὰ ἐκτελῶ τὸ θέ-

3. Ἰωάν. 6, 38.

4. Ἰωάν. 12, 27 - 28.

λημα Ἐκείνου πού με ἀπέστειλε. Λέγει ὁ Χριστός· «Πάτερ, δόξασε τὸ ὄνομά σου»· καὶ ἡ ἀπάντησις ἀπὸ τὸν οὐρανόν· «Καὶ ἐδόξασα αὐτὸ καὶ πάλιν θὰ τὸ δοξάσω»⁵, διὰ νὰ μάθωμεν ὅτι δέν ὑφίσταται καμμία διαφωνία, οὔτε χωρισμός μεταξύ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, μᾶλλον δὲ διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἔνωσιν ἡμῶν μετὰ τὸν Θεὸν πού ἔγινε διὰ τοῦ Χριστοῦ. Διότι οὐδεὶς ἄνθρωπος ὑπάρχει, πού νὰ μὴ ἀπεμάκρυνε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ κατὰ κάποιο μέρος ἢ πράγματος ἢ χρόνου. Εἰς μόνον δὲ τὸν Χριστὸν ἐφυλάχθη ἀπολύτως τὸ ἀχώριστον τῆς θελήσεως, τὸ παράδειγμα τοῦ ὁποίου ἐὰν ἀκολουθῶμεν κερδίζομεν τὴν ἔνωσίν μας μετὰ τὸν Θεόν, καὶ τὴν σωτήριον ἔνωσιν καθ' ὁμοιότητα αὐτοῦ, σύμφωνα μετὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς ἐν Χριστῷ θείας ἐνώσεως, καθὼς εἶπεν ὁ ἴδιος· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν⁶, διὰ νὰ εἶναι ἔτσι καὶ αὐτοὶ ἓν ἐν ἡμῖν»⁷.

16. Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου εἰς τό· «Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξέπνευσεν» (Λουκ. 23, 46).

Διότι ἔτσι ἔγινε καὶ ὁ θάνατος, τὸν ὁποῖον τὸ μὲν σῶμα ἐδέχετο φυσικῶς, ὁ δὲ Λόγος θεληματικῶς ἐπέτρεπε, καὶ κυριαρχικῶς παρέδιδε τὸ σῶμα Του εἰς τὸν θάνατον διὰ νὰ πάθῃ φυσικῶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ νὰ ἀναστηθῇ θεϊκῶς ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ὅλη ἡ ὑπόθεσις τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου θεωρεῖται ὅτι εἶχε σκοπὸν τὴν ἰδικὴν μας ἀναζήτησιν καὶ ἐπαναφορὰν εἰς τὴν πρὸ τῆς πτώσεως θέσιν μας.

17. Τοῦ Ἀθανασίου:

... Ὁ πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς, εἰς τοὺς τελευταίους καιροὺς γεννᾶται ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ ἔτσι ἐκεῖνος πού πρωτύτερα ἦτο ἀόρατος καὶ εἰς τὰς ἐν οὐρανῷ ἁγίας δυνάμεις, γίνεται ὁρατὸς λόγῳ τῆς ἐνώσεως αὐτοῦ μετὰ τὸν ὁρώμενον ἄνθρωπον. Λέγω δὲ ὅτι ὁρᾶται ὄχι ἡ ἀόρατος αὐτοῦ θεότης, ἀλλὰ δυνάμει τῆς ἐνεργείας τῆς θεότητος διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ἀνεκαίνισε διὰ τῆς προσλήψεως καὶ οἰκειοποιήσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἑαυ-

5. Ἰωάν. 12, 28.

6. Ἰωάν. 10, 30.

7. Πρβλ. Ἰωάν. 17, 22.

τόν του. Διότι ἐνῶ ὁ Λόγος ἦτο ὁ Κτίστης τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν συνεπληρώθησαν οἱ προαιωνίως προσδιωρισμένοι χρόνοι ἐνεδύθη ὁ ἴδιος τὸν κτιστὸν ἄνθρωπον, διὰ τὰ ξανακαينουργῶσθαι αὐτόν· διότι τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον, διὰ τὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνάκλησις εἰς τὴν ἀρχικὴν τοῦ θέσιν τοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ποιηθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ἐνεκα τούτου λοιπὸν ὁ ἀσώματος ἔρχεται εἰς τὸν ἰδικόν μας ὁρατὸν κόσμον, καὶ ἀναλαμβάνει διὰ τὸν ἑαυτὸν του σῶμα ὄχι ξένον πρὸς τὸ ἰδικόν μας, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄχραντον Παρθένον, τὸ ὁποῖον ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἔγινε τοῦ Λόγου ἔνδυμα προσκυνητόν, διὰ τὰ καταργηθῆ δι' αὐτοῦ ὁ νόμος τῆς φθορᾶς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἵνα ὁ Λόγος ὁ ὁποῖος ἐκτίσεν ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον καθ' ὁμοίωσιν ἰδικήν του, ἐπαναφέρῃ αὐτὸν πάλιν εἰς τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ, μὲ τὸ νὰ ὁμοιώθῃ ὁ ἴδιος μὲ τὸ ποίημά του.

18. Τῆς ἐν Νικαία Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Πρᾶξις 6, ἐκ τῆς πρὸς Εὐψύχιον ἐπιστολῆς τοῦ Ἀθανασίου.

Ὁ μὲν Ἀθανάσιος εἰς τὴν προμνησθεῖσαν πρὸς Εὐψύχιον ἐπιστολὴν τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ· «Ἐφ' οἷς μὲν ὠήθης ὑμᾶς, εὐλαθεῖσθαι», ὕστερον ἀπὸ ἄλλα, λέγει· Τὸ προϊόν τῶν προβάτων εἶναι ὠφέλιμον δι' ὅλους· τοῦτο δὲ εἶναι τὸ ἀπὸ τῶν νώτων αὐτῶν παραγόμενον, τὸ ἔριον, ποῦ προσφέρεται εἰς κοινὴν ὅλων χρῆσιν. Ἀλλ' ὅταν ἐνωθῇ μὲ τὴν θαφὴν, ποῦ παράγεται ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ὀνομάζεται πορφύρα, καὶ ὅταν ἀλλάξῃ ἡ ὀνομασία της, τότε καὶ ἡ χρῆσις κατ' ἐξαίρετον λόγον τυγχάνει νὰ ἀρμόζῃ διὰ μόνους τοὺς βασιλεῖς. Καὶ εἶναι μαλλίον καὶ δέν εἶναι· κατὰ μὲν τὴν φύσιν εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἦτο ἀρχικῶς, ὡς πρὸς δὲ τὴν χρῆσιν δέν εἶναι πλέον τὸ αὐτό. Διότι παύει πλέον νὰ εἶναι κοινῆς χρήσεως, λόγῳ τοῦ ἀξιώματος ἐκείνου ποῦ τὸ χρησιμοποιεῖ. Ἐτσι λοιπὸν καὶ ἡ σὰρξ, ποῦ προσελήφθη ἀπὸ τὴν κοινὴν δι' ὅλους ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐπειδὴ ἔγινε περιβολὴ βασιλεως, ἤξιώθη νὰ λάθῃ τὴν αὐτὴν τιμὴν μὲ ἐκεῖνον, ποῦ ἐνεδύθη αὐτήν, ἔστω καὶ ἂν δέν ἔγινε τῆς αὐτῆς φύσεως μὲ ἐκεῖνον. Ἐπομένως εὐλόγως λέγεται Κύριος τῆς δόξης καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἐπειδὴ ἡ καθ' αὐτὸν θεία φύσις προσδέχεται τὸ πάθος, ἡ δὲ προσβολὴ διαθαίνει εἰς αὐτόν, ὁ ὁποῖος ὡς ἂν ἔνδυμα ἐφόρεσε

τὴν σάρκα. Καθὼς δηλαδὴ ἐκεῖνος ποῦ ἔσχισε τὴν θασιλικὴν ἀλουργίδα, ὡσάν νά προσέβαλεν αὐτὸν τοῦτον τὸν θασιλέα, ὑπέχει τὴν τιμωρίαν, καίτοι ὁ θασιλεύς ὁ ἴδιος οὐδὲν κακὸν ἔπαθεν, ἐπειδὴ ἡ θλάθῃ τῆς πορφύρας θεωρεῖται ὅτι ἐγένεν εἰς αὐτὸν, ἔτσι καὶ τὸ πάθος τῆς σαρκός, ἂν καὶ ὁ Λόγος ἔμεινεν ἀπαθής, διὰ τῆς προσβολῆς τῆς σαρκός του, λέγεται ὅτι ἔφθασεν εἰς αὐτόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος διδάσκει ὅτι ὁ Δεσπότης Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος εἶναι Υἱὸς Θεοῦ, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ, ὅταν εὐηγγελίζετο εἰς τὴν Μαρίαν τὴν θαυμαστὴν γέννησιν, «Χαῖρε», λέγει, «κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ»¹. «Ἴδου σὺ θὰ συλλάβῃς εἰς τὴν γαστέρα σου, καὶ θὰ γεννήσῃς υἱόν, καὶ θὰ ὀνομάσουν αὐτὸν Ἰησοῦν· οὗτος θὰ εἶναι μέγας, καὶ θὰ ὀνομασθῇ Υἱὸς Ὑψίστου»². Ἐπομένως ὁ Ἰησοῦς ὀνομάζεται Υἱὸς Θεοῦ, ὅχι διότι ἡ ἀνθρωπίνη σὰρξ αὐτοῦ μετεβλήθη εἰς θείαν, ἀλλὰ διότι διὰ τῆς ἐνώσεως αὐτῆς μέ τὸν Θεὸν Λόγον ἔλαβε τὴν αὐτὴν μέ ἐκεῖνον ἀξίαν.

19. Ἰ. Δαμασκηνοῦ Περί τῶν δύο ἐν Χριστῷ θελήσεων. Ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀθανασίου κατ' Ἀπολλιναρίου Λόγος Ι (§ 15).

Διότι ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ὅταν ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, ἐδημιούργησεν αὐτὸν φύσιν ἀναμάρτητον καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον, καθὼς λέγει ὁ ἱερός Ἀθανάσιος.

20. Ἐπειτα ὁ ὀνομαστός διὰ τὸν θίον καὶ τοὺς λόγους του, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας θεμέλιος Ἀθανάσιος λέγει τὰ ἐξῆς διὰ τοὺς ἀποθανόντας ἐν Κυρίῳ, ὅτι ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τοὺς σωζομένους τὴν χάριν νὰ μένουν ψυχικῶς μαζί μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καὶ νὰ συνευφραίνωνται, μέ τὴν προσδοκίαν τῆς κληρονομίας τῶν μελλουσῶν θείων δωρεῶν.

21. Ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀθανασίου Παναρμόνιος λόγος πρὸς τοὺς κοιμηθέντας.

Ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ὁ ἀποθανὼν εὐσεβῶς καὶ ταφεὶς ἔλαμπεν ὡς ἀστήρ, μὴ θεωρήσῃς περιττὸν νὰ ἀνάψῃς

1. Λουκ. 1, 28.

2. Λουκ. 1, 30.

ἐπὶ τοῦ τάφου του ἔλαιον καὶ κηρία ἐπικαλούμενος Χριστὸν τὸν Θεόν. Διότι ταῦτα εἶναι εὐπρόσδεκτα εἰς τὸν Θεόν, καὶ πολλὴν φέρουν ὠφέλειαν. Διότι τὸ ἔλαιον καὶ ὁ κηρὸς εἶναι προσφορά ὀλοκαυτώματος. Ἡ δὲ ἀναίμακτος θυσία συγχώρησις ἁμαρτιῶν. Ἡ δὲ ἐλεημοσύνη πρὸς τοὺς πτωχοὺς προσθέτει εἰς κάθε ἀγαθὴν ἀνταπόδοσιν.

ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ

22. Περὶ τῶν ἐννέα ἀνιάτων παθῶν τῆς τελευτῆς τοῦ Ἡρώδου.

Περὶ τῶν ἐννέα ἀνιάτων παθῶν τῆς τελευτῆς τοῦ Ἡρώδου.

«Ὅταν ἀπέθανεν ὁ Ἡρώδης, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐφάνη εἰς τὸν Ἰωσήφ ἐν ὄνείρῳ εἰς τὴν Αἴγυπτον, λέγων. Σήκω καὶ πάρε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα του, καὶ πήγαινε εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἰσραὴλ, διότι ἀπέθανον ἐκεῖνοι ποὺ ἐζητοῦσαν τὴν ζωὴν τοῦ παιδίου»¹. Ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἐζητοῦσαν νὰ θανατώσουν τὸν Ἰησοῦν ἦσαν οἱ γύρω ἀπὸ τὸν βασιλέα Ἡρώδην καὶ τὸν υἱὸν του Ἀντίπατρον. Ἀπέθανε δὲ ὁ μὲν Ἀντίπατρος ἀφοῦ τὸν διεπέρασε μάχαιρα εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου εἶχε κλεισθῇ ὡς ἐνοχος δηλητηριαστὴς καὶ ἐπίβουλος τῆς ζωῆς τῶν ἀδελφῶν του Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοβούλου· ὁ δὲ Ἡρώδης ἐτελείωσε καὶ αὐτὸς τὴν ζωὴν, ἀφοῦ τὸ σῶμα του διεμερίσθη εἰς διάφορα καὶ πολλῶν εἰδῶν παθήματα. Πρῶτον, διότι τὸν ἐπίασε πυρετὸς καυστικώτερος ἀπὸ κάμινον. Δεύτερον, ἀνυπόφορος φαγούρα εἰς ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος. Τρίτον, τρομεροὶ καὶ ἀσταμάτητοι ἐντὸς τοῦ σώματος πόνοι. Τέταρτον, πρηξίματα ὑδρωπικά γύρω εἰς τοὺς πόδας του. Πέμπτον, ὑπέρογκος φλεγμονὴ τοῦ ὑπογαστρίου. Ἑκτον, εἶδος γαγγραινῆς τοῦ γεννητικοῦ ὀργάνου, ποὺ ἐγέννα σκώληκας. Ἑβδομον, ἔντονον ἄσθμα, ποὺ ἠνάγκαζε τὸ σῶμα νὰ ἴσταται διαρκῶς ὀρθιον. Ὀγδοον, δύσπνοια. Καὶ ἔνατον, τρομεροὶ σπασμοὶ ὅλων τῶν μελῶν τοῦ σώματος. Καὶ ἦσαν τὰ πάθη ταῦτα ἐννέα τὸν ἀριθμόν.

1. Ματθ. 2, 19 - 20.

Καὶ ὁ μὲν πυρετὸς ἦτο εἰς αὐτὸν καυστικώτερος καμίνου, ἐπειδὴ ἐξεκαίετο ἀπὸ τὴν ἀκατανίκητον ροπὴν τοῦ εἰς τὴν ἀθέμιτον πρᾶξιν τῆς μοιχείας. Ἡ δὲ φαγούρα ἦτο ἐπάνω τοῦ ἀφόρητος, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐπέθετο εἰς τοὺς διδασκάλους, ποὺ ἐξηρέθιζον τὴν ἀκοὴν αὐτοῦ πρὸς ἀπάτην. Οἱ δὲ ἐντὸς αὐτοῦ τρομεροὶ πόνοι ἐπειδὴ δὲν ἔψαλλεν. «Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον καὶ πάντα τὰ ἐντὸς μου τὸ ὄνομά του τὸ ἅγιον»². Τὰ δὲ ὑδρωπικά πρηξίματα γύρω ἀπὸ τοὺς πόδας του, ἐπειδὴ ἐξηυτέλιζε τὸ καθαρὸν ἀθόλωτον ὕδωρ τῆς πηγῆς, ποὺ ἀναθρύζει αὐτὸ εἰς αἰώνιον ζωὴν. Ἡ δὲ ὑπέρογκος φλεγμονὴ τοῦ ὑπογαστρίου, ἕνεκα τοῦ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν εἰς αὐτὸν διάθεσις νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἑξαψιν τοῦ θυμοῦ του, καὶ ἦτο ἄσπλαγχνος πρὸς τοὺς ὑποδοεστέρους του. Καὶ τὸ γεννητικὸν μόριον αὐτοῦ ἐγεννοῦσε σκώληκας, ἐπειδὴ ἐμιμείτο εἰς τὴν ἀκολασίαν τοὺς θηλυμανεῖς ἵππους. Καὶ τὸ ἔντονον ἄσθμα κατεῖχεν αὐτὸν λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν ἐσηκῶνετο τὴν πρωΐαν διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Κύριον, ποὺ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Καὶ ἡ δύσπνοια, ἐπειδὴ δὲν εὐωδίαζε ἀπὸ τὸ μύρον τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ ἀπέπνεε τὴν δυσωδίαν τοῦ ἀκηρύκτου πολέμου κατὰ τῆς ἀρετῆς. "Ολα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ ἔπασχον ἀπὸ σπασμῶς, ἕνεκα τοῦ ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο ἡ αἰτία ποὺ ἐσφάδαζον τὰ παιδία ποὺ ἐσφάγησαν εἰς τὴν Βηθλεέμ. Μὲ τὸ μέτρον δὲ ποὺ κανεῖς μετρεῖ τοὺς ἄλλους, μὲ τὸ αὐτὸ μέτρον θὰ ἀντιμετρηθῇ καὶ αὐτὸς δικαίως ἀπὸ τὸν οὐρανόν. «Ἀναλόγως τῶν ἀμαρτιῶν ποὺ κανεῖς διαπράττει, ἀναλόγως καὶ τιμωρεῖται»³. Ὁ Ἡρώδης λοιπὸν οὗτος, ὁ μὲν Ἰώσηπος λέγει, ὅτι ἀπὸ μὲν τὸν πατέρα του ἦτο Ἰδουμαῖος τὸ γένος, ἀπὸ δὲ τὴν μητέρα του Ἀραβ. Ὁ δὲ Ἀφρικανὸς καὶ οἱ ὁμοίως μὲ αὐτὸν ἀκριβολογοῦντες λέγουσιν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου, ὁ δὲ Ἀντίπατρος εἶχε πατέρα Ἡρώδην τὸν Ἀσκαλωνίτην, ὑπηρέτην τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ἀντίπατρος, ὅταν ἦτο παιδίον, ἠχμαλωτίσθη ἀπὸ τοὺς ληστὰς Ἰδουμαίους, ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ Ἡρώδης δὲν ἠμπόρεσε νὰ δώσῃ τὰ

2. Ψαλμ. 102, 1.

3. Σοφ. Σολ. 11, 16.

λύτρα διὰ τὴν ἐξαγοράν του· ἔτσι λοιπόν, ἐπειδὴ ἀνε-
τράφη κατὰ τὰ ἔθιμα τῶν Ἰδουμαίων, ἐνομίσθη ὅτι ἦτο
Ἰδουμαῖος, ἐνῶ ἦτο Ἀσκαλωνίτης. Διήγε δὲ τότε ὁ Αὐ-
γουστος τὸ τεσσαρακοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς βασιλεί-
ας του, πρὸ τοῦ ὀγδόου ἔτους τῆς ὑπατείας τοῦ Σιλου-
ανοῦ, πρὸ ὀκτῶ καλανδῶν Ἰανουαρίων.

23. Περὶ ψευδοπροφητῶν.

Εἶπεν ὁ Κύριος· «Νὰ προφυλάσσεσθε ἀπὸ τοὺς ψευ-
δοπροφήτας, οἱ ὅποιοι ἔρχονται πρὸς σᾶς μὲ ἔνδυμα
προβάτου, ἀπὸ μέσα δὲ εἶναι ἀρπακτικοὶ λύκοι· ἀπὸ
τοὺς καρπούς των θὰ τοὺς ἀναγνωρίσετε»⁴. Ἐάν λοι-
πόν, ἀδελφέ, ἴδης κάποιον νὰ ἔχη σεμνοπρεπεῖς τρό-
πους, μὴ προσέχης μόνον εἰς τὸ ὅτι ἔχει ἐνδυθῇ δέρμα
προβάτου, ὅτι ἔχει ὄνομα πρεσβυτέρου, ἢ ἐπισκόπου, ἢ
διακόνου, ἢ ἀσκητοῦ, ἀλλὰ μελέτησε καλῶς τὰς πρά-
ξεις του· ἐάν εἶναι μυαλωμένος, ἢ ἐλεήμων, ἢ γεμάτος
στοργὴν καὶ ἀγάπην, ἢ ἐπιμένη μὲ καρτερίαν εἰς τὰς
προσευχάς, ἢ ἔχη ὑπομονήν. Ἐάν ὅμως ἔχη διὰ θεὸν
τὴν κοιλίαν, καὶ ἄδην οἰσοφάγον, ἐάν εἶναι φιλοχρή-
ματος καὶ ἐμπορεύεται τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέθειαν,
ἄφησέ τον· διότι δὲν εἶναι ποιμὴν ἀληθινός, ἀλλ' ἀρπα-
κτικὸς λύκος. Ἐάν δὲ γνωρίζης νὰ δοκιμάζης τὴν ποι-
ότητα τῶν δένδρων ἀπὸ τοὺς καρπούς των, ὁποίας φύ-
σεως εἶναι, τί γεῦσιν ἔχουν, ἐάν εἶναι πλούσια εἰς χυ-
μούς, κατὰ μείζονα λόγον ὀφείλεις νὰ θέτῃς εἰς δοκι-
μασίαν τοὺς Χριστεμπόρους, διότι ἐνῶ φοροῦν ἔνδυμα
εὐλαθείας, ἔχουν διαβολικὴν ψυχὴν. Ἐάν δὲ καὶ ἀπὸ
τὰς ἀκάνθους δὲν μαζεύῃς σταφυλάς, ἢ σῦκα ἀπὸ
τοὺς τριθόλους, τί νομίζεις, εἶναι δυνατόν νὰ ἀκούσῃς
κάτι τὸ καλὸν ἀπὸ τὸ στόμα παραθετῶν, ἢ νὰ μάθῃς
κάτι ὠφέλιμον ἀπὸ τοὺς προδότας; Νὰ ἀποστρέφῃσαι
λοιπόν ἐκείνους ὡς Ἀραβικοὺς λύκους, καὶ ὅπως τὰ
ἀγκάθια τῆς παρακοῆς, καὶ τοὺς θλαπτικούς τριθό-
λους, καὶ τὰ ἄχρηστα δένδρα. Ἐάν ἴδῃς ἄνθρωπον συ-
νετόν, ὅπως συμβουλεύει ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ, πῆγαινε

4. Ματθ. 7, 15.

πρὸς αὐτὸν λίαν πρωΐ, καὶ ὁ πούς σου ἅς λειαίνῃ τὸ κατῷφιον τῶν θυρῶν του, διὰ νὰ διδαχθῇς παρ' αὐτοῦ τὰ κύρια μέρη τοῦ νόμου, καὶ τὰς δωρεὰς τῆς χάριτος. "Ὁμῶς οὔτε σοφιστικὸς λόγος, οὔτε τρόπος θίαιος ἀνοίγουν τὴν εἴσοδον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ πίστις τελεία καὶ ἀπερίεργος μαζί μέ τὴν ἐνάρετον καὶ ἐξαίρετον πρόνοιαν.

24. Πῶς πρέπει νὰ νοῆται τό· «Ὁ ἐμβλέψας γυναικί» κτλ. (Ματθ. 5, 28).

Διαπράττει μοιχείαν εἰς τὴν καρδίαν του μέ γυναικα, ἐκεῖνος πού συναποφασίζει ἀπὸ κοινοῦ μέ κάποιον ἄλλον τὴν πράξιν, πλὴν ὅμως ἡμπόδισεν αὐτὸν νὰ τελέσῃ τὴν παράνομον καὶ ἀνεπίτρεπτον συναφήν, ἢ ὁ τόπος, ἢ ὁ χρόνος ἢ ὁ φόβος τῶν Ρωμαϊκῶν νόμων. "Ὅτι δὲ πολλοὶ ἂν καὶ δὲν ἐξετέλεσαν τὴν ἀσεβῆ πράξιν, ἐτιμωρήθησαν ὡς μοιχοί, εἶναι δυνατόν νὰ πληροφορηθοῦν ὅλοι ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Ὁλοφέρνηους. Διότι δταν ἐκεῖνος ἔτρεχε νὰ διαπράξῃ τὴν μυσαρὰν πράξιν, ἢ Ἰουδίθ, ὡς θὰ ἔπραττον οἱ δίκαιοι νόμοι, ἀφοῦ ἔσυρε τὸ ξίφος, ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν του, ἀφοῦ ἐπεκαλέσθη πρὸς βοήθειαν καὶ ὑπεράσπισίν της τὸν Θεόν, πού δίδει τοὺς νόμους καὶ προστατεύει τὴν σωφροσύνην. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ οἱ δύο πρεσβύτεροι, μέ τὸ νὰ εἶπουν εἰς τὴν Σωσάννην, «Ἰδοὺ σὲ ἐπιθυμοῦμεν»¹, καίτοι δὲν ἐξετέλεσαν τὴν ἐπιθυμίαν των, ἐκρίθησαν ἔνοχοι μοιχείας, καὶ εἶχον ὡς τιμωρίαν τὸν θάνατον. "Εάν λοιπὸν καὶ τώρα ὑπάρξῃ κάποιος τέτοιος ἀκόλαστος, ἀσυγκράτητος, πού ἐπιθυμεῖ τὴν σαρκικὴν μεῖξιν μέ ξένας γυναῖκας, διαπράττει μοιχείαν μέ τὴν διάνοιάν του. Διότι ἐκεῖνος πού κυβερνᾷ τὰ πάθη του, πού εἶναι καθαρὸς ἀπὸ αἰσχροῦς ἐπιθυμίας, ἀπὸ αἰσχρολογίας, αὐτὸς δὲν εἶναι μοιχός, ἀλλὰ κύριος τῶν παθῶν, ὁ ὁποῖος καταστέλλει τὴν ὁρμὴν τῆς ἡδονῆς μέ τὸν θεῖον φόβον, καθὼς τὸ θαλάσσιον κύμα ἀναχαίτιζεται ἀπὸ τὸν ἰσχυρὸν καὶ στερεὸν βράχον.

1. Δαν. (Σωσ. 20).

25. Ἑρμηνεία εἰς τό «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι»².

Ἀφοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα προέτρεψε τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων εἰς τοὺς οὐρανούς νά ἐξυμνήσουν τὸν Κύριον, μεταφέρει τὸν λόγον διὰ νά προτρέψῃ καὶ τὰ ἐπίγεια τάγματα νά πράξουν τὸ αὐτό. Ἐπειδὴ δὲ τρία εἶναι τὰ τάγματα, ἥτοι τὰ ἐπουράνια, τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ καταχθόνια, τὰ ὁποῖα κάμπτουν γόνυ εἰς τὸν Ἰησοῦν³, τὰ μὲν οὐράνια προτρέπονται, διὰ τῶν ἀνωτέρω, νά ὑμνολογοῦν τὸν Κύριον, τὰ δὲ ἐπίγεια μὲ τὸ νά εἶπεν· «Οἱ ἄρχοντες καὶ πάντες οἱ κριταὶ τῆς γῆς οἱ νεανίσκοι καὶ αἱ παρθένοι»⁴. Προτοῦ ὁμῶς μνημονεύσῃ τούτους, στρέφεται πρὸς τὰ κατάχθονια, τὰ ὁποῖα σημαίνονται διὰ τῶν δρακόντων καὶ τῶν ἀβύσσων. Διότι καὶ αὐταὶ αἱ ψυχαὶ τῶν παλιῶν ἐκείνων γιγάντων⁵, οἱ ὁποῖοι ἀπεστάτησαν κάποτε καὶ ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ Θεοῦ, σημαίνονται ἐδῶ μὲ τὴν λέξιν δράκοντες. Ἀκόμη καὶ ὁ λόκληρον τὸ πλῆθος τῆς οἰκουμένης, τὸ ὁποῖον ἔζησε κατὰ τὰς προηγουμένας γενεάς, τὸ ὁποῖον ἠχμαλωτίσθη ἀπὸ τὸν θάνατον, ὅλοι αὐτοὶ κλίνουν γόνυ, ἐπειδὴ ἠλευθερώθησαν παρ' αὐτοῦ. «Διότι καὶ πρὸς ἐκείνους πού εὐρίσκοντο εἰς δεσμὰ εἶπεν· Ἐξέλθετε, καὶ πρὸς ἐκείνους πού ἦσαν εἰς τὰ σκότος...»⁶. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνοι προσκαλοῦνται νά λάθουν μέρος εἰς τὸν ὕμνον μαζί μὲ τοὺς μεγάλους ἀνθρώπους, πού εἶχον χρηματίσει ἄρχοντες αὐτῶν. Ὅτι δὲ ἐκεῖνοι, πού κάποτε ἀπείθησαν καὶ ἐσήκωσαν ἀνταρσίαν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ἠλευθερώθησαν ὑπαινίσσεται ὁ Πέτρος εἰς τὰς Καθολικὰς Ἐπιστολάς του, εἰπὼν· «Μαζί μὲ τὸ πνεῦμα (τὴν ψυχὴν) του ἐπῆγεν εἰς τὸν Ἀδην πρὸς τὰ πνεύματα, τὰ

2. Ψαλμ. 148, 7.

3. Πρβλ. Φίλιπ. 2, 10.

4. Ψαλμ. 148, 11-12.

5. Πρβλ. Γεν. 6, 2-4.

6. Ἡσ. 49, 9.

ὅποια κάποτε ἐπανεστάτησαν, καὶ ἐκήρυξεν εἰς αὐτά»⁷.

26. Ἐκ τοῦ κατὰ αἰρέσεων (λόγου).

«Ὁ Ὅποιος, ἂν καὶ ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ, δὲν ἐθεώρησε τοῦτο ἐμπόδιον, ἀλλ' ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτὸν τοῦ μέχρι τοῦ σημείου νὰ λάβῃ μορφήν δούλου»⁸. Δύο ἔχει μορφάς· φύλαττε ταύτας καὶ μὴ νοθεύσης καμμίαν. Διότι οὔτε ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, ἄλλαξε τὴν θείαν μορφήν, οὔτε μὲ τὸ νὰ εἶναι Θεός ἀπέφυγε νὰ λάβῃ ἀνθρωπίνην μορφήν. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχε δύο μορφάς, τὴν δεσποτικὴν λέγω καὶ τὴν δουλικήν, τὴν μὲν φύσεως θεϊκῆς, τὴν δὲ φύσεως ἀνθρωπίνης, τὴν μὲν προαιωνίως, τὴν δὲ ἄλλην ἀνέλαθε κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους· τὴν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν δὲ ἐκ τῆς Παρθένου· τὴν μὲν ἐκ μόνου, τὴν δὲ ἐκ μόνης. Ἐπειδὴ αὗται εἶναι δύο τέλειαι φύσεις, εἶναι δύο ἐν ἐνὶ προσώπῳ. Διότι οὔτε διαιροῦμεν τὸν Θεὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ σώματος, οὔτε γνωρίζομεν νὰ ὑπάρχουν δύο Υἱοί, καὶ δύο Χριστοί, ἀλλ' ὅτι ὁ προαιωνίος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ τοὺς ὑστερινοὺς καιροὺς ἔγινε καὶ ἄνθρωπος τέλειος ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μήτρας τῆς Παρθένου. Διότι καθὼς ὁ Πατὴρ ἐγέννησε τέλειον Υἱόν, ἔτσι αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ εἰς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ σώσῃ τὸν τελείως χανόμενον ἄνθρωπον, ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος, ὥστε εὐθύς ὥς ἔσωσε τὸ ἐξωτερικόν, ἦτοι τὸ σῶμα, μὴ ἀφήσῃ ἀπρονόητον τὸ ἔσωθεν, τουτέστι τὴν ψυχὴν. Διότι μὲ τὸ νὰ ἀνέλαθε σῶμα δὲν ἀφήκε τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν ἀνέλαθεν.

Τ Ο Υ Α Υ Τ Ο Υ ΕΤΕΡΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

27. Καθ' ὃν χρόνον θαδίζομεν τὴν ὀρθὴν καὶ ζωη-

7. Α' Πέτρ. 3, 19 - 20.

8. Φίλιπ. 2, 6-7.

φόρον ὁδόν, ἅς κόπτωμεν μὲν τὸν ὀφθαλμόν ποῦ μᾶς σκανδαλίζει. "Οχι τὸν αἰσθητόν, ἀλλὰ τὸν νοητόν. Ἐὰν παραδείγματος χάριν ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος, ποῦ εἶναι οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς Ἐκκλησίας, ζοῦν θίον κακὸν καὶ σκανδαλίζουν τὸν λαόν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκδιώκωμεν αὐτούς. Διότι εἶναι συμφέρον νὰ συναθροίζωμεθα εἰς προσευχήν χωρὶς αὐτούς, παρὰ νὰ ριφθῶμεν μαζὶ των, ὅπως μὲ τὸν Ἄνναν καὶ τὸν Καϊάφαν, εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. Ὁμοίως καὶ ἡ χεὶρ, ὁ διάκονος, ἐὰν πράττῃ κάτι τὸ ἀνήθικον, ἅς χωρίζεται ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον.

28. Καὶ ὁ Ἀθανάσιος ὁ μέγας φωστήρ τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἐπιστολήν του πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἐπιφάνιον διδάσκει, λέγων

"Ὅπως λοιπὸν συνηγωνίσθης, καὶ ἐχάρης μαζὶ των, ἔτσι παῦσαι καὶ νὰ μέμφεσαι, καὶ μάλιστα νὰ εὐχεσαιο ὅπως εἰς τὸ ἐξῆς ἡ μὲν Ἐκκλησία ἔχῃ ἀσφαλῆ καὶ ἀδιτάρακτον εἰρήνην, καὶ νὰ παύσουν αἱ αἰρέσεις τῆς μισαιφονικῆς προαιρέσεως· νὰ παύσουν δὲ καὶ αὐτοὶ νὰ φιλονεικοῦν, ἐκεῖνοι, ποῦ ἐφεῦρον διὰ τοὺς ἑαυτούς των δικαιολογίας, μὲ πρόφασιν μὲν τὸ σωτηριῶδες Πάσχα, εἰς τὴν πραγματικότητα δὲ καὶ κατ' ἐξοχὴν χάριν τῆς αἰρέσεώς των. Διότι ἐνῶ νομίζουν ὅτι εἶναι ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀγωνίζονται νὰ ἀποδείξουν ὅτι εἶναι χριστιανοὶ μιμοῦνται τὰς πράξεις τῶν προδοτῶν Ἰουδαίων. Διότι ποία θὰ ὑπάρξῃ δι' αὐτούς πειστικὴ ἀπολογία, ἐπειδὴ ἔχει γραφῇ «Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν ἀζύμων, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ θυσιασθῇ ὁ πασχαλινὸς ἄμνος»¹. Ἀλλὰ τότε ἐγένετο καλῶς, τώρα δέ, σύμφωνα μὲ τὸ γραμμένον «Πάντοτε πλανῶνται εἰς τὴν καρδίαν»².

29. Ἐκ τῆς πρὸς Ἀντιοχεῖς δογματικῆς ἐπιστολῆς (MANSI τ. 10, 1101 ἐξ. πρῶλ. καὶ Ἀπολλ. II 18, ἐν τόμῳ 8 τῆς παρούσης σειρᾶς, σελ. 439, 36 ἐξ).

Διὰ τοῦτο ὡς Λόγος μὲν θεολογεῖται, ὡς ἄνθρωπος

1. Λουκ. 22, 7.

2. Ψαλμ. 94, 10.

δὲ γενεαλογεῖται, διὰ νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ τὰ δύο φυσικῶς καὶ ἀληθινῶς. Θεὸς μὲν ὡς πρὸς τὴν αἰωνιότητα τῆς θεότητος καὶ τὴν δημιουργίαν τῆς κτίσεως, ἄνθρωπος δὲ ὡς πρὸς τὴν ἐκ γυναικὸς γέννησιν καὶ τὴν αὐξήσιν τῆς ἡλικίας. Καὶ Θεὸς μὲν πρὸς τὰς ζωτικὰς ἐνεργείας, ἄνθρωπος δὲ ὡς πρὸς τὰς ὁμοιοτρόπους συμπαθείας καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν.

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

Τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου.

30⁽³⁾. Ἐπειδὴ δηλ. ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἐπίστευεν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχε πρὸ τῆς Μαρίας, ἀλλ' ἔλαθεν ἀπὸ αὐτὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ἐξ αἰτίας τούτου οἱ τότε συνελθόντες ἄρχιερεῖς, πολλοὶ εἰς ἀριθμόν, καθήρεσαν αὐτὸν καὶ ἀπεφάνθησαν ὅτι εἶναι αἰρετικὸς. Ἀλλ' ὅταν ἔγραφον περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ, ἐξέθεσαν ὅσον τὸ δυνατόν ἀπλούστερον τὴν πίστιν καὶ δὲν ἡσχολήθησαν πολὺ μὲ τὴν ἀκρίθειαν τῆς σημασίας τοῦ ὁμοουσίου, ἀλλ' ὡς ἐνόησαν αὐτὴν ἔτσι καὶ ἔγραψαν. Ἐπροστάτεψε δὲ αὐτὸν ἡ Ἰουδαία Ζηνοβία, ἀλλ' εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν αὐτὸν ἡ προστασία της. Διότι ἡ ὅλη φροντίς τῶν Πατέρων συνεκεντροῦντο εἰς τὸ πῶς νὰ ἀνατρέψουν τὸ φρόνημα, ποῦ ἐπενόησεν ὁ Σαμοσατεὺς καὶ νὰ δείξουν ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπῆρχε πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ὅτι δὲν ἔγινεν ἀπὸ ἄνθρωπος Θεός, ἀλλὰ τὸυναντίον, ἐνῶ ἦτο Θεὸς ἐνεδύθη τὴν μορφήν δούλου⁴, καὶ ἐνῶ ἦτο Λόγος ἔγινε σὰρξ⁵, καθὼς εἶπεν ὁ Ἰωάννης. Καὶ ἔτσι μὲν ἀπεφάνθησαν οἱ Πατέρες κατὰ τῆς θλασφημίας τοῦ Παύλου.

31. Ἀφοῦ ὁ Ἀθανάσιος κατωχυρώθη μὲ τὰ γράμ-

(3). Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο εἶναι εἰλημμένον ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Ἀθανασίου «Περὶ τῶν ἐν Ἀριμίνῳ... Συνόδων» βλ. τόμ. 7 τῆς παρούσης σειρᾶς, σελ. 236 (401, 30 - 40).

4. Φιλίπ. 2, 7.

5. Ἰωάν. 1, 14.

ματα ταῦτα, ἐπήγαινε πρὸς τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ὅπου τότε διέμενεν ὁ Κωνστάντιος. Τῆς δὲ ἐκεῖ Ἐκκλησίας τὰς ἱεράς ἡνίας εἶχεν εἰς χεῖρας τοῦ ὁ Λεόντιος. Διότι ὅταν ἔπειτα ὁ Εὐστάθιος ὠδηγεῖτο εἰς τὴν ἑξορίαν, καθὼς ἤδη ἐλέχθη, πρῶτος ἐκάθισεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Εὐστάθιος, τὸν ὅποιον διεδέχθη ὁ Πλάκητος, τοῦτον δὲ ὁ Στέφανος. Οὗτος ὠργάνωσε πονηρὰν σκευωρίαν μὲ κάποιον ἀπὸ ἐκείνους, πού εἶχε στενάς σχέσεις μαζί των, ὁ ὁποῖος ἦτο σκληρότατος εἰς τοὺς τρόπους καὶ τὴν ψυχὴν, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἦτο Ὀναγρος. Τοῦτον ὁ Στέφανος ἔφερεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς πρέσβεις πού ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Ρώμην ἐκ μέρους τοῦ Κωνσταντος, ὁ ὁποῖος ἀνεσκεύασε τὰς αὐτὰς σκευωρίας τοῦ Κωνσταντίου διὰ τῶν πρέσβεων πού ἔστειλε πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Ἀθανασίου. Οὗτοι ὠνομάζοντο Εὐφράτας καὶ Βικέντιος, καὶ ἦσαν ἐπίσκοποι, σύμβουλοι τοῦ Κωνσταντος ὅταν ἐδίκαζε τὸν Στέφανον, ὁ ὁποῖος κριθεὶς ὡς ἀνάξιος τοῦ θρόνου κατεδικάσθη. Διότι εἰς τὴν πραγματικότητα ὁ Στέφανος γεμᾶτος ἀπὸ ἐχθρικὰς διαθέσεις, ἐγένετο πρόξενος παντὸς εἶδους συμφορῶν εἰς ἐκείνους, πού ὑπερήσπιζον σταθερῶς τὰ ὀρθὰ δόγματα. Περιφερόμενος διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς, ἐφορμοῦσεν εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἐκακοποιούσε καὶ ἐξύθριζεν ὅχι μόνον ἄνδρας ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, κοσμουμένας μὲ αἰδῶ καὶ σεμνότητα θίου. Ἦτο δὲ ἀρκετὴ καὶ μόνη ἡ συμπεριφορὰ αὐτοῦ κατὰ τῶν ἀπεσταλμένων νὰ ἀποδείξῃ ὁποῖός τις ἦτο ὁ ἄνθρωπος. Διότι ἐπειδὴ ἐφοβήθη μήπως ὁ Ἀθανάσιος καταλάβῃ τὰς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου μάλιστα ἀπεστάλη καὶ ἡ πρεσβεία, ἀφοῦ διὰ τοῦ προαναφερομένου Ὀναγρου ἐδασκάλεψε καὶ ἔπεισε μὲ χρήματα κάποιαν κορασίδα τρόφιμον οἴκου ἀνοχῆς, εἰσάγει αὐτὴν κρυφίως εἰς τὴν οἰκίαν τῶν ἐπισκόπων. Ἐπειτα ἀφοῦ διέδωσε ἀνακριθεῖ ἱστορίαν γεμάτην κακουργίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπινοήσει ἐκ τῶν προτέρων, προπαρασκευάζει ὁμαδικὴν ἐπιδρομὴν εἰς τὴν κατοικίαν τῶν θείων ἀνδρῶν. Ἐκ τούτων ὁ εἰς ὅταν εἰσῆρχετο καὶ ἤκουσε τὸν ἀσθενὴ θόρυβον τῆς ἀκολάστου κορασίδος, ἐνόμισε πῶς ἦτο δαίμων καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ ψαλμόν. Ὅταν δὲ ἀνευρέθη τὸ ἀπὸ πού καὶ πῶς ἔγινε τοῦτο τὸ πρᾶγμα, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ ἄρχοντος, δράστης τῆς παρανόμου πρά-

ξεως ἐκρίθη ὁ Στέφανος καὶ καθηρέθη. Ὁ δὲ Λεόντιος ὠρίσθη τοποτηρητὴς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀντιοχέων, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀθανάσιος ἀπέφευγε ὡς χωλαίνοντα περὶ τὴν πίστιν, διετελεῖ δὲ εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ὁμόφρονas τοῦ Εὐσταθίου, οἱ ὁποῖοι ἔκαμνον ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας.

32. Περὶ ὑπομονῆς

1. Ὁ διδάσκαλος ἡμῶν Παῦλος μᾶς παραγγέλλει· «Νὰ προσφέρετε τὰ σώματά σας θυσίαν ζωντανήν, εὐάρεστον εἰς τὸν Θεόν»¹. Καὶ τὸ μὲν παράγγελμα εἶναι κοινὸν δι' ὅλους, κατ' ἐξοχὴν ὁμως ἀπευθύνεται πρὸς ἐκείνους πού ἀσκοῦνται εἰς ἀγιότητα θείου. Ἡ παρθένος κατὰ τὴν φύσιν μὲν εἶναι ὁμοία μὲ τὰς ἄλλας γυναῖκας, ἡ ὁποία ὁμως ὑπερέβη μὲ τὴν πρόθεσιν τὴν φύσιν. Ἐπειδὴ δὲ μὲ τὴν θέλησίν της ἐδιάλεξε νὰ ἀφιερωθῇ πρὸς τὸν ἅγιον Θεόν, ἐάν μὲν κατορθώσῃ τοῦτο ἐδῶ, κατῴρθωσε νὰ κάμῃ μέγα θαῦμα, ἐάν δὲ καίτοι εἶχε πρόθεσιν δὲν ἐτελείωσε, ἡ τοιαύτη πτώσις της θὰ εἶναι πολὺ μεγάλη, διότι ἀληθῶς ἡ πτώσις εἶναι σοβαρώτερα ὅταν γίνεται ἀπὸ μέγα ὕψος, παρὰ ὅταν συμβῇ νὰ πέσῃ κανεὶς ἀπὸ χαμηλὸν ὕψος. Καὶ ὅσω μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ὑπόσχεσις, τόσω χειρότερα εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς πτώσεως. Διότι ἡ ὑπόσχεσις ὑπερβαίνει τὴν φύσιν καὶ ἀναθιβάζει τὴν παρθένον, εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ προπαρασκευάζει αὐτὴν νὰ χορεύῃ μὲ τοὺς ἀγγέλους. Ἐνεκα τούτου ἀπὸ τώρα, ὡς λέγει καὶ ὁ Σωτὴρ, παρέχων θεβαίωσιν περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἀρχῆς τοῦ παρθενικοῦ θείου, θεβαιούμεθα ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, λέγει, ἡ ζωὴ εἶναι ἡ ἐλπίς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ πάλιν λέγει, ὅτι ἐκεῖνοι πού κατηξιώθησαν νὰ τύχουν διὰ τῆς ἀναστάσεως τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὔτε ἔρχονται εἰς γάμον οὔτε ὑπανδρεύονται. Ἐκεῖνο λοιπὸν, πού προσδοκᾶται ἀπὸ τὰς ἐπαγγελίας νὰ τύχῃ τις εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τοῦτο ἀπὸ τώρα ἡ προαίρεσις μερικῶν ἔχει λάθῃ καὶ κατέχει.

1. Ρωμ. 12, 1.

Διότι οἱ ἅγιοι, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν διάνοιάν των ἐστραμμένην διαρκῶς πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τρέφονται μὲ τὴν οὐράνιον τροφήν, ἐθεώρησαν τὸν κόσμον τοῦτον ὡς φυλακὴν, καὶ τὰ σώματά των παρέδωκαν εἰς τὸ μαρτύριον, καὶ τὴν ψυχὴν των διετήρησαν ἀγνήν, διὰ νὰ κατοικήσῃ ὁ Θεὸς ἐντός των. Ὑπέμειναν δέ, καθὼς ἀκριβῶς ὁ Κύριος ἡμῶν λέγει· «Ἐκεῖνος ποῦ θὰ ὑπομείνῃ μέχρι τέλους, αὐτὸς θὰ σωθῇ»². Καὶ ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὁ ψαλμωδός· «Ἐκοπίασε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του, καὶ θὰ ζῇ αἰωνίως»³. Διότι ὅσοι εἶναι δίκαιοι στηρίζουν τὴν ἐλπίδα των εἰς τὸν Θεόν, καὶ δέν ἔχουν ἀνάπαυσιν σαρκικὴν, ποῦ νὰ χωρίσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Θεόν· ἀλλ' ἐπέμενον εἰς τοὺς κόπους χωρὶς νὰ δειλιάσουν, οὔτε νὰ δυσπιστοῦν εἰς τὰς θείας ὑποσχέσεις, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ὑποδέχωνται ἀδιαμαρτυρήτως τὰς θλίψεις, ἐνθυμοῦνται τὸν Ἀπόστολον, ποῦ λέγει· «καὶ τὴν διαρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων σας ἐδέχθητε μὲ χαράν»⁴. Καὶ κάμνει λόγον καὶ δι' ἐκείνους ποῦ δέν ἐδέχθησαν τὴν ἀπολύτρωσιν, ἐπειδὴ δέν ἤθελον νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν διὰ νὰ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἡμεῖς ὁμῶς δέν πρέπει νὰ εἴμεθα μὲ τοὺς κοσμικοὺς, ἀλλὰ νὰ μεταβῶμεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς διὰ νὰ εἴμεθα μαζὶ μὲ τὸν Θεόν.

2. Τώρα λοιπὸν καὶ σεῖς, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, νὰ προσέχετε ὥστε, οὔτε νὰ ὁμοιωθῇτε μὲ τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ποῦ τὸν καιρὸν τοῦ Μωϋσέως παρέβησαν τὸν νόμον εἰς διάστημα μόνον τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ὅταν ἐκεῖνος ἀνέβαινεν εἰς τὸ ὄρος νὰ λάβῃ τὸν θεῖον νόμον, καὶ ἔνεκα τούτου ἐκρίθησαν βαρύντατα ἔνοχοι, καὶ ἐτιμωρήθησαν μὲ θάνατον εἰς τὴν ἔρημον. Ἀλλ' ἡμεῖς, ὡς μιμηθῶμεν τὸν Μωϋσῆν, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ νύκτας ἐνήστευσε χωρὶς φαγητὸν καὶ ποτόν. Οὐ μόνον αὐτάς, ἀλλὰ καὶ ἄλλας τεσσαράκοντα, μὲ τὸ νὰ ἔχη τὴν καρδίαν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ σῶμα του ἐξηρημασμένα ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἄς μὴ ἐπιθυμήσωμεν, ὅπως τότε ἐκεῖνοι, ποῦ ἐπεθύμησαν νὰ φάγουν κρέας καὶ ἀπέθα-

2. Μάρκ. 13, 13.

3. Ψαλμ. 48, 9 - 10.

4. Ἑβρ. 10, 34.

νον εἰς τὴν ἔρημον, ἐπειδὴ· «Ὅταν ἡ θρωσὶς ἦτο ἀκόμη εἰς τὸ στόμα αὐτῶν, καθὼς λέγει ὁ ψαλμός, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐξέσπασεν ἐπάνω των»⁵. Ἀλλ' ἄς ὑπακούσωμεν εἰς τὰς ἐντολάς ἐκείνου, ποῦ ἔδωσεν αὐτάς εἰς ἡμᾶς, καθὼς οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰωναδάθ, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔδωσεν ὑπόσχεσιν, λέγων· «Δὲν θὰ λείψῃ ἄνθρωπος ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰωναδάθ παριστάμενος ἐνώπιόν μου κατὰ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ»⁶, οἱ ὅποιοι δὲν οἰκοδόμησαν οἰκίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των, οὔτε ἀμπελῶνας ἐφύτευσαν, καὶ ἐγίναν ὁδηγοὶ τοῦ λαοῦ. Καὶ ὁ μὲν λαός, ποῦ ἀπετελεῖτο ἀπὸ πληθὸς πολὺ, ἠχμαλῶτισθη, αὐτοὶ δὲ ἂν καὶ ἦσαν ὀλίγοι, ἐφυλάχθησαν σῶοι ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ σεῖς λοιπόν, ποῦ θαδίζετε τὴν ὁδὸν τῶν πατέρων, θεωρεῖσθε υἱοὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ἰωναδάθ. Καὶ ἄς διαφυλάξωμεν τὴν κληρονομίαν τῶν πατέρων μας ὅπως ὁ γενναῖος Ναβουθαί, τοῦ ὁποίου ἠπειλήσεν ὁ Ἀχαάθ νὰ λάβῃ τὸν ἀμπελῶνα διὰ νὰ τὸν κάμῃ λαχανόκηπον, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐδέχθη, ἐφονεύθη ἐνῶ ἠγωνίζετο, ἀλλ' ἐξεδικήθη τὸν θάνατόν του ὁ Θεός. Διότι δὲν ἤθελεν ὅπως ὁ ἀμπελῶν του μετατραπῇ εἰς τόπον ὅπου φυτρώνουν πράσσα καὶ κρομμύδια καὶ σκόρδα, καὶ ἔτσι ἡρνήθη. Ἀλλ' ἤθελεν αὐτὸν ἀμπελῶνα εὐθυμίας, μᾶλλον δὲ τὸν νοῦν του χαροποιόν καὶ ὄχι παράλυτον, ὥσάν τὴν μολόχην τοῦ κήπου εἰς τὸν καιρὸν τοῦ καύσωνος, ἢ ὥσάν κοκκινογοῦλι μισοψημένον⁷, ὅπως αὐτοὶ τώρα, ποῦ ἔχουν ἀθετήσῃ τὸν λόγον των. Διότι ἐάν ἦτο ἀφηρημένος, ἂν εἶναι δυνατόν νὰ ἀφηρέθῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀπὸ τὴν πατρικὴν εὐσέβειαν· Καὶ ἀληθῶς ὠνομάσθη Ἰσραηλῖτης, ἐπειδὴ ἦτο ὁ νοῦς, ὁ ὁποῖος ἔβλεπε τὸν Θεόν. Οἱ δὲ σημερινοί, ἐνῶ δὲν ἔπαθον τίποτε, παρέδωσαν τὸν ἀμπελῶνα των τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου εἰς τὸν Ἀχαάθ καὶ ἐφυτεύθησαν εἰς αὐτὸν τόσον πολλὰ ἄξια μομφῆς λαχανοειδῆ χόρτα.

3. Ἄς μὴ γινώμεθα φιλάργυροι ὅπως ὁ δοῦλος τοῦ Ἐλισσαίου, ὁ ὁποῖος ἔνεκα τούτου ἐπέσυρεν ἐπάνω του τὴν λέπραν τοῦ Ναιμάν, ἀλλ' ἄς ὑπομένωμεν εἰς τὰς

5. Ψαλμ. 77, 30 - 31.

6. Ἱερ. 35, 19.

7. Παροιμιακὴ φράσις «σευτλίον ἡμίεφθον» παρ. Ἡσ. 51, 20.

θλίψεις διὰ τὰ ἔχωμεν μέρος εἰς τὴν ἀνάπαυσιν, διότι κανεῖς δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν χωρὶς θλίψεως. Ἄς μιμηθῶμεν τοὺς ἁγίους, ποὺ προηγήθησαν ἡμῶν. Ὁ πρῶτος δίκαιος ἦτο ὁ Ἀβελ, ὁ ὁποῖος προσέφερεν εἰς τὸν Θεὸν θυσίαν τὸ καλύτερον ἀπὸ τὰ πρωτότοκα τῶν προβάτων του, καὶ ἀπὸ τὰ πάχη αὐτῶν, τὸν ὁποῖον ἐφθόνησεν ὁ ἴδιος ὁ ἀδελφός του. Διότι τὶ ἄδικον ἔκαμεν ὁ Ἀβελ εἰς τὸν Κάϊν; Ὁ δὲ φθόνος αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐγεννήθη εἰς τὴν ψυχὴν του, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ἀπεδοκιμάσθη ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐπειδὴ δὲν προσέφερεν ὀρθῶς. Καὶ τὸ μὲν σῶμα τοῦ ἀδελφοῦ του ἐφόνευσε, νομίζων ὅτι ἔτσι θὰ ἔσθηνε τὴν πρὸς αὐτὸν θείαν ἀγάπην, ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζεν ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ φωνάζει πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ὁ μὲν Σωτὴρ ἐμνημόνευσε τὸν Ἀβελ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον⁸, ἡ δὲ μνεία τοῦ Κάϊν παρελείφθη. Σήμερον πάλιν φονεύουν τὸν ἄθῳν Ἀβελ, ἀλλὰ τὸ αἷμα αὐτοῦ φωνάζει πρὸς τὸν Κύριον, καὶ ἐλπίζομεν ὅτι δὲν θὰ μείνῃ ἀναπάντητος χάρις εἰς τὸ αἷμα τῶν τόσων μαρτύρων. Ὅπως ἀκριβῶς κατὰ τὸν τότε καιρὸν, ἔτσι καὶ τώρα.

4. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὴν ὑπομονὴν τοῦ Ἐνῶχ, ὅτι ἐπὶ τριακόσια ἐξήκοντα πέντε ἔτη εἶχε τὴν διάνοιάν του προσηλωμένην εἰς τὸν Θεὸν μέχρις ὅτου μετέστη. Μὴ λοιπὸν παραμελήσητε, διότι δὲν ἔχομεν χρόνον διὰ χάσιμον. Καὶ ὁ Νῶε διετέλεσεν ἐπὶ πεντακόσια ἔτη δίκαιος, μὲ τὸ νὰ εἶναι τέλειος κατὰ τὸν καιρὸν, ποὺ ἔγινεν ἡ παρὰθασις, προτοῦ νὰ εἴπῃ εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς νὰ κατασκευάσῃ τὴν κιβωτόν, καὶ ἄλλα ἑκατὸν ἔτη εἰργάζετο διὰ τὰ κατασκευάσῃ αὐτήν, ἐνῶ οἱ ἀντιφρονῶντες περιέπαιζον αὐτόν. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν, ποὺ περιέπαιζον αὐτόν ἀπωλέσθησαν ἀπὸ τὸν κατακλυσμόν, ὁ δὲ Νῶε, ποὺ ἠλπίσεν εἰς τὸν Θεὸν ἐσώθη μὲ τοὺς οἰκιακούς του, καὶ ἔγινε σωτηρία καὶ τοῦ κόσμου.

5. Ὁ Ἀβραάμ δὲ πάλιν ὑπακούσας εἰς τὸν Κύριον, ἐγκατέλειπε τὴν πατρίδα του, καὶ ὑπέμενε μέχρις ὅτου λάβῃ τὴν ἐκπλήρωσιν μεγάλων ὑποσχέσεων καὶ ἐνῶ ἐδοκιμάζετο μέχρι τοῦ σημείου νὰ προσφέρῃ θυσίαν

8. Πρβλ. Ματθ. 23, 35. Λουκ. 11, 51.

εἰς τὸν Θεὸν τὸν ἀγαπητὸν υἱὸν του, καὶ ἡξιώθη νὰ λάβῃ τόσον μεγάλην τιμὴν ὥστε νὰ ὀνομάζεται φίλος Θεοῦ. Τὸν δὲ Ἰσαάκ οἱ Φιλισταῖοι ἀδικοῦσαν, καὶ κατέστρεφον τὰ φρέατά του, καὶ διεφιλονικοῦσαν μὲ αὐτὸν διὰ τὸ ὕδωρ, ὅταν δὲ εἰς τὸ τέλος ἀπεμακρύνθη ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐμεγάλωσεν αὐτὸν καὶ ἐγέμισε τὸ στόμα του μὲ θείας εὐλογίας. Καὶ σήμερον πάλιν θέλουν νὰ φράξουν τὰ φρέατα τοῦ Ἰσαάκ, ἀλλὰ μὴ ἀφήσετε αὐτούς. Παραλάβετε μαζί σας τοὺς δούλους τοῦ Ἰσαάκ καὶ ἀνοίξατε αὐτά, οἱ δούλοι δὲ αὐτοὶ εἶναι αἱ βοηθεῖαι ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀποστόλων, ποὺ εἶναι ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας. Τὸν Ἰακώβ πάλιν κατεδίωκεν ὁ ἀδελφός του Ἡσαΰ, καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ φύγῃ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπου ἔβοσκε τὰ πρόβατα τοῦ Λάβαν, καὶ ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἀγρυπνῇ ἡμέραν καὶ νύκτα, νὰ κακοπαθῇ ὡς μισθωτὸς καὶ νὰ ὑπομένῃ μὲ καρτερίαν τοὺς κόπους. Οὗτος μὲ τὴν φρόνησιν του ἔβαλε τὰς ράβδους εἰς τοὺς ληνοὺς τῶν ποτηστηρίων καὶ ὅλα τὰ ποικιλόχρωμα πρόβατα ἐλογαριάσθησαν ἰδικά του. Καὶ τούτου τὰ ὑπάρχοντα ἠύξησεν εἰς τὸ τέλος ὁ Θεός, διότι ἐνῶ αὐτὸς ἀνεχώρησε μόνος ἀπὸ τὴν πατρίδα του, ἐπέστρεψεν εἰς αὐτὴν μὲ πολὺ πλῆθος, ἀπέκτησεν υἱοὺς καὶ κτήνη, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἀγγέλων συνέχαιρον μὲ αὐτόν. Θὰ ἔλθῃ λοιπὸν ὁ ἀληθινὸς Ἰακώβ μαζί μὲ τὴν οὐράνιον ἀγγελικὴν παράταξιν, ὁ ποιμὴν τῶν προβάτων διὰ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα ἀναλόγως τῶν πράξεων αὐτοῦ. Καὶ τὸν Ἰωσήφ ἐφθόνησαν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἀδελφοὶ του. Οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς του ἐπώλησαν αὐτὸν ἀντὶ ἀργυρίου καὶ τὰ χρήματα ποὺ εἰσέπραξαν ἀπὸ τὴν πώλησίν του διεμοίρασαν μεταξύ των. Παρατηρήσατε τὸ μέγεθος τῆς ἀδικίας τῶν ἀνδρῶν τούτων. Αὐτὸς ὅμως ὁ δίκαιος ἐμακροθύμησεν δι' ὅλα ταῦτα. Καὶ ὄχι μόνον οἱ ἀδελφοὶ του, ἀλλὰ καὶ ἡ γυναῖκα τοῦ Πετεφρῆ ἐφθόνησεν αὐτόν. Καὶ τοῦτον, διὰ νὰ εἶναι ἔτσι μακρόθυμος, ὁ Θεὸς ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου. Καὶ δὲν ἔγινε μόνον κληρονόμος τῆς αἰσθητῆς βασιλείας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας. Καὶ σήμερον ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποὺ πωλοῦν τοὺς ἀδελφοὺς των καὶ διαμοιράζονται μεταξύ των τὰ εἰσπραττόμενα χρήματα. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὴν ὑπομονὴν τοῦ Ἰώβ,

ὁ ὁποῖος οὔτε ὅταν εὐτυχοῦσε ἐξέκλινε, οὔτε ἀκόμη ὅταν ἐπειράζετο τόσον πολὺ δι' ἓν ἕκαστον πρᾶγμα, ἀλλὰ ἐμακροθύμησε μὲ ὑπομονήν, μέχρις ὅτου λάβῃ διπλάσια ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ μαρτυρεῖται μέχρις σήμερον, ὅτι οὗτος ἔπαθε τόσα διὰ νὰ ἀποδειχθῇ εἰς ὅλους δίκαιος. Ὁ δὲ Μωϋσῆς δὲν ἐπεθύμησε νὰ οἰκειοποιηθῇ τὸν πλοῦτον τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' ἔφυγε καὶ ἔγινε μετὰ νάσσης εἰς ξένην γῆν, ἐγκαταλείψας τὰ παρόντα, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὰ αἰώνια. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ἐλησμόνησαν ἴσως τὰ παρόντα διὰ νὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν.

6. Δὲν ἐπαρκεῖ εἰς ἡμᾶς ὁ χρόνος διὰ νὰ διηγηθῶμεν περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἀγίων. Ἀλλὰ διὰ νὰ συντομεύσωμεν τὸν λόγον, σημειώνομεν, ὅτι καὶ τὸν Ἡλῖαν κατεδίωκεν ἡ Ἰεζάβελ, ἐπειδὴ δὲ ὑπέμεινε τοὺς κόπους ἀνελήφθη. Καὶ ὁ Ἐλισσαῖος μὲ ὅλους ἐκείνους ποὺ ἦσαν μαζί του ἔτρωγε χόρτα, ἀλλ' εἶχε τὸν Λόγον ὁ ὁποῖος ἔζη μέσα του, καὶ τὰ ὅσα αὐτοῦ, ὅταν ἀπέθανεν ἀνέστησαν νεκρόν, τοῦτο δὲ ἐδόθη ὡς γνώρισμα, ὅτι ἡ ἐλπίς τοῦ δικαίου δὲν χάνεται. Τὸν Ἱερειάν ἔρριψαν ζῶντα εἰς λάκκον γεμάτων θόρβορον, ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ φθόνου ποὺ εἶχον ἐναντίον του οἱ ψευδοπροφῆται. Ὁ δὲ Ἰεζεκιήλ ἐνῶ ἐκοιμᾶτο εἰς τὰ πλευρά του ἐπὶ ἑκατὸν ἐνενηήκοντα ὅλας ἡμέρας, τρώγων ὀλίγον ἄρτον καὶ πίνων μὲ μέτρον οἶνον, δὲν ἐγύρισεν ἀπὸ τὸν ἓν εἰς τὸ ἄλλο πλευρόν, ἕως ὅτου ὁ Θεός, ὠμίλησεν εἰς αὐτόν, Ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἐγκαταλείπουν τὸν Κύριον, συστρέφονται εἰς τὸ πλευρὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξασφαλίζουν τὴν ἀνάπαυσίν των, οἱ ὁποῖοι εἶναι φανερόν ὅτι ἔτσι λαμβάνουν ἀπὸ ἐδῶ τὸ μερίδιον, ποὺ τοὺς ἀνήκει. Ἐπιμείνατε λοιπὸν εἰς τὸ πλευρὸν ἕως ὅτου ἡ θεότης διατάξῃ. Διότι οἱ μεγάλοι δεσμοὶ τοῦ Ἰεζεκιήλ εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ ἐπιβεβαιώνουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Τὸν δὲ Δανιήλ κατηγορήσαν οἱ σατράπαι, θέλοντες νὰ ἐμποδίσουν αὐτόν νὰ προσεύχεται. Ἐκεῖνος ὁμως δὲν ἔπαυσε νὰ προσεύχεται, καὶ ἕνεκα τούτου ἐρρίφθη δύο φορές εἰς τὸν λάκκον τῶν λεόντων, ὁ Θεός ὁμως ἔφραξε τὰ στόματά των. Καὶ σήμερον μᾶς κατηγοροῦν, ἐπειδὴ δὲν θέλουν νὰ προσευχώμεθα πρὸς τὸν Θεόν. Τοῦτο εἶναι φανερόν, ὅτι καὶ ἡμᾶς καταδιώκουν καὶ τοὺς Πατέρας ἡμῶν, τοὺς ἐπισκόπους.

Μακάριος ὁ ἄνθρωπος, πού εἶναι ἄμεμπτος, καί δὲν εὐρέθη εἰς αὐτὸν αἰτίαν ἄλλη, παρὰ μόνον αὐτή, τὸ ὅτι δηλαδὴ προσεύχεται πρὸς τὸν Κύριον. Τοῦτο σημαίνει τὸ νὰ ὑπομένης μέχρι τέλους. "Ἄς μὴ δειλιάσῃ κανεῖς μεταξύ σας εἰς τὴν ψυχὴν του. Νὰ ἐνθυμῆσθε τοὺς τρεῖς ἁγίους μικροὺς παῖδας, οἱ ὅποιοι δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Ναβουχοδονόσορος νὰ προσκυνήσουν τὴν εἰκόνα του, καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἀγιότητα καὶ τὴν εὐσεβῆ πολιτείαν τῶν κατέσβεσαν τὴν φθορὰν αὐτὴν κάμινον τῆς φλογός, ἔτσι πού οὔτε ὁσμή πυρὸς δὲν ἐκόλλησε τὰ ἐνδύματά των. "Ἄς μὴ κολλήσῃ οὔτε τὰ ἰδικὰ σας ἐνδύματα ἢ ὁσμή τοῦ πυρὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορος, πού εἶναι οἱ ἁμαρτωλοὶ λογισμοὶ τοῦ διαβόλου, οἱ ὅποιοι ἐντελῶς σθῆνονται. "Ἄς μὴ σᾶς ἐξαπατοῦν τὰ φαγητά, οὔτε νὰ λέγῃ κανεῖς: "Ἐγὴρᾶσα, καὶ δὲν ἤμπορῶ νὰ νηστεύσω, ἀλλὰ ἐνθυμήσου τὸν γέροντα Ἐλεάζαρον, ὁ ὅποιος δὲν ἐξηπατήθη ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ γευθῇ ἢ νὰ φάγῃ ἀκαθάρτους τροφάς. Οἱ δὲ νεώτεροι ἀπὸ σᾶς ἄς ἐνθυμοῦνται τοὺς ἑπτὰ γενναιοτάτους Μακκαβαίους, πού παρηγοροῦσεν ὁ καθείς τὸν ἀδελφόν του, μέχρις ὅτου τελειωθοῦν εἰς τὸ μαρτύριον καὶ γίνουν στῦλοι φωτὸς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου. "Ὅσαι δὲ πάλιν μεταξύ σας εἶναι μητέρες, ἄς εἶναι παρηγορητρίαι τῶν τέκνων των, καθὼς ἦτο ἡ μήτηρ ἐκείνων, ἢ ὁποία οὔσα ὑγιὴς τὸν νοῦν καὶ σταθερά εἰς τὴν πίστιν συνεβούλευε τοὺς υἱοὺς της, διὰ νὰ λάβῃ μαζί μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτοὺς πάλιν ἐκεῖ. Καὶ ἂν ἀκόμη σᾶς καταδιώξουν καὶ σᾶς συλλάβουν, ἄς ἐνδυναμῶνεται τὸ σῶμα σας νὰ εἶναι ναὸς τοῦ Θεοῦ. Ἐνθυμηθῆτε τοὺς ἀποστόλους, πού κατεδιώκοντο τότε καὶ ἐφυλακίζοντο, καὶ παρὰ ταῦτα εὐχαριστοῦσαν μετὰ χάριτος ὅτι κατηξιώθησαν νὰ κακοποιηθοῦν πρὸς χάριν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Καὶ τοὺς ἁγίους μάρτυρας, οἱ ὅποιοι ὑπέστησαν τόσας πολλὰς κακοποιήσεις μέχρι καὶ τῆς ἐξορύξεως ὀφθαλμῶν καὶ ἔγιναν μονόφθαλμοι. Ἄλλ' ἢ γνώσις τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχεν εἰς τὰς καρδίας των, τοὺς ὁποίους ὁ λόγος τοῦ Σωτῆρος εἶχεν ὑπ' ὄψιν, ὅταν ἔλεγε: «Μακάριοι εἶναι ὅσοι ἔχουν καθαρὰν καρδίαν, διότι αὐτοὶ θὰ ἴδουν τὸν Θεόν»⁹. Τώρα δὲ μερικοί, χωρὶς νὰ

πάθουν καμμίαν κακομεταχείρισιν, ἐπρόδωσαν τὴν ὑπόσχεσίν των ἕνεκα τῶν ἐξῆς πραγμάτων· λόγῳ φιλαργυρίας καὶ σωματικῶν ἀπολαύσεων, ἕνεκα φαγητῶν καὶ ποτῶν, ἕνεκα κενοδοξίας, φιλαρχίας καὶ φόβου τῶν ἀνθρώπων.

7. Ταῦτα ἐγράψαμεν πρὸς παρηγορίαν σας. Ἄλλ' ὑπάρχει διὰ τὸν καθένα κάποιον μέτρον σύμφωνα μέ τὴν ζωὴν τοῦ καθενός. Ὁ καθένας λοιπὸν ἀπὸ σᾶς ἄς φροντίζῃ νὰ ἀποκτᾷ φίλους τοῦ ἀνωτέρους ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ· διὰ τοῦτο λέγει ἡ Γραφή· Εἰς καθὲν περίπτωσιν ἄς ὑπάρχῃ διὰ σὲ κάποιος φίλος. «Οἱ ἀδελφοὶ ἄς εἶναι χρήσιμοι εἰς περιπτώσεις ἀνάγκης· πρὸς χάριν τοῦ σκοποῦ τούτου γεννῶνται»¹⁰. Ὅσοι λοιπὸν εἶναι μιμηταὶ αὐτῶν, ποὺ προελέχθησαν, θὰ εἶναι συγκληρονόμοι τούτων, καὶ τούτους θὰ ἔχουν φίλους εἰς ἡμέραν ἀνάγκης. Ἐὰν κάποιος εἶναι πρεσβύτερος (ἱερεὺς) ἄς μιμῆται τὸν Τιμόθεον, ὁ ὁποῖος ἐκυθέρνα καλῶς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀπέκτησε διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὸν κατὰλληλον βαθμὸν καὶ πολλὴν παρρησίαν ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ. Ἐὰν δὲ κάποιος εἶναι διάκονος, ἄς γίνῃ μιμητὴς τῶν ἐπτὰ διακόνων περὶ τὸν Στέφανον, οἱ ὁποῖοι ἐκρίθησαν ἄξιοι ἐμπιστοσύνης νὰ ὑπηρετοῦν, οἱ ὁποῖοι καὶ ἔγιναν πιστοὶ καὶ ἐπληρώθησαν ἀπὸ Πνεῦμα ἁγίον. Ἐὰν κάποιος εἶναι ἀναγνώστης ἄς γίνῃ συμμέτοχος τῆς τιμῆς ἐκείνου ποὺ λέγει· «Ἡ γλῶσσα μου εἶναι κονδυλοφόρος ταχυγράφου γραμματέως»¹¹, καὶ καθὼς ὁ Πέτρος εἶπεν· «Ἐὰν κανεῖς διδάσκη, ἄς ὁμιλῇ ὥσάν νὰ λαλῇ λόγια Θεοῦ»¹² καὶ ὥσάν «πυρακτωμένος ἄργυρος»¹³ ἢ γλῶσσα τοῦ δικαίου. Ὅσοι εἶναι τέλειοι μοναχοί, ἄς ἔχουν τοὺς ἐξῆς ἁγίους ἄνδρας ὡς φίλους· τὸν Ἡλίαν, τὸν Ἐλισσαῖον καὶ τὸν Ἰωάννην, οἱ δὲ μετὰ τῶν νεώτεροι ἄς μιμοῦνται τοὺς τότε τρεῖς ἁγίους παῖδας καὶ τοὺς Μακκαθαίους. Αἱ δὲ παρθένοι ἀναμένονται εἰς τοὺς οὐρανούς μέ τὰς φίλας τῆς Μαρίας τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἀαρὼν καὶ τὴν Μαρρίαν καὶ τὴν Θέκλαν,

10. Παροιμ. 17, 17.

11. Ψαλμ. 44, 2.

12. Α' Πέτρ. 4, 11.

13. Ψαλμ. 11, 7.

πού μέ τὰς ἰδικὰς τῆς δυνάμεις κατενίκησε τὴν σαρκικὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τὰς τέσσαρας θυγατέρας τοῦ Φιλίππου, πού ἐπροφήτευον. Αἱ δέ χῆραι ἅς διάγουν θίον ὅπως ἀκριβῶς ἡ Δεσθώρα, πού ἐκυβερνοῦσε τὸν λαόν, ἡ ὁποία ἐγίνε μήτηρ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ καθὼς ἡ Ἰουδήθ, ἡ ὁποία μέ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀγιωσύνην τῆς ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὀλοφέρνηου· καὶ καθὼς ἀκριβῶς ἡ θυγάτηρ τοῦ Φανουήλ, Ἀννα, πού ὅταν ἦτο ὀγδοήκοντα τεσσάρων ἐτῶν, εὕρισκετο εἰς τὸ ἱερόν, ἔνθα ἐλάτρευε μέ νηστείας καὶ προσευχὰς τὸν Κύριον, καὶ εἰς τὸ τέλος ἡξιώθη νὰ δώσῃ τὴν μαρτυρίαν τῆς περὶ αὐτοῦ.

8. Ὅσοι εἶναι γέροντες τὴν ἡλικίαν, ἅς γίνουν μιμηταὶ τοῦ ἀγαθοῦ πρεσβύτου Ἀθραάμ εἰς τὴν ἀρετὴν τῆς φιλοξενίας, καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐμιμήθησαν αὐτὸν ὁ Ἰσαάκ καὶ ὁ Ἰακώβ, καὶ ὁ Ἰώθ καὶ ὁ Λῶτ. Ὅσαι δὲ εἶναι γερόντισσαι ἢ χῆραι, ἅς μιμοῦνται τὴν χήραν πού ἦτο εἰς Σαρεπτά¹⁴, καὶ ἐκείνην πού προσέφερε τὰ δύο λεπτὰ¹⁵. Τώρα δέ, ἀγαπητοί μου ἐν Κυρίῳ, χωρὶς πολλὰ λόγια, εἶναι καιρὸς νὰ πενθήσωμεν, ὅπως ὁ Ἱερεμίας ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν αἰχμαλώτευσιν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς χώρας τοῦ Ἰσραήλ, ἐκάθισεν ἐκεῖ, καὶ ἔκλαιε· καὶ ἔκαμεν τὸν ἐξῆς θρῆνον ἐπάνω εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ εἶπε· Πῶς κάθηται μόνη ἡ πόλις, ἡ ἄλλοτε πολυάνθρωπος· ἐγίνεν ὅπως ἡ χήρα»¹⁶. Διότι οἱ ἅγιοι ἐξ αἰτίας τῆς πτώσεως τῶν ἀνθρώπων κλαίουσιν. Διότι ἰδοὺ σήμερον ἡ Ἐκκλησία ἔχει γίνεῃ ὡς ἡ χήρα. Ἰδοὺ αἱ ὁδοὶ τῆς Σιών πενθοῦν διότι δέν ὑπάρχουν ἄνθρωποι προσερχόμενοι εἰς τὴν ἑορτὴν. Ἰδοὺ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς ἀναστενάζουσιν, καὶ αἱ παρθένοι αὐτῆς ἀπάγονται διὰ τῆς θίας, ἀπηγορεύθη εἰς ἡμᾶς τὸ Σάββατον καὶ ἡ ἑορτὴ καὶ ἡ πρώτη ἐκάστου νέου μηνός. Καὶ εἰς ἄλλο μέρος κλαίει ὁ προφήτης, λέγων, «Θὰ σέ κλαύσω, ἄμπελος Σέβαμα»¹⁷. Διατὶ κατεστράφησαν οἱ τρυγηταὶ σου; ὁ οἶνος σου εἶναι εἰς τὸν ληνόν¹⁸, καὶ ἔχει ἀνάγκην θα-

14. Πρβλ. Γ' Βασ. 17, 10 ἐξ.

15. Πρβλ. Μάρκ. 12, 42. Λουκ. 21, 2.

16. Θρ. 1, 1.

17. Ἱερ. 31, 32.

18. Πρβλ. Ἱερ. 31, 23-33.

ρελίων ἀδειανῶν διὰ νὰ τὸν χωρέσουν. Πολλὰ δέ, λόγω τοῦ πλήθους τῶν τραυματιῶν κατὰ τὸν παρόντα χρόνον ἐγκατέλειψαν οἱ τραυματισμένοι. "Ὅσοι λοιπὸν ἔμειναν ἀθλαθεῖς ἄς προσέλθουν ἐλεύθερα νὰ λάθουν μέρος εἰς πράγματα, ποὺ διατηροῦνται νέα. Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο μέρος κλαίει, λέγων· «Ποῖος θὰ δώσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν μου ὕδωρ, καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου πηγὴν δακρύων, διὰ νὰ κλαύσωμεν τὸν λαὸν τοῦτον ἡμέραν καὶ νύκτα, τοὺς πληγωμένους υἱοὺς τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου»;¹⁹ τοὺς σοφοὺς εἰς τὸ νὰ ποιοῦν τὸ κακόν, καὶ ἀγνοοῦντας νὰ πράττουν τὸ καλόν; Τοῦτο ἔκαμνον κλαίοντες διὰ τὴν πτώσιν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δὲ προφήτης Ἰεζεκιήλ πάλιν ἐθρηνοῦσε διὰ καθένα ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ ἐχάνοντο, καθὼς ἀκριβῶς ἐλέγχθη εἰς αὐτόν. «Θρήνησε διὰ τὸν ἄρχοντα τῆς Τύρου»²⁰. Καὶ δὲν κλαίει μόνον διὰ τὸν ἄρχοντα τῆς Τύρου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς πολλούς, μήπως ἐξ αἰτίας τῶν δακρύων αὐτοῦ ἐπιστρέψουν καὶ σωθοῦν. Διότι τυχαίνει νὰ εἶναι ἐπὶ ὅπται τῶν πάντων καὶ παραδείγματα εἰς τὸ πῶς καὶ διατὶ πρέπει νὰ πενθῇ κανεὶς. Καὶ ὁ Δαβὶδ ἔκλαιε διὰ τὴν πτώσιν τῶν ἰσχυρῶν, λέγων· «Πῶς ἔπεσαν οἱ δυνατοί»²¹, καὶ κατεστράφησαν πολεμικαὶ μηχαναί; «Μὴ κόμειτε τοῦτο γνωστὸν εἰς τὴν Γέθ, μήτε εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Ἀσκάλωνος, μήπως χαροῦν αἱ θυγατέρες τῶν εἰδωλολατρῶν»²². Διότι ἰδοὺ καὶ σήμερον δυνατοὶ ἔπεσαν, καὶ μεγάλα πολεμικαὶ μηχαναί, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων πρέπει νὰ κλαίωμεν. Ἐκλαίει δὲ καὶ διὰ τὸν Ἀβεσσαλώμ, ὅχι διότι ἀπέθανεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπαρὰ νόμῳ. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἄς μὴ κλαίωμεν τοὺς ἀποθανόντας, ἀλλ' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἀπὴρνήθησαν τὴν πίστιν τῶν. Ἄς ἀκούσωμεν καὶ τὸν λόγον τοῦ προφήτου Ἰωήλ, καὶ ἄς πράξωμεν καθὼς προστάσσει καὶ προσκαλεῖ νὰ θρηνήσωμεν ἐκείνους ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας, λέγων· «Ἄς ἐξέλθῃ ὁ νυμφίος ἀπὸ τὸ ὑπνοδωμάτιόν του καὶ ἡ νύμφη ἀπὸ τὸν νυμφικόν της θάλαμον. Θὰ κλαύσουν οἱ ἱερεῖς, ποὺ λειτουργοῦν εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ θὰ

19. Ἰερ. 9, 1.

20. Ἰεζ. 28, 12.

21. Β' Βασ. 1, 19.

22. Β' Βασ. 1, 20.

εἶπουν. Λυπήσου, Κύριε, τὸν λαόν σου, καὶ μὴ παραδώ-
σης τὴν κληρονομίαν σου εἰς τὴν ἐντροπὴν μὲ τὸ νὰ
κατακυριεύσουν αὐτὸν τὰ ἔθνη, μήπως εἰπωσιν μεταξὺ
τῶν ἐθνῶν. Ποῦ εἶναι ὁ Θεὸς αὐτῶν;»²³. Μήπως δὲ ἴσως
καὶ λεχθῇ εἰς ἡμᾶς τό, «Καὶ ἐλυπήθη ὁ Κύριος τὸν λαόν
του, καὶ εὐσπλαγχνίσθη τὸν λαόν του»²⁴. Καὶ εἰς τοὺς
Θρήνους πάλιν ὑπάρχει· «Τὰ τεῖχη τῆς Σιών ἄς κατεθά-
σουν δάκρυα ὅπως οἱ χεῖμαρροι ἡμέραν καὶ νύκτα»²⁵.
Μήπως λοιπὸν λέγῃ ταῦτα εἰς τὰ τεῖχη ἢ εἰς τοὺς λί-
θους ἢ μᾶλλον εἰς ἐκείνους ποὺ εἶναι τεῖχη τῆς Ἐκκλη-
σίας; Ἴδου λοιπὸν ὅτι ὁ λόγος ἐξεπληρώθη ἐπὶ ὅλους
αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι κατεθάζουν παντοῦ δάκρυα ὥσάν
χεῖμαρροι.

9. Τώρα δὲ ἄς ἔλθωμεν καὶ εἰς τὰ λεγόμενα τῆς
ᾠδῆς. «Ἐνῶ ἐπορεύοντο καθ' ὁδὸν ἐκκλαιον θαστάζον-
τες τὸν πρὸς σποράν σπόρον αὐτῶν»²⁶. Ὅπως ἀκριθῶς
οἱ σημερινοὶ ἄρχοντες, ποὺ δὲν ἔχουν ποῦ νὰ σπεῖρουν
τὸν σπόρον. «Ἄλλ' ὅμως ὅταν ἐπιστρέφουν θὰ ἔρχων-
ται θαστάζοντες μὲ χαρὰν τὰ χειρόβολά των»²⁷. «Διό-
τι οἱ πενθοῦντες εἶναι μακάριοι ἐπειδὴ αὐτοὶ θὰ παρη-
γορηθοῦν»²⁸. Καὶ τό, «Τὴν ἐσπέραν θὰ αὐλίζεται μαζὶ
μας μὲ κλαυθμούς καὶ τὴν πρωΐαν μὲ ἀλαλαγμούς χα-
ρᾶς»²⁹. Διότι καὶ οἱ ἀπόστολοι τότε, ποὺ ἐκκλαιον τὴν ἐ-
σπέραν, ἐχάρησαν τὴν πρωΐαν. Καὶ ἡ Μαγδαληνὴ Μα-
ρία ἐκάθητο παρὰ τὸ μνημεῖον κλαίουσα, ὁ Κύριος ὁ-
μως παρουσιασθεὶς εἰς αὐτὴν ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς
ὀφθαλμούς αὐτῆς τὰ δάκρυα. Ἐξεπληρώθη τὸ προλε-
χθέν· «Καὶ ἀφήρεσεν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ κάθε
πρόσωπον»³⁰. Νὰ ἐνθυμῆσθε τὸν Κύριόν μας, ὁ ὁποῖος
ἔπαθε τόσα πολλὰ δι' ἡμᾶς· ἐξεγυμνώθη ἀπὸ τὰ ἐνδύ-
ματά του, ἐνέδυσαν αὐτὸν κοκκίνην χλαμύδα ἐβαλαν γυ-

23. Ἰωήλ 2, 16 - 17.

24. Ἰωήλ 2, 18.

25. Θρ. 2, 18.

26. Ψαλμ. 125, 6.

27. Ψαλμ. 125, 6.

28. Ματθ. 5, 4.

29. Ψαλμ. 29, 6.

30. Ἦσ. 25, 8.

ρω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀκάνθινον στέφανον, ἐνέπτυσαν αὐτὸν εἰς τὸ πρόσωπον, τὸν ἐνέπαιξαν, καὶ ἔρραπίσθη ἀπὸ τὸν ὑπηρέτην ὁ Δεσπότης τῶν ὄλων. Ἐκρεμάσθη ἐπάνω εἰς τὸ ξύλον, ἐπότισαν αὐτὸν ὄξος μέχλην, διεμοιράσθησαν τὰ ἐνδύματά τοῦ ἐνῶ ὁ ἴδιος ἔβλεπε τοῦτο, ἐτρύπησαν μὲ λόγχην τὴν πλευράν τοῦ, ἐναπέθεσε τὸ πνεῦμα τοῦ εἰς χεῖρας τοῦ Πατρός, τὸ σῶμα τοῦ ἐτέθη εἰς μνημεῖον, ἀνεστήθη τὴν τρίτην ἡμέραν, ἀνελήφθη ἐνδόξως εἰς τοὺς οὐρανούς, προανήγγειλαν τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ οἱ ἄγγελοι, λέγοντες· «Σηκώσατε τὰς πύλας ὑμῶν οἱ ἄρχοντες»³¹. Ἀναλογισθῆτε λοιπὸν ὅτι οὗτος ἐπέδειξε τοιαύτην ὑπομονήν, διὰ νὰ κάμῃ δυνατόν δι' ἐκεῖνον ποῦ θὰ γίνῃ μιμητὴς αὐτοῦ νὰ γίνῃ συγκάθεδρος καὶ συγκληρονόμος αὐτοῦ, καθὼς ὁ ἴδιος ὑπεσχέθη, εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

33. Ἐκ λόγου εἰς τὰ Βαῖα

Φοβερόν, ἀγαπητοί, μυστήριον ἔλαβε χώραν σήμερον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Λέγω δὲ μυστήριον ἐκεῖνο, ποῦ ἐκηρύχθη ἀπὸ τοὺς προφήτας, καὶ συνετελέσθη ἀπὸ τὸν Χριστόν. Διότι εἶναι πράγματι «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου»¹, κατὰ τὸν μακάριον Δαβίδ· καὶ πάλιν ὁ ἴδιος «Ἀπὸ τὸ στόμα τῶν θηλαζόντων νηπίων συνέταξας ὕμνον»². Διότι θέλων νὰ βεβαιώσῃ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν ὄλων τῶν ἀνθρώπων ὁ δεσπότης καὶ δημιουργὸς τῶν ὄλων Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος ἐπρονόησε τὰ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῶν, πρὶν νὰ ὑποστῇ τὸ σωτήριον αὐτοῦ πάθος, ἀνέστησεν ἀπὸ τοὺς νεκροὺς τὸν Λάζαρον. Ἐν συνεχείᾳ ἔπειτα ἀπ' αὐτό, ἐνῶ ἔθάδιζε, καθὼς εἶπα, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὸ πάθος ὑπὲρ ἡμῶν, «Ἀποστέλλει», λέγει ὁ εὐαγγελιστής, «δύο ἀπὸ τοὺς μαθητάς τοῦ λέγων· Ἐνῶ θὰ πηγαίνετε πρὸς τὴν ἀπέναντί σας κωμόπολιν, θὰ εὑρῇτε δεμένην μίαν

31. Ψαλμ. 23, 7, 9.

1. Ψαλμ. 117, 26.

2. Ψαλμ. 8, 3.

ὄνον, καὶ μαζί μέ αὐτήν καὶ ἓνα πῶλον· λύσατε αὐτήν καὶ φέρατε αὐτήν εἰς ἐμέ»³. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Ἰακώβ ὁ πατριάρχης, τότε πού ἔδιδε τὰς εὐλογίας του εἰς τὰ τέκνα του, ὅταν ἦλθε πρὸς τὸν Ἰούδαν εἶπε τὰ ἑξῆς· «Ἰούδα, θὰ σέ ἐπαινέσουν οἱ ἀδελφοί σου»⁴ καὶ ὕστερον ἀπὸ ὀλίγα· «Καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι ἡ ἀπαντοχὴ τῶν ἐθνῶν»⁵. Ποίων δὲ ἐθνῶν ἔγινε ἀπαντοχὴ ὁ Ἰούδας; Κανενός. Ἀλλὰ τοῦτο λέγει ὁ προφήτης, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸν Ἰούδαν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος. Πάλιν ὕστερα ἀπὸ ἄλλα λέγει ὁ ἴδιος. «Εἰς τὴν ἄμπελον δένει τὴν ὄνον του, καὶ εἰς τὸν θλαστὸν αὐτῆς τὸ πωλάριον τῆς ὄνου»⁶. Λέγων ὄνον καὶ πωλάριον ἐννοεῖ τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν. Διότι πράγματι ὁ Κύριος ἔδωσε τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἄμπελον καὶ τὸν θλαστὸν αὐτῆς, τοῦτέστι τὴν Παλαιάν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην, διὰ νὰ φέρουν καρπὸν εὐσεβείας διὰ τῆς πίστεως. Ἔπειτα προσθέτει· «Θὰ πλύνῃ μέ οἶνον τὴν στολὴν του, καὶ μέ τὸ αἷμα τῆς σταφυλῆς τὴν ἐνδυμασίαν του»⁷. Στολὴν καὶ ἐνδυμασίαν λέγει τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα τοῦ Χριστοῦ. Διότι οὗτος ἐπέτρεψε θεληματικῶς νὰ καρφωθῇ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἡ σὰρξ του, διὰ νὰ πλύνῃ καὶ καθάρσῃ τελείως μέ τὸ αἷμα του τὸν ρύπον τῶν ἁμαρτιῶν μας, ὅπως ἔχει γραφῇ καὶ εἰς τὸν Ἠσαΐαν· «Διατί εἶναι κόκκινα τὰ ἱμάτιά σου καὶ τὰ ἐνδύματά σου σὰν ἐκείνου πού πατεῖ σταφυλὰς εἰς ληνόν;»⁸. Ἀλλ' ὥς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας. Λέγει λοιπὸν ὁ Κύριος εἰς τοὺς μαθητάς διὰ τὴν ὄνον· «Καὶ ἐὰν κάποιος σὰς ἐρωτήσῃ· Τί κάμνετε ἐκεῖ; ἢ διατί λύετε τὸ πωλάριον; εἶπατε ὅτι ὁ Κύριος ἔχει ἀνάγκην αὐτοῦ»⁹. Μὴ διστάσετε, λέγει, διὰ κανέν ἀπὸ ὅσα πράττονται σύμφωνα μέ τὴν ἰδικὴν μου πρόνοιαν· κανεῖς δὲν θὰ σὰς ἀντισταθῇ οὔτε θὰ προβάλῃ ἀντιρρήσεις ἔστω καὶ δι' ἓν ἀπὸ τὰ λεχθέντα. Εἶπατε ὅτι ὁ Κύριος ἔχει ἀνάγκην αὐτοῦ, καὶ κανεῖς δὲν θὰ σὰς ἐμποδίσῃ νὰ ἐκτελέσετε

3. Ματθ. 21, 1 - 2.

4. Γέν. 49, 8.

5. Γέν. 49, 10.

6. Γέν. 49, 11.

7. Γέν. 49, 11.

8. Ἠσ. 63, 2 - 3.

9. Λουκ. 19, 31.

ἐκεῖνο, ποῦ σᾶς ἔδωσα ἐντολήν νά κάμετε. «Διότι ἰδική μου εἶναι ἡ οἰκουμένη καί πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει ἐπάνω εἰς αὐτήν»¹⁰. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη ὅπως ὅλα ὅσα ἔχουν γραφῇ δι' ἐμέ νά ἐκπληρωθοῦν. Εἶναι ἀνάγκη ὅπως εἰσέλθω σήμερον εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ καθήμενος ἐπάνω εἰς ὑποζύγιον. Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς· Ἰδοὺ ὁ Ζαχαρίας φωνάζει καὶ λέγει σαφῶς· «Χαῖρε, θύγατερ Σιών, εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμόν. Πρὸς σέ ἔρχεται ὁ δίκαιος καὶ Σωτὴρ. Αὐτὸς ποῦ εἶναι πρῶτος, καὶ κάθεται ἐπάνω εἰς ὑποζύγιον, νέον πῶλον ὄνου»¹¹. Ὁ παρὼν καιρὸς λοιπὸν εἶναι καιρὸς εὐνοίας· πρέπει νά διαλύσω τὴν ἔχθραν καὶ νά εἰρηνοποιήσω τὰ πάντα διὰ τοῦ σταυροῦ. Πρέπει ἡ σημερινὴ Ἱερουσαλὴμ νά τελειώσῃ, καὶ ἡ ἐξ ἔθνων Ἐκκλησία νά ἰδρυθῇ. Ἡ μήπως καὶ ὁ ὕμνωδὸς Δαβὶδ δέν προεφήτευσε περὶ τῆς κλήσεως ταύτης τῶν ἔθνων; Διότι τί εἶπε; «Πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα σὺ ἐδημιούργησες, θὰ ἔλθουν καὶ θὰ προσκυνήσουν ἐνώπιόν σου, Κύριε»¹². Οὗτοι εἶναι οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί, οἱ ὁποῖοι δέχονται τὸν Λόγον διὰ τῆς πίστεως. Ἐπειτα καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· «Ἀφοῦ δὲ ἐπῆγαν οἱ μαθηταὶ ἕκαμαν ὅπως διέταξεν αὐτοὺς, καὶ ἔφερον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, καὶ ἔβαλαν ἐπάνω εἰς αὐτὰ τὰ ἐνδύματα, καὶ ἔβαλαν τὸν Ἰησοῦν νά καθίσῃ»¹³. Ὡ τῆς μεγάλης συγκαταβάσεως τοῦ Σωτῆρος πρὸς ἡμᾶς! Ποῖος δέν θὰ θαυμάσῃ τὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς; Ποῖος δέν ἐξεπλάγη θλέπων, ὅτι ὁ φερόμενος ἐπάνω εἰς τὰ χερουβεὶμ ἐκάθισεν ἐπάνω εἰς πῶλον ὄνου πρὸς χάριν ἡμῶν; Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀνυμνεῖται ἀπὸ τὰ σερραφεῖμ, ἐπευφημεῖται ἀπὸ τὰ νήπια; Διότι λέγει, ἔστρωναν τὴν ὁδὸν μὲ τὰ ἐνδύματά των· ἄλλοι δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τὰ δένδρα καὶ ἔκαμναν τὸ αὐτό. Καὶ ὅσοι προεπορεύοντο, καὶ ὅσοι ἀκολουθοῦσαν μαζί μὲ τὰ ἄκακα παιδία ἐφώναζαν κάποιον ἐπινίκιον ᾄσμα λέγοντες· «Δόξα εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Δαβὶδ· ὅς εἶναι εὐλογημένος αὐτός, ποῦ ἔρχεται σταλμένος ἀπὸ τὸν Κύριον· ὅς δο-

10. Ψαλμ. 23, 1.

11. Ζαχ. 9, 9.

12. Ψαλμ. 85, 9.

13. Ματθ. 21, 6-7.

ξάζουν αὐτὸν καὶ οἱ ἄγγελοι εἰς τοὺς οὐρανοὺς»¹⁴. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἀφοῦ ἀποδιώξωμεν κάθε θρώμικον λογισμόν ἀπὸ τὴν διάνοιάν μας καὶ τὰς αἰσχυρὰς ἀναμνήσεις, καὶ τὴν πανοῦργον πονηρίαν, καὶ ἀφοῦ καθαρίσωμεν τὴν διάνοιάν μας ἀπὸ κάθε κακὴν σκέψιν, ἅς προῦπαντήσωμεν μαζὶ μὲ τοὺς παῖδας ἐκείνους μὲ χαρμοσύνους λαμπάδας τὸν Σωτῆρα Χριστὸν τὸν ἀληθινόν Θεὸν ἡμῶν. Καὶ μὲ τὰ θαῖα μὲν ἅς ἀνακηρύξωμεν αὐτὸν νικητὴν τοῦ θανάτου, μὲ τοὺς κλάδους δὲ τῶν ἐλαιῶν ἅς ἱκετεύσωμεν τὸν ἐλεήμονα καὶ ἀγαθὸν λέγοντες· Εὐλογημένος ἅς εἶναι Αὐτός ποῦ ἦλθε καὶ ἔρχεται σταλμένος ἀπὸ τὸν Κύριον· ἅς εἶναι δοξασμένος εἰς τοὺς οὐρανοὺς. "Ἄς εἶσαι εὐλογημένος, Σὺ, ποῦ ἦλθες κατὰ συγκατάθεσιν, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ὁ ἴδιος εἶσαι πλούσιος, ἔγινες δι' ἡμᾶς πτωχός, ὅπως ἡμεῖς διὰ τῆς ἰδικῆς Σου πτωχείας πλουτίσωμεν. Ὁ ἐρχόμενος μετὰ δόξης διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

34. Κατὰ Μακεδονιανῶν

Ἐὰν μὲν οὐδὲν θέμα πρὸς συζήτησιν ὑπάρχῃ, αὐτοὶ δὲ γράφουν περὶ πίστεως, ἢ συζήτησις εἶναι περιττὴ καὶ ἐπιζημία, διότι, ἐνῶ οὐδὲν θέμα πρὸς συζήτησιν ὑπάρχῃ, οὗτοι παρέχουν ἀφορμὴν διὰ λογομαχίας, μὲ τὸ νὰ σκανδαλίζουν τὰς συνειδήσεις τῶν ἀπονηρεύτων ἀδελφῶν καὶ μὲ τὸ νὰ σπεῖρουν προσέτι εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφαλμένων διδασκαλίας, τὰς ὁποίας αὐτοὶ οὐδέποτε ἐφαντάσθησαν μὲ τὸν νοῦν των. Ἐὰν δὲ ἐπιχειροῦν νὰ γράφουν διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου, ἔπρεπε πρῶτον νὰ ἐκριζώσουν τὰ σπέρματα τῶν κακῶν φυτῶν καὶ νὰ στιγματίσουν ἐκείνους ποῦ ἐπρομήθευσαν αὐτά, καὶ ἔτσι νὰ περιγράφουν ὀρθῶς τὰ κατ' ἐκείνων ἐπιχειρήματα, ἢ νὰ ὑπερασπίζουν φανερά τὰ φρονήματα τοῦ Μακεδονίου, διὰ νὰ μὴ μένουν κρυφοί, ἀλλὰ νὰ παρουσιάζωνται φανεροὶ πνευματομάχοι, ὥστε

14. Ματθ. 21, 9.

ὅλοι νὰ ἀποφεύγουν αὐτοὺς ὅπως μὲ τὴν ἐμφάνισιν ὀφείτως. Τώρα ὁμῶς καὶ ἐκεῖνα κρύπτουν καὶ προσποιοῦνται ὅτι γράφουν δι' ἄλλα πράγματα, καθὼς ἀκριβῶς οἱ ἱατροὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀποφεύγουν νὰ ὁμιλοῦν διὰ τὰ σάπια μέλη τοῦ σώματος, συζητοῦν διὰ τὰ ὑγιαίνοντα, ἢ διότι ἀγνοοῦν τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἱατροῦ, ἢ διότι μεταχειρίζονται δολίως αὐτήν. Διότι οὐδεὶς ὅταν κατηγορῇται διὰ μοιχείαν ἀπολογεῖται διὰ κλοπὴν, οὔτε ὅταν κάποιος κάμνῃ ἀνακρίσεις δι' ἔγκλημα φόνου, δέχεται τὰς ἀπολογίας τῶν κατηγορουμένων, ἐὰν ἀπολογούμενοι λέγουν· "Ὅχι μόνον δὲν ἐπιωρκήσαμεν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐμπιστευθέντα εἰς ἡμᾶς πρὸς φύλαξιν ἐφυλάξαμεν. Διότι τοῦτο εἶναι μᾶλλον ἐμπαιγμός, παρὰ ἐξιχνίσεις τοῦ ἐγκλήματος καὶ ἀπόδειξεις τῆς ἀληθείας.

35. Κατὰ Νοβατιανῶν

Ἐκ τοῦ πρὸς Νοβατιανούς θ' λόγου.

«Ἐὰν ἔμενε», λέγει, «θὰ ἀνῆκε εἰς σᾶς, καὶ πωληθέν, τὸ ἀντίτιμόν του ἦτο πάλιν ἰδικόν σας»¹. Ἐπειδὴ ὁμῶς, λέγει, ἐπεχειρήσατε νὰ πειράξετε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐσυμφωνήσατε εἰς τοῦτο, θὰ δοκιμάσετε αὐτό, ποῦ ἠθελήσατε. Θὰ συνετισθοῦν λοιπὸν καὶ θὰ φοβηθοῦν καὶ ἄλλοι νὰ θέσουν εἰς δοκιμασίαν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, λαθόντες μάθημα ἀπὸ τὸ ἰδικόν σας πάθημα.

36. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐκ τῆς πρὸς Νοβατιανούς πραγματείας

Εἶναι ἀνάγκη νὰ νοήσωμεν καὶ ἐδῶ, ὅτι ἦτο εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος, καὶ τὸ νὰ προσπαθήσουν νὰ πειράξουν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἦτο μέγα τόλμημα· ἀλλὰ καὶ μεγάλη ἦτο ἡ ὠφέλεια διὰ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς, ποῦ προέκυψεν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν των. Διότι ἐ-

1. Πράξ. 5, 4.

σωφρονίσθησαν καὶ ἐδιδάχθησαν ὅτι δὲν πρέπει νὰ τολμοῦν νὰ ἐπιχειροῦν νὰ ἀσεβοῦν κατὰ τοῦ Πνεύματος, οὔτε νὰ ἐπιχειροῦν νὰ πειράξουν αὐτό.

37. Ἐκ τοῦ θιθλίου κατὰ Νοθατιανῶν.

Ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος ὅταν βαπτίζεται ἀπὸ ἄνθρωπον ἱερέα φωτίζεται μὲ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ ἐξομολογεῖται μὲ μετάνοιαν λαμβάνει διὰ μέσου τοῦ ἱερέως τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν του μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ.

38. ΚΔΦ. Η', στ', κδ'. «Δεηθῆτε σεῖς πρὸς τὸν Κύριον ὑπὲρ ἑμοῦ». (Πράξ. 8, 24).

39. Ἐκ τοῦ λόγου γ' πρὸς τοὺς λεγομένους Καθαρούς.

Ὁ Πέτρος λοιπόν, εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς ἀσεβοῦς ταύτης προτάσεως καὶ ἀπὸ τὴν τόλμην αὐτοῦ νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ μὲ χρήματα, δικαίως ἠγανάκτησε καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀγανακτήσεως, εἶπε πρὸς αὐτόν· «Εἶθε τὸ ἀργύριόν σου νὰ εἶναι μαζί σου εἰς τὴν ἀπώλειαν»². Ἄν καὶ δὲν πρέπει, ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἀσεβοῦς ταύτης τόλμης σου, ποὺ ἐνόμισες ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκτήσῃς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἔναντι χρημάτων, «δὲν ὑπάρχει διὰ σέ μερίδιον ἐκ διανομῆς οὔτε διδόμενον διὰ κλήρου ἀπὸ τὰς δωρεάς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται τώρα λόγος. Διότι ἡ καρδία σου δὲν εἶναι καθαρὰ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»³. Καὶ ἀφοῦ εἶπε τόσα ὀρθῶς καὶ δικαίως ἐναντίον του, δὲν ἐθεώρησε κανέν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα ταῦτα ἀθεράπευτον διὰ τὸ φάρμακον τῆς μετανοίας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔκρινεν ὅτι ταῦτα ἦσαν θεραπεύσιμα, προσέθεσε· «Μετανόησε λοιπόν διὰ τὰς κακίας σου, καὶ παρακάλεσε τὸν Κύριον, ἴσως καὶ συγχωρηθῇ εἰς σέ ἡ κακὴ ἐπινόησις τῆς καρδίας σου»⁴. Διότι καὶ τοῦτο εἶναι διὰ

2. Πράξ. 8, 20.

3. Πράξ. 8, 21.

4. Πράξ. 8, 22.

σέ σπουδαῖον. Καί μὴ σπεύδῃς τώρα νὰ λάβῃς κατὰ τέτοιον ἀκάθαρτον τρόπον τὴν δωρεάν ἔναντι χρημάτων. Ἄλλ' ἀφοῦ παύσῃς τὴν ἀσεβῆ ταύτην συμπεριφορὰν σου καὶ τὴν ἀμαρτωλὴν ἐπινόησιν τῆς καρδίας σου, ὅχι ὥσάν νὰ ἀμφιβάλλῃς, ἀλλὰ νὰ πιστεύῃς ὅτι τὰ δυσθεράπευτα πάθη, δὲν εἶναι ἀθεράπευτα, ἀλλ' ἀπλῶς δυσθεράπευτα. Διότι ἂν ἦτο ἀνίατον, ἦτο περιττὸν τό, Μετανόησε ἀπὸ τὴν κακίαν σου αὐτὴν, καὶ παρακάλεσε τὸν Κύριον. Διὰ νὰ κάμῃ ὅμως σαφὲς ὅτι ἡ μετάνοια ἡμπορεῖ μὲν νὰ θεραπεύῃ τὰς τοιαύτας κακίας, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη δι' ἐκείνους ποὺ θαρύνονται ἀπ' αὐτάς μέ πολλὴν μετάνοιαν καὶ φροντίδα νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο, ἐπρόσθεσε. Ἴσως καὶ συγχωρηθῇ εἰς σέ ἡ ἐπινόησις τῆς καρδίας σου. Διότι σέ θλέπω νὰ εἶσαι εἰς τὴν θέσιν ἐκείνου ποὺ ἐγεύθη πικρὰν χολὴν καὶ νὰ περισφίγγεσαι ἀπὸ τὰ δεσμά τῆς ἀδικίας⁵. Καὶ τόσῃν δύναμιν εἶχεν ἡ προτροπὴ εἰς μετάνοιαν τοῦ μεγάλου τούτου ἀποστόλου καὶ ἐπὶ τοῦ τόσον μεγάλου ἐκείνου μάγου, ὁ ὁποῖος ἦτο γεμᾶτος ἀπὸ χολὴν καὶ πικρίαν, καὶ ἀπὸ τόσον πολλὰ κακὰ, ὥστε τώρα νὰ παραδώσῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ἀποστόλου, εἰπὼν τὰ ἐξῆς πρὸς αὐτόν, ὡς προσθέτως μαρτυρεῖ ἡ Γραφή. Παρακαλέσατε σεῖς τὸν Κύριον ὑπὲρ ἐμοῦ, διότι δὲν ὑπάρχει εἰς ἐμὲ παρρησία, ὥστε νὰ μὴ συμβῇ εἰς ἐμὲ κανὲν ἀπὸ ὅσα εἶπατε. Λοιπὸν ὁ θεῖος ἀπόστολος οὔτε ἀπηγόρευεν εἰς αὐτόν ταῦτα, οὔτε ὁ ἴδιος ἡρνήθη νὰ προσευχηθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ. Διότι πῶς ἡμποροῦσε νὰ ἀρνηθῇ, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἴδιος ἦτο ποὺ συνεβούλευεν καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν; Τόσον δὲ πολὺ ὠφελήθη ὁ ἴδιος, ὁ τόσον μέγας μάγος οὗτος, ἀπὸ τὴν ἐλπίδα, ποὺ ἐγέννησεν εἰς τὴν ψυχὴν του ἡ μετάνοια, ὅσον τώρα ὁ τόσον πολὺ κυριευμένος ἀπὸ τὴν πικρίαν τῆς κακίας νὰ μεταβληθῇ ἐντελῶς καὶ νὰ εἴπῃ. Ἐγὼ μὲν δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ παρακαλέσω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου· σεῖς δὲ παρακαλέσατε ὑπὲρ ἐμοῦ τὸν Κύριον.

40. Ἐκ τοῦ λόγου θ' πρὸς Νουατιανούς, οἱ ὁποῖοι ὠνόμασαν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν Καθαρούς.

«Καὶ λαβὼν περιέτεμεν αὐτόν» (Πραξ. 16,3).

Διὰ τὴν μὴ ἐμποδίζεται (ὁ Παῦλος) λοιπὸν τὴν παραλαμβάνη αὐτόν εἰς τὰς Ἰουδαϊκὰς συναγωγάς, ἐπειδὴ ὁ Τιμόθεος ἦτο ἀπερίτμητος, ἔτσι χάριν οἰκονομίας, διὰ τὴν συμπαρίσταται καὶ ὁ Τιμόθεος μαζί του προέβη εἰς τοῦτο, καὶ ὅχι διότι ἔτσι ἐδογμάτισεν.

41. Περὶ φυλακτῶν

Ἐάν κάποιος προσβληθῇ ἀπὸ δυσίατον ἀσθένειαν ἢ ψάλλη· «Ἐγὼ εἶπα· Κύριε ἐλέησόν με, θεράπευσε τὴν ψυχὴν μου, διότι ἡμάρτησα εἰς σέ»⁶, φροντίζων τὴν προσεύχεται καὶ τὴν κάμνη ἐλεημοσύνας, ὑπακούων εἰς τὴν οὐράνιον σοφίαν, ποὺ λέγει· «Τέκνον, εἰς περίπτωσιν ἀσθενείας σου μὴ παραμελήσης, ἀλλὰ προσευχήσου εἰς τὸν Κύριον καὶ αὐτὸς θὰ σέ θεραπεύσῃ»⁷. Διότι τὰ μαγικά φυλακτὰ καὶ τὰ γητεύματα εἶναι ἀνίσχυρα βοηθήματα. Ἐάν κάποιος καταφεύγῃ εἰς αὐτά, ἢ γνωρίζῃ καλῶς ὅτι ἔκαμε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀντιπιστοῦ ἄπιστον, καὶ ἀντὶ Χριστιανοῦ εἰδωλολάτρην, ἀντὶ φρονιμοῦ ἀφρονα, ἀντὶ δὲ λογικοῦ ἀνόητον. Διότι σὲ ζαλίζει ἡ γραῖα μὲ τὰς φλυαρίας της διὰ τὴν σοῦ πάρῃ εἴκοσιν ὀβολούς, ἢ ἔν τέταρτον τοῦ μέτρου οἶνον διὰ τὴν ἐξορκίση ὄφιν, καὶ σὺ κάθῃ ὡς ἄν χασμώμενος ὄνος, φορεῖς εἰς τὸν αὐχένα σου τὴν θρωμερότητα τῶν τετραπόδων, καὶ καταστρέφεις τὴν σφραγίδα τοῦ σωτηρίου σταυροῦ. Τὴν ὁποῖαν σφραγίδα φοβοῦνται ὅχι μόνον αἱ ἀσθένειαι, ἀλλὰ καὶ τὰ πλήθη τῶν δαιμόνων φοβοῦνται καὶ τρέμουν. Ἐπομένως καὶ κάθε μάγος εἶναι ἀθέαπτος.

42. Εἰς τὸ ζητὸν «ἀπειθήσασί ποτε» (Α' Πέτρο. 3, 20)

Καθὼς ἀκριβῶς ὅταν κάποιος βασιλεὺς εὖρη λήσταρχον ὁ ὁποῖος καταλαμβάνει πόλεις, ἀρπάζει παν-

6. Ψαλμ. 40, 5.

7. Σοφ. Σειρ. 38, 9.

ταχύθεν, εισέρχεται καὶ κρύπτεται εἰς τὰ σπήλαια, καὶ κρύπτει ἐκεῖ τὸν πλοῦτον ποῦ ἤρπασε, ἀφοῦ δέσῃ τὸν λήσταρχον, ἐκείνον μὲν τιμωρεῖ, τὸν δὲ θησαυρὸν αὐτοῦ μεταφέρει εἰς τὰ βασιλικά ταμεῖα, ἔτσι ἔκαμε καὶ ὁ Χριστός· ἔδωσε τὸν λήσταρχον καὶ τὸν δεσμοφύλακα διάβολον καὶ τὸν θάνατον. Καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῶν, δηλαδὴ ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος, μετέφερεν εἰς τὰ δεσποτικά ταμεῖα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος φωνάζει λέγων· «Ὅτι ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ σκότους καὶ μᾶς μετέφερεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ»⁸.

43. "Ε τ ε ρ ο ν ἀ π ό σ π α σ μ α.

Καὶ τὸ νὰ εἶναι ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ τοῦτο σημαίνει· ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννηθεὶς, ὁ ὁποῖος εἶναι Θεὸς κατὰ τὴν φύσιν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ δεικνύει τὸν Πατέρα ἐν ἑαυτῷ, καὶ ὁ ἴδιος δεικνύεται ἐκ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως. Εἰς λοιπὸν καὶ εἰς, καὶ ἡ δυὰς δὲν διαιρεῖται, ἐπειδὴ εἶναι κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν τελειότητα ἀνεκδιέτης καὶ πλήρης. Ὁλόκληρον μὲν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ Πατὴρ ὡς πατήρ, ὁλόκληρον δὲ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ὁ Υἱὸς ὡς υἱός. Ἐπειδὴ καὶ διὰ τῶν δύο νοεῖται ἓν εἶδος θεότητος, τὸ ὁποῖον νοεῖται ὁλόκληρον εἰς ἀμφοτέρους. Ἐὰν δὲ ἐρωτᾷς πῶς οὗτος νοεῖται ἐν ἐκείνῳ, καὶ πῶς ἐκεῖνος ἐν τούτῳ, τοῦτο συμβαίνει, ἐπειδὴ οὗτος εἶναι τέτοιος ὅπως καὶ ἐκεῖνος, καὶ ἐκεῖνος ὅπως οὗτος. Ἔτσι καὶ οἱ δύο εἶναι ἓν ἐπειδὴ δὲν διαφέρουν μεταξύ των, οὔτε νὰ χωρισθοῦν εἶναι δυνατόν, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ νοῆται ὁ Υἱὸς κατ' ἄλλο εἶδος καὶ ξένον πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Πατρός, ἀλλ' εἶναι Θεὸς ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Πατήρ.

44. "Ε τ ε ρ ο ν ἀ π ό σ π α σ μ α.

Ἔτσι καὶ κατὰ τὴν ἀρχήν, ἐὰν οἱ περὶ τὸν Ἀδὰμ

8. Κολασ. 1, 13.

εἶχον ὑπακούσει εἰς τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ ἐκρατοῦν-
το μακρὰν ἀπὸ τὴν ἡδονὴν τοῦ καρποῦ τοῦ ξύλου, δὲν
θὰ ἔλειπεν ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἠϋξάνετο τὸ
γένος τῶν ἀνθρώπων. Καὶ πῶς θὰ ἦτο δυνατόν, λέγει,
νὰ ἐγίνοντο αἱ τόσον πολλαὶ μυριάδες τῶν ἀνθρώ-
πων; Ἐγὼ δὲ ἐρωτῶ σε πάλιν, ἐπειδὴ θλέπω νὰ σέ
συνταράσῃ ὁ φόβος οὗτος, πῶς ἐγινεν ὁ Ἀδάμ, πῶς
καὶ ἡ Εὐὰ χωρὶς νὰ λάθῃ χώραν γάμος;

45. Ἀπόσπασμα ἄλλο.

Αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ὠμίλησαν διὰ τὴν ταφὴν
τοῦ Ἀδάμ, ὁ Ἀφρικανὸς καὶ ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος.

46. Εἰς τὸ ρητὸν «Καὶ τὰ σαράβαρα αὐτῶν οὐκ
ἡλλοιώθη καὶ ὁσμή πυρὸς οὐκ ἦν αὐτοῖς» (Δαν. 3, 94
(27)).

Ἄς μὴ γίνῃ οὔτε εἰς τὰ ἰδικὰ μας ἐνδύματα ὁ-
σμή ἀπὸ τὸν Ναβουχοδονόσορα, καθόσον λογισμοὶ
τοῦ διαθόλου εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ σθῆνουν ἐντελῶς (θλπ.
καὶ ἀπόσπ. 32 § 6).

47. Καὶ ἄλλο ἀπόσπασμα.

Οἷοσδήποτε ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει λάθῃ ἀπὸ τὸν
Θεὸν τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως, θὰ τιμωρηθῇ ἐὰν ἀ-
κολουθήσῃ ἀκατάλληλον ποιμένα, καὶ ἀποδεχθῇ ὡς
ἀληθὴ ψευδῇ πίστιν. Διότι «ποῖα συνύπαρξις τοῦ φω-
τὸς μέ τὸ σκότος;»⁹.

48. Ἀπόσπασμα ἄλλο.

Εἶναι τὸ αὐτό, ὡσάν νὰ εἶπε, διὰ τῶν πολλῶν χει-
ρῶν, τῶν ὁποίων ἐκεῖνος ἐφύλαττε τὰ ἐνδύματα, ἐλι-
θοβόλισεν (ὁ Παῦλος) τὸν Στέφανον.

49. Εἰς τὸ ρητόν «Καὶ λαθὼν περιέτεμεν αὐτόν»¹⁰
Διὰ νὰ μὴ ἐμποδίζεται (ὁ Παῦλος) λοιπὸν νὰ παρα-

9. Β' Κορ. 6, 14.

10. Πρόξ. 16, 3.

λαμβάνη αὐτὸν εἰς τὰς συναγωγάς, ἐπειδὴ ὁ Τιμόθεος ἦτο ἀπερίτμητος, ἔτσι, χάριν οἰκονομίας, διὰ τὴν συμπαρίσταται καὶ ὁ Τιμόθεος μαζί του, προέβη εἰς τοῦτο, καὶ δὲν ἐδογμάτισεν¹¹.

50. Ἀπόσπασμα ἕτερον.

.. Ὅτι ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει ὅτι ἡ θείλος τῶν Ψαλμῶν καλλωπίζεται μέ διάφορα σχήματα, ὑπερβατικές ὑποθέσεις, ἀποστροφάς, παραλείψεις αὐτονοουμένων, παραβολάς, μεταφοράς, ἐμφάσεις, προσωποποιίας.

Ὅτι ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει ὅτι τὸ διάψαλμα προτάσσεται λόγῳ τῶν ἐναλλαγῶν τῶν ρυθμῶν, καὶ ὅχι διὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καθὼς μερικοὶ ἐφαντάσθησαν.

51. Ἐξ ἐρμηνείας εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως.

Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ὁ ὁποῖος εἶναι πάντοτε Θεὸς Πατήρ· καὶ εἰς τὸν Λόγον Θεόν, τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὗτος ὑπάρχει μὲ τὸν Πατέρα του, καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας τοῦ Θεοῦ Πατρός· καὶ ὅτι εἰς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρός αὐτοῦ, καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἰσότημος μὲ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα αὐτοῦ. Καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔχει ἐξουσίαν καὶ κυριότητα ἐπὶ πάντων τῶν ὄντων, καὶ ὅτι συμπαρίσταται μὲ τὸν Πατέρα πανταχοῦ μὲ τὴν θεότητα, καὶ ὅτι τὰ πάντα περιέχει ἐντὸς τῆς οὐσίας του, καὶ ὅτι ὑπ' οὐδενὸς περιέχεται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Θεὸς ὁ Πατήρ αὐτοῦ. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, καὶ ὅτι ὑπάρχει συναιώνιον μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ εἶναι ἀχώριστον κατὰ τὴν θεότητα. Πιστεύω ὅτι ὁ Λόγος ἐγένεν ἄνθρωπος.

11. Τὸ παρὸν ἀπόσπασμα εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 40 τοιοῦτο.

52. Τοῦ αὐτοῦ.

Ἡ Τριάς ὁμῶς, καὶ ὅταν ὁ Λόγος ἔλαβε σῶμα ἐκ τῆς Μαρίας, εἶναι Τριάς, ἡ ὁποία δὲν δέχεται οὔτε προσθήκην, οὔτε ἀφαίρεσιν, ἀλλ' εἶναι πάντοτε τελεία Τριάς. Καὶ εἰς τὴν Τριάδα, γνωρίζεται καλῶς μία θεότης.

53. Τοῦ αὐτοῦ ἄλλο.

Ὅταν ἔχομεν ἀπορίας ὥς πρὸς τὴν πίστιν, εἶναι καλύτερον νὰ σιωπῶμεν καὶ νὰ πιστεύωμεν, παρὰ νὰ ἀπιστοῦμεν ἐπειδὴ ἔχομεν ἀπορίας.

ἌΛΛΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

I

54. Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κατ' ἐκείνων πού ἀλλάζουν πίστιν κατὰ τὰς περιστάσεις.

Ποῖος λοιπὸν θὰ θεωρήσῃ αὐτοὺς Χριστιανούς, ὅταν τίποτε ἰδικόν των δὲν εἶναι θέβαιον, οὔτε λόγος οὔτε γράμμα, ἀλλὰ τὰ πάντα κατὰ τὰς περιστάσεις ἀλλάσσουν;

II

55. Εἰς τό, «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο» (Ἰωάν. 1, 14).

Καὶ καθὼς ὅταν οὗτος ἔπτυσσε, καὶ ἄπλωσε τὴν χεῖρα, καὶ ἐφώνησε τὸν Λάζαρον, δὲν λέγομεν ὅτι ταῦτα εἶναι κατορθώματα ἀνθρώπινα, καίτοι ἐγίνοντο διὰ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ ἐὰν τὰ ἀνθρώπινα ἀναφέρονται ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος, πάλιν κρίνοντες ἀπὸ τὴν σημασίαν τῶν λεγομένων, ὅτι ταῦτα εἶναι ξένα πρὸς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, ὥς μὴ ἀποδίδωμεν αὐτὰ εἰς τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ. Διότι ἐὰν καὶ ὁ Λόγος ἐγινεν ἄνθρωπος, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ προσιδιάζουν τὰ πάθη.

III

56. Ἀγνοοῦν ὅμως οἱ ἀνόητοι ὅτι ἐνδιέτριψεν εἰς τὴν μελέτην τῶν συγγραμμάτων τῶν ἁγίων, καὶ ἔγραψε ταῦτα καὶ μαρτυρεῖ ὁ πολὺ φωτισμένος ἀπὸ τοῦ πνεύματος Ἀθανάσιος, εἰπὼν τὰ ἐξῆς εἰς τό, Ὁ Λόγος ἐγένετο· «Ταῦτα ἐξητάσαμεν προηγουμένως ἐξ ἀνάγκης οὕτως, ὥστε, ἐάν ἴδωμεν αὐτόν, νὰ μεταχειρίζεται ὡς ὄργανόν του τὸ σῶμά του, διὰ νὰ ἐνεργῇ θεϊκῶς, ἢ νὰ λέγῃ λόγια θαυμαστά, νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἐπειδὴ εἶναι Θεὸς ἐνεργῇ ταῦτα. Καὶ πάλιν, ἐάν ἴδωμεν αὐτόν μεταχειριζόμενον ὡς ἰδικόν του ὄργανον τὸ σῶμά του, διὰ νὰ ὁμιλῇ ἀνθρωπίνως, ἢ νὰ πάσχη, νὰ μὴ ἀγνοῶμεν ὅτι ἔγινε σαρκοφόρος ἄνθρωπος· καὶ ἔτσι καὶ κάμνει καὶ λέγει αὐτά. Καὶ ἔτσι μὲ τὸ νὰ γνωρίζωμεν τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ εἰς ἕκαστον, καὶ μὲ τὸ νὰ βλέπωμεν ἐννοῶμεν ὅτι καὶ τὰ δύο ἐνεργοῦνται ἀπὸ ἑνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστόν, θὰ πιστεύωμεν ὁρθῶς καὶ οὐδέποτε θὰ πλανηθῶμεν».

IV

57. Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς κατὰ τὴν ὑπαρξιν πλὴν τέλειος καὶ κατὰ τὰς δύο φύσεις.

V

58. Εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ· «Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, πρὶν νὰ γίνῃ ὁ Ἀβραάμ ἐγὼ ὑπάρχω»¹. Εἶναι καθαρὰ ἀναίδεια τὸ νὰ μὴ νοῇ κανεὶς κατὰ δύο τρόπους τὸν Χριστόν, θεϊκῶς καὶ ἀνθρωπίνως.

VI

59. Ἐκ τοῦ λόγου εἰς τὸ «Κύριος ἔκτισέ με»², καὶ κατ' Ἀρειανῶν.

Καὶ λοιπὸν ἐνῶ ἔρχεται πρὸς τὸν σταυρόν, προσεύ-

1. Ἰωάν. 8, 58.

2. Παρμ. 8, 22.

χεται διὰ μακρῶν καὶ κλίνει τὸ γόνυ λέγων· Πάτερ ὅς παρέλθῃ ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. "Οὐτως ὅς μὴ γίνῃ τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ ἰδικόν σου, λέγων ἰδικόν του θέλημα, τὸ θέλημα τῆς σαρκός, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἔκαμεν ἰδικήν του τὴν ἰδικήν μας σάρκα.

VII

60. Ἐκ τοῦ λόγου πρὸς τοὺς βαπτιζομένους.

Θὰ ἴδῃς τοὺς ἱερεῖς νὰ φέρουν ἄρτους καὶ ποτήριον οἴνου, καὶ νὰ τοποθετοῦν αὐτὰ ἐπάνω εἰς τὴν τράπεζαν. Καὶ ἐφ' ὅσον χρόνον δὲν γίνονται ἀκόμη αἱ προσευχαὶ καὶ αἱ δεήσεις, ὁ ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον εἶναι ἀπλᾶ στοιχεῖα, ἄρτος καὶ οἶνος. "Όταν ὁμως γίνουν αἱ μεγάλαι καὶ θαυματουργικαὶ εὐχαί, τότε γίνεται ὁ ἄρτος σῶμα, καὶ τὸ ποτήριον αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ πάλιν· "Ας ἔλθωμεν εἰς τὴν τελείωσιν τῶν μυστηρίων· ὁ ἄρτος οὗτος καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχον γίνεαι ἀκόμη αἱ εὐχαὶ καὶ αἱ δεήσεις, εἶναι ἀπλῶς ἄρτος καὶ οἶνος. "Όταν δὲ ἀναπεμφθοῦν αἱ μεγάλαι εὐχαὶ καὶ αἱ ἅγιοι δεήσεις, καταβαίνει ὁ Λόγος εἰς τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον, καὶ γίνονται σῶμα αὐτοῦ.

61. Περὶ τῶν ἀζύμων.

Μὲ τρία ὕλικά καὶ τρεῖς ἀρετὰς ἔκαμναν οἱ Ἰουδαῖοι τὸ Πάσχα, καὶ μὲ τρεῖς μάρτυρας κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ Νόμου. Καὶ τὰ τρία ὕλικά ἦσαν ὁ ἄμνος, τὰ ἄζυμα καὶ αἱ πικρίδαι (πικρὰ χόρτα)· αἱ δὲ τρεῖς ἀρεταὶ ἦσαν περιζώματα εἰς τὴν μέσσην καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας, καὶ ράβδος εἰς τὰς χεῖρας. Οἱ δὲ τρεῖς μάρτυρες ἦσαν γραμματεῖς, οἱ ὅποιοι ἐστέκοντο παρὰ τὴν τράπεζαν καὶ προσεπάθουν νὰ γνωρίσουν μὲ τὴν χρῆσιν κάποιου ποτηρίου ποῦ ἐσεῖετο καὶ ἐσήμαινε τὴν ὥραν τῆς νέας σελήνης, ὅτε εὐθύς ὁ ἱερεὺς ἀνήγγελλε διὰ σαλπίσματος ὅτι εἶναι Πάσχα Κυρίου, καὶ ὕστερα μὲ τὸ ἄκουσμα τοῦ ἤχου τῆς σάλπιγγος, ἔκαμναν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας τὰ ἄζυμα χωρὶς ἄρτον. Πρὸ τοῦ σημείου

τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς σάλπιγγος δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ ἐτοιμάσουν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἄμνόν, ἢ ἄζυμον, ἢ πικρίδα. Διότι ἔτσι λέγει καὶ ὁ μέγας Δαθὶδ «Ἀναγγεῖλατε τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς μέ σάλπισμα σάλπιγγος»¹. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παρέδωσε τὰ ἅγια μυστήρια τὴν Πέμπτην ἡμέραν καὶ ὥραν ἐθδόμεν τῆς νυκτός. Ἡ δὲ ἑναρξίς τῆς θρώσεως τῶν ἀζύμων ἐγένεε τὴν ἑσπέραν τῆς Παρασκευῆς μετὰ τὴν Τάφην τοῦ Κυρίου. Διὰ τοῦτο οἱ τέσσαρες Εὐαγγελισταὶ λέγουσι ὅτι ὁ Κύριος κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἁγίων μυστηρίων ἐχρησιμοποίησε ἄρτον τέλειον (ἐνζυμον) καὶ ὄχι ἄζυμον, διὰ νὰ πιστοποιήσουν ὅτι τὸ σῶμα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ἦτο τέλειον, λέγω δὲ μὲ ψυχὴν καὶ νοῦν, καὶ ὄχι καθὼς ὁ αἰρετικὸς Ἀπολλινάριος ἔλεγεν ὅτι σῶμα μόνον ἀνέλαθεν. Ἀλλ' ἡμεῖς λέγομεν ὅτι ὁ τέλειος ἄρτος συνίσταται ἀπὸ ἄλευρον καὶ ζύμην καὶ ἄλας, καθὼς ἀκριβῶς ὁ πνευματικὸς συνίσταται ἀπὸ σῶμα καὶ νοῦν. Διότι τὸ σῶμα χωρὶς πνοὴν εἶναι νεκρὸν καὶ τὸ ἄζυμον μόνον, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ζύμην εἶναι νεκρὸς καὶ ὄχι ζωτικὸς ἄρτος, ἐπειδὴ ἡ ζύμη δίδει ζωὴν εἰς τὸ μείγμα τῶν ἀλεύρων καὶ ἔνωσιν, ὅπως ἀκριβῶς τὸ πνεῦμα εἰς τὸ σῶμα, καὶ τὸ ἄλας εἰς τὸν νοῦν. Διὰ τοῦτο τελοῦμεν τὸ μυστήριον μέ τέλειον ἄρτον διὰ νὰ μὴ ἐξολισθῇσωμεν εἰς τὴν θλασφημίαν τοῦ Ἀπολλιναρίου. Ἡ δὲ ἐμφάνισις τοῦ νέου φέγγους τῆς σελήνης μετὰ δέκα τέσσαρας καὶ ἡμίσειαν ἡμέρας καὶ ὥρας τρεῖς εἰς δὲ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ὑπερέβη τὰς δέκα ἐξ ἡμέρας, διὰ νὰ θεβαιώσῃ ὅτι εἶναι ἀληθινὸς Κύριος καὶ αἰώνιος ζωὴ. Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζωμεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων αὐτοῦ οὐδεμία Ἐκκλησία παρέλαβε τὴν διδασκαλίαν νὰ τρώγῃ ἢ νὰ προσφέρῃ κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τὴν σεμίδαλιν τῶν Ἀζύμων. Ὅτι δὲ οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους Του ἔφαγε τὸ νομικὸν Πάσχα, ἄκουε τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, λέγοντα· «Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, γνωρίζων ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα αὐτοῦ διὰ νὰ μεταβῇ ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον πρὸς τὸν Πατέρα... καὶ ἐνῶ ἐγένετο δεῖ-

1. Ψαλμ. 8, 4.

πνον ὁ Διάβολος εἶχε θάλει εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἰούδα τοῦ Σίμωνος Ἰσκαριώτου τὴν ἰδέαν νὰ παραδώσῃ αὐτόν»². Καὶ ὅταν, λέγει, ἦλθεν ἡ ὥρα, ὅταν δηλαδὴ ἔφθασεν ὁ καιρὸς νὰ προδώσῃ αὐτόν, οἱ δώδεκα ἀπόστολοι ἐκάθισαν εἰς τὴν τράπεζαν μαζὺ μὲ αὐτόν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· «Ἐπεθύμησα πάρα πολὺ νὰ φάγω μαζί σας τὸ Πάσχα τοῦτο προτοῦ νὰ πάθω»³. Βλέπεις, «Προτοῦ νὰ πάθω» λέγει. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ πάθῃ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ νομικοῦ Πάσχα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐθυσιάζετο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ὁ πασχάλιος ἀμνός, ἐπρόκειτο δὲ νὰ γίνῃ τὸ πάθος ἀπὸ τοὺς θεοκτόνους εἰς ἡμέραν Παρασκευῆν, καθὼς πάλιν λέγει ὁ Ἰωάννης· «Ἐπειδὴ ἦτο ἡμέρα Παρασκευῆ, διότι ἦτο μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοῦ Σαββάτου»⁴, κατὰ τὴν ὁποίαν κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος καὶ ἡ δεκάτη τετάρτη τῆς σελήνης, κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα τοῦ πεντακοσιοστοῦ τριακοστοῦ ἔτους ἔτυχε νὰ συμπέσῃ, διὰ νὰ μὴ παραδοθῇ πρὶν προφθᾷ νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς μαθητάς τὸ ἰδικόν του Πάσχα, ἀφοῦ ἐκάθισεν εἰς τὸ δεῖπνον ἀργὰ καὶ περὶ τὰς τελευταίας ὥρας τῆς ἑσπέρας, ἥτοι τῆς Πέμπτης, ἔφαγε μὲν ἀλλὰ τὸ ἰδικόν Του Πάσχα πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀζύμων. Καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ἐκ τοῦ ὅτι ἐκάθισεν εἰς τράπεζαν, διότι τοῦτο δὲν ἐπετρέπετο ἀπὸ τὸν νόμον. Ἐπειδὴ ὁ νόμος διέτασσε τοὺς Ἰουδαίους νὰ τρώγουν τὸ Πάσχα ἱστάμενοι καὶ μὲ ζώνην εἰς τὴν μέσσην καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας μὲ θιασύνην καὶ κρατοῦντες θακτηρίαν εἰς τὴν χεῖρα. Καὶ ἐσταμάτησε μὲν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ γίνεται τὸ νομικόν Πάσχα κατόπιν τῆς γνωστῆς ἀναγγελίας διὰ σαλπίσματος σάλπιγγος, παρέδωκε δὲ οὗτος τὸ ἰδικόν Του Πάσχα διὰ τοῦ δεῖπνου. Διὰ τοῦτο, μετὰ τὸ δεῖπνον, ἀφοῦ ἔλαθεν ἄρτον, ἔκοψεν αὐτόν εἰς τεμάχια καὶ παρέδωκεν εἰς τοὺς ἀποστόλους τὸ μυστήριον τῆς Καινῆς Διαθήκης αὐτοῦ καὶ τῆς Λειτουργίας. Κατὰ τὴν νύκτα δηλαδὴ τῆς Πέμπτης, κατὰ τὴν ὁποίαν παρεδόθη. Πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι κατὰ τὴν ὥραν, πού οἱ θεο-

2. Ἰωάν. 13, 1-2.

3. Λουκ. 22, 15.

4. Ἰωάν. 19, 31.

κτόνοι Ἰουδαῖοι ἐσταύρωσαν τὸν Κύριον τῆς δόξης, κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ἐθυσίασαν καὶ τὸν ἁμνὸν καὶ ἔφαγον τὸ νομικὸν Πάσχα. Καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, ὁ ὁποῖος εἶπεν ὅτι αὐτοὶ δὲν εἰσῆλθον εἰς τὸ Πραιτώριον διὰ νὰ μὴ μολυνθοῦν, ἀλλὰ νὰ φάγουν τὸ Πάσχα. Ὡστε ὁ Χριστὸς ἐθυσιάσθη κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐθυσιάσθη καὶ ὁ πασχάλιος ἁμνός. Ἀλλὰ τί λέγει ὁ Λουκᾶς; εἶπεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλαθεν ἄρτον καὶ ὄχι ἄζυμον· διότι δὲν ἦτο ἀκόμῃ ἡμέρα ἀζύμων, καθόσον κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἦτο Πέμπτη. Ἡ σελήνη ἦτο δεκατριῶν ἡμερῶν καὶ ἄζυμα δὲν ἦσαν ἀκόμῃ, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν εἶχον ἀκόμῃ γίνεи. Διότι τὰ ἄζυμα εἶχον νομοθετηθῇ νὰ τρώγονται ὅταν ἡ σελήνη εἶναι δέκα πέντε ἡμερῶν, τὴν δὲ δεκάτην τετάρτην ὁ νόμος διέτασσε νὰ θυσιάζεται μόνον ὁ ἁμνός. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ νόμος τὴν μὲν δεκάτην τετάρτην τοῦ πρώτου σεληνιακοῦ μηνὸς ὀνομάζει Πάσχα, τὴν δὲ δεκάτην πέμπτην ὀνομάζει Σάββατον.

Ἐὰν λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἐθυσιάσθη τὴν 14ην ἡμέραν τῆς σελήνης, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς, τὸ δὲ Σάββατον ἦτο ἡ ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων, πότε ἔφαγε τὰ ἄζυμα; καὶ πότε παρέδωκεν αὐτὰ εἰς τοὺς ἀποστόλους εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην; Διότι, λέγουν οἱ μιμηταὶ τῶν Ἰουδαίων τὰ ἄζυμα ποιοῦμεν σύμφωνα μὲ παράδοσιν ποὺ παρελάθομεν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς δὲν ἐπρόφθασε νὰ φάγῃ οὔτε τὸ νομικὸν Πάσχα κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον. Ὅτι δὲ ἔτσι ἔχει ἡ ἀλήθεια, πρὸς θεβαίωσιν τῶν ὅσων ἔχουν λεχθῇ, ἄκουσον καὶ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Μωϋσέως, τὴν ὁποῖαν οὗτος ἐνομοθέτησε σχετικῶς μὲ τὰς ἑορτάς τοῦ Πάσχα καὶ τῶν Ἀζύμων. «Αὐταί», λέγει, «εἶναι αἱ καθωρισμέναι ἁγίαι ἑορταὶ τοῦ Κυρίου, τὰς ὁποίας θὰ τελῆτε εἰς τοὺς καταλλήλους καιροὺς διὰ κάθε μίαν ἐξ αὐτῶν. Τὴν 14ην ἡμέραν τοῦ πρώτου μηνὸς πρὸς τὴν ἑσπέραν εἶναι τὸ Πάσχα τοῦ Κυρίου. Καὶ τὴν 15ην ἡμέραν τοῦ μηνὸς τούτου ἡ ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων πρὸς τὸν Κύριον· ἑπτὰ ἡμέρας θὰ τρώγετε ἄζυμα»⁵. Ἰδοὺ καὶ ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Μωϋσέως μανθάνεις ὅτι δὲν ἦσαν τότε ἄζυμα. Διότι ἀληθῶς μετὰ τὸ δεῖπνον κατὰ τὴν Πέμπτην

5. Λευίτ. 23, 4-6.

ἡμέραν ὁ Χριστὸς παρέδωκε διὰ τῆς κλάσεως τοῦ ἄρτου τὸ μυστήριον τῆς Καινῆς Διαθήκης· ἐπειδὴ δὲν ἦσαν ἄζυμα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην...

62. Ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου.

Αἱ δὲ συνάξεις ποὺ γίνονται διετάχθησαν ἀπὸ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους. Τὴν Τετάρτην καὶ τὸ Προσάμβιατον (τὴν Παρασκευὴν) μὲ νηστείαν μέχρι τῆς ἐνάτης ὥρας ἐπειδὴ ἀκριβῶς κατὰ τὰ ἐξημερώματα τῆς Τετάρτης συνελήφθη ὁ Κύριος⁶, καὶ τὸ Προσάμβιατον ἐσταυρώθη. Καὶ παρέδωκαν οἱ ἀπόστολοι νὰ ἐπιτελῶμεν κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας νηστείας, διὰ νὰ πληροῦται τὸ ρητόν· «Ὅταν ἀπαχθῇ μακρὰν αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, θὰ νηστεύσουν»⁷ καὶ ὅχι διὰ νὰ προσφέρωμεν κάποιαν ἀνταπόδοσιν πρὸς τὸν παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν (ἡ νηστεία ἐδόθη ὡς ἐντολὴ πρὸς ἡμᾶς), ἀλλ' ὅπως ὁμολογήσωμεν πίστιν εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, τὸ ὁποῖον αὐτὸς ἀνέλαβε πρὸς χάριν ἡμῶν καὶ ὅπως αἱ νηστεῖαι ἡμῶν γίνονται εὐμενῶς δεκταὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν ὑπὲρ συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Καὶ ἡ μὲν νηστεία φυλάσσεται καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἁγίαν καὶ καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ νηστεία λέγω τῆς Τετάρτης καὶ τοῦ Προσαμβιάτου (Παρασκευῆς) μέχρι τῆς ἐνάτης ὥρας, ἐκτὸς μόνον τῆς Πεντηκοστῆς, καθ' ὅλας τὰς πενήκοντα ἡμέρας αὐτῆς, κατὰ τὰς ὁποίας οὔτε γονυκλισίαι γίνονται, οὔτε νηστεῖαι ἔχουν καθορισθῇ. Ἀντὶ δὲ τῶν πρὸς τὴν ἐνάτην ὥραν γινομένων συνάξεων τῆς Τετάρτης καὶ τοῦ Προσαμβιάτου (Παρασκευῆς), ὅπως εἰς τὴν ἡμέραν Κυριακὴν, γί-

6. Ἐδῶ γίνεται προφανῶς μνεία περὶ τῆς ἀποφάσεως ποὺ ἔλαβον οἱ Ἰουδαῖοι ἐν ἡμέρᾳ Τετάρτῃ εἰς τὴν οὐλὴν τοῦ Καϊάφα «ἵνα τὸν Ἰησοῦν δόλῳ κρατήσωσι καὶ ἀποκτείνωσι» (Ματθ. 26, 3-4). Ἡ οὐλήσις τοῦ Ἰησοῦ ἐγίνετο κατὰ τὴν νύκτα τῆς Πέμπτης μετὰ τὸν Μυστικὸν Δείπνον (Ματθ. 26, 55-57).

7. Ματθ. 9, 15.

νονται κατὰ τὰς πρωϊνάς ὥρας. Προσέτι δὲ καὶ κατὰ τὰς πεντήκοντα ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς, καθὼς προεῖπα, δὲν γίνονται οὔτε νηστεῖαι οὔτε γονυκλισίαι. Καὶ μετὰ τὴν διάταξιν τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς πάλιν λέγει, ὅτι κατὰ τὰς πρὸ τοῦ Πάσχα ἕξ ἡμέρας ὅλοι οἱ λαοὶ περνοῦν μὲ ξηροφαγίαν, μὲ ἄρτον λέγω καὶ ἄλας καὶ ὕδωρ πρὸς τὴν ἐσπέραν. Ἀλλὰ καὶ μερικοὶ προηγμένοι εἰς ἀρετὴν διπλᾶς καὶ τριπλᾶς καὶ τετραπλᾶς ἡμέρας νηστεύουν. Καὶ ἄλλοι περνοῦν μὲ ἀγρυπνίας ὅλας τὰς ἕξ ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος μέχρι τῆς ὥρας πού λαλοῦν οἱ ἀλέκτορες, τὰ ἐξημερώματα τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα.

63. Ἐκ τοῦ περὶ πίστεως μείζονος λόγου

Ἔτσι λοιπὸν ὁ Ἀρειος μὲ τὸ νὰ ἐδίδαξεν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα δὲν ἀντελήφθη ὅτι ἔλεγεν ὅτι ὁ Πατὴρ ἦτο ἄλογος. Διότι ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ὑπάρχει λόγος, εἶναι ὅπωςδήποτε φυσικῶς ἄλογος. Ἐπειτα ἐπειδὴ ἔδωσεν εἰς αὐτὸν σάρκα, πού ἐστερεῖτο ψυχῆς νοερᾶς, φανερῶνει αὐτὸν ὅτι εἶναι κατὰ τὴν φύσιν παθητὸς καὶ θνητός, καὶ ὅτι ἔπαθεν ἀκουσίως, ἐπειδὴ ἡ ἄψυχος σὰρξ δὲν ἔχει τίποτε πού νὰ ἐνεργῇ ἐκουσίως, διότι ἡ σὰρξ πού δὲν ἔχει νοῦν ἔχει ἀποξενωθῇ φυσικῆς θελήσεως, καί, ἐφ' ὅσον τὸ πρᾶγμα ἔχη ἔτσι, θέλησις ἢ νοῦς, πού ἐνεργεῖ γύρω ἀπὸ κάτι, οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ μόνον ἐνέργεια αὐτεξούσιος νοερᾶς ψυχῆς, καὶ ἐκεῖνος πού ἀποστερεῖ τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου νοερᾶς ψυχῆς, κάμνει αὐτὴν πτηνοῦ τινός, ἢ χερσαίου ἢ νηκτικοῦ ζώου σάρκα. Καὶ διὰ τὸ νὰ εἴπωμεν περισσότερον σαφῶς, οὔτε σάρκα τινὸς ἐκ τούτων, ἐφ' ὅσον κανενὸς ζώου ἢ σάρξ δὲν στερεῖται ψυχῆς.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἀπὸ τὴν λίαν ἐκτεταμένην ἀλληλογραφίαν τοῦ Μ. Ἀθανασίου μέρος μόνον διεσώθη. Πολλὰ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἐπίσημον διδασκαλίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ἐκείνην, τὴν ὁποίαν διετύπωσεν ἡ ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσα τῷ 325 Α' Οἰκουμενικῇ Σύνοδος, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ὁ Ἀθανάσιος ἡγωνίσθη καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δράσεως αὐτοῦ, διὸ καὶ μερικαὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του εἶναι πλήρεις πραγματείας, ἀποτελοῦσαι χρησιμωτάτας πηγὰς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρειανικῆς ἑριδος καὶ γενικῶς διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα.

Οὕτως, ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν καὶ τῶν πρὸς οὓς αὗται ἀπευθύνονται, αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀθανασίου δύνανται νὰ ταξινομηθοῦν εἰς τρεῖς κυρίας κατηγορίας, τὰς ἑξῆς:

I. Ἐγκύκλιοι Ἐπιστολαί, ἦτοι:

- α) Ἐπιστολαὶ συνοδικαί, τὰς ὁποίας ἔγραψε τῇ ἐντολῇ συνόδων.
- β) Ἐπιστολαὶ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ἐπισκόπους ἢ μοναχοὺς.
- γ) Δογματικαὶ ἢ πολεμικαὶ Ἐπιστολαί.

II. Ἑορταστικαὶ Ἐπιστολαί, φέρουσαι εἰς τὰς ἐκδόσεις ἀριθμοὺς ἀπὸ 1 - 7, 10 - 45· αἱ ὑπ' ἀριθ. 8 καὶ 9, κατὰ τὰς σωζομένας πηγὰς δὲν ἐγράφησαν, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ Ἀθανάσιος κατὰ τὰς ἔτη 336 καὶ 337, διατελὼν ἐν ἐξορίᾳ εἰς Γαλλίαν, δὲν ἠδυνήθη νὰ γράψῃ ἑορταστικὰς ἐπιστολάς.

III. Προσωπικαὶ Ἐπιστολαί, ἐξ ὧν ἐσώθησαν περὶ τὰς 19, φέρουσαι εἰς τὴν παροῦσαν ἐκδοσιν τοὺς αὐτοὺς ἀριθμοὺς 44 - 64, οὓς καὶ εἰς τὴν Συλλογὴν τῶν ἔργων τοῦ Ἀθανασίου εἰς τὴν σειρὰν Nicene and Post-Nicene Fathers, τόμ. IV, σελ. 554 - 580.

Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τῆς I κατηγορίας αἱ κατωτέρω περιελήφθησαν ἤδη εἰς κυκλοφορήσαντας τόμους μετ' ἄλλων ἔργων τοῦ Ἀθανασίου ὁμοειδοῦς περιεχομένου:

1) Πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Μοναχοὺς περὶ τῶν γεγενημένων παρ' Ἀρειανῶν ἐπὶ Κωνσταντίου, τόμ. 6, 47 (164) κ. ἑξ.

- 2) Ὁ πρὸς Ἀντιοχεῖς τόμος, τόμ. 6, 127 (212) ἐξ.
- 3) Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, τόμ. 7, 11 (273) ἐξ.
- 4) Περὶ Διονυσίου Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τόμ. 7, 97 (322) ἐξ.
- 5) Πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, τόμ. 7, 131 (341) ἐξ.
- 6) Περὶ τῶν Συνόδων ἐν Ἀριμίνῳ καὶ Σελευκείᾳ, τόμ. 7, 169 (363) ἐξ.
- 7) Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἐπισκόπους, τόμ. 7, 253 (411) ἐξ.

Ἐκ δὲ τῶν προσωπικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀθανασίου περιελήφθησαν: αἱ μὲν τέσσαρες δογματικαὶ πρὸς Σεραπίωνα εἰς τόμον 9ον, σελ. 17 (293) ἐξ., αἱ δὲ πρὸς Ἀδέλφιον εἰς τόμ. 8, 107 (340) ἐξ. καὶ πρὸς Ἐπίκτητον Κορίνθου εἰς τόμ. 8, 211 (400) ἐξ.

Αἱ μεταφράσεις καὶ τὰ σωζόμενα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κείμενα τῶν ὑπολοίπων ἐπιστολῶν, ταξινομημένων εἰς τὰς τρεῖς προσημειωθείσας κατηγορίας μετὰ τῶν σχετικῶν εἰσαγωγῶν, καταχωρίζονται εἰς τὸν παρόντα τόμον.

ΕΚ ΤΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Ι. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἱκανὰ ἔργα τοῦ Ἀθανασίου, ἀντιαιρετικοῦ καὶ δογματικοῦ περιεχομένου, φέρουν χαρακτῆρα ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν (βλ. Γεν. Εἰσαγωγή, τόμ. 1ος, σελ. 29 § 6), τὰ ὅποια, ταξινομηθέντα ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν εἰς ομάδας ἄλλων ἔργων ὁμοειδῶν σκοπῶν, περιελήφθησαν ἤδη εἰς προηγουμένως κυκλοφορήσαντας τόμους, ἔνθα κατεχωρίσθησαν καὶ αἱ εἰδικαὶ δι' ἕκαστον εἰσαγωγαί.

Ἐκ τῶν ἐγκυκλίων τούτων ἐπιστολῶν περιελήφθη εἰς τὸν παρόντα τόμον καὶ εἰς τὴν κατηγορίαν «ΕΓΚΥΚΛΙΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ» μόνον ἡ «Πρὸς τοὺς κατὰ τόπους Ἐπισκόπους Ἐγκύκλιος Ἐπιστολή», τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ Ἀθανάσιος ἐκ τῆς ἐξῆς ἀφορμῆς: Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 339 ὁ Εὐσέβιος συνεκάλεσεν εἰς Ἀντιόχειαν Ἀρειανικὴν σύνοδον, ἣ ὁποία διώρισεν ἐπίσκοπον εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας ἀντὶ τοῦ Ἀθανασίου Ἀρειανὸν τινα ὀνόματι Γρηγόριον. Ὁ Γρηγόριος ἦτο ἐκ γεννήσεως Καππαδόκης καὶ κατὰ τινὰς ἐσπούδασεν εἰς Ἀλεξανδρείαν, ἔνθα ὁ Ἀθανάσιος εἶχε περιποιήσῃ αὐτὸν μὲ μεγάλην καλωσύνην καὶ οἰκειότητα. Ὁ Γρηγόριος ὅμως οὐδόλως ἐδυσκολεύθη νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ διάδοσιν τῆς συκοφαντίας ἐναντίον τοῦ Ἀθανασίου διὰ τὸν φόνον δῆθεν τοῦ Ἀρσενίου.

Τὰ λαβόντα χώραν ἐξ αἰτίας τῆς ἀφίξεως τοῦ Γρηγορίου εἰς Ἀλεξανδρείαν κατὰ τὴν νηστείαν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς τοῦ ἔτους ἐκείνου ὑπὸ στρατιωτικὴν προστασίαν, ἐκθέτει ὁ Ἀθανάσιος εἰς τὴν ἐγκύκλιον ταύτην Ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν οὗτος πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Ρώμην ἐξαπέλυσε πρὸς ὅλους τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς προηγουμένας ἐκδόσεις ἔφερε τὸν τίτλον «Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Ὁρθόδοξους», ἀλλ' ὁ Montfaucon διώρθωσεν αὐτὸν ὥς ἔχει σήμερον. Ὁ ἴδιος ἀποκατέστησε τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον παλαιότερον ἀνέγραφεν ἀντὶ τοῦ Γρηγορίου τὸν Γεώργιον καὶ τὸν Γρηγόριον ἀντὶ τοῦ Πιστοῦ.

Ὁ Ἀθανάσιος ποιούμενος σύγκρισιν τῆς ἐπὶ Γρηγορίου γε-
 ναιμένης θίας εἰς θάρος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν ὕδριν εἰς θάρος
 τοῦ Λευίτου, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος εἰς τὸ διδλῖον τῶν
 Κριτῶν (κεφ. 19), κάμνει Ἐκκλησίαν πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους τῆς
 Καθολικῆς Ἐκκλησίας ὅπως θεωρήσουν τὴν προσωπικὴν του ὑπό-
 θεσιν ὡς ἰδικήν των (§ 1). Ἐπαναλαμβάνει ἐν λεπτομερείᾳ τὰ
 λαβόντα χώραν γεγονότα, μνημονεύει τὴν προκήρυξιν τοῦ ἐπάρ-
 χου Φιλαργίου περὶ παραγκωνισμοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν Γρηγόριον, τὴν
 ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ (§ 2), τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλαργίου ὑποδαυλι-
 σθεῖσαν ἐπίθεσιν τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ὄχλου ἐναντίον ἱερῶν προσώ-
 πων καὶ κυρίων (§ 3), τὴν διαίαν ἐπιβολὴν τοῦ Γρηγορίου (§
 4), τὰς κινήσεις ἐναντίον ἑαυτοῦ (§ 5). Προειδοποιεῖ ὅτι ὁ Γρη-
 γόριος εἶναι Ἀρειανὸς καὶ ζητεῖ τὴν συμπαράστασιν των ὑπὲρ τοῦ
 δικαίου τῆς Ἐκκλησίας (§ 6), καὶ συνιστᾷ εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ δέ-
 χωνται γράμματα ἀπὸ τὸν Γρηγόριον, οὔτε νὰ γράφουν πρὸς αὐ-
 τὸν γράμματα (§ 7).

Ἡ ἐπιστολὴ ἐγγράφη τὸ ἔτος 339 ὀλίγον μετὰ τὸ Πάσχα καὶ
 πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἀθανασίου ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἐνθα οὖ-
 τος ἐκρύπτετο ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας, παραμείνας, ὡς φαίνεται ἐκεῖ
 (§ 5), ἐπ' ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

Πρὸς τοὺς κατὰ τόπους συλλειτουργοὺς, ἀγαπητοὺς κυρίους, ὁ Ἀθανάσιος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Τὰ κακά, τὰ ὁποῖα ἐπάθομεν ἅφ' ἑνὸς μὲν εἶναι ἀνυπόφορα ἅφ' ἑτέρου δὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγραφοῦν ὅπως θὰ ἔπρεπε. Καὶ διὰ νὰ καταστῇ δυνατόν νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν πόσον φοβερά εἶναι αὐτὰ ποὺ συνέβησαν, ἐσκέφθην ὅτι εἶναι καλὸν νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω κάποιαν ἱστορίαν ἀπὸ τὰς Γραφάς. Κάποτε ἕνας Λευίτης¹ συνέβη νὰ πάθῃ μίαν μεγάλην ἀδικίαν εἰς τὸ πρόσωπον τῆς συζύγου του· καὶ ὅταν ἀνελογίσθῃ τὸ μέγεθος τῆς προσβολῆς (διότι ἡ σύζυγός του ἦτο Ἑβραία καὶ κατήγετο ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα), συντετριμμένος ἀπὸ τὴν πολλὴν λύπην διὰ τὴν αἰσχρὰν καὶ ἀνόσιον πράξιν, ποὺ ἀπετολμήθη εἰς θάρος του, διεμέλησε τὸ πτώμα τῆς γυναικὸς του καὶ ἀπέστειλε ἀνὰ ἓν μέρος εἰς κάθε φυλὴν τοῦ Ἰσραὴλ, διὰ νὰ μὴ μείνῃ εἰς αὐτὸν μόνον γνωστὸν τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα, ἀλλὰ νὰ κοινολογηθῇ ὥς ἀδικία ποὺ ἐγίνε ὅχι μόνον εἰς θάρος τοῦ Ἰδίου, ἀλλ' εἰς θάρος ὅλων, καὶ ἵνα, ἐὰν μὲν συμπαθήσουν αὐτὸν φροντίσουν νὰ ἐκδικηθοῦν τὸ ἔγκλημα, ἐὰν δὲ παραβλέψουν, ἐντροπιαθοῦν καὶ αὐτοὶ ὥσάν νὰ διέπραξαν οἱ ἴδιοι αὐτό. Καὶ οἱ μὲν ἀπεσταλμένοι ἔκαμαν γνωστὸν τὸ γεγονός, ἐκεῖνοι δέ, ποὺ ἤκουον καὶ ἔβλεπον, ἔλεγον ὅτι οὐδέποτε ἔλαθον χώραν τοιαῦτα εἰδεχθῇ ἐγκλήματα ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποὺ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Ἔτσι λοιπὸν ὅλαι αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐκινήθησαν καὶ ὅλοι, ὥσάν αὐτοὶ

1. Κριταὶ 19, 22-20, 47.

νά ἦσαν οἱ παθόντες, ἐκήρυξαν πόλεμον ἐναντίον τῶν παρανόμων δραστῶν καί εἰς τὸ τέλος, οἱ διαπράξαντες τὴν ἀνομίαν ταύτην κατεστράφησαν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἔγιναν ἐπικατάρατοι εἰς ὅλων τὰ στόματα. Διότι οἱ ἐκδικηταὶ δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὴν συγγένειαν, ἀλλ' ἐσκόπευον εἰς τὸ νὰ ἀποπλύνουν τὴν παρανομίαν τὴν ὁποίαν ἐκεῖνοι διέπραξαν. Ἀδελφοί, γνωρίζετε τὴν ἱστορίαν καὶ ἐκεῖνα πού ἀκριβῶς σημαίνει δι' αὐτῆς ἡ Γραφή. Διότι δὲν θέλω νὰ περιγράψω αὐτὰ μὲ περισσοτέρας λεπτομερείας, ἐφ' ὅσον γράφω πρὸς σᾶς πού γνωρίζετε, ἐπειδὴ θιάζομαι νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τῆς εὐσεβείας σας τὰ σημερινὰ γεγονότα πού ἔχουν μεγαλυτέραν σπουδαιότητα ἀπὸ ἐκεῖνα. Διότι διὰ τοῦτο ἐμνημόνευσα τὴν ἱστορίαν ἐκείνην διὰ νὰ παραθάλετε ἐκεῖνα πού συνέβησαν τότε πρὸς αὐτὰ πού συμβαίνουν τώρα καὶ ἀφοῦ μάθετε ὅτι τὰ σημερινὰ ὑπερβαίνουν εἰς σκληρότητα ἐκεῖνα τὰ παλαιά, ἀγανακτήσετε σεῖς περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους πού ἐξηγέρθησαν ἐναντίον τῶν τότε παρανομησάντων. Διότι ἀληθῶς καὶ τὰ γεγονότα πού συνέβησαν εἰς θάρος μας ὑπερβαίνουν τὴν σκληρότητα παντὸς διωγμοῦ, καὶ ἡ συμφορὰ τοῦ Λευίτου εἶναι μικρὰ συγκρινομένη πρὸς τὰς θηριωδίας, πού τώρα ἀπετολμήθησαν ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μᾶλλον οὔτε ἠκούσθησαν ὅτι ἔγιναν ταῦτα ποτὲ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, οὔτε ὅτι κάποιος ἄνθρωπος ἐδοκιμάσθη μὲ τέτοια κακά. Διότι τότε μὲν μία γυναῖκα ἦτο ἡ παθοῦσα καὶ εἰς ὃ Λευίτης, πού ἡδικήθη, τώρα δὲ ἡδικήθη ὁ λόκληρος ἡ Ἐκκλησία, ἡ ἱερωσύνη καθυβρίσθη, καὶ τὸ χειρότερον, ἡ εὐσέβεια καταδιώκεται ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν. Καὶ τότε μὲν ἡ κάθε φυλὴ μόλις ἔβλεπε μέρος τοῦ σώματος μιᾶς γυναικὸς ἡσθάνετο θαθέως τὴν προσβολήν, τώρα δὲ βλέπετε τὰ μέλη ὁλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας διαχωρισμένα μεταξύ των, καὶ ἄλλους μὲν, πού ἀπεστάλησαν πρὸς σᾶς, ἄλλους δὲ πρὸς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι πληροφοροῦν ὅλους διὰ τὴν ὕβριν καὶ τὴν ἀδικίαν πού ὑπέστησαν. Κινηθῆτε λοιπὸν καὶ σεῖς, παρακαλῶ, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι δὲν εἴμεθα μόνον ἡμεῖς οἱ ἀδικηθέντες, ἀλλὰ καὶ σεῖς, καὶ ὁ καθεὶς, ὡσάν νὰ εἶναι ὁ ἴδιος πού ἔπαθεν, ἅς βοηθήσῃ, διὰ νὰ μὴ συμβῇ, ὥστε ὀλίγον ἀκόμη καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες καὶ ἡ ὀρθὴ πίστις παραπονηθοῦν. Διότι κινδυνεύουν καὶ τὰ δύο ἐὰν ὁ Θεός

δὲν διορθώσῃ ταχέως μὲ τὴν βοήθειάν σας ὅσα κακὰ ἐπροξενήθησαν εἰς ἡμᾶς καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν δικαιωθῇ. Διότι οἱ κανόνες καὶ οἱ τύποι δὲν ἐδόθησαν σήμερον εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ παρεδόθησαν σοφῶς καὶ ἀσφαλῶς ἀπὸ τοὺς Πατέρας μας. Οὐτε ἡ πίστις ἡμῶν ἔλαθε τώρα ἀρχὴν, ἀλλ' ἤρχισεν ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ διὰ τῶν μαθητῶν του ἔφθασεν εἰς ἡμᾶς. Διὰ νὰ μὴ συμβῇ λοιπὸν, ὥστε ἐκεῖνα ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἐτηρήθησαν ἀπαρασαλεύτως εἰς τὰς Ἐκκλησίας μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ἀφανισθοῦν κακῶς εἰς τοὺς σημερινούς καιρούς, καὶ ὅσα ἔχουν ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν φροντίδα μας ζητηθοῦν ἀπὸ ἡμᾶς, κινηθῇτε, ἀδελφοί, ὡς «οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ»², ποὺ εἰσθε, καὶ βλέπετε τώρα νὰ ἀρπάζωνται ἀπὸ ἄλλους. Καὶ τὰς μὲν κατὰ μέρος περισσοτέρας λεπτομερείας θὰ ἀκούσετε ἀπὸ τοὺς κομιστὰς τῶν γραμμάτων, ἐγὼ δὲ ὁ ἴδιος ἔσπευσα νὰ ἐπισημάνω μὲ συντομίαν τὰ συμβάντα διὰ νὰ γνωρίσετε πράγματι ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε συνέβησαν τοιαῦτα γεγονότα ἀπὸ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν «ὁ Σωτὴρ, ὅταν ἀνελήφθη³, ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τοὺς μαθητάς, λέγων· πηγαίνετε νὰ κάμετε μαθητάς μου πάντα τὰ ἔθνη ἀφοῦ βαπτίσετε αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁴.

2. Ὅσα λοιπὸν συνέβησαν παρανόμως ἐναντίον ἡμῶν καὶ ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας ἔγιναν ὡς ἑξῆς: Ὅταν ἡμεῖς ὡς συνήθως εἰχομεν συναθροισθῇ εἰρηνικὰ καὶ οἱ λαοὶ ἔχαιρον κατὰ τὰς συναθροίσεις καὶ προώδευον εἰς τὴν θεάρεστον συναναστροφὴν, καὶ οἱ συλλειτουργοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Αἰγύπτου, καὶ τῆς Θηβαΐδος καὶ τῆς Λιθύης εὐρίσκοντο εἰς σχέσεις εἰρήνης καὶ ἀγάπης πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς ἡμᾶς, ἔξαφνα ὁ ἑπαρχὸς τῆς Αἰγύπτου ἐκοινοποίησε δημοσίᾳ γράμματα, ποὺ εἶχον τύπον διατάγματος, μὲ τὰ ὁποῖα ἔκαμνε γνωστὸν ὅτι κάποιος Γρηγόριος ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν διωρίζετο διάδοχός μου ἀπὸ τὴν βασιλικὴν αὐλὴν. Καὶ ἡ μὲν πληροφορία αὕτη κατετάρραξε τοὺς πάντας, διότι ἦτο κάτι

2. Α' Κορ. 4, 1.

3. Πρβλ. Πράξ. 1, 2.

4. Ματθ. 28, 19.

τὸ καινοφανές, καὶ τὸ ὁποῖον μόλις τώρα ἠκούσθη διὰ πρώτην φοράν, οἱ δὲ λαοὶ ὅσω καὶ περισσότερον συνέρρεον εἰς τὰς Ἐκκλησίας, διότι ἐγνώριζον πολὺ καλῶς ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οὔτε ἄλλος ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, οὔτε ἐν συντόμῳ ἄλλοι τινὲς εἶχον ἐκφράσει ποτὲ παράπονα ἐναντίον ἡμῶν, ἔβλεπον δὲ ὅτι μόνον οἱ Ἀρειανοὶ ἦσαν μὲ τὸ μέρος του καὶ ἦσαν θέθαιοι ὅτι οὗτος ἦτο Ἀρειανός, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλαν πρὸς τοὺς Ἀρειανούς ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ φίλοι του. Γνωρίζετε δέ, ἀδελφοί, ὅτι ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ ὁπαδοὶ του ἦσαν πάντοτε προστάται καὶ συμμετοχοὶ τῆς ἀσεβοῦς αἵρέσεως τῶν Ἀρειομανιτῶν, καὶ διὰ μέσου αὐτῶν πάντοτε ἐμηχανορραφοῦσαν ἐναντίον μας σχέδια καὶ ἐγένοντο αἵτιοι τῆς ἐξορίας ἡμῶν.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ οἱ λαοὶ δικαίως ἀγανακτοῦσαν καὶ προσκαλοῦσαν δυνατὰ τοὺς ἄλλους δικαστὰς καὶ ὅλην τὴν πόλιν νὰ μαρτυρήσουν ὅτι καμμία κατηγορία δὲν διευτυπώθη ἐναντίον μας ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικούς, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς Ἀρειανούς, οἱ ὁποῖοι ἐξύφαναν ἐναντίον μας κάποιαν καινοφανῆ κατηγορίαν καὶ ἔτσι ἔγινεν ἡ τοιαύτη παρανομία κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη εἶχε διαδοθῇ ἐναντίον ἡμῶν κάποια κατηγορία, ποὺ γενικῶς ἐπιστεύθη ὡς ἀληθινή, ἔπρεπε νὰ μὴ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν Ἀρειανῶν, οὔτε τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν Ἀρειανικὰ φρονήματα, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνες καὶ τὸν λόγον τοῦ Παύλου, «ἀφοῦ συναχθοῦν» οἱ λαοὶ ὑπὸ τὴν καθοδηγίαν «καὶ τοῦ πνεύματος» ἐκείνων, ποὺ ἔχουν δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν τοὺς ἐπισκόπους, «καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁵ νὰ ἐξετασθοῦν ὅλα κανονικῶς καὶ νὰ ληφθοῦν ἀποφάσεις ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν λαῶν καὶ τῶν κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν τοῦτο, καὶ ὅχι ἀπὸ Ἀρειανούς, ποὺ ἔφεραν ὡς ἐπίσκοπον πρόσωπον ἀπὸ ἄλλην μακρυνὴν ἐπαρχίαν, ὁ ὁποῖος ὡς ἐὰν νὰ ἔκαμε τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου ὑπόθεσιν ἐμπορικὴν, καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος οὔτε ἐζήτησεν οὔτε ἤθελεν αὐτόν, οὔτε ἐγνώριζεν καθόλου τὸ γεγονός, ἐπέδραμε καὶ κατέ-

5. Πρβλ. Α' Κορ. 5, 4.

λαβει τὴν ἐπισκοπὴν μὲ τὴν προστασίαν καὶ τὴν θίαν τῶν εἰδωλολατρῶν ἀρχόντων. Τὸ γεγονὸς ὁμῶς τοῦτο τοὺς μὲν ἐκκλησιαστικούς κανόνας ἐντελῶς καταλύει, παρέχει δ' ἀφορμὴν εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις νὰ θλασφημοῦν καὶ νὰ ὑποθέτουν ὅτι αἱ ἐκλογαὶ ἐπισκόπων δὲν γίνονται συμφώνως πρὸς τοὺς θείους κανόνας, ἀλλὰ κατόπιν ἐμπορικῆς συναλλαγῆς καὶ προστασίας τῶν ἰσχυρῶν.

3. Αὕτῃ λοιπὸν ἦτο ἡ παράξενος ἐγκατάστασις τοῦ Γρηγορίου ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς, καὶ τέτοια ἦτο ἡ ἀρχὴ αὐτῆς. Ποίας δὲ παρανομίας εἶχεν ὡς συνέπειαν καὶ πόσων μεγάλων κακῶν ἐγένεν αἰτία ἡ παράνομος εἰσόδος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἡμπορεῖτε νὰ μάθετε ἀπὸ τὰ γράμματά μας καὶ ἀπὸ πληροφορίας ποὺ θὰ σᾶς δώσουν, ἐὰν τοὺς ἐρωτήσετε, οἱ συμπολιταὶ σας, ποὺ ἔτυχε νὰ εὐρίσκωνται τότε ἐκεῖ. Διότι ὅταν οἱ λαοὶ κατελήφθησαν ἀπὸ ἀγανάκτησιν καὶ διὰ τοῦτο συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ἅμα ὡς ἐπληροφορήθησαν τὴν τοιαύτην παρανομίαν, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀσέβειαν τῶν Ἀρειανῶν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναμειχθῇ μὲ τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Φιλάργριος, ὁ ὁποῖος καὶ πρωτύτερα εἶχεν ἀδικήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ διαπομπεύσει τὰς παρθένους αὐτῆς, καὶ ὁ ὁποῖος ἐτύγχανε νὰ εἶναι τῶρα ἐπαρχος τῆς Αἰγύπτου, ἀφοῦ ἐγένε μὲν ἀποστάτης, ἦτο δὲ συμπατριώτης μὲ τὸν Γρηγόριον, ἀνθρώπος ποὺ δὲν ἐφημίζετο διὰ τὸν σεμνὸν χαρακτῆρά του, ἀλλὰ καὶ εἶχε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῶν ὁμοφρόνων του, καὶ ἔνεκα τούτου, πλήρης ζήλου κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, πείθει τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ὄχλους καὶ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἀτάκτους, μὲ ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας καὶ ὕστερον ἔδιδε, καὶ ἀφοῦ ὑπεδαύλιζε καὶ ὄξυνε τὰ πάθη των, ἀφησεν αὐτοὺς ὅλους μαζί, ὥπλισμένους μὲ ξίφη καὶ ρόπαλα, νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὸ τί ἐπηκολούθησεν ἐξ αἰτίας τούτων εἶναι δύσκολον καὶ ἀπλῶς νὰ περιγραφῇ⁶. Διότι ἀληθῶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κάμῃ κανεὶς ἀκριθεῖ περιγραφὴν, οὔτε νὰ μνημονεύσῃ ἀπλῶς ἔστω

6. Πρβλ. Περὶ τῶν γεγενημ. παρ' Ἀρειανῶν (ἴστ. Ἀρειανῶν παρ. 9 - 10 [τόμ. 6, σελ. 56 ἐξ. (168)]).

καὶ μικρὸν μέρος ἀπὸ ὅσα συνέβησαν χωρὶς δάκρυα καὶ θρήνους. Διότι πότε τοιαῦται θαρβαρότητες ἐγίναν ὑπόθεσις τραγωδίας μεταξύ τῶν ἀρχαίων; Ἡ ποῖον γεγονὸς ὥσάν αὐτὰ ἔλαβέ ποτε χώραν εἰς περιπτώσεις πολέμου καὶ διωγμῶν; Ἡ μὲν Ἐκκλησία καὶ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον παραδίδονται εἰς τὸ πῦρ, ἀμέσως δὲ ἠκούσθησαν στεναγμοί, ὑστερικαὶ κραυγαὶ τρόμου καὶ θρήνοι εἰς τὴν πόλιν, ἐνῶ οἱ πολῖται ἀγανακτοῦσαν διὰ τὰ γενόμενα καὶ ἐκραύγαζον αἰσχος ἐναντίον τοῦ ἡγεμόνος καὶ διεμαρτύροντο διὰ τὴν θίαν ποῦ ἡσκεῖτο εἰς θάρος των. Διότι ἅγιοι καὶ ἄγναι παρθένοι ἐξεγυμνῶνόντο καὶ ὑφίσταντο ἀνεπίτρεπτον μεταχείρισιν, καὶ ἐὰν προέβαλλον ἀντίστασιν ἔθετον εἰς κίνδυνον καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν των. Μοναχοὶ κατεπατοῦντο καὶ ἀπέβνησκον, καὶ ἄλλοι μὲν ἐξεσφενδονίζοντο κατακέφαλα, ἕτεροι ἐφονεύοντο μὲ ξίφη καὶ ρόπαλα καὶ ἄλλοι ἐτραυματίζοντο. Πόσαι δὲ ἀσέβειαι καὶ παρανομίαι διεπράχθησαν ἐπάνω εἰς τὴν ἁγίαν Τράπεζαν! Προσέφερον θυσίας ἀπὸ πτηνᾶ καὶ καρποὺς κουκουνάρας τὰς ὁποίας συνώδευον μὲ ὕμνους πρὸς τὰ εἰδωλά των, καὶ ἐβλασφημοῦν μέσα εἰς αὐτὰς τὰς Ἐκκλησίας τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Τὰ θιβλία τῶν θείων Γραφῶν, τὰ ὁποῖα εὕρισκον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατέστρεφον εἰς τὸ πῦρ. Οἱ δὲ φονεῖς τοῦ Κυρίου Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἄθεοι εἰδωολάτραι (ὦ τῆς ἀνοσίτου τόλμης!) ἀφοῦ εἰσῆρχοντο ἀσεβῶς εἰς τὸ ἅγιον βαπτιστήριον, ἐγυμνῶνόντο ἐντελῶς καὶ ἐπεδίδοντο μὲ ἔργα καὶ λόγια εἰς τοιαῦτα αἰσχρουργήματα, τὰ ὁποῖα ἐντρέπεται κανεῖς καὶ νὰ λέγῃ ἀπλῶς. Καὶ μερικοὶ ἄνδρες ἀσεβέστατοι, μιμούμενοι τὰ σκληρὰ βασανιστήρια, ποῦ ἐπεβάλλοντο κατὰ τοὺς διωγμοὺς, ἀφοῦ συνέλαβον μερικὰς παρθένας καὶ ἀσκητρίδας, ἔσυρον αὐτὰς διὰ τῆς θίαις καὶ ἐπῆζον νὰ βλασφημήσουν καὶ νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Κύριον καὶ ἐὰν δὲν ὑπέκυπτον ἐκτυποῦσαν αὐτὰς μέχρι θανάτου καὶ τὰς κατεπάτουν!

4. Ἐκτὸς ὧλων αὐτῶν, μετὰ τὴν θαυμαστὴν καὶ λαμπρὰν εἰς ἐπίδειξιν εἰσοδὸν τοῦ Ἀρειανοῦ Γρηγορίου, ὁ ὁποῖος ἠδονίζετο μὲ τὴν θεάν τοιούτων κακῶν, ὥσάν νὰ ἐπρόκειτο διὰ κάποιον θραβεῖον καὶ ἀμοιβὴν διὰ τὴν παράνομον ταύτην νίκην παρέδωκεν εἰς τοὺς εἰδωολάτραις καὶ τοὺς Ἰουδαίους καὶ εἰς ἐκείνους, ποῦ

διέπραξαν ταῦτα ἐναντίον μας, τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς λεηλασίαν⁷. Ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος ὅτι ἐπετράπη ἡ τοιαύτη παρανομία καὶ ἀταξία, τὰ ἐπακόλουθα αὐτῆς ἦσαν χειρότερα ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν εἰς καιρὸν πολέμου καὶ περισσότερον θάρβαρα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θὰ ἔπραττον οἱ λησταί. Διότι ἄλλοι μὲν διήρπαζον πᾶν ὅ,τι εὐρίσκετο ἐμπρὸς των, ἄλλοι δὲ τὰς προμηθείας μερικῶν εἰς ἀποθήκας διεμοίραζον μεταξὺ των, τὸν οἶνον, ποὺ ἦτο πολὺς, ἢ ἔπινον, ἢ ἔχυνον, ἢ ἀφαιροῦσαν διὰ λογαριασμὸν των, τὸ ἔλαιον ποὺ εὐρίσκον εἰς τὰς ἀποθήκας ἐλαφυραγωγοῦσαν, καὶ ὁ καθεὶς ἔφερεν ὡς λάφυρα τὰς θύρας καὶ τὰς κιγκλίδας τοῦ ἁγιαστηρίου, καὶ συγχρόνως τὰς κανδύλας τοῦ ναοῦ ἀποθήκευον εἰς τὸ Τυχαῖον⁸, καὶ τὰς κηρολαμπάδας τῆς Ἐκκλησίας ἤναπτον εἰς τὰ εἰδῶλα, καὶ γενικῶς ἀρπαγὴ καὶ θάνατοι ἐγίνοντο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ οἱ ἀσεβεῖς Ἀρειανοὶ δὲν ἐντρέποντο νὰ θιλέπουν ταῦτα νὰ γίνωνται, ἀλλ' ἀκόμη περισσότερα καὶ σκληρότερα ἐπρόσθετον εἰς αὐτά. Διότι καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ ἐκακοποιήθησαν σκληρῶς, παρθένοι ὠδηγοῦντο μὲ ἀκαλύπτους⁹ τὰς κεφαλὰς εἰς τὸ θῆμα τοῦ κυβερνήτου καὶ ἐφυλακίζοντο. Ἄλλοι εἶδον τὰ ὑπάρχοντά των νὰ δημεύονται, καὶ ἐμαστιγώθησαν, οἱ ἄρτοι ποὺ προωρίζοντο διὰ τοὺς λειτουργοὺς καὶ τὰς παρθένους κατεσχέθησαν. Ταῦτα δὲ ἐλάμβανον χώραν κατ' αὐτὴν τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστήν, καθ' ὃν χρόνον ἐπλησίαζε τὸ Πάσχα, ὅταν οἱ μὲν ἀδελφοὶ ἐνήστευον, ὁ δὲ ἀξιοθαύμαστος Γρηγόριος, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Καϊάφα μὲ τὸν ἡγεμόνα Πιλᾶτον, καθύβριζε τοὺς εἰς Χριστὸν εὐσεβῶς πιστεύοντας. Ἐνῶ λοιπὸν εἰσῆρχετο ἐν ἡμέρᾳ Παρασκευῇ εἰς μίαν ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας μὲ τὸν κυβερνήτην καὶ τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ὄχλους, ὅταν εἶδε τοὺς λαοὺς τῶν πιστῶν νὰ ἀποστρέφονται τὴν διὰ τῆς βίας εἴσοδον αὐτοῦ, παρέπεισε τὸν σκληρότατον κυβερνήτην νὰ μαστιγώσῃ δημοσίᾳ εἰς μίαν ὥραν τριάκοντα τέσσαρας παρθένους καὶ ὑπάνδρους

7. Πρέδαν = Λατ. *Preda*, λεία.

8. Τυχαῖον = ἱερὸν τῆς Τύχης.

9. «Μὲ ἀκαλύπτους...» ἀπόδοσις τῆς ἐννοίας τοῦ ρ. ἀπομαφορίζομαι (= ἀπό + μαφόριον = πέπλος δι' οὗ αἱ παρθένοι ἐκάλυπτον τὴν κεφαλὴν).

γυναίκας καὶ εὐγενεῖς ἄνδρας καὶ νὰ ἐγκλείσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν φυλακὴν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ μία παρθένος, ἡ ὁποία ἀπὸ ἀγάπην εἰς τὴν μάθησιν ἐμελέτα τὸ ψαλτήριον καὶ ἐνῶ ἀκόμη ἐκρατοῦσε τοῦτο εἰς τὰς χεῖράς της, διέταξε νὰ μαστιγωθῇ δημοσίᾳ· καὶ τὸ μὲν βιβλίον διήρπασαν οἱ δῆμιοι, ἡ παρθένος δὲ ἡ ἰδίᾳ ἐνεκλείσθη εἰς τὴν φυλακὴν.

5. "Ὅταν ἔγιναν ὅλα αὐτά, δὲν ἡσύχασαν οὔτε μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ συνεσκέπτοντο κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἐπαναλάβουσιν τὰ ἴδια ποὺ ἔγιναν πρωτύτερα καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἰδιαιτέρως ἐγὼ κατῴκουν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας. Ἐσκόπευον δὲ νὰ ἐπεκτείνουν τὴν μανίαν των καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μὲ συλλάβουν καὶ θανατώσουν, πρᾶγμα ποὺ καὶ θὰ ἐπάθαινα ἂν δὲν εἶχε βοηθήσει ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ προλάβω μόλις νὰ διαφύγω τὴν σύλληψιν καὶ νὰ ἡμπορέσω νὰ διηγηθῶ ἔστω καὶ δι' ὀλίγων τὰς ἀσεβεῖς πράξεις των. Διότι ἐγὼ ἐπειδὴ ἐβλεπον αὐτοὺς νὰ λυσομανοῦν εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν ἐναντίον μου καὶ διαλογιζόμενος πῶς θὰ ἦτο δυνατόν οὔτε ἡ Ἐκκλησία νὰ ζημιωθῇ οὔτε αἱ παρθένοι, ποὺ διαβιοῦν εἰς αὐτὴν, νὰ πάθουν κακόν, οὔτε πάλιν νὰ συμβοῦν καὶ ἄλλοι θάνατοι, καὶ οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ νὰ ἐξυθρισθοῦν διὰ δευτέραν φοράν, ἀπεσύρθη κρυφίως ἀπὸ τὸ μέσον αὐτῶν, ἐνθυμηθεὶς τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· «ἐὰν σᾶς καταδιώκουν εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην»¹⁰. Διότι ἐγνώριζα ἀπὸ ὅσα ἔπραξαν κακὰ εἰς τὴν ἄλλην ἐκκλησίαν, ὅτι οὗτοι δὲν θὰ παρέλειπαν νὰ διαπράξουν κανέν ἀπὸ τὰ ἐγκλήματα ἐκεῖνα καὶ κατὰ τῆς ἐτέρας ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι θέβαια οὔτε αὐτὴν τὴν ἁγίαν ἑορτὴν τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα ἐσεβάσθησαν, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐκλείσαν εἰς τὴν φυλακὴν τοὺς ἀνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ μὲν Κύριος ἡλευθέρωσεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ δεσμά τοῦ θανάτου, ἐνῶ ὁ Γρηγόριος καὶ οἱ ὁπαδοὶ του, ὡς ἐὰν νὰ μάχωνται ἐναντίον τοῦ Σωτῆρος, καὶ νὰ στηρίζονται εἰς τὴν προστασίαν τοῦ κυβερνήτου, τὴν ἡμέραν τῆς ἐλευθερίας τῶν δούλων

10. Ματθ. 10, 23.

τοῦ Χριστοῦ μετέτρεψαν εἰς ἡμέραν πένθους. Διότι οἱ μὲν εἰδωλολάτραι ἔχαιρον διότι ἀπεχθάνοντο τὴν ἡμέραν, ὁ δὲ Γρηγόριος, τὸυναντίον, ἐκτελῶν πιθανῶς ἐντολὰς τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῶν ὁμοφρόνων του ἠνάγκαζεν τοὺς Χριστιανοὺς νὰ πενθοῦν ἀπὸ τὰς κακοπαθείας τῶν δεσμῶν τῆς φυλακῆς.

Μὲ τὰς πράξεις αὐτὰς τῆς θίας, ὁ κυβερνήτης ἤρπασε τὰς Ἐκκλησίας, καὶ παρέδωκεν αὐτὰς εἰς τὸν Γρηγόριον καὶ τοὺς Ἀρειομανίτας. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν, ἀφοῦ ἀφωρίσθησαν ἀπὸ ἡμᾶς διὰ τὴν ἀσέθειάν των, ἐκαυχῶντο διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ἐκκλησιῶν, ὁ δὲ λαὸς τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐκθιάζονται ἢ νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τὴν ἀσέθειαν τῶν αἵρετικῶν Ἀρειανῶν, ἢ ἄλλως νὰ μὴ εἰσέρχωνται εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Διότι ἀληθῶς καὶ εἰς τοὺς ναυτικούς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους πού ἐταξίδευον διὰ θαλάσσης ὁ Γρηγόριος ἤσκησεν ὄχι ὀλίγην θίαν καὶ καταναγκασμὸν διὰ τοῦ κυβερνήτου, ἄλλους μὲν ὑποβάλων εἰς θασσανισμοὺς καὶ μαστιγώσεις, ἄλλους δὲ ἐπὶ πλέον συνελάμβανε καὶ ἐνέκλειεν εἰς τὴν φυλακὴν, διὰ νὰ μὴ ἀνθίστανται εἰς τὰς παρανομίας του, ἀλλὰ καὶ ὑπεχρέωνε αὐτοὺς νὰ δέχωνται γράμματα παρ' αὐτοῦ. Καὶ διὰ νὰ μὴ ἀρκεσθῇ μόνον εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ χορτασθῇ ἀπὸ τὸ αἷμά μας, ἐξηνάγκασε τὸν σκληρότατον καὶ συνεργὸν εἰς τὰς παρανομίας αὐτοῦ κυβερνήτην, νὰ γράψῃ ἐναντίον μου, ὡς δῆθεν κατ' ἀπαίτησιν τοῦ λαοῦ διάταγμα καὶ νὰ ἀποστείλῃ αὐτὸ πρὸς ἔγκρισιν πρὸς τὸν εὐσεθέστατον βασιλέα Κωνστάντιον, τὸ ὁποῖον περιεῖχε λόγους μὲ φοθεράς κατηγορίας, συνεπεία τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ ἀναμένωμεν οὐ μόνον ἀπλῶς νὰ ἐξορισθῶμεν, ἀλλὰ καὶ μυρίους θανάτους νὰ ὑποστῶμεν. Καὶ ἐκεῖνος μὲν πού ἔγραψε τὸ διάταγμα εἶναι ἀποστάτης χριστιανός, ὁ ὁποῖος προσκυνεῖ καὶ τὰ εἰδῶλα, αὐτοὶ δὲ πού ὑπέγραψαν αὐτὸ εἶναι εἰδωλολάτραι καὶ νεωκόροι εἰς τοὺς ναοὺς τῶν εἰδῶλων, καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς Ἀρειανοί. Καὶ διὰ νὰ μὴ γράφω πολλὰ καὶ μακρύνω τὴν παροῦσαν, ἐδῶ ἐκηρύχθη διωγμός, καὶ μάλιστα τέτοιος διωγμός πού οὐδέποτε μέχρι τώρα ἔγινε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Διότι εἰς προηγουμένας περιπτώσεις διωγμῶν, κάποιος πού ἐδιώκετο ἀπὸ τοὺς διώκτας τοῦ ἡμποροῦσε τοῦλάχιστον νὰ προσεύχεται καὶ νὰ θαπτίζεται καθ' ὃν χρό-

νον ἐκρύπτετο. Τώρα ὁμως ἡ ὑπερβολικὴ σκληρότης τῶν διωκτῶν ὑπερέβη ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν θαυλωνιακὴν ἀθεότητα. Διότι καθὼς ἐκεῖνοι τότε κατηγορήσαν ψευδῶς τὸν Δανιήλ¹¹, ἔτσι καὶ ὁ θαυμάσιος Γρηγόριος τώρα συκοφαντεῖ ἐκείνους, ποὺ προσεύχονται εἰς τὰς οἰκίας των, πρὸς τὸν κυβερνήτην καὶ ἀναζητεῖ πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ ἀπευθύνῃ κάθε εἶδους κατηγορίαν κατὰ τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε λόγῳ τῆς τοιαύτης θίγας πολλοὶ μὲν νὰ κινδυνεύουν νὰ μείνουν ἀθάπτιστοι, πολλοὶ δὲ ἀσθενεῖς καὶ θλιμμένοι νὰ μὴ ἔχουν κανένα νὰ τοὺς ἐπισκέπτεται καὶ νὰ παρηγορῇ αὐτοὺς, καὶ θρηνοῦν, διότι λογαριάζουν τοῦτο ὡς συμφορὰν φοβερωτέραν καὶ ἀπὸ αὐτῇ τὴν ἀσθένειαν. Διότι ὅταν καταδιώκονται οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ λαοὶ ἀποστρεφόμενοι τὴν ἀσέθειαν τῶν αἰρετικῶν Ἀρειανῶν, προτιμοῦν μᾶλλον νὰ ἀσθενοῦν ἔτσι καὶ νὰ κινδυνεύουν, παρὰ νὰ δεχθοῦν τὰς χεῖρας Ἀρειανῶν νὰ ἐπιτίθενται εἰς τὰς κεφαλὰς των.

6. Ὁ Γρηγόριος λοιπὸν ἦτο Ἀρειανὸς καὶ ἀπεστάλη πρὸς Ἀρειανούς, διότι κανεὶς ἄλλος δὲν ἐζήτησεν αὐτὸν παρὰ μόνον αὐτοί, καὶ διὰ τοῦτο ὡς μισθωτὸς¹² καὶ ἐντελῶς ξένος¹³ μηχανεύεται καὶ διαπράττει μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ κυβερνήτου φοβερά καὶ ἀνυπόφορα κακὰ εἰς θάρος τῶν λαῶν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐπεὶ δὲ δὲν εἶναι ἰδικοὶ τοῦ¹⁴. Διότι ἐπεὶ δὲ ὅλοι σεῖς, ποὺ ἀνήκετε εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, τὸν Πιστόν, τὸν ὁποῖον πρωτύτερα ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ ἀκόλουθοί του ἐξέλεξαν διὰ τοὺς Ἀρειανούς ὡς ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, ὕστερον ἀπὸ ὅσα ἡμεῖς ἐγράψαμεν περὶ αὐτοῦ, πολὺ ὀρθῶς ἀνεθεματίσατε καὶ ἀπεκηρύξατε διὰ τὴν ἀσέθειάν του, ἕνεκα τούτου οἱ ἴδιοι τώρα ἀπέστειλαν τὸν Γρηγόριον τοῦτον διὰ τοὺς Ἀρειανούς. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ ἐντροπιασθοῦν καὶ διὰ δευτέραν φορὰν, ὅταν ἡμεῖς θὰ ἐγράφομεν πάλιν ἐναντίον των, διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποίησαν ἐναντίον μας τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, οὕτως ὥστε,

11. Πρβλ. Δαν. 6, 11 ἐξ.

12. Πρβλ. Ἰωάν. 10, 12.

13. Πρβλ. Ἰωάν. 10, 5.

14. Πρβλ. Ἰωάν. 10, 3.

ἀφοῦ ἔτσι κατακτήσουν τὰς Ἐκκλησίας, φανοῦν ὅτι ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὴν ὑποψίαν ὅτι εἶναι Ἀρειανοί. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ ἔκαμαν λάθος, διότι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι μὲ τὸ μέρος των, παρὰ μόνον οἱ αἵρετικοὶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀφωρίσθησαν διὰ διαφόρους λόγους, καὶ ὅσοι ἀπὸ ἀνάγκην, φοβούμενοι τὸν κυβερνήτην, ὑποκρίνονται. Αὕτῃ εἶναι ἡ πα-
 νουργία τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῶν συντρόφων του, αὐτὰ εἶ-
 ναι ἐκεῖνα, ποὺ ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ ὁμόφρονές του ἐπι-
 νοοῦσαν μὲν παλαιότατα καὶ ἐσχεδιάζον, τώρα δὲ καὶ
 κατῴρθωσαν νὰ θέσουν εἰς ἐνέργειαν μὲ τὰς ψευδεῖς
 κατηγορίας των, μὲ τὰς ὁποίας ἐσυκοφαντοῦσαν ἡμᾶς
 εἰς τὸν βασιλέα. Ἐν τούτοις οὔτε ἔτσι δὲν ἡσυχάζουν,
 ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἔτσι ζητοῦν νὰ ἐξοντώσουν, καὶ εἰς τοὺς
 γνωστούς μας ἐμφανίζονται τόσοι τρομεροί, ὥστε νὰ
 περιμένουν ὅλοι τὴν ἐξορίαν ἢ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον
 ἀπὸ τὰς χεῖράς των. Ἀλλὰ δὲν πρέπει ἔνεκα τούτων ἡ
 παρανομία αὐτῶν νὰ κατατρομάξῃ καὶ σᾶς, ἀλλὰ τοῦ-
 ναντίον καὶ νὰ ἀγανακτήσετε καὶ νὰ ζητήσετε ἐκδίκη-
 σιν διὰ τὰς κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν τολμηθείσας, παρα-
 νόμους καινοτομίας των ἐναντίον ἡμῶν. Διότι ἐάν ὅταν
 ἔν μέλος πάσχη, «συμπάσχουν ὅλα τὰ μέλη»¹⁵, καί, κα-
 τὰ τὸν μακάριον ἀπόστολον, ὀφείλομεν «νὰ κλαίωμεν μὲ
 ἐκείνους ποὺ κλαίου»¹⁶, ὅταν πάσχη ἡ τόσο μεγάλη
 Ἐκκλησία, ὁ καθεὶς ὥσάν νὰ πάσχη ὁ ἴδιος, ὅς ζητῇ νὰ
 ἐκδικῆται τὸ κακὸν τοῦτο. Διότι ὁ Σωτὴρ, ποὺ ὑβρίζε-
 ται ἀπ' αὐτοὺς εἶναι Σωτὴρ ὅλων, καὶ δι' ὅλους εἶναι
 χρήσιμοι οἱ κανόνες, τοὺς ὁποίους ἐκεῖνοι καταλύουν.
 Διότι ἐάν, ἐνῶ ὁ καθεὶς ἀπὸ σᾶς ποιμαίνει τὴν Ἐκκλη-
 σίαν του, καὶ οἱ λαοὶ συναθροίζονται μαζί σας χωρὶς
 παράπονα, προσήρχετο ἔξαφνα κάποιος, ποὺ διωρίσθη
 διὰ διατάγματος τῆς πολιτείας διάδοχος ἐνὸς ἐξ ὑμῶν,
 καὶ τοῦτο ἔλαθε χώραν εἰς θάρος μου, δὲν θὰ ἀγανα-
 κτούσατε; δὲν θὰ ἀπαιτούσατε νὰ τιμωρηθῇ οὗτος; Διὰ
 τοῦτο εἶναι δίκαιον νὰ ἀγανακτήσετε καὶ εἰς τὴν παροῦ-
 σάν περίπτωσιν, διὰ νὰ μὴ, ἐάν τὸ κακὸν τοῦτο ἀφεθῇ
 ἀπολέμητον, λόγῳ τῆς σιωπῆς σας, διαδοθῇ ὀλίγον κατ'

15. Α' Κορ. 12, 26.

16. Ρωμ. 12, 15.

ὀλίγον εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας καὶ ὕστερον τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου, ποῦ ἡμεῖς θεωροῦμεν λειτούργημα διδασκάλου τῆς πίστεως, γίνῃ ὑπόθεσις ἐμπορίου καὶ χρηματικῆς συναλλαγῆς.

7. Τὰς παρανομίας λοιπὸν τῶν Ἀρειομανιτῶν γνωρίζετε, ἀδελφοί, διότι οἱ ἴδιοι πολλὰς φορές μεμονωμένως ἕκαστος καὶ ἀπὸ κοινοῦ κατεδικάσατε τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν. Γνωρίζετε ἐπίσης ὅτι καὶ ὁ Εὐσέβιος μὲ τοὺς γύρω ἀπ' αὐτόν, καθὼς προεῖπα, ἀνήκουν εἰς τὴν ἰδίαν μὲ ἐκείνους αἵρεσιν, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας καὶ παλαιότερα συνωμότησαν ἐναντίον μας. Ἐκεῖνα δὲ ποῦ τώρα ἐγίναν ἐξ αἰτίας τῶν καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἕκαστα γνωστὸν εἰς σὰς ὅτι ὑπερέβησαν εἰς σκληρότητα τὰ ὅσα συμβαίνουν κατὰ τοὺς πολέμους, ὥστε νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας ἐξ ἀρχῆς ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῶν, καὶ ἀφοῦ ὀπλισθῆτε μὲ ζῆλον μίσους κατὰ τῆς ἀσεθείας τῶν, σιγματίσετε ἐκείνους ποῦ διέπραξαν τοιαύτας πονηρὰς πράξεις κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Διότι ἐὰν καὶ πέρυσι, πρὶν ἀκόμη ταῦτα συμβοῦν, οἱ συνελθόντες εἰς τὴν Ρώμην ἀδελφοί, ἐξ αἰτίας τῶν προηγουμένων συμβάντων, ἔγραψαν ἐπιστολὰς ὥστε νὰ συγκληθῇ σύνοδος, διὰ νὰ σιγματισθοῦν καὶ ἐκεῖνα τὰ κακὰ, τὴν ὁποίαν φοβούμενοι ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ ὁπαδοί του, ἐφρόντισαν νὰ δημιουργήσουν σύγχυσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἠθέλησαν νὰ μὲ ἐξοντώσουν, διὰ νὰ ἡμποροῦν ὕστερον νὰ μένουν ἀνεμπόδιστοι νὰ πράττουν ἐκεῖνα ποῦ θέλουν, καὶ νὰ μὴ ἔχουν κάποιον νὰ τοὺς ἐλέγχει, πόσω περισσότερον τώρα ὀφείλετε ὅλοι νὰ ἀγανακτήσετε διὰ τὰ τόσα μεγάλα παρανομήματα αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐπρόσθεσαν εἰς τὰ προηγούμενα, καὶ νὰ καταδικάσετε αὐτούς; Παρακαλῶ ὅπως μὴ παραβλέψετε τὰς ἀνηκούστους ταύτας παρανομίας, οὔτε νὰ ἐπιτρέψετε νὰ καταπατηθῇ ἀπὸ τοὺς αἵρετικούς ἢ ὀνομαστὴ Ἐκκλησία τῶν Ἀλεξανδρέων. Διότι ἐξ αἰτίας αὐτῶν, ὡς ἦτο ἐπόμενο, καὶ οἱ λαοὶ καὶ οἱ κληρικοὶ εἶναι διηρημένοι μεταξύ τῶν, καὶ σιωποῦν μὲν διὰ τὰς θιασιοπραγίας τοῦ ἐπάρχου, ἂν καὶ σιχαίνονται τὴν ἀσέβειαν τῶν Ἀρειομανιτῶν. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Γρηγόριος γράφῃ πρὸς σὰς, ἢ κάποιος ἄλλος δι' αὐτόν, μὴ δεχθῆτε, ἀδελφοί, τὰ γράμματα αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ τὰ σχίσετε καὶ νὰ καυτηριάσατε τοὺς κομι-

στάς αὐτῶν ὡς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς ὑπηρέτας αὐτοῦ. Ἐάν δὲ καὶ τολμήσῃ νὰ σᾶς γράψῃ εἰρηνικὰ γράμματα οὔτε αὐτὰ νὰ δεχθῆτε, διότι ἀπὸ φόβου τοῦ κυβερνήτου δέχονται νὰ μεταφέρουν αὐτὰ οἱ κομισταί, λόγῳ τῶν πολλῶν θιασιοπραγιῶν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δέ, ὡς συνήθως, καὶ ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ πιθανὸν νὰ γράψουν εἰς σᾶς διὰ λογαριασμὸν του, διὰ τοῦτο ἔσπευσα νὰ σᾶς προῦπενθυμίσω, ὅπως μιμηθῆτε καὶ εἰς τὸ θέμα τοῦτο τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος δὲν βλέπει εἰς πρόσωπα, καὶ ἐκδιώξῃτε ἀπ' ἐμπρὸς σας ὅσους ἀποστέλλονται πρὸς σᾶς παρ' αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι πρὸς χάριν τῶν Ἀρειομανιτῶν εἰς τέτοιον καιρὸν ἐγίναν αἰτία διωγμῶν, θιασμῶν παρθένων, καὶ θανάτων, καὶ λεηλασιῶν τῆς περιουσίας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτραις καὶ τοὺς Ἰουδαίους. Ὁ δὲ ἀσεβὴς καὶ μανιακὸς Γρηγόριος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀρνηθῇ ὅτι εἶναι Ἀρεανός, ἐπειδὴ ἔχει ἐκεῖνον πού συντάσσει τὰ γράμματά του, πού ἐλέγχει αὐτὸν ὡς τέτοιον. Διότι οὗτος εἶναι ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀμμῶν, ὁ ὁποῖος πολὺ πρὸ ἐμοῦ ἀφωρίσθη ἀπὸ τὸν προκάτοχόν μου μακαρίτην Ἀλέξανδρον, καὶ ἀπεκόπη ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας διὰ πολλὰ κακὰ πού διέπραξε καὶ δι' ἀσέβειαν.

Δι' ὅλους λοιπὸν τοὺς λόγους τούτους εὐαρεστηθῆτε νὰ ἀποστείλετε εἰς ἡμᾶς ἀπάντησιν καὶ νὰ καταδικάσετε τοὺς ἀσεβεῖς, ὥστε καὶ τώρα οἱ μὲν κληρικοί, πού εἶναι ἐδῶ καὶ οἱ λαϊκοί, βλέποντες τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὸ μῖσος σας πρὸς τὴν ἀσέβειαν νὰ ἀγάλλωνται διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὁμόφωνον ὀρθὴν πίστιν σας, ἐκεῖνοι δὲ πού διέπραξαν τὰς τοιαύτας παρανομίας εἰς θάρος τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ διορθωθοῦν ἀπὸ τὰ γράμματά σας ἠμπορέσουν κάποτε εἰς τὸ μέλλον νὰ μετανοήσουν. Διαβιθάσατε ἀσπασμούς πρὸς τὴν ἀδελφότητα πού εἶναι μαζί σας. Ὅλοι οἱ ἀδελφοί, πού εἶναι μαζί μου σᾶς ἀσπάζονται. Εἴθε ὁ Κύριος νὰ διαφυλάττῃ ὅλους σας ὑγιεῖς· νὰ ἐνθυμεῖσθε καὶ ἡμᾶς εἰς τὰς προσευχὰς σας, κύριοι καὶ ἀληθῶς λίαν περιπόθητοι.

II. ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἑορταστικάι, ἢ ἄλλως πασχάλιοι, ἐπιστολαὶ καλοῦνται τὰ γράμματα ἐκείνα, τὰ ὅποια ἐξαπέλυον κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἐπίσκοποι Μητροπολιτικῶν Ἐκκλησιαστικῶν Κέντρων πρὸς τοὺς ὑποκειμένους εἰς αὐτοὺς ἐπισκόπους, ἢ καὶ πρὸς τὰς κατὰ τόπους ἀνὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίας διὰ τὰ ἀναγγεῖλουν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ ἑορτασθῇ τὸ Πάσχα. Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον καθιερώθη ὁ θεσμὸς τῶν ἑορταστικῶν ἐπιστολῶν ἦτο τὸ γεγονός· ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους τρεῖς αἰῶνας ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἶχε μόνον μίαν ἑορτήν, τὴν τοῦ Πάσχα, ἡ ὁποία διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο ἀπλῶς «ἡ ἑορτή», βραδύτερον δέ, ὅταν καθιερώθησαν καὶ ἄλλαι ἑορταὶ ἐλέγετο καὶ «ἑορτή ἑορτῶν», κατὰ τὴν ὁποίαν ἑωρτάζετο ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις αὐτοῦ, δι' ἣν λόγον ὤφειλε νὰ τελεῖται πανταχοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. Ἀλλ' ἐνῶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπῆρχε κοινὴ συμφωνία, ὑφίστατο διαφορὰ γνώμῶν ὡς πρὸς τὴν ἡμερομηνίαν καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ τελεῖται συγχρόνως ὑπὸ πάντων ἡ ἑορτή. Συνεζητεῖτο λοιπὸν ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἑορτάζεται κατὰ τὴν ἡμερομηνίαν, καθ' ἣν ἔλαβε χώραν ἡ σταύρωσις τοῦ Κυρίου, ἥτοι τὴν 14ην τοῦ Νισάν, καθὼς ὑπεστήριζον Ἐκκλησίαι τινὲς τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, καθ' ἣν οἱ Ἰουδαῖοι συνήθιζον νὰ ἑορτάζουν τὸ Πάσχα των, εἰς οἵανδήποτε ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος καὶ ἂν αὕτη συνέπιπτεν, εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ ταύτην τὸ Πάσχα συνέπιπτεν ἐνίοτε καὶ πρὸ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας, ὅτε κατὰ τὸ ἔτος ἐκείνο τὸ Πάσχα ἑωρτάζετο δὶς, ἢ κατὰ τὴν Κυριακὴν μετὰ τὴν πρώτην πανσέληνον ἀπὸ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας, ὡς ἐπέμενον αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως, ἵνα ἡ ἑορτὴ μὴ συμπίπτῃ μὲ τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων.

Ἡ διάστασις αὕτη γνώμῶν συνεχίσθη μέχρι τοῦ 325, ὅτε συνήλθεν εἰς Νίκαιαν ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, διὰ τὰ ἀποφασίσαι περὶ τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως, καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐπελήφθη καὶ τῆς διευθετήσεως τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν διαφορᾶς γνώμῶν περὶ τοῦ πότε ἔπρεπε νὰ ἑορτάζεται τὸ Πάσχα. Ἀναχωροῦσα ἡ Σύνοδος ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα ὤφειλε νὰ ἑορτάζεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπὸ δ-

λους τοὺς χριστιανοὺς, ὥρισεν ὡς ἡμέραν, καθ' ἣν ἔδει νὰ τελεῖται ἡ ἑορτή, τὴν «πρώτην Σαββάτων» καθ' ἣν ἐγινεν ἡ ἀνάστασις, λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἡμέρα αὕτη τῆς ἐβδομάδος εἶχεν ἀφιερωθῇ εἰς τὸν Κύριον, κληθεῖσα Κυριακὴ (ἡμέρα τοῦ Κυρίου), ἀντικαταστήσασα τὸ Ἑβραϊκὸν Σάββατον. Πρὸς εὐκολωτέραν ὁμῶς εὐρεσιν τῆς ἡμερομηνίας καθ' ἣν θὰ συνέπιπτε κατ' ἔτος ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, οἱ Πατέρες τῆς Συνόδου ἐκείνης ἔθεσαν τοὺς ἐξῆς τέσσαρους ὅρους, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους, τὸ Πάσχα ὀφείλει νὰ τελεῖται: α) Μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν (ἡ ὁποία τότε συνέπιπτε τὴν 21ην Μαρτίου τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου). β) Ὅχι τὴν αὐτὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐτέλουν τὸ Πάσχα τῶν οἱ Ἰουδαῖοι. γ) Μετὰ τὴν πρώτην πανσέληνον ἀπὸ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας, καὶ δ) Τὴν «πρώτην» ἡμέραν, ἥτοι τὴν Κυριακὴν, τῆς μετὰ τὴν πανσέληνον ἀπὸ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας ἐβδομάδος. «Ἵνα δὲ καὶ οἱ τέσσαρες οὗτοι διορισμοὶ πᾶσιν ἐπίσης διατηρῶνται σοφοῖς τε καὶ ἰδιώταις καὶ οἱ ἀνά πᾶσαν τὴν οἰκουμένην Χριστιανοὶ τὸν αὐτὸν ἑορτάζουσι χρόνον (τὸ Πάσχα), καὶ μὴ ἀστρονόμων ἐκάστοτε δέωνται, τὸ παρὸν οἱ Πατέρες ἡμῶν κανόνιον συντετάχασιν καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν οἰθηέντες δι' αὐτοῦ μηδένα τῶν ρηθέντων προσδιορισμῶν καταλύεσθαι» (α).

Παρά ταῦτα ὁμῶς ἡ Σύνοδος, ἀντιλαμβάνομένη ὅτι ὁ προσδιορισμὸς τοῦ Πάσχα ἐπὶ τῇ δάσει τοῦ «κανονίου» τούτου δὲν ἦτο διὰ πάντας εὐχερὴς, καὶ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν ὑπῆρχον ὀνομαστοὶ ἀστρονόμοι καὶ μαθηματικοί, ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας ὅπως ἐν συνεργασίᾳ προφανῶς μετ' αὐτῶν προσδιορίζει κατ' ἔτος τὸν χρόνον τῆς ἑορτῆς καὶ καθιστᾷ τοῦτον γνωστὸν δι' ἐπιστολῶν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας (Μ. Ἀθηνάσιου Πασχ. Ἐπ. 18 ἔτους 346) (β). Οὕτως ἀπὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τὸ ἀρμόδιον Ἐκκλησια-

(α) Μ. Βλάσταρη. «Σύνταγμα κατὰ Στοιχεῖον» παρὰ Ράλλη καὶ Ποτλῇ «Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων», τόμ. ΣΤ', σελ. 420.

(β) Ὁ θεσμὸς τῶν ἑορταστικῶν ἐπιστολῶν ὑπῆρχε καὶ πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ἐκεῖνος δέ, πού ἀναφέρεται ὅτι πρῶτος ἐγραψεν ἑορταστικὰς ἐπιστολάς εἶναι ὁ Διονύσιος Ἀλεξανδρείας (β' ἡμῖσι τοῦ 3ου αἰῶνος), ὡς ρητῶς ἀναφέρει ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας (Ἐκκλ. Ἰστ. 7, 20, 1. 7, 22, 11) καὶ ὁ Ἰω. Δαμασκηνός, ὅστις διέσωσεν ἀπόσπασμα τῆς Δ' ἐπιστολῆς τοῦ αὐτοῦ Διονυσίου (PG, 96, 480 D). Εἰς τὴν Δύσιν ἐπίσης ἡ ἐν Ἀρελάτῃ Σύνοδος (314) ἐντέλλεται εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης ὅπως ἐξακολουθήσῃ νὰ καθορίζει τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα καὶ νὰ ἀναγγέλλῃ τοῦτο δι' ἐπιστολῶν του εἰς τοὺς ἐπισκόπους τῆς περιοχῆς του (PL 130, 375C).

στικόν ὄργανον νά προσδιορίζῃ τὸν χρόνον τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα ἦτο ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, πρῶτος δὲ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον, τοῦ ὁποίου δὲν ἐσώθησαν ἐορταστικαὶ ἐπιστολαὶ τῶν ἐτῶν 326 - 328, ὑπῆρξεν ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀλεξανδρείας Μέγας Ἀθανάσιος. Καθὼς δὲ πληροφоруόμεθα ἀπὸ τῆς μέχρις ἡμῶν διασωθείσας ἐορταστικῆς ἐπιστολᾶς αὐτοῦ, αἱ πασχάλιοι ἐπιστολαὶ δὲν προσδιώριζον μόνον τὸν χρόνον τοῦ Πάσχα ἀλλ' ἐκαμνον λόγον καὶ περὶ ποικίλων ἄλλων θεμάτων, ὡς περὶ τῆς ὁρθῆς πίστεως, περὶ νηστείας, περὶ τῶν σημαντικωτέρων ἐκκλησιαστικῶν γεγονότων τοῦ ἔτους καθ' ὃ ἐγράφετο ἐκάστη ἐπιστολή, πρὸς τοῦτοις περιεῖχον καὶ σπουδαιοτάτας ἡθικὰς παραινήσεις καὶ «πανηγυρικοὺς λόγους περὶ τὸ Πάσχα». Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται συνετάσσοντο λίαν ἐνωρὶς καὶ ἀπεστέλλοντο πρὸς τοὺς παραλήπτας μὲ τὴν πρόβλεψιν ὅπως περιέρχωνται εἰς χεῖρας αὐτῶν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Ἐπιφανίων (Κασσιανός, *Collationes* X, 1), χωρὶς ὧμως καὶ νά τηρῆται αὐστηρῶς ὁ κανὼν οὗτος, ἀρκεῖ μόνον νά ἔφθανον αἱ ἐπιστολαὶ εἰς τὸν προορισμὸν των εἰς χρόνον ἱκανὸν πρὸ τῆς ἐορτῆς, ὥστε νά ἐκιοινοποιοῦντο ἐγκαίρως πρὸς τοὺς πιστοὺς, ἵνα προβαίνουν εἰς τὰς δεούσας προετοιμασίας διὰ τὸν ἐορτασμὸν τοῦ Πάσχα.

Τὸ ἔθος τῶν ἐορταστικῶν ἐπιστολῶν συνέχισαν καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀθανασίου κ.λ., ὡς γίνεται δῆλον ἐκ πηγῶν μνημιονευουσῶν ἐορταστικῆς ἐπιστολᾶς τῶν Θεοφίλου καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐκ τῶν κανόνων ΛΔ' καὶ ΝΑ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου (418), δι' ὧν ἀνατίθεται εἰς τὸν Καρχηδόνας νά ἀναγγέλλῃ τὸν χρόνον τῆς ἐορτῆς εἰς τὰς ὑπακειμένας εἰς αὐτὸν Ἐκκλησίας, μέχρι τῆς Δ' Οἰκουμένης Συνόδου (451), ὅτε λόγῳ τοῦ ὅτι, ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας κατέλαβον μονοφυσῖται ἐπίσκοποι, αἱ μετὰ τῶν ὁποίων σχέσεις τῶν Ὁρθόδοξων διεκόπησαν, καὶ ἀφ' ἑτέρου, μὲ διδάσκαλον τὴν μέχρι τοῦδε πείραν κατηρτίσθησαν πασχάλιοι πίνακες εἰς μὲν τὴν Ἀνατολήν μὲ κύκλον 19 ἐτῶν, καθ' ὃν τὸ Πάσχα κινεῖται ἀπὸ 22 Μαρτίου ἕως 25 Ἀπριλίου, εἰς δὲ τὴν Δύσιν μὲ κύκλον 16 ἐτῶν μὲ τὸ Πάσχα μεταξὺ 25 Μαρτίου καὶ 21 Ἀπριλίου, ὅτε δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀνάγκη ἐορταστικῶν ἐπιστολῶν πρὸς καθορισμὸν τοῦ Πάσχα (γ).

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι πλέον τῶν 16 ἐτῶν ἐκ τῆς 46ετοῦς περίπου ἀρχιερατείας του διετέλεσεν εἰς τὴν ἐ-

(γ). Βλ. πλείονα Β. Στεφανίδου, Ἑκκλ. Ἱστορία, σελ. 285. ΘΗΕ, τόμ. 10, σελ. 115 ἐξ., 117 ἐξ. καὶ Σ. Σάκκου «Ἡ ΛΘ' ἐορταστικὴ Ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Ἀθανασίου», Θεολογία 1974, σελ. 9 κ. ἐξ.

ξορίαν, ἐφρόντισε νὰ μὴ παραλείπη τὸ καθήκον (δ), ὅπερ ἀνέθε-
σεν εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας νὰ ἐξαπολύῃ κατ' ἔτος ἑορτα-
στικὰς ἐπιστολάς διὰ νὰ πληροφορῇ τὴν χριστιανικὴν οἰκουμέ-
νην περὶ τοῦ πότε ὤφειλε νὰ ἑορτάζῃ τὸ Πάσχα. Εἰς ἐλαχίστας
μόνον περιπτώσεις, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν περιστάσεων ἐκ τῶν σκλη-
ρῶν διωγμῶν τοὺς ὁποίους ὕφίστατο ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν του,
δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς τὸ ἱερὸν καθήκον αὐτοῦ τοῦτο.
Διὰ τοὺς λόγους τούτους εἰκάζεται ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 336 καὶ 337
δὲν ἠδυνήθη νὰ γράψῃ τὰς 8 ἢ 9 ἑορταστικὰς ἐπιστολάς, ἐπειδὴ
ἦτο ἐξόριστος εἰς Γαλλίαν, καὶ ἴσως καὶ εἰς ἄλλας τινὰς περι-
πτώσεις, καθ' ὅς δὲν ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν οὔτε ἀποσπάσματα
ἑορταστικῶν ἐπιστολῶν του.

Ἐκ τῶν ἑορταστικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀθανασίου οὐδεμία ἐ-
σώθη μέχρις ἡμῶν πλήρης εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον, εἰ μὴ μό-
νον ἀποσπάσματά τινα ἐκ τῶν 22, 24, 28, 29, 39, 40, 42, 43 καὶ
45 ἐπιστολῶν. Εὐτυχῶς ὅμως ἐσώθησαν πλήρεις ἐν Συριακῇ με-
ταφράσει αἱ 1 - 7, 10 - 14 καὶ 17 - 20, ἐξ ὧν ἡ τελευταία κολο-
δή, ἥτοι ἐν ὅλῳ 16 ἐπιστολαί, αἵτινες, μεταφρασθεῖσαι ἐκεῖθεν
ἐξεδόθησαν εἰς τὴν Λατινικὴν, περιληφθεῖσαι εἰς τὴν συλλογὴν
Migne P. G. 26, 1360 - 1432, βραδύτερον δὲ μεταγλωττισθεῖσαι
πάλιν ἐκ τῆς Συριακῆς εἰς τὴν Ἀγγλικὴν, κατεχωρίσθησαν εἰς
τὸν 4ον τόμον τῆς σειρᾶς τῶν Nicene and Post Nicene Fathers,
σελ. 506 - 549, καὶ ἐκεῖθεν Ἑλληνιστὶ ἔνα περιληφθῶν εἰς τὸν
παρόντα τόμον, διὰ πρώτην φοράν δημοσιευόμεναι παρ' ἡμῶν.

Ἡ σπουδαιότης τῶν ἑορταστικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀθανασίου
ἔγκειται οὐ μόνον εἰς τὰς πληροφορίες τὰς ὁποίας ἀρυόμεθα ἐξ
αὐτῶν, τὰς ὁποίας οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν γνωρίζομεν, ἀλλὰ καὶ εἰς
τὸ ὅτι ἐξ αὐτῶν πληροφορούμεθα ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀθανα-
σίου εἰς τὴν ἰδικὴν του δικαιοδοσίαν τοῦλάχιστον, πλὴν τῆς νη-
στείας τῆς Τετάρτης καὶ τῆς Παρασκευῆς, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Ἐ-
πιφάνιον Κύπρου (Αἰρ. 16, 6), παρεδόθη ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων
(ὁλπ. Διδαχὴ Ἀποστόλων 8, 1), ἐτηρεῖτο νηστεία μόνον κατὰ τὴν
Μεγάλῃ Ἑβδομάδι μέχρι τοῦ μεσονυκτίου τοῦ Μ. Σαββάτου πρὸς
τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (Ἐπιστ. 1η, § 10), καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς
ἐποχῆς ἐκείνης εἰσάγεται ἡ πρὸ τοῦ Πάσχα τεσσαρακονθήμερος
νηστεία, καθ' ἣν ὅμως κατὰ τὰ Σάββατα καὶ τὰς Κυριακάς δὲν

(δ). Μ. Ἀθανασίου, Ἑορταστικὴ Ἐπιστολὴ 4η, παρ. 1: «Εἰς ἐκτέ-
λεσιν τοῦ καθήκοντός μου...».

ἐτηρεῖτο νηστεία (Ἐπιστ. 6, § 13) (ε). Σπουδαιοτάτην σημασίαν ἔχει καὶ ἡ 39ῃ πασχάλιος ἐπιστολή, δι' ἧς ὁ Ἀθανάσιος πληροφορεῖ τοὺς παραλήπτας αὐτῆς περὶ τῶν κανονικῶν διδλίων τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, δι' ὃν λόγον αὕτη προσέλαβεν ὕστερον κανονικὸν κύρος περιληφθεῖσα εἰς τὰς κανονικὰς συλλογὰς τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (βλ. Ράλλη καὶ Ποτλῆ μν. ἔργ. τόμ. Δ', σελ. 78, καὶ Πηδάλιον Νικοδήμου, σελ. 583 ἐξ.).

(ε). Πρβλ. καὶ καν. ἔστ' Ἀποστ., ΝΕ ΣΤ' Οἰκ. Συν., ΙΗ' Γάγγρας, ΙΕ' Πέτρου Ἀλεξανδρείας.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 1η

(Γραφείσα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ Πάσχα τὸ 329)

Περὶ νηστείας, σαλπύγων καὶ
ἐορτῶν

1. Δεῦτε, ἀγαπητοὶ μου, ὁ καιρὸς καλεῖ ἡμᾶς νὰ ἐορτάσωμεν τὴν ἐορτὴν τῶν ἐορτῶν. Πάλιν ὁ «Ἥλιος τῆς Δικαιοσύνης»¹, ἡ ἐνεργὸς αἰτία, ποὺ αἱ θεῖαι ἀκτῖνες τοῦ ἀνατέλλουν ἐπάνω μας, ἀναγγέλλει ἐκ τῶν προτέρων τὸν χρόνον τῆς ἐορτῆς, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡμεῖς, πιστοὶ εἰς αὐτὸν πρέπει νὰ ἐορτάσωμεν αὐτήν, μήπως ὅταν παρέλθῃ ὁ πρέπων καιρὸς, παρέλθῃ ἐπίσης καὶ ἡ ἰδική μας χαρά. Διότι ἡ ἐκτίμησις τοῦ χρόνου εἶναι ἐκ τῶν ἐπιτακτικωτέρων καθηκόντων ἡμῶν, ἐπειδὴ ἡ πρᾶξις εἶναι ἀρετὴ· ἔτσι ὥστε ὁ μακάριος Παῦλος, ὅταν συμβουλευῇ τὸν μαθητὴν του, διδάσκει αὐτὸν νὰ διακρίνῃ τοὺς καιροὺς, λέγων· «Νὰ ἐπιστατῆς ἐπιμελῶς εἰς στιγμὰς καταλλήλους καὶ εἰς στιγμὰς ἀκαταλλήλους»², ὥστε νὰ γνωρίζῃ καλῶς καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις νὰ πράττῃ ἐκάστοτε ἐκεῖνο ποὺ πρέπει, διὰ νὰ ἀποφεύγῃ τὴν κριτικὴν ὅτι δὲν ἐνήργησε καταλλήλως. Διότι ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, σύμφωνα μὲ τὸν τρόπον τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος³, διανέμει τὰ πάντα εἰς τὸν κατάλληλον χρόνον καὶ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅπως ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων φθάσῃ πανταχοῦ εἰς τὸν πρέποντα χρόνον. Ἔτσι ἡ «Σοφία τοῦ Θεοῦ», ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός, ὄχι ἀκαίρως, ἀλλ' εὐκαιρῶς «εἰς ψυχὰς ὁσίας μεταβαίνει φίλους Θεοῦ καὶ προφήτας κατασκευάζει»⁴, οὕτως ὥστε ἂν καὶ πάρα πολλοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι, ποὺ πα-

1. Μαλ. 4, 2.

2. Β' Τιμ. 4, 2.

3. Ἐκκλ. 3, 7.

4. Σοφ. Σολ. 7, 27.

ρεκάλουν δι' αὐτόν καὶ ἔλεγον· «Εἴθε ἡ Σωτηρία τοῦ Ἰσραὴλ νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν Σιών!»⁵. Καὶ ἡ Σύζυγος, καθὼς εἶναι γραμμένο εἰς τὸ ᾠσμα ᾠσμάτων, παρεκάλει καὶ ἔλεγεν· «ὦ, νὰ ᾔσο υἱὸς τῆς ἀδελφῆς μου καὶ νὰ εἶχες θηλάσῃ τοὺς μαστοὺς τῆς μητρός μου!»⁶. Νὰ ᾔσο ὁμοῖος μὲ τὰ τέκνα τῶν ἀνθρώπων, καὶ νὰ ἀνελάμβανες ἐπάνω σου τὰ ἀνθρώπινα πάθη χάριν ἡμῶν! Οὐχ ἦττον, ὁ τῶν ὅλων Θεός, ὁ ποιητὴς τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, Αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὰ ἡμέτερα καλύτερον ἀπὸ ἡμᾶς, ἐνῶ, ὡς καλὸς ἰατρός, συμβουλεύει εἰς εὐκαιρον ὑπακοὴν — διὰ τῆς ὁποίας μόνῃς ἡμποροῦμεν νὰ θεραπευθῶμεν, ἔτσι ἐπίσης ἀποστέλλει Ἐκεῖνον ὅχι εἰς καιρὸν ἀκατάλληλον, ἀλλ' εἰς τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, λέγων· «Εἰς καιρὸν κατάλληλον καὶ εὐνοϊκὸν εἰσήκουσα τὴν προσευχὴν σου καὶ εἰς ἡμέραν σωτηρίας σέ ἐβοήθησα»⁷.

2. Καί, διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ὁ μακάριος Παῦλος, προτρέπων ἡμᾶς νὰ σημειώνωμεν τὸν καιρὸν τοῦτον, ἔγραψε, λέγων· «Ἰδοὺ τώρα εἶναι καιρὸς εὐνοίας, σήμερον εἶναι ἡμέρα σωτηρίας»⁸. Εἰς καταλλήλους εὐκαιρίας ἐπίσης, προσεκάλει τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς τὰς Λευϊτικὰς ἐορτὰς διὰ στόματος τοῦ Μωϋσέως, λέγων· «Εἰς τρεῖς καιροὺς κατ' ἔτος θὰ μέ ἐορτάζετε»⁹, (ἡ μία ἐκ τῶν ὁποίων, ἀγαπητοί μου, πλησιάζει τώρα), κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ σάλπιγγες τῶν ἱερῶν μὲ τοὺς ἤχους τῶν προσκαλοῦν εἰς τὴν τέλεισίν της, καθὼς ὁ ἅγιος ψαλμωδὸς παρήγγειλε νὰ κάμνουν, λέγων· «Σαλπίζατε μὲ τὰς σάλπιγγας τὴν ἡμέραν τῆς πανσελήνου, κατὰ τὴν (πάνδημον) ἡμέραν τῆς ἐορτῆς σας»¹⁰. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἡ παραγγελία αὐτὴ μᾶς ἐπιτάσσει νὰ σαλπίζωμεν κατὰ τὰς πανσελήνους, καὶ κατὰ τὰς πανηγυρικὰς ἡμέρας, Οὗτος ἔχει ὀρίσει μίαν σημαντικὴν ἡμέραν ἐξ αὐτῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ φῶς τῆς σελήνης τελειοῦται πλή-

5. Ψαλμ. 13, 7.

6. ᾠσμα 8, 1.

7. Ἦσ. 49, 8.

8. Β' Κορ. 6, 2.

9. ἜΕ. 23, 14.

10. Ψαλμ. 80, 4.

ρως, πρᾶγμα πού ἦτο τότε τύπος, ὡς εἶναι καὶ αὐτὴ τῶν σαλπίγγων. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθὼς ἐλέχθη, προσκαλοῦν εἰς τὰς ἐορτάς, κάποτε εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον πρὸς νηστείαν καὶ πρὸς πόλεμον. Καὶ τοῦτο ἐγίνετο οὐχὶ ἄνευ ἱεροπρεπειας, οὔτε κατὰ τύχην, ἀλλ' ὁ ἦχος οὗτος τῶν σαλπίγγων ὠρίσθη ἔτσι ὥστε κάθε ἄνθρωπος νὰ ἡμπορῇ νὰ προσέλθῃ καὶ νὰ λάβῃ μέρος εἰς ἐκεῖνο τὸ γεγονός τὸ ὁποῖον ἀνηγγέλλετο. Καὶ τοῦτο ὠφείλε νὰ γνωσθῇ ὅχι ἀπλῶς ἀπὸ ἐμέ, ἀλλ' ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, ὅταν ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν Μωϋσῆν, καὶ εἶπεν, ὡς εἶναι γραμμένον εἰς τὸ βιβλίον τῶν Ἀριθμῶν «Καὶ ὁ Κύριος ὠμίλησεν εἰς τὸν Μωϋσῆν, λέγων· Κάμε διὰ τὸν ἑαυτὸν σου δύο σάλπιγγας· ἀπὸ ἄργυρον θὰ κατασκευάσῃς αὐτάς καὶ θὰ χρησιμεύουν νὰ συγκαλῇς τὸν λαόν»¹¹ — πολὺ ὀρθῶς δι' ἐκείνους, πού ἐδῶ ἀγαποῦν αὐτόν. Οὕτως ὥστε νὰ ἡμποροῦμεν νὰ γνωρίζωμεν ὅτι τὰ πράγματα αὐτὰ εἶχον σχέσιν μὲ τοὺς χρόνους τοῦ Μωϋσέως — μάλιστα, ἔπρεπε νὰ τηροῦνται ἐπὶ ὅσον καιρὸν διαρκοῦσεν ἡ σκιά, ἐπειδὴ τὸ ὄλον πρᾶγμα ὠρίσθη πρὸς χρῆσιν, «μέχρι τοῦ καιροῦ τῆς διορθώσεως»¹². «Διότι, λέγει, ἐάν ἐκστρατεύσῃτε πρὸς πόλεμον εἰς τὴν χώραν σας ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν σας, οἱ ὁποῖοι ἠγέρθησαν ἐναντίον σας»¹³ (διότι τὰ πράγματα αὐτὰ ἀναφέρονται εἰς τὴν χώραν, καὶ ὅχι μακρύτερα ἀπὸ αὐτήν), «τότε θὰ διακηρύξετε μὲ τὰς σάλπιγγας, καὶ ὁ Κύριος θὰ σᾶς ἐνθυμηθῇ καὶ θὰ λυτρωθῇτε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς σας». Καὶ ὅχι μόνον εἰς περιπτώσεις πολέμων ἐσάλπιζαν μὲ τὰς σάλπιγγας, ἀλλὰ καὶ δυνάμει τοῦ νόμου ὑπῆρχεν ἐπίσης πανηγυρικὸν σάλπισμα. Ἐδῶ ὁ ἴδιος πάλιν συνεχίζει λέγων· «Καὶ εἰς τὴν ἡμέραν τῆς χαρᾶς σας, καὶ εἰς τὰς ἐορτάς σας, καὶ τὰς νομηνίας σας, θὰ σαλπίζετε μὲ τὰς σάλπιγγας»¹⁴. Καὶ κανεὶς ἅς μὴ νομίσῃ τοῦτο ἀσήμαντον καὶ ὑπόθεσιν ἀξίαν καταφρονήσεως ἐάν ἀκούῃ ὅτι ὁ νόμος διατάσσει τὸν σεβασμὸν τῶν σαλπίγγων· τοῦτο εἶναι πρᾶγμα θαυμάσιον καὶ φοβερόν. Διότι ὑπεράνω ἄλλης φωνῆς ἢ ὀργᾶς

11. Ἀριθ. 10, 1, 2.

12. Ἐβρ. 9, 10.

13. Ἀριθ. 10, 9.

14. Ἀριθ. 10, 10.

νου, ἡ σάλπιγξ εἶναι ἀφυπνιστικὴ καὶ φοβερὰ. "Ἐτσι ὁ Ἰσραὴλ ἐλάμβανεν ὁδηγίας διὰ τοῦ μέσου τούτου, διότι οὗτος ἦτο τότε νήπιος. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ θεωρῇται ἡ προκήρυξις ἀπλῶς ἀνθρώπινος, ἐνῶ ἦτο ὑπερανθρώπινος, οἱ ἦχοι αὐτῆς παρωμοιάζοντο μὲ ἐκείνους ποὺ ἤκουον νὰ ἐκπέμπωνται ὅταν ἦσαν ἐμπρὸς εἰς τὸ ὄρος¹⁵. Καὶ ὑπενθύμιζον εἰς αὐτοὺς τὸν νόμον, ποὺ εἶχε τότε δοθῇ εἰς αὐτούς, διὰ νὰ φυλάττουν αὐτόν.

3. Διότι ὁ νόμος ἦτο ἀξιοθαύμαστος, καὶ ἡ σκιά ἦτο θαυμαστή, ἄλλως δὲν θὰ ἐπροξενοῦσε φόβον καὶ δέν θὰ ἐπροκαλοῦσε σεβασμὸν εἰς ἐκείνους, ποὺ ἤκουον αὐτὸν καὶ μάλιστα εἰς ἐκείνους, ποὺ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον δὲν ἤκουον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔβλεπον ἐκεῖνα τὰ πράγματα. Τώρα τὰ πράγματα αὐτὰ ἦσαν τύποι καὶ ἐγίνοντο ὡς ἐν σκιᾷ. Ἀλλ' ὥς προχωρήσωμεν εἰς τὸ νόημα καὶ, ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, ἀφοῦ ἀφήσωμεν τὸν τύπον κατὰ μέρος, ὥς ἔλθωμεν εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὥς ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν πρὸς τὰς ἱερατικὰς σάλπιγγας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, αἱ ὁποῖαι σαλπίζουσιν δυνατὰ καὶ καλοῦν ἡμᾶς, τὴν μίαν φορὰν πρὸς πόλεμον, καθὼς ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· «Ἡ πάλῃ ἡμῶν δὲν γίνεται πρὸς σάρκα καὶ αἷμα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς δυνάμεις, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ παρόντος αἰῶνος, πρὸς τὰ πονηρὰ πνεύματα εἰς τοὺς οὐρανοὺς»¹⁶. Τὴν ἄλλην φορὰν ἡ κλῆσις γίνεται πρὸς τὴν παρθενίαν καὶ τὴν αὐταπάρνησιν, καὶ τὴν συζυγικὴν ἁρμονίαν, ἡ ὁποία λέγει εἰς τὰς παρθένους τὰ ἁρμόζοντα εἰς τὴν παρθενίαν, καὶ πρὸς ἐκείνους, ποὺ ἀγαποῦν τὸν ἐγκρατῆ τρόπον ζωῆς, τὰ ἁρμόζοντα εἰς τὴν ἐγκράτειαν, καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ εἶναι ἔγγαμοι¹⁷, τὰ πρέποντα εἰς τὸν ἔντιμον γάμον, καὶ ἔτσι ἀπονέμει εἰς ἕκαστον τὰς ἁρμοζούσας εἰς αὐτὸν ἀρετὰς καὶ τὴν δικαίαν ἀνταμοιβήν. Κάποτε ἡ κλῆσις γίνεται πρὸς νηστείαν καὶ κάποτε πρὸς μετοχὴν εἰς ἑορτήν. Ἀκούσατε πάλιν τὸν αὐτὸν ἀπόστολον ποὺ σαλπίζει τὴν σάλπιγγα καὶ προκηρύσσει· «Τὸ Πάσχα ἡμῶν

15. Ἔε. 19, 16.

16. Ἐφεσ. 6, 12.

17. Πρβλ. Α' Κορ. 7, 2, 5.

ὁ Χριστὸς ποὺ ἐθυσιάσθη ὑπὲρ ἡμῶν. "Ὡστε ὡς ἐορτάζουμεν ὄχι μὲ παλαιὰν ζύμην, μήτε μὲ ζύμην κακίας καὶ πονηρίας»¹⁸. Ἐάν δὲ θέλῃς νὰ ἀκούσῃς σάλπιγγα πολὺ μεγαλυτέραν ἀπὸ ὅλας ταύτας, ἀκούσον τὸν Σωτῆρα ἡμῶν, ποὺ λέγει· «Κατὰ τὴν τελευταίαν καὶ μεγάλην ἡμέραν τῆς ἐορτῆς ὁ Ἰησοῦς ἐστάθη καὶ ἔκραξε, λέγων· Ἐάν κάποιος διψᾷ ὡς ἔλθῃ πρὸς ἐμὲ καὶ ὡς πίῃ»¹⁹. Διότι συνέβη ὁ Σωτὴρ νὰ καλέσῃ ἡμᾶς ὄχι ἀπλῶς εἰς κάποιαν ἐορτὴν ἀλλ' εἰς «τὴν μεγάλην ἐορτήν». Ἐάν ἀπλῶς θὰ εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ ἀκούσωμεν, καὶ νὰ συμμορφωθῶμεν πρὸς τὴν πρόσκλησιν κάθε σάλπιγγος.

4. Διότι ἐφ' ὅσον, ὡς προεῖπα, ὑπάρχουν διάφοροι προσκλήσεις ἀκροάσου ὡσάν εἰς εἰκόνα, τὸν προφήτην ποὺ σαλπίζει τὴν σάλπιγγα· καὶ ὕστερον, ἀφοῦ θὰ ἔχῃς στραφῇ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, νὰ εἶσαι ἔτοιμος νὰ ἀκούσῃς τὴν ἀναγγελίαν τῆς σάλπιγγος, διότι εἶπε· «Σαλπύσατε μὲ τὴν σάλπιγγα εἰς τὴν Σιών, ἀγιάσατε τὴν νηστείαν»²⁰. Αὕτῃ εἶναι προειδοποιητικὴ σάλπιγξ καὶ ἐντέλλεται μὲ μεγάλην σοβαρότητα, ὅτι ὅταν νηστεύωμεν, ὀφείλομεν νὰ ἀγιάζωμεν τὴν νηστείαν. Διότι ὄχι ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ ἐπικαλοῦνται τὸν Θεόν, ἀγιάζουν τὸν Θεόν, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ δυσφημοῦν Αὐτόν· καὶ ὁμῶς ὄχι Ἐκεῖνον — τοῦτο εἶναι ἀδύνατον — ἀλλὰ τὸν ἰδικόν των νοῦν περὶ Αὐτοῦ· διότι Ἐκεῖνος εἶναι ἅγιος καὶ εὐφραίνεται ἐν τοῖς ἁγίοις²¹. Καὶ ἐπομένως ὁ μακάριος Παῦλος ψέγει ἐκείνους ποὺ ἀτιμάζουν τὸν Θεόν· «Οἱ παραβάται τοῦ νόμου ἀτιμάζουν τὸν Θεόν»²². Ἔτσι λοιπόν, διὰ νὰ κάμῃ διαχωρισμὸν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μολύνουν τὴν νηστείαν, λέγει ἐδῶ «ἀγιάσατε τὴν νηστείαν». Διότι πολλοί, ἐνῶ εἶναι πρόθυμοι νὰ νηστεύουν, μολύνουν τοὺς ἑαυτοὺς των μὲ τὰς σκέψεις τῶν καρδιῶν των, κάποτε μὲ τὸ νὰ κάμνουν κακὸν εἰς τοὺς ἀδελφούς των, καὶ κάποτε μὲ τὸ νὰ τολμοῦν νὰ ἐξαπατοῦν. Καὶ διὰ νὰ μὴ μνημονεύσωμεν τίποτε ἄλλο,

18. Α' Κορ. 5, 7, 8.

19. Ἰωάν. 7, 37.

20. Ἰωήλ 2, 15.

21. Πρβλ. Ψαλμ. 15, 3.

22. Ρωμ. 2, 23.

υπάρχουν και πολλοί, που άνεθάζουν τους έαυτούς των υπεράνω τών πλησίον αὐτῶν, και προκαλοῦν με τοῦτο μεγάλην ήθικην ζημίαν. Διότι ή επίδειξις τής νηστείας οὐδέν καλόν έκαμεν εις τόν Φαρισαίον καιτοι οὗτος ένήστευε δις τής έβδομάδος²³, μόνον διότι οὗτος άνέβαζε τόν έαυτόν του παραπάνω άπό τόν τελώνην. Κατά τόν ίδιον τρόπον ό Λόγος έψεξε τους υιούς του 'Ισραήλ λόγω μιᾶς τοιαύτης νηστείας, ως αὐτή, προτρέπων αὐτούς διά του προφήτου 'Ησαίου, και λέγων· «Δέν εἶναι αὐτή ή νηστεία, που άρέσει εις έμέ, και ή ήμέρα κατά την όποιαν ό άνθρωπος πρέπει νά έκδηλώνη την ταπεινώσιν τής ψυχής του.

Οὔτε έάν κάμψης ως κρίκον τόν τράχηλόν σου, εις ένδειξιν ταπεινώσεως, και στρώσης τρίχινον σάκκον και στρώμα στάκτης υποκάτω αὐτοῦ, οὔτε τότε θά καλέσητε την νηστείαν σας ευάρεστον εις έμέ»²⁴. Πώς θά ήμπορέσωμεν νά άποδείξωμεν ότι εἴμεθα τὸ ειδος εκείνο τών προσώπων, που θά έπρεπε νά εἴμεθα όταν νηστεύωμεν, και όποία πρέπει νά εἶναι ή νηστεία μας, άκούσατε πάλιν τόν Θεόν που διατάσσει τόν Μωϋσῆν, και λέγει, ως έχει γραφή εις τὸ Λευιτικόν²⁵. «Και ό Κύριος ώμίλησεν εις τόν Μωϋσῆν, λέγων. 'Η δεκάτη ήμέρα του έβδόμου μηνός τούτου, θά εἶναι ήμέρα έξιλαστήριος. Κατ' αὐτήν θά γίνεται συνάθροισις του λαοῦ και ή ήμέρα αὐτή θά εἶναι άγία διά σᾶς· και θά ταπεινώσετε τάς ψυχάς σας, και θά προσφέρετε την θυσίαν του όλοκαυτώματος πρὸς τόν Κύριον». Και μετὰ ταῦτα, διά νά ήμπορῇ ό νόμος νά όρίζεται πρὸς τόν σκοπόν τουτον, προσθέτει· «Κάθε ψυχή, που δέν θά ταπεινώσῃ τόν έαυτόν της, κατά την ήμέραν αὐτήν, θά έξολοθρεῖθῃ έκ του λαοῦ αὐτῆς»²⁶.

5. 'Ιδού άδελφοί μου, πόσα ήμπορεῖ νά κάμη ή νηστεία, και διά τοῦτο ό νόμος έντέλλεται εις ήμᾶς πώς νά νηστεύωμεν όρθῶς. 'Οφειλομεν λοιπόν νά νηστεύωμεν όχι μόνον με τὸ σῶμα, αλλά και με την ψυχήν. 'Αλλ' ή ψυχή έχει ταπεινώσιν, όταν δέν άκολουθῇ πονηράς

23. Λουκ. 18, 12.

24. 'Ησ. 58, 5.

25. Λευιτ. 2, 26 εἰς.

26. Λευιτ. 23, 29.

σκέψεις, αλλά τρέφεται με τὰς καταλλήλους ἀρετάς. Διότι αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ κακίαι εἶναι ἡ τροφή τῆς ψυχῆς καὶ ἡμπορεῖ νὰ τρέφεται εἴτε ἀπὸ τὴν μὲν εἴτε ἀπὸ τὴν δὲ ἀπὸ τὰς δύο τροφὰς καὶ ἔτσι νὰ ἀποκλίνη πρὸς τὴν μίαν ἐκ τῶν δύο, συμφώνως πρὸς τὴν βούλησίν της. Ἐὰν ἀποκλίνη πρὸς τὴν ἀρετὴν θὰ τρέφεται με ἀρετάς, με δικαιοσύνην, με ἐγκράτειαν, με πραότητα, με δύναμιν, καθὼς ὁ Παῦλος λέγει· «ἐντρεφόμενος με τοὺς λόγους τῆς ἀληθείας»²⁷. Τέτοια ἦτο καὶ ἡ περίπτωσις με τὸν Κύριον ἡμῶν, ὁ ὁποῖος εἶπεν· «Ἰδική μου τροφή εἶναι νὰ πράττω τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου, πού εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς»²⁸. Ἐὰν ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχη ἔτσι με τὴν ψυχὴν καὶ αὕτη ἀποκλίνη πρὸς τὴν κακίαν, τότε τρέφεται ὄχι με τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ με τὴν ἁμαρτίαν. Διότι ἔτσι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, περιγράφον τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ τὰς τροφὰς των, ἀνεφέρετο εἰς τὸν διάβολον, ὅταν ἔλεγε· «Παρέδωκας αὐτὸν διὰ νὰ γίνῃ τροφή τῶν Αἰθιοπῶν»²⁹. Διότι αὕτη εἶναι ἡ τροφή τῶν ἁμαρτωλῶν. Καὶ καθὼς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοὺς Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἐπουράνιος ἄρτος, εἶναι ἡ τροφή τῶν ἁγίων, σύμφωνα με τὸν λόγον αὐτοῦ· «Ἐὰν δὲν φάγετε τὸ σῶμα μου καὶ δὲν πῖετε τὸ αἷμα μου»³⁰, ἔτσι καὶ ὁ διάβολος εἶναι ἡ τροφή τῶν ἀκαθάρτων καὶ ἐκείνων πού δὲν κάμνουν τίποτε ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ φωτός, ἀλλὰ ἐργάζονται τὰ ἔργα τοῦ σκότους. Ἐπομένως, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ καὶ ἀποσπάσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὰ κακὰ ἔργα, ἐντέλλεται εἰς αὐτοὺς νὰ τρέφονται με τὴν τροφήν τῆς ἀρετῆς, ἥτοι τῆς ταπεινοφροσύνης, τοῦ ταπεινοῦ φρονήματος διὰ νὰ ὑπομένουν τὰς ταπεινώσεις, τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Διότι ἡ τοιαύτη νηστεία, ὡς αὕτη, δὲν κερδίζει μόνον τὴν συγγνώμην διὰ τὰς ψυχὰς, ἀλλὰ με τὸ νὰ εἶναι ἁγία, προπαρασκευάζει τοὺς ἁγίους, καὶ ἀνυψώνει αὐτοὺς ὑπεράνω τῆς γῆς.

6. Πράγματι δέ, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ εἰπω εἶναι τὸ θαυμαστόν· μάλιστα πρόκειται δι' ἐκεῖνα τὰ πράγματα, πού εἶναι πολὺ θαυμαστά, τὰ ὁποῖα, ἐν

27. Πρβλ. Α' Τιμ. 4, 6.

28. Ἰωάν. 4, 34.

29. Ψαλμ. 73, 14.

30. Ἰωάν. 6, 53.

τούτοις οὐδαμῶς ἀπέχουν τῆς ἀληθείας, καθὼς ἡμπορεῖτε νὰ πληροφορηθῆτε ἀπὸ τὰς ἀγίας Γραφάς. Ὅτι ὁ μέγας Μωϋσῆς, ὅταν ἐνήστευε, συνωμιλοῦσε μὲ τὸν Θεόν, καὶ ἐλάμβανε τὸν νόμον. Ὁ μέγας καὶ ἅγιος Ἡλίας, ὅταν ἐνήστευεν, ἐκρίνετο ἄξιος νὰ θλέπη θείας ὁράσεις, καὶ τέλος ἀνελήφθη κατ' ὅμοιον τρόπον μὲ Ἐκείνον, ὁ ὁποῖος ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Καὶ ὁ Δαυνὴλ, ὅταν ἐνήστευεν, ἂν καὶ ἀκόμη ἦτο πολὺ νέος, ἐγένετο ἄξιος νὰ γνωρίσῃ τὸ μυστήριον, καὶ μόνος αὐτὸς ἐνόησε τὰ μυστικὰ τοῦ βασιλέως, καὶ κατηξιώθη νὰ ἴδῃ θείας ὁράσεις. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διάρκεια τῆς νηστείας τῶν ἀνθρώπων τούτων ἦτο θαυμαστή, καὶ αἱ ἡμέραι ἐμακρύνοντο, κανεὶς ἄνθρωπος ἄς μὴ ἀποδειχθῇ τόσον ἐπιπόλαιος, ὥστε νὰ περιπέσῃ εἰς ἀπιστίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἄς πιστεύῃ καὶ ἄς γνωρίζῃ, ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀρκοῦν νὰ τρέφουν πνευματικῶς ἐκείνους, ποὺ ἀκούουν, καὶ ἐπέχουν δι' αὐτοὺς θέσιν ὄλων τῶν τροφῶν. Διότι καὶ ἄγγελοι κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον συντηροῦνται, παρὰ μόνον μὲ τὸ νὰ θλέπουν πάντοτε τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Σωτῆρος, οἱ ὁποῖοι εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἔτσι καὶ ὁ Μωϋσῆς, ἐφ' ὅσον χρόνον συνωμιλοῦσε μὲ τὸν Θεόν, ἐνήστευε πράγματι σωματικῶς, ἀλλ' ἐτρέφετο μὲ τὰ θεῖα λόγια. Ὅταν δὲ οὗτος κατέβῃ ἀπὸ τὸ ὄρος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ Θεὸς ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ, ἡσθάνετο πεῖναν, ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Διότι δὲν ἐλέγχθη ὅτι οὗτος ἐνήστευσε περισσότερον ἀπὸ τεσσαράκοντα ἡμέρας — ἐκείνας κατὰ τὰς ὁποίας συνωμιλοῦσε μὲ τὸν Θεόν — Καί, γενικῶς, ὁ καθεὶς ἀπὸ τοὺς ἀγίους, ἐκρίνετο ἄξιος μιᾶς παρομοίας ὑπερφυσικῆς διατροφῆς.

7. Διὰ τοῦτο, ἀγαπητοί μου, ὅταν διατρέφωμεν τὰς ψυχὰς μας μὲ θεῖαν τροφήν, μὲ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ νηστεύωμεν σωματικῶς ἀπὸ ἐξωτερικὰ φαγητά, ἄς φυλάττωμεν αὐτὴν τὴν μεγάλην καὶ σώζουσαν νηστείαν, καθὼς ἀρμόζει εἰς ἡμᾶς. Ἀκόμη καὶ οἱ ἁμαθεῖς Ἰουδαῖοι ἔλαβον τὴν θεῖαν τροφήν των, ἂν καὶ τὸν τύπον αὐτῆς, ὅταν ἔφαγον τὸν ἄμνόν κατὰ τὸ Πάσχα. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐνόησαν τὸν τύπον, ἀκόμη καὶ σήμερον τρώγουν τὸν ἄμνόν, πλανάμενοι εἰς τοῦτο, ὅτι εὕρισκονται ἔξω τῆς πόλεως καὶ

τῆς ἀληθείας. Ἐφ' ὅσον χρόνον ἡ Ἰουδαία καὶ ἡ πόλις ὑπῆρχον, ἦσαν τύπος, καὶ ἄρνιον, καὶ σκιά, καθόσον ἔτσι διέτασεν ὁ νόμος³¹. Ταῦτα ὅμως δὲν θά ἐγίνοντο εἰς ἄλλην πόλιν, ἀλλ' εἰς τὴν χώραν τῆς Ἰουδαίας, καὶ εἰς κανέν ἄλλο μέρος ἔξω τῆς γῆς τῆς Ἰουδαίας. Καὶ ἐκτὸς τούτου, ὁ νόμος διέτασεν αὐτοὺς νὰ προσφέρουν ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίας, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο θυσιαστήριον, παρὰ μόνον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Διότι, ἕνεκα τούτου, μόνον εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην εἶχεν οἰκοδομηθῆ θυσιαστήριον καὶ ναός, καὶ δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ τελοῦν τὰς τοιαύτας τελετὰς εἰς καμμίαν ἄλλην πόλιν, οὕτως ὥστε, ὅταν θά ἔφθανε τὸ τέλος τῆς πόλεως ταύτης, τότε καὶ αἱ τελεταὶ ἐκείναι, πού ἦσαν εἰκονικαί, νὰ ἡμποροῦν ἐπίσης νὰ καταργηθοῦν.

8. Προσέξατε τώρα ἡ πόλις ἐκείνη, ἀφ' οὗτου ἤλθεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἔφθασεν εἰς τὸ τέλος τῆς, καὶ ὁλόκληρος, ἡ χώρα τῶν Ἰουδαίων ἐρημώθη, ἔτσι ὥστε ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν γεγονότων τούτων (καὶ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην περισσοτέρων ἀποδείξεων, ἐπειδὴ εἴμεθα θέsbαι-οι ὡς αὐτόπται τοῦ γεγονότος), κατ' ἀνάγκην, ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ καὶ τὸ τέλος τῆς σκιᾶς. Καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μάθετε ταῦτα ἀπὸ ἐμέ, ἐφ' ὅσον ἡ ἱερὰ φωνὴ τοῦ προφήτου προεῖπε, κράζουσα· «Ἰδοὺ ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη τρέχουν οἱ πόδες Ἐκείνου, ὁ ὁποῖος φέρει χαρμόσουν εἰδήσιν καὶ ἀναγγέλλει εἰρήνην»³². Ποῖον δὲ εἶναι τὸ μήνυμα, πού οὗτος ἀναγγέλει, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνο πού πρόκειται ἐν συνεχείᾳ νὰ εἴπῃ εἰς αὐτοὺς· «Ἐόρταζε, ὦ Ἰούδα, τὰς ἐορτάς σου· ἐκπλήρωσε τὰς ὑποσχέσεις σου πρὸς τὸν Κύριόν σου. Διότι δὲν θά ἐπαναλάβουν πλέον ἐκεῖνο πού κατέστη παλαιόν· ἐτελείωσε, κατηργήθη. Ἀνέβη ἐκεῖνος πού ἐμφυσᾷ εἰς τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σὲ ἐλευθερώνει ἀπὸ τὰς θλίψεις»³³. Τώρα ποῖος εἶναι Ἐκεῖνος πού ἀνέβη; θά ἡμποροῦσε τις νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, διὰ νὰ ἡμπορέσουν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἔστω καὶ ἀπὸ τὴν καύχησιν τῆς σκιᾶς. Οὐτε εἶναι ἐντελῶς ἀσήμαντον πρᾶγμα νὰ προσέξωμεν εἰς τὴν ἔκφρα-

31. Δευτ. 12, 11, 13, 14.

32. Ναοὺμ 2, 1.

33. Ναοὺμ 2, 1-2.

σιν: «Ἐτελείωσεν» ἀνέβη Ἐκεῖνος, πού ἐμφυσᾷ. Διότι τίποτε δὲν εἶχε τελειώσει, πρὶν ἢ ἀναβῆναι Ἐκεῖνος, πού ἐμφυσᾷ. Ἀλλὰ μόλις οὗτος ἀνέβη, ἐτελείωσε. Ποῖος λοιπὸν ἦτο ἐκεῖνος, ὃ Ἰουδαῖοι, καθὼς προεῖπα; Ἐὰν ἦτο ὁ Μωϋσῆς, ἡ ἔκφρασις θὰ ἦτο λανθασμένη, διότι ὁ λαὸς δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν γῆν εἰς τὴν ὁποίαν μόνον εἶχεν ἐντολὴν νὰ τελῇ τοὺς τύπους αὐτοῦς. Ἀλλ' ἐὰν ἦτο ὁ Σαμουὴλ, ἢ ἄλλος κανεὶς ἀπὸ τοὺς προφήτας, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, θὰ ἦτο παραποίησις τῆς ἀληθείας· διότι μέχρι τότε αἱ τελεταὶ αὗται ἐγίνοντο εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἡ πόλις ὑφίστατο. Διότι ἦτο ἀναγκαῖον ὅπως, ἐφ' ὅσον ἡ πόλις ὑφίστατο, αἱ τελεταὶ αὗται γίνωνται. Ἔτσι λοιπὸν, ἀγαπητοί μου, δὲν ἦτο κανεὶς ἐξ αὐτῶν, Ἐκεῖνος πού ἀνέβη. Ἀλλ' ἐὰν ἠθέλατε δώσει προσοχὴν εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ὑποθέσεως, καὶ νὰ ἀπέχετε ἀπὸ τοὺς ἐθραϊκοὺς μύθους, ἰδοὺ ὁ Κύριος ἡμῶν, ὁ ὁποῖος ἀνῆλθεν καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον τῶν μαθητῶν του καὶ εἶπεν εἰς αὐτούς: «Λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον»³⁴. Διότι, ἐφ' ὅσον χρόνον ἐγίνοντο ταῦτα, τὰ πάντα ἐτελείωσαν, ἐπειδὴ τὸ μὲν θυσιαστήριον κατεστράφη, τὸ δὲ παραπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη· καὶ μολονότι ἡ πόλις δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐρημωθῆ, τὸ θδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως ἦτο ἕτοιμον νὰ καθίσῃ εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, καὶ ἡ πόλις καὶ αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς ἐκεῖναι διατάξεις ἔμελλον νὰ λάθουν τὴν τελευταίαν τέλεσιν των,

9. Ἀπὸ τότε ἔχομεν ξεπεράσει τὸν χρόνον ἐκεῖνον τῶν τύπων, καὶ δὲν κάμνομεν πλέον τελετὰς ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλ' ἔχομεν στραφῆ τρόπον τινὰ πρὸς τὸν Κύριον· «Διότι ὁ Κύριος εἶναι τὸ Πνεῦμα, ὅπου δέ εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου ἐκεῖ εἶναι καὶ ἡ ἐλευθερία»³⁵. Καθὼς ἐδῶ ἀκούωμεν τὴν ἱερὰν σάλπιγγα, δὲν θυσιάζομεν πλέον ὑλικὸν ἀρνίον, ἀλλὰ τὸν ἀληθινὸν ἐκεῖνον Ἀμνόν, πού ἐθυσιάσθη· μάλιστα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, «Ὁ Ὅποῖος ὡς πρόβατον ὠδηγῆται εἰς τὴν σφαγὴν, ἄφρων ὡς ἀρνίον ἐνώπιον τοῦ κείροντος

34. Ἰωάν. 20, 22.

35. Β' Κορ. 3, 17.

αυτόν»³⁶. Ἀφοῦ δὲ ἐκαθαρίσθημεν μὲ τὸ πολύτιμον αἷμα Του, τὸ ὁποῖον ὁμιλεῖ καλυτέρους λόγους ἀπὸ ἐκείνους πού ὠμίλει τὸ αἷμα τοῦ "Αβελ, ἔχομεν φορέσει εἰς τοὺς πόδας μας ὑποδήματα τὴν ἐτοιμασίαν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ κρατοῦμεν εἰς τὰς χεῖρας μας τὴν ράβδον καὶ τὴν θακτηρίαν τοῦ Κυρίου, μὲ τὰς ὁποίας ἐνεδυναμώνετο ὁ ἅγιος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔλεγε· «Ἡ ράβδος σου καὶ ἡ θακτηρία σου, αὗται μὲ ἐνεδυνάμωσαν»³⁷. καὶ διὰ τὰς συνοψίζωμεν, ἀφοῦ ἐτοιμασθῶμεν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, καὶ περὶ οὐδενὸς μεριμνῶντες, διότι καθὼς ὁ μακάριος Παῦλος εἶπεν· «Ὁ Κύριος εἶναι πλησίον»³⁸, καὶ καθὼς ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν· «Εἰς ὥραν πού δὲν τὸν περιμένωμεν, ὁ Κύριος ἔρχεται. Ἄς νηστεύσωμεν λοιπὸν ὄχι μὲ τὴν παλαιάν ζύμην, οὔτε μὲ τὴν ζύμην τῆς κακίας καὶ τῆς πονηρίας, ἀλλὰ μὲ τὸν ἄζυμον ἄρτον τῆς εἰλικρινείας καὶ τῆς ἀληθείας. Καὶ ἀφοῦ ἀπεκδυθῶμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ ἔργα του, ἃς ἐνδυθῶμεν τὸν νέον ἄνθρωπον»³⁹, ὁ ὁποῖος ἔχει κτισθῇ κατὰ Θεόν», μὲ ταπεινοφροσύνην καὶ καθαρὰν συνειδήσιν, ἀσχολούμενοι μὲ τὴν μελέτην τοῦ νόμου νύκτα καὶ ἡμέραν. Καὶ ἀφοῦ ἀποβάλωμεν πᾶσαν ὑποκρισίαν καὶ ἀπάτην, ἀπορρίπτοντες μακρὰν ἡμῶν τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τὸν δόλον, ἃς ἀναλάβωμεν ἐπάνω μας τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἡμῶν, ὥστε νὰ γίνωμεν νέα κτίσις καὶ νὰ λάβωμεν τὸν νέον οἶνον, τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τὰς ἡμπορέσωμεν νὰ ἐορτάσωμεν ὅπως ἀρμόζει τὴν ἐορτὴν καὶ τὸν μῆνα τῶν νέων τούτων καρπῶν»⁴⁰.

10. Ἀρχὴν τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς κάμνομεν τὴν πέμπτην ἡμέραν τοῦ Φαρμουθι (Μαρτίου 31), εἰς τὴν ὁποίαν προσθέτοντες, σύμφωνα μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐξ ἁγίων καὶ μεγάλων ἡμερῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι σύμβολον τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου τούτου, ἡμέρας ἑξ, ἃς ἀναπαυθῶμεν καὶ ἃς σταματήσωμεν τὴν νηστείαν τὴν δεκάτην ἡμέραν τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι (Ἀπριλίου 5), κα-

36. Ἦσ. 53, 7.

37. Ψαλμ. 22, 4.

38. Φιλιπ. 4, 5.

39. Λουκ. 12, 40· Α' Κορ. 5, 8· Ἐφεσ. 4, 22-24.

40. Πρβλ. Δευτ. 16, 1.

τὰ τὸ ἅγιον Σάββατον τῆς ἑβδομάδος. Καὶ ὅταν ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἀγίας ἑβδομάδος ἐξημερώσῃ καὶ ὁ ἥλιος ἀνατείλῃ, κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ἡμέραν τοῦ αὐτοῦ μηνὸς (*Απριλίου 6), ἀπὸ τὴν ὁποίαν κάμνομεν ἀρχὴν καὶ λογαριάζομεν ἑπτὰ ἑβδομάδας μίαν πρὸς μίαν, ἃς ἐορτάσωμεν κατὰ τὴν ἀγίαν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, κατ' ἐκείνην δηλαδὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνετο μίαν φορὰν εἰς τοὺς Ἰουδαίους, τυπικῶς, ἡ ἐορτὴ τῶν ἑβδομάδων, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτοι παρεῖχον ἄφεςιν καὶ ἀπόσθεσιν χρεῶν καὶ πράγματι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο ἡμέρα ἀφέσεως ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Ἡμεῖς ἃς ἐορτάσωμεν τὴν ἐορτὴν κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, ὡς σύμβολον τοῦ μέλλοντος κόσμου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐδῶ λαμβάνομεν ὑπόσχεσιν ὅτι ἐφεξῆς θὰ ἔχωμεν ζωὴν ἀτελεύτητον. Τότε, ἀφοῦ διαβῶμεν ἐντεῦθεν θὰ ἐορτάσωμεν τὴν τελείαν ἐορτὴν μὲ τὸν Χριστόν, ἐνῶ θὰ κράζομεν μὲ μεγάλην φωνὴν καὶ θὰ λέγωμεν ὅπως καὶ οἱ ἅγιοι· «Θὰ περάσω εἰς τὸν τόπον τῆς θαυμαστῆς σκηνῆς, μέχρι τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, μὲ φωνὴν χαρᾶς καὶ εὐχαριστίας, μὲ τὴν κραυγὴν ἐκείνων ποὺ ἐορτάζουν»⁴¹. Ἀπὸ ὅπου ὁ πόνος, ἡ λύπη, καὶ ὁ στεναγμὸς ἔχουν φύγει μακράν, καὶ ἡ ἀγαλλίασις καὶ ἡ χαρὰ θὰ ἔλθουν ἐπάνω εἰς τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. Εἴθε νὰ κριθῶμεν ἄξιοι νὰ γίνωμεν μέτοχοι τῶν ἀγαθῶν τούτων.

11. "Ὡς ἐνθυμούμεθα τοὺς πτωχοὺς καὶ ἃς μὴ λησμονῶμεν νὰ συμπεριφερώμεθα μὲ ἀγαθότητα πρὸς τοὺς ξένους. Πρὸ πάντων, ἃς ἀγαπήσωμεν τὸν Θεόν μὲ ὅλην τὴν ψυχὴν μας, καὶ ὅλην μας τὴν δύναμιν, καὶ τὸν πλησίον μας ὅπως τοὺς ἑαυτοὺς μας. Οὕτως ὥστε νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ λάβωμεν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶδεν ὀφθαλμὸς ἀνθρώπου, οὔτε ἤκουσεν ἀνθρώπινον οὖς, καὶ τὰ ὁποῖα δὲν διενοήθη καρδίᾳ ἀνθρώπου, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς ἔχει ἐτοιμάσει δι' ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν αὐτόν⁴², διὰ τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον, τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

41. Ψαλμ. 41, 5.

42. Α' Κορ. 2, 9.

Ἀσπασθῆτε ἀλλήλους μὲ φίλημα ἁγίον. Ἀσπάζονται ὑμᾶς ὅλοι οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοί.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ πρώτη Πασχάλιος ἐπιστολὴ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 2 α

(Πάσχα 330)

1. Πάλιν, ἀδελφοί μου, ἔρχεται τὸ Πάσχα καὶ ἡ χαρὰ· πάλιν ὁ Κύριος ὠδήγησεν ἡμᾶς εἰς τὴν εὐκαιρίαν ταύτην· οὕτως ὥστε, ὅταν, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν, τρεφώμεθα μὲ τοὺς λόγους Του, ὀφειλομένον πρεπόντως νὰ τελῶμεν τὴν ἑορτὴν. Ὡς ἐορτάσωμεν λοιπὸν αὐτήν, καὶ μάλιστα ἅς χαρῶμεν τὴν οὐρανίαν χάραν μὲ τοὺς ἁγίους ἐκείνους, ποὺ πρὶν προεκήρυξαν ὁμοίαν ἑορτὴν, καὶ ἔγιναν εἰς ἡμᾶς παραδείγματα ἀναστροφῆς ἐν Χριστῷ. Διότι οὗτοι ὄχι μόνον ἐκρίθησαν ἄξι-οι ἐμπιστοσύνης νὰ ἐπιφορτισθοῦν μὲ τὴν φροντίδα τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλ' ἐὰν ἐρευνήσωμεν, θὰ ἴδωμεν, καθὼς εἶναι γεγραμμένον, ὅτι ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐφανερώνετο εἰς αὐτούς. Ἐπομένως «γίνεσθε μιμηταί μου»¹, ἔγραφεν ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Κορινθίους. Τώρα τὸ ἀποστολικὸν παράγγελμα προτρέπει ὅλους ἡμᾶς, ἐπειδὴ αἱ ἐντολαὶ ἐκείναι, τὰς ὁποίας οὗτος ἀπηύθυνε πρὸς τὰ ἄτομα, ἀπηύθυνεν αὐτάς ταυτοχρόνως πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους παντός τόπου, διότι ἦτο «διδάσκαλος ὅλων τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀλήθειαν»². Καί, γενικῶς, αἱ ἐντολαὶ ὅλων τῶν ἁγίων θιάζουν ἡμᾶς ὁμοίως, καθὼς ὁ Σολομὼν χρησιμοποιοεῖ τὰς παροιμίας, λέγων· «Ἀκούσατε, τέκνα μου, διδασχὴν σοφοῦ πατρὸς καὶ προσέξατε διὰ νὰ μάθετε σύνεσιν· διότι δίδω εἰς σᾶς δῶρον καλόν· μὴ ἐγκαταλείψητε τὸν νόμον μου. Διότι καὶ ἐγὼ ἤμην εὐπειθὴς υἱὸς εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ ἀγαπητὸς εἰς τὸ πρόσωπον τῆς μητρός μου»³. Διότι ὁ δίκαιος πατὴρ ἀνατρέπει καλῶς τὰ τέκνα του,

1. Α' Κορ. 4, 16.

2. Α' Τιμ. 2, 7.

3. Παρμ. 4, 1.

ὅταν εἶναι πρόθυμος νὰ διδάσκη ἄλλους, σύμφωνα μέ τὴν ἰδικήν του ὀρθὴν διαγωγὴν, οὕτως ὥστε, ὅταν ἀντιμετωπίζη ἀντίθεσιν, νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ ἀκούσῃ «Σὺ ποὺ διδάσκεις ἄλλους τὸν ἑαυτὸν σου δὲν διδάσκεις;»⁴ καὶ ἐντροπιασθῇ, ἀλλὰ μᾶλλον, ὅπως ὁ καλὸς ὑπῆρέτης, εἶναι δυνατόν καὶ τὸν ἑαυτὸν του νὰ σώσῃ καὶ ἄλλους νὰ κερδήσῃ. Καὶ ἔτσι, ὅταν θὰ ἔχῃ διπλασιάσῃ τὸ χάρισμα, ποὺ ἐδόθη εἰς αὐτόν, νὰ ἀκούσῃ· «Εὖγε, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ. Εἰς ὀλίγα ἐφάνης πιστός, εἰς πολλὰ θὰ σέ ἐγκαταστήσω. Εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου»⁵.

2. Εἴθε δέ καὶ ἡμεῖς, εἰς κάθε καιρὸν μέν, μάλιστα δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐορτῆς, νὰ εἵμεθα, ὅπως ἀρμόζει, ὄχι μόνον ἀκροαταί, ἀλλὰ καὶ ποιηταὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, ὅπως, ἀφοῦ μιμηθῶμεν καὶ τὸν τρόπον ζωῆς τῶν ἁγίων, εἰσελθῶμεν μαζί μέ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀτελεύτητον, τὴν μονίμως καὶ διαρκῶς μένουσαν χαρὰν τοῦ Κυρίου, τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς⁶. Ἐνῶ οἱ κακοποιοί, ἐπειδὴ οἱ ἴδιοι ἔχουν ἀποστερήσει τὸν ἑαυτὸν των τῆς χάρας αὐτῆς, οὐδὲν ἄλλο μένει δι' αὐτοὺς εἰς κληρονομίαν παρὰ μόνον οἱ καρποὶ τῆς κακῆς συμπεριφορᾶς των, ἥτοι ἡ θλίψις καὶ ἡ δυστυχία, καὶ οἱ στεναγμοὶ μετὰ θασάνων. Ὁ καθεὶς ἅς ἰδῇ πρὸς ποίους οὗτοι ὁμοιάζουν, καθόσον δὲν φέρουν τὴν ὁμοιότητα τῆς κοινωνίας τῶν ἁγίων, οὔτε τὴν ἱκανότητα νὰ σκέπτονται ὀρθῶς, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπλάσθη λογικός, καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Ἀλλὰ συγκρίνονται πρὸς ἐντροπήν των μέ τὰ κτήνη, ποὺ στεροῦνται λογικῆς, καὶ μέ τὸ νὰ γίνωνται ὅμοιοι μέ αὐτὰ διὰ τὰς

4. Ρωμ. 2, 21.

5. Ματθ. 25, 21.

6. Ἐδῶ ἔχομεν τὸ πρῶτον ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν Ἑλληνικὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον περιέσωσεν ὁ Κοσμάς Ἰνδικοπλεύστης καὶ ὡς τοῦτο παρατίθεται ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πατρολογία ΜΙ-
GNE τόμ. 26, 1367, σημ. 23 ἔχον οὕτως: Ἀθανασίου ἐκ τῆς δευτέρας ἐορταστικῆς. «Γένοιτο δ' ἂν καὶ παρ' ἡμῶν πρεπόντως ἐκάστοτε μέν, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐορτῆς, μὴ μόνον ἀκροαταί, ἀλλὰ καὶ ποιηταὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος προσαγμάτων γενοίμεθα. ἵνα καὶ τὸν τῶν ἁγίων τρόπον μιμησάμενοι, συνεισελθῶμεν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἀπαυστόν τε καὶ ὄντως μένουσαν ἐν οὐρανοῖς χαρὰν».

παρانونόμους ἡδονάς των, χαρακτηρίζονται θηλυμανεῖς ἵπποι⁷. Ἐπίσης ἐξ αἰτίας τῆς πανουργίας καὶ τῶν παραπτωμάτων των, καὶ τῆς ἁμαρτίας, ποῦ γεννᾷ θάνατον, ὀνομάζονται «γεννήματα ἐχιδνῶν», ὡς λέγει ὁ Ἰωάννης⁸. Τώρα, ἐπειδὴ ἔχουν ἔτσι ἐκπέσει, καὶ κυλλοῦνται εἰς τὸ χῶμα, ὅπως ὁ ὄφεις, μὲ τὸ νὰ ἔχουν προσηλώσει τὸν νοῦν τως εἰς οὐδὲν ἄλλο πέραν τῶν ὁρατῶν πραγμάτων, ἐκτιμοῦν αὐτὰ ὡς ἀγαθὰ, καὶ εὐχαριστοῦμενοι μὲ αὐτά, ὑπηρετοῦν τὰς ἰδικὰς των σαρκικὰς ἀπολαύσεις καὶ ὄχι τὸν Θεόν.

3. Ἐν τούτοις, ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ὁ φιλόανθρωπος Λόγος, ὁ ὁποῖος ἦλθε δι' αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον, διὰ νὰ ζητήσῃ καὶ εὕρῃ τὸ ἀπολωλός, ἐζήτησε νὰ ἀποτρέψῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν τοιαύτην ἀφροσύνην βοῶν καὶ λέγων· «Μὴ γίνεσθε ὅμοιοι μὲ ἵππον καὶ ἡμίονον, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν λογικὴν, τοὺς ὁποίους σεῖς ὀδηγεῖτε μὲ χαλινούς καὶ φίμωτρα εἰς τὸ στόμα των»⁹. Διότι ἦσαν ἀπρόσεκτοι καὶ ἐμιμοῦντο τοὺς φαύλους, ὁ προφήτης εὐχεταὶ ἐν πνεύματι καὶ λέγει· «Σεῖς εἰσθε δι' ἐμέ ὅμοιοι πρὸς Φοίνικας ἐμπόρους»¹⁰. Καὶ τὸ τιμωρὸν πνεῦμα διαμαρτύρεται ἐναντίον αὐτῶν μὲ τούτους τοὺς λόγους· «Κύριε, θὰ ἐξευτελίσῃς τὴν εἰκόνα αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν σου»¹¹. Ἔτσι ἀφοῦ μετεβλήθησαν καὶ ἔγιναν ὅμοιοι μὲ τοὺς ἀφρονas, ἔπесαν τόσον χαμηλὰ εἰς τὰ λογικά των, ὥστε μὲ τοὺς ἐξεζητημένους συλλογισμούς των, παρωμοίωσαν ἀκόμη καὶ τὴν θείαν Σοφίαν μὲ τοὺς ἑαυτοὺς των, νομίζοντες ὅτι αὕτη εἶναι ὁμοία πρὸς τὰς ἰδικὰς των τέχνας. Ἐπομένως «λέγοντες ὅτι εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ μὲ τὸ ὁμοίωμα φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς θλαμμένον νοῦν, ὥστε νὰ πράττουν ἐκεῖνα, ποῦ εἶναι ἀνάρμοστα»¹². Διότι δὲν ἔδωσαν προσοχὴν εἰς τὴν προφητικὴν φωνήν, ποῦ ἀπεδο-

7. Ἰερ. 5, 8.

8. Ὁ Βαπτιστής· Ματθ. 3, 7, Λουκ. 3, 18.

9. Ψαλμ. 39, 9.

10. Ἦσ. 23, 2.

11. Ψαλμ. 72, 20.

12. Ρωμ. 1, 22, 28.

κίμασεν αὐτούς, λέγουσα· «Μὲ ποῖον ὁμοιώσατε τὸν Κύριον, καὶ μέ ποῖον ὁμοίωμα παρεβάλετε Αὐτόν;»¹³. Οὐτε μὲ τὸν Δαυὶδ, ὁ ὁποῖος προσήνχετο περὶ τῶν τοιούτων πραγμάτων καὶ ἔψαλλε· «Ὅλοι ὅσοι κατασκευάζουν αὐτά, θὰ γίνουν ὅμοιοι μέ αὐτά, αὐτοὶ καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι, ποὺ ἐλπίζουν εἰς αὐτά»¹⁴. Ἐπειδὴ ἦσαν τυφλοὶ δὲν ἔβλεπον τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐλάτρευον λίθον ὡς Θεόν, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς κάποια ἀναίσθητα δημιουργήματα, ἐθάδιζαν εἰς τὸ σκότος, καί, καθὼς ὁ προφήτης ἔκραζε· «Μὲ τὴν ἀκοὴν ἀκούουν, ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦν, βλέπουν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματος, ἀλλὰ δὲν ἀντιλαμβάνονται, διότι ἡ καρδιά των ἔχει χονδρύνει καὶ σκληρυνθῇ, καὶ θαρυακούουν μὲ τὰ αὐτιά των»¹⁵.

4. Τώρα ἐκεῖνοι, ποὺ δὲν ἐορτάζουν τὴν ἐορτὴν, ἐξακολουθοῦν νὰ πράττουν τὰ ἴδια, ὡς τὰ ἀνωτέρω, ἀκόμη καὶ σήμερον, προσποιούμενοι πράγματι καὶ ἐπιννοοῦντες ὀνόματα ἐορτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰσάγοντες ἡμέρας πένθους παρὰ χαρᾶς. «Διότι δὲν ὑπάρχει εἰρήνη εἰς τὸν ἀσεβῆ, λέγει ὁ Κύριος»¹⁶. Καὶ καθὼς λέγει ἡ Σοφία· «Ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐφροσύνη ἀφηρέθησαν ἀπὸ τὸ στόμα των». Τοιαῦται εἶναι αἱ ἐορταὶ τῶν ἀσεβῶν. Ἄλλ' οἱ σοφοὶ δοῦλοι τοῦ Κυρίου, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀληθῶς ἐνδυθῇ τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἄνθρωπον¹⁷, ἐλαβον τοὺς λόγους τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ θεωροῦν ὡς γενικὴν ἐντολὴν ἐκείνην ποὺ ἐδόθη εἰς τὸν Τιμόθεον, ἡ ὁποία λέγει· «Γίνου παράδειγμα εἰς τοὺς πιστοὺς μὲ τὸν λόγον, τὴν ἀναστροφὴν, τὴν ἀγάπην, τὴν πίστιν, τὴν καθαρότητα»¹⁸. Τόσον καλῶς τηροῦν οὗτοι τὴν Ἑορτὴν, ὥστε ἀκόμη καὶ οἱ ἄπιστοι, βλέποντες τὴν τάξιν¹⁹, λέγουν· «Ὡντως ὁ Θεὸς εἶναι μαζί των»²⁰. Διότι ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ὑποδέχεται κάποιον ἀπόστολον, ὑποδέχεται

13. Ἦσ. 40, 18.

14. Ψαλμ. 113, 16.

15. Ἦσ. 4, 9.

16. Ἦσ. 48, 22.

17. Ἐφ. 4, 24.

18. Α' Τιμ. 4, 12.

19. Πρβλ. Κολασ. 2, 5.

20. Α' Κορ. 14, 25.

ἐκείνον πού ἀπέστειλεν αὐτόν²¹, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, πού ἀκολουθεῖ τοὺς ἀγίους, κάμνει τὸν Κύριον ἀπὸ πᾶσαν ἔποψιν τέρμα καὶ σκοπὸν του, ὡς καὶ ὁ Παῦλος, μέ τὸ νὰ ἦτο μιμητὴς 'Εκείνου ἡμποροῦσε νὰ λέγει· «Καθὼς καὶ ἐγὼ τοῦ Χριστοῦ»²². Διότι ὑπάρχουν πρῶτον οἱ λόγοι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς Θεότητος αὐτοῦ, ὅταν ἀνεστρέφετο μέ τοὺς μαθητάς του, εἶπε· «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι εἶμαι πρᾶος καὶ ταπεινὸς εἰς τὴν καρδίαν, καὶ θὰ εὗρητε ἀνάπαυσιν διὰ τὰς ψυχὰς σας»²³. Τότε ἐπίσης, ὅταν ἔχυσεν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα καὶ ἐζώσθη μέ προσόψιον καὶ ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν του, εἶπεν εἰς αὐτούς. «Γνωρίζετε τί ἔκαμα εἰς σᾶς, σεῖς μέ φωνάζετε ὁ Διδάσκαλος καὶ ὁ Κύριος, καὶ ὀρθῶς λέγετε, διότι εἶμαι. Ἐάν λοιπὸν ἐγώ, ὁ Κύριος καὶ ὁ Διδάσκαλός σας, ἔνιψα τοὺς πόδας σας, καὶ σεῖς ὀφείλετε νὰ νίπτετε τοὺς πόδας ὁ εἰς τοῦ ἄλλου, διότι σᾶς ἔδωσα παράδειγμα, ὥστε, καθὼς ἔκαμα ἐγὼ εἰς σᾶς, νὰ κάμνετε καὶ σεῖς τὸ αὐτό»²⁴.

5. "Ω! ἀδελφοί μου, πῶς νὰ μὴ θαυμάσωμεν τὴν φιλάνθρωπον ἀγαθότητα τοῦ Σωτῆρος; Μέ ποῖαν δύναμιν, καὶ μέ ποῖαν σάλπιγγα θὰ ἡμπορέσῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ διακηρύξῃ καὶ ἐξυμνήσῃ τὰς εὐεργεσίας Του ταύτας; "Οτι ὄχι μόνον πρέπει νὰ φέρωμεν τὴν εἰκόνα Του, ἀλλ' ἐπίσης πρέπει νὰ λαμβάνωμεν ἀπὸ 'Εκείνον παράδειγμα καὶ ὑπόδειγμα οὐρανίου συμπεριφορᾶς· ὥστε καθὼς 'Εκεῖνος ἐδίδαξε διὰ τοῦ παραδείγματός Του, ὀφείλομεν νὰ συμπεριφερώμεθα καὶ ἡμεῖς, καὶ ὅταν πάσχωμεν, νὰ μὴ ἀπειλοῦμεν, ὅταν ὑβρίζωμεθα νὰ μὴ ἐπιστρέφωμεν τὰς ὕβρεις, ἀλλὰ νὰ εὐλογοῦμεν ἐκεῖνους, πού μᾶς καταρῶνται, καὶ διὰ τὸ κάθε τι νὰ παραδίδωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος κρίνει δικαίως²⁵. Διότι ἐκεῖνοι, πού συμπεριφέρονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ συμμορφοῦνται μέ τὸ Εὐαγγέλιον, θὰ γίνουν μέτο-

21. Ματθ. 10, 40.

22. Α' Κορ. 11, 1.

23. Ματθ. 11, 29.

24. Ἰωάν. 13, 12.

25. Πρβλ. Α' Πέτρ. 2, 21-23.

χοι τοῦ Χριστοῦ, καὶ μιμηταὶ ἀποστολικῆς ἀναστροφῆς, λόγῳ τῆς ὁποίας θὰ κριθοῦν ἄξιοι νὰ ἀκούσουν παρ' αὐτοῦ τὸν ἔπαινον ἐκείνον, μέ τὸν ὁποῖον ἐπήνεσε τοὺς Κορινθίους, ὅταν ἔλεγε· «Ἐπαινῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διότι μὲ ἐνθυμεῖσθε εἰς ὅλα»²⁶. Ἐπειτὰ, ἐπειδὴ ὑπῆρχον καὶ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποιοῦσαν τοὺς λόγους του, ἀλλ' ἐπροτιμοῦσαν νὰ ἐρμηνεύουν αὐτοὺς ἔτσι ὥστε νὰ ἐφαρμόζουν εἰς τὰς ἰδικὰς τῶν σαρκικὰς ἐπιθυμίας, καὶ ἐτολμοῦσαν νὰ διαστρέφουν αὐτοὺς, ὅπως οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Ὑμεναίου²⁷ καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου²⁸, καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ Σαδδουκαῖοι, οἱ ὁποῖοι, καθὼς ἔλεγε, «ἀφοῦ ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν», ἐχλεύαζαν τὸ μυστήριον τῆς ἀναστάσεως, ἀμέσως προσέθεσεν· «Καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ποὺ σᾶς παρέδωκα»²⁹. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι καθὼς ὁ Διδάσκαλος παρέδωκε.

6. Διότι ὄχι μόνον κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν εἶναι ὅμοιοι οἱ φαῦλοι οὗτοι ἄνθρωποι, ἐνδυόμενοι, ὡς ὁ Κύριος λέγει, ἔνδυμα προβάτου καὶ ἔχουν ἐμφάνισιν ὁμοίαν πρὸς ἐξωτερικῶς ἀσθεστωμένα μνήματα, ἀλλὰ λαμβάνουν εἰς τὸ στόμα τῶν τὰ θεῖα ἐκεῖνα λόγια, ἐνῶ ἐσωτερικῶς τρέφουν κακὰς προθέσεις. Καὶ ὁ πρῶτος ποὺ ἐφόρεσε τὸ ἔνδυμα τοῦτο ὁ ὄφις, ὁ ἐφευρετὴς τῆς κακίας ἀπ' ἀρχῆς, ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ μετεμορφώθη εἰς φρόνιμον ὄφιν, ὡμίλησε μέ τὴν Εὐάν καὶ παρευθὺς ἠπάτησεν αὐτήν. Ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν καὶ μαζὶ μέ αὐτὸν εἶναι ὅλοι οἱ ἐπινοηταὶ τῶν παρανόμων αἱρέσεων, οἱ ὁποῖοι ὄντως, ἀναφέρονται μὲν εἰς τὰς Γραφάς, ἀλλὰ δὲν πρεσβεύουν τὰς παραδόσεις ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας οἱ ἅγιοι παρέδωσαν εἰς ἡμᾶς, καί, ἐπειδὴ ἐκλαμβάνουν αὐτὰς ὡς παραδόσεις ἀνθρώπων, πλανῶνται, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουν αὐτὰς ὀρθῶς, οὔτε τὴν δύναμιν αὐτῶν³⁰. Ὅθεν ὁ Παῦλος δικαίως ἐπαινεῖ τοὺς Κορινθίους³¹, διότι αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἦσαν σύμφωνοι

26. Α' Κορ. 11, 2.

27. Α' Τιμ. 1, 20.

28. Β' Τιμ. 2, 17.

29. Α' Τιμ. 1, 19· Β' Τιμ. 2, 18· Α' Κορ. 11, 2.

30. Πρβλ. Ματθ. 22, 29.

31. Ματθ. 11, 2.

μέ τας παραδόσεις του. Καί ὁ Κύριος δικαιοτάτα ἐλέγχει τοὺς Ἰουδαίους, λέγων· «Διὰ ποῖον λόγον καὶ σεῖς παραβαίνετε τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ στηριζόμενοι εἰς τὴν παράδοσίν σας;»³². Διότι ἥλλαξαν τὰς ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔλαβον ἀπὸ τὸν Θεόν, σύμφωνα μέ τας ἀντιλήψεις των, προτιμώντες νὰ φυλάττουν τὰς παραδόσεις ἀνθρώπων. Καί περὶ τούτων, ὀλίγον ὕστερον, ὁ μακάριος Παῦλος ἔδωσεν ὁδηγίαις εἰς τοὺς Χριστιανοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔνεκα τούτου διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ πλανηθοῦν, γράφων εἰς αὐτούς· «Ἐὰν κάποιος κηρύττῃ εἰς σὰς εὐαγγέλιον διαφορετικὸν ἀπὸ ἐκεῖνο, πού παρελάθατε ἀπὸ ἡμᾶς, αὐτὸς ἅς εἶναι ἀνάθεμα»³³.

7. Διότι δὲν ὑπάρχει καμμία ἐντελὼς σχέσις μεταξὺ τῶν λόγων τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἐπινοήσεων τῆς ἀνθρωπίνης φαντασίας. Διότι οἱ μὲν ἅγιοι εἶναι ὑπηρέται τῆς ἀληθείας, καὶ κηρύττουν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐκεῖνοι δέ, πού φέρονται πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν, δὲν θεωροῦν τίποτε ἄλλο καλύτερον ἀπὸ τὸ νὰ τρώγουν καὶ νομίζουν ὅτι ὁ σκοπὸς των εἶναι νὰ παύσουν νὰ ὑπάρχουν, καὶ λέγουν· «Ἄς φάγωμεν καὶ ἅς πῖωμεν, διότι αὔριον ἀποθνήσκομεν»³⁴. Ὅθεν ὁ μακάριος Λουκᾶς κατακρίνει τὰς ἐπινοήσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ καταγράφει τὰς διηγήσεις τῶν ἁγίων, λέγων εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου του· «Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπεχείρησαν νὰ συντάξουν διηγήσεις δι' ὅσα συνέβησαν, σύμφωνα μέ ἐκεῖνα πού μᾶς παρέδωσαν ἐκεῖνοι, πού ἐξ ἀρχῆς ἦσαν αὐτόπται μάρτυρες καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου, ἐφάνη καλὸν καὶ εἰς ἐμέ, ὁ ὁποῖος παρηκολούθησα ὅλα μέ ἀκρίβειαν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, νὰ γράψω κατὰ σειρὰν πρὸς σέ, εὐγενέστατε Θεόφιλε, τὴν ἀληθεῖαν περὶ τῶν γεγονότων ἐκείνων, διὰ νὰ γνωρίσης τὴν θεβαιότητα τῶν λόγων τοὺς ὁποίους ἐδιδάχθης»³⁵. Διότι, ἐκεῖνα, πού καθέννας ἀπὸ τοὺς ἁγίους παρέλαθε, ἐκεῖνα πού ἀνέλαβον νὰ μεταδώσουν ἀμετάβλητα, διὰ τὴν πιστοποίησιν τῆς διδασκαλίας περὶ τῶν μυστηρίων.

32. Ματθ. 15, 3.

33. Γαλ 1, 9.

34. Ἦσ. 22, 13.

35. Λουκ. 1, 1-4.

Τούτων ὁ θεῖος λόγος θὰ ἤθελεν ἡμᾶς μαθητὰς καὶ οὗτοι ὠφείλον δικαίως νὰ εἶναι διδάσκαλοί μας, καὶ εἰς αὐτοὺς μόνον εἶναι ἀνάγκη νὰ δίδωμεν πίστιν, διότι τούτων μόνον «ὁ λόγος εἶναι πιστὸς καὶ ἄξιος πάσης ἀποδοχῆς»³⁶. Οὗτοι, ἐπειδὴ δὲν ἐδιδάχθησαν παρ' ἄλλων, ἀλλ' ἦσαν αὐτόπται μάρτυρες καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου, καὶ ἐκεῖνα πού ἤκουσαν ἀπὸ τὸ στόμα Ἐκείνου, αὐτὰ καὶ κατέγραψαν.

Καὶ ἄλλοι μὲν συνεσχέτισαν τὰ θαυμαστὰ σημεῖα πού ἔπραξεν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ ἐκήρυξαν τὴν αἰωνίαν Θεότητά Του. Ἄλλοι δὲ ἔγραψαν περὶ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεώς Του ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ προεκήρυξαν τὴν Ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, λέγοντες· «Ὁ Χριστὸς, τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐθυσιάσθη»³⁷, οὕτως ὥστε ἡμεῖς, κατ' ἄτομα καὶ ὡς σύνολον, καὶ ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι εἰς τὸν κόσμον, νὰ ἐνθυμούμεθα, αὐτὸ πού ἔχει γραφῇ· «Ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνέστηθῃ ἐκ νεκρῶν, καταγόμενος ἀπὸ τὸν Δαυὶδ, σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιον»³⁸. Καὶ ἅς μὴ λησμονῶμεν ἐκεῖνο, πού παρέδωσεν ὁ Παῦλος, πού ἐκήρυξεν εἰς τοὺς Ἑβραίους. Ἐννοῶ τὴν ἀνάστασιν Αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας «Οὗτος κατήργησεν ἐκεῖνον, πού εἶχε τὴν δύναμιν τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον»³⁹, ἀφοῦ ἔσπασε τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀνέστησε καὶ ἡμᾶς, καὶ μᾶς ἐχάρισεν εὐλογίαν ἀντὶ κατάρας, χαρὰν ἀντὶ λύπης, ἑορτὴν ἀντὶ πένθους, κατὰ τὴν ἀγίαν ταύτην χαρὰν τοῦ Πάσχα, ἡ ὁποία μὲ τὸ νὰ εἶναι διαρκῶς εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, χαίρομεν πάντοτε, καθὼς ἐντέλλεται ὁ Παῦλος· «Προσευχόμεθα ἀδιαλείπτως, εὐχαριστοῦμεν διὰ τὸ κάθε τι»⁴⁰. Ἔτσι, δὲν ἀμελοῦμεν νὰ σημειώσωμεν καὶ τὸν χρόνον αὐτῆς, καθὼς παρελάβομεν ἀπὸ τοὺς Πατέρας. Πάλιν γράφομεν, πάλιν μὲ τὸ νὰ φυλάττωμεν τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις, ἐνθυμούμεθα ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὅταν συνερχώμεθα διὰ νὰ προσευχηθῶμεν· καὶ ὅταν τελοῦμεν τὴν ἑορτὴν ὅλοι μαζὶ, μὲ ἓνα στόμα, ἀναπέμπομεν ὁληθῶς εὐχαριστίας εἰς τὸν

36. Α' Τιμ. 1, 15.

37. Α' Κορ. 5, 7.

38. Β' Τιμ. 2, 8.

39. Ἑβρ. 2, 14.

40. Α' Θεσ. 5, 17.

Κύριον. "Ετσι, ὅταν ἀναπέμπωμεν εὐχαριστίας εἰς αὐτὸν καὶ εἴμεθα μιμηταὶ τῶν ἁγίων, «θὰ προσφέρωμεν ὕμνους πρὸς τὸν Κύριον ὅλην τὴν ἡμέραν»⁴¹, καθὼς λέγει ὁ Ψάλμωδός. "Ετσι, ὅταν ὀρθῶς τελῶμεν τὴν ἑορτὴν, θὰ κριθῶμεν ἄξιοι τῆς χαρᾶς ἐκείνης, ἡ ὁποία εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

8. Ἀρχίζομεν τὴν νηστείαν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τὴν 13ην τοῦ μηνὸς Φαμενώθ (Μαρτίου 9). Καὶ ἀφοῦ συνεχίσωμεν νηστεύοντες εἰς συνεχῇ διαδοχῇ, ἃς ἀρχίσωμεν τὴν ἁγίαν πασχαλινὴν (μεγάλην) ἐβδομάδα τὴν 18ην τοῦ μηνὸς Φαρμουθὶ ('Απριλίου 13). "Επειτα ἀφοῦ ἀναπαυθῶμεν τὴν 23ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Φαρμουθὶ ('Απριλίου 18) καὶ ἀφοῦ ἔπειτα τελέσωμεν τὴν ἑορτὴν, τὴν πρώτην ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος, τὴν 24ην ('Απριλίου 19), ἃς προσθέσωμεν εἰς αὐτάς τὰς ἑπτὰ ἐβδομάδας τῆς μεγάλης Πεντηκοστῆς, πλήρως χαίροντες καὶ ἀγαλλόμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, διὰ τοῦ Ὁποίου προσήκει εἰς τὸν Πατέρα δόξα καὶ κράτος ἐν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοί. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ δευτέρα Πασχάλιος Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου κυρίου Ἀθανασίου, Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 3η (Πάσχα 331)

1. Πάλιν ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, ἡ ἡμέρα τῆς ἑορτῆς εἶναι πλησίον μας, ἡ ὁποία, πρὸ πάντων τῶν ἄλλων, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀφιερωθῇ εἰς προσευχὴν, τὴν ὁποίαν παρὰ γάλλει ὁ νόμος νὰ τελῶμεν, καὶ θὰ ἦτο δι' ἡμᾶς ἀσέβεια νὰ διέλθωμεν αὐτὴν ἐν σιωπῇ. Διότι ἂν καὶ εὐρισκώμεθα ὑπὸ τὸ κράτος τῆς δοκιμασίας ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ μᾶς ταλαιπωροῦν, ὥστε ἐξ αἰτίας τῶν, νὰ μὴ εἶναι

41. Ψαλμ. 34, 28.

εὐκολον νὰ ἀναγγεῖλωμεν εἰς σᾶς τὴν ἡμέραν, πού αὕτη πρέπει νὰ ἑορτασθῇ· καὶ ὅμως χάρις εἰς τὸν Θεόν, πού παρηγορεῖ τοὺς θλιβομένους¹, δὲν κατεβλήθημεν ἀπὸ τὴν κακότητα τῶν κατηγόρων μας, ὥστε νὰ σιωπήσωμεν, ἀλλ' ὑπακούοντες εἰς τὴν φωνὴν τῆς ἀληθείας, κρᾶζομεν δυνατὰ μαζί σας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς. Διότι ὁ Θεὸς τῶν ὅλων διέταξε λέγων· «Εἰπέ, καὶ τὰ τέκνα τοῦ Ἰσραὴλ θὰ ἑορτάσουν τὸ Πάσχα». Καὶ τὸ Πνεῦμα προτρέπει εἰς τὸν ψαλμὸν «Σαλπίζατε μέ τὴν σάλπιγγα εἰς κάθε πρώτην τοῦ μηνός, κατὰ τὴν ἱερὰν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ὑμῶν»². Δὲν γράφω εἰς σᾶς ὥσάν νὰ εἰσθε ἀμαθεῖς, ἀλλὰ ἀνακοινῶ τοῦτο πρὸς ἐκείνους πού γνωρίζουν αὐτό, διὰ νὰ ἡμπορέσετε νὰ ἀντιληφθῆτε, ὅτι καίτοι οἱ ἄνθρωποι μᾶς ἔχουν χωρίσει, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς μᾶς ἔκαμε στρατιώτας Του, ἀναμένομεν νὰ ἑορτάσωμεν τὴν αὐτὴν ἑορτὴν, καὶ λατρεύομεν συνεχῶς τὸν αὐτὸν Κύριον. Καὶ δὲν τηροῦμεν τὴν ἑορτὴν ὡς ἀπλοῖ παρατηρηταὶ ἡμερῶν, ἐπειδὴ γνωρίζομεν ὅτι ὁ Ἀπόστολος ἐλέγχει ἐκείνους, πού πράττουν τοῦτο, μέ ἐκείνους τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους εἶπε· «Παρατηρεῖτε^{2α} ἡμέρας, καὶ μῆνας, καὶ ἐποχάς, καὶ ἔτη», ἀλλὰ μᾶλλον διότι θεωροῦμεν τὴν ἡμέραν ἱερὰν ἕνεκα τῆς ἑορτῆς, οὕτως ὥστε ὅλοι ἡμεῖς, πού ὑπηρετοῦμεν τὸν Θεὸν εἰς πάντα τόπον, πρέπει μαζί μέ τὰς προσευχάς μας νὰ εὐαρεστοῦμεν εἰς τὸν Θεόν. Διότι ὁ μακάριος Παῦλος, ὅταν ἀνήγγελλε τὴν ἐγγύτητα τῆς χαρᾶς, ὡς αὕτη, δὲν ἀνήγγελλεν ἡμέρας, ἀλλὰ τὸν Κύριον πρὸς χάριν τοῦ ὁποίου τελοῦμεν τὴν ἑορτὴν, λέγων· «Ὁ Χριστὸς, τὸ Πάσχα ἡμῶν, ἔθυσιάσθη»³, οὕτως ὥστε ὅλοι, θεωροῦντες τὴν αἰωνιότητα τοῦ Λόγου, νὰ μεταφερθῶμεν ἐγγύτερον πρὸς αὐτόν, διὰ νὰ τὸν ὑπηρετήσωμεν.

2. Διότι διὰ ποῖον ἄλλον σκοπὸν ὑπάρχει ἡ ἑορτή, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ψυχῆς; Καὶ ποία εἶναι ἡ ὑπηρεσία, παρὰ ἡ ἀδιάλειπτος προσευχή πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀτελείωτος εὐχαριστία; Οἱ ἀχάριστοι, πού ἀπε-

1. Β' Κορ. 7, 6.

2. Ἀριθ. 9, 2. Ψαλμ. 80, 4.

2α. Γαλ. 4, 10.

3. Α' Κορ. 5, 7.

μακρύνθησαν ἀπὸ αὐτά, δικαίως ἀποστεροῦνται τῆς χαρᾶς, ποὺ πηγάζει ἐξ αὐτῶν· διότι ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐφροσύνη ἀφηρέθησαν ἀπὸ τὸ στόμα των⁴. Ἐπομένως ὁ θεῖος λόγος δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς νὰ ἔχουν εἰρήνην, διότι «δὲν ὑπάρχει εἰρήνη διὰ τοὺς ἀσεβεῖς, λέγει ὁ Κύριος»⁵, ἐργάζονται μέ πόνους καὶ θλίψεις. Ἔτσι, οὐδέ εἰς ἐκεῖνον, ποὺ ὤφειλε δέκα χιλιάδας τάλαντα, ἔδωσε τὸ Εὐαγγέλιον συγχώρησιν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου⁶. Διότι καὶ ὁ ἴδιος, ἐνῶ ἔτυχε συγχωρήσεως διὰ μεγάλα ὀφειλήματα, ἐλησμόνησε νὰ δείξῃ εὐσπλαγχνίαν διὰ τὰ μικρὰ ὀφειλήματα τοῦ συνδούλου του, καὶ ἔτσι ὑπέστη τὴν τιμωρίαν καὶ διὰ τὰ προηγούμενα ὀφειλήματά του. Καὶ πράγματι δικαίως, ἐπειδὴ ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἔτυχε συγγνώμης, ἐζητεῖτο ἀπ' αὐτὸν νὰ εἶναι σπλαγχνικὸς εἰς τὸν σύνδουλόν του. Ἐκεῖνος ἐπίσης, ποὺ ἔλαθε τὸ ἓν τάλαντον, καὶ ἐδίπλωσεν αὐτὸ εἰς ὕφασμα καὶ ἔκρυψεν αὐτὸ εἰς τὴν γῆν, ἀπεδοκιμάσθη ἔνεκα τούτου δι' ἀγνωμοσύνην, καὶ ἤκουσε τοὺς λόγους· «Δοῦλε πονηρὲ καὶ ὀκνηρὲ, ἀφοῦ ἐγνώριζες ὅτι θερίζω ἐκεῖ ποὺ δὲν ἔσπειρα, καὶ συνάζω ἐκεῖ, ποὺ δὲν ἐσκόρπισα, ὠφειλεις λοιπὸν νὰ θάλῃς τὰ χρήματά μου εἰς τοὺς τραπεζίτας διὰ νὰ πάρω αὐτά πίσω μαζί μέ τὸν τόκον των, ὅταν θὰ ἐπέστρεφα. Πάρτε λοιπὸν τὸ τάλαντον ἀπὸ αὐτὸν καὶ δώσατέ το εἰς ἐκεῖνον, ποὺ ἔχει τὰ δέκα τάλαντα»⁷. Διότι, φυσικά, ὅταν ἀπητεῖτο ἀπὸ αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν κύριόν του ἐκεῖνο ποὺ ἀνῆκεν εἰς αὐτόν, ἔπρεπε νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀγαθότητα ἐκεῖνου, ποὺ εἶχε δώσει αὐτὸ εἰς αὐτόν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ χρήματος ποὺ τοῦ ἐδόθη. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ ἔδωκε δὲν ἦτο ἄνθρωπος σκληρός, διότι ἐὰν ἦτο τοιοῦτος, δὲν θὰ εἶχε δώσει ἀκόμη καὶ εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, οὔτε ἐκεῖνο ποὺ ἐδόθη εἰς αὐτόν ἦτο ἀνωφελὲς καὶ μάταιον, διότι τότε δὲν θὰ ἠλέγχετο ὅτι ἔσφαλεν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔδωκεν ἦτο ἀγαθός, καὶ αὐτὸ ποὺ ἐδόθη ἦτο κατάλληλον νὰ φέρῃ κέρδος. Ὁθεν καθὼς «ὁ κατακρατῶν σῖτον εἰς καιρὸν σπορᾶς εἰ-

4. Βλ. καὶ Ἐπ. 2α, παρ. 4.

5. Ἦσ. 48, 22.

6. Ματθ. 18, 24.

7. Ματθ. 25, 26 - 28.

ναι κατηραμένος»⁸, συμφώνως πρὸς τὴν θείαν παροί-
 μίαν, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ποὺ παραμελεῖ τὸ χάρισμα καὶ
 κρύπτει αὐτὸ ἀκαλλιέργητον, ἀπορρίπτεται δικαίως
 ἀγνῶμων καὶ φαῦλος. Διὰ τοῦτο οὗτος ἐπαινεῖ ἐκεῖνους,
 οἱ ὅποιοι πολλαπλασιάζουν τὰ τάλαντά των, λέγων·
 «Εὖγε, ἀγαθὲ καὶ πιστὲ δοῦλε· εἰς ὀλίγα ἐφάνης πι-
 στός, εἰς πολλὰ θὰ σὲ ἐγκαταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν
 χαρὰν τοῦ Κυρίου σου»⁹.

3. Τοῦτο ἦτο ὀρθὸν καὶ λογικὸν· διότι, καθὼς ἡ
 Γραφή διακηρύττει, οὗτοι ἐκέρδησαν ἄλλα τόσα, ὅσα
 ἦσαν ἐκεῖνα ποὺ ἔλαβον. Τώρα, ἀγαπητοί μου, ἡ θού-
 λησίς μας ὀφείλει νὰ συμβαδίζῃ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ,
 καὶ νὰ μὴ ὑστερῇ, μήπως καθ' ὃν χρόνον ἡ θέλησίς μας
 παραμένει ἀδρανής, ἡ χάρις ποὺ μᾶς ἐδόθη ἀρχίσῃ νὰ
 μᾶς ἐγκαταλείπῃ, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἐὰν μᾶς εὕρῃ κενούς
 καὶ γυμνοὺς, εἰσέλθῃ μέσα μας, ὅπως συνέβη μὲ ἐκεῖ-
 νον διὰ τὸν ὅποιον γίνεται λόγος εἰς τὸ Εὐαγγέλιον,
 ἀπὸ τὸν ὅποιον ὁ διάβολος εἶχεν ἐκδιωχθῇ· «Ἄφου ἐ-
 γύρισεν εἰς ξεροτόπους, παρέλαβε μαζί του ἑπτὰ ἄλ-
 λα πνεύματα μαζί μὲ τὸν ἑαυτὸν του· ὅταν δὲ ἐπιστρέψῃ
 καὶ εὕρῃ τὸν οἶκον ἀφύλακτον, εἰσέρχεται καὶ κατοί-
 κεῖ ἐκεῖ, καὶ τότε τὰ ὑστερνὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνου θὰ
 εἶναι χειρότερα ἀπὸ τὰ πρῶτα»¹⁰. Διότι ἡ ἀναχώρησις
 ἀπὸ τὴν ἀρετὴν δίδει τόπον διὰ νὰ εἰσέλθῃ τὸ ἀκάθαρ-
 τον πνεῦμα. Ἐκτὸς τούτου, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀποστολικὴ
 ἐντολὴ καθ' ἣν ἡ χάρις ποὺ δίδεται εἰς ἡμᾶς δὲν πρέπει
 νὰ μένῃ ἀνωφελής. Διότι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐκεῖνος ἔγρα-
 ψεν εἰς τὸν μαθητὴν του, τὰ αὐτὰ ἐντέλλεται καὶ εἰς ἡ-
 μᾶς δι' αὐτοῦ, λέγων· «Μὴ παραμελῇς τὸ χάρισμα, ποὺ
 εἶναι ἐντός σου»¹¹, «διότι ἐκεῖνος ποὺ ἐργάζεται τὴν
 γῆν του, θὰ χορτασθῇ μὲ ἄρτους»¹², ἐνῶ «ἡ ὁδὸς τῶν ὀ-
 κνηρῶν εἶναι στρωμένη μὲ ἀκάνθας»¹³, οὕτως ὥστε
 τὸ Πνεῦμα προειδοποιεῖ τὸν ἄνθρωπον νὰ προσέχῃ διὰ

8. Παρμ. 11, 26.

9. Ματθ. 25, 21, 23.

10. Ματθ. 12, 43-45.

11. Α' Τιμ. 4, 14.

12. Παρμ. 12, 11.

13. Παρμ. 15, 19.

νά μὴ μιμῆται αὐτούς, λέγον· «Ὁργώσατε τὴν χέρσον γῆν σας καὶ μὴ σπείρετε εἰς τὰς ἀκάνθας»¹⁴. Διότι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος καταφρονῇ τὴν χάριν, ποῦ ἐδόθη εἰς αὐτόν, καὶ εὐθὺς ἐμπλέκεται εἰς κοσμικὰς φροντίδας, παραδίδει τὸν ἑαυτόν του εἰς τὰς σαρκικὰς ἀπολαύσεις, καὶ ἔτσι εἰς περίπτωσιν διωγμοῦ σκανδαλίζεται καὶ γίνεται ἐντελῶς ἀκαρπός¹⁵. Τώρα ὁ προφήτης ἐπισημαίνει τὸ τέλος τῆς τοιαύτης ἀμελείας, λέγων· «Ἐπικατάρατος εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ ἐπιτελεῖ τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς»¹⁶. Διότι ὁ δοῦλος τοῦ Κυρίου ὀφείλει νὰ εἶναι ἐπιμελής καὶ προσεκτικός, μάλιστα, καὶ ἐπὶ πλέον νὰ καίῃ ὡς φλόγα, ἔτσι ποῦ ὅταν, μὲ τὴν βοήθειαν φλογεροῦ πνεύματος, θὰ ἔχη ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ὅλας τὰς σαρκικὰς ἀμαρτίας, νὰ ἡμπορῇ νὰ πλησιάσῃ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἁγίων, καλεῖται «πῦρ καταναλίσκον»¹⁷.

4. Ἐπομένως, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς «ὁ Ὅποῖος ἔκαμε τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ φλόγα πυρός»¹⁸, εἶναι πνεῦμα. Διὰ τοῦτο, κατὰ τὴν ἔξοδον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀπηγόρευεν εἰς τὸ πλῆθος νὰ ἐγγίσουν τὸ ὄρος, ὅπου ὁ Θεὸς παρέδιδεν εἰς αὐτοὺς τὸν νόμον, ἐπεὶ δὲν ἦσαν τῆς αὐτῆς μέ ἐκείνον φύσεως. Ἀλλ' ἐκάλεσε τὸν μακάριον Μωϋσῆν εἰς τὸ ὄρος, ἐπεὶ δὲν ἦτο θερμὸς ἐν πνεύματι, καὶ κατεῖχεν ἄσθεστον χάριν, λέγων· «Ὁ Μωϋσῆς ὡς πλησιάσῃ μόνος»¹⁹. Καὶ ἐκεῖνος εἰσῆλθεν εἰς τὴν νεφέλην, καὶ ὅταν τὸ ὄρος ἐκάπνιζεν, αὐτὸς καθόλου δὲν ἐθλόαπτετο, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ τὴν δύναμιν «τῶν λογίων τοῦ Κυρίου, τὰ ὁποῖα εἶναι λόγια ἁγνά, ὡς ὁ καθαρισμένος ἄργυρος εἰς τὴν κάμινον τοῦ ἐδάφους»²⁰, κατέβη ἀπὸ τὸ ὄρος ἐξαγνισμένος. Ὅθεν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅταν ἐκινεῖτο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως μὴ ψυχρανθῇ ἡ χάρις τοῦ Πνεύ-

14. Ἱερ. 4, 3.

15. Ματθ. 13, 21.

16. Ἱερ. 48, 10.

17. Δευτ. 4, 24· 9, 3. Ἑβρ. 12, 29.

18. Ψαλμ. 103, 4.

19. Ἑξοδ. 14, 2.

20. Ψαλμ. 11, 7.

ματος, πού ἐδόθη εἰς ἡμᾶς, παραινεῖ, λέγων· «Μὴ σθῆνετε τὸ Πνεῦμα»²¹, διότι ἔτσι θὰ παραμένωμεν μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ²², ἐὰν εἴμεθα ἠνωμένοι στερεὰ ἕως τὸ τέλος μὲ τὸ Πνεῦμα, πού μᾶς ἐδόθη εἰς τὴν ἀρχήν. Διότι εἶπε· «Μὴ σθῆνετε», ὅχι ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα ὑπόκειται εἰς τὴν δύναμιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡμπορεῖ νὰ πάθῃ ὅ,τι-δήποτε ἀπ' αὐτούς, ἀλλὰ διότι οἱ κακοὶ καὶ ἀχάριστοι ἄνθρωποι εἶναι τέτοιοι, πού ἐπιθυμοῦν φανερά νὰ σθῆσουν αὐτό, ἐπειδὴ, ὅπως καὶ οἱ θέβηλοι, καταδιώκουν τὸ Πνεῦμα μὲ τὰ παράνομα ἔργα τῶν. Διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα τῆς παιδείας θὰ ἀποφύγῃ τὸν δόλον, καὶ δὲν θὰ κατοικήσῃ εἰς σῶμα, πού εἶναι φορτωμένον μὲ ἁμαρτίας, ἀλλὰ θὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ λογισμοὺς ἀσυνέτους^{22α}. Τώρα ἐπειδὴ εἶναι ἀσύνητοι, καὶ δόλιοι, καὶ φίλοι τῆς ἁμαρτίας περιπατοῦν ἀκόμη εἰς τὸ σκότος, καθόσον δὲν ἔλαθον ἐκεῖνο «τὸ φῶς, πού φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, πού ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον»²³. Ἐνα φῶς ὡς αὐτὸ κατέλαθε τὸν προφήτην Ἰερεμίαν, ὅταν ὁ λόγος, ἔγινεν εἰς αὐτὸν ὡς πῦρ, καὶ εἶπε· «Διαθαίνω ἀπὸ κάθε τόπον, καὶ δὲν ἡμπορῶ νὰ ὑποφέρω αὐτό»²⁴. Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐπειδὴ ἦτο ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος, ἦλθε διὰ νὰ σκορπίσῃ τὸ φῶς τοῦτο ἐπάνω εἰς ὅλην τὴν γῆν, καὶ εἶπε· «Καὶ τί ἄλλο θέλω, ὅτι τοῦτο ἔχει ἤδη ἀνάψει;»²⁵. Διότι ἐπιθυμοῦσε, καθὼς θεοβαιώνει εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ, τὴν μετάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου μᾶλλον, παρὰ τὸν θάνατόν του²⁶, οὕτως ὥστε τὸ κακὸν νὰ ἐκλείψῃ τελείως ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἡ ψυχὴ, ἀφοῦ ἐξαγνισθῇ, νὰ ἡμπορῇ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ παράγῃ καρπὸν. Πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅπως ὁ λόγος πού ἐσπάρη ἀπὸ τὸν ἴδιον νὰ γίνῃ παραγωγικὸς, ἄλλος μὲν εἰς τὸ τριακονταπλάσιον, ἄλλος δὲ εἰς τὸ πεντηκονταπλάσιον, καὶ ἄλλος εἰς τὸ ἑκατονταπλάσιον²⁷. Ἔτσι, παραδείγματος χάριν, αὐτοὶ πού ἦσαν μὲ τὸν Κλεώ-

21. Α' Θεσ. 5, 19.

22. Σοφ. Σολ. 1, 4, 5.

22α. Σοφ. Σολ. 1, 5.

23. Ἰωάν. 1, 9.

24. Ἰερ. 20, 9.

25. Λουκ. 12, 49.

26. Ἰεζεκ. 18, 23, 32.

27. Μάρκ. 4, 20.

παν²⁸, ἂν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν ἀθέθαιοι, ἀπὸ ἑλλειψιν γνώσεως, ἐν τούτοις ἔπειτα ἐθερμάνθησαν μὲ τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος καὶ παρήγαγον τοὺς καρποὺς τῆς γνώσεως Αὐτοῦ. Ὁ μακάριος Παῦλος ἐπίσης, ὅταν κατελήφθη ἀπὸ τὸ πῦρ αὐτό, δὲν ἀπεκάλυψεν αὐτὸ εἰς σάρκα καὶ αἷμα, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε λάθει πείραν τῆς χάριτος, ἔγινε κῆρυξ τοῦ Λόγου. Δὲν ἦσαν ὅμως ὡσάν αὐτὸν οἱ ἐννέα ἐκεῖνοι λεπροί, οἱ ὁποῖοι ἐκαθαρίσθησαν ἀπὸ τὴν λέπραν των, καὶ ὅμως ἐφάνησαν ἀγνώμονες πρὸς τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐθεράπευσε. Οὕτε ὁ Ἰούδας, ὁ ὁποῖος ἀπέκτησε τὸν τίτλον τοῦ ἀποστόλου, καὶ ὠνομάσθη μαθητὴς τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος, «ἐνῶ ἔτρωγε τὸν ἄρτον μαζί μὲ τὸν Σωτῆρα, ἐσήκωσε τὴν πτέρναν ἐναντίον Αὐτοῦ, καὶ ἔγινε προδότης»²⁹. Ἄλλ' οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι ἔχουν νὰ λάθουν τὸν πρέποντα μισθὸν τῆς ἀφροσύνης των, καθόσον αἱ προσδοκίαι των θὰ ἀποδειχθοῦν μάταιαι λόγῳ τῆς ἀχαριστίας των· διότι δὲν ὑπάρχει ἐλπίς διὰ τὸν ἀχάριστον· τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐτοιμασθῇ διὰ τὸν διάβολον καὶ τοὺς ἀγγέλους του, ἀναμένει καὶ ἐκείνους, πού παρημέλησαν τὸ θεῖον φῶς. Τοιοῦτον λοιπὸν εἶναι τὸ τέλος τῶν ἀχαρίστων ἀνθρώπων.

5. Ἄλλ' ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινὸς δοῦλος τοῦ Κυρίου, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι ὁ Κύριος ἀγαπᾷ τοὺς εὐγνώμονας, οὐδέποτε παύει νὰ ὑμνῇ αὐτόν, καὶ νὰ ἀναπέμπῃ πάντοτε εὐχαριστίας εἰς τὸν Κύριον. Καὶ εἴτε ὁ καιρὸς εἶναι καιρὸς εὐημερίας, εἴτε καιρὸς θλίψεως, ἀναπέμπει ὕμνους πρὸς τὸν Θεὸν μετ' εὐχαριστίας, χωρὶς νὰ λογαριάζῃ τὰ πράγματα αὐτὰ τῶν καιρῶν, ἀλλὰ λατρεύει τὸν Κύριον, τὸν Θεὸν τῶν καιρῶν. Ἔτσι, εἰς παλαιότερους χρόνους, ὁ Ἰώβ, ὁ ὁποῖος ἀσκούσε δύναμιν ἐπὶ ὄλων τῶν ἀνθρώπων, ἐσκέπτετο περὶ τούτων ὅταν ἦτο εἰς κατάστασιν εὐημερίας, καὶ ὅταν εὐρέθη εἰς κατάστασιν θλίψεων ὑπέφερεν ὑπομονητικῶς, καὶ ὅταν ἐπασχεν εὐχαριστοῦσε τὸν Θεόν. Ὡς ἐπίσης καὶ ὁ ταπεινὸς Δαυὶδ, κατ' αὐτόν τοῦτον τὸν χρόνον τῆς θλί-

28. Λουκ. 24, 18.

29. Ψαλμ. 40, 10· Ἰωάν. 13, 18.

ψεως, ἔψαλλον ὕμνους καὶ ἔλεγεν. «Θὰ εὐλογῇσω τὸν Κύριον εἰς πάντα χρόνον»³⁰. Καὶ ὁ μακάριος Παῦλος εἰς ὅλας τὰς Ἐπιστολάς του, οὕτως εἰπεῖν, δὲν ἔπαυε νὰ εὐχαριστῇ τὸν Θεόν. Εἰς καιροὺς ἡσυχίας, καὶ εἰς καιροὺς θλίψεων, δὲν παρέλειπε νὰ δοξάζῃ τὸν Θεόν, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι· «ἡ θλίψις γεννᾷ ὑπομονήν, ἡ δὲ ὑπομονὴ δόκιμον χαρακτῆρα, ἡ δὲ δοκιμασία ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπίς δὲν ἐντροπιάζει»^{30α}. Ἄς γίνωμεν καὶ ἡμεῖς μιμηταὶ τοιούτων ἀνδρῶν καὶ ἅς μὴ ἀφήνωμεν εὐκαιρίαν νὰ περνᾷ χωρὶς νὰ ἀναπέμπωμεν εὐχαριστίας, καὶ μάλιστα τώρα, ποὺ ὑφιστάμεθα δοκιμασίας, τὰς ὁποίας προκαλοῦν ἐναντίον μας οἱ αἱρετικοί, ὀφείλομεν νὰ ὑμνῶμεν τὸν Κύριον, μὲ τοὺς λόγους τῶν ἁγίων· «Πάντα ταῦτα ἐπῆλθον ἐπάνω μας, καὶ ὅμως δὲν Σὲ ἐλησημονήσαμεν»³¹. Διότι ὅπως οἱ Ἰσραηλῖται ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ἂν καὶ ὑπέστησαν ἐπίθεσιν ἀπὸ τοὺς Ἑδωμίτας, καὶ κατεπιέζοντο ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, δὲν παρημέλησαν τὸ καθῆκον τοῦτο, ἀλλ' ἀκόμη περισσότερον ἔψαλλον ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, ἔτσι καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, ἂν καὶ ἐμποδιζώμεθα νὰ ὁμιλῶμεν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, περισσότερον θὰ διακηρύττωμεν αὐτόν, καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι κακοπαθοῦμεν, θὰ ψάλλωμεν ὕμνους³², κατὰ τὸ ὅτι λογαριάζομεθα ἄξιοι νὰ περιφρονούμεθα, καὶ νὰ ἐργαζώμεθα προθύμως διὰ τὴν ἀλήθειαν. Μάλιστα, ἀκόμη περισσότερον, ὅταν εἴμεθα βαθέως λυπημένοι, πρέπει νὰ προσφέρωμεν εὐχαριστίας. Διότι ὁ μακάριος Ἀπόστολος, ὁ ὁποῖος εὐχαριστοῦσεν εἰς κάθε περίπτωσιν, παρακινεῖ ἡμᾶς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, νὰ πλησιάζωμεν τὸν Θεόν, λέγων· «Ἄς γίνωνται μέ εὐχαριστίας τὰ αἰτήματά σας γνωστὰ εἰς τὸν Θεόν»³³. Καὶ ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἐξακολουθῶμεν πάντοτε συμμορφούμενοι πρὸς τὴν παραινέσιν ταύτην, λέγει· «Εὐχαριστεῖτε διὰ κάθε τι, προσεύχεσθε συνεχῶς»³⁴. Διότι οὗτος ἐγνώριζεν ὅτι οἱ πιστοὶ ὅταν ἀφιεροῦντο εἰς εὐχαριστηρίου προσευχὰς ἐγί-

30. Ρωμ. 5, 3.

30α. Ρωμ. 5, 5.

31. Ψαλμ. 43, 18.

32. Πρβλ. Ἰακ. 5, 13.

33. Φιλip. 4, 6.

34. Α' Θεσ. 5, 17.

νοντο δυνατοί, καὶ ὅτι χαίροντες ὑπερπηδοῦν τὰ τεῖχη τοῦ ἐχθροῦ, καθὼς οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἔλεγον· «Μὲ τὴν βοήθειάν Σου διαπερῶμεν διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν μας, καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ μας θὰ ὑπερπηδῶμεν τεῖχη»³⁵. Ἄς ἡμεθα σταθεροὶ κατὰ πάντα χρόνον, καὶ μάλιστα τώρα, καίτοι πολλαὶ θλίψεις μᾶς καταπιέζουν, καὶ πολλοὶ αἵρετικοὶ πνέουν μένεα ἐναντίον μας. Ἄς ἐορτάσωμεν, λοιπόν, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, μὲ εὐχαριστίας τὴν ἁγίαν ἐορτὴν, ἡ ὁποία πλησιάζει, «ἀφοῦ περιζωσθῶμεν τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας μας»³⁶, καθὼς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, περὶ τοῦ ὁποίου ἔχει γραφῇ· «Ἡ δικαιοσύνη θὰ εἶναι ἡ ζώνη τῆς ὀσφύος του, καὶ ἡ ἀλήθεια ἡ ζώνη εἰς τὴν μέσην του»³⁷. Ὁ καθεὶς ἀπὸ ἡμᾶς ἄς κρατῶμεν εἰς χεῖράς μας τὴν ράβδον, ἡ ὁποία κατάγεται ἀπὸ τὴν ρίζαν Ἰεσσαί, καὶ μὲ ὑποδήματα στοὺς πόδας τὴν προετοιμασίαν τοῦ Εὐαγγελίου³⁸, ἄς ἐορτάσωμεν τὴν ἐορτὴν καθὼς εἶπεν ὁ Παῦλος. «Ὅχι μὲ τὴν παλαιὰν ζύμην, ἀλλὰ μὲ τὸ καθαρὰ ἄζυμα τῆς εἰλικρινείας καὶ τῆς ἀληθείας»³⁹, πιστεύοντες εὐσεβῶς ὅτι ἔχομεν συμφιλιωθῇ διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ χωρὶς νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν πίστιν εἰς αὐτόν, οὔτε νὰ μανθῶμεν ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν μὲ τοὺς αἵρετικούς καὶ μὲ ἐκεῖνους πού εἶναι ξένοι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀναστροφή καὶ ἡ θέλησις τῶν ὁποίων ἐξευτελίζει αὐτούς. Ἀλλὰ χαίροντες εἰς τὰς θλίψεις, διαπερῶμεν διὰ μέσου τῆς σιδηρᾶς καμίνου καὶ τοῦ σκότους, καὶ ἐξερχόμεθα ἀβλαβεῖς ἀπὸ τὴν τρομερὰν αὐτὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν. Ἔτσι καὶ ὅταν βλέπωμεν τὴν σύγχυσιν τῶν αἵρετικῶν, θὰ ψάλλωμεν μὲ τὸν Μωϋσῆν τὸν ὑπέροχον ἐκεῖνον ὕμνον δόξης, λέγοντες· «Ἄς ψάλλωμεν πρὸς τὸν Κύριον διότι οὗτος θριαμβευτικῶς ἐδόξασθη»⁴⁰. Οὕτω, ψάλλοντες ὕμνους, καὶ βλέποντες ὅτι ἡ ἁμαρτία, πού εἶναι ἐντὸς μας, ἀπερρίφθη εἰς τὴν θά-

35. Ψαλμ. 17, 30.

36. Α' Πέτρ. 1, 13 = ἀφοῦ ἐτοιμασθῶμεν.

37. Ἦσ. 11, 5.

38. Πρβλ. Ἦσ. 11, 1· Ἐφεσ. 6, 15.

39. Α' Κορ. 5, 8.

40. Ἐξοδ. 15, 1.

λασσαν, πορευόμεθα διὰ μέσου τῆς ἐρήμου. Καὶ ἀφοῦ πρῶτον ἐξαγνισθῶμεν διὰ τῆς νηστείας τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, διὰ προσευχῶν, καὶ νηστείας, καὶ ὑποκοῆς, καὶ καλῶν ἔργων, θὰ ἀξιωθῶμεν νὰ φάγωμεν τὸ ἅγιον Πάσχα εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

6. Ἡ ἀρχὴ τῆς νηστείας τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν εἶναι ἡ πέμπτη τοῦ μηνὸς Φαμενώθ (Μαρτίου 1)* καὶ ὅταν, καθὼς εἶπον, πρῶτον καθαρισθῶμεν καὶ ἐτοιμασθῶμεν εἰς τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, ἀρχόμεθα τῆς ἀγίας ἐβδομάδος τοῦ μεγάλου Πάσχα τὴν δεκάτην τοῦ Φαρμουθι (Ἀπριλίου 5), κατὰ τὴν ὁποίαν, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, πρέπει νὰ ἀφιερωθῶμεν εἰς μακροτέρας προσευχάς, καὶ νηστείαν, καὶ ἀγρυπνίας, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ χρίσωμεν μὲ πολύτιμον αἷμα τὰ ὑπέρθυρα τοῦ οἴκου μας, διὰ νὰ ἀποφεύγωμεν τὸν ἐξολοθευτὴν ἄγγελον⁴¹, "Ὡς ἀναπαυθῶμεν τότε, τὴν δεκάτην πέμπτην τοῦ μηνὸς Φαρμουθι (Ἀπριλίου 10), διότι κατὰ τὴν ἐσπέραν τοῦ Σαββάτου ἀκούομεν τὸ μῆνυμα τοῦ ἀγγέλου· «Διατί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; Ἀνεστήθη»⁴². Ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἡ μεγάλη Κυριακὴ ὑποδέχεται ἡμᾶς, ἐννοῶ τὴν δεκάτην ἕκτην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Φαρμουθι (Ἀπριλίου 11), κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνεστήθη ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ μᾶς ἔδωκε τὴν εἰρήνην πρὸς τοὺς πλησίον ἡμῶν. "Ὅταν λοιπὸν θὰ ἔχωμεν ἑορτάσει τὴν ἑορτήν, σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά Του, ἅς προσθέσωμεν, ἐν συνεχείᾳ τῆς πρώτης ἐκείνης ἡμέρας, εἰς τὴν ἀγίαν ἐβδομάδα, τὰς ἑπτὰ ἐβδομάδας τῆς Πεντηκοστῆς, διὰ νὰ λάβωμεν εὐθὺς ὡς τότε τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ ἅς ἀναπέμπωμεν πάντοτε εὐχαριστίας πρὸς τὸν Κύριον, καὶ δι' Αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἀσπασθῆτε ἀλλήλους μέ φιλημα ἅγιον. Οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοί ἀσπάζονται ὑμᾶς. Εὐχομαι, ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ καὶ περιπόθητοι, ὅπως ἔχετε ὑγείαν καὶ παρακαλῶ νὰ ἐνθυμῆσθε ἡμᾶς εἰς τὰς προσευχὰς σας πρὸς τὸν Κύριον.

41. *ΕΕοδ. 12, 7, 23.

42. Λουκ. 24, 5.

Ἐδὼ τελειώνει ἡ τρίτη Πασχάλιος Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 4 η (Πάσχα 332)

1. Τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν ἀποστέλλω¹ πρὸς σᾶς, ἀγαπητοί μου, ἀργὰ καὶ ἀφοῦ παρῆλθεν ὁ συνηθισμένος χρόνος· παρὰ ταῦτα ἐλπίζω ὅτι θὰ συγχωρήσετε τὴν καθυστέρησιν, πού ὀφείλεται εἰς τὴν ἀναβολὴν τοῦ ταξιδίου μου καὶ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡμὴν ἀσθενής. Ἐπειδὴ ἡμποδίσθη ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς αἰτίας, καὶ ἐπειδὴ συνέβησαν ἀσυνήθισται εἰς σοβαρότητα καταιγίδες, ἀνέβαλον νὰ γράψω πρὸς ὑμᾶς. Ὅμως, παρὰ τὰ μακρά μου ταξίδια, καὶ τὴν θασσανιστικὴ ἀσθένειάν μου, δὲν ἐλησμόνησα νὰ σᾶς δώσω τὴν ἑορταστικὴν εἰδοποίησιν, καί, εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός μου, ἀναγγέλλω τῶρα εἰς σᾶς τὴν ἑορτήν. Διότι ἂν καὶ ἡ χρονολογία τῆς παρούσης ἐπιστολῆς εἶναι μεταγενεστέρα² τῆς συνηθισμένης διὰ τὴν ἀναγγελίαν ταύτην πρέπει ἀκόμη καὶ τῶρα νὰ λογαριασθῇ ἐπίκαιρος, ἐφ' ὅσον οἱ ἐχθροὶ μας ἀφοῦ κατεντροπιάσθησαν καὶ κατεκρίθησαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ μᾶς κατεδίωξαν ἀναιτίως, ἡμποροῦμεν τῶρα νὰ ψάλλωμεν ἑορταστικὸν ὕμνον καὶ δοξολογίαν, καὶ νὰ τραγουδήσωμεν τὸν θριαμβευτικὸν ὕμνον ἐναντίον τοῦ Φαραῶ· «Ἄς ψάλλωμεν πρὸς τὸν Κύριον, διότι ἐδοξάσθη θριαμβευτικῶς. Ἴππον καὶ ἀναβάτην ἔρριπεν εἰς τὴν θάλασσαν»³.

2. Εἶναι καλόν, ἀγαπητοί μου, νὰ προχωρῶμεν ἀπὸ ἑορτῆς εἰς ἑορτήν· πάλιν ἑορταστικαὶ συνάξεις, πάλιν παννυχίδες ἀφυπνίζουσιν τὸν νοῦν μας, καὶ ἐπιβάλλουσιν εἰς τὰς διανοίας μας νὰ ἀγρυπνοῦν ἐν ἀναμονῇ καλῶν εἰδήσεων. Ἄς μὴ περάσωμεν τὰς ἡμέρας αὐτὰς ὅπως ἐκεῖνοι, πού πενθοῦν, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ἀπολαμβάνωμεν

1. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀπέστειλεν ὁ Ἀθανάσιος ἀπὸ τὴν αὐλὴν τοῦ αὐτοκράτορος μὲ στρατιωτικὸν ταχυδρόμον.

2. Δηλαδή πολὺ ἀργὰ διὰ νὰ περιλάβῃ εἰς αὐτὴν τὴν εἰδησιν περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Νηστείας.

3. Ἐξοδ. 15, 1.

πνευματικῆς τροφῆς, ἅς προσπαθήσωμεν νὰ κατασιγάσωμεν τὰ σαρκικά μας πάθη. Διότι μὲ τὸν τρόπον τοῦτον θὰ ἔχωμεν δύναμιν νὰ καταθάλωμεν τοὺς ἀντιπάλους μας, καθὼς ἡ μακαρία Ἰουδιθ⁴, ὅταν, ἀφοῦ ἡσκήθη πρῶτον εἰς τὰς νηστείας καὶ τὰς προσευχάς, κατέβαλε τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐφόνευσεν τὸν Ὀλοφέρνην. Καὶ ἡ μακαρία Ἑσθήρ, ὅταν ἡ καταστροφή ἀπειλοῦσε ὀλόκληρον τὴν φυλὴν της, καὶ τὸ ἔθνος τοῦ Ἰσραὴλ ἦτο ἔτοιμον νὰ ἀφανισθῇ, ἐνίκησε τὴν μανίαν τοῦ τυράννου, ὅχι μὲ ἄλλον τινὰ τρόπον παρὰ μὲ τὴν νηστείαν καὶ τὴν προσευχὴν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ μετέτρεψε τὴν καταστροφὴν τοῦ λαοῦ της εἰς ἀσφάλειαν⁵. Τώρα ἐπειδὴ αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι θεωροῦνται ἑορταὶ διὰ τὸν Ἰσραὴλ, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς παλαιοὺς καιροὺς ὠρίζοντο ἑορταί, ὅταν κάποιος ἐχθρὸς ἐφονεύετο, ἢ κάποια συνωμοσία κατὰ τοῦ λαοῦ διελύετο καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἠλευθερώνετο. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Μωϋσῆς ἀπὸ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς ἐθέσπισεν τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, ἐξ οὗ καὶ ὁ ἰδικὸς μας ἑορτασμός αὐτῆς, ἐπειδὴ, δηλαδή, ὁ Φαραὼ ἐφονεύθη, καὶ ὁ λαὸς ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν δουλείαν. Διότι κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους συνέβαιnen, εἰδικῶς ὅταν ἐφονεύοντο οἱ τύραννοι τοῦ λαοῦ, νὰ γίνωνται καιρικαὶ πανηγύρεις καὶ ἑορταὶ εἰς τὴν Ἰουδαίαν⁶.

3. Τώρα ὅμως, ὅποτε ὁ διάβολος, πού ἦτο τύραννος ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου, κατελύθη, δὲν εὕρισκόμεθα πλησίον εἰς κάποιαν καιρικὴν ἑορτὴν, ἀγαπητοί μου, ἀλλὰ εἰς ἑορτὴν αἰωνίαν καὶ ἐπουράνιον. Δὲν προσερχόμεθα ὅμως εἰς αὐτὴν τυπικῶς, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ. Διότι τότε ἐκεῖνοι, ἀφοῦ ἐχόρταινον μὲ τὰς σάρκας ἀφώνου ἀρνίου, ἀποτελείωναν τὴν ἑορτὴν, καὶ ἀφοῦ ἔχρισον μὲ τὸ αἷμα τοῦ ὑπέρθουρα τῆς εἰσόδου τῶν οἰκιῶν των, ἐκλιπαροῦσαν βοήθειαν ἐναντίον τοῦ ἐξολοθρευτοῦ ἀγγέλου. Τώρα ὅμως ἡμεῖς, μὲ τὸ νὰ τρεφώμεθα ἀπὸ τὸν Λόγον τοῦ Πατρός, καὶ μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν σφραγίσαι τὰ ὑπέρθουρα τῶν καρδιῶν μας μὲ τὸ αἷμα τῆς Καί-

4. Ἰουδιθ 13, 8.

5. Ἑσθήρ 4, 16.

6. Πρβλ. Ἑσθήρ 9, 20-28 Ἰουδιθ κεφ. 9 καὶ 15.

νῆς Διαθήκης⁷, ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν ποῦ ἐδόθη εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὸν Σωτῆρα, ὁ ὁποῖος εἶπεν· «Ἰδοὺ, σᾶς δίδω ἐξουσίαν νὰ πατήτε ἐπάνω εἰς ὄφεις καὶ σκορπιούς καὶ ἐπάνω εἰς ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ»⁸. Διότι δὲν θασιλεύει πλέον ὁ θάνατος· ἀλλ' ἀντὶ θανάτου εἰς τὸ ἐξῆς ἢ ζωῇ, ἐφ' ὅσον ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν· «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ζωῇ»⁹, οὕτως ὥστε τὰ πάντα πληροῦνται χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως, καθὼς εἶναι γραμμένον· «Ὁ Κύριος ἐθασίλευσεν, ὡς χαρῇ ἡ γῆ»¹⁰. Διότι ὅταν ἐθασίλευεν ὁ θάνατος, «καθήμενοι παρὰ τὸν ποταμὸν τῆς Βαβυλῶνος ἐθρηνοῦσαμεν»¹¹ καὶ ἐπενθούσαμεν ἐπειδὴ αἰσθανόμεθα τὴν πικρίαν τῆς αἰχμαλωσίας· ἀλλὰ τώρα, ποῦ ὁ θάνατος καὶ ἡ θασιλεία τοῦ διαβόλου κατηργήθη, τὰ πάντα ἐπληρώθησαν ἀπὸ χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν. Καὶ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι πλέον γνωστός μόνον εἰς τὴν Ἰουδαίαν¹¹, ἀλλ' εἰς ὅλοκληρον τὴν γῆν. Εἶναι λοιπὸν φανερόν, ἀγαπητοί μου, ποῖον εἶναι τὸ συμπέρασμα· ὅτι ὀφείλομεν νὰ προσέλθωμεν εἰς μίαν τέτοιαν ἑορτὴν, ὅχι μὲ ἀκάθαρτον ἔνδυμα, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐνδύσωμεν τὰς διανοίας μας μὲ καθαρὰ ἐνδύματα. Διότι ἐκεῖνο ποῦ χρειαζόμεθα εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, εἶναι νὰ ἐνδυθῶμεν τὸν Κύριον Ἰησοῦν¹², ὥστε νὰ ἡμπορέσωμεν ἀξίως νὰ ἑορτάσωμεν μὲ Ἐκεῖνον τὴν ἑορτὴν. Θὰ εἴμεθα, λοιπὸν, ἐνδεδυμένοι μὲ Ἐκεῖνον, ὅταν ἀγαπήσωμεν τὴν ἀρετὴν, καὶ εἴμεθα ἐχθροὶ τῆς κακίας, ὅταν ἀσκούμεθα εἰς τὴν ἐγκράτειαν καὶ ἀπονεκρώσωμεν τὴν ἀσέλγειαν, ὅταν ἀγαπήσωμεν τὴν δικαιοσύνην καὶ μισήσωμεν τὴν ἀνομίαν, ὅταν τιμήσωμεν τὴν αὐτάρκειαν, καὶ ἀποκτήσωμεν σθένος πνευματικόν, ὅταν δὲν λησμονῶμεν τὸν πτωχόν, ἀλλ' ἔχομεν τὰς θύρας μας ἀνοικτάς δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἐκτιμῶμεν τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ μισοῦμεν τὴν ὑπερηφάνειαν.

4. Μὲ αὐτὰ ὁ παλαιὸς Ἰσραὴλ, ἀφοῦ πρῶτον, ὡς

7. Ματθ. 26, 28.

8. Λουκ. 10, 19.

8a. Ψαλμ. 96, 1.

9. Ἰωάν. 14, 6.

10. Ψαλμ. 96, 1· 136, 1.

11. Ψαλμ. 75, 1.

12. Πρβλ. Ρωμ. 13, 14.

εἰς εἰκόνα, ἡγωνίσθη διὰ τὴν νίκην, ἔφθασεν εἰς τὴν ἑορτήν, διότι τὰ πράγματα αὐτὰ ἦσαν σκιαὶ καὶ τύποι αὐτῶν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν. Ἄλλ' ἡμεῖς, ἀγαπητοί μου, ἀφοῦ ἡ σκιά ἐξεπληρώθη, καὶ οἱ τύποι ἔλαβον τέλος, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωμεν τὴν ἑορτὴν ὡς τύπον, οὔτε εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναθαίνωμεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ποὺ εἶναι ἐδῶ κάτω, διὰ νὰ θυσιάσωμεν τὸ Πάσχα, σύμφωνα μὲ τὴν παράκαιρον ἐθιμοτυπίαν τῶν Ἰουδαίων, μήπως, ὅταν παρέλθῃ ἡ εὐκαιρία, μᾶς καταλογισθῇ ἀμέλεια, ὅτι ἐνεργοῦμεν παρακαίρως. Ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴν τῶν Ἀποστόλων, ἅς προχωρήσωμεν πρὸ πέρα ἀπὸ τοὺς τύπους καὶ ἅς ψάλωμεν τὸν νέον δοξολογικὸν ὕμνον. Διότι, ὅταν οὗτοι ἠννόησαν τοῦτο καὶ συνήλθον μαζί μὲ τὴν Ἀλήθειαν, ἐπλησίασαν καὶ εἶπον εἰς τὸν Σωτῆρα· «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἐτοιμάσωμεν νὰ φάγῃς τὸ Πάσχα;»¹³. Διότι δὲν ἦτο πλέον ἀνάγκη νὰ γίνωνται ἐκεῖνα, ποὺ ἤρμοζαν διὰ τὴν ἐπίγειον Ἱερουσαλήμ· οὔτε μόνον ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ ἐορτάζεται ἡ ἑορτή, ἀλλ' ὅπουδήποτε ἤθελεν ὁ Θεὸς νὰ ἐορτάζεται. Τώρα οὗτος ἠθέλησε νὰ ἐορτάζεται εἰς ὅλα τὰ μέρη, οὕτως ὥστε «νὰ προσάγεται εἰς πάντα τόπον θυμίαμα καὶ νὰ προσφέρεται θυσία εἰς Αὐτόν»¹⁴. Διότι ἂν καί, καθὼς εἰς τὴν ἱστορικὴν διήγησιν ἀναφέρεται, ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα δὲν ἤμποροῦσε νὰ τελεῖται εἰς κανένα ἄλλον τόπον, παρὰ μόνον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν τούτοις, ὅταν ἐκεῖνα ποὺ ταῦτα ἐσυμβόλιζαν εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐξεπληρώθησαν, καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἦσαν σύμβολα καὶ σκιαὶ παρῆλθον, καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἐπρόκειτο νὰ διαδοθῇ πανταχοῦ· ὅταν πράγματι οἱ μαθηταὶ διέδιδον τὴν ἑορτὴν εἰς ὅλα τὰ μέρη, ἠρώτησαν τὸν Σωτῆρα· «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἐτοιμάσωμεν;». Καὶ ὁ Σωτὴρ, ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ τυπικὸν διὰ τοῦ πνευματικοῦ, ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς ὅτι δὲν θὰ ἔτρωγον πλέον τὴν σάρκα ἀρνίου, ἀλλὰ τὴν ἰδικήν του, λέγων «Λάβετε, φάγετε καὶ πῖετε· τοῦτο εἶναι τὸ σῶμα μου καὶ τὸ αἷμα μου»¹⁵. Ὅταν ἔτσι τρεφώμεθα μὲ αὐτά, ἀγαπητοί μου, θὰ ἐορτάζωμεν ἀληθῶς τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα.

13. Ματθ. 26, 17.

14. Μαλαχ. 1, 11.

15. Ματθ. 26, 26-28.

5. Ἀρχίζομεν τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς Φαρμουθι (Μαρτίου 27), καὶ ἀναπαυόμεθα τὴν ἕκτην ἡμέραν τοῦ αὐτοῦ μηνὸς (Ἀπριλίου 1), τὴν ἐσπέραν τῆς ἐβδόμης ἡμέρας, καὶ μέ τὴν ἀνατολὴν τῆς ἀγίας πρώτης ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος, τὴν ἐβδόμην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Φαρμουθι (Ἀπριλίου 2), ἐορτάζομεν καὶ τὰς ἡμέρας τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς, ποὺ ἀκολουθοῦν αὐτήν, κηρύττοντες δι' αὐτῶν τὸν μέλλοντα κόσμον, οὕτως ὥστε εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἡμποροῦμεν νὰ εἴμεθα αἰωνίως μετὰ τὸν Χριστόν, ὑμνοῦντες πρὸς τούτοις τὸν Θεὸν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ μέ ὅλους τοὺς ἀγίους νὰ εἴπωμεν εἰς τὸν Κύριον, Ἀμήν.

Ἀσπασθῆτε ἀλλήλους μετὰ φιλημα ἁγίον. Ἀσπάζονται ὑμᾶς ὅλοι οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοί. Τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν ἀπεστείλαμεν ἀπὸ τὴν Αὐλήν, διὰ χειρὸς ἀξιωματικοῦ τῆς ἀκολουθίας, πρὸς τὸν ὁποῖον παρεθόθη ἀπὸ τὸν ὑπαρχον τῆς Αὐλῆς Ἀθλάβιον¹⁶, ὁ ὁποῖος ἀληθῶς φοβεῖται τὸν Θεόν, ἐπειδὴ εὐρίσκομαι εἰς τὴν Αὐλήν, ἐνθα προσεκλήθη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον διὰ νὰ συναντήσω αὐτόν. Ἀλλ' οἱ Μελιτιανοί, ποὺ ἦσαν παρόντες ἐκεῖ, λόγῳ τοῦ φθόνου των, ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὴν καταστροφὴν μας, ἀλλ' ἐξεδιώχθησαν ἀπ' ἐκεῖ κατεντροπισσμένοι ὡς συκοφάνται, ἐπειδὴ εἰς πολλὰ ἀπεδείχθησαν ψευδόμενοι. Ἐκεῖνοι, ποὺ ἐξεδιώχθησαν ἦσαν ὁ Καλλίνικος, ὁ Ἰαίων, ὁ Εὐδαίμων, ὁ Γελοῖος Ἱερακάμμων, ὁ ὁποῖος ἕνεκα τῆς ἐντροπῆς τοῦ ὀνόματός του καλεῖ τὸν ἑαυτὸν τοῦ Εὐλόγιον.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ τετάρτη ἐπιστολὴ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 5η (Πάσχα 333)

1. Μεταβαίνομεν καθὼς πρέπει, ἀδελφοί μου, ἀπὸ ἐορτῆς εἰς ἐορτήν, μεταφερόμεθα ἀπὸ δεήσεως εἰς δέησιν,

16. Ἀθλάβιος, ὑπουργὸς καὶ εὐνοούμενος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Οὗτος ἐδολοφονήθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου, ἐνῶ ἀπὸ ἔτους ἔφερε τὸ ὀνόματι τοῦ ὑπάτου (Ζώσιμος II, 40).

προχωροῦμεν ἀπὸ νηστείας εἰς νηστείαν, καὶ συνδέομεν ἀγίας ἡμέρας πρὸς ἀγίας ἡμέρας. Πάλιν ἔφθασεν ὁ καιρὸς ὁ ὁποῖος φέρει εἰς ἡμᾶς μίαν νέαν ἀρχήν, καὶ μάλιστα τὴν ἀναγγελίαν τοῦ εὐλογημένου Πάσχα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐθυσιάσθη ὁ Κύριος. Τρώγομεν, ὅπως συνήθως, τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, καὶ διψῶντες διαρκῶς εὐφραινόμεθα ψυχικῶς πίνοντες πάντοτε ὡς ἀπὸ πηγῆς τὸ πολύτιμον αἷμα Του. Διότι συνεχῶς καὶ διακαῶς ἐπιθυμοῦμεν. Οὗτος εἶναι ἕτοιμος δι' ἐκείνους πού διψοῦν, καὶ δι' ἐκείνους πού διψοῦν ὑπάρχει ὁ λόγος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ φιλανθρωπίᾳ του εἶπε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς· «Ἐκεῖνος πού διψᾷ ὡς ἔλθῃ εἰς ἐμέ καὶ ὡς πῖνῃ»¹, Καὶ δὲν ἦτο τότε μόνον, πού ὅταν κάποιος ἐπλησίαζε αὐτόν, ἐθεράπευε τὴν δίψαν του, ἀλλ' ὅποτεδήποτε ὁ καθεὶς ζητήσῃ, εἶναι δι' αὐτόν ἐλευθέρα ἢ προσέλευσις πρὸς τὸν Κύριον. Διότι ἡ χάρις τῆς ἑορτῆς δὲν περιορίζεται εἰς μίαν φοράν, οὔτε ἡ ἐξαισία λαμπρότης αὐτῆς ὀλιγοστεύει, ἀλλὰ πάντοτε εἶναι πλησίον διὰ νὰ φωτίζῃ τὰς διανοίας ἐκείνων, πού διακαῶς ἐπιθυμοῦν τοῦτο. Διότι εἰς αὐτὴν ὑπάρχει μόνιμος ἀξία, δι' ἐκείνους πού ἔχουν φωτισμένην τὴν διάνοιαν, καὶ μελετοῦν ἡμέραν καὶ νύκτα τὰς θείας Γραφάς, καθὼς ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν ὁποῖον ἐδόθη εὐλογία, κατὰ τὸ γεγραμμένον εἰς τοὺς Ἱεροὺς ψαλμούς· «Μακάριος ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δὲν ζῇ σύμφωνα μὲ τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀσεβῶν, καὶ δὲν περιεπάτησε τὰς ὁδοὺς τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ δὲν ἐκάθησεν εἰς καθέδραν διεφθαρμένων ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἐντρυφᾷ εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ μελετᾷ τὸν νόμον αὐτοῦ ἡμέραν καὶ νύκτα»². Διότι δὲν εἶναι ὁ ἥλιος, ἢ ἡ σελήνη, ἢ τὸ πλῆθος τῶν ἄλλων ἀστέρων, πού φωτίζουν αὐτόν, ἀλλ' οὗτος ἀκτινοβολεῖ ἀπὸ τὸν ἄνωθεν ἐπὶ τῶν πάντων φωτισμὸν τοῦ Θεοῦ.

2. Διότι εἶναι Θεός, ἀγαπητοί μου, καὶ μάλιστα ὁ Θεός ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατὰ πρῶτον συνέστησε δι' ἡμᾶς τὴν ἑορτήν, ὁ ὁποῖος ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς τὸ προνόμιον νὰ

1. Ἰωάν. 7, 37.

2. Ψαλμ. 1, 1-2.

ἐορτάζωμεν αὐτὴν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Οὗτος, ἅφ' ἑνὸς μὲν περιέλαθε προαιωνίως εἰς τὸ περὶ ἀνθρώπου σχέδιον αὐτοῦ τὴν σφαγὴν τοῦ Υἱοῦ Του διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ἅφ' ἑτέρου δέ, ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἀφορμὴν τῆς ἀγίας ἐορτῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἕκαστον ἔτος παρέχει μαρτυρίαν, τόσον συχνὰ ὅσον ἡ εὐκαιρία αὕτη τῆς ἐορτῆς προκηρύσσεται. Ἡ ἐορτὴ αὕτη φέρει ἐπίσης ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ διὰ μέσου τοῦ κόσμου τούτου πρὸς ἐκεῖνον ποῦ μᾶς ἀναμένει, καὶ ὁ Θεὸς παράγει ἐξ αὐτῆς ἀκόμῃ καὶ τώρα ὡς καρπὸν τὴν χαρὰν τῆς ἐνδόξου σωτηρίας, μὲ τὸ νὰ παρέχῃ εἰς ἡμᾶς τὴν ἀφορμὴν νὰ προσέλθωμεν εἰς τὴν ἰδίαν συνάθροισιν, καὶ μὲ τὸ νὰ ἐνῶνῃ ἡμᾶς ἐν πνεύματι εἰς πάντα τόπον, προσκαλῶν ἡμᾶς εἰς κοινὰς προσευχὰς καὶ εἰς μετοχὴν τῆς κοινῆς χάριτος, ποῦ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴν ἐορτὴν ταύτην. Διότι τοῦτο εἶναι τὸ θαῦμα τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, ὅτι ἡμπορεῖ νὰ συνανθροίζῃ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἐκείνους ποῦ εὐρίσκονται μακρὰν, καὶ κάμνει ἐκείνους ποῦ φαίνονται ὅτι εἶναι μακρὰν σωματικῶς, νὰ πλησιάζουν ἀλλήλους εἰς ἐνότητες πνεύματος.

3. Διατί λοιπόν, ἀγαπητοί μου, δὲν ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν ὡς ἀρμόζει εἰς τὴν ἐορτὴν; Διατί δὲν ἐπιστρέφομεν πρὸς τὸν εὐεργέτην μας; Ἄν καὶ εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον νὰ κάμωμεν κατάλληλον ἐπιστροφὴν εἰς τὸν Θεόν, ἐν τούτοις, εἶναι ἔνδειξις ἀγνωμοσύνης δι' ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι ἐλάθομεν τὸ δῶρον τῆς χάριτος, νὰ μὴ ὁμολογῶμεν τοῦτο. Αὕτη αὕτη ἡ φύσις μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀδυναμίας μας, ἀλλ' ἡ θέλησίς μας καταδικάζει τὴν ἀγνωμοσύνην μας. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος, ὅταν ἐξέφραζε τὸν θαυμασμόν του διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ἔλεγε· «Καὶ ποῖος εἶναι ἱκανὸς νὰ κατορθώσῃ ταῦτα;»³. Διότι οὗτος τὸν μὲν κόσμον ἡλευθέρωσε διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Σωτῆρος, ἔδωκε δὲ πάλιν τὴν δύναμιν ὅπως ἄδης καταλύεται διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος, καὶ παρέσχεν ἀνεμπόδιστον εἰς τοὺς ἀνερχομένους τὴν ὁδὸν πρὸς τὰς οὐρανίους πύλας⁴. Διὰ τοῦτον

3. Β' Κορ. 2, 16.

4. Ἡ περικοπὴ αὕτη περισώθη εἰς τὸ ἀρχικὸν κείμενον ἀπὸ τὸν Κοσμῶν τὸν Ἰνδικοπλεύστην, ἔχουσα οὕτω: Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ε' ἐορ-

τὸν λόγον, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀγίους, ἐνῶ ὠμολογοῦσε τὴν χάριν, ἐπειδὴ δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ ἀναπληρώσῃ αὐτήν, εἶπε· «Τί ἡμπορῶ νὰ ἀνταποδώσω εἰς τὸν Κύριον δι' ὅσα ἔκαμε πρὸς χάριν μου;»⁵.

Διότι ἀντὶ θανάτου ἔλαθε ζωὴν, ἀντὶ δεσμῶν ἐλευθερίαν, καὶ ἀντὶ τοῦ τάφου τὴν θασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς «ὁ θάνατος ἐθασίλευεν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως»⁶, ἀλλὰ τώρα ἡ θεία φωνὴ εἶπε· «Σήμερον θὰ εἶσαι μαζί μου εἰς τὸν Παράδεισον»⁷. Καὶ οἱ ἅγιοι ἔχοντες ἀκριθεῖ γινῶσιν τούτου, ἔλεγον· «Ἐάν ὁ Κύριος δὲν μὲ εἶχε βοηθήσει, ἡ ψυχὴ μου παρ' ὀλίγον νὰ ἐγκαθίστατο εἰς τὸν ἄδην»⁸. Ἐκτὸς ὧλων αὐτῶν, ἂν καὶ δὲν ἡμποροῦσε νὰ ἐπιστρέψῃ, ἐν τούτοις, ὠμολόγησε τὴν δωρεάν, καὶ εἰς τὸ τέλος ἔγραψε· «Θὰ λάβω τὸ ποτήριον τῆς σωτηρίας καὶ θὰ ἐπικαλεσθῶ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου· τίμιος εἶναι ὁ θάνατος τῶν ἁγίων ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»⁹.

Καὶ σχετικῶς μὲ τὸ ποτήριον, ὁ Κύριος εἶπεν· «Ἡμπορεῖτε νὰ πῖετε τὸ ποτήριον, πού ἐγὼ θὰ πῶ;». Καὶ ὅταν οἱ μαθηταὶ ἀπήντησαν· ἡμποροῦμεν, ὁ Κύριος εἶπεν· «Τὸ μὲν ποτήριόν μου θὰ πῖετε· τὸ νὰ καθήσετε ὅμως εἰς τὰ δεξιὰ μου ἢ τὰ ἀριστερά μου δὲν εἶναι ἰδικόν μου δικαίωμα νὰ δώσω εἰς ἐσᾶς, παρὰ μόνο εἰς ἐκείνους διὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἐτομασθῇ ἀπὸ τὸν Πατέρα μου»¹⁰. Ἐπομένως ἀγαπητοί μου, ἅς ὁμολογῶμεν τὴν χάριν, ἂν καὶ εὐρέθημεν ἀνίκανοι νὰ τὴν ἀνταποδώσωμεν. Ἐφ' ὅσον ἡμποροῦμεν, ἅς μὴ χάσωμεν τὴν εὐκαιρίαν. Διότι ἂν καὶ ἀπὸ ἀδυναμίας τῆς φύσεως ἡμῶν δὲν ἡμποροῦμε μὲ μέσα ἄξια διὰ τὸν Λόγον, νὰ ἀνταποδώσωμεν τὴν ἀμοιβὴν ἔναντι τοιούτων εὐεργετημάτων, ἅς προσφέρωμεν τοῦλάχιστον εἰς αὐτόν

ταστικῆς· «Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; Τὸν μὲν γὰρ κόσμον τῷ αἵματι τοῦ Σωτῆρος ἠλευθέρωσεν, τὸν (δὲ) ἄδην πάλιν τῷ τοῦ Σωτῆρος θανάτῳ πατεῖσθαι δέδωκεν, καὶ εἰς τὰς οὐρανίους πύλας ἀνεμπόδιστον τοὺς ἀνερχομένους τὴν ὁδὸν παρασχών» (βλ. MPG τ. 1380, σημείωσις 46).

5. Ψαλμ. 115, 3.

6. Ρωμ. 5, 14.

7. Λουκ. 23, 43.

8. Ψαλμ. 93, 17.

9. Ψαλμ. 115, 4, 6.

10. Ματθ. 20, 22, 23.

εὐχαριστίας, ἐνῶ θὰ ἐμμένωμεν εἰς τὴν εὐσέθειαν. Καὶ πῶς ἄλλως ἡμποροῦμεν νὰ μένωμεν σταθεροὶ εἰς τὴν εὐσέθειαν, παρὰ ὅταν ὁμολογῶμεν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα παρέχει εἰς ἡμᾶς τόσας εὐεργεσίας; (Διότι ἔτσι θὰ τηρῶμεν μὲ ὑπακοὴν τὸν νόμον καὶ θὰ φυλάσσωμεν τὰς ἐντολάς. Καί, ἐπὶ πλεόν, δὲν θὰ λογαριασθῶμεν, ὡς ἀχάριστα πρόσωπα, παρὰ θάται τοῦ νόμου, ἢ ποιηταὶ ἔργων, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι μισητὰ ἀπὸ ἡμᾶς, διότι ὁ Κύριος ἀγαπᾷ τοὺς εὐγνώμονας). "Ὅταν ἐπίσης προσφέρωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς τὸν Κύριον, καθὼς οἱ ἅγιοι, ὅταν ἀποφασίσωμεν νὰ ἀφιερωθῶμεν ἐντελῶς εἰς αὐτὸν ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸ ἕξῃς νὰ ζῶμεν ὅχι διὰ τὸν ἑαυτὸν μας, ἀλλὰ διὰ τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε δι' ἡμᾶς, ὡς ἐπίσης εἶχε κάμει ὁ μακάριος Παῦλος, ὅταν ἔλεγε· «Συνεσταυρώθην μὲ τὸν Χριστόν, καὶ ὅμως ζῶ· δὲν ζῶ ὅμως πλέον ἐγώ, ἀλλὰ ζῇ ἐντός μου ὁ Χριστός»¹¹.

4. "Ὅθεν ἡ ζωὴ ἡμῶν, ἀδελφοί μου, συνίσταται εἰς τὴν ἄρνησιν ἡμῶν ὅλων τῶν ὕλικῶν πραγμάτων, καὶ εἰς τὴν σταθεράν ἐμμονὴν ἡμῶν μόνον εἰς ἐκεῖνα πού ἀνήκουν εἰς τὸν Σωτῆρα. Ἐπομένως ἡ παρούσα εὐκαιρία ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἡμᾶς, ὅχι μόνον νὰ προσφέρωμεν τοιοῦτους λόγους, ἀλλ' ἐπίσης καὶ νὰ μιμούμεθα τὰ ἔργα τῶν ἁγίων. Μιμούμεθα δὲ αὐτὸν ὅταν ὁμολογῶμεν πίστιν εἰς Ἐκεῖνον πού ἀπέθανε δι' ἡμᾶς, καὶ δὲν ζῶμεν πλέον διὰ τὸν ἑαυτὸν μας, ἀλλ' εἰς τὸ ἕξῃς ὁ Χριστὸς ζῇ ἐντός μας. "Ὅταν ἀνταποδίδωμεν κάποιο χρέος εἰς τὸν Κύριον μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις μας, ἀκόμη καὶ ὅταν ἐπιστρέφωμεν αὐτό, δὲν δίδομεν τίποτε ἰδικόν μας, ἀλλ' ἐκεῖνα πού εἶχομεν πρωτύτερα λάβει ἀπὸ Αὐτόν, καὶ τοῦτο κυρίως ἀληθεύει περὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καθ' ἣν οὗτος ἀπαιτεῖ, ὡσάν ἐκ μέρους ἡμῶν, τὰς ἰδικὰς Του δωρεάς. Περὶ τούτου μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος, ὅταν λέγῃ· «Αἱ προσφοραὶ σας πρὸς ἐμέ εἶναι ἰδικὰ Μου δῶρα»¹², δηλαδὴ, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προσφέρετε εἰς ἐμέ εἶναι ἰδικὰ σας, ἐπειδὴ ἔχετε λάβει αὐτὰ ἀπὸ Ἐμέ,

11. Γαλ. 2, 20.

12. Ἀριθ. 28, 2.

ἀλλ' εἶναι δῶρα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἅς προσφέρωμεν εἰς τὸν Κύριον πᾶσαν ἀρετὴν, καὶ τὴν ἀληθινὴν ἐκείνην ἀγιότητα, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς Ἐκεῖνον, καὶ ἅς ἐορτάσωμεν εὐσεβῶς τὴν ἐορτὴν δι' Αὐτόν, μέ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα Οὗτος ἔχει καθαγιαίνει δι' ἡμᾶς. Ἔτσι ἅς ἀναλάβωμεν τὰς ἀγίας νηστείας, ὅπως ἔχουν καθορισθῇ ἀπὸ Ἐκεῖνον, καὶ διὰ μέσου τῶν ὁποίων εὐρίσκομεν τὴν ὁδὸν ποὺ φέρει πρὸς τὸν Θεόν. Ἀλλ' ἅς μὴ ὁμοιάσωμεν τοὺς εἰδωλολάτραις, ἢ τοὺς ἀμαθεῖς Ἰουδαίους, ἢ τοὺς αἵρετικούς καὶ τοὺς σχισματικούς τῆς σήμερον. Διότι οἱ μὲν εἰδωλολάτραι πιστεύουν ὅτι ἡ τέλεσις τῆς ἐορτῆς ἔγκειται εἰς τὴν ἀφθονίαν τῶν τροφῶν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, πλανώμενοι μέσα εἰς τοὺς τύπους καὶ τὰς σκιὰς, νομίζουν ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερον τέτοια εἶναι ἡ ἐορτή, καὶ οἱ σχισματικοὶ ἐορτάζουν αὐτὴν εἰς χωριστοὺς τόπους, καὶ μέ ματαιὰς φανταστικὰς ἐπινοήσεις. Ἀλλ' ἡμεῖς, ἀδελφοί μου, ἅς εἴμεθα ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτραις, μέ τὸ νὰ τελῶμεν τὴν ἐορτὴν μέ ἀγνότητα ψυχῆς καὶ καθαρότητα σώματος, ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, μέ τὸ νὰ μὴ λαμβάνωμεν πλέον τὸν τύπον καὶ τὴν σκιάν, ἀλλ' ὡς ἔχοντες φωτισθῇ μέ τὸ ἔνδοξον φῶς τῆς ἀληθείας, καὶ ὡς στηρίζοντες τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὸν Ἥλιον τῆς Δικαιοσύνης¹³, καὶ ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς σχισματικούς, κατὰ τὸ ὅτι δὲν σχίζομεν τὸν ἄρραφον χιτῶνα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' εἰς ἓνα οἶκον, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἅς φάγωμεν τὸ Πάσχα τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποιος, μέ τὸ νὰ ὥρισε τοὺς ἀγίους νόμους Του, καθοδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ προτρέπει εἰς νηστείαν πρὸ τῆς ἐορτῆς ταύτης. Διότι τὸ Πάσχα εἶναι πράγματι νηστεία ἀπὸ παντὸς κακοῦ διὰ τὴν ἀσκησιν εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ μετὰθασις ἀπὸ τὸν θάνατον εἰς τὴν ζωὴν. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ πληροφορηθῶμεν ἀπὸ τὸν τύπον τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς. Διότι τότε προθύμως ὑπεβάλλοντο εἰς κόπους διὰ νὰ μεταβοῦν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ τώρα μεταβαίνομεν ἀπὸ τὸν θάνατον εἰς τὴν ζωὴν. Τότε ἐκεῖνοι ἐπέρασαν ἀπὸ τὸν Φαραῶ εἰς τὸν Μωϋσῆν, ἀλλὰ τώρα ἡμεῖς ἐγειρόμεθα ἀπὸ τὸν διάβολον διὰ νὰ ὑπάγωμεν πρὸς τὸν Σωτῆρα. Καὶ καθὼς, κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν,

13. Μαλαχ. 3, 20 (4, 2).

ὁ τύπος τῆς ἀπολυτρώσεως ἦτο φορεὺς μαρτυρίας ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἔτσι τῶρα ἀνακαλοῦμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὴν σωτηρίαν μας. Νηστεύομεν ἐνθυμούμενοι τὸν θάνατον, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν νὸ ζήσωμεν· καὶ ἀγρυπνοῦμεν ὄχι πενθοῦντες, ἀλλ' ὥς ἐκεῖνοι, ποὺ περιμένουν τὸν Κύριον, πότε θὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὸν γάμον, οὕτως ὥστε νὰ ἀμιλλώμεθα μεταξὺ μας, νὰ μετὰσχῶμεν τοῦ θριάμβου, σπεύδοντες νὰ ἀναγγείλωμεν τὸ σημεῖον τῆς νίκης κατὰ τοῦ θανάτου.

5. "Οθεν, ὦ ἀγαπητοί μου, ἐὰν ἡμπορέσωμεν ὥστε, καθὼς ὁ λόγος ἀπαιτεῖ, νὰ κυβερνῶμεν ἔτσι τοὺς ἑαυτοὺς μας πλήρως καὶ εἰς πάντα χρόνον, καὶ νὰ ζῶμεν ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ λησμονῶμεν ποτέ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, οὔτε νὰ παύσωμεν ἐργαζόμενοι τὴν ἀρετὴν, καθὼς ἡ ἀποστολικὴ φωνὴ προτρέπει· «Νὰ ἐνθυμῆσθε ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνεστήθη ἐκ τῶν νεκρῶν»¹⁴. "Οχι ὅτι ὠρίσθη κάποια περιορισμένη εὐκαιρία, κατὰ τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ ἐνθυμούμεθα Αὐτόν, διότι πάντοτε Οὗτος πρέπει νὰ εἶναι εἰς τὸν νοῦν μας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔνεκα τῆς ἀκηδίας πολλῶν, ἀναβάλλωμεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Ἀς ἀρχίσωμεν λοιπὸν κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καθωρίσθη ὠρισμένος χρόνος εἰδικῆς μνήμης τοῦ Κυρίου, διὰ νὰ ὑπενθυμίζῃ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τὴν ἀμοιβὴν τῆς κλήσεώς των, καὶ νὰ παρακινῇ τοὺς ἀμελεῖς μὲ τὸ νὰ κατακρίνῃ αὐτοὺς. Ἐπομένως, καθ' ὅλας τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας, ἅς ἐμμένωμεν σταθερῶς εἰς ἐνάρετον θίον, ἐν μετανοίᾳ ὡς ἔχωμεν καθῆκον, δι' ὅλα ὅσα παρημελήσαμεν οἰαδιῆποτε καὶ ἂν εἶναι ταῦτα, διότι κανεὶς δὲν εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ρύπου, ἔστω καὶ ἂν ἔζησε ἐπὶ μίαν μόνον ὥραν ἐπὶ τῆς γῆς¹⁵, καθὼς ὁ Ἰώβ, ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ ὑπερέβη εἰς ὑπομονὴν κάθε ἀνθρώπου, πιστοποιεῖ. Ἀλλ' «ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ μέλλοντα νὰ ἔλθουν»¹⁶, ἅς προσευχηθῶμεν ὅπως μὴ φάγωμεν ἀναξίως τὸ Πάσχα, μήπως ἐκτεθῶμεν εἰς κινδύνους. Διότι δι' ἐκείνους ποὺ ἑορτάζουν τὴν ἑορτὴν μὲ καθαρότητα, τὸ Πάσχα εἶναι τροφὴ οὐρανία, ἀλλὰ δι' ἐκείνους ποὺ ἑορτάζουν αὐ-

14. Β' Τιμ. 2, 8.

15. Ἰώβ, 14, 4.

16. Φίλιπ. 3, 13.

τὴν ἀναξίως καὶ μὲ περιφρόνησιν, ἀποτελεῖ κίνδυνον καὶ καταδίκην. Διότι εἶναι γραμμένον· «Ἐκεῖνος, ποῦ τρώγει καὶ πίνει ἀναξίως εἶναι ἔνοχος τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου ἡμῶν»¹⁷. Διὰ τοῦτο, ἅς μὴ προχωρήσωμεν ἀπλῶς διὰ νὰ ἐκτελέσωμεν τὸ τυπικὸν μέρος τῆς ἑορτῆς, ἀλλ' ἅς προπαρασκευασθῶμεν διὰ νὰ πλησιάσωμεν τὸ θεῖον ἄρνιον, καὶ γευθῶμεν τὴν οὐράνιον τροφήν. Ἄς καθαρίσωμεν τὰς χεῖρας ἡμῶν, καὶ ἅς ἐξαγνίσωμεν τὸ σῶμα. Ἄς τηρήσωμεν καθαρὰν ἀπὸ δόλον τὴν διάνοιάν μας· χωρὶς νὰ παραδιδώμεθα εἰς ἀκρότητας καὶ εἰς ἐπιθυμίας σαρκικὰς, ἀλλὰ ἅς ἀσχολούμεθα ἀπολύτως μὲ τὸν Κύριόν μας, καὶ τὰς θείας διδασκαλίας, οὕτως ὥστε, ἀφοῦ διατηρήσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ὁλοτελῶς καθαρούς, καταξιωθῶμεν νὰ μετὰσχωμεν τοῦ Λόγου¹⁸.

6. Κάμνομεν ἀρχὴν τῆς ἀγίας νηστείας τὴν δεκάτην τετάρτην τοῦ μηνὸς Φαρμουθὶ (Ἀπριλίου 9), κατὰ τὴν πρώτην ἑσπέραν τῆς ἑβδομάδος, καὶ ἀφοῦ παύσωμεν τὴν δεκάτην ἐνάτην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Φαρμουθὶ (Ἀπριλίου 15), εἰς τὴν ὁποίαν προσθέτομεν τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς Πεντηκοστῆς· μὲ προσευχὰς καὶ ἀναστροφὰς μὲ τοὺς πλησίον ἡμῶν, καὶ ἀγάπην πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν εἰρηνικὴν ἐκείνην διάθεσιν ποῦ ὑπερέχει ὅλων. Διότι ἔτσι θὰ γίνωμεν κληρονόμοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Πάντες οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοὶ ἀσπάζονται ὑμᾶς. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους μὲ φίλημα ἁγίον.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ πέμπτη Πασχάλιος Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 6η

(Πάσχα 334)

1. Καὶ πάλιν, ἀγαπητοί μου, ὁ Θεὸς ηὐδόκησε νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἑορτῆς, καὶ χάρις εἰς τὴν

17. Α' Κορ. 11, 27.

18. Πρβλ. Β' Πέτρ. 1, 4.

καλοκαγαθίαν αὐτοῦ πλησιάζομεν τὴν περίοδον ποῦ θὰ συναθροισθῶμεν νὰ ἑορτάσωμεν αὐτήν. Διότι ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἔβγαλε τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ὁ Αὐτὸς καὶ τώρα προσκαλεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν ἑορτὴν, λέγων διὰ στόματος τοῦ Μωϋσέως· «Νὰ φυλάττης τὸν μῆνα τῶν νέων καιρῶν καὶ νὰ ἑορτάζης τὸ Πάσχα εἰς Κύριον τὸν Θεόν σου»¹ καὶ διὰ τοῦ προφήτου· «Ἐόρταζε, Ἰούδα, τὰς ἑορτάς σου, ἐκπλήρωσε τὰς ὑποσχέσεις σου πρὸς τὸν Κύριον»². Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τὴν ἑορτὴν, καὶ προσκαλεῖ ἡμᾶς εἰς αὐτήν, δὲν εἶναι ὀρθόν, ἀδελφοί μου, νὰ ἀναθάλωμεν αὐτήν, ἢ νὰ ἑορτάσωμεν αὐτήν μὲ ἀδιαφορίαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ προσέλθωμεν εἰς αὐτήν μὲ προθυμίαν καὶ ζῆλον, οὕτως ὥστε ἀφοῦ θὰ ἔχωμεν ἀρχίσῃ ἐδῶ μὲ χαράν, θὰ ἡμπορέσωμεν ἐπίσης νὰ λάθωμεν τὸν ἀρραβῶνα τῆς οὐρανίας ἐκείνης ἑορτῆς. Διότι ἐὰν ἑορτάσωμεν ἐπιμελῶς ἐδῶ τὴν ἑορτὴν, θὰ λάθωμεν, χωρὶς ἀμφιβολίαν τὴν τελείαν χαρὰν εἰς τοὺς οὐρανούς, καθὼς ὁ Κύριος λέγει· «Πολὺ ἐπεθύμησα νὰ φάγω μαζί σας τὸ Πάσχα τοῦτο προτοῦ νὰ πάθω, διότι λέγω εἰς σᾶς ὅτι οὐδέποτε πλέον θὰ φάγω αὐτό, ἕως ὅτου ἐκπληρωθῇ μὲ σᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»³. Τώρα τρώγομεν αὐτό, ἐὰν ὁμολογῶμεν πίστιν εἰς Λυτρωτὴν, ἐὰν συμπεριφερώμεθα σύμφωνα μὲ τὴν χάριν Του, καθὼς εἶπεν ὁ Παῦλος· «ὥστε νὰ ἑορτάζωμεν τὴν Ἑορτὴν, ὅχι μὲ παλαιὰν ζύμην, οὔτε μὲ τὴν ζύμην τῆς κακίας καὶ τῆς πονηρίας, ἀλλὰ μὲ τὰ καθαρά ἄζυμα τῆς εὐκρινείας καὶ τῆς ἀληθείας»⁴. Διότι ὁ Κύριος ἀπέθανε κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, ὥστε ἡμεῖς νὰ μὴ ἐργαζώμεθα πλέον τὰ ἔργα τοῦ θανάτου. Ἐδῶσεν Ἐκεῖνος τὴν ζωὴν Του, ὥστε ἡμεῖς νὰ προφυλάττωμεν τὴν ἰδικὴν μας ζωὴν ἀπὸ τὰς παγίδας τοῦ διαβόλου. Καὶ τὸ θαυμαστότατον εἶναι, ὅτι ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ, ὥστε ἡμεῖς νὰ μὴ ζῶμεν πλέον κατὰ σὰρκα, ἀλλὰ νὰ προσκυνῶμεν ἐν πνεύματι τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶναι Πνεῦμα. Ἐκεῖνος, ποῦ δὲν εἶναι ἔτσι προετοιμασμένος, ἀποδίδει σημασίαν εἰς τὰς ἡμέρας, καὶ δὲν ἑορ-

1. Δευτ. 16, 1.

2. Ναούμ 2, 1.

3. Λουκ. 22, 15, 16.

4. Α' Κορ. 5, 8.

τάζει τὴν ἑορτὴν, ἀλλὰ σὰν κάποιο ἀχάριστον πρόσωπον, περιφρονεῖ τὴν χάριν, καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπονέμει ὑπερβολικὴν τιμὴν εἰς τὰς ἡμέρας, ἀφ' ἑτέρου δέ, δὲν λατρεύει τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐλύτρωσεν αὐτόν. Ἄς μάθῃ οὗτος, μὲ κάθε τρόπον, ὅτι, ἂν καὶ φαντάζεται ὅτι φυλάττει τὴν ἑορτὴν, ἡ ἀποστολικὴ φωνὴ κατακρίνει αὐτόν, λέγουσα· «Φυλάττετε ὠρισμένους ἡμέρας καὶ μῆνας καὶ ἐποχὰς καὶ ἔτη. Φοβοῦμαι μήπως ἐκόπιασα ματαίως διὰ σᾶς»⁵.

2. Διότι ἡ ἑορτὴ δὲν τελεῖται πρὸς χάριν τῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ πρὸς χάριν τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος τότε ἔπαθε δι' ἡμᾶς, ἑορτάζομεν αὐτήν, διότι «τὸ Πάσχα ἡμῶν, ὁ Χριστός, ἐθυσιάσθη»⁶, καθὼς καὶ ὁ Μωϋσῆς, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ διδάξῃ τοὺς Ἰσραηλίτας νὰ μὴ ἐκλαμβάνουν τὴν ἑορτὴν ὡς ἐγκειμένην εἰς τὰς ἡμέρας, ἔλεγεν· «Εἶναι τὸ Πάσχα Κυρίου»⁷. Διὰ τοὺς Ἰουδαίους, πού τότε ἐνόμιζον ὅτι ἐώρταζον τὸ Πάσχα, ἐπειδὴ κατεδίωκον τὸν Κύριον, ἡ ἑορτὴ ἦτο ἀνώφελος, καθόσον δὲν ἔφερε πλέον τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἰδικὴν των μαρτυρίαν. Δέν ἦτο τὸ Πάσχα Κυρίου, ἀλλ' ἐκεῖνο τῶν Ἰουδαίων⁸. Τότε ἡ ἑορτὴ ὠνομάσθη τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, ἐπειδὴ οὗτοι ἠρνήθησαν τὸν Κύριον τοῦ Πάσχα. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ὁ Κύριος, ἀποστρέψας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν των, εἶπε· «Τὰς νομηνίας σας καὶ τὰς κατὰ Σάββατον ἑορτάς σας μισεῖ ἡ ψυχὴ μου»⁹.

3. Ἔτσι καὶ τώρα, ἐκείνους, πού ἑορτάζουν τὸ Πάσχα κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, κατακρίνει πάλιν ὁ Κύριος, καθὼς ὅταν κατέκρινε τοὺς λεπρούς ἐκείνους, πού ἐκαθαρίσθησαν, καὶ ἠγάπησε τὸν ἕνα ὡς εὐγνώμονα, ἀλλὰ μὲ τοὺς ἄλλους, τοὺς ἀγνώμονας, ὠργίσθη, ἐπειδὴ δὲν ὠμολόγησαν πίστιν εἰς τὸν Λυτρωτὴν των, ἀλλ' ἔδωσαν μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν θεραπείαν ἀπὸ

5. Γαλ. 4, 10, 11.

6. Α' Κορ. 5, 7.

7. Ἐξοδ. 7, 11.

8. Πρβλ. Ἰωάν. 8, 4.

9. Ἦσ. 1, 14.

τὴν λέπραν, παρὰ εἰς ἐκεῖνον, ποὺ ἐθεράπευσεν αὐτούς. «Εἰς δὲ ἐξ αὐτῶν, ὅταν εἶδεν ὅτι ἐθεράπευθη, ἐπέστρεψε καὶ μέ φωνὴν μεγάλην ἐδόξαζε τὸν Θεόν, καὶ ἔπεσε μέ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐμπρὸς εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸν εὐχαριστοῦσε· καὶ αὐτὸς ἦτο Σαμαρείτης. Καὶ ὁ Κύριος ἀπήντησε εἰς αὐτόν. Δὲν ἐκαθαρίσθησαν καὶ οἱ δέκα; Ποῦ εἶναι οἱ ἄλλοι ἐννέα; Κανεῖς ἄλλος δὲν εὐρέθη νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ νὰ δώσῃ δόξαν εἰς τὸν Θεόν, παρὰ μόνον αὐτὸς ἔδω ὁ ξένος;»¹⁰. Καὶ ἐδόθη πολὺ περισσότερον εἰς αὐτόν, παρὰ εἰς τοὺς ἄλλους· διότι ἀφοῦ ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τὴν λέπραν του, ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Κύριον· «Σήκω ἐπάνω καὶ πῆγαινε· ἡ πίστις σου σέ ἔσωσε»¹¹. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ εὐχαριστεῖ, καὶ ἐκεῖνος ποὺ δοξάζει, ἔχουν συγγενῇ αἰσθήματα, εἰς τὸ ὅτι εὐλογοῦν τὸν Βοηθόν των διὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔλαθον ἀπ' αὐτόν. Ἔτσι καὶ ὁ ἀπόστολος προτρέπει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰς τοῦτο, λέγων· «Δοξάσατε λοιπὸν τὸν Θεὸν μέ τὸ σῶμα σας»¹², καὶ ὁ προφήτης παραγγέλλει· «Ἄς δώσουν δόξαν εἰς τὸν Θεόν»¹³. Καὶ μοιλονότι ὁ Καϊάφας ἔδιδε μαρτυρίαν ἐναντίον τοῦ Λυτρωτοῦ¹⁴, καὶ ὁ ἴδιος ἐλογίσθη ὡς ἄσημος ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ κατεδικάσθη ἀπὸ τὸν Πιλάτον, κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, ἐν τούτοις, κατ' ἐξοχὴν μεγάλη καὶ ἰσχυροτάτη ἦτο ἡ φωνὴ τοῦ Πατρός, ποὺ ἦλθεν εἰς Αὐτόν· «Σέ ἐδόξασα καὶ πάλιν θὰ σέ δοξάσω»¹⁵. Διότι ἐκεῖνα μέν, ποὺ οὗτος ἔπασχε χάριν ἡμῶν, παρῆλθον· ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ ἀνήκουν εἰς αὐτόν, ὡς Σωτῆρα ἡμῶν, παραμένουν εἰς τὸν αἰῶνα.

4. Ἀλλὰ φέροντες αὐτὰ εἰς τὴν μνήμην μας, ἀδελφοί μου, ἅς μὴ ἀσχολούμεθα μέ θρώματα, ἀλλ' ἅς δοξάζωμεν τὸν Κύριον, καὶ ἅς γίνωμεν ταπεινόφρονες δι' Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε πρὸς χάριν μας, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος εἶπε· «Διότι εἴτε ἐγίναμεν ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ μας, τοῦτο γίνεται διὰ τὸν Θεόν, εἴτε εἴμεθα ὑγιεῖς εἰς τὰς

10. Λουκ. 17, 15 ἐξ.

11. Λουκ. 17, 19.

12. Α' Κορ. 4, 20.

13. Ἦσ. 42, 12.

14. Ματθ. 26, 65.

15. Ἰωάν. 12, 28.

φρένας, αὐτὸ γίνεται πρὸς χάριν σας· διότι ἐπειδὴ εἰς ἀπέθανε δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἄρα ὅλοι ἀπέθανον μαζί μέ αὐτόν. Καί ἀπέθανε δι' ὅλους, ὥστε, ἡμεῖς πού ζῶμεν, νά μὴ ζῶμεν πλέον διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλὰ δι' Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε δι' ἡμᾶς καὶ ἀνεστήθη»¹⁶. Δὲν πρέπει λοιπὸν νά ζῶμεν πλέον διὰ τὸν ἑαυτὸν μας, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Κυρίου. Καὶ δὲν πρέπει νά λαμβάνωμεν ματαίως τὴν χάριν, ἐπειδὴ τώρα ὁ καιρὸς εἶναι εἰδικὰ εὐπρόσδεκτος¹⁷, καὶ ἀνέτειλεν ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας, μέ τὸν θάνατον τοῦ Λυτρωτοῦ ἡμῶν. Διότι πρὸς χάριν ἡμῶν ὁ Κύριος κατέβη εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐνῶ ἦτο ἀφθαρτος ἐνεδύθη φθαρτὸν σῶμα διὰ τὴν σωτηρίαν ὅλων ἡμῶν. Περὶ τοῦτου ὁ Παῦλος ἦτο θέβαιος, λέγων· «Τὸ φθαρτὸν τοῦτο σῶμα πρέπει νά ἐνδυθῇ ἀφθαρσίαν»¹⁸. Ὁ Κύριος ἐθυσιάσθη, ἵνα διὰ τοῦ αἵματος Αὐτοῦ καταργήσῃ τὸν θάνατον. Ἀφοῦ δὲ προσέφερεν ἅπαξ τὸν ἑαυτὸν του, εἰς ὠρισμένον τόπον, καταδικάζει ἐκεῖνους, πού, ἐνῶ δὲν ἠσθάνθησαν καμμίαν χαρὰν μέ τὴν σάρκα τοῦ Λόγου, ἔλαθον ματαίως μέρος εἰς τὴν χύσιν τοῦ αἵματος Αὐτοῦ, λέγων· «Ποῖον ὄφελος διὰ τὸ αἷμα μου ἐὰν κατέθω εἰς τὴν φθοράν;»¹⁹. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἡ κάθοδος τοῦ Κυρίου ἔγινε χωρὶς ὠφέλειαν, διότι ἐκέρδησεν ὅλον τὸν κόσμον, ἀλλὰ μάλλον ὅτι ἀφοῦ Οὗτος ἔπαθεν ἔτσι, οἱ ἁμαρτωλοὶ θὰ ἐπροτιμοῦσαν νά ὑποστοῦν τὴν ἀπώλειαν παρὰ νά ὠφεληθοῦν ἀπὸ αὐτήν. Διότι Ἐκεῖνος ἐλογάριαζε τὴν σωτηρίαν μας ὡς χαρὰν Του καὶ ἰδικόν Του κέρδος, ἐνῶ τούναντίον ἐθεωροῦσε τὴν καταστροφὴν μας ὡς ἀπώλειαν.

5. Ἐπίσης εἰς τὰ Εὐαγγέλια, Οὗτος ἐπαινεῖ ἐκεῖνους, πού ἐδιπλασίασαν τὴν χάριν, ἐκεῖνον δηλαδή, πού ἔκαμε τὰ πέντε τάλαντα δέκα, καὶ ἐκεῖνον, πού ἔκαμε τὰ δύο τάλαντα τέσσαρα, ἐπειδὴ ἐτόκισαν αὐτὰ καὶ ἠύξησαν ἔτσι τὸν λογαριασμόν των, ἀλλ' ἐκεῖνον, πού ἔκρυψε τὸ τάλαντον, ἀπέρριψεν ὡς ἀνάξιον, λέγων εἰς αὐτόν· «Δοῦλε πονηρέ! Δὲν ἔπρεπε νά καταθέσῃς τὰ

16. Β' Κορ. 5, 13-15.

17. Β' Κορ. 6, 1-2.

18. Α' Κορ. 15, 53.

19. Ψαλμ. 29, 10.

χρήματά μου εἰς τοὺς τραπεζίτας, ὅποτε μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν μου θὰ ἐλάβαναι αὐτὰ μαζὶ μετὸν τόκον; Λάβετε ἀπὸ αὐτὸν τὸ τάλαντον καὶ δώσατέ το εἰς ἐκεῖνον, ποὺ ἔχει τὰ δέκα τάλαντα, διότι εἰς τὸν καθένα ποὺ ἔχει θὰ δοθοῦν καὶ ἄλλα καὶ θὰ περισσεύουν· ἀλλ' ἀπὸ ἐκεῖνον, ποὺ δὲν ἔχει, θὰ ἀφαιρεθῇ καὶ ἐκεῖνο, ποὺ ἔχει. Καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ρίψατε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ἐκεῖ ποὺ θὰ εἶναι ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ τριγμὸς τῶν ὀδόντων»²⁰. Διότι οὗτος δὲν θέλει νὰ μένη ἀνώφελος ἢ χάρις ποὺ ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἡμᾶς νὰ κοπιᾷζωμεν διὰ νὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτὸν τοὺς ἰδικούς Του καρπούς, καὶ ὥς ὁ μακάριος Παῦλος εἶπεν· «Ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος εἶναι ἀγάπη, χαρὰ, καὶ εἰρήνη»²¹. «Ὅθεν, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν ὀρθὴν ἀπόφασιν, καὶ ἐνῶ δὲν ὥφειλε τίποτε εἰς κανένα ἄνθρωπον, ἀλλὰ μᾶλλον ἔδιδε τὰ πάντα εἰς ὅλους, ἦτο διδάσκαλος παρομοίας ἀληθινῆς ἀρχῆς, λέγων· «Ἀποδώσατε εἰς ὅλους τὰ ὀφειλόμενα»²². Οὗτος ἦτο ὡσὰν ἐκεῖνους, ποὺ ἔστειλεν ὁ οἰκοδεσπότης διὰ νὰ εἰσπράξουν ἀπὸ τοὺς γεωργοὺς τοὺς καρπούς τοῦ ἀμπελῶνος²³, διότι προέτρεπεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀποδίδουν κάποιαν ἀνταπόδοσιν. Οἱ Ἰσραηλῖται ὅμως κατεφρόνησαν αὐτὸν καὶ δὲν ἀνταπέδωσαν τὴν χάριν, διότι ἡ βούλησίς των δὲν ἦτο δικαία, τί λέγω; κάτι περισσότερον· ἐφόνευσαν ἐκεῖνους, ποὺ ἐστάλησαν πρὸς αὐτούς, καὶ ὅχι μόνον δὲν ἐντράπησαν τὸν Κύριον τοῦ ἀμπελῶνος, ἀλλὰ καὶ ἐφόνευσαν Αὐτόν. Ἀληθῶς, ὅταν ἐκεῖνος ἦλθε καὶ δὲν εὔρε καρπούς εἰς αὐτούς, κατηράσθη αὐτούς διὰ μέσου τῆς ἀκάρπου συκῆς, λέγων· «Ποτέ πλέον νὰ μὴ γίνῃ καρπὸς ἀπὸ σέ»²⁴, καὶ ἡ συκὴ ἀμέσως ἐξηράνθη καὶ κατέστη ἄκαρπος, οὕτως ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ ἐθαύμασαν ὅταν ἐξηράνθη ἀμέσως.

6. Τότε ἐξεπληρώθη ἐκεῖνο, ποὺ εἶπεν ὁ προφήτης· «Θὰ ἀφαιρέσω ἀπ' αὐτοὺς τὴν φωνὴν τῆς χαρᾶς καὶ τὴν

20. Ματθ. 25, 26 - 30.

21. Γαλ. 5, 22.

22. Ρωμ. 13, 7.

23. Ματθ. 21, 33.

24. Ματθ. 21, 19.

φωνήν τῆς εὐφροσύνης, τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου καὶ τὴν φωνὴν τῆς νύμφης, τὴν ὁσμὴν τοῦ μύρου καὶ τὸ φῶς τοῦ λύχνου, καὶ ὁλόκληρος ἡ χώρα θὰ καταστραφῇ»²⁵. Διότι ὁλόκληρος ἡ ὑπηρεσία τοῦ νόμου ἔχει καταργηθῇ ἀπ' αὐτοῦς, καὶ ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς θὰ μένουν αἰωνίως χωρὶς ἑορτὴν. Καὶ δὲν θὰ ἑορτάζουν τὸ Πάσχα, διότι πῶς ἡμποροῦν; Δὲν ἔχουν μόνιμον τόπον, ἀλλὰ περιπλανῶνται πανταχοῦ. Καὶ τρώγουν ἀντὶ ἄρτου ἄζυμα ποὺ εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὸν νόμον, ἐφ' ὅσον δὲν ἡμποροῦν πρῶτον νὰ θυσιάσουν τὸν ἀμνόν, καθὼς ἔχουν ἐντολὴν νὰ κάμνουν ὅταν τρώγουν ἄζυμα. Ἀλλὰ παραβαίνουν τὸν νόμον εἰς πάντα τόπον, καὶ καθὼς αἱ κρίσεις τοῦ Θεοῦ ἀπαιτοῦν, ἀντὶ ἡμερῶν χαρᾶς ἑορτάζουν ἡμέρας λύπης. Ἡ αἰτία λοιπὸν αὐτοῦ, ποὺ συμβαίνει εἰς αὐτοὺς, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐθανάτωσαν τὸν Κύριον, καὶ ὅτι δὲν ἐσεβάσθησαν τὸν Μονογενῆ. Καὶ εἰς τὸν παρόντα χρόνον οἱ πλήρως ἐξαχρειωμένοι αἰρετικοὶ καὶ οἱ ἀμαθεῖς σχισματικοί, ὑπάγονται εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν, ἀφ' ἑνὸς μὲν, διότι θανατώνουν τὸν Κύριον, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι σχίζουν τὸν χιτῶνα (αὐτοῦ). Καὶ αὐτοὶ ἐπίσης μένουν ἔξω ἀπὸ τὴν ἑορτὴν, ἐπειδὴ ζοῦν χωρὶς εὐσέβειαν καὶ γνῶσιν, καὶ ἀμιλλῶνται εἰς διαγωγὴν τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ληστοῦ Βαραββᾶ, ἐζήτησαν τὴν ἀπόλυσιν αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ Σωτῆρος. Ἐπομένως, ὁ Κύριος κατηράσθη αὐτοὺς εἰς τὴν παραβολὴν τῆς συκῆς. Ἐν τούτοις, ἀκόμη καὶ ἔτσι Οὗτος, ἐν τῇ φιλανθρωπίᾳ Του, εὐσπλαγχνίσθη αὐτοὺς καὶ δὲν κατέστρεψεν αὐτοὺς ἐντελῶς. Διότι δὲν κατηράσθη τὴν ρίζαν τῆς συκῆς, ἀλλ' εἶπεν ὅτι ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς κανεῖς δὲν θὰ φάγῃ καρπὸν ἀπ' αὐτήν. Ὅταν ἔκαμε τοῦτο, κατήργησε τὴν σκιάν, ποὺ ἦτο αἰτία νὰ μαρानθῇ, ἀλλὰ διεφύλαξε τὴν ρίζαν, οὕτως ὥστε ἡμεῖς νὰ ἡμποροῦμεν νὰ συναθροισθῶμεθα ἐπάνω αὐτῆς. Καὶ αὐτοὶ ἐπίσης, ἐὰν δὲν ἐπιμένουν εἰς τὴν ἀπιστίαν, ἡμποροῦν νὰ καταφέρουν νὰ ἐμβολιασθοῦν εἰς τὴν ἰδικὴν τῶν ἐλαίων²⁶. Ὅταν λοιπὸν ὁ Κύριος κατηράσθη αὐτοὺς ἕνεκα τῆς ἀμελείας τῶν, μετεκίνησεν ἀπὸ αὐ-

25. Ἱερ. 25, 10.

26. Ρωμ. 11, 23.

τοὺς τὰς νέας σελήνας, τὸ ἀληθινὸν ἄρνιον, καὶ ἐκεῖνο, ποὺ ἀληθῶς εἶναι τὸ Πάσχα.

7. Ἄλλ' εἰς ἡμᾶς ἦλθεν ἦλθεν ἐπίσης ἡ σεμνὴ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ προσκαλέσωμεν εἰς τὴν ἑορτὴν μέ σάλπιγγα, καὶ νὰ ξεχωρίσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας πρὸς τὸν Κύριον μὲ εὐχαριστίας, θεωροῦντες αὐτὴν ὡς ἰδικήν μας πανήγυριν. Διότι ὑποχρεούμεθα νὰ ἑορτάζωμεν αὐτήν, ὅχι διὰ τὸν ἑαυτὸν μας ἀλλὰ διὰ τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὰς λύπας ἡμῶν καὶ εἶπεν· «Ἡ ψυχὴ μου εἶναι περιλυπὸς μέχρι θανάτου»²⁷. Διότι οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι, ποὺ εἶναι ξένοι πρὸς τὴν ἰδικήν μας πίστιν, τελοῦν ἑορτάς σύμφωνα μὲ τὰς ἐπιθυμίας των, καὶ δὲν ἔχουν εἰρήνην, ἐφ' ὅσον πράττουν τὸ κακὸν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' οἱ ἅγιοι, ἐπειδὴ ζοῦν διὰ τὸν Κύριον τελοῦν ἐπίσης ἑορτάς εἰς αὐτόν, λέγοντες· «Θὰ αἰσθανθῶ ἀγαλλίασιν διὰ τὸ σωτήριόν σου»²⁸, καί, «ἡ ψυχὴ μου θὰ εὐφρανθῇ διὰ τὸν Κύριον»²⁹. Ἡ ἐντολὴ εἶναι κοινὴ πρὸς αὐτοὺς· «Ἀγαλλιᾶσθε, σεῖς οἱ δίκαιοι, ἐν Κυρίῳ»³⁰. Ἔτσι ὥστε καὶ νὰ ἡμποροῦν νὰ συναντῶνται μαζί, διὰ νὰ ψάλλουν τὸν κοινὸν καὶ πανηγυρικὸν ἐκεῖνον ψαλμόν· «Ἐλθετε νὰ ψάλλωμεν», ὅχι πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, ἀλλὰ «πρὸς τὸν Κύριον»³¹.

8. Διότι ἔτσι καὶ ὁ Πατριάρχης Ἀθραάμ ἐχάρη, ὅχι ὅταν εἶδε τὴν ἰδικήν του ἡμέραν, ἀλλὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου, καὶ ἔτσι βλέπων πρὸς τὰ ἐμπρὸς «εἶδεν αὐτὴν καὶ ἐχάρη»³². Καὶ ὅταν ἐδοκιμάσθη προσέφερε διὰ πίστεως τὸν Ἰσαάκ, καὶ ἐθυσίασε τὸν μονογενῆ του υἱόν, αὐτὸς ποὺ εἶχε λάβει τὰς ἐπαγγελίας. Καὶ μὲ τὸ νὰ προσφέρῃ τὸν υἱόν του, προσέφερε λατρείαν εἰς τὸν Υἱόν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅταν ἡμποδίσθη ἀπὸ τοῦ νὰ θυσιάσῃ τὸν Ἰσαάκ, εἶδε τὸν Μεσσίαν εἰς τὸν κριόν³³, τὸν ὁ-

27. Ματθ. 26, 38.

28. Ψαλμ. 9, 15.

29. Ψαλμ. 34, 9.

30. Ψαλμ. 32, 1.

31. Ψαλμ. 94, 1.

32. Ἰωάν. 8, 56. Ἑβρ. 9, 17.

33. Γεν. 22, 15.

ποιον προσέφερεν ἀντὶ θυσίας πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ πατριάρχης ἐδοκιμάσθη εἰς τὴν πίστιν διὰ τοῦ Ἰσαάκ, ὅχι ὅμως ὅτι οὗτος ἐθυσιάσθη, ἀλλ' Ἐκεῖνος ποῦ ἐπροσημαίνετο εἰς τὸν Ἡσαΐαν· «Ὁ ὁποῖος θὰ ὠδηγεῖτο ὡς πρόβατον εἰς τὴν σφαγὴν καὶ ὡς ἄκακος ἀμνὸς ἐμπρὸς εἰς τὸν κουρευτὴν θὰ εἶναι ἄφωνος»³⁴, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐσήκωσε τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀβραάμ ἠμποδίσθη νὰ θέσῃ τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ παιδός, μήπως οἱ Ἰουδαῖοι, λαμβάνοντες ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν θυσίαν τοῦ Ἰσαάκ, θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἀπορρίψουν τὴν προφητικὴν ἀναγγελίαν περὶ τοῦ Σωτῆρος, ἀκόμη καὶ ὅλοι των, ἀλλὰ κυρίως ἐκεῖνοι, ποῦ ἔλεγον διὰ στόματος τοῦ ψαλμῶδου «Θυσίαν καὶ προσφορὰν δὲν ἠθέλησας· ἡτοίμασας δι' ἐμέ σῶμα»³⁵, καὶ ἀνέφερον ὅλα ἐκεῖνα, ὅπως αὐτά, εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ.

9. Διότι ἡ θυσία δὲν ἦτο κατάλληλος νὰ διορθώσῃ ἐκεῖνα ποῦ ὑφίσταντο μέχρις ὅτου διορθωθοῦν πρὸς δικαίωσιν τοῦ Ἰσαάκ, ἀλλὰ τοῦ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος προσέφερε τὴν θυσίαν, καὶ μέ αὐτὴν ἐδοκιμάζετο. Ἔτσι ὁ Θεὸς ἐδέχθη τὴν πρόθεσιν τοῦ προσφέροντος, ἀλλ' ἠμπόδισε νὰ θυσιάσθῃ ἐκεῖνος ποῦ προσεφέρετο πρὸς θυσίαν. Διότι ὁ θάνατος τοῦ Ἰσαάκ δὲν ἦτο πηγὴ ἐλευθερίας διὰ τὸν κόσμον, παρὰ μόνον ἐκείνη τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν πληγῶν τοῦ ὁποῖου ὅλοι ἡμεῖς θεραπευόμεθα³⁶. Διότι αὐτὸς ἀνήγειρεν ἐκείνους ποῦ ἔπεσαν, ἐθεράπευσε τοὺς ἀσθενεῖς, ἱκανοποίησε τὴν πείναν τῶν πεινῶντων, ἐχόρτασε τοὺς πτωχοὺς, καὶ τὸ θαυμαστότερον ὅλων, ἀνέστησεν ἡμᾶς ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, κατήργησε τὸν θάνατον, καὶ ἔφερεν ἡμᾶς, ἀπὸ τὰς θλίψεις καὶ τοὺς ἀναστεναγμούς, εἰς τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν χαρὰν τῆς ἐορτῆς αὐτῆς, χαρὰν ἢ ὁποία φθάνει μέχρι τῶν οὐρανῶν. Διότι δὲν χαίρομεν μόνον ἡμεῖς δι' αὐτὴν, ἀλλ' ἐξ αἰτίας αὐτῆς, ἀκόμη καὶ οἱ οὐρανοὶ ἀγάλλονται μαζί μας, καὶ ὁλόκληρος ἡ Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων, τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων³⁷, ἐορτάζει

34. Ἡσ. 53, 7.

35. Ψαλμ. 39, 7.

36. Ἡσ. 53, 5.

37. Ἐβρ. 12, 23.

χαρμοσύνως, καθὼς ὁ προφήτης προκηρύττει λέγων· «Εὐφράνθητε, ὦ οὐρανοί, διότι ὁ Θεὸς εὐσπλαγχνίσθη τὸν Ἰσραὴλ· σαλπίσσατε χαρμοσύνως, σεῖς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Κραυγάσατε μέ χαρὰν τὰ ὄρη, τὰ βουνά, καὶ ὅλα τὰ δένδρα, ποὺ εἴσθε ἐπάνω εἰς αὐτά, διότι ὁ Θεὸς ἠλευθέρωσε τὸν Ἰακώβ, καὶ ἐδοξάσθη ὁ Ἰσραὴλ»³⁸. Καὶ πάλιν· «Εὐφραίνεσθε, ὦ οὐρανοί, καὶ ἀγαλλιᾶσθε, τὰ ὄρη ἅς κραυγᾶσουν μέ εὐφροσύνην, διότι ὁ Θεὸς ἠλέησε τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ παρηγόρησε τοὺς ταπεινοὺς τοῦ λαοῦ»³⁹.

10. Ὁλόκληρος ἡ κτίσις ἐορτάζει, ἀδελφοί μου, καὶ ὅλα τὰ ὄντα ποὺ ἔχουν πνοὴν αἰνοῦν τὸν Κύριον⁴⁰, καθὼς λέγει ὁ Ψαλμῳδός, ἕνεκα τῆς καταστροφῆς τῶν ἐχθρῶν καὶ τῆς ἰδικῆς μας σωτηρίας. Καὶ δικαίως πράγματι· διότι ἐὰν γίνεται χαρὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς δι' ἓνα ἁμαρτωλόν, ποὺ μετανοεῖ⁴¹ διατὶ κατὰ μείζονο λόγον νὰ μὴ γίνῃ χαρὰ μεγάλη ἐξ αἰτίας τῆς καταργήσεως τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν; Ὡς ὅποια ἐορτὴ καὶ πόσον μεγάλη ἡ χαρὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς! Πόσον χαίρουν ὅλα αἱ στρατιαὶ αὐτοῦ καὶ ἀγάλλονται, καθὼς παρατηροῦν μὲ ἐνδιαφέρον τὰς συναθροίσεις μας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι γίνονται συνεχῶς, καὶ μάλιστα ἐκείνας κατὰ τὸ Πάσχα; Διότι βλέπουν τοὺς ἁμαρτωλοὺς ὅταν οὗτοι μετανοοῦν· ἐκείνους ποὺ ἀπέστρεψαν τὸ πρόσωπόν των ὅταν γίνωνται προσήλυτοι· ἐκείνους, ποὺ προηγουμένως ἐπέμενον νὰ ἐπιδίδωνται ὑπερβολικῶς εἰς τὰς σαρκικὰς ἀπολαύσεις, οἱ ὁποῖοι ὁμῶς τώρα ταπεινῶνονται μὲ νηστείας καὶ ἐγκράτειαν· καί, τέλος, τὸν ἐχθρόν, ὁ ὁποῖος κατάκειται ἀδύναμος, νεκρός, δεμένος χειρὰς καὶ πόδας, οὕτως ὥστε νὰ περιγελῶμεν εἰς θάρος του· «Ποῦ εἶναι, θάνατε, ἡ νίκη σου; ποῦ εἶναι, ὦ ἄδη τὸ κεντρί σου;»⁴². Ἄς ψάλλωμεν λοιπὸν εἰς τὸν Κύριον τὸν ὕμνον τῆς νίκης.

11. Ποῖος λοιπὸν θὰ ὁδηγήσῃ ἡμᾶς πρὸς μίαν τοι-

38. Ἦσ. 44, 23.

39. Ἦσ. 49, 13.

40. Ψαλμ. 150, 6.

41. Λουκ. 15, 7.

42. Α' Κορ. 15, 55.

αύτην κοινωνίαν ἀγγέλων ὅπως αὐτή; Ποῖος, ἀφοῦ προσέλθῃ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ λάθῃ μέρος εἰς οὐράνιον πανήγυριν, καὶ εἰς ἀγγελικὴν ἑορτὴν, δὲν θὰ εἴπῃ ὡς ὁ προφήτης· «Θὰ περάσω εἰς τὸν τόπον τῆς θαυμαστῆς σκηνῆς τοῦ Θεοῦ, μέ φωνὴν χαρᾶς καὶ ἐξομολογήσεως, καὶ ἀλαλαγμοὺς πλήθους ἑορτάζοντος»⁴³. Εἰς τὴν πορείαν αὐτὴν καὶ οἱ ἅγιοι ἐνθαρρύνουν ἡμᾶς λέγοντες· «Ἐλᾶτε, ἅς ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰακώβ»⁴⁴. Ἀλλ' ἡ ἑορτὴ αὕτη δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀκαθάρτους, οὔτε ἡ ἀνάβασις εἰς αὐτὴν διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐναρέτους καὶ ἐπιμελεῖς· καὶ δι' ἐκείνους, ποὺ ζοῦν σύμφωνα μὲ τὸν σκοπὸν τῶν ἁγίων· διότι «Ποῖος θὰ ἀναβῇ εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου; ἢ ποῖος θὰ σταθῇ εἰς τὸν ἅγιον τόπον αὐτοῦ, παρὰ μόνον ἐκεῖνος, ποὺ ἔχει καθαρὰς χεῖρας καὶ ἁγίαν καρδίαν· ὁ ὁποῖος δὲν ἀφιέρωσε τὴν ψυχὴν του εἰς ματαιότητας, οὔτε ὠρκίσθη δόλον ἐναντίον τοῦ γείτονος αὐτοῦ. Διότι οὗτος, καθὼς προσθέτει ὁ Ψαλμῳδός, ὅταν ἀναβῇ, θὰ λάθῃ εὐλογίαν ἀπὸ τὸν Κύριον»⁴⁵. Τοῦτο δὲ ἀναφέρεται καθαρὰ εἰς ἐκεῖνο, ποὺ ὁ Κύριος δίδει εἰς αὐτοὺς, ποὺ εἶναι εἰς τὰ δεξιὰ του, λέγων· «Ἐλᾶτε, σεῖς οἱ εὐλογημένοι, κληρονομήσατε τὴν βασιλείαν, ποὺ ἡτοιμάσθη διὰ σᾶς»⁴⁶. Ὁ δόλιος ὅμως καὶ ἐκεῖνος, ποὺ δὲν ἔχει καθαρὰν καρδίαν, καὶ δὲν κατέχει τίποτε τὸ καθαρὸν (καθὼς λέγει ἡ Παροιμία· «Εἰς τὸν δόλιον ἄνθρωπον δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀγαθόν»⁴⁷), ἐπειδὴ εἶναι ξένος καὶ ἀπὸ γένος διάφορον ἀπὸ τοὺς ἁγίους, ἀσφαλῶς θὰ κριθῇ ἀνάξιος νὰ φάγῃ τὸ Πάσχα, διότι «ὁ ξένος δὲν θὰ φάγῃ αὐτό»⁴⁸. Ἔτσι ὁ Ἰουδας, ὅταν ἐνόμιζεν ὅτι ἐώρταζε τὸ Πάσχα, ἐπειδὴ ἐσχεδίαζε δόλον ἐναντίον τοῦ Κυρίου, ἀπεξενώθη ἀπὸ τὴν ἄνω πόλιν καὶ ἀπὸ τὴν χορείαν τῶν ἀποστόλων. Διότι ὁ νόμος διέτασεν ὅπως τὸ Πάσχα τρώγεται κατόπιν καταλλή-

43. Ψαλμ. 41, 5.

44. Ἦσ. 2, 3.

45. Ψαλμ. 23, 4.

46. Ματθ. 25, 34.

47. Παρμ. 13, 13.

48. Ἐξοδ. 12, 43.

λου προπαρασκευῆς. Ἄλλ' ἐκεῖνος, ἐνῶ ἔτρωγεν αὐτό, ἐκοσκινίζετο ἀπὸ τὸν Σατανᾶν⁴⁹, ποῦ εἶχεν εἰσέλθῃ εἰς τὴν ψυχὴν του.

12. Διὰ τοῦτο, ἅς μὴ ἐορτάσωμεν τὴν ἐορτὴν μὲ γήινον τρόπον, ἀλλ' ὡς τελοῦντες πανήγυριν εἰς τοὺς οὐρανοὺς μὲ τοὺς ἀγγέλους. Ἄς δοξάσωμεν τὸν Κύριον μὲ ἀγνότητα, μὲ δικαιοσύνην, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. Καὶ ἅς χαρῶμεν ὅχι πρὸς χάριν ἡμῶν, ἀλλὰ ἐν Κυρίῳ, ὥστε νὰ γίνωμεν συγκληρονόμοι τῶν ἀγίων. Ἄς ἐορτάσωμεν τὴν ἐορτὴν ὡς ὁ Μωϋσῆς. Ἄς προσέχωμεν ὅπως ὁ Δαβὶδ, ὁ ὁποῖος ἐσηκώνετο ἐπτά φορὰς καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς νυκτὸς διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ διὰ τὰς δικαίας κρίσεις τοῦ Θεοῦ. Ἄς ἐγειρώμεθα ἐνωρίς, ὡς ἐκεῖνος ἔλεγε· «Τὴν πρωτὴν θὰ σταθῶ ἐνώπιόν Σου, καὶ Σὺ θὰ μέ προσέξῃς. Τὸ πρωτὶ θὰ εἰσακούσῃς τὴν φωνὴν μου»⁵⁰. Ἄς νηστεύσωμεν ὡς ὁ Δαυνιήλ· ἅς προσευχώμεθα ἀδιαλείπτως, ὡς διέταξεν ὁ Παῦλος· ὅλοι μας ἀναγνωρίζοντες τὴν εὐκαιρίαν τῆς προσευχῆς, εἰδικῶς ὅμως ἐκεῖνοι, ποὺ ἔχουν συνάψει τίμιον γάμον· οὕτως ὥστε, ἀφοῦ δώσωμεν τὴν μαρτυρίαν μας δι' αὐτά, καὶ ἀφοῦ ἔτσι θὰ ἔχωμεν ἐορτάσει τὴν ἐορτὴν, ἀξιωθῶμεν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν⁵¹. Ἀλλὰ, καθὼς ὁ Ἰσραὴλ, ὅταν ἀνέβαινεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐκαθαρίζετο πρῶτον εἰς τὴν ἔρημον, καὶ ἐγυμνάζετο νὰ λησμονήσῃ τὰς συνηθείας ποῦ ἀπέκτησεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὁ Λόγος διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἀπεικόνιζεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἁγίαν τεσσαρακονθήμερον νηστείαν, ἅς καθαρίσωμεν καὶ ἡμεῖς τοὺς ἑαυτοὺς μας, διὰ νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι παντὸς μολυσμοῦ, οὕτως ὥστε, ὅταν ἀναχωρήσωμεν ἀπ' ἐδῶ, εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, ἀφοῦ θὰ ἔχωμεν προσεκτικὰ φυλάξει τὴν νηστείαν, ὅτι ξιωθῶμεν νὰ ἀναθῶμεν εἰς τὸ ὑπερῶν⁵² μὲ τὸν Κύριον,

49. Πρβλ. Λουκ. 22, 31.

50. Ψαλμ. 5, 3.

51. «Καὶ οὕτως ἐορτάσαντες δυνηθῶμεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου χαρὰν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν». (MPG. 26, 1389, σημ. 52, ἀπόσπασμα ἐκ τῆς στ' ἐορταστικῆς, παρὰ Κοσμῶ τῷ Ἰνδικοπλεύστῃ).

52. Πρβλ. Λουκ. 14, 15.

διὰ νὰ δειπνήσωμεν μαζί του, καὶ νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ μετάσχωμεν εἰς τὴν χαράν, πού εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν, κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον εἶναι δυνατόν εἰς ἡμᾶς νὰ ἀναβῶμεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ νὰ φάγωμεν τὸ Πάσχα, ἐκτὸς μόνοῦ ἐὰν φυλάξωμεν τὴν τεσσαρακονθήμερον νηστείαν.

13. Τὴν νηστείαν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἀρχίζομεν τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ μηνὸς Φαμενώθ (Φεβρουαρίου 25)· καὶ ἀφοῦ ἐπεκτείνομεν αὐτὴν μέχρι τῆς πέμπτης τοῦ Φαρμουθι (Μαρτίου 31), διακόπτοντες αὐτὴν κατὰ τὰς Κυριακάς καὶ τὰ Σάββατα⁵³, πού προηγούνται αὐτῶν, τότε ἀρχίζομεν πάλιν τὴν νηστείαν κατὰ τὰς ἀγίας ἡμέρας τοῦ Πάσχα, τὴν ἕκτην τοῦ μηνὸς Φαρμουθι (Ἀπριλίου 1), καὶ παύομεν νηστεύοντες τὴν ἑβδόμην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς (Ἀπριλίου 6), ἀργὰ τὴν ἑσπέραν τοῦ Σαββάτου, τὴν δωδεκάτην τοῦ Φαρμουθι (Ἀπριλίου 7), ἣ ὁποία ἐκτείνει τὰς ἀκτῖνας τῆς μέ ἀνεπισκότιστον χάριν, καθ' ὅλας τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς. Ἀφοῦ δέ ἀναπαυθῶμεν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἃς διατηρῶμεν πάντοτε τὴν χαράν τοῦ Πάσχα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, διὰ μέσου τοῦ Ὁποίου, ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα δόξα καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἀσπάζονται ὑμᾶς πάντες οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοί. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους με φίλημα ἁγίον.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ἕκτη Πασχάλιος Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου καὶ θεοφόρου Ἀθανασίου.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 7 η

(Πάσχα 335)

1. Ὁ μακάριος Παῦλος¹ ἔγραφε πρὸς τοὺς Κοριν-

53. Κατὰ τὰ Σάββατα καὶ τὰς Κυριακάς, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νηστείας, δὲν ἐτρεῖτο νηστεία, ἐξαιρέσει μόνον τοῦ Σαββάτου ἀμέσως πρὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα (βλ. A SELECT LIBRARY OF NICENE AND POST - NICENE FATHERS OF THE CHRISTIAN CHURCH, VOL. IV, σελ. 335α, σημ. 16).

1. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔχει πολλήν ὁμοιότητα μετὰ τὴν 20ὴν ἐπιστολήν. Εἰς ἀμφοτέρας ἡ σύγκρισις μεταξὺ φυσικῆς καὶ πνευματικῆς τρο-

θίους², ὅτι περιέφερε πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὸ ἰδικόν του σῶμα, ὅχι ὥς ἐάν αὐτὸς μόνος ἐδικαιούτο νὰ καυχᾶται διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἐπίσης ὥς ἐκεῖνος καὶ ἡμεῖς, καὶ εἰς τοῦτο ἄς μιμηθῶμεν αὐτόν, ἀδελφοί μου. Ἄς εἶναι δέ αὕτη ἡ συνηθισμένη καύχησις ὧν ἡμῶν εἰς πάντα χρόνον. Εἰς τὴν καύχησιν ταύτην ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Δαβίδ, λέγων εἰς τοὺς ψαλμούς. «Ἐνεκα Σοῦ ὕφιστάμεθα θάνατον ὅλην τὴν ἡμέραν' ἐλογαριάσθημεν ὥς πρόβατα προοριζόμενα διὰ σφαγὴν»³. Καὶ τοῦτο συμβαίνει μεταξύ μας, εἰδικῶς κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς τῆς ἐορτῆς, πού ἀνακαλοῦμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὸν θάνατον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Διότι αὐτός, πού ὁμοιάζει Ἐκεῖνον εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ, εἶναι ἐπιμελὴς καὶ εἰς τὴν ἀσκησιν τῆς ἀρετῆς, ἐπειδὴ ἔχει νεκρώσει τὰ μέλη αὐτοῦ, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς⁴, καὶ σταυρώσει τὴν σάρκα μαζί μέ τὰ πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας του, καὶ ζῇ θίον πνευματικόν καὶ συμπεριφέρεται σύμφωνα μέ τὸ Πνεῦμα⁵. Ἐνθυμεῖται πάντοτε τὸν Θεόν, δὲν λησμονεῖ αὐτόν καὶ οὐδέποτε ἐργάζεται τὰ ἔργα τοῦ θανάτου. Τώρα, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ φέρωμεν εἰς τὸ σῶμα μας τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ, ὁ ἴδιος προσθέτει ἀμέσως κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἐπιτυχάνωμεν τοῦτο, λέγων· «Ἐπειδὴ ἔχομεν τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, σύμφωνα μέ ὃ,τι ἔχει γραφῇ, ἐπίστευσα καὶ διὰ τοῦτο ὠμίλησα, καὶ ἡμεῖς ἐπιστεύσαμεν, διὰ τοῦτο καὶ ὁμιλοῦμεν»⁶. Ὁ αὐτός ἐπίσης προσθέτει, ὁμιλῶν ἐκ πίστεως, ἡ ὁποία πηγάζει ἐκ τῆς γνώσεως· «Διότι Ἐκεῖνος πού ἀνέστησε τὸν Κύριον Ἰησοῦν, θὰ ἀναστήσῃ καὶ ἡμᾶς διὰ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ θὰ παρουσιάσῃ ἡμᾶς μαζί μέ σᾶς ἐνώπιόν του»⁷.

φῆς εἶναι λεπτομερὲς, καὶ ἄρκεται ἀπὸ τὰς αὐτὰς παραθέσεις ἐμφανίζονται εἰς αὐτάς, διὰ νὰ περιγράψουν τὸν χαρακτῆρα τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ τὴν τροφήν των, ὡς οὗτοι ἀντίκεινται πρὸς τοὺς δικαίους καὶ τὴν τροφήν των, πού λαμβάνουν ἀπὸ τὸν Θεόν.

2. Β' Κορ. 4, 10.

3. Ψαλμ. 43, 23.

4. Κολ. 3, 5.

5. Γαλ. 5, 25.

6. Β' Κορ. 4, 13.

7. Β' Κορ. 4, 14.

2. "Όταν μὲ τοιαύτην πίστιν καὶ γνῶσιν οἱ ἅγιοι ἀπεφάσισαν νὰ ζήσουν τὴν ἀληθινὴν αὐτὴν ζωὴν, ἔλαβον, χωρὶς ἀμφιβολίαν, τὴν χαρὰν ποὺ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ φαῦλοι εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφοροι, καὶ διὰ τοῦτο δικαίως στεροῦνται τῆς εὐλογίας, ποὺ πηγάζει ἐξ αὐτῆς. Διότι, «Ἄς ἐξαφανισθῇ ὁ ἀσεβής, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου»⁸. Ἐπειδὴ, καὶ ὅταν ἀκούσουν τὴν γενικὴν προκήρυξιν περὶ τῆς ἐπαγγελίας· «Σῆκω, σὺ, ποὺ κοιμᾶσαι, καὶ ἀνάστα ἀπὸ τοὺς νεκροὺς»⁹, σηκωθοῦν καὶ ἀναθοῦν ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ κτυπήσουν, λέγοντες· «Ἄνοιξέ μας»¹⁰, παρὰ ταῦτα ὁ Κύριος θὰ ἀποδοκιμάσῃ αὐτοὺς, καθὼς ἐκείνους ποὺ ἔδιωξαν μακρὰν τῶν τὴν γνῶσιν Αὐτοῦ, λέγων· «Δὲν σὰς γνωρίζω»¹¹. Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα θεῶς ἐναντίον τῶν· Οἱ ἁμαρτωλοὶ θὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸν ἄδην, ὅλα τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα λησμονοῦν τὸν Θεόν¹². Λέγομεν λοιπὸν ὅτι οἱ ἀσεβεῖς εἶναι νεκροί, ὅχι ὁμῶς ὥσάν οἱ ζῶντες ἀσκητικὴν ζωὴν, ἀντίθετον πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, οὔτε, ὥς οἱ ἅγιοι, ποὺ φέρουν τὴν νέκρωσιν εἰς τὰ σώματά των. Ἄλλ' εἶναι ἡ ψυχὴ, τὴν ὁποίαν οὗτοι θάπτουν μὲ ἁμαρτίας καὶ ἀφροσύνας, καὶ φέρουν αὐτὴν πρὸς τὸν θάνατον, καὶ ἱκανοποιοῦν τὴν πείναν τῆς μὲ νεκρὰν τροφήν, καθὼς οἱ νέοι ἀετοί, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ὑψηλοῦς τόπους πετοῦν ἐπάνω εἰς νεκρὰ πτώματα, τὰ ὁποῖα ἀπηγόρευσε συμβολικῶς ὁ νόμος, ἐπιτάσσων· «Δὲν θὰ τρώγετε ἀετούς, οὔτε ἄλλα πετεινὰ τὰ ὁποῖα τρέφονται μὲ νεκρὰ πτώματα»¹³. Καὶ ἐχαρακτήρισεν ἀκάθαρτον οἶονδήποτε ζῶον τρώγει θνησιμαῖα. Αὐτοὶ ὁμῶς φονεύουν τὴν ψυχὴν μὲ τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, καὶ οὐδὲν ἄλλο λέγουν παρὰ μόνον· «Ἄς φάγωμεν καὶ ἄς πῖωμεν, διότι αὔριον ἀποθνήσκομεν»¹⁴. Καὶ ποῖον εἶναι τὸ εἶδος τῶν καρπῶν ποὺ ἔχουν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀγαποῦν ἔτσι τὰς ἡδονάς, περιγράφει ἀμέσως

8. Ἦσ. 26, 10.

9. Ἐφ. 5, 14.

10. Ματθ. 25, 11.

11. Λουκ. 13, 25.

12. Ψαλμ. 9, 18.

13. Λευίτ. 11, 13.

14. Ἦσ. 22, 13.

εἰς τὴν συνέχειαν λέγων· «Καὶ ταῦτα εἶναι φανερά καὶ γνωστά εἰς τὰ ὄντα τοῦ Κυρίου Σαθαώθ, ὅτι ἡ ἁμαρτία σας αὐτὴ δὲν θὰ συγχωρηθῇ εἰς σᾶς ἕως ὅτου ἀποθά-
νετε»¹⁵. Βέβαια, ἀκόμη καὶ ζῶντες θὰ ἐντροπιασθοῦν, διότι ἐλογάριασαν τὴν κοιλίαν των ὡς κύριόν των. Καὶ ὅταν ἀποθάνουν θὰ θασανισθοῦν, διότι ἔκαμαν καύχη-
σίν των ἕνα τέτοιον θάνατον. Διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ Παῦλος, λέγων· «Τὰ θρώματα διὰ τὴν κοι-
λίαν καὶ ἡ κοιλία διὰ τὰ θρώματα. Ἄλλ' ὁ Θεός θὰ κα-
ταργήσῃ καὶ ἐκείνην καὶ αὐτά»¹⁶. Ὁ δὲ θεῖος λόγος προεῖπε περὶ αὐτῶν. «Ὁ θάνατος τῶν ἁμαρτωλῶν θὰ εἶναι κακός, καὶ ἐκεῖνοι πού μισοῦν τὸν δίκαιον ἁμαρ-
τάνουν θαρέως»¹⁷. Διότι ἀτελεύτητος εἶναι ὁ σκώληξ καὶ θλιβερά ἡ σκοτία, τὰ ὅποια κληρονομοῦν οἱ ἀσε-
βεῖς.

3. Ἄλλ' οἱ ἅγιοι, καὶ ἐκεῖνοι πού ἀληθῶς ἀσκοῦν τὴν ἀρετὴν, «νεκρῶνουν τὰ σωματικὰ μέλη των, πορ-
νεΐαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, κακὴν ἐπιθυμίαν»¹⁸ καί, ὡς ἀποτέλεσμα τοῦτου, εἶναι καθαροὶ καὶ χωρὶς κηλίδας, ἐμπιστεύονται εἰς τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὁ ὅποιος εἶπε· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, πού ἔχουν καθα-
ρὰν καρδίαν, διότι αὐτοὶ θὰ ἴδουν τὸν Θεόν»¹⁹. Οὕτοι, ἀφοῦ ἔγιναν νεκροὶ ὡς πρὸς τὸν κόσμον, καὶ ἀπηρνή-
θησαν τὸν κοσμικὸν τρόπον θείου, ἐκέρδησαν τίμιον θά-
νατον, καθόσον, «ἐμπρὸς εἰς τὸν Κύριον εἶναι τίμιος ὁ θάνατος τῶν ἁγίων αὐτοῦ»²⁰. Ἡμποροῦν οὕτοι ἐπίσης νὰ διατηροῦν τὴν ὁμοιότητά των μέ τὸν ἀπόστολον, καὶ νὰ λέγουν· «Συνεσταυρώθην μέ τὸν Χριστὸν καὶ ὅμως ζῶ· ὅμως δὲν ζῶ πλέον ἐγώ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ζῇ ἐντός μου»²¹. Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀληθινὴ ζωὴ, τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ζῇ ἐν τῷ Χριστῷ. Διότι ἂν καὶ οὕτοι εἶναι νεκροὶ διὰ τὸν κόσμον, ἐν τούτοις, ζοῦν μέσα εἰς τὸν

15. Ἦσ. 22, 14.

16. Α' Κορ. 4, 13.

17. Ψαλμ. 33, 22.

18. Κολασ. 3, 5.

19. Μοιθ. 5, 8.

20. Ψαλμ. 115, 6.

21. Γαλ. 2, 20.

κόσμον ὥσάν νά ἐξοῦσαν εἰς τὸν οὐρανόν, ἐνδιαφερόμενοι δι' ἐκεῖνα μόνον τὰ πράγματα, ποῦ εἶναι ἐκεῖ ἐπάνω, καθὼς ἐκεῖνος, ποῦ ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν οὐρανιον ἐκείνην πολιτείαν, ἔλεγε· «Ἐνῷ ζῶμεν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ πολίτευμά μας εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν»²². Ἐπομένως, ἐκεῖνοι ποῦ ζοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, καὶ εἶναι μέτοχοι εἰς τοιαύτην ἀρετὴν, εἶναι οἱ μόνοι, ποῦ ἡμποροῦν νά δίδουν δόξαν εἰς τὸν Θεόν, καὶ τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον οὐσιαστικῶς συνιστᾷ μίαν πανήγυριν καὶ ἑορτὴν. Διότι ἡ ἑορτὴ δὲν ἔγκειται εἰς εὐχάριστον συναναστροφὴν καὶ φαγητά, οὔτε εἰς τὴν λαμπρὰν περιβολήν²³, οὔτε εἰς ἡμέρας ἀναπαύσεως, ἀλλ' εἰς τὴν ὁμολογίαν πίστεως πρὸς τὸν Θεόν, καὶ εἰς εὐχαριστηρίου προσευχὰς καὶ ὕμνους πρὸς Αὐτόν. Τοῦτο ὅμως ἀνήκει εἰς τοὺς ἀγίους, οἱ ὁποῖοι ζοῦν τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ, διότι εἶναι γραμμένον· «Δὲν θὰ σέ αἰνέσουν, Κύριε, οἱ νεκροί, οὔτε ὅλοι ἐκεῖνοι, ποῦ καταβαίνουν εἰς τὸν ἄδην· ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶντες θὰ εὐλογήσωμεν τὸν Κύριον, ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα»²⁴. Ἔτσι συνέβη μέ τὸν Ἐζεκίαν, ποῦ ἐλευθερώθη ἀπὸ τὸν θάνατον, καὶ ἔνεκα τούτου ὕμνουσε τὸν Κύριον, λέγων· «Ἐκεῖνοι, ποῦ εἶναι εἰς τὸν ἄδην δὲν ἡμποροῦν νά σέ ὑμνήσουν· οἱ νεκροὶ δὲν θὰ σέ εὐλογήσουν· ἀλλ' οἱ ζῶντες θὰ σέ εὐλογήσουν, καθὼς καὶ ἐγώ»²⁵. Διότι τὸ δικαίωμα τοῦ αἰνεῖν καὶ εὐλογεῖν τὸν Θεὸν ἀνήκει μόνον εἰς ἐκεῖνους, ποῦ ζοῦν κατὰ Χριστὸν καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου, ἀναβαίνουν εἰς τὴν ἑορτὴν, διότι τὸ Πάσχα δὲν εἶναι ἑορτὴ τῶν εἰδωλολατρῶν, οὔτε ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀκόμη κατὰ σάρκα Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἐκείνων, ποῦ ὁμολογοῦν τὴν ἀλήθειαν ἐν Χριστῷ, καθὼς ἐκήρυξεν ἐκεῖνος, πρὶν ἐστάλη διὰ νά ἀναγγεῖλῃ μίαν τοιαύτην ἑορτὴν· «Τὸ Πάσχα ἡμῶν, ὁ Χριστός, ἐθυσιάσθη»²⁶.

4. Διὰ τοῦτο, ἂν καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἄνθρωποι θιάζων-

22. Πρβλ. Φιλίπ. 3, 20.

23. Πρβλ. Α' Τιμ. 2, 9.

24. Ψαλμ. 113, 25, 26.

25. Ἦσ. 38, 18.

26. Α' Κορ. 5, 7.

ται νά προσέλθουν διὰ νά ἑορτάσουν τὴν ἑορτὴν, καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν ἀναπέμπουν ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, καὶ εἰσχωροῦν αὐτόκλητοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων, ἐν τούτοις ὁ Θεὸς ἐπιπλήττει τοὺς ἁμαρτωλοὺς, λέγων πρὸς αὐτούς· «Διὰ τί ὁμιλεῖτε διὰ τὰς ἐντολάς μου;»²⁷. Καὶ τὸ εὐγενές Πνεῦμα κατακρίνει αὐτούς, λέγον· «Δὲν εἶναι ὠραῖον νά ἀκούεται ἀπὸ στόμα ἁμαρτωλοῦ ὕμνος πρὸς τὸν Θεόν»²⁸. Οὐδέ ἔχει ἡ ἁμαρτία θέσιν ἀρμόζουσας ἐκεῖ ὅπου ὑμνεῖται ὁ Θεός· διότι ὁ ἁμαρτωλὸς ἔχει στόμα, πού ὁμιλεῖ διεστραμμένα, καθὼς ἡ Παροιμία λέγει· «Τὸ στόμα τῶν ἀσεβῶν ἀποκρίνεται κακὰ»²⁹. Διότι πῶς εἶναι εἰς ἡμᾶς δυνατόν νά ὑμῶμεν τὸν Θεόν μέ ἀκάθαρτον στόμα; ἐφ' ὅσον πράγματα πού εἶναι μεταξύ των ἀντίθετα, δὲν ἡμποροῦν νά συνυπάρχουν. Διότι ποῖαν σχέσιν ἔχει ἡ δικαιοσύνη μὲ τὴν ἀνομίαν; ἢ, ποῖα συμφωνία μεταξύ φωτὸς καὶ σκότους; Ἔστι ἐρμηνεύει Παῦλος, ὁ κῆρυξ τοῦ Εὐαγγελίου.

Οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὥστε οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι, πού εἶναι ξένοι ἀπὸ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, οἱ αἵρετικοὶ καὶ οἱ σχισματικοί, ἐφ' ὅσον ἀποκλείονται τοῦ δικαιώματος νά δοξολογοῦν τὸν Θεόν μέ τοὺς ἁγίους, δὲν ἡμποροῦν καθὼς πρέπει οὔτε καὶ νά συνεχίζουσιν νά ἑορτάζουν τὴν ἑορτὴν. Ὁ δίκαιος ὁμῶς, καίτοι ἐμφανίζεται νεκρὸς διὰ τὸν κόσμον, χρησιμοποιεῖ θάρρος λόγου, λέγων· «Δὲν θά ἀποθάνω, ἀλλὰ θά ζήσω καὶ θά διηγοῦμαι τὰ θαυμάσια ἔργα Σου»³⁰. Διότι ἀκόμη καὶ ὁ Θεὸς δὲν ἐντρέπεται νά ὀνομάζεται Θεός³¹ ἐκείνων, πού νεκρώνουν πραγματικὰ τὰ σωματικὰ των μέλη ἐπὶ τῆς γῆς³², ἀλλὰ ζοῦν τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ, διότι οὗτος εἶναι Θεὸς τῶν ζώντων καὶ ὄχι τῶν νεκρῶν. Καὶ διὰ τοῦ ζῶντος Λόγου αὐτοῦ ζωοποιεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ δίδει Αὐτὸν διὰ νά εἶναι ἡ τροφή καὶ ἡ ζωὴ εἰς τοὺς ἁγίους, καθὼς ὁ Κύριος θεθαιώνει· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς»³³. Οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ δὲν

27. Ψαλμ. 49, 16.

28. Σοφ. Σειρ. 15, 9.

29. Παρμ. 15, 28.

30. Ψαλμ. 117, 17.

31. Πρβλ. Ἑβρ. 11, 16.

32. Πρβλ. Κολασ. 3, 5.

33. Ἰωάν. 4, 48.

ἤμπορουσαν νὰ ἐννοήσουν, καὶ δὲν εἶχον γυμνάσει τὰς αἰσθήσεις τῆς ψυχῆς των εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ δὲν ἑκατάλαβαν τὴν συζήτησιν αὐτὴν περὶ τοῦ ἄρτου, ἐγόγγυζον ἐναντίον του, ἐπειδὴ εἶπεν· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος, ποὺ καταβαίνει ἀπὸ τοὺς οὐρανούς, διὰ νὰ δίδῃ ζωὴν εἰς ἐκείνους ποὺ τρώγουν Αὐτόν»³⁴.

5. Διότι καὶ ἡ ἁμαρτία ἔχει τὸν ἰδικόν της ἄρτον, τὸν ἄρτον τοῦ θανάτου, καὶ προσκαλεῖ ἐκείνους, ποὺ ἀγαποῦν τὰς ἡδονὰς καὶ στεροῦνται τῆς ἱκανότητος νὰ ἐννοοῦν, καὶ λέγει· «Γευθήτε μέ εὐχαρίστησιν τὸν κρυφὸν ἄρτον καὶ τὸ γλυκὺ ὕδωρ»³⁵. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνος, ποὺ ἀπλῶς ἐγγίζει αὐτὰ δὲν γνωρίζει ὅτι ἐκεῖνο, ποὺ γεννᾶται ἐκ τῆς γῆς ἀφανίζεται μαζί της. Διότι ἀκόμη καὶ ὅταν ὁ ἁμαρτωλὸς νομίζῃ ὅτι εὕρσκει εὐχαρίστησιν, τὸ τέλος τῆς τροφῆς ἐκείνης δὲν εἶναι εὐχάριστον, καθὼς ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ λέγει πάλιν· «Ἄρτος ποὺ ἐκερδήθη μέ δόλον ἔχει γλυκεῖαν γεῦσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὥστερα ὅμως τὸ στόμα του θὰ γεμίσῃ μέ ἄμμον»³⁶. Καὶ «μέλι στάζει ἀπὸ τὰ χεῖλη πόρνῃς γυναικός, τὸ ὁποῖον δι' ὀλίγον χρόνον γλυκαίνει τὸν φάρυγγά σου, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος θὰ εὗρῃς αὐτὸ πικρότερον καὶ ἀπὸ τὴν χολὴν καὶ δεύτερον ἀπὸ δίκοπον μάχαιραν»³⁷. Ἔτσι λοιπὸν οὗτος τρώγει καὶ εὐφραίνεται δι' ὀλίγον χρόνον. Ὑστερα ὅμως ἀποστρέφεται αὐτὸν ὅταν πλέον ἔχει ἀπομακρύνῃ τὴν ψυχὴν του μακρὰν τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ ἀνόητος δὲν γνωρίζει ὅτι ἐκεῖνοι, ποὺ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν Θεὸν θὰ χαθοῦν. Καὶ ἐκτὸς τούτου, ὑπάρχει τὸ ἐμπόδιον τῆς προφητικῆς νοουθεσίας, ποὺ λέγει· «Τί πηγαίνεις νὰ κάμῃς εἰς τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Αἴγυπτον· νὰ πίῃς ὕδωρ ἀπὸ τὸν Νεῖλον; Καὶ τί ἔχεις νὰ κάμῃς σὺ εἰς τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν· νὰ πίῃς ὕδωρ ἀπὸ τοὺς ποταμούς της;»³⁸. Καὶ ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀγαπᾷ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀπαγορεύει ταῦτα, βοῶσα. «Φύγε γρήγορα, μὴ παραμείνης

34. Ἰωάν. 4, 51.

35. Παρμ. 9, 17.

36. Παρμ. 20, 17.

37. Παρμ. 5, 3.

38. Ἰερ. 2, 18.

εἰς τὸν τόπον, οὔτε νὰ στρέψῃς τὸ θέλημα σου πρὸς αὐτήν· διότι ἔτσι θὰ διαθῇς ἐπάνω ἀπὸ ξένα ὕδατα καὶ θὰ φύγῃς γρήγορα ἀπὸ τὸν ξένον ποταμόν»³⁹. Ἐπίσης καλεῖ αὐτοὺς πρὸς Αὐτήν. «Διότι ἡ Σοφία ἔκτισε διὰ τὸν ἑαυτὸν της οἶκον καὶ ἐστήριξεν αὐτὸν εἰς ἐπτὰ στύλους· ἔσφαξε τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα της, καὶ ἀνέμειξεν τὸν οἶνον της εἰς πότῃριον καὶ ἐτοίμασε τὴν τράπεζαν· ἐξαπέστειλε τοὺς δούλους αὐτῆς, διὰ νὰ προσκαλέσουν εἰς τὸ ποτήριον μέ δυνατὴν προκήρυξιν, λέγουσα· Ἐκείνος ποὺ εἶναι ἄφρων ὥς στραφῇ πρὸς ἐμέ. Καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ στεροῦνται φρενῶν εἶπε· Ἐλᾶτε, φάγτε τοὺς ἄρτους μου, καὶ πίετε τὸν οἶνον, τὸν ὁποῖον ἐκέρασα διὰ σᾶς»⁴⁰. Καὶ ποία ἐλπίς ὑπάρχει ἀντὶ τούτων; «Ἐγκαταλείψατε τὴν ἀφροσύνην σας διὰ νὰ ζήσετε, καὶ ζητήσατε φρόνησιν διὰ νὰ ἐπιβιώσετε»⁴¹. Διότι ὁ ἄρτος τῆς Σοφίας εἶναι ἡ ζωντανὴ τροφή, καθὼς εἶπεν ὁ Κύριος· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος, ποὺ κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανόν· ἐκεῖνος, ποὺ τρώγει ἀπὸ τοῦτον τὸν ἄρτον θὰ ζήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα»⁴². Διότι ἂν καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἔφαγε τὸ μάννα, ποὺ πράγματι ἦτο εὐχάριστον καὶ θαυμάσιον, ἐν τούτοις ἀπέθανε, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔτρωγεν αὐτό, δέν ἐζοῦσε, συνεπεία τούτου, εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλ' ὅλον ἐκεῖνο τὸ πλῆθος ἀπέθανεν εἰς τὴν ἔρημον. Ὁ Κύριος διδάσκει, λέγων. «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· οἱ πατέρες σας, ἂν καὶ ἔφαγον τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον, ἀπέθανον. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἄρτος, ποὺ κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ ἡμπορῇ νὰ τρώγῃ ἐξ αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴ ἀποθνήσκῃ»⁴³.

6. Οἱ φαῦλοι ἄνθρωποι λοιπὸν πεινοῦν δι' ἄρτον ὅπως αὐτός, διότι αἱ μαλθακαὶ ψυχαὶ θὰ πεινάσουν· ἀλλὰ μόνον ὁ δίκαιος, ποὺ εἶναι προετοιμασμένος, θὰ χορτάσῃ, λέγων· «Θὰ μέ ἴδῃς ἐνώπιόν σου μέ δικαιοσύνην, καὶ θὰ χορτασθῶ ὅταν φανερωθῇ εἰς ἐμέ ἡ δόξα σου»⁴⁴.

39. Παρμ. 9, 18.

40. Παρμ. 9, 1-5.

41. Παρμ. 9, 6.

42. Ἰωάν. 6, 51.

43. Ἰωάν. 6, 48-51.

44. Ψαλμ. 16, 15.

Διότι ἐκεῖνος ποὺ μεταλαμβάνει θείου ἄρτου, πάντοτε ποθεῖ νὰ μεταλαμβάνῃ αὐτοῦ· καὶ ἐκεῖνος, ποὺ ἔτσι ἐπιθυμεῖ, ἔχει τὴν δωρεὰν ἐκείνην, ποὺ οὐδέποτε ἐκπίπτει, καθὼς ὑπόσχεται ἡ Σοφία λέγουσα· «Ὁ Κύριος δὲν θὰ ἀφήσῃ ψυχὴν δικαίαν νὰ ἀποθάνῃ ἀπὸ πείναν»⁴⁵. Ὁ ἴδιος ἐπίσης ὑπόσχεται εἰς τοὺς ψαλμοὺς· «Θὰ εὐλογήσω τὰς προμηθείας αὐτῆς μὲ ἀφθονίαν· θὰ χορτάσω τοὺς πτωχοὺς αὐτῆς μὲ ἄρτους»⁴⁶. Καὶ ἡμποροῦμεν ἐπίσης νὰ ἀκούσωμεν τὸν Σωτῆρα μας, ποὺ λέγει· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν διὰ τὴν δικαιοσύνην, διότι αὐτοὶ θὰ χορτασθοῦν»⁴⁷. Ὁρθῶς λοιπὸν πράττουν οἱ ἅγιοι καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ἀγαποῦν τὴν ζωὴν κοντὰ εἰς τὸν Χριστόν, νὰ καλλιεργοῦν μέσα τῶν τὸν πόθον δι' αὐτὴν τὴν τροφήν. Καὶ κάποιος παρακαλεῖ θερμῶς· «Ὅπως ἡ ἔλαφος ἐπιθυμεῖ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ἐπιθυμεῖ νὰ ἔλθῃ πρὸς σέ, ὦ Θεέ! Ἐδίψασεν ἡ ψυχὴ μου διὰ τὸν ζῶντα Θεόν, πότε θὰ προσέλθω διὰ νὰ ἴδω τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ»⁴⁸. Καὶ ἄλλο· «Θεέ μου, Θεέ μου, Σέ ἀποζητῶ κατὰ τὴν αὐγὴν τῆς ἡμέρας· ἡ ψυχὴ μου διψᾷ διὰ Σέ, πολὺ συχνὰ ἡ σὰρξ μου Σέ ἀναζητεῖ εἰς γῆν ἔρημον, καὶ ἀπρόσιτον καὶ ἄνυδρον. Ἐτσι παρουσιάσθην εἰς Σέ ἐμπρὸς εἰς τὸ θυσιαστήριον, διὰ νὰ ἴδω τὴν δυνάμιν Σου καὶ τὴν δόξαν Σου»⁴⁹.

7. Ἐφ' ὅσον ταῦτα ἔχουν ἔτσι, ἀδελφοί μου, ἃς νεκρώσωμεν τὰ μέλη ἡμῶν, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς⁵⁰, διὰ νὰ τρεφώμεθα μὲ τὸν ζῶντα ἄρτον, διὰ μέσου τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης εἰς τὸν Θεόν, γνωρίζοντες ὅτι χωρὶς πίστιν εἶναι ἀδύνατον νὰ εἴμεθα μέτοχοι τοιοῦτου ἄρτου ὅπως αὐτός. Διότι ὁ Κύριος ἡμῶν, ὅταν προσεκάλεσεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πρὸς αὐτόν, καὶ εἶπεν· «Ἐὰν κάποιος διψᾷ, ἃς ἔλθῃ πρὸς ἐμέ καὶ ἃς πίῃ»⁵¹, ἀμέσως ὡ-

45. Παρμ. 10, 3.

46. Ψαλμ. 131, 15.

47. Ματθ. 5, 6.

48. Ψαλμ. 41, 1.

49. Ψαλμ. 62, 2-3.

50. Κολασ. 3, 5.

51. Ἰωάν. 7, 37.

μίλησε διὰ τὴν πίστιν, ἀνευ τῆς ὁποίας κανεὶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ λάβῃ τοιαύτην τροφήν· «Ἀπὸ τὴν κοιλίαν ἐκείνου, ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, θὰ ρεύσουν ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος»⁵². Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔτρεφε τοὺς πιστοὺς μαθητάς Του μέ τοὺς λόγους Του, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ζωὴν μὲ τὴν παρουσίαν τῆς θεότητός Του, ἀλλ' εἰς τὴν Χαναναίαν γυναῖκα, ἐπειδὴ ἐκείνη δὲν ἦτο ἀκόμη πιστή, δὲν ἠξίωνε αὐτὴν οὔτε ἀπαντήσεως, ἂν καὶ εἶχε μεγάλην ἀνάγκην νὰ λάβῃ τροφήν ἀπὸ Αὐτόν⁵³. Ἐπράξε δὲ τοῦτο ὅχι ἀπὸ περιφρόνησιν, μὴ γένοιτο! (διότι ὁ Κύριος εἶναι διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπη καὶ καλωσύνη, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐπῆγεν εἰς τὰ παράλια τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος), ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας αὐτῆς καὶ ἐπειδὴ αὕτη ἦτο ἐξ ἐκείνων ποὺ δὲν εἶχον λάβει ὑπόσχεσιν. Καὶ ἔπράξε δικαίως, ἀδελφοί μου, διότι αὕτη δὲν ἐκέρδιζε τίποτε, ἐὰν οὗτος ἐξεπλήρωνε τὸ αἶτημά της προτοῦ ἐκείνη πιστεύσῃ, ἀλλ' ὥφειλε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν αἰτησίαν της μέ τὴν πίστιν της. «Διότι ἐκεῖνος ποὺ προσέρχεται πρὸς τὸν Θεόν, πρέπει πρῶτον νὰ πιστεύῃ ὅτι ὑπάρχει, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ποὺ ἀμείβει ἐκείνους, ποὺ τὸν ζητοῦν», καὶ ὅτι «χωρὶς πίστιν εἶναι ἀδύνατον κανεὶς νὰ γίνῃ εὐάρεστος εἰς τὸν Θεόν»⁵⁴. Τοῦτο διδάσκει ὁ Παῦλος. «Ὅτι δὲ αὕτη ἦτο μέχρι τότε ἄπιστος καὶ κοσμική, ὁ ἴδιος ὑπαινίσσεται αὐτὸ λέγων· «Δὲν εἶναι καλὸν νὰ πάρω τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ νὰ ρίψω αὐτὸν εἰς τὰ κυνάρια»⁵⁵. Ἐκείνη τότε, ἀφοῦ ἐπείσθη ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου τούτου, ἥλλαξε τρόπον σκέψεως, καὶ ἀπέκτησε πίστιν, διότι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὁ Κύριος δὲν ὠμίλει πλέον πρὸς αὐτὴν ὥσάν εἰς κυνάριον, ἀλλὰ συνεζήτει μὲ αὐτὴν ὡς πρὸς ἄνθρωπον, λέγων· «᾽Ω γυναῖκα, μεγάλη εἶναι ἡ πίστις σου!»⁵⁶. Εὐθὺς λοιπόν, ὡς αὕτη ἐπίστευσεν, ἀμέσως Οὗτος ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν τὸν καρπὸν τῆς πίστεώς της, καὶ εἶπεν· «Γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις. Καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης»^{56α}.

52. Ἰωάν. 7, 38.

53. Ματθ. 15, 21 - 28.

54. Ἐβρ. 11, 6.

55. Ματθ. 15, 26.

56. Ματθ. 15, 26.

56α. Ματθ. 15, 28.

8. Διότι ὁ δίκαιος, ἐπειδὴ τρέφεται μέ τὴν πίστιν καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν θείων ἐντολῶν, διατηρεῖ πάντοτε τὴν ψυχὴν του ἐν ὑγείᾳ. Διὰ τοῦτο παραγγελλόμεθα νὰ «δεχώμεθα ἐκείνον ποὺ εἶναι ἀδύνατος εἰς τὴν πίστιν»⁵⁷, καὶ νὰ τρέφωμεν αὐτὸν ἀκόμη καὶ ὅταν οὗτος δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ τρώγῃ στερεὸν ἄρτον, ἀλλὰ λάχανα, «διότι ἐκεῖνος, ποὺ εἶναι ἀσθενὴς τρώγει λάχανα»⁵⁸. Διότι ἀκόμη καὶ οἱ Κορίνθιοι δὲν ἤμποροῦσαν νὰ μεταλαμβάνουν τοῦ τοιοῦτου ἄρτου, ἐπειδὴ ἦσαν ἀκόμη νήπιοι, καί, ὅπως τὰ νήπια, ἔπινον γάλα⁵⁹. «Διότι ἐκεῖνος, ποὺ τρέφεται μόνον μέ γάλα, δὲν ἔχει πείραν τοῦ λόγου τῆς δικαιοσύνης»⁶⁰, σύμφωνα μέ τοὺς λόγους τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἀπόστολος προτρέπει τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῦ υἱὸν Τιμόθεον εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν πρώτην Ἐπιστολήν, «νὰ τρέφεται μέ τὸν λόγον τῆς πίστεως, καὶ τὴν καλὴν διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀκούσει»⁶¹. Καὶ εἰς τὴν δευτέραν Ἐπιστολήν· «Νὰ ἔχῃς ὑπόδειγμα ὁρθῆς διδασκαλίας τοὺς λόγους, ποὺ ἤκουσες ἀπὸ ἐμέ μέ πίστιν καὶ ἀγάπην, ποὺ ἔχομεν διὰ τῆς πνευματικῆς κοινωνίας μας μέ τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν»⁶². Καὶ ὅχι μόνον ἐδῶ, ἀδελφοί μου, ὑπάρχει ὁ ἄρτος αὐτός, ἡ τροφή τοῦ δικαίου, οὔτε μόνον ἐπὶ τῆς γῆς τρέφονται οἱ ἅγιοι μέ τοιοῦτον ἄρτον καὶ τοιοῦτον αἷμα· ἀλλ' ἐπίσης τρώγομεν αὐτὰ καὶ εἰς τὸν οὐρανόν, διότι ὁ Κύριος εἶναι τροφή ἀκόμη καὶ διὰ τὰ ἀνώτερα πνεύματα, καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ Αὐτὸς εἶναι ἡ χαρὰ ὅλων τῶν οὐρανίων δυνάμεων. Καὶ Αὐτὸς εἶναι τὸ πᾶν δι' ὅλα, καὶ τὸ ἔλεός Του ἐκτείνεται πρὸς ὅλους, σύμφωνα μέ τὴν φιλόανθρωπον ἀγαθότητά Του. Ὁ Κύριος ἔχει ἤδη δώσει εἰς ἡμᾶς τροφήν ἀγγέλων⁶³, καὶ ὑπόσχεται εἰς ἐκείνους, ποὺ συνεχίζουν μαζί του τὰ παθήματά του, λέγων· «Καὶ ἐγὼ ὑπόσχομαι εἰς σᾶς τὴν βασιλείαν, ποὺ ὁ Πατὴρ μου διέθεσεν εἰς ἐμέ, διὰ νὰ τρώγετε καὶ πίνετε εἰς τὴν τράπεζάν

57. Ρωμ. 14, 1.

58. Ρωμ. 14, 2.

59. Α' Κορ. 3, 1-2.

60. Ἐφεσ. 5, 13.

61. Α' Τιμ. 4, 6.

62. Β' Τιμ. 1, 13.

63. Ψαλμ. 77, 25.

μου εἰς τὴν βασιλείαν μου, καὶ νὰ καθίσετε ἐπάνω εἰς δώδεκα θρόνους, διὰ νὰ κρίνετε τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ»⁶⁴. Ὡ ποῖον συμπόσιον εἶναι τοῦτο, ἀδελφοί μου, καὶ πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἁρμονία καὶ ἡ χαρὰ ἐκείνων ποὺ τρώγουν ἐπὶ τῆς οὐρανίας αὐτῆς τραπέζης! Διότι θὰ χορταίνουν ὅχι μὲ τὰς τροφὰς ἐκείνας, ποὺ ἀπορρίπτονται ὡς πρόσκαιροι, ἀλλὰ μὲ ἐκείνην, ποὺ παρέχει ζωὴν αἰώνιον. Ποῖος λοιπὸν θὰ θεωρηθῇ ἄξιος τῆς συναθροίσεως ἐκείνης; Ποῖος εἶναι τόσο ἐυλογημένος, ὥστε νὰ κληθῇ, καὶ νὰ λογαριασθῇ ἄξιος τῆς θείας αὐτῆς πανηγύρεως; Ἀληθῶς «Μακάριος ἐκεῖνος, ποὺ θὰ φάγῃ ἄρτον εἰς τὴν βασιλείαν Σου»⁶⁵.

9. Ἐκεῖνος λοιπὸν, ποὺ ἔχει κριθῇ ἄξιος τῆς οὐρανίου κλήσεως, καὶ λόγω τῆς κλήσεως αὐτῆς ἔχει καθιερωθῇ, ἐὰν ἀμελήσῃ αὐτήν, ἂν καὶ ἔχῃ καθαρισθῇ, μολύνεται, «ἐπειδὴ ἐθεώρησε τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, μὲ τὸ ὁποῖον ἐξηγιάσθη, ὡς αἷμα κοινοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐξύθρισε τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος»⁶⁶, καὶ ἀκούει τοὺς λόγους· «Φίλε, πῶς ἐμπήκες ἐδῶ χωρὶς νὰ ἔχῃς ἐνδυμα γάμου;»⁶⁷. Διότι τὸ συμπόσιον τῶν ἁγίων εἶναι ἀκηλίδωτον καὶ καθαρὸν, «διότι πολλοὶ μὲν εἶναι οἱ κλητοί, ἀλλ' ὀλίγοι οἱ ἐκλεκτοί»⁶⁸. Παράδειγμα ὁ Ἰούδας, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ προσῆλθεν εἰς τὸ δεῖπνον, ἐπειδὴ περιεφρόνησεν αὐτό, ἐξῆλθεν ἔξω τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, καὶ ἔτσι ἀφοῦ ἐγκατέλειψε τὴν Ζωὴν του⁶⁹, ἀπηγγονίσθη. Οἱ μαθηταὶ ὅμως, οἱ ὁποῖοι συνέχισαν νὰ μένουν μὲ τὸν Λυτρωτὴν, ἔγιναν μέτοχοι εἰς τὴν χαρὰν τῆς ἑορτῆς. Καὶ ὁ νέος, ποὺ ἀνεχώρησεν εἰς μακρυνὴν χώραν, καὶ ἐκεῖ ἐσπατάλησε τὴν περιουσίαν του ζῶν ἀσώτως, ἐὰν αἰσθανθῇ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν θείαν αὐτὴν ἑορτήν, καί, ἀφοῦ συνέλθῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, εἶπῃ· «Πόσοι μισθωτοὶ ἐργάται τοῦ πατρός μου ἔχουν ἄρτους καὶ τοὺς περισσεύουν, ἐνῶ ἐγὼ ἐδῶ χά-

64. Λουκ. 22, 29-30.

65. Λουκ. 14, 15.

66. Ἑβρ. 10, 29.

67. Ματθ. 22, 12.

68. Ματθ. 22, 14.

69. Πρβλ. Κολασ. 3, 4.

νομαι ἀπὸ τὴν πείναν!» καὶ ἀμέσως σηκωθῇ καὶ ἔλθῃ πρὸς τὸν πατέρα του, καὶ ἐξομολογηθῇ εἰς αὐτόν, λέγων· «ἡμάρτησα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ δὲν εἰμαι ἄξιος νὰ ὀνομάζωμαι υἱὸς σου· κάμε με ὡσάν ἓνα ἀπὸ τοὺς μισθωτοὺς ἐργάτας σου»⁷⁰. Ὄταν οὗτος ἔτσι ἐξομολογηθῇ, τότε θὰ κριθῇ ἄξιος περισσotέρας τιμῆς ἀπὸ ἐκείνην ποὺ ἐζήτησε. Διότι ὁ πατήρ δὲν θὰ δεχθῇ αὐτὸν ὡς κάποιον μισθωτὸν ἐργάτην του, οὔτε θὰ θεωρήσῃ αὐτὸν ὡς κάποιον ξένον, ἀλλὰ θὰ ἀσπασθῇ αὐτὸν ὡς υἱόν, τὸν ὁποῖον φέρει πάλιν εἰς τὴν ζωὴν ἀπὸ τοὺς νεκρούς, καὶ λογαριάζει αὐτὸν ἄξιον τῆς θείας ἐορτῆς καὶ δίδει εἰς αὐτὸν τὸν προηγούμενον καὶ πολῦτιμον χιτῶνα. Οὕτως ὥστε, διὰ τοῦτον τὸν λόγον, γίνονται ἄσματα καὶ χαρὰ εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον.

10. Διότι τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ πατρός, ὥστε ὅχι μόνον νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὸν ζῶντα ἀπὸ τοὺς νεκρούς, ἀλλὰ καὶ νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἑνδοξον χάριν Τοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐπομένως, ἀντὶ τῆς φθορᾶς, ἐνδύει αὐτὸν μέ ἄφθαρτον χιτῶνα, ἀντὶ τῆς πείνης, θυσιάζει τὸν σιτευτὸν μόσχον· ἀντὶ τοῦ μακρυνοῦ ταξιδίου, ἤλπιζε διὰ τὴν ἐπιστροφήν του καὶ ἡτοίμαζεν ὑποδήματα διὰ τοὺς πόδας του· καὶ ἐκεῖνο, ποὺ εἶναι τὸ θαυμαστότερον ὅλων, ἐφόρεσεν εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ σφραγιδοφόρον δακτύλιον, ἐνῶ δι' ὅλων τούτων ἐγέννησεν αὐτὸν ἐκ νέου κατὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὰ εἶναι τὰ φιλάνθρωπα δῶρα τοῦ Πατρός, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Κύριος τιμᾷ καὶ τρέφει ἐκείνους, ποὺ ὑπομένουν μαζὶ του, καὶ ἐκείνους ἐπίσης, ποὺ ἐπιστρέφουν μετανοοῦντες εἰς αὐτόν. Διότι ὑπόσχεται, λέγων· «Ἐγὼ εἰμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· ἐκεῖνος, ποὺ ἔρχεται πρὸς ἐμέ δὲν θὰ πεινάσῃ, καὶ ἐκεῖνος, ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ»⁷¹. Ἐπίσης καὶ ἡμεῖς θὰ λογισθῶμεν ἄξιοι τῶν δωρεῶν τούτων, ἐὰν πάντοτε εἴμεθα προσκεκολλη-

70. Λουκ. 15, 17 ἐξ.

71. Ἰωάν. 6, 35.

μένοι εἰς τὸν Σωτῆρα μας, καὶ ἐὰν εἴμεθα καθαροί, ὄχι μόνον τὰς ἑξ ταύτας ἡμέρας τοῦ Πάσχα, ἀλλὰ θεωρῶμεν ὁλόκληρον τὴν πορείαν τῆς ζωῆς ἡμῶν ὡς ἑορτὴν, καὶ συνεχίζωμεν νὰ εἴμεθα πλησίον καὶ ὄχι μακρὰν Ἐκείνου, λέγοντες πρὸς Αὐτόν· «ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις· πρὸς ποῖον θὰ ὑπάγωμεν;»⁷². Ἐκεῖνοι ἐξ ἡμῶν, ποὺ εἴμεθα μακρὰν ἀπ' Αὐτόν, ἅς ἐπιστρέψωμεν, καὶ ἅς ὁμολογήσωμεν τὰς ἀνομίας ἡμῶν, καὶ ἅς μὴ ἔχωμεν τίποτε ἐναντίον κανενὸς ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἅς νεκρώσωμεν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ πνεύματος τὰς ἁμαρτωλὰς πράξεις τοῦ σώματος»⁷³. Διότι ἔτσι, ἀφοῦ θὰ ἔχωμεν πρῶτον θρέψει τὴν ψυχὴν ἐδῶ, θὰ λάθωμεν μέρος μὲ τοὺς ἀγγέλους εἰς τὴν οὐρανίαν καὶ πνευματικὴν τράπεζαν· ὄχι ἀφοῦ κτυπήσωμεν νὰ ἐκδιωχθῶμεν, καθὼς αἱ πέντε ἐκεῖναι ἀνόητοι παρθένοι⁷⁴, ἀλλὰ νὰ εἰσέλθωμεν μαζί μὲ τὸν Κύριον, ὅπως ἐκεῖναι, ποὺ ἦσαν σοφαὶ καὶ ἀγαποῦσαν τὸν νυμφίον· καὶ δεικνύοντες τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰ σώματα ἡμῶν⁷⁵, θὰ λάθωμεν τὴν ζωὴν καὶ τὴν βασιλείαν ἀπὸ Αὐτόν.

11. Ἀρχίζομεν τὴν νηστείαν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τὴν εἰκοστὴν τρίτην τοῦ μηνὸς Μεσίρ (Φεβρουαρίου 17), καὶ τὴν ἁγίαν νηστείαν τῆς εὐλογημένης ἑορτῆς τὴν εἰκοστὴν ἔκτην τοῦ Φαμενῶθ (Μαρτίου 24)· καὶ ἀφοῦ προσθέσωμεν εἰς αὐτὰς ἑξ ἡμέρας ἐν συνεχείᾳ νηστεύοντες καὶ ἀγρυπνοῦντες, καθὼς ὁ καθεὶς δύναται, ἅς ἀναπαυθῶμεν τὴν τρίτην τοῦ μηνὸς Φαρμουθὶ (Μαρτίου 29), κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς ἐβδόμης ἡμέρας. Ἐπίσης τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἡ ὁποία εἶναι εἰς ὅλα ἁγία καὶ εὐλογημένη, καὶ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου (Κυριακὴν), ὅταν θὰ ἔξη ἀνατελεῖ ἡ τετάρτη τοῦ μηνὸς Φαρμουθὶ (Μαρτίου 30), ἅς ἑορτάσωμεν ἐν συνεχείᾳ τὴν ἁγίαν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Ἄς λατρεύωμεν εἰς πάντα χρόνον τὸν Πατέρα ἐν Χριστῷ, διὰ μέσου τοῦ Ὁποίου εἰς Αὐτόν καὶ μαζί μὲ αὐτόν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος διὰ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

72. Ἰωάν. 6, 68.

73. Ρωμ. 8, 13.

74. Ματθ. 25, 1-12.

75. Β' Κορ. 4, 10.

“Ολοι οί ἄδελφοί πού εἶναι μαζί μου, σᾶς χαιρετοῦν· ἀσπασθῆτε ἀλλήλους μὲ φίλημα ἁγίον.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ἐβδόμη Πασχάλιος Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ Πατριάρχου.

(Δέν ὑπάρχουν αἱ ὀγδὴ καὶ ἐνάτη ἐπιστολαί, καθότι δέν ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου, διὰ λόγους πού ἀναφέρονται ἔμπροσθεν εἰς τὴν Εἰσαγωγήν).

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 10ῃ

(Πάσχα 338)

1. Ἄν καὶ ἐταξίδευσα ὅλην τὴν ἀπόστασιν πού με χωρίζει ἀπὸ σᾶς, ἄδελφοί μου, δέν ἐλησμόνησα τὴν συνήθειαν πού ἐπικρατεῖ μεταξὺ σας καὶ ἡ ὁποία παρεδόθη εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τοὺς πατέρας, ἔτσι ὥστε νὰ μὴ δυνηθῶ νὰ ἀνακοινώσω εἰς σᾶς τὸν χρόνον τῆς ἐτησίας ἁγίας ἑορτῆς, καὶ τὴν ἡμερομηνίαν τῆς τελέσεως αὐτῆς. Διότι καίτοι εἶχον ἐμποδισθῇ ἀπὸ τὰς θλίψεις ἐκείνας, τὰς ὁποίας ἀσφαλῶς θὰ ἐπληροφορήθητε, καὶ ἀπὸ τὰ σοβαρὰ δεινὰ, πού συνέβησαν εἰς ἐμέ, καὶ τῆς μακρᾶς ἀποστάσεως πού μᾶς χωρίζει, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας ἠκολούθησαν τὰ ἴχνη μας, στήνοντες παγίδας διὰ νὰ ἀνακαλύψουν κάποιαν ἐπιστολὴν σταλμένην ἀπὸ ἡμᾶς, οὕτως ὥστε νὰ ἡμπορέσουν μὲ τὰς κατηγορίας των νὰ προσθέσουν πόνους εἰς τὰ τραύματά μας· καὶ ὅμως διότι ὁ Κύριος ἐνεδυνάμωνε καὶ παρηγοροῦσεν ἡμᾶς εἰς τὰς θλίψεις μας, δέν ἐδειλιάσαμεν, οὔτε τότε ἀκόμη ὅταν περισφιγγώμεθα εἰς τὸ μέσον τοιούτων μηχανορραφιῶν καὶ συνωμοσιῶν, νὰ δηλώσωμεν καὶ γνωρίσωμεν εἰς σᾶς τὴν σωτήριον πασχάλιον ἑορτὴν ἡμῶν, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς. Ἐπίσης ὅταν ἔγραψα πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐπείσα αὐτοὺς ὅπως αἱ ἐπιστολαί μου ἐκεῖναι ἀποσταλοῦν καὶ πρὸς σᾶς κατόπιν συνεργασίας μεταξὺ των, ἂν καὶ ἐγνώριζα τὴν φοβίαν, πού οἱ ἀντίπαλοι εἶχον ἐνσπείρει εἰς τὰς ψυχὰς των. Ἐν τούτοις προέτρεψα αὐτοὺς νὰ ἔχουν εἰς τὸν νοῦν των τὴν ἀποστολικὴν παρρησίαν λόγου, ὥστε νὰ λέγουν· «Τίποτε δέν ἡμπορεῖ νὰ χωρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ· οὔτε θλίψεις, οὔτε στενοχωρία, οὔτε δι-

ωγμός, οὔτε πείνα, οὔτε γυμνότης, οὔτε κίνδυνος, οὔτε μάχαιρα»¹. Ἔτσι, ἐνῶ ὁ ἴδιος θὰ ἐορτάσω τὴν ἐορτὴν, ἐπεθύμησα ζωηρῶς ὅπως καὶ σεῖς, ἀγαπητοί μου, ἐορτάσετε αὐτήν. Καὶ συναισθανόμενος ὅτι ἡ ἀναγγελία ὅπως αὐτὴ, εἶναι ἰδικόν μου καθήκον, δὲν παρημέλησα τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐφοβήθην τὴν καταδίκην ἀπὸ τὴν ἀποστολικὴν συμβουλὴν· «Ἀποδώσατε εἰς τὸν καθένα τὴν ὀφειλὴν σας»².

2. Ἐνῶ λοιπὸν ἐνεπιστεύθην ὅλας τὰς ὑποθέσεις μου εἰς τὸν Θεόν, ἐπιθυμοῦσα πολὺ νὰ ἐορτάσω τὴν ἐορτὴν μαζί σας, χωρὶς νὰ λάθω ὑπ' ὄψιν μου τὴν ἀπόστασιν, ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ μας. Διότι, ἂν καὶ ὁ τόπος μᾶς χωρίζη, ἐν τούτοις ὁ Κύριος, ποὺ ἔδωσε τὴν ἐορτὴν, καὶ ποὺ ὁ ἴδιος εἶναι ἡ ἐορτὴ μας³, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐπίσης ὁ Χορηγὸς τοῦ Πνεύματος⁴, ἐνώνει ἡμᾶς ὅλους εἰς τὸ αὐτὸ πνεῦμα, μέ ἀρμονίαν καὶ μέ τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης⁵. Διότι ὅταν φροντίζωμεν καὶ σκεπτόμεθα διὰ τὰ ἴδια πράγματα, καὶ ἀναπέμπωμεν τὰς αὐτὰς προσευχὰς ἐκ μέρους ἀλλήλων, κανεὶς τόπος δὲν ἡμπορεῖ νὰ μᾶς χωρίσῃ, ἀλλ' ὁ Κύριος συναθροίζει καὶ ἐνώνει ἡμᾶς ὅλους μαζί. Διότι ἐὰν οὗτος ὑπόσχεται, ὅτι «ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συναθροισμένοι εἰς τὸ ἰδικόν Του ὄνομα, εἶναι καὶ Αὐτὸς εἰς τὸ μέσον αὐτῶν»⁶, εἶναι φανερόν ὅτι, ὅταν οὗτος εἶναι εἰς τὸ μέσον ἐκείνων, ποὺ εἰς πάντα τόπον ἔχουν συναθροισθῇ, ἐνώνει αὐτοὺς καὶ δέχεται τὰς προσευχὰς ὅλων τούτων, ὡς ἐὰν ἦσαν πλησίον ἀλλήλων καὶ εἰσακούει ὅλων, καθὼς ὅλοι κράζουν τὸ αὐτὸ Ἀμήν. Ὑπέστην θλίψιν, ὡσάν τὴν παροῦσαν⁷, καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ δεινὰ, τὰ ὁποῖα ἐμνημόνευσα, ἀδελφοί μου, ὅταν σὰς ἔγραψα.

1. Ρωμ. 8, 35.

2. Ρωμ. 13, 7.

3. Πρβλ. Α' Κορ. 5, 7.

4. Λουκ. 11, 13.

5. Πρβλ. Ἐφ. 4, 3.

6. Ματθ. 18, 20.

7. Ἐνταῦθα ὁ Ἀθανάσιος ἀναφέρεται εἰς τὰς περιστάσεις, ποὺ ἀφοροῦν εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ τῶν τελευταίων πρὸ τῆς συγγραφῆς τῆς παρούσης δύο ἐτῶν. Τὸ κύριον θέμα τοῦ ὑπολοίπου μέρους αὐτῆς συνί-

3. Καὶ διὰ τὰ μὴ σὰς στενοχωρήσω καθόλου, θὰ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσω μόνον ταῦτα πρὸς ὑμᾶς, ἐπειδὴ δὲν ἀρμόζει εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ λησμονῇ, ὅταν πλέον ἡσυχάσῃ, τοὺς πόνους, ποὺ ἐπέρασε κατὰ τὰς δοκιμασίας, μήπως σὰν κάποιος ἀχάριστος καὶ ἐπιλήσμων ἄνθρωπος, ἀποκλεισθῇ ἔξω ἀπὸ τὴν θείαν συνάθροισιν. Διότι εἰς καμμίαν ἄλλην περίπτωσιν δὲν πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ὑμνῇ περισσότερον ἐλεύθερα τὸν Θεόν, ἀπὸ ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπέρασε διὰ μέσου θλίψεων. Οὐτε πάλιν, πρέπει εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ εὐχαριστῇ τὸν Θεόν περισσότερον, ἀπὸ ἐκείνην ποὺ εὔρε πλέον ἀνάπαυσιν ἀπὸ τὰ θάσανα καὶ τοὺς πειρασμούς. Καθὼς ὁ Ἑζεκίας, ὅταν κατεστράφησαν οἱ Ἀσσύριοι, ὕμνησε τὸν Κύριον, καὶ ἔδωκεν εὐχαριστίας, λέγων· «Κύριε, εἰς Σὲ ὀφείλω τὴν σωτηρίαν μου· δὲν θὰ παύσω νὰ Σὲ δοξολογῶ μὲ ψαλτήριον, καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, ἐμπρὸς εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ»⁸. Καὶ οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι γενναῖοι καὶ εὐλογημένοι παῖδες Ἀνανίας, Μισαήλ καὶ Ἀζαρίας, ποὺ ἐδοκιμάσθησαν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὅταν εὐρέθησαν ἀσφαλεῖς καὶ τὸ πῦρ μετετράπη δι' αὐτοὺς εἰς δρόσον, ἔδωσαν εὐχαριστίας, ὕμνους καὶ ἐδοξολόγησαν τὸν Θεόν⁹. Καὶ ἐγὼ ἐπίσης, ὡς ἐκεῖνοι, ὅταν ἔγραφον, ἀδελφοί μου, εἶχον ταῦτα εἰς τὸν νοῦν μου· διότι ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας, ὁ Θεὸς ἔκαμε δυνατὰ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀδύνατα εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ἐκεῖνα, ποὺ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἐκπληρωθοῦν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ὁ Κύριος ἀπέδειξε ὅτι ἦσαν εὐκολον νὰ ἐκπληρωθοῦν μὲ τὸ νὰ φέρῃ ἡμᾶς κοντὰ σας. Διότι Ἐκεῖνος δὲν παραδίδει ἡμᾶς ὡς θοράν εἰς ἐκείνους, ποὺ ζητοῦν νὰ μᾶς καταπίουν. Διότι δὲν ἤμεθα τόσον ἡμεῖς, ὅσον ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ πίστις καὶ ἡ εὐσέβεια, τὰς ὁποίας ἐσχεδίαζον νὰ καταπνίξουν μὲ τὴν ἀσέβειαν.

σταται εἰς τὸ καθῆκον, ποὺ ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς νὰ εὐχαριστῶμεν καὶ δοξάζωμεν τὸν Θεόν διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν μας ἀπὸ τὰς θλίψεως καὶ νὰ παρέχωμεν συγχώρησιν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς μας. Κατ' ἐπανάληψιν ὁ ἴδιος ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας (ἡ 3, 10).

8. Ἡσ. 38, 20.

9. Δαν. (Ύμν. Τρ. Παίδ.) 25-28.

4. Ἄλλ' ὁ Θεός, πού εἶναι ἀγαθός, ἐπολλαπλασίωσε τὴν ἀγαθότητά Του πρὸς ἡμᾶς, ὅχι μόνον ὅταν παρέσχεν εἰς ὅλους ἡμᾶς τὴν σωτηρίαν διὰ τοῦ Λόγου Του, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τώρα, ὅτε οἱ ἐχθροὶ κατεδίωκον ἡμᾶς, καὶ ἐζήτουν νὰ μᾶς συλλάβουν. Καὶ καθὼς ὁ μακάριος Παῦλος εἶπεν εἰς ὠρισμένην περίπτωσιν, ὅταν περιέγραφε τὸν ἀκατάληπτον πλοῦτον τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ· «Ἄλλ' ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶναι πλούσιος εἰς εὐσπλαγχνίαν, ἕνεκα τῆς πολλῆς ἀγάπης Του, μὲ τὴν ὁποίαν ἠγάπησεν ἡμᾶς, ἀκόμη καὶ τότε, πού εἴμεθα νεκροί, λόγῳ τῶν ἀφροσυνῶν καὶ τῶν ἁμαρτιῶν μας, ἀνέστησεν ἡμᾶς μαζί με τὸν Χριστόν»¹⁰. Διότι ἡ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅλων τῶν δημιουργημάτων εἶναι ἀσθενῆς καὶ πτωχή· ἀλλ' ἡ Δύναμις, πού εἶναι ἄνωθεν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἄκτιστος, πλουσία καὶ ἀκατάληπτος, καὶ δὲν ἔχει ἀρχήν, ἀλλ' εἶναι αἰωνία. Δέν ἔχει λοιπὸν Οὗτος μίαν μόνον μέθοδον θεραπείας, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι πλούσιος ἐργάζεται με πολλοὺς τρόπους διὰ τὴν σωτηρίαν μας, διὰ μέσου τοῦ Λόγου Του, ὁ ὅποιος δὲν ὑπόκειται εἰς περιορισμοὺς ἢ ἐμπόδια ὅταν ἀσχολῆται με ἡμᾶς. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶναι πλούσιος εἰς μεθόδους, ἐνεργεῖ κατὰ διαφόρους τρόπους ἀναλόγως πρὸς τὰς ἀτομικὰς ἰκανότητας τῆς κάθε ψυχῆς. Διότι ὁ Λόγος εἶναι ἡ Δύναμις καὶ ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ, καθὼς θεβαιώνει ὁ Σολομών περὶ τῆς Σοφίας, ἡ ὁποία, ἐπειδὴ εἶναι μία, ἠμπορεῖ νὰ κάμνῃ τὰ πάντα, καὶ μένουσα καθ' ἑαυτὴν ἀμετάβλητος, κάμνει τὰ πάντα νέα, καὶ μεταβαίνουσα πρὸς τὰς ἀγίας ψυχὰς διαμορφώνει τοὺς φίλους τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς προφήτας¹¹. Εἰς ἐκείνους λοιπὸν, πού δὲν κατάρθωσαν ἀκόμη νὰ φθάσουν εἰς τὴν τελειότητα, γίνεται ὡς τὸ πρόβατον πού δίδει γάλα, τὸν τρόπον δ' αὐτόν ἐχρησιμοποίησε καὶ ὁ Παῦλος· «Μὲ γάλα ἔθρεψα ὑμᾶς καὶ ὅχι με στερεὰν τροφήν»¹². Εἰς ἐκείνους πού προώδευσαν εἰς ἡλικίαν πέραν τῆς πλήρους ἡλικίας τοῦ παιδός, ἀλλ' εἶναι

10. Ἐφ. 2, 4, 5.

11. Σοφ. Σολ. 7, 27.

12. Α' Κορ. 3, 2.

ἀκόμη ἀσθενεῖς ἐν σχέσει πρὸς τὴν τελειότητα, ὁ ἱ-
 διος εἶναι ἡ τροφή των, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἱκανότητός
 των, καὶ τοῦτο πάλιν ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τὸν Παῦλον
 «Ἐκεῖνος, πού εἶναι ἀκόμη ἀσθενής, ἅς τρώγῃ λάχαν-
 α»¹³. Ἄλλ' εὐθὺς ὡς ὁ ἄνθρωπος ἀρχίσῃ νὰ περιπα-
 τῇ εἰς τὸν τέλειον δρόμον, δέν τρέφεται πλέον μὲ τὰς
 τροφάς, πού μνημονεύονται ἀνωτέρω, ἀλλ' ἔχει τὸν Λό-
 γον δι' ἄρτον, καὶ τὴν σάρκα διὰ τροφήν, διότι εἶναι
 γεγραμμένον· «Ἡ στερεὰ τροφή εἶναι διὰ τοὺς ὠρί-
 μους, οἱ ὁποῖοι λόγῳ ἕξεως ἔχουν γυμνάσει τὰ αἰσθη-
 τήριά των ὄργανα»¹⁴. Καὶ πέραν αὐτοῦ, ὅταν ὁ λόγος
 σπαρῇ δέν παράγει ὁμοιομόρφως καρπὸν, εἰς τὴν ζωὴν
 τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καρπὸν, πού διαφέρει εἰς ποσό-
 τητα, ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως· διότι φέρει, ἄλλος
 μὲν ἑκατόν, καὶ ἄλλος ἐξήκοντα, καὶ ἄλλος τριάκον-
 τα¹⁵, καθὼς διδάσκει ὁ Σωτὴρ, ὁ Σπορεύς, τῆς χάρι-
 τος καὶ ὁ Χορηγὸς τοῦ Πνεύματος¹⁶. Καὶ τοῦτο δέν
 εἶναι ζήτημα πού ἐπιδέχεται ἀμφιβολίας, οὔτε τέτοιο,
 πού νὰ μὴ εἶναι δεκτικὸν ἐπιθεθαιώσεως, ἀλλ' εἶναι
 μέσα εἰς τὰ μέτρα τῆς δυνάμεώς μας νὰ μεριμνῶμεν
 διὰ τὸν ἀγρόν, ὁ ὁποῖος ἐσπάρη ἀπ' αὐτὸν· διότι εἰς
 τὴν Ἐκκλησίαν ὁ λόγος εἶναι πολλαπλοῦς καὶ ἡ πα-
 ραγωγή πλουσία. Καὶ ἕνας τέτοιος ἀγρὸς δέν κοσμεῖ-
 ται μόνον μὲ παρθένους, οὔτε μόνον μὲ μοναχοὺς,
 ἀλλ' ἐπίσης καὶ μὲ ἀξιοσεβάστους ἐγγάμους, καὶ μὲ
 τὴν ἀγνότητα τοῦ καθενός. Διότι κατὰ τὴν σποράν,
 δέν ἐπίεσεν οὗτος τὴν θούλησιν πέραν τῶν δυνάμεων
 τοῦ καθενός. Οὔτε τὸ ἔλεος αὐτοῦ περιορίζεται εἰς
 τοὺς τελείους, ἀλλὰ στέλλεται ἐπίσης καὶ πρὸς ἐκεί-
 νους πού καταλαμβάνουν τὸν μέσον καὶ τὸν τρίτον
 βαθμούς, οὕτως ὥστε Οὗτος νὰ ἡμπορῇ νὰ βοηθήσῃ
 γενικῶς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ σωθοῦν. Πρὸς τὸν
 σκοπὸν τοῦτον ἔχει ἐτοιμάσει πολλὰς θέσεις πρὸς δι-
 αμονὴν μὲ τὸν Πατέρα¹⁷, οὕτως ὥστε, ἂν καὶ ὁ τόπος
 διαμονῆς ποικίλλει ἀναλόγως τῆς προόδου εἰς ἠθικά

13. Πρβλ. Ρωμ. 14, 2.

14. Ἐβρ. 5, 14.

15. Ματθ. 13, 8.

16. Ἰωάν. 14, 2.

17. Ματθ. 4, 10.

κατορθώματα, ἐν τούτοις ὅλοι ἡμεῖς εἴμεθα ἐντὸς τῶν τοίχων καὶ ὅλοι μας εἰσερχόμεθα ἐντὸς τῆς αὐτῆς μάνδρας, ἐνῶ ὁ ἀντίπαλος (ὁ διάβολος) μαζί με ὅλας τὰς στρατιάς του θὰ ἐκδιωχθῇ ἀπ' ἐκεῖ θιαίως. Διότι ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχει φῶς εἶναι σκότος, καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχει εὐλογία ὑπάρχει κατάρρα, καὶ ὁ διάβολος ἐπίσης εἶναι χωριστὰ ἀπὸ τοὺς ἁγίους, καὶ ἡ ἁμαρτία μακρὰν τῆς ἀρετῆς. Ἐπομένως, τὸ Εὐαγγέλιον ἐπιτιμᾷ τὸν Σατανᾶν, λέγον· «Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ»¹⁷, ἀλλ' ἡμᾶς καλεῖ πρὸς ἑαυτό, λέγον· «Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης»¹⁸. Καὶ πάλιν· «Ἐλᾶτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου· κληρονομήσατε τὴν βασιλείαν, πού ἔχει ἐτοιμασθῇ διὰ σᾶς»¹⁹. Ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα ἐφώναζε παλαιότερα εἰς τοὺς ψαλμούς, λέγον· «Εἰσέλθετε εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ μέ ὕμνους»²⁰. Διότι διὰ μέσου τῆς ἀρετῆς ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται ἐκεῖ πού εἶναι ὁ Θεός, καθὼς ὁ Μωϋσῆς εἰσῆλθεν εἰς τὸ πυκνὸν σύννεφον ὅπου ἦτο ὁ Θεός²¹. Διὰ μέσου ὁμῶς τῆς κακίας, ὁ ἄνθρωπος πηγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου· καθὼς ὁ Κάϊν²², ὅταν ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του, ἔφευγε, ἐφ' ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν θέλησίν του, μακρὰν ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Ψαλμῶδὸς εἰσέρχεται, λέγων· «Καὶ θὰ εἰσέλθω εἰς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος χαροποιεῖ τὴν νεότητά μου»²³. Ἀλλὰ περὶ τοῦ διαβόλου ἡ Γραφή μαρτυρεῖ ὅτι ὁ διάβολος ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἐκτύπησε τὸν Ἰὼβ μέ πληγὰς ὀδυνηράς²⁴. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα ἐκείνων, πού ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅτι κτυποῦν καὶ πληγώνουν τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα ἐκείνων, πού εἶναι ἀσθενεῖς εἰς τὴν πίστιν, ὅτι ἀδικοῦν καὶ καταδιώκουν τοὺς πιστοὺς. Οἱ ἅγιοι, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, προσλαμ-

18. Ματθ. 7, 13.

19. Ματθ. 25, 34.

20. Ψαλμ. 99, 4.

21. Ἐξοδ. 19, 9.

22. Γεν. 4, 16.

23. Ψαλμ. 42, 4.

24. Ἰὼβ 2, 7.

θάνουν τούς τοιούτους, καὶ θεωροῦν αὐτοὺς φίλους, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Δαυῖδ, ποὺ χρησιμοποιεῖ μέ εὐλικρίνεια τὸν λόγον, λέγων· «Οἱ ὀφθαλμοί μου ἀναζητοῦν τοὺς πιστοὺς τῆς γῆς, διὰ νὰ συγκατοικήσουν μαζί μου»²⁵, ἀλλ' ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀσθενεῖς εἰς τὴν πίστιν²⁶, ὁ Παῦλος παρακινεῖ εἰδικῶς ἡμᾶς νὰ προσδεχώμεθα αὐτοὺς μέ ἀγάπην. Ἡ ἀρετὴ εἶναι φιάνθρωπος, ἀκριβῶς ὅπως συμβαίνει μέ ἀνθρώπους ἀντιθέτου χαρακτήρος, ἐνῶ ἡ ἀμαρτία εἶναι μισάνθρωπος. Ἔτσι ὁ Σαοὺλ, ἐπειδὴ ἦτο ἀμαρτωλός, κατεδίωκε τὸν Δαυῖδ, ἐνῶ ὁ Δαυῖδ, ἂν καὶ εἶχε τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, δὲν ἐφόνευσε τὸν Σαοὺλ. Ὁ Ἡσαὺ ἐπίσης κατεδίωξε τὸν Ἰακώβ, ἐνῶ ὁ Ἰακώβ, ἐνίκησε τὴν κακίαν του μέ τὴν πραότητα. Καὶ οἱ ἔνδεκα ἐκεῖνοι ἐπώλησαν τὸν ἀδελφόν των Ἰωσήφ, ἀλλ' ὁ Ἰωσήφ μέ τὴν φιλάδελφον ἀγαθότητα, εὐηργέτησεν αὐτούς.

5. Ἀλλὰ τί μᾶς χρειάζονται τὰ πολλὰ λόγια; Ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ μας, ὅταν κατεδίωκετο ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους, ἔκλαυσε διὰ τὴν καταστροφὴν των. Ἐκεῖνος ἐπληγώνετο, ἀλλὰ δὲν ἀπειλοῦσε²⁷, οὔτε ὅταν ἐκακοποιεῖτο, οὔτε καὶ ὅταν ἐθανατώνετο. Ἀλλ' ἐλυπεῖτο μᾶλλον δι' ἐκείνους ποὺ ἐτολμοῦσαν τοιαύτας πράξεις. Ὁ Σωτὴρ ἔπασχεν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπέρριψαν μακρὰν των τὴν ζωὴν, τὸ φῶς, καὶ τὴν χάριν. Πάντα ταῦτα ἦσαν ἰδικὰ των, διὰ μέσου τοῦ Σωτῆρος, ὁ Ὅποῖος ἔπασχεν ἀνθ' ἡμῶν. Καὶ ἀληθῶς ἔκλαυσε διὰ τὸν σκοτισμὸν καὶ τὴν τύφλωσιν των. Διότι, ἐὰν εἶχον ἐννοήσει ὅσα γράφονται εἰς τοὺς Ψαλμοὺς, δὲν θὰ εἶχον τολμήσει τόσον ἀνοήτως νὰ στραφοῦν ἐναντίον τοῦ Σωτῆρος, καθὼς τὸ Πνεῦμα λέγει· «Διατί ἐφρύαξαν τὰ ἔθνη καὶ οἱ λαοὶ ἐσχεδίασαν παρανομίαν;²⁸». Καὶ ἐὰν εἶχον προσέξει τὴν προφητείαν τοῦ Μωϋσέως, δὲν θὰ εἶχον κρεμάσει Ἐκεῖνον, ποὺ ἦτο ἡ ζωὴ των²⁹. Ἐπίσης ἐὰν εἶχον μελετήσει μέ προσοχὴν

25. Ψαλμ. 10, 6.

26. Ρωμ. 14, 1.

27. Α' Πέτρ. 2, 23.

28. Ψαλμ. 2, 1.

29. Δευτ. 28, 66.

ὅσα ἔχουν γραφῇ, δὲν θά εἶχον ἐκπληρώσει μὲ ἀκρίθειαν τὰς προφητείας ποῦ ὁμιλοῦν ἐναντίον των, τόσον ὥστε ἡ πόλις των νὰ εἶναι σήμερον ἔρημος, ἡ χάρις νὰ ἔχη ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοὺς, καὶ νὰ εἶναι οἱ ἴδιοι χωρὶς τὸν νόμον, καὶ νὰ μὴ ὀνομάζωνται τέκνα, ἀλλὰ ξένοι. Διότι εἰς τοὺς Ψαλμοὺς ἔτσι γράφει ὁ Ψαλμωδός, λέγων· «Ξένα παιδιὰ εἶπον εἰς ἐμέ ψέμματα»³⁰. Καὶ ἀπὸ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν. «Ἐγέννησα υἱοὺς καὶ ἀνύψωσα αὐτοὺς, αὐτοὶ ὅμως μὲ ἠρνήθησαν»³¹. Καὶ δὲν ὀνομάζονται πλέον ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔθνος ἅγιον, ἀλλὰ ἄρχοντες Σοδόμων καὶ λαὸς Γομμόρας· ἐπειδὴ ὑπερέβησαν εἰς τοῦτο ἀκόμη καὶ τὴν ἀσέβειαν τῶν Σοδομιτῶν, καθὼς ὁ προφήτης λέγει· «Ἡ πόλις τῶν Σοδόμων ἐν συγκρίσει μὲ σὲ λογίζεται δικαία»³². Διότι οἱ Σοδομίται παρελογίσθησαν ἐναντίον ἀγγέλων, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐναντίον τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Βασιλέως τῶν ὄλων, καὶ ἐτόλμησαν νὰ θανατώσουν τὸν Κύριον τῶν ἀγγέλων, χωρὶς νὰ γνωρίζουν ὅτι ὁ Χριστὸς ποῦ ἔθανατώθη ἀπ' αὐτοὺς, ζῇ. Ἀλλ' οἱ Ἑβραῖοι ἐκεῖνοι, ποῦ συνωμότησαν ἐναντίον τοῦ Κυρίου, ἀπέθανον, ἀφοῦ ἐχάρησαν πολὺ ὀλίγον μὲ τὰ πρόσκαιρα αὐτὰ πράγματα, καὶ ἀφοῦ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ εἶναι αἰώνια. Ἦσαν ἀμαθεῖς περὶ τούτου, ὅτι ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀθανασίας δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν προσωρινὴν ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐλπίδα ἐκεῖνων τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι αἰωνίου διαρκείας. Διότι οἱ ἅγιοι εἰσέρχονται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν διὰ μέσου πολλῶν δοκιμασιῶν, καὶ κόπων, καὶ στενοχωριῶν· ἀλλ' ὅταν εἰσέλθουν ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει ὀδὺνη, λύπη, καὶ στεναγμός, θὰ ἀπολαμβάνουν εἰς τὸ ἐξῆς τὴν αἰωνίαν ἀνάπαυσιν, καθὼς ὁ Ἰῶβ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἐδοκιμάσθη ἐδῶ, ἔγινεν ὕστερον ὁ στενὸς φίλος τοῦ Κυρίου. Ἐκεῖνος ὅμως ποῦ ἀγαπᾷ τὰς ἡδονάς, ἀφοῦ ἀπολαύσῃ αὐτὰς δι' ὀλίγον χρόνον, ἐπειτα ζῇ δυστυχισμένην ζωὴν· ὅπως ὁ Ἡσαΐ, ὁ ὁποῖος ἐπέτυχεν νὰ ἔχη πρόσκαιρον τροφήν, ὕστερον ὅμως κατεκρίθη διὰ τοῦτο.

30. Ψαλμ. 17, 45.

31. Ἡσ. 1, 2.

32. Πρβλ. Ἰεζ. 16, 48. Θρῆνοι 4, 6.

6. Ὡς τύπον τῆς διαφορᾶς ταύτης ἡμποροῦμεν νὰ λάβωμεν τὴν ἀναχώρησιν τῶν υἱῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τοὺς Αἰγυπτίους. Διότι οἱ Αἰγύπτιοι, ἐπειδὴ ἠὺχαριστοῦντο δι' ὀλίγον χρόνον ἀπὸ τὴν ἄδικον μεταχείρισίν των εἰς θάρος τοῦ Ἰσραὴλ, ὅταν ἐκεῖνοι ἀνεχώρησαν, ἐπνίγησαν ὅλοι εἰς τὴν ἄβυσσον· ἀλλ' ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ προσκαίρως ἐβασανίσθησαν καὶ ὑπέφερον ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργοδοτῶν των, ὅταν ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἐπέρασαν διὰ μέσου τῆς θαλάσσης ἁθλαθεῖς καὶ ἐπορεύοντο διὰ μέσου τῆς ἐρήμου ὡσάν εἰς κατωκημένον τόπον. Διότι ἂν καὶ ὁ τόπος ἦτο ἀσύχναστος ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ἔρημος, ἐν τούτοις, μέ τὴν βοήθειαν τῆς φιλανθρώπου δωρεᾶς τοῦ νόμου, καὶ μετὰ τὴν συνοδείαν ἀγγέλων, δὲν ἦτο πλεον ἔρημος, ἀλλὰ κάτι περισσότερον ἀπὸ μίαν κατωκημένην χώραν. Καὶ καθὼς ὁ Ἑλισσαῖος, ὅταν ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο μόνος εἰς τὴν ἔρημον, περιστοιχίζετο ἀπὸ ἀγγέλους³³, ἔτσι καὶ εἰς τὴν περὶπτωσιν αὐτὴν, ἂν καὶ ὁ λαὸς πρωτύτερα ἐθλίβετο εἰς τὴν ἔρημον, ἐν τούτοις, ἐκεῖνοι ποῦ παρέμενον πιστοὶ εἰσῆλθον ὕστερον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Καθ' ὁμοίον τρόπον καὶ ἐκεῖνοι, ποῦ ὑφίστανται προσωρινὰς θλίψεις εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, εἰς τὸ τέλος, ἐὰν ὑπομένουν, κερδίζουν παρηγορίαν, ἐνῶ ἐκεῖνοι, ποῦ ἐδῶ καταδιώκουν, ποδοπατοῦνται, καὶ δὲν ἔχουν καλὸν τέλος. Διότι ἀκόμη καὶ ὁ πλούσιος³⁴, καθὼς θεβαιώνει τὸ Εὐαγγέλιον, ἀφοῦ ἐπέρασε τὴν ἐδῶ ζωὴν του εἰς ἀπολαύσεις δι' ὀλίγον χρόνον, ὑπέφερεν ἐκεῖ ἀπὸ πείναν, καὶ ἀφοῦ ἐδῶ ἦτο μέγας πότης, ἐκεῖ ἐδιψοῦσε μεγάλως. Ὁ Λάζαρος ὁμοίως, μετὰ τὰς στερήσεις τῶν ἐγκοσμίων ἀγαθῶν, εὗρεν ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐχορτάσθη ἐδῶ μέ ἄρτον παραγόμενον ἀπὸ σίτον, ἐκεῖ ἐχορταίνεν μετὰ ἐκείνον τὸν ἄρτον, ποῦ εἶναι καλύτερος ἀπὸ μάννα, ἦτοι μετὰ τὸν Κύριον ποῦ κατέβη ἀπὸ τοὺς οὐρανούς καὶ εἶπεν· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος, ποῦ κατέβη ἀπὸ τοὺς οὐρανούς, καὶ διδὲ ζωὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους»³⁵.

33. Δ' Βασ. 6, 17.

34. Λουκ. 16, 29.

35. Ἰωάν. 6, 51.

7. "Ω! λίαν ἀγαπητοί μου, ἐὰν ἀπὸ τὰς θλίψεις κερδίζωμεν παρηγορίαν, μετὰ τοὺς κόπους ἀνάπαυσιν, μετὰ τὴν ἀσθένειαν ὑγίαν, μετὰ τὸν θάνατον ἀθανασίαν, δὲν εἶναι σῶστών νὰ στενοχωρούμεθα ἀπὸ τὰ προσωρινὰ κακὰ, τὰ ὅποια εἶναι ἐνδεχόμενα διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Δὲν ἀρμόζει εἰς ἡμᾶς νὰ ταρασσώμεθα ἐξ αἰτίας τῶν δοκιμασιῶν τοῦ μᾶς συμβαίνου. Δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ φοβούμεθα ἐὰν ἡ συμμορία, τοῦ μάχεται κατὰ τοῦ Χριστοῦ, συνωμοτεῖ ἐναντίον τῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμεν περισσότερο τὸν Θεὸν διὰ μέσου τούτων, καὶ νὰ θεωρῶμεν τοιαῦτα γεγονότα ὡς εὐκαιρίας πρὸς δοκιμὴν καὶ ἀσκήσιν εἰς τὴν ἐνάρετον ζωὴν. Διότι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀσκηθῶμεν εἰς τὴν ὑπομονήν, ἐὰν δὲν ὑπάρξουν πρωτύτερα οἱ κόποι καὶ αἱ στενοχωρίαι; "Ἡ πῶς ἡμπορεῖ νὰ δοκιμασθῇ ἡ δύναμις μας χωρὶς ἐπίθεσιν ἀπὸ ἐχθρούς; "Ἡ πῶς θὰ ἀποδειχθῇ ἡ μεγαλοψυχία, παρὰ μόνον μετὰ τὴν ὕβριν καὶ τὴν ἀδικίαν; "Ἡ πῶς ἡμπορεῖ νὰ ἀποδειχθῇ ἡ μακροθυμία, ἐὰν μὴ πρῶτον δὲν ἐμφανισθῇ ἡ συκοφαντία τοῦ Ἀντιχρίστου;³⁶ Καὶ τέλος, πῶς ἡμπορεῖ κάποιος νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἀρετὴν, ἐὰν μὴ πρῶτον δὲν θὰ ἔχῃ ἐμφανισθῇ ἡ ἀνομία τῶν φαύλων ἀνθρώπων; "Ἐτσι ἀκόμη καὶ ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς προηγήθη ἡμῶν, ὅταν ἠθέλησε νὰ δείξῃ πῶς οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουν νὰ πάσχουν, ὁ Ὅποιος, ὅταν ἐρραπίζετο ὑπέφερε μέ ὑπομονήν, ὅταν ἐχλευάζετο δὲν ἀνταπέδιδε τοὺς χλευασμούς, ὅταν ἐπάσχε δὲν ἀπειλοῦσε, ἀλλὰ παρέδιδε τὰ νῶτά του εἰς τοὺς μαστιγωτάς καὶ δὲν ἀπέστρεφε τὸ πρόσωπόν του διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς ἐμπτυσμούς.³⁷ Καὶ τέλος, ὠδηγήθη ἐκουσίως εἰς τὸν θάνατον ὥστε νὰ ἡμποροῦμεν νὰ βλέπωμεν εἰς αὐτὸν τὴν εἰκόνα ὧλων ἐκείνων τὰ ὅποια εἶναι ἐνάρετα καὶ ἀθάνατα, καὶ ὅπως, ἀφοῦ ρυθμίσωμεν τὴν ζωὴν μας, συμφῶνως πρὸς τὰ παραδείγματα ταῦτα, ἡμποροῦμεν ἀληθῶς νὰ πατῶμεν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπάνω εἰς ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ³⁸.

36. Δηλ. τῶν Ἀρειανῶν.

37. Α' Πέτρ. 2, 23' Ἡσ. 50, 6.

38. Λουκ. 10, 19.

8. "Ετσι καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν ὡς κανόνα τῆς ζωῆς τοῦ ἔβαλε τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου, προέτρεπεν ἡμᾶς, λέγων· «Γίνετε μιμηταὶ μου, καθὼς καὶ ἐγὼ τοῦ Χριστοῦ»³⁹. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν οὗτος ἐνίκησεν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τοῦ διαβόλου, γράφων· «Εἰμαι πεπεισμένος ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἄρχαί, οὔτε τὰ παρόντα, οὔτε τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ὕψος, οὔτε βάθος, οὔτε κάποιον ἄλλο δημιούργημα θὰ ἡμπορέσῃ νὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, πού ἐφανερώθη εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁴⁰. Διότι ὁ ἐχθρὸς μᾶς πλησιάζει μὲ θλίψεις καὶ δοκιμασίας, μεταχειριζόμενος κάθε προσπάθειαν νὰ μᾶς καταστρέψῃ. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος, πού εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ, ἀντιδρᾷ ἐναντίον αὐτῶν πού εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὸ θέλημα Ἐκείνου, καὶ πολεμεῖ τὸν θυμὸν μὲ τὴν μακροθυμίαν, τὴν ὕβριν μὲ τὴν πραότητα, τὴν κακίαν μὲ τὴν ἀρετὴν, κερδίζει τὴν νίκην, καὶ ἀναφωνεῖ· «Ὅλα ἡμπορῶ νὰ κάμω μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος μὲ ἐνδυναμώνει»⁴¹, καὶ «εἰς πάντα ταῦτα εἵμεθα κάτι παραπάνω ἀπὸ νικηταὶ δι' Ἐκείνου, πού μᾶς ἡγάπησε»⁴². Αὐτὴ εἶναι ἡ χάρις τοῦ Κυρίου, καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Κύριος ἐπιτυγχάνει τὴν ἀναγέννησιν τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων. Διότι ἔπαθε διὰ νὰ προετοιμάσῃ ἐλευθερίαν ἀπὸ τὰ πάθη δι' ἐκείνους πού πάσχουν ἐν Αὐτῷ, κατῆλθεν εἰς τὴν γῆν διὰ νὰ ἀναβιθᾷ ἡμᾶς εἰς τὸν οὐρανόν, ἀνέλαθεν εἰς Ἐαυτὸν τὸ πάθος τῆς γεννήσεως, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν ἡμεῖς νὰ ἀγαπήσωμεν τὸν ἀπαθῶς γενηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀνέλαθε τὸ φθαρτὸν ἡμῶν σῶμα, διὰ νὰ ἡμπορέσῃ ἡ φθαρτὴ φύσις ἡμῶν νὰ ἐνδυθῇ τὴν ἀθανασίαν, ἐγίνε δι' ἡμᾶς ἀσθενής, διὰ νὰ γίνωμεν ἡμεῖς δυνατοί, κατῆλθε μέχρι τοῦ θανάτου, διὰ νὰ χάρισῃ εἰς ἡμᾶς τὴν ἀθανασίαν καὶ ζωοποίησιν τοὺς νεκρούς. Τέλος, ἐγινεν ἄνθρωπος, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν ἡμεῖς, πού ἀπεθάνομεν ὡς ἄνθρωποι, νὰ ζήσωμεν πάλι, καὶ ὅπως ὁ θάνατος μὴ θασιλεύῃ εἰς

39. Α' Κορ. 11, 1.

40. Ρωμ. 8, 38 - 39.

41. Φίλιπ. 4, 13.

42. Ρωμ. 8, 37.

τὸ ἐξῆς ἐπάνω μας, καθὼς ὁ ἀποστολικὸς λόγος διακηρύσσει· «Ὁ θάνατος δὲν θὰ βασιλεύῃ ἐπάνω μας»⁴³.

9. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Ἀρειομανῖται⁴⁴ δὲν ἐννοοῦν ἔσται αὐτὰ τὰ θέματα, καὶ εἶναι πολέμιοι τοῦ Χριστοῦ, καὶ αἵρετικοί, κτυποῦν μὲ τὴν γλῶσσαν των Ἐκείνον ποὺ εἶναι βοηθὸς των, καὶ βλασφημοῦν Αὐτὸν ποὺ ἠλευθέρωσεν αὐτούς, καὶ διαδίδουν μὲ κάθε τρόπον διάφορα φρονήματα ἐναντίον τοῦ Σωτῆρος. Καὶ ἐπειδὴ Οὗτος κατέβη ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς πρὸς χάριν τοῦ ἀνθρώπου, ἡρνήθησαν τὴν κατ' οὐσίαν θεότητά Του. Καὶ ἐπειδὴ βλέπουν ὅτι ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου, ἀμφιβάλουν ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ θεωροῦντες ὅτι ἐσαρκώθη ἐν χρόνῳ, ἡρνήθησαν τὴν αἰωνιότητα Αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ προσέχουν εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι Οὗτος ἔπαθε δι' ἡμᾶς, δὲν πιστεύουν ὅτι Οὗτος εἶναι ὁ ἀφθαρτος Υἱὸς ἀφθάρτου Πατρός. Καὶ τέλος, ἐπειδὴ Ἐκεῖνος ἔπαθε πρὸς χάριν ἡμῶν, ἄρνοῦνται πᾶν ὅτι ἔχει σχέσιν μὲ τὴν αἰωνιότητα τῆς οὐσίας Του. Ἐπιτρέποντες εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των τὰ ἔργα τῶν ἀχαρίστων, περιφρονοῦν τὸν Σωτῆρα, καὶ, ἀντὶ νὰ ὁμολογοῦν τὴν δωρεὰν αὐτοῦ, προσφέρουν εἰς αὐτὸν ὕβρεις. Δικαίως λοιπὸν ἡμπορεῖ νὰ ἀπευθύνῃ κανεὶς πρὸς αὐτοὺς τοὺς λόγους· "ὦ! ἀχαρίστε πολέμιοι τοῦ Χριστοῦ, ἐντελῶς διεφθαρμένε, καὶ φονευτὰ τοῦ Κυρίου σου, διανοητικῶς τυφλέ, καὶ Ἰουδαῖε εἰς τὸν νοῦν, ἐὰν εἶχες ἐννοήσῃ τὰς Γραφάς, καὶ προσέξει τοὺς λόγους τῶν ἁγίων· «Κάμε τὸ πρόσωπόν σου νὰ λάμπῃ καὶ θὰ σωθῶμεν»⁴⁵, ἢ πάλιν, «Ἐξαπόστειλε τὸ πρόσωπόν Σου καὶ τὴν ἀλήθειάν Σου»⁴⁶, ὁπότε θὰ εἶχες μάθει ὅτι ὁ Κύριος δὲν κατέβη εἰς τὴν γῆν πρὸς χάριν τοῦ ἑαυτοῦ Του, ἀλλὰ πρὸς χάριν ἡμῶν, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον, θὰ ἐθαύμαζες περισσότερον τὴν ἀγαθότητά Του. Καὶ θὰ εἶχες γνωρίσει ποῖος εἶναι ὁ Πατήρ, καὶ ποῖος εἶναι ὁ Υἱός, καὶ δὲν θὰ ἐβλασφημοῦσες τὸν Υἱὸν

43. Ρωμ. 8, 9, 14.

44. Τὸ Συριακὸν κείμενον μεταφράζει ἐσφαλμένως ὁ "Ἀρειος καὶ οἱ Μανῖται.

45. Ψαλμ. 79, 8.

46. Ψαλμ. 42, 3.

φανταζόμενος ὅτι εἶναι τρεπτῆς φύσεως. Καὶ ἐὰν εἶχες κατανοήσει τὸ ἔργον τῆς ἀγαθότητος Αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς, δὲν θὰ εἶχες ἀποξενώσει τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα, οὔτε θὰ ἐθεωροῦσες αὐτὸν ὡς κάποιον ξένον, ὁ Ὅποιος συνεφιλίωσεν ἡμᾶς μετὰ τὸν Πατέρα Του. Γνωρίζω ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι προξενοῦν λύπην ὄχι μόνον εἰς ἐκείνους ποὺ μάχονται τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς σχισματικούς, διότι ἔχουν ἐνωθῇ μετὰ ἐκείνους, ὡς ἄνθρωποι, ποὺ ἔχουν συγγενῇ αἰσθήματα. Διότι καὶ αὐτοὶ ἔχουν μάθει νὰ σχίζουν τὸν ἄρραφον χιτῶνα τοῦ Θεοῦ, καὶ νομίζουν ὅτι δὲν εἶναι ξένον πρὸς τὴν ἀλήθειαν νὰ χωρίζουν τὸν ἀχώριστον Υἱὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα.

10. Γνωρίζω ἀληθῶς, ὅτι ὅταν συζητοῦνται ταῦτα, αὐτοὶ τρίζουν τοὺς ὁδόντας τῶν ἐναντίον μας, μαζὶ μετὰ τὸν διάβολον, ποὺ ἀναστατώνει αὐτούς, ἐφ' ὅσον οὗτοι ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθινῆς δόξης τοῦ Λυτρωτοῦ. Ἄλλ' ὁ Κύριος, ποὺ πάντοτε ἐχλεύαζε τὸν διάβολον, κάμνει τὸ αὐτὸ ἀκόμη καὶ τώρα, λέγων· «Ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»⁴⁷. Αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς καὶ ἐν τῷ Ὅποιῳ ἀποκαλύπτεται ὁ Πατήρ. Ὁ Ὅποιος, ὡν ἀληθῶς ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἐσχάτως ἐνηνθρώπησε πρὸς χάριν ἡμῶν, διὰ νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτὸν Του εἰς τὸν Πατέρα εἰς τὴν θέσιν μας, καὶ ἀπολυτρώσῃ ἡμᾶς διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ ἑαυτοῦ Του εἰς ἰθυσίαν. Οὗτος εἶναι Ἐκεῖνος, ποὺ παλαιότερον ἐξήγαγε τὸν παλαιὸν λαὸν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, καὶ ὁ Ὅποιος ὕστερον ἐλύτρωσεν ὁλοὺς ἡμᾶς, ἢ μᾶλλον ὁλόκληρον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸν θάνατον, καὶ ἀνήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ τὸν τάφον. Οὗτος εἶναι Ἐκεῖνος, ὁ Ὅποιος ἐθυσιάζετο παλαιότερον ὡς ἄμνος, προσημαινόμενος διὰ τοῦ ἁμνοῦ, ἀλλ' ὁ Ὅποιος ὕστερον ἐσφάγη δι' ἡμᾶς, διότι «Τὸ Πάσχα ἡμῶν, ὁ Χριστός, ἐθυσιάσθη»⁴⁸. Οὗτος εἶναι Ἐκεῖνος, ὁ Ὅποιος διεφύλαξεν ἡμᾶς ἐλευθέρους ἀπὸ τὰς παγίδας τῶν διωκτῶν, τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ, λέγω, καὶ ἀπὸ τοὺς σχισματικούς, καὶ ἔσωσεν πάλιν ἡμᾶς,

47. Ἰωάν. 14, 17.

48. Α' Κορ. 5, 7.

τὴν Ἐκκλησίαν Του. Καὶ ἐπειδὴ τότε εἴχομεν πέσει θύματα δόλου, Αὐτὸς τώρα ἔσωσεν ἡμᾶς προσενεγκῶν ὁ ἴδιος τὸν Ἐαυτὸν Του.

11. Ποῖον ἄλλο λοιπὸν εἶναι τὸ καθήκον μας, ἀδελφοί μου, ἀπέναντι τῶν εὐεργεσιῶν τούτων, παρὰ τὸ νὰ δοξάζωμεν καὶ νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, τὸν Βασιλέα τῶν ὅλων; Καὶ κατὰ πρῶτον ἅς ἀναφωνήσωμεν με τοὺς λόγους τῶν ψαλμῶν· «Ἄς εἶναι εὐλογημένος Κύριος ὁ Θεός, ὁ Ὅποιος δὲν μᾶς παρέδωσε ὡς θορὰν εἰς τοὺς ὀδόντας τῶν»⁴⁹. Ἄς ἐορτάσωμεν λοιπὸν τὴν ἐορτὴν με τὸν τρόπον ἐκεῖνον, ποὺ ὁ ἴδιος καθιέρωσε διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, τὴν ἀγίαν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, οὕτως ὥστε νὰ πανηγυρίσωμεν τὴν ἐορτὴν, ποὺ γίνεται εἰς τοὺς οὐρανούς, μαζὶ με τοὺς ἀγγέλους. Ἔτσι τὴν παλαιὰν ἐποχὴν, ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων, ὅταν ἀπηλλάσσοντο ἀπὸ τὰς θλίψεις καὶ ἦσαν πλέον εἰς κατάστασιν ἡσυχίας, ἐώρταζον τὴν ἐορτὴν, με ψαλμοὺς δοξολογίας διὰ τὴν νίκην τῶν. Ἔτσι πάλιν ὁ αὐτὸς λαὸς εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα, ἕνεκα τοῦ ὅτι ἡλευθερώθησαν ἀπὸ τὴν διαταγὴν τοῦ θανάτου, ἀφιέρωσαν μίαν ἐορτὴν εἰς τὸν Κύριον⁵⁰, θεωροῦντες αὐτὴν ἐορτὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἀνέπεμπον εὐχαριστίας εἰς τὸν Κύριον, καὶ ἐδοξολογοῦσαν αὐτόν, διότι εἶχεν ἀλλάξει τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς τῶν. Ἐπομένως ἅς ἐκτελέσωμεν τὰς εὐχὰς ἡμῶν πρὸς τὸν Κύριον, καὶ ἀφοῦ ἐξομολογηθῶμεν τὰς ἁμαρτίας μας, ἅς ἐορτάσωμεν τὴν ἐορτὴν πρὸς τὸν Κύριον με εὐσεβεῖς συνάξεις, ἠθικὴν συμπεριφορὰν, καὶ τρόπον ζωῆς. Καὶ ἀφοῦ ὑμνήσωμεν τὸν Κύριόν μας, ὁ Ὅποιος ἐπαίδευsen ἡμᾶς ὀλίγον, ἀλλὰ δὲν μᾶς ἀπεδοκίμασεν ὀλοτελῶς, οὔτε μᾶς ἐλησμόνηsen, οὔτε ἐτήρηsen ἀπόλυτον σιωπὴν ἀπέναντί μας. Διότι ἐάν, ἀφοῦ ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἔξω ἀπὸ τὴν δολερὰν καὶ περιθόητον Αἴγυπτον τῶν πολεμίων τοῦ Χριστοῦ, ἐβοήθηsen ἡμᾶς νὰ περάσωμεν διὰ μέσου πολλῶν δοκιμασιῶν καὶ θλίψεων, ὥσάν διὰ μέσου τῆς ἐρήμου, πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν Του, οὕτως ὥστε ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, σύμφωνα με τὸ καθιερωμένον

49. Ψαλμ. 123, 6.

50. Πρβλ. Ἑσθήρ 3, 9· 9, 21.

ἔθος, νὰ ἡμποροῦμεν νὰ ἀποστέλλωμεν πρὸς σᾶς, καὶ νὰ λαμβάνωμεν ἐπιστολάς ἀπὸ σᾶς. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον εἰδικῶς εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν ὁ ἴδιος, καὶ προτρέπω καὶ σᾶς νὰ εὐχαριστῇτε Αὐτὸν μαζί μου καὶ ἐκ μέρους μου, ἐπειδὴ αὕτη εἶναι ἡ ἀποστολικὴ συνήθεια, εἰς τὴν ὁποίαν, οἱ πολέμιοι οὗτοι τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ σχισματικοί, ἐπεθυμοῦσαν νὰ θέσουν τέλος καὶ νὰ τὴν καταργήσουν ἐντελῶς. Ὁ Κύριος ὁμῶς δὲν ἐπέτρεψε τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀνενέωσε καὶ διετήρησε ἐκεῖνο, πού ἐθεσπίσθη ἀπὸ τὸν ἴδιον διὰ τοῦ Ἀποστόλου, οὕτως ὥστε ἡμεῖς νὰ ἡμποροῦμεν νὰ ἐορτάζωμεν τὴν ἐορτὴν ὅλοι μαζί, καὶ μαζί νὰ φυλάττωμεν τὴν ἀγίαν ἡμέραν, συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ τὴν ἐντολὴν τῶν Πατέρων.

12. Ἀρχίζομεν τὴν νηστείαν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τὴν δεκάτην ἐνάτην τοῦ μηνὸς Μελίρ (Φεβρουαρίου 13)· καὶ τὴν νηστείαν τοῦ Πάσχα τὴν 24ην τοῦ μηνὸς Φαμενώθ (Μαρτίου 20). Παύομεν τὴν νηστείαν τὴν εἰκοστὴν ἐνάτην τοῦ μηνὸς Φαμενώθ (Μαρτ. 25), ἀργὰ τὴν ἐσπέραν τῆς ἐβδόμης ἡμέρας. Καὶ ἔτσι τελοῦμεν τὴν ἐορτὴν τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, ἡ ὁποία ἀνατέλλει τὴν τριακοστὴν τοῦ μηνὸς Φαμενώθ (Μαρτίου 26), ἀπὸ τὴν ὁποίαν μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς ἐορτάζομεν ἐπὶ ἑπτὰ ἐβδομάδας, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην. Διότι ὅταν πρῶτον ἔχωμεν καθὼς πρέπει ἐντρυφήσει εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐορτῶν τούτων θὰ ἐπιτύχωμεν νὰ λογισθῶμεν ἄξιοι τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, πού εἶναι αἰώνια, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, διὰ τοῦ ὁποίου πρὸς τὸν Πατέρα πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἀσπασθῇτε ἀλλήλους μὲ φίλημα ἁγίον, ἐνθυμούμενοι καὶ ἡμᾶς εἰς τὰς ἀγίας προσευχὰς σας. Ὅλοι οἱ ἀδελφοί, πού εἶναι μαζί μου, σᾶς χαιρετοῦν καὶ σᾶς ἐνθυμοῦνται πάντοτε. Καὶ παρακαλῶ ὅπως ἔχετε ὑγείαν ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, τοὺς ὁποίους ὑπεράνω ὅλων ἀγαπῶμεν.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ δεκάτη Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 11η

(Πάσχα 339)

1. Ὁ μακάριος Παῦλος, ἐπειδὴ ἦτο περιζωσμένος με ὅλας τὰς ἀρετάς¹, καὶ ἐκαλεῖτο πιστὸς Κυρίου², διότι ἐγνώριζε καλῶς ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν ὑπῆρχεν εἰς ἐκεῖνον, παρὰ μόνον ὅτι ἦτο ἀρετὴ καὶ ἔπαινος³, ἢ ὅτι ἦτο σύμφωνον με τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ ἐπροσκολλᾶτο εἰς αὐτὰ ὅσω καὶ περισσότερον, καὶ ἀνηρπάγη ἀκόμη καὶ εἰς οὐρανίους τόπους, καὶ ὠδηγήθη εἰς τὸν Παράδεισον⁴, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως, καθὼς ἐφάνη ἀνώτερος εἰς τὰς σχέσεις του με τοὺς ἀνθρώπους, ἔτσι ἀνυψωθῇ ὑπὲρ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὅταν κατέβη ἐκήρυξε πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· «Μερικῶς μόνον γνωρίζομεν, καὶ μερικῶς προφητεύομεν. Τώρα γνωρίζω μερικῶς μόνον καὶ ἀτελῶς, τότε δὲ θὰ λάβω τελείαν γνῶσιν τῶν θείων ἀληθειῶν εἰς τὸν αὐτὸν θαυμάσιον γνῶσεως, πού ὁ Θεὸς γνωρίζει ἐμέ»⁵. Διότι ἀληθῶς οὗτος ἦτο γνωστὸς εἰς ἐκεῖνους τοὺς ἀγίους, πού εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τοὺς συμπολίτας αὐτῶν⁶. Καὶ σχετικῶς πρὸς ὅλα τὰ μέλλοντα καὶ τέλεια, ἢ γνῶσις πού εἶχε δι' αὐτὰ ἦτο μερικὴ, ἀλλὰ σχετικῶς με ἐκεῖνα, πού ὁ Κύριος παρέδωκε καὶ ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτόν, οὗτος εἶχε τελείαν γνῶσιν, καθὼς ὁ ἴδιος λέγει· «Ὅσοι εἴμεθα τέλειοι, τοῦτο ἅς σκεπτώμεθα»⁷. Διότι ὅπως τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις καὶ τὸ συμπλήρωμα τῆς διακονίας πού παρεῖχεν ὁ νόμος τοῦ Ἰσραὴλ, ἔτσι καὶ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν θὰ εἶναι ἡ συμπλήρωσις ἐκεῖνων, πού ὑφίστανται τώρα, τὸ Εὐαγγέλιον, τοῦ ὁποίου αἱ ἐπαγγελίαι θὰ ἐκπληρωθοῦν τότε, καὶ οἱ πιστοὶ ἀφοῦ θὰ λάβουν ἐκεῖνα, πού ἂν καὶ τώρα εἶναι ἀόρατα, ἐν τούτοις περιλαμβάνονται εἰς τὰς ἐλπίδας των, καθὼς εἶπεν ὁ Παῦλος· «Διότι ἐκεῖνο πού ἤδη βλέπει κανεὶς, διατί καὶ νὰ ἐλπίζῃ δι' αὐτό; Ἀλλ'

1. Πρβλ. Ἐφεσ. 6, 14.

2. Πρβλ. Α' Κορ. 7, 25.

3. Πρβλ. Φιλιπ. 4, 8, Α' Κορ. 4, 4.

4. Πρβλ. Β' Κορ. 12, 4.

5. Α' Κορ. 13, 9, 12.

6. Πρβλ. Ἐφεσ. 2, 19.

7. Φιλιπ. 3, 15.

ἐὰν ἐλπίζωμεν δι' ἐκεῖνα, πού δὲν θλέπομεν, τότε περιμένομεν μὲ ὑπομονήν ὅτι ταῦτα θὰ γίνουσι»⁸. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἦτο ἄνθρωπος τοιοῦτου χαρακτήρος, καὶ εἶχε δοθῇ εἰς αὐτὸν ἀποστολικὴ χάρις, ἔγραφεν εὐχόμενος «ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὅπως αὐτός»⁹. Διότι ἡ ἀρετὴ εἶναι φιλόανθρωπος¹⁰ καὶ πολλοὶ εἶναι οἱ πολῖται τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐπειδὴ χιλιάδες χιλιάδων καὶ μυριάδες μυριάδων διακονοῦν τὸν Κύριον. Καὶ μολονότι ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν διὰ μέσου ὁδοῦ στενῆς καὶ πολλῶν θλίψεων, ἐν τούτοις ὅταν εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν, βλέπει ἀπροσμέτρητον ᾠδὴν, καὶ τόπον μεγαλύτερον παντὸς ἄλλου, καθὼς διακηρύττουν ἐκεῖνοι πού ἦσαν αὐτόπται καὶ κληρονόμοι τῶν ἀγαθῶν τούτων. Ἐφόρτωσες τοὺς ὠμούς ἡμῶν μὲ θλίψεις, ἀλλ' ὕστερον, ἀναφερόμενοι εἰς τὰς θλίψεις των λέγουν· «καὶ εἰσῆγαγες ἡμᾶς εἰς εὐρὺν τόπον»¹¹, καὶ πάλιν· «διὰ μέσου θλίψεων ἐμεγάλυνες ἡμᾶς»¹². Διότι ἀληθῶς, ἀδελφοί μου, ὁ δρόμος τῶν ἁγίων ἐδῶ εἶναι δύσκολος· ἐφ' ὅσον οὗτοι εἴτε μοχθοῦν ἐπιπόνως διὰ τὴν ἀγάπην ἐκείνων, πού ἐλπίζουν νὰ συμβοῦν, ὡς ἐκεῖνος πού εἶπεν· «ἀλλοίμονον εἰς ἐμέ, ὅτι ἡ παροικία μου ἐδῶ παρατείνεται»¹³, ἢ στενοχωροῦνται καὶ κοπιάζουν διὰ τὴν σωτηρίαν ἄλλων ἀνθρώπων, ὡς ὁ Παῦλος ἔγραφε πρὸς τοὺς Κορινθίους, λέγων· «Μήπως πάλιν, ὅταν ἔλθω πρὸς σᾶς, μὲ ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου, ἐνώπιόν σας καὶ πενήθσω πολλοὺς πού ἡμάρτησαν ἤδη καὶ δὲν μετενόησαν διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὴν πορνείαν καὶ τὴν ἀσέλγειαν πού διέπραξαν»¹⁴. Καθὼς ὁ Σαμουὴλ ἔκλαυσε διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σαούλ, καὶ ὁ Ἰερεμίας ἐθρήνησε διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν θλίψιν αὐτήν, καὶ τὴν στενοχωρίαν, καὶ τοὺς στεναγμούς, ὅταν

8. Ρωμ. 13, 24, 25.

9. Α' Κορ. 8, 7.

10. Πρβλ. Ἐπιστ. 10 παρ. 4.

11. Ψαλμ. 65, 11, 12.

12. Ψαλμ. 4, 2.

13. Ψαλμ. 119, 5.

14. Β' Κορ. 12, 21.

ἀναχωροῦν ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον, ὑποδέχεται αὐτοὺς θεία χαρά, καὶ εὐχαρίστησις καὶ ἀγαλλίασις, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν πᾶσα ὁδύνη, λύπη καὶ στεναγμός, ἔχουν φύγει μακράν.

2. Ἀφοῦ λοιπὸν εὐρισκόμεθα ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ἀδελφοί μου, ὥς μὴ ἀμελήσωμεν ποτὲ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς· διότι διὰ τοῦτο συμβουλεύει ἡμᾶς, λέγων· «Γίνετε μιμηταί μου, καθὼς καὶ ἐγὼ τοῦ Χριστοῦ»¹⁵. Διότι οὗτος ἔδωσε τὴν συμβουλὴν αὐτὴν, ὄχι πρὸς τοὺς Κορινθίους μόνον, ἀφοῦ ἦτο ὄχι μόνον ἀπόστολος αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ «διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀλήθειαν»¹⁶, νουθετεῖ ὅλους ἡμᾶς δι' αὐτῶν· καί, ἐν συντόμῳ, ὅσα ἔγραψεν εἰς κάθε συγκεκριμένον πρόσωπον εἶναι κοινὰ ἐντολαὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον, ὅταν ἔγραψεν εἰς διαφόρους, ἄλλους μὲν προέτρεπε, ὅπως, παραδείγματος χάριν, εἰς τὰς Ἐπιστολάς του πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ τοὺς Ἐφεσίους καὶ τὸν Φιλήμονα. Ἄλλους ἠλεγχε, καὶ ἐξωργίζετο μὲ αὐτούς, καθὼς εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Γαλατῶν. Πρὸς ἄλλους παρείχε συμβουλὰς, ὅπως εἰς τοὺς Κολασσαεῖς, καὶ τοὺς Θεσσαλονικεῖς. Ἐπιδοκιμᾷ τοὺς Φιλιπησίους καὶ χαίρει δι' αὐτούς. Τοὺς Ἑβραίους ἐδίδαξεν ὅτι ὁ νόμος ἦτο ἀπλῆ σκιά δι' αὐτούς. Ὅμως πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς υἱοὺς του, τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Τίτον, ὅταν μὲν οὗτοι ἦσαν πλησίον τοῦ ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς συμβουλὰς, ὅταν δὲ ἦσαν μακράν, ἐνεθυμεῖτο πάντοτε αὐτούς. Διότι ἦτο τὰ πάντα δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους¹⁷. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ὡς τέλειος ἄνθρωπος προσήρμοζε τὴν διδασκαλίαν του εἰς τὴν χρεῖαν τοῦ καθενός, διὰ νὰ ἡμπορέσῃ μὲ κάθε τρόπον νὰ σώσῃ μερικοὺς ἐξ αὐτῶν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ δὲν ἔμεινεν ἀκαρπός, ἀλλὰ σπεύρειται εἰς πάντα τόπον καὶ παράγει καρποὺς ἀκόμῃ καὶ σήμερον.

3. Καὶ διὰ ποῖον λόγον, ἀγαπητοί μου; Διότι εἶναι

15. Α' Κορ. 11, 1.

16. Α' Τιμ. 2, 7.

17. Πρβλ. Α' Κορ. 9, 22.

ὀρθὸν νὰ ἐρευνῶμεν τὸν ἀποστολικὸν νοῦν. "Ὅχι μόνον εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Ἑπιστολῶν, ἀλλὰ μέχρι τοῦ τέλους αὐτῶν, καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν οὗτος κάμνει χρῆσιν τῆς πειθοῦς καὶ τῶν νουθεσιῶν. Ἐλπίζω λοιπὸν ὅτι, μὲ τὴν δύναμιν τῶν προσευχῶν σας, δὲν παρουσιάζω ἐσφαλμένως τὴν μορφήν τοῦ ἁγίου ἐκείνου ἀνδρός. Ἐπειδὴ οὗτος ἦτο πολὺ πεπειραμένος εἰς τὰ θεῖα ταῦτα θέματα, καὶ ἐγνώριζε τὴν δύναμιν τῆς θείας διδασκαλίας. Ἐθεωροῦσεν ἀναγκαῖον, πρῶτον μὲν, νὰ κάμῃ γνωστὸν τὸν λόγον περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ μυστήριον σχετικῶς μὲ αὐτόν, καὶ τότε, ἔπειτα, νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν διόρθωσιν συνηθειῶν, οὕτως ὥστε, ὅταν θὰ εἶχον πλέον μάθει πῶς νὰ γνωρίσουν τὸν Κύριον, θὰ ἐπεθυμοῦσαν προθύμως νὰ πράξουν ἐκεῖνα, ποῦ ἐπρόσταξεν Ἐκεῖνος. Διότι ὅταν ὁ Ὁδηγὸς εἰς τοὺς νόμους εἶναι ἄγνωστος, δὲν προχωρεῖ κανεὶς προθύμως εἰς τὴν τήρησιν αὐτῶν. Ὁ πιστὸς Μωϋσῆς, ὁ ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ, υἱοθέτησε τὴν μέθοδον αὐτὴν· διότι προτοῦ νὰ ἀνακοινώσῃ τοὺς λόγους τῶν νόμων, ποῦ παρέδωκεν εἰς αὐτόν ὁ Θεός, πρῶτον ἐξήγησε τὰ ζητήματα ἐκεῖνα, ποῦ σχετίζονται μὲ τὴν γνώσιν τοῦ Θεοῦ. «Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶναι μόνον εἷς Κύριος»¹⁸. Ἐπειτα, ἀφοῦ περαιτέρω ἐσκιαγράφησεν Αὐτόν εἰς τὸν λαόν, καὶ ἐδίδαξε περὶ Αὐτοῦ, ὅτι εἰς ἐκεῖνον ὀφείλον νὰ πιστεύουν, καὶ ἐπληροφόρησεν αὐτοὺς περὶ Ἐκείνου, ὁ Ὅποιος εἶναι ἀληθινὸς Θεός, προχωρεῖ εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ περιεχομένου τοῦ νόμου, σχετικῶς μὲ ἐκεῖνα διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος ἢ μπορεῖ νὰ εὐαρεστήσῃ Αὐτόν, λέγων μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας ἐντολάς· «Δὲν θὰ μοιχεύσῃς· δὲν θὰ κλέψῃς»¹⁹. Διότι ἐπίσης, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν· «Ἐκεῖνος, ποῦ θέλει νὰ πλησιάσῃ τὸν Θεόν, πρέπει νὰ πιστεύῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπάρχει, καὶ ὅτι Οὗτος γίνεται μισθαποδότης ἐκείνων ποῦ ζητοῦν Αὐτόν»²⁰. Ἐκεῖνος λοιπὸν, ποῦ ζητεῖ Αὐτόν διὰ τοῦ τρόπου τῶν ἐναρέτων πράξεων, καθὼς εἶπεν ὁ προφήτης· «Ζητήσατε τὸν Κύριον, καὶ ὅταν εὕρητε αὐτόν ἐπικαλεσθῆτε τὴν βοήθειάν Του·

18. Δευτ. 6, 4.

19. Δευτ. 5, 17, 19.

20. Ἑβρ. 11, 6.

ὅταν δὲ Ἐκεῖνος σᾶς πλησιάσῃ, ὁ ἄσεβης ἄς ἀφήσῃ τὰς ἁμαρτωλὰς συνηθείας του, καὶ ὁ ἄνομος τὰς παρὰ νόμους σκέψεις του»²¹.

4. Θὰ εἶναι ἐπίσης καλὸν ἂν ὁ ἄνθρωπος δὲν σκανδαλίζεται ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ποιμένου, ὁ ὁποῖος λέγει εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου του· «Πρὸ πάντων πίστευε ὅτι ὑπάρχει εἰς Θεός, ὁ Ὅποῖος ἐδημιούργησε καὶ συνέστησε τὰ πάντα, καλέσας αὐτὰ ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας εἰς τὸ εἶναι»²². Καὶ περαιτέρω, οἱ μακάριοι Εὐαγγελισταί, οἱ ὁποῖοι κατέγραψαν τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, οὕτως ὥστε, ἀφοῦ πρῶτον ὁ Κύριος καὶ Δημιουργὸς ἔγινε γνωστὸς ὑπ' αὐτῶν, νὰ ἡμποροῦν νὰ γίνωνται πιστευτοὶ ὅταν διηγοῦνται τὰ γεγονότα, ποὺ ἔλαβον χώραν. Διότι πῶς ἄλλως θὰ ἡμποροῦσαν νὰ γίνουν πιστευτοί, ὅταν γράφουν σχετικῶς πρὸς τὸν τυφλὸν ἀπὸ τῆς κοιλίας τῆς μητρός του, καὶ τοὺς ἄλλους ἐκείνους τυφλοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀνέκτησαν τὴν ὄρασίν των, καὶ ἐκείνους ποὺ ἀνεστήθησαν ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον, καὶ τοὺς λεπροὺς ἐκείνους, ποὺ ἐκαθαρίσθησαν· ἂν δὲν εἶχον διδάξει ὅτι Ἐκεῖνος ἦτο ὁ Δημιουργός, γράψαντες· «Εἰς τὴν ἀρχὴν ἦτο ὁ Λόγος»²³; Ἡ, σύμφωνα μὲ τὸν Ματθαῖον, ὅτι Ἐκεῖνος ποὺ ἐγεννήθη ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, ἦτο ὁ Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ; Ἐκεῖνος, ἀπὸ τοῦ Ὁποῖου οἱ Ἑβραῖοι μὲ τοὺς Ἀρειανούς ἀπέστρεψαν τὰ πρόσωπά των, ἀλλὰ τὸν Ὅποιον ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν καὶ προσκυνοῦμεν. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος, ὡς ἀρμόδιος, ἔγραψεν εἰς διάφορα πρόσωπα, εἰδικῶς δὲ ὑπενθύμιζεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ «ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ περιφρονῇ τὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα ἐδιδάχθη παρ' αὐτοῦ»²⁴, καὶ ἔδιδεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐντολήν· «Ἐνθυμοῦ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, καὶ κατάγεται ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Δαβὶδ, σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιόν μου»²⁵. Καὶ ὁμιλῶν δι' ὅσα παρεδόθησαν εἰς αὐτόν, συν-

21. Ἦσ. 55, 6 - 7.

22. Ἑρμῆς, ἐντολή 1.

23. Ἰωάν. 1, 1.

24. Β' Τιμ. 3, 14.

25. Β' Τιμ. 2, 8.

ιστοῦσεν ὅπως ταῦτα διαφυλάσσονται πάντοτε εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ, καὶ ἔγραφεν ἀμέσως πρὸς αὐτόν, λέγων· «Αὐτὰ νὰ μελετᾷς, καὶ νὰ μένης ἀμετακίνητος εἰς αὐτά»²⁶. Διότι ἡ συνεχὴς μελέτη, καὶ διατήρησις εἰς τὴν μνήμην τῶν θείων λόγων, ἐνδυναμώνει τὴν εὐσέβειαν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ καρπὸς αὐτῶν εἶναι ἡ πρὸς Αὐτὸν ἀχώριστος καὶ ὄχι τυπικὴ ἀγάπη. Καθὼς ὁ ἴδιος, ἐπειδὴ εἶχε τὴν γνώμην αὐτὴν, ὠμίλει διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ ὁμόφρονάς του, λέγων εὐθαρσῶς· «Ποῖος θὰ χωρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ»²⁷; Διότι τοιοῦτοι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐνεδυναμοῦντο ἀπὸ τὸν Κύριον, καὶ κατεῖχον ἀδιάσειστον τὴν κλίσιν πρὸς αὐτόν, καὶ ἦσαν ἐν πνεύματι ἕν (διότι, «ἐκεῖνος ποὺ προσκολλᾶται εἰς τὸ Πνεῦμα, εἶναι ἕν πνεῦμα»²⁸) εἶναι ἀσάλευτοι, «καθὼς τὸ ὕψος Σιών»²⁹, καί, ἔστω καὶ ἂν μύρια δοκιμασίαι δυνατόν νὰ σηκωθοῦν ἐναντίον των, εἶναι θεμελιωμένοι ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Χριστός³⁰. Οἱ ἀδιάφοροι ὅμως δὲν εὐχαριστοῦνται μαζί Του· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχουν κανένα μόνιμον καὶ συνεχῇ σκοπὸν διὰ τὸ ἀγαθόν, σκοτίζονται κατὰ τοὺς προσκαίρους πειρασμούς, καὶ δὲν ἐκτιμοῦν τίποτε ἄλλο περισσότερον ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα πράγματα, καὶ γίνονται τόσο ἀσταθεῖς, ποὺ νὰ ἀξίζουσιν ἀποδοκιμασίαν ἀναφορικῶς πρὸς τὴν πίστιν. Διότι, ἡ αἰ φροντίδες τοῦ κόσμου τούτου, ἡ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου πνίγει αὐτούς³¹, ἡ, καθὼς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν παραβολὴν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἀνεφέρετο εἰς αὐτούς, ἐπειδὴ οὗτοι δὲν εἶχον στερεωθῇ εἰς τὴν πίστιν, ἡ ὁποία ἐκηρύχθη εἰς αὐτούς, ἀφοῦ συνεχίσουν δι' ὀλίγον μόνον χρόνον νὰ εἶναι πιστοί, ἀμέσως εἰς περίπτωσιν διωγμοῦ, ἡ ὅταν αἱ θλίψεις παρουσιασθοῦν ἀνὰ τὸν κόσμον, σκανδαλίζονται. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ μελετοῦν τὸ κακόν, λέγομεν, σκέπτονται ὄχι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὸ ψεῦδος, ὄχι τὴν δικαιοσύνην ἀλλὰ τὴν

26. Α' Τιμ. 4, 15.

27. Ρωμ. 8, 35.

28. Α' Κορ. 6, 17.

29. Ψαλμ. 124, 1.

30. Α' Κορ. 10, 4· Ματθ. 7, 24-26.

31. Ματθ. 13, 22.

ἀδικίαν, διότι ἡ γλῶσσα των μανθάνει νὰ ὁμιλῇ τὸ ψεῦδος. Ἔχουν διαπράξει τὸ κακόν, καὶ δὲν ἔσται μάλιστα νὰ πράττουν αὐτό, ὥστε νὰ ἡμποροῦν νὰ μετανοήσουν. Διότι ἐπειδὴ ἐπιμένουν νὰ εὐχαριστοῦνται μὲ τὰς κακὰς πράξεις των, σπεύδουν εἰς τοῦτο, χωρὶς νὰ στρέφουν πρὸς τὰ ὀπίσω, ἀκόμη καὶ ὅταν καταπατοῦν τὴν ἐντολὴν σχετικῶς μὲ τοὺς πλησίον τους, καί, ἀντὶ νὰ ἀγαποῦν αὐτοὺς, σχεδιάζουν κακὰ ἐναντίον των, καθὼς θεβαιοῖ ὁ ἅγιος, λέγων· «Καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ζητοῦν τὸ κακόν μου ὁμιλοῦν ματαιότητος, καὶ σχεδιάζουν δολιότητος ὅλην τὴν ἡμέραν»³². Ἄλλ' ὅτι ἡ αἰτία τῆς τοιαύτης μελέτης δὲν εἶναι καμμία ἄλλη παρὰ μόνον ἡ ἔλλειψις κατηχήσεως, ἔχει διακηρύξει ἤδη ἡ θεία παροιμία· «Ὁ υἱός, ποὺ ἐγκαταλείπει τὴν διδασχὴν τοῦ πατρὸς του, μελετᾷ κακὰ ἀποφθέγματα»³³. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη μελέτη εἶναι κακὴ, τὸ ἅγιον Πνεῦμα καταδικάζει αὐτὴν μὲ τούτους τοὺς λόγους, καὶ ἐπίσης καταδικάζει μὲ ἄλλας ἐκφράσεις, λέγον· «Αἱ χεῖρές σας εἶναι μολυσμέναι μὲ αἷμα, καὶ τὰ δάκτυλά σας μὲ ἁμαρτίας· τὰ χεῖλη σας ἐλάλησαν παράνομα ψεύδη, καὶ ἡ γλῶσσά σας ἐπενόησε τὴν ἀνομίαν· κανεῖς δὲν λαλεῖ δίκαια, οὔτε ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς ἀληθινὴ κρίσις»³⁴. Ποῖον ὅμως εἶναι τὸ τέλος μιᾶς τοιαύτης διεστραμμένης φαντασίας, διακηρύσσει ἀμέσως, λέγον· «Ἔχουν ἐμπιστοσύνην εἰς μάταια πράγματα, καὶ λαλοῦν ψεύδη· διότι συλλαμβάνουν καὶ κυοφοροῦν τὸ κακόν καὶ γεννοῦν παρανομίαν. Ἐξεκόλαψαν αὐγὰ ἀσπίδων, καὶ ὕφαναν ἱστὸν ἀράχνης· καὶ ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ φάγῃ ἀπὸ τὰ αὐγά των, ὅταν σπάσῃ αὐτά, εὐρίσκει ἀνυπόφορον ὀσμὴν καὶ βασιλίσκον»³⁵ ἐντὸς αὐτῶν»³⁶. Καὶ πάλιν ποία εἶναι ἡ ἔλπις τῶν τοιούτων, ἔχει ἤδη ἀποφανθῇ. Ἐπειδὴ οὗτοι δὲν θὰ δικαιωθοῦν, ὅταν ἐπερίμεναν φῶς, ἤλθεν ἐπάνω των σκότος· ὅταν ἐπερίμεναν τὴν λαμπρότητα τῆς αὐγῆς, ἐπεριπατοῦσαν ὡσάν εἰς πυκνὸν σύννε-

32. Ψαλμ. 37, 13.

33. Παρμ. 19, 27.

34. Ἦσ. 59, 3, 4.

35. Βασιλίσκος = Ὀφίς δηλητηριώδης.

36. Ἦσ. 59, 4 - 5.

φον. Θά ψηλαφούν ὡς οἱ τυφλοὶ διὰ τὸν τοῖχον καὶ θά ψάχνουν ὡς ἐκεῖνοι, ποὺ δὲν ἔχουν ὀφθαλμοὺς καὶ θά πίπτουν ἐν μέσῃ μεσημβρίᾳ ὡσάν νά ἦτο μεσονύκτιον, θά στενάζουν σάν ἄνθρωποι ποὺ πεθαίνουν. Θά θρυχῶνται ὅλοι μαζί ὡσάν ἡ ἄρκτος ποὺ ἔχασε τὰ μικρά της ἢ ὡσάν περιστερὰ»³⁷.

Αὐτὸς εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἀνομίας, αὐταὶ αἱ ἁμοιβαὶ δίδονται πρὸς τοὺς οἰκείους αὐτῆς, καθόσον ἡ ἀνομία δὲν σώζει τοὺς ἰδικούς της. Ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ, ἡ ἰδία λαμβάνει στάσιν ἐναντίον των, καὶ πρῶτον μὲν κατατρῶγει αὐτούς, ὕστερον δὲ ἐπιφέρει εἰς αὐτοὺς πλήρη καταστροφήν. Ἀλλοίμονον εἰς ἐκείνους ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐκφέρεται ὁ θεὸς οὗτος λόγος· διότι «εἶναι κοπτερώτερος ἀπὸ δίκοπον μάχαιραν»³⁸, ποὺ φονεύει προκαταβολικῶς καὶ πολὺ ταχέως ἐκείνους ποὺ θά ἀρπάσσουν αὐτήν. Διότι ἡ γλῶσσά των, σύμφωνα μὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ψαλμωδοῦ, εἶναι «κοπτερόν ξίφος, καὶ οἱ ὀδόντες των δόρατα καὶ βέλη»³⁹. Τὸ θαυμαστὸν ὅμως ἐδῶ εἶναι, ὅτι ἐνῶ συχνὰ ἐκεῖνος, ἐναντίον τοῦ ὁποίου οἱ φαῦλοι σχεδιάζουν κακά, δὲν παθαίνει τίποτε, ἐκεῖνοι διατρυπῶνται ἀπὸ τὰ ἰδικὰ των δόρατα, διότι κατέχονται ἐσωτερικῶς ἀκόμη καὶ οἱ ἴδιοι, πρὶν ἢ πλησιάσουν ἄλλους ἀπὸ ὀργήν, θυμόν, κακίαν, δόλον, μῖσος, ἔχθραν. Ἄν καὶ δὲν ἡμποροῦν νὰ καταφέρουν τὰ τρομερὰ ταῦτα βέλη εἰς θάρος ἄλλων, εὐθὺς αὐτὰ ἐπιστρέφουν πίσω καὶ ἐναντίον τῶν ἰδίων, καθὼς οὗτος (ὁ ψαλμωδός) εὐχεται, λέγων· «Τὸ ξίφος αὐτῶν ἃς εἰσέλθῃ εἰς τὰς ἰδικὰς των καρδίας»⁴⁰. Ὑπάρχει ἐπίσης τοιαύτη παροιμία ὡς αὕτη· «Ὁ ἀσεβὴς εἶναι δεμένος δυνατὰ μὲ τὰ σχοινία τῶν ἰδικῶν του ἁμαρτιῶν»⁴¹.

5. Οἱ Ἰουδαῖοι μὲ τὰς ἐπινοήσεις των καὶ μὲ τὴν συμφωνίαν των νὰ ἐνεργήσουν ἀδίκως ἐναντίον τοῦ Κυρίου, ἐλησμόνησαν ὅτι ἔφερον τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ἐπάνω των. Ὅθεν ὁ Λόγος θρηνεῖ δι' αὐτοὺς λέγων· «Διατί τὰ ἔθνη ἐφρύαξαν, καὶ οἱ λαοὶ μελετοῦν ματαιότη-

37. Ἡσ. 59, 9 - 11.

38. Ἐβρ. 4, 12.

39. Ψαλμ. 56, 4.

40. Ψαλμ. 36, 15.

41. Παρμ. 5, 22.

τας;»⁴². Διότι πράγματι ματαία ἦτο ἡ ἐπινόησις τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ἐμελετοῦσαν θάνατον ἐναντίον τῆς Ζωῆς⁴³, καὶ ἐπινοοῦσαν παράλογα πράγματα ἐναντίον τοῦ Λόγου τοῦ Πατρὸς. Διότι ἐκεῖνος, πού θλέπει τὸν διασκορπισμὸν των καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς πόλεώς των, δὲν ἤμποροῦσε ἄλλως νὰ εἴπῃ· «Ἀλλοίμονον εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν, διότι ἔλαθον ἀπόφασιν πονηράν, πού εἰς τὸ τέλος θὰ ἀποθῇ εἰς θάρος των, διότι εἶπον· Ἄς δέσωμεν τὸν δίκαιον, ἐπειδὴ εἶναι δύσκολον νὰ τὸν χειραγωγήσωμεν»⁴⁴. Καὶ εἶναι ἀπολύτως ἔτσι, ἀδελφοί μου· διότι ὅταν ἐκεῖνοι ἡρμήνευον ἐσφαλμένως τὰς Γραφάς, δὲν ἐγνώριζον ὅτι «ἐκεῖνος πού σκάπτει λάκκον διὰ τὸν πλησίον του πίπτει ὁ ἴδιος εἰς αὐτόν· καὶ ἐκεῖνον, ὁ ὅποιος καταστρέφει φράκτην, θὰ δαγκάσῃ ὄφις»⁴⁵. Καὶ ἐὰν δὲν εἶχον ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτῶν ἀπὸ τὸν Κύριον, θὰ εἶχον φοβηθῇ, ἐκεῖνο, πού εἶχε προηγουμένως γραφῇ εἰς τοὺς θείους Ψαλμούς· «Τὰ ἔθνη ἐνέπεσαν εἰς τὸν λάκκον, πού ἔσκαψαν, ὁ πούς αὐτῶν συνελήφθη εἰς τὴν παγίδα, τὴν ὁποίαν ἔστησαν κρυφίως. Ὁ Κύριος γίνεται γνωστὸς ὅταν ἐκτελῇ τὰς ἀποφάσεις του· εἰς τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνελήφθη ὁ ἁμαρτωλός»⁴⁶. Ἄς προσέξουν οὗτοι εἰς τοῦτο, καὶ εἰς τὸ πῶς «ἡ παγίς, τὴν ὁποίαν δὲν γνωρίζουν, θὰ συλλάβῃ τοὺς ἰδίους, καὶ εἰς τὸ δίκτυον πού ἔκρυψαν θὰ ἐμπέσουν οἱ ἴδιοι»⁴⁷. Ἀλλ' οὗτοι δὲν ἐννοοῦν αὐτά, διότι ἐὰν τὰ εἶχον ἐννοήσει, «δὲν θὰ εἶχον σταυρώσει τὸν Κύριον τῆς δόξης»⁴⁸.

6. Ἐπομένως οἱ δίκαιοι καὶ πιστοὶ ὑπηρετοῦν τοῦ Λόγου, οἱ ὅποιοι «ἐγένιναν μαθηταὶ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ παρουσιάζουν ἐξ αὐτῆς πράγματα νέα καὶ παλαιά»⁴⁹, καὶ οἱ ὅποιοι «μελετοῦν τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, ὅταν κάθηνται εἰς τοὺς οἴκους των, ὅταν κατακλίνωνται, καὶ ὅταν ἐγείρωνται, καὶ ὅταν περιπατοῦν

42. Ψαλμ. 2, 1.

43. Δηλ. τοῦ Χριστοῦ.

44. Ἦσ. 3, 9-10· πρβλ. Σοφ. Σολ. 2, 12.

45. Ἐκκλ. 10, 8.

46. Ψαλμ. 9, 16, 17.

47. Ψαλμ. 34, 8.

48. Α' Κορ. 2, 8.

49. Ματθ. 13, 52.

παρὰ τὴν ὁδόν»^{49α}, ἀφοῦ ἀνήκουν εἰς τὴν καλὴν ἐλπίδα τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖον εἶπε· «Μακάριος ὁ ἄνθρωπος, ποὺ δὲν ἐθάδισε κατὰ τὸ θέλημα τῶν ἀσεβῶν, καὶ δὲν ἐστάθη εἰς τὴν ὁδὸν ἀμαρτωλῶν, καὶ δὲν ἐκάθισεν εἰς ἔδραν διεφθαρμένων· ἀλλὰ τὸ θέλημά του εἶναι σύμφωνον πρὸς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν νόμον αὐτοῦ θά ἐντρυφᾷ ἡμέραν καὶ νύκτα»⁵⁰. Στερεώμενοι εἰς τὴν πίστιν, χαίροντες μετὰ τὴν ἐλπίδα, θερμοὶ εἰς τὸ πνεῦμα, ἔχουν τὴν τόλμην νὰ λέγουν· «Τὸ στόμα μου θά λαλήσῃ σοφίαν καὶ ἡ καρδιά μου θά μελετᾷ με σύνεσιν»⁵¹. Καὶ πάλιν· «Ἐνεβάθυνα εἰς τὴν μελέτην ὧν τῶν ἔργων σου, καὶ ἡσχολούμην μετὰ τὴν μελέτην τῶν ἔργων τῶν χειρῶν Σου»⁵². Καὶ «Ἐὰν σὲ ἐνεθυμούμην ἐπὶ τῆς κλίνης μου, καὶ κατὰ τὰς πρωϊνάς ὥρας ἡσχολούμην μετὰ τὴν μελέτην Σου»⁵³. Ὑστερον, ὅταν ἡ παρρησία τῶν αὐξηθῇ λέγουν· «Ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου εἶναι πάντοτε ἐνώπιόν σου»⁵⁴. Καὶ ποῖον εἶναι τὸ τέλος ἐνὸς τέτοιου ἀνθρώπου; Οὗτος λέγει ἀμέσως· «Ὁ Κύριος εἶναι βοηθός μου καὶ ὁ Λυτρωτής μου»⁵⁵. Διότι εἰς ἐκείνους ποὺ ἐξετάζουν ἔτσι τοὺς ἑαυτοὺς των, καὶ συμβιβάζουν τὰς καρδίας των πρὸς τὸν Κύριον, τίποτε τὸ ἀντίθετον δὲν θά συμβῇ. Διότι ἡ καρδιά των ἐνδυναμώνεται μετὰ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Κύριον, καθὼς εἶναι γραμμένον· «Ἐκεῖνοι, ποὺ ἔχουν πεποιθήσιν εἰς τὸν Κύριον, εἶναι καθὼς τὸ ὄρος Σιών· ἐκεῖνος ποὺ κατοικεῖ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, δὲν θά σαλευθῇ εἰς τὸν αἰῶνα»⁵⁶. Διότι ἐὰν ὅποτεδῇποτε ὁ πανοῦργος γίνῃ ἀλαζονικὰ τολμηρὸς ἐναντίον των, μετὰ τὸν κύριον σκοπὸν νὰ διασπάσῃ τὴν τάξιν τῶν ἁγίων, καὶ νὰ προκαλέσῃ διαίρεσιν μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν· ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ Κύριος εἶναι μαζί των,

49α. Δευτ. 6, 7.

50. Ψαλμ. 1, 1.

51. Ψαλμ. 48, 4.

52. Ψαλμ. 142, 5.

53. Ψαλμ. 62, 15.

54. Ψαλμ. 18, 15.

55. Ψαλμ. 18, 15.

56. Ψαλμ. 124, 1.

ὄχι μόνον ὡς κάποιος ἐκδικητὴς διὰ λογαριασμόν των, ἀλλ' ἐπίσης, καὶ ὅταν θὰ ἔχουν ἤδη νικηθῇ, ὡς ἐλευθερωτῆς αὐτῶν. Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ θεία ὑπόσχεσις· «Ὁ Κύριος θὰ πολεμήσῃ διὰ σᾶς»⁵⁷. Ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, ἂν καὶ αἱ θλίψεις καὶ αἱ δοκιμασίαι ἔξωθεν καταβάλλουν αὐτοὺς, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ἔχουν προσαρμοσθῇ πρὸς τοὺς ἀποστολικοὺς λόγους· «ἐστὲ ὑπομονητικοὶ εἰς τὰς θλίψεις καὶ νὰ ἐπιμένετε εἰς τὴν προσευχήν»⁵⁸, καὶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ νόμου, μένουν ὀρθιοὶ εἰς περιστάσεις συμφορῶν ποὺ τοὺς πλήττουν, γίνονται εὐάρεστοι εἰς τὸν Θεόν, καὶ προφέρουν τοὺς λόγους, ποὺ ἔχουν γραφῇ· «Μὲ εὗρον θλίψεις καὶ στενοχωρίαι, ἀλλ' αἱ ἐντολαί σου εἶναι τὸ ἐντρύφημά μου»⁵⁹.

7. Καὶ ἐπειδὴ ὄχι μόνον εἰς τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς σκέψεις, οἱ ἄνθρωποι προβαίνουν εἰς ἔργα ἀρετῆς, προσθέτει ἔπειτα, λέγων· «Οἱ ὀφθαλμοί μου προλαμβάνουν πρὸ τῆς αὐγῆς νὰ μελετοῦν τὰ λόγια Σου»⁶⁰. Διότι εἶναι πρέπον ὅπως ἡ πνευματικὴ μελέτη ἐκείνων, ποὺ εἶναι ἀκέραιοι, προηγεῖται τῶν σωματικῶν των πράξεων. Καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, προτιθέμενος νὰ διδάξῃ αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός, δὲν κάμνει ἀρχὴν ἀπὸ τὰς σκέψεις τοῦ νοῦ, λέγων· «Ἐκεῖνος, ποὺ βλέπει γυναῖκα μὲ λάγνας προθέσεις, διέπραξεν ἤδη τὴν μοιχείαν μετ' αὐτῆς εἰς τὴν καρδίαν του»⁶¹; καὶ· «Ἐκεῖνος, ποὺ ὀργίζεται ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του χωρὶς λόγον, εἶναι ἔνοχος φόνου»⁶²; Διότι ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπάρχει θυμὸς, ὁ φόνος προλαμβάνεται· καὶ ἐκεῖ ὅπου ἡ λαγνεῖα ἔχει ἐκδιωχθῇ ἀπὸ τὴν καρδίαν, δὲν ἡμπορεῖ νὰ σταθῇ κατηγορία διὰ μοιχείαν. Ὅθεν ἡ μελέτη τοῦ νόμου εἶναι ἀναγκαία, ἀγαπητοί μου, καὶ ἀδιάκοπος ἢ σχέσις αὐτῆς μὲ τὴν ἀρετὴν, «ὥστε ὁ ἅγιος νὰ μὴ στερῇται τίποτε, ἀλλὰ νὰ εἶναι τέλειος εἰς πᾶν ἀγαθὸν ἔργον»⁶³. Διότι

57. Ἔξοδ. 14, 14.

58. Ρωμ. 12, 12.

59. Ψαλμ. 118, 143.

60. Ψαλμ. 118, 148.

61. Ματθ. 5, 28.

62. Ματθ. 5, 22.

63. Β' Τιμ. 3, 17.

ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν ὑπόσχεσιν τῆς αἰωνίου ζωῆς, καθὼς ὁ Παῦλος ἔγραψε πρὸς τὸν Τιμόθεον, καλῶν αὐτὸν εἰς σταθεράν ἐξάσκησιν εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν, καὶ λέγων· «Γύμναζε τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὴν εὐσέθειαν, διότι ἡ γυμναστικὴ τοῦ σώματος ὠφελεῖ ὀλίγον, ἡ εὐσέθεια ὁμως εἶναι ὠφέλιμος εἰς ὅλα, καθόσον περιέχει τὴν ὑπόσχεσιν περὶ τῆς παρούσης ζωῆς καὶ ἐκείνης ποῦ εἶναι αἰώνιος»⁶⁴.

8. Πόσον ἀξία θαυμασμοῦ εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ἀδελφοί μου! Διότι διὰ μέσου τοῦ Τιμοθέου ἐντέλλεται πρὸς ὅλους, ὅτι ὀφείλουν νὰ μὴ ἐκτιμοῦν τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὴν εὐσέθειαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων νὰ παραχωροῦν τὴν κυρίαν θέσιν εἰς τὴν πίστιν πρὸς τὸν Θεόν. Διότι ποίαν εὐλογίαν ἡμπορεῖ νὰ ἔχῃ ὁ ἄδικος, ἂν καὶ ὑποκρίνεται ὅτι τηρεῖ τὰς ἐντολάς; Ὁχι μόνον ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, ὁ ἄδικος εἶναι ἀνίκανος νὰ τηρήσῃ ἀκόμη καὶ μέρος τοῦ νόμου, διότι οἷος εἶναι ὁ νοῦς αὐτοῦ, τοιαῦται κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ εἶναι καὶ αἱ πράξεις του, καθὼς τὸ Πνεῦμα λέγει πρὸς ἀποδοκιμασίαν τῶν τοιούτων· «Εἶπεν ὁ ἄφρων εἰς τὴν καρδίαν του, δὲν ὑπάρχει Θεός». Μετὰ τοῦτο, ὁ Λόγος, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι αἱ πράξεις σχετίζονται μὲ τὰς σκέψεις, λέγει· «Διεφθάρησαν καὶ ἐγιναν ἀξιοὶ βδελυγμοῦ λόγῳ τῶν δολοπλοκιῶν των»⁶⁵. Ὁ ἄδικος λοιπόν, ἀπὸ πᾶσαν ἐποψιν φθείρει τὸ σῶμά του, ὅταν κλέπτῃ, ὅταν μοιχεύῃ, ὅταν καταρᾶται, ὅταν εἶναι μέθυσος, καὶ ὅταν πράττῃ παρομοίας πράξεις. Ἀκόμη καὶ ὁ προφήτης Ἰερემίας καταδικάζει τὸν Ἰσραὴλ διὰ τὰς πράξεις ταύτας, βοῶν καὶ λέγων· «ὦ, καὶ νὰ εἶχον κατάλυμα μακρὰν εἰς τὴν ἔρημον! Τότε θὰ ἐγκατέλειπα τὸν λαόν μου καὶ θὰ ἀναχωροῦσα μακρὰν των, διότι ὅλοι εἶναι μοιχοί, ὁμιλος ἐκθιαστῶν, οἱ ὅποιοι μακραίνουν τὴν γλῶσσαν των ὡς τόξον· τὸ ψεῦδος καὶ ὄχι ἡ ἀλήθεια ἐπεκράτησεν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν καὶ αὐτοὶ προοδεύουν ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ χειρότερον, καὶ ἐμὲ δὲν ἐγνώρισαν»⁶⁶. Ἔτσι κα-

64. Α' Τιμ. 4, 7-8.

65. Ψαλμ. 13, 1.

66. Ἰερ. 9, 1-2.

τακρίνει τὰς συνηθείας αὐτῶν εἰς τὴν κακοήθειαν καὶ τὸ ψεῦδος, καὶ εἰς πράξεις κατὰ τὰς ὁποίας οὗτοι προοδεύουν ἀπὸ ἀνομίας εἰς ἀνομίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζον τὸν Κύριον, καὶ ἦσαν ἄπιστοι, κατηγορεῖ αὐτοὺς ἐπὶ ἀνομία.

9. Διότι ἡ πίστις καὶ ἡ εὐσέβεια συγγενεύουν μεταξύ των, ὡς ἀδελφαί· καὶ ὁ ἄνθρωπος ποὺ πιστεύει εἰς Ἐκεῖνον εἶναι εὐσεβής, καὶ αὐτὸς ἐπίσης ποὺ εἶναι εὐσεβής περισσότερον πιστεύει. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ εἶναι δοῦλος τῆς κακοηθείας, πλανᾶται μακρὰν τῆς πίστεως, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐκπίπτει τῆς εὐσεβείας, ἐκπίπτει καὶ ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν πίστιν. Ὁ Παῦλος, παραδείγματος χάριν, θεβαιώνει τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, καὶ συμβουλεύει τὸν μαθητὴν του, λέγων· «Ἀπόφευγε τὰς φλυαρίας τῶν ἁσεβῶν· διότι οὗτοι θὰ προκόψουν περισσότερον εἰς τὴν ἁσέβειαν, καὶ ὁ λόγος των θὰ κατατρώγῃ ὡς γάγγραινα, δύο ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι ὁ Ὑμέναιος καὶ ὁ Φιλητός»⁶⁷. Εἰς τί δὲ συνίστατο ἡ ἁσέβεια αὐτῶν κάμνει φανερόν λέγων· «Οἱ ὁποῖοι ἡστόχησαν ὡς πρὸς τὴν πίστιν, λέγοντες ὅτι ἡ ἀνάστασις ἔχει ἤδη γίνεαι»⁶⁸. Ἀλλὰ πάλιν, ἐπιθυμῶν νὰ δείξῃ ὅτι ἡ πίστις εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν εὐσέβειαν, ὁ Ἀπόστολος λέγει· «Καὶ ὅλοι, ὅσοι θέλουν νὰ ζήσουν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ θὰ διωχθοῦν»⁶⁹. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ δικαιολογῆται κανεὶς ὅτι ἠναγκάσθῃ νὰ ἀρνηθῇ τὴν πίστιν λόγῳ τοῦ διωγμοῦ, συμβουλεύει αὐτοὺς νὰ ἐμμένουν εἰς τὴν πίστιν, προσθέτων· «Σὺ δὲ μένε σταθερῶς εἰς ἐκεῖνα, ποὺ ἔμαθες, καὶ διὰ τὰ ὁποῖα ἐβεβαιώθης»⁷⁰. Καὶ καθὼς ὅταν ἀδελφὸς βοηθῆται ἀπὸ ἀδελφόν, γίνονται οἱ δύο δυνατοὶ ὡς ὀχυρὰ πόλις⁷¹, ἔτσι ἡ πίστις καὶ ἡ εὐσέβεια, ἀφοῦ τύχουν ὁμοίας αὐξήσεως, συνέχονται στενῶς μεταξύ των, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀσκηθῇ εἰς τὴν μίαν, ἐνισχύεται ἀναγκαίως καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ἐπομένως ὅταν εὐχεται εἰς τὸν μαθητὴν νὰ γυμνάζεται εἰς τὴν εὐσέβειαν μέχρι τέλους,

67. Β' Τιμ. 2, 16-17.

68. Β' Τιμ. 2, 18.

69. Β' Τιμ. 3, 12.

70. Β' Τιμ. 3, 14.

71. Πορμ. 18, 19.

καὶ νὰ ἀγωνίζεται διὰ τὴν πίστιν, συμβουλεύει αὐτόν, λέγων· «Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως καὶ κράτει καλῶς τὴν αἰώνιον ζωὴν»⁷². Διότι ἐὰν πρῶτον ὁ ἄνθρωπος ἀποδιώξῃ μακρὰν τοῦ τὴν ἀσέθειαν τῶν εἰδῶλων, καὶ ὁμολογήσῃ ὀρθῶς Ἐκεῖνον, ποῦ εἶναι ἀληθινὸς Θεός, ἀκολούθως ἀγωνίζεται διὰ τῆς πίστεως ἐναντίον ἐκείνων, ποῦ πολεμοῦν ἐναντίον Του.

10. Διότι, ὁμοία μὲ τὰς δύο ἀρετὰς περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦμεν, δηλαδὴ τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσέθειαν, εἶναι καὶ ἡ ἐλπίς, ποῦ καὶ αὐτὴ εἶναι αἰώνιος ζωὴ· διότι εἶπεν· «Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως· κράτει καλῶς τὴν αἰώνιον ζωὴν». Καί· «Γύμναζε τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὴν εὐσέθειαν, διότι ἔχει τὴν ὑπόσχεσιν τῆς παρούσης ζωῆς καὶ τῆς μελλούσης»⁷³. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀρειομανῖται, οἱ ὁποῖοι τῶρα ἀπεχώρησαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ εἶναι πολέμιοι τοῦ Χριστοῦ, ἄνοιξαν λάκκον ἀπιστίας, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου οἱ ἴδιοι ἔπεσαν μόνοι τῶν. Καί, ἀφοῦ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν ἀσέθειαν, ἀνέτρεψαν τὴν πίστιν τῶν ἀπλοϊκῶν⁷⁴, θλασφημοῦντες τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ λέγοντες, ὅτι Οὗτος εἶναι κτίσμα καὶ ἔγινεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Ἀλλὰ καθὼς τότε, ἐναντίον τῶν ὁμοφρόνων τοῦ Φιλητοῦ καὶ τοῦ Ὑμεναίου, ἔτσι καὶ τῶρα ὁ Ἀπόστολος προειδοποιεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐναντίον τῆς ἀσεθείας, ποῦ εἶναι ὁμοία μὲ τὴν ἀσέθειαν ἐκείνων, λέγων· «Ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ Θεοῦ εἶναι στερεὸς καὶ ἔχει τὴν ἐξῆς σφραγίδα. Ὁ Κύριος γνωρίζει ἐκείνους, ποῦ εἶναι ἰδικοὶ του» καὶ «ὡς ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν ἀδικίαν, πᾶς ὁ ὁμολογῶν τὸ ὄνομα Κυρίου»⁷⁵. Διότι εἶναι ὀρθὸν ὅπως ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν ἀδικίαν καὶ μὴ ἐργάζεται τὰ ἔργα τῆς ἀνομίας, ὥστε νὰ ἡμπορῇ πρεπόντως νὰ ἑορτάσῃ τὴν ἑορτήν. Διότι ἐκεῖνος ποῦ μολύνεται μὲ τὴν ἀκαθαρσίαν τῶν ἀσεβῶν δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ θυσιάσῃ τὸ Πάσχα εἰς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ λαός, ποῦ ἦτο τότε εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἶπε· Δὲν ἡμποροῦμεν

72. Α' Τιμ. 6, 12.

73. Α' Τιμ. 4, 7, 8.

74. Πρβλ. Ρωμ. 16, 18.

75. Β' Τιμ. 2, 19.

νά θυσιάσωμεν τὸ Πάσχα πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐδῶ εἰς τὴν Αἴγυπτον⁷⁶. Διότι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπεράνω ὅλων, ἤθελε νὰ φύγουν μακρὰν ἀπὸ τοὺς δούλους τοῦ Φαραῶ, καὶ ἀπὸ τὴν σιδηρὰν κάμινον, οὕτως ὥστε, ἀφοῦ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν ἀδικίαν, καὶ ἀφοῦ ἀποθάλουν προσεκτικὰ μακρὰν αὐτῶν πᾶσαν ξένην γνῶσιν, θὰ ἡμποροῦσαν νὰ λάθουν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐναρέτων πράξεων. Διότι εἶπεν· «Φύγετε μακρὰν ἀπ' αὐτοὺς· ἐξέλθετε ἀπὸ τὸ μέσον αὐτῶν, καὶ μὴ ἐγγίσετε ἀκάθαρτον πρᾶγμα»⁷⁷. Διότι ὁ ἄνθρωπος κατ' ἄλλον τρόπον δὲν θὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, διὰ νὰ κάμῃ σταθερὰν ἀρχὴν τῶν ἐναρέτων ἔργων, παρὰ μόνον μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν πράξεων του· καὶ ὅταν εἰδικευθῇ διὰ τῆς ἀσκήσεως εἰς τὴν εὐσέθειαν, θὰ προχωρήσῃ ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν ὡμολόγησε καὶ ὁ Παῦλος, ἀφοῦ ἠγωνίσθη τὸν καλὸν ἀγῶνα, καὶ ἀπέκτησε τὸν στέφανον τῆς δικαιοσύνης, ποὺ προωρίζετο δι' αὐτόν, καὶ τὸν ὁποῖον ὁ δίκαιος Κριτὴς θὰ δώσῃ ὅχι εἰς αὐτὸν μόνον, ἀλλ' εἰς ὅλους, ποὺ εἶναι σὰν αὐτόν.

11. Διότι ἡ τοιαύτη μελέτη καὶ γυμνασία εἰς τὴν εὐσέθειαν, ποὺ εἶχε γίνεи μόνιμος συνήθεια ὅλων τῶν ἀγίων, εἶναι ἐπείγουσα ἀνάγκη δι' ἡμᾶς κατὰ τὸν παρόντα χρόνον, ὅτε ὁ θεῖος Λόγος ἐπιθυμεῖ νὰ ἑορτάσωμεν μαζί με τοὺς ἀγίους τὴν ἑορτὴν, ἐὰν ἔχωμεν τὴν αὐτὴν μετ' ἐκείνους διάθεσιν. Διότι τί ἄλλο εἶναι ἢ ἑορτή, παρὰ ἡ μόνιμος λατρεία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς εὐσεθείας, καὶ αἱ ἀδιάλειπτοι προσευχαὶ ἀπὸ ὅλων τὰς καρδιάς μετ' ἁρμονίαν; "Ετσι καὶ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ εἴμεθα πάντοτε μετ' αὐτὴν τὴν διάθεσιν, ἐντέλλεται, λέγων· «Πάντοτε χαίρετε· ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε· εὐχαριστεῖτε διὰ κάθε τι»⁷⁸. "Ὅχι λοιπὸν χωριστὰ ὁ καθείς, ἀλλ' ἡνωμένοι καὶ ἀπὸ κοινοῦ, ὡς ἑορτάσωμεν ὅλοι μαζί τὴν ἑορτὴν, καθὼς καὶ ὁ προφῆτης παραινεῖ, λέγων· «Προσέλθετε νὰ ψάλλωμεν μετ' ἀγαλλία-

76. "Εξοδ. 8, 26.

77. Β' Κορ. 6, 17.

78. Α' Θεσ. 5, 16-18.

σιν εἰς τὸν Κύριον, μὲ ἀλαλαγμοὺς χαρᾶς πρὸς τὸν Θεόν, τὸν Σωτῆρά μας»⁷⁹. Ποῖος λοιπὸν εἶναι τόσο ἀμελής, ἢ ποῖος εἶναι τόσο ἀπειθής εἰς τὴν θείαν φωνήν, ὥστε νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ τὰ πάντα, καὶ νὰ τρέξῃ εἰς τὴν γενικὴν καὶ κοινὴν συναξιν τῆς ἑορτῆς, ἣ ὁποία δὲν τελεῖται εἰς ἕνα μόνον τόπον, ἐπειδὴ δὲν ἑορτάζει τὴν ἑορτὴν εἰς μόνον τόπος, ἀλλ' «εἰς πάσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν»⁸⁰;

Καὶ ἡ θυσία δὲν προσφέρεται εἰς ἕνα μόνον τόπον, ἀλλ' «εἰς πάντα τόπον προσφέρεται θυμίαμα καὶ θυσία καθαρὰ εἰς τὸν Θεόν»⁸¹. "Ἐτσι ὅταν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἀπὸ ὅλους εἰς κάθε τόπον ἀναβαίνουν ὕμνοι καὶ προσευχαὶ πρὸς τὸν φιλόανθρωπον Πατέρα, ὅταν ὁ λόκληρος ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ποὺ ἐκτείνεται εἰς πάντα τόπον, προσφέρῃ συγχρόνως, μὲ χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, τὴν αὐτὴν λατρείαν πρὸς τὸν Θεόν, ὅταν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ κοινοῦ ἀναπέμπουν ὕμνον δοξολογίας καὶ λέγουν Ἀμήν⁸², πῶς νὰ μὴ εἶναι τοῦτο εὐλογημένον, ἀδελφοί μου; ποῖος δὲν θὰ εἶναι, κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, δικαίως καλεσμένος νὰ προσευχηθῇ; Διότι τὰ τείχη πάσης ἐναντίας δυνάμεως, μάλιστα, ἀκόμη καὶ τὰ τείχη τῆς Ἱερικοῦς, ἀφοῦ κρημνισθοῦν, καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκχυθῇ τότε πλουσίως ἐπάνω εἰς κάθε ἄνθρωπον⁸³, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι αἰσθανόμενοι τὴν καθοδὸν ἐπάνω των τοῦ Πνεύματος θὰ λέγουν· «Χόρτασέ μας τὸ πρωτὶ μὲ τὸ ἔλεός σου, διὰ νὰ ἀγαλλώμεθα καὶ εὐφρανώμεθα ὅλας τὰς ἡμέρας μας»⁸⁴.

12. Ἐπειδὴ ἔτσι ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὅς ἀλαλάξωμεν χαρμωδῶς μὲ τοὺς ἁγίους, καὶ κανεὶς ἀπὸ ἡμᾶς ὅς μὴ ἀμελήσῃ τὸ καθήκον του κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς· καὶ ὅς λογαριάσῃ ὡς τίποτε τὴν θλίψιν ἢ τὰς δοκιμασίας, αἱ ὁποῖαι εἰδικῶς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον κινεῖνται ἐναντίον μας ἀπὸ τὴν μερίδα τοῦ Εὐσεβίου. Ἀκόμη

79. Ψαλμ. 94, 1.

80. Ψαλμ. 18, 5.

81. Μαλ. 1, 11.

82. Βλ. παράλληλον χωρίον ἐπ. 10 παρ. 2.

83. Ἰωάν. 7, 39· Ρωμ. 5, 5.

84. Ψαλμ. 89, 14.

καὶ τώρα μελετοῦν νὰ μᾶς θλάψουν, καὶ μὲ τὰς κατηγορίας των νὰ ἐπιτύχουν τὸν θάνατόν μας, ἕνεκα τῆς εὐσεβείας ἐκείνων, τῶν ὁποίων βοηθὸς εἶναι ὁ Κύριος. Ἄλλ' ὥς πιστοὶ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, ποὺ γνωρίζομεν ὅτι Ἐκεῖνος εἶναι ἡ σωτηρία ἡμῶν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ κινδύνου, (διότι ὁ Κύριος ὑπεσχέθη ἀπὸ τὴν ἀρχήν, λέγων· «Θὰ εἴσθε μακάριοι ὅταν σᾶς ὑβρίσουν καὶ σᾶς καταδιώξουν, καὶ εἴπουν ἐναντίον σας κάθε πονηρὸν λόγον, μεταχειριζόμενοι τὸ ψεῦδος ἐξ αἰτίας μου. Νὰ χαίρετε τότε καὶ νὰ ἀγάλλεσθε, διότι ὁ μισθὸς σας θὰ εἶναι μέγας εἰς τοὺς οὐρανοὺς»⁸⁵. Καὶ πάλιν εἶναι ὁ λόγος τοῦ ἰδίου τοῦ Λυτρωτοῦ, ὅτι δὲν θὰ συμῶθῃ θλίψις εἰς κανένα ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, παρὰ μόνον εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὸν ἅγιον φόβον Του), ὅσῳ περισσότερον μᾶς περικυκλώνουν οἱ ἐχθροὶ μας, τόσῳ περισσότερον ἂς αἰσθανώμεθα ἐλεύθεροι· καὶ ἂν ἀκόμη μᾶς ὑβρίζουν, ἡμεῖς ἂς συναθροίζωμεθα ἀπὸ κοινοῦ· καὶ ὅσῳ περισσότερον ἐκείνοι προσπαθοῦν νὰ μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν, τόσῳ περισσότερον ἂς κηρύττωμεν αὐτὴν μὲ θάρρος, λέγοντες· «Πάντα ταῦτα ἐπεσυνέβησαν εἰς ἡμᾶς, καὶ ὅμως δὲν Σὲ ἐλησημονήσαμεν⁸⁶, καὶ δὲν ἐπέσαμεν εἰς τὴν πλάνην τῶν Ἀρειομανιτῶν, οἱ ὁποῖοι λέγουν ὅτι ἐκλήθης εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐκ τοῦ μηδενός. Ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος εἶναι αἰωνίως μὲ τὸν Πατέρα, εἶναι ἐπίσης ἐξ Αὐτοῦ.

13. Ὡς ἐορτάσωμεν λοιπὸν τὴν ἐορτὴν, ἀδελφοί μου, καὶ ἂς πανηγυρίσωμεν ὅχι ὥς εἰς κάποιαν περίπτωσιν στενοχωρίας καὶ πένθους, οὔτε νὰ συμβιβασθῶμεν μὲ τοὺς αἰρετικούς λόγῳ τῶν προσκαίρων δοκιμασιῶν ποὺ ἐξέσπασαν ἐπάνω μας ἐξ αἰτίας τῆς εὐσεβείας μας. Ἄλλ' ἐὰν πρέπη νὰ προσφερθῇ κάτι, ποὺ θὰ ἠῤῥξανε τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην μας, ἂς παρακολουθήσωμεν αὐτό, οὕτως ὥστε ἡ καρδιά μας νὰ μὴ λυπηθῇ, ὅπως ἡ καρδιά τοῦ Καὶν, καὶ ἔτσι, ὥς πιστοὶ καὶ ἀγαθοὶ δοῦλοι τοῦ Κυρίου, νὰ ἀκούσωμεν τοὺς λόγους· «Εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου»⁸⁷. Διότι δὲν κα-

85. Ματθ. 5, 11.

86. Ψαλμ. 43, 18.

87. Ματθ. 25, 21.

θιερώνομεν ἡμέρας πένθους καὶ λύπης, ὥς ἴσως θεωρήσουν μερικοὶ ὅτι εἶναι αἱ ἡμέραι αὐταὶ τοῦ Πάσχα, ἀλλ' ἐπιτελοῦμεν τὴν ἑορτὴν γεμῆτοι ἀπὸ χαρὰν καὶ ἀγαλλίαςιν. Ὅθεν ἑορτάζομεν τὴν ἑορτὴν, ὅχι ὥσάν νὰ ἐκλαμβάνωμεν αὐτὴν κατὰ τὸ ἀπατηλὸν λάθος τῶν Ἰουδαίων, οὔτε κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀρειανῶν, ἣ ὁποία ἀρνεῖται τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, καὶ συναριθμεῖ αὐτὸν μὲ τὰ κτίσματα, ἀλλὰ προσέχομεν εἰς τὴν ὁρτὴν διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν παρελάβομεν ἀπὸ τὸν Κύριον. Διότι ἡ ἀπάτη τῶν Ἰουδαίων καὶ ἡ ἀπεριόριστος ἀσέβεια τῶν Ἀρειανῶν τίποτε ἄλλο δὲν προκαλοῦν παρὰ θλιθεράς σκέψεις, διότι οἱ πρῶτοι εἰς τὴν ἀρχὴν ἐθανάτωσαν τὸν Κύριον, ἀλλ' οἱ δεῦτεροι οὗτοι ἀρνοῦνται εἰς αὐτὸν τὸ ὅτι κατεπάτησε τὸν θάνατον ἐκείνον, εἰς τὸν ὁποῖον ὠδήγησαν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, μὲ τὸ ὅτι λέγουν ὅτι δὲν εἶναι Δημιουργός, ἀλλὰ δημιούργημα. Διότι ἐὰν ἦτο δημιούργημα, θὰ εἶχε κρατηθῇ ἀπὸ τὸν θάνατον· ἀλλ' ἐὰν οὗτος δὲν ἐκρατήθη ἀπὸ τὸν θάνατον, κατὰ τὰς Γραφάς, δὲν εἶναι κτίσμα, ἀλλ' ὁ Κύριος τῶν κτισμάτων, καὶ ἡ ὑπόθεσις τῆς παρούσης ἀθανάτου ἑορτῆς.

14. Διότι ὁ Κύριος τοῦ θανάτου θὰ καταργοῦσε τὸν θάνατον, καὶ ἐπειδὴ εἶναι Κύριος, ἐκεῖνο ποῦ ἐκεῖνος ἠθέλησεν ἐξεπληρώθη, ἐπειδὴ ὅλοι ἡμεῖς ἐπεράσαμεν ἀπὸ τὸν θάνατον εἰς τὴν ζωὴν. Ἀλλ' ἡ φαντασία τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐκείνων, ποῦ εἶναι ὅμοιοι τῶν, ἦτο ματαιία, ἀφοῦ τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἦτο τέτοιο, ὅπως ἐκεῖνοι ἐσχεδίασαν αὐτό, ἀλλ' ἐστράφη ἐναντίον τῶν ἰδίων· καὶ «Ἐκεῖνος ποῦ κατοικεῖ εἰς τοὺς οὐρανοὺς θὰ γελάσῃ εἰς θάρος τῶν· καὶ ὁ Κύριος θὰ χλευάσῃ αὐτούς»⁸⁸. Διὰ τοῦτο ὅταν ὁ Κύριος ἡμῶν ὠδηγεῖτο εἰς τὸν θάνατον, ἐσταμάτησε τὰς γυναῖκας, ποῦ ἀκολουθοῦσαν αὐτὸν κλαίουσai, λέγων· «Μὴ κλαίετε δι' ἐμέ»⁸⁹, θέλων νὰ δείξῃ ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου εἶναι ὅχι ὑπόθεσις λύπης ἀλλὰ χαρᾶς, καὶ ὅτι Ἐκεῖνος, ποῦ ἀποθνήσκει δι' ἡμᾶς εἶναι ζῶν. Διότι δὲν ἔλκει τὴν ὑπαρξίν του ἐκ τῶν μὴ ὄντων, ἀλλ' ἀπὸ τὸν Πατέρα. Εἶναι πράγματι ὑπόθε-

88. Ψαλμ. 2, 4.

89. Λουκ. 22, 28.

σις χαρᾶς, τῆς ὁποίας ἡμποροῦμεν νὰ ἴδωμεν τὰ σημεῖα τῆς νίκης ἐναντίον τοῦ θανάτου, καὶ ἀκόμη τὴν ἰδικήν μας ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου. Διότι, ἐφ' ὅσον Οὗτος ἠγέρθη ἐνδόξως, εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ἀνάστασις ὅλων ἡμῶν θὰ πραγματοποιηθῇ· καὶ ἐφ' ὅσον τὸ σῶμα αὐτοῦ ἔμεινεν ἀφθαρτον, δὲν εἶναι δυνατὴ καμμία ἀμφιβολία ὅσον ἀφορᾷ καὶ τὴν ἰδικήν μας ἀφθαρσίαν⁹⁰. Διότι καθὼς δι' ἐνὸς ἀνθρώπου⁹¹, ὅπως εἶπεν ὁ Παῦλος (καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια) ἡ ἁμαρτία ἐπέρασεν ἐπάνω ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἔτσι καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, θὰ ἀναστηθῶμεν ὅλοι. «Διότι, λέγει, τὸ φθαρτὸν τοῦτο σῶμα πρέπει νὰ ἐνδυθῇ τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο νὰ φορέσῃ τὴν ἀθανασίαν»⁹². Τοῦτο λοιπὸν συνέβη κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ Πάθους, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Κύριος ἀπέθανε δι' ἡμᾶς, διότι «τὸ Πάσχα ἡμῶν, ὁ Χριστός, ἐθυσιάσθη»⁹³. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ Ἐκεῖνος ἐθυσιάσθη, ὁ καθείς ἀπὸ ἡμᾶς ἄς τρέφεται ἀπὸ Αὐτόν, καὶ μὲ ἄκραν προθυμίαν καὶ πόθον ἄς μετέχωμεν εἰς τὴν γεμάτην τροφὴν τράπεζαν Του. Ἐφ' ὅσον Ἐκεῖνος δίδεται ἀφειδῶς⁹⁴ εἰς ὅλους καὶ εἶναι μέσα των «ἀστείρευτος πηγὴ ὕδατος, ποὺ ἀναπηδᾷ πρὸς τὰ ἄνω εἰς ζωὴν αἰώνιον»⁹⁵.

15. Ἀρχίζομεν τὴν νηστείαν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τὴν ἐνάτην τοῦ μηνὸς Φαμενώθ (Μαρτίου 5)· καὶ ἀφοῦ προσφέρωμεν λατρείαν πρὸς τὸν Κύριον καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας αὐτάς, μὲ νηστείαν, καὶ ἀφοῦ πρῶτον καθαρισθῶμεν, ἀρχίζομεν ἐπίσης τὸ ἅγιον Πάσχα τὴν δεκάτην τετάρτην τοῦ μηνὸς Φαρμουθὶ (Ἀπριλίου 9). Ἐπειτα, ἀφοῦ παρατείνωμεν τὴν νηστείαν μέχρι τῆς ἐβδόμης ἡμέρας, τὴν δεκάτην ἐνάτην⁹⁶ ἡμέραν τοῦ μη-

90. Πρὸλ. «Περὶ Ἐνανθρ.» παρ. 50 (πρὸς τὸ τέλος).

91. Ρωμ. 5, 12.

92. Α' Κορ. 15, 53.

93. Α' Κορ. 5, 7.

94. Προφανῶς ὁ μεταφραστὴς ἐνόησεν ἐσφαλμένως τὴν λέξιν «ἀφθόνως» ὡς σημαίνουσαν WITHOUT GRUDGING (= χωρὶς φθόνον) ἀντὶ χωρὶς φειδῶ.

95. Ἰωάν. 4, 14.

96. Τὸ Συριακὸν κείμενον ἔχει δεκάτην ἐβδόμην, ποὺ ἀσφαλῶς εἶναι λάθος.

νός, ἅς ἀναπαυθῶμεν ἀργὰ κατὰ τὴν ἐσπέραν. Καὶ δ-
ταν τὸ φῶς τοῦ Κυρίου ἀνατείλῃ πρῶτον εἰς ἡμᾶς καὶ
ἡ ἀγία Κυριακὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος ἡμῶν ἠγέρ-
θη λάμπων ἐπάνω μας, θὰ γεμίσωμεν ἀπὸ ἀγαλλίασιν
καὶ θὰ χαρῶμεν μὲ τὴν χαρὰν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν προ-
καλοῦν τὰ ἀγαθὰ ἔργα, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἑπτὰ
ἐβδομάδων, ποὺ ὑπολείπονται μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς,
ἀναπέμποντες δόξαν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ λέγοντες·
«Αὕτη εἶναι ἡ ἡμέρα τὴν ὁποίαν ἐποίησεν ὁ Κύριος· θὰ
ἀλαλάξωμεν μὲ ἀγαλλίασιν καὶ θὰ εὐφρανθῶμεν κατ'
αὐτήν»⁹⁷, διὰ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, διὰ τοῦ Ὁποίου πρέπει πρὸς τὸν ἴδιον καὶ τὸν Πα-
τέρα αὐτοῦ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

Ἀσπασθῆτε ἀλλήλους μὲ φίλημα ἁγίον. Ἀσπάζον-
ται ὑμᾶς πάντες οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοί. Εὐχομαι ὅπως
ἔχετε ὑγείαν ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ἐνδεκάτη Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Ἀ-
θανασίου.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 12η (Πιθανῶς ἐγράφη τὸ 340)

Πρὸς τὸν ἀγαπητὸν ἀδελφόν, καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν
Σεραπίωνα¹

1. Εὐχαριστίαι πρέπει πρὸς τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν,
δι' ὅλας τὰς εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας αὕτη πάντοτε ἐπι-
δαψιλεύει εἰς ἡμᾶς. Διότι παρέσχεν εἰς ἡμᾶς τὴν χαρὰν
νὰ φθάσωμεν τῶρα εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἑορτῆς. Ἀφοῦ
λοιπόν, σύμφωνα μὲ τὴν συνήθειαν, ἔγραψα τὴν Ἐπι-

97. Ψαλμ. 117, 24.

1. Ἡ Ἐπιστολὴ αὕτη, ὡς ἐκ τῆς σειρᾶς αὐτῆς εἰς τὸ χειρόγραφον
μετὰ τὴν ἐνδεκάτην, καὶ μὲ τὴν παρατήρησιν εἰς τὸ τέλος αὐτῆς ὅτι
δὲν ὑπάρχει ἡ δωδεκάτη, καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ποστροπὴν περὶ
νηστείας, τεκμαίρεται ὅτι ἐγράφη πιθανῶς ἀντὶ τῆς δωδεκάτης. Ὁ πα-
ραλήπτης αὐτῆς εἶναι ἀσφαλῶς ὁ στενὸς φίλος καὶ συναγωνιστὴς τοῦ
Ἀθανασίου Σεραπίων, ἐπίσκοπος Θμούσεως.

στολήν² διὰ τὴν ἑορτήν, ἀπέστειλα αὐτὴν πρὸς σέ, ἀγαπητέ μου, ὥστε μὲ τὴν ἰδικήν σου φροντίδα νὰ ἡμπορέσουν ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ νὰ πληροφορηθοῦν τὴν ἡμέραν τῆς χαρᾶς. Ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ Μελετιανοί, ποὺ ἦλθον ἀπὸ τὴν Συρίαν, καυχῶνται ὅτι ἔλαβον ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἀνήκει εἰς αὐτοὺς, ἐννοῶ ὅτι ἐνομίσθη ὅτι καὶ αὐτοὶ εἶναι μέλη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἔνεκα τούτου ἀπέστειλα πρὸς σέ ἀντίγραφον μιᾶς ἐπιστολῆς τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν τῆς Παλαιστίνης, ὅπως ὅταν φθάσῃ εἰς χεῖράς σου, ἡμπορέσῃς νὰ μάθῃς τὴν ἀπάτην τῶν ὑποκριτῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Διότι ἐπειδὴ καυχῶνται, καθὼς προεῖπα, παρέστη ἀνάγκη νὰ γράψω πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους, ποὺ εἶναι εἰς τὴν Συρίαν, καὶ ἀμέσως ἐκεῖνοι, τῆς Παλαιστίνης ἀπήντησαν εἰς ἡμᾶς, ὅτι συμφωνοῦν μὲ τὴν κρίσιν ἡμῶν εἰς θάρος τῶν, καθὼς ἡμπορεῖς νὰ ἀντιληφθῇς ἀπὸ τὸ ἐξῆς παράδειγμα. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐξετάσῃς τὰς ἐπιστολάς ὅλων τῶν Ἐπισκόπων, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, ἀπέστειλα πρὸς σέ μίαν, ἡ ὁποία εἶναι ὁμοίου περιεχομένου μὲ τὰς λοιπὰς, οὕτως ὥστε ἀπὸ αὐτὴν νὰ ἡμπορέσῃς νὰ πληροφορηθῇς τὸ νόημα ὅλων αὐτῶν. Γνωρίζω ἐπίσης, ὅτι ὅταν ἀποδειχθοῦν ἐνοχοὶ εἰς τοῦτο, θὰ περιπέσουν εἰς τελείαν ἀντιπάθειαν ἐκ μέρους ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ταῦτα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ὑποκριτάς. Ἄλλ' ἐθεώρησα περαιτέρω τὰ μάλιστα ἀναγκαῖον, καὶ πολὺ ἐπεῖγον, νὰ πληροφορήσω τὴν μετριοφροσύνην σου —διότι τοῦτο ἔγραψα εἰς ἕνα ἕκαστον χωριστά— ὅτι θὰ πρέπη σὺ νὰ προκηρύξῃς τὴν νηστείαν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν πρὸς τοὺς ἀδελφούς, καὶ νὰ πείσῃς αὐτοὺς νὰ νηστεύσουν, μήπως, ἐνῶ ὅλος ὁ κόσμος θὰ νηστεύῃ, ἡμεῖς ποὺ εἴμεθα εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐμπαιχθῶμεν, ὡς ὁ μόνος λαός, ποὺ δὲν νηστεύει, ἀλλὰ διασκεδάζομεν τὰς ἡμέρας αὐτάς. Διότι ἐάν, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι ἡ Ἐπιστολὴ δὲν ἀνεγνώσθη ἀκόμη, δὲν νηστεύωμεν, θὰ πρέπη νὰ ἀποφύγωμεν τὴν δικαιολογίαν αὐτὴν, καὶ νὰ ἀναγνωσθῇ ἡ Ἐπιστολὴ πρὸ τῆς νηστείας τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ἡμποροῦν νὰ προβάλλουν τοῦτο ὡς δικαιολογίαν διὰ

2. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν ἐβῶθη μέχρις ἡμῶν, ἀπολεσθεῖσα λίαν ἐνωρίς, διό καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς κατέλαθεν ἡ παρούσα πρὸς Σεραπίωνα τοιαύτη.

παραμέλῃσιν τῆς νηστείας. Ἐπίσης ὅταν αὕτη ἀναγνωσθῇ, θά ἡμπορέσουν νά πληροφορηθοῦν περὶ τῆς νηστείας. Ἄλλ' ἀγαπητέ μου, εἴτε κατὰ τοῦτον εἴτε καθ' οἶον-δήποτε ἄλλον τρόπον, μὴ ἀμελήσης νά πείσης καὶ νά διδάξης αὐτοὺς νά νηστεύσουν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας. Διότι θά εἶναι αἰσχος, ὅταν ὅλος ὁ κόσμος θά νηστεύῃ, μόνον οἱ κατοικοῦντες τὴν Αἴγυπτον, ἀντὶ νά νηστεύουν, εὐρίσκουν τὸν χρόνον νά διασκεδάζουν. Διότι, ἐπειδὴ λυποῦμαι μὲ τὴν σκέψιν ὅτι οἱ ἄνθρωποι μᾶς ἐμπαίζουν δι' αὐτό, ἐξαναγκάζομαι νά σοῦ γράψω. Διὰ τοῦτο, ὅταν λάβῃς τὰ γράμματα, καὶ τὰ μελετήσης, καὶ κάμῃς τὰς δεοῦσας παραινέσεις, γράψε καὶ εἰς ἐμέ, ἀγαπητέ μου, ὅπως καὶ ἐγὼ χαρῶ ὅταν πληροφορηθῶ τοῦτο.

2. Ἀλλὰ ἐσκέφθην ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά σέ πληροφορήσω ἐπίσης καὶ διὰ τὸ γεγονός, ποῖοι Ἐπίσκοποι διεδέχθησαν ἐκείνους, ποὺ ἐκοιμήθησαν. Εἰς τὴν Τάνιν ἀντὶ τοῦ Ἡλίου εἶναι τώρα ὁ Θεόδωρος. Εἰς τὴν Ἀρσενότιν ὁ Σιλουανὸς ἀντὶ τοῦ Κολοσίρεως. Εἰς Πάραλον ὁ Νεμέσιος ἀντὶ τοῦ Νόννου. Εἰς Βουκόλια ὁ Ἡράκλειος. Εἰς Τέρτυρα ὁ Ἀνδρόνικος, ἀντὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Σαπρίωνος. Εἰς Θήβας ὁ Φίλων ἀντὶ τοῦ Φίλωνος. Εἰς Μαξιμιανάπολιν ὁ Ἑρμίνος ἀντὶ τοῦ Ἄτρα. Εἰς τὴν κάτω Ἀπολλωνίαν ὁ Σαραπίων ἀντὶ τοῦ Πλουτίου. Εἰς Ἀφρόδιτον ὁ Σειρήνος εἰς τὴν θέσιν τοῦ Θεοδώρου. Εἰς Ρινοκόρουρον ὁ Σαλομών. Εἰς Σταθμὰ ὁ Ἀραπίων καὶ εἰς Μαρμαρικὴν ὁμοίως. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Γκαρυάθην ὁ Ἀνδραγάθιος εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἰέρακος. Εἰς τὴν νότιον Γκαρυάθην ὁ Κουῖντος ἀντὶ τοῦ Νίκωνος. Οὕτως ὥστε εἰς ἐκείνους πρέπει νά γράφῃς καὶ ἀπὸ αὐτοὺς νά λαμβάνῃς κανονικὰς ἐπιστολάς.

Ἀσπασθῇτε ἀλλήλους μὲ φίλημα ἁγίον. Πάντες οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοὶ σᾶς χαιρετοῦν.

Ἐγραψεν αὐτὴν ἀπὸ τὴν Ρώμην. Δὲν ὑπάρχει δωδεκάτῃ Ἐπιστολή.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 13ῃ (Πάσχα τοῦ 341)

1. Πάλιν, ἀγαπητοὶ μου ἀδελφοί, εἶμαι ἔτοιμος νά σᾶς πληροφορήσω περὶ τῆς σωτηρίου ἐορτῆς, ἥ ὁποία

θά λάβῃ χώραν, συμφώνως πρὸς τὴν κατ' ἔτος συνήθειαν. Διότι ἂν καὶ οἱ Χριστομάχοι σᾶς κατεπίεσαν μαζί με ἡμᾶς με θλίψεις καὶ στενοχωρίας, ἐν τούτοις ὁ Θεὸς παρηγόρησεν ἡμᾶς διὰ τῆς ἀμοιβαίας πίστεως¹, καὶ ἰδού, σᾶς γράφω ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν Ρώμην. Ἐνῶ πρόκειται νὰ τελέσω τὴν ἑορτὴν ἐδῶ με τοὺς ἀδελφούς, θὰ ἐορτάσω αὐτὴν καὶ με σᾶς «κατὰ πρόθεσιν καὶ πνεῖμα», διότι ἀναπέμπομεν προσευχὰς ἀπὸ κοινοῦ πρὸς τὸν Θεόν, «ὁ Ὅποῖος ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ὅχι μόνον τὸ νὰ πιστεύωμεν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ πάσχωμεν χάριν αὐτοῦ»². Διότι καθὼς εἴμεθα στενοχωρημένοι, λόγῳ τοῦ ὅτι εὐρισκόμεθα τόσον μακρὰν σας, Ἐκεῖνος παρακινεῖ ἡμᾶς νὰ γράψωμεν, ὥστε δι' ἐπιστολῆς ἴσως ἡμπορέσωμεν νὰ παρηγορηθῶμεν, καὶ προκαλέσωμεν ἀλλήλους εἰς τὸ ἀγαθόν³. Διότι ἀληθῶς ἀναρίθμητοι θλίψεις καὶ σκληροὶ διωγμοί, πού κατευθύνονται ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, στρέφονται καὶ ἐναντίον μας, καθόσον οἱ αἱρετικοί, πού ἔχουν τελείως διεφθαρμένην τὴν διάνοιαν καὶ εἶναι κίθδηλοι ὡς πρὸς τὴν πίστιν⁴, ἀφοῦ ἐξηγέρθησαν ἐναντίον τῆς ἀληθείας, καταδιώκουν θιαίως καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἄλλοι μὲν ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μαστιγώνονται, ἄλλοι δὲ ὑποβάλλονται εἰς ποινὰς διὰ ραβδισμῶν, καὶ τὸ σκληρότερον ὅλων, αἱ ὕβρεις τῶν καθάπτονται ἀκόμη καὶ τῶν Ἐπισκόπων. Παρὰ ταῦτα, δὲν ἀρμόζει, ἔνεκα τούτου, νὰ ἀμελήσωμεν τὴν ἑορτὴν. Ἀλλὰ πρέπει εἰδικῶς νὰ ἐνθυμούμεθα αὐτὴν, καὶ νὰ μὴ λησμονῶμεν καθόλου τὸν ἑορτασμόν αὐτῆς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν. Τώρα οἱ ἄπιστοι δὲν σκέπτονται ὅτι ὑπάρχει εὐκαιρία δι' ἑορτᾶς, ἐπειδὴ σπαταλοῦν ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς τῶν εἰς κραιπάλας καὶ ἀφροσύνας, καὶ αἱ ἑορταὶ πού ἐορτάζουν εἶναι εὐκαιρίαι λύτης μᾶλλον παρὰ χαρᾶς. Δι' ἡμᾶς ὅμως αἱ ἑορταὶ κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν εἶναι πρὸ πάντων ἀδιάκοπον ταξίδιον (πρὸς τὸν οὐρανόν). Εἶναι πράγματι ἡ ἰδική μας εὐκαιρία. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ταῦτα χρησιμεύουν εἰς ἡμᾶς ὡς ἀφορμὴ

1. Ρωμ. 1, 12.

2. Φίλιπ. 1, 29.

3. Ἑβρ. 10, 24.

4. Β' Τιμ. 3, 8.

ἀσκήσεως καὶ δοκιμῆς, οὕτως ὥστε, ἀφοῦ ἀποδειχθῶμεν ζηλωταὶ καὶ ἐκλεκτοὶ δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ εἴμεθα μιμηταὶ τῶν ἁγίων⁵. "Ετσι διὰ τὸν Ἰώβ· «"Ολος ὁ θίος ἦτο τόπος δοκιμασίας διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τῆς γῆς»⁶. Ἐν τούτοις προετοιμάζονται εἰς τὸν κόσμον τοῦτον μὲ τὰς θλίψεις, τὰς βασάνους καὶ τὰς στενοχωρίας πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ὁ καθεὶς λάθῃ ἀπὸ τὸν Θεὸν τέτοιαν ἀμοιβήν, ποὺ εἶναι δι' αὐτὸν ἀρμόζουσα, καθὼς Ἐκεῖνος εἶπε διὰ τοῦ προφήτου· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος δοκιμάζω καρδίας καὶ ἐξετάζω νεφρούς, διὰ νὰ δίδω εἰς τὸν καθένα κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ»⁷.

2. "Οχι διὰ νὰ γνωρίσῃ πρῶτον τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῇ θάσει τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ἡ ἠθικότης του (διότι οὗτος γνωρίζει ὅλα αὐτὰ πρὶν ἢ ταῦτα συμβοῦν), ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος, ἀπονέμει εἰς τὸν καθένα τὴν ἀμοιβήν ποὺ ἀξίζουν αἱ πράξεις του, οὕτως ὥστε κάθε ἄνθρωπος νὰ ἀναφωνῇ, ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ εἶναι δικαία! Καθὼς ὁ προφήτης λέγει πάλιν· «Ὁ Κύριος δοκιμάζει δικαίους καὶ γνωρίζει νεφρούς»⁸. Πάλιν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν δοκιμάζει τὸν καθένα μας, εἴτε δι' ἐκείνους ποὺ δὲν γνωρίζουν, ὅτι ἡ ἀρετὴ γίνεται φανερά διὰ μέσου ἐκείνων, ποὺ δοκιμάζονται, ὡς ἐλέχθη σχετικῶς μὲ τὸν Ἰώβ· «Νομίζεις ὅτι ἀπεκαλύφθην εἰς σέ διὰ πᾶσαν αἰτίαν, διὰ νὰ φανῇς ὅτι εἶσαι δίκαιος;»⁹ ἢ ὅτι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἔλθουν εἰς συναίσθησιν τῶν πράξεων των, θὰ ἡμπορέσουν νὰ μάθουν εἰς ποίαν κατηγορίαν ἀνήκουν, καὶ ἔτσι ἢ νὰ μετανοήσουν διὰ τὰς κακίας των, ἢ νὰ μείνουν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν. "Οθεν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅταν ὑπέφερε θλίψεις, καὶ διωγμούς, καὶ πείναν καὶ δίψαν, εἰς ὅλα αὐτὰ ἀνεδεικνύετο νικητὴς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, «ὁ ὁποῖος ἡγάπησεν ἡμᾶς»¹⁰. Καὶ ἀληθῶς διὰ μέσου τῶν παθημάτων

5. Πρβλ. Κολοσ. 1, 12.

6. Ἰώβ 7, 1.

7. Ἰερ. 17, 10.

8. Ἰερ. 20, 12.

9. Ἰώβ 40, 8.

10. Ρωμ. 8, 35-37.

ἡσθένει κατὰ τὸ σῶμα, καὶ ὅμως, ἐπειδὴ ἐπίστευε καὶ ἠλπιζεν, ἐγίνετο δυνατὸς κατὰ τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἐτελειοῦτο ἐν τῇ ἀσθενείᾳ¹¹.

3. Ἐπίσης καὶ οἱ ἄλλοι ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὁμοίαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Θεόν, παρεδέχοντο παρομοίαν δοκιμασίαν μὲ χαράν, καθὼς εἶπεν ὁ Ἰῶβ· «Ὡς εἶναι εὐλογημένον τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου»¹², καὶ ὁ Ψαλμῳδός· «Δοκίμασέ με, Κύριε, καὶ ἔλεγξέ με· καθάρισε ὡς διὰ πυρὸς τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου»¹³. Διότι ἐφ' ὅσον ὅταν ἡ δύναμις δοκιμάζεται, πείθει τοὺς ἀνοήτους νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ὠφέλειαν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ θεῖον πῦρ, νὰ μὴ ἀποθαρρύνωνται ἀπὸ τὰς δοκιμασίας, ποὺ εἶναι ὅμοιαι μὲ αὐτάς, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρουν τὰ μέγιστα δι' αὐτάς, ἐνῶ δὲν παθαίνουν καμμίαν ἐντελῶς ζημίαν ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν, ἀλλὰ ἀφοῦ γίνουν φανεροὶ ὅτι λάμπουν περισσότερο λαμπρῶς, ὡς ὁ χρυσὸς ποὺ πέρασε ἀπὸ τὸ πῦρ¹⁴, καθὼς εἶπεν ἐκεῖνος ποὺ ἐδοκίμασθη εἰς μίαν τοιαύτην σχολὴν συμπεριφορᾶς, καθὼς αὐτὴ· «Ἐδοκίμασες τὴν καρδίαν μου, μὲ ἐπεσκέφθης ἐν καιρῷ νυκτός· μὲ ἐδοκίμασες, καὶ δὲν εὗρες ἀδικίαν εἰς ἐμέ, ὥστε τὸ στόμα μου νὰ μὴ ὁμιλῇ διὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων»¹⁵. Ἀλλ' ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων αἱ πράξεις δὲν περιορίζονται εἰς τὰ πλαίσια τοῦ νόμου, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν τίποτε, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ τρώγουν, νὰ πίνουν καὶ νὰ ἀποθνήσκουν, λογαριάζουν τὰς δοκιμασίας ὡς κίνδυνον. Γρήγορα θὰ προσκώψουν εἰς αὐτάς, οὕτως ὥστε, ἐνῶ μένουν ἀδοκίμαστοι εἰς τὴν πίστιν, παραδίδονται εἰς θλαμμένον νοῦν, καὶ διαπράττουν πράξεις, ποὺ ἀπαγορεύονται ἠθικῶς¹⁶. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος ὅταν παρακινῇ ἡμᾶς ἐπειγόντως νὰ ἐπιδιδώμεθα εἰς τοιαύτας ἀσκήσεις, καὶ νὰ ἔχωμεν πρῶτον τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὡς μέτρον ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτάς, λέγει· «Διὰ τοῦτο εἶμαι εὐχαριστημένος μὲ τὰς θλί-

11. Β' Κορ. 12, 9.

12. Ἰῶβ 1, 21.

13. Ψαλμ. 25, 2.

14. Πρβλ. Μαλ. 3, 3. Α' Πέτρ. 1, 7.

15. Ψαλμ. 16, 3-4.

16. Ρωμ. 1, 28.

ψεις καὶ τὰς ἀδυναμίας μου»¹⁷. Καὶ πάλιν· «Γύμναζε τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὴν εὐσέθειαν»¹⁸. Διότι ἐφ' ὅσον ἐγνώριζεν ὅτι οἱ διωγμοί, ποὺ συμβαίνουν εἰς ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ ζοῦν εὐσεβῆ θίον, ἤθελεν οἱ μαθηταὶ τοῦ νὰ μελετοῦν ἐκ τῶν προτέρων τὰς δυσκολίας, ποὺ συνδέονται μὲ τὴν εὐσέθειαν, ὥστε ὅταν ἔλθουν αἱ δοκιμασίαι, καὶ ἐγερθοῦν αἱ θλίψεις, νὰ ἡμποροῦν νὰ ὑποφέρουν εὐκόλως αὐτάς, ἀφοῦ θὰ ἔχουν γυμνασθῇ πρὸς τοῦτο. Διότι εἰς ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα ἔχει τις ἐξοικειωμένον τὸν νοῦν του, δοκιμάζει κάποιαν μυστικὴν χαρὰν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, οἱ μακάριοι μάρτυρες, ἀφοῦ ἐξοικειώθησαν πρῶτον μὲ τὰς δυσκολίας αὐτάς, ταχέως ἐτελειώθησαν ἐν Χριστῷ, λογιζόμενοι ὡς τίποτε τὴν θλάβην τοῦ σώματος, καθ' ὃν χρόνον ἐσκέπτοντο τὴν ἐλπιζομένην ἀνάπαυσιν.

4. Ἄλλ' ὅλοι ἐκεῖνοι, ποὺ «ὀνομάζουν τὰς χώρας των μὲ τὰ ἰδικὰ των ὀνόματα»¹⁹, καὶ ἔχουν ξύλα καὶ ἄχυρα καὶ καλαμῶνας²⁰, εἰς τὰς σκέψεις των, ὡσάν αὐτάς, ἐφ' ὅσον εἶναι ξένοι πρὸς τὰς δυσκολίας, ἀποξενοῦνται τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἐὰν ὁμῶς ἐγνώριζον ὅτι ἡ «θλίψις τελειοποιεῖ εἰς τὴν ὑπομονήν, ἡ δὲ ὑπομονὴ εἶναι μέσον πρὸς δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ γεννᾷ τὴν ἐλπίδα, καὶ ἡ ἐλπίς δὲν ἐντροπιάζει»²¹ θὰ εἶχον γυμνασθῇ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Παύλου, ὁ ὁποῖος εἶπε· «Ταλαιπωρῶ τὸ σῶμα μου, καὶ τὸ ὀδηγῶ ὡς δοῦλον ἐκεῖ ποὺ θέλω, μήπως ἐνῶ ἐκήρυξα εἰς ἄλλους ἐγὼ ἀποδειχθῶ ἀδέξιός»²². Θὰ εἶχον εὐκόλως ὑπομείνει τὰς θλίψεις, αἱ ὁποῖαι συνέβησαν εἰς αὐτούς, διὰ νὰ δοκιμασθοῦν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἐὰν ἡ προφητικὴ νοουθεσία εἶχε τύχει προσοχῆς παρ' αὐτῶν. «Εἶναι ὠφέλιμον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅταν θαστάζῃ τὸν ζυγὸν Σου ἀπὸ νεότητος αὐτοῦ»²³. Θὰ κάθηται μόνος καὶ θὰ σιωπᾷ, ἐπειδὴ θὰ ἔχη σηκώσῃ τὸν ζυγὸν Σου ἐπάνω του. Τό-

17. Β' Κορ. 12, 10.

18. Α' Τιμ. 4, 7.

19. Πρβλ. Ψαλμ. 48, 12.

20. Πρβλ. Α' Κορ. 3, 12.

21. Ρωμ. 5, 3.

22. Α' Κορ. 9, 27.

23. Θρῆνοι Ἱερ. 3, 27.

τε θὰ στρέφη τὴν παρειὰν αὐτοῦ εἰς ἐκεῖνον, πού ἐρράπισεν αὐτόν· θὰ χορτάσῃ ἀπὸ ὀνειδισμῶν. Ἐπειδὴ ὁ Κύριος δὲν ἀπορρίπτει μακρὰν διὰ παντός κανένα, ἀλλ' ὅταν ταπεινώνῃ εἶναι φιλόνητος, κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν του. Διότι ἂν καὶ πάντα ταῦτα θὰ προέλθουν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, ἡγουν ραβδισμοί, ὕβρεις, ὀνειδισμοί, ἐν τούτοις δὲν θὰ κατορθώσουν τίποτε ἐναντίον τοῦ πλήθους τῶν φιλονητῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον θὰ ἀναλάθωμεν ταχέως ἐξ αὐτῶν, ἀφοῦ εἶναι κακὰ πρόσκαιρα. Ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι πάντοτε φιλόνητος, καὶ παρέχει τὰ φιλόνητα ἐλέη του εἰς ἐκεῖνους, πού εἶναι εὐάρεστοι εἰς αὐτόν. Διὰ τοῦτο, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, δὲν θὰ πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς τὰ πρόσκαιρα ταῦτα πράγματα, ἀλλὰ νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχήν μας εἰς ἐκεῖνα πού εἶναι αἰώνια. Καίτοι αἱ θλίψεις δυνατόν νὰ ἔλθουν, ὅμως θὰ ἔχουν τέλος· καίτοι αἱ ὕβρεις καὶ αἱ διώξεις εἶναι ἐνδεχόμεναι, ἐν τούτοις, εἶναι τίποτε συγκρινόμεναι πρὸς τὴν ἐλπίδα, πού εἶναι ἐμπρὸς μας. Διότι ὅλα τὰ παρόντα εἶναι ἐντελῶς ἀσήμαντα παρβαλλόμενα πρὸς τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ. Τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ εἶναι ἀνάξια λόγου συγκρινόμενα πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐλπίδα πού θὰ ἔλθῃ²⁴. Διότι τί ἡμπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν βασιλείαν; ἢ τί ὑπάρχει ἀνώτερον ἐν συγκρίσει μὲ τὴν αἰώνιον ζωὴν; Ἡ τί εἶναι ὅλα ἐκεῖνα, πού θὰ ἡμπορούσαμεν νὰ δώσωμεν ἐδῶ, συγκρινόμενα πρὸς ἐκεῖνα πού θὰ κληρονομήσωμεν ἐκεῖ ἐπάνω; Διότι εἴμεθα κληρονόμοι τοῦ Θεοῦ, καὶ συγκληρονόμοι μὲ τὸν Χριστόν²⁵. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, ἀγαπητοί μου, νὰ δίδωμεν προσοχήν εἰς τὰς θλίψεις καὶ τοὺς διωγμοὺς, ἀλλ' εἰς τὰς ἐλπίδας, πού ἐπιφυλάσσονται δι' ἡμᾶς ἕνεκα τῶν διωγμῶν.

5. Περὶ τούτου λοιπόν, ἡμπορεῖ νὰ πείσῃ ἡμᾶς τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰσάχαρ, τοῦ πατριάρχου, καθὼς λέγει ἡ Γραφή· «Ὁ Ἰσάχαρ ἐπεθύμησεν ἐκεῖνο πού ἦτο ἀγαθόν, ἀναπαυόμενος εἰς τὸ μέσον τῶν κλήρων· καὶ ὅταν εἶδεν ὅτι ἡ ἀνάπαυσις ἦτο καλὴ καὶ ἡ γῆ εὐφορος,

24. Ρωμ. 8, 18· πρβλ. Β' Κορ. 4, 17.

25. Ρωμ. 8, 17.

ἔκλινε τοὺς ὦμους αὐτοῦ διὰ νὰ ἐργασθῇ καὶ ἔγινε γε-
ωργός»²⁶. Καὶ ἐπειδὴ ἐφλέγετο ἀπὸ θεῖαν ἀγάπην, ὡς
ἡ σύζυγος εἰς τὸ Ἑσμά των Ἀσμάτων, συνέλεξεν ἀ-
φθονίαν (χωρίων) ἀπὸ ἀγίας Γραφάς, διότι ὁ νοῦς του
εἶχεν αἰχμαλωτισθῇ ὄχι ἀπὸ τὴν παλαιάν μόνον, ἀλλὰ
καὶ ἀπὸ τὰς δύο κληρονομίας. Καὶ ἔνεκα τούτου, ἀφοῦ,
τρόπον τινά, ἀπλώσε τὰ πτερὰ του, ἔβλεπε μακράν «τὴν
ἀνάπαυσιν», ἡ ὁποία εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καί, ἐφ'
ὅσον ἡ γῆ αὕτη κοσμεῖται ἀπὸ τέτοια ὠραῖα ἔργα, πό-
σω περισσότερον ἀληθῶς ὀφείλει ἡ οὐρανία πατρὶς νὰ
κοσμήται ἐπίσης ἀπὸ τοιαῦτα ἔργα, ἐπειδὴ ἡ ἄλλη εἶ-
ναι πάντοτε νέα καὶ δὲν γηράσκει. Διότι ἡ γῆ αὕτη πα-
ρέρχεται, καθὼς ὁ Κύριος εἶπε· ἀλλ' ἐκείνη, πού εἶναι
ἐτοιμὴ νὰ ὑποδεχθῇ τοὺς ἁγίους εἶναι ἀθάνατος. Ὅταν
λοιπὸν ὁ πατριάρχης Ἰσαάχαρ εἶδε ταῦτα, μὲ χαρὰν
ἔκαμε τὴν καύχησίν του διὰ τὰς θλίψεις καὶ τοὺς κό-
πους, ἔκλινε τοὺς ὦμους ὥστε νὰ ἡμπορῇ νὰ ἐργασθῇ.
Καὶ δὲν ἀντιδροῦσεν ἐναντίον ἐκείνων, πού ἐκτυποῦσαν
αὐτόν, οὔτε ἐταράσσετο ἀπὸ τὰς ὕβρεις· ἀλλὰ ὡς κά-
ποιος δυνατὸς ἄνδρας, πού ὅσω καὶ περισσότερον ἐ-
θριάμβευεν ἀπὸ αὐτά, τόσω καὶ περισσότερον προθύ-
μως ἐκαλλιεργοῦσε τὴν γῆν τοῦ, καὶ ἐλάμβανε τὰ προϊ-
όντα της. Ὁ Λόγος ἔσπειρε τὸν σπόρον, ἀλλ' ἐκαλλιερ-
γοῦσεν αὐτόν προσεκτικά, οὕτως ὥστε ἡ γῆ παρήγα-
γε καρπὸν ἑκατονταπλάσιον.

6. Τί λοιπὸν σημαίνει τοῦτο, ἀγαπητοί μου, παρὰ
ὅτι καὶ ἡμεῖς, ὅταν οἱ ἐχθροὶ παρατάσσωνται πρὸς μά-
χην ἐναντίον μας, νὰ δοξάζωμεν τὸν Θεὸν εἰς τὰς θλί-
ψεις²⁷, καὶ ὅτι, ὅταν καταδιωκώμεθα, δὲν πρέπει νὰ ἀ-
ποθαρρυνώμεθα, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ θιαζώμεθα νὰ φθά-
σωμεν εἰς τὸ τέρμα, πρὸς τὸ θραβεῖον τῆς ἁνωθεν κλή-
σεως²⁸ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν; καὶ ὅταν ὑ-
βριζώμεθα νὰ μὴ ταρασσώμεθα, ἀλλὰ νὰ στρέφωμεν
καὶ τὴν ἄλλην παρεῖαν εἰς ἐκεῖνον πού μᾶς ἐκτύπησε,
καὶ νὰ κλίνωμεν τοὺς ὦμους; Διότι αὐτοὶ πού ἀγαποῦν
τὰς ἀπολαύσεις, καὶ οἱ ἀγαπῶντες τὸ μῖσος ἐμπίπτουν

26. Γεν. 49, 14-15.

27. Πρβλ. Ρωμ. 5, 3.

28. Πρβλ. Φιλip. 3, 14.

εἰς πειρασμούς, καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος, «ὅταν παρασύρωνται καὶ δελεάζωνται ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας των»²⁹. Ἡμεῖς ὁμῶς, ἐπειδὴ γνωρίζομεν ὅτι πάσχομεν διὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι ἐκεῖνοι, ποὺ ἄρνούνται τὸν Κύριον, κτυποῦν καὶ καταδιώκουν ἡμᾶς, «ὡς λογαριάζωμεν ὡς αἰτίαν μεγάλης χαρᾶς, ἀδελφοί μου», σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τοῦ Ἰακώβου, «ὅταν περιπίπτωμεν εἰς διαφόρους δοκιμασίας καὶ πειρασμούς, γνωρίζοντες ὅτι ἡ δοκιμὴ τῆς πίστεώς μας γυμνάζει ἡμᾶς εἰς τὴν ὑπομονήν»³⁰. Καὶ καθὼς θὰ τελῶμεν τὴν ἑορτὴν, ὡς χαίρωμεν μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ σωτηρία μας ἀποφασίζεται κατὰ τὸν χρόνον τῆς θλίψεως. Διότι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν δὲν ἐλύτρωσεν ἡμᾶς μὲ τὴν ἀπραξίαν ἀλλὰ διὰ τοῦ πάθους του, ποὺ ἀνέλαθε δι' ἡμᾶς, κατήργησε τὸν θάνατον. Σχετικῶς δὲ πρὸς τοῦτο, προῖδέασεν ἡμᾶς, λέγων· «Εἰς τὸν κόσμον τοῦτον θὰ ἔχετε θλίψιν»³¹. Δὲν εἶπεν ὁμῶς τοῦτο εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' εἰς ἐκείνους, ποὺ προθύμως καὶ πιστῶς προσφέρουν καλὴν διακονίαν πρὸς Αὐτόν, γνωρίζων ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν εὐσεβῶς ἐνώπιον Αὐτοῦ θὰ διωχθοῦν.

7. «Ὅμως οἱ πονηροὶ καὶ οἱ ἀπατεῶνες θὰ προκόψουν ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ χειρότερον, εἰς τὸ νὰ πλανοῦν ἄλλους καὶ νὰ πλανῶνται καὶ οἱ ἴδιοι»³². Ἐάν λοιπόν, οἱ ἀμαθεῖς οὗτοι, ὥσάν ἐκείνους τοὺς ἐρμηνευτὰς ὀνειρῶν καὶ τοὺς ψευδοπροφήτας, ποὺ ἔχουν ὡς ἔργον νὰ δίδουν σημεῖα (περὶ τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν), μεθυσμένοι, ὅχι μὲ οἶνον, ἀλλὰ μὲ τὴν ἰδικὴν των φαυλότητα, ἀνέλαθον ἔργον ἱερωσύνης καὶ καυχῶνται μὲ τὰς ἀπειλὰς των, μὴ πιστεύετε εἰς αὐτούς· ἐφ' ὅσον ὁμῶς δοκιμαζόμεθα, ὡς ταπεινωθῶμεν, χωρὶς νὰ ἀπομακρυνώμεθα ἀπὸ τὴν πίστιν ἐξ αἰτίας των. Διότι ἔτσι ὁ Θεὸς προειδοποίησε τὸν λαόν του διὰ τοῦ Μωϋσέως, λέγων· «Ἐάν ἐμφανισθῇ μεταξύ σας προφήτης ἢ ἐνυπνιαστής καὶ σὰς δώσῃ σημεῖον ἢ μάντευμα καὶ γίνῃ τὸ σημεῖον ἢ τὸ μάντευμα ἐκεῖνο, ποὺ οὗτος ἐπροφήτευσεν, λέγων·

29. Ἰακ. 1, 14.

30. Ἰακ. 1, 2.

31. Ἰωάν. 16, 33.

32. Β' Τιμ. 3, 13.

ἃς ὑπάγωμεν καὶ ἃς λατρεύσωμεν θεοὺς ἄλλους, τοὺς ὁποίους δὲν γνωρίζετε· δὲν θὰ προσέξετε εἰς τοὺς λόγους τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἢ τοῦ ἔνυπνιαστοῦ ἐκείνου. Διότι ὁ Κύριος καὶ Θεὸς σᾶς δοκιμάζει, διὰ νὰ γνωρίσῃ ἂν ἀγαπᾶτε Κύριον τὸν Θεὸν σᾶς «μέδλην τὴν καρδίαν σας»³³. "Ετσι καὶ ἡμεῖς, ὅταν δοκιμαζώμεθα μὲ τοιαύτας δοκιμασίας, δὲν θὰ χωρισθῶμεν ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. "Ας τελέσωμεν λοιπὸν τὴν ἑορτὴν, ἀγαπητοί μου, ὅχι πρὸς μνήμην ἡμέρας παθημάτων, ἀλλὰ χαρᾶς ἐν Χριστῷ, διὰ τοῦ ὁποίου τρεφόμεθα καθ' ἑκάστην ἡμέραν. "Ας ἐνθυμούμεθα Ἐκείνον, ὁ Ὅποιος ἐθυσιάσθη κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα· διότι πανηγυρίζομεν τὸ γεγονός τοῦτο, ἐπειδὴ ὁ Χριστός, τὸ Πάσχα ἡμῶν, ἐθυσιάσθη³⁴. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἄπαξ ἐξήγαγεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον τὸν λαόν του, καὶ τώρα κατήργησε τὸν θάνατον, καὶ ἐκείνον ποὺ εἶχε τὴν δύναμιν τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον³⁵, θὰ κατεντροπιάσῃ αὐτὸν καὶ τώρα, καὶ πάλιν θὰ παράσχῃ βοήθειαν εἰς ἐκείνους, ποὺ πάσχουν πειρασμούς, καὶ θοοὺν πρὸς αὐτὸν ἡμέραν καὶ νύκτα³⁶.

8. Ἀρχίζομεν τὴν νηστείαν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τὴν δεκάτην τρίτην τοῦ Φαμενώθ (Μαρτίου 9), καὶ τὴν ἀγίαν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα τὴν δεκάτην ὀγδόην τοῦ Φαρμουθι (Ἀπριλίου 13)· καὶ ἀφοῦ ἀναπαυθῶμεν τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, ποὺ εἶναι ἡ εἰκοστὴ τρίτη (Ἀπριλίου 18), καὶ τὴν πρώτην τῆς μεγάλης ἐβδομάδος, ὅταν ἐξημερώσῃ ἡ εἰκοστὴ τετάρτη (Ἀπριλίου 19), ἃς ὑπολογίσωμεν ἀπὸ αὐτὴν μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς. Καὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο ἃς ψάλλωμεν ὕμνους, παρακαλοῦντες τὸν Χριστὸν νὰ ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μας διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, διὰ τοῦ Ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἀσπασθῆτε ἀλλήλους μὲ φίλημα ἁγίον. Πάντες οἱ μετ' ἐμοῦ σᾶς ἀσπάζονται. Εὐχομαι, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, νὰ ἔχετε ὑγείαν ἐν Κυρίῳ.

33. Δευτ. 13, 3-4.

34. Α' Κορ. 5, 7.

35. Ἐφεσ. 2, 14.

36. Λουκ. 18, 17.

Τὴν Ἐπιστολὴν ταύτην ἔγραψεν ἐπίσης ἀπὸ τὴν Ρώμην. Ἐδῶ τελειώνει ἡ δεκάτη τρίτη Ἐπιστολή.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 14η

(Πάσχα 342)

1. Ἡ χαρὰ τῆς ἑορτῆς ἡμῶν, ἀδελφοί μου, εἶναι πάντοτε πλησίον, καὶ οὐδέποτε λείπει ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ τελέσουν αὐτήν. Διότι ὁ Λόγος εἶναι πλησίον, καὶ εἶναι τὰ πάντα πρὸς χάριν ἡμῶν· εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Ὅποιος, ἀφοῦ ὑπεσχέθη ὅτι ἡ παραμονή Του μαζί μας θὰ εἶναι αἰώνιος, δυνάμει αὐτῆς ἐβόησε, λέγων· «Ἴδού, Ἐγὼ εἶμαι μαζί σας καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας μέχρι τοῦ τέλους τοῦ κόσμου»¹. Διότι, ὅπως οὗτος εἶναι ὁ Ποιμὴν καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς, καὶ ἡ Ὁδός, καὶ ἡ Θύρα, καὶ συγχρόνως τὰ πάντα δι' ἡμᾶς, ἔτσι πάλιν, προβάλλεται εἰς ἡμᾶς ὡς ἡ Ἑορτή, καὶ τὸ Πάσχα, σύμφωνα μὲ τὸν μακάριον ἀπόστολον, λέγοντα· «Τὸ Πάσχα ἡμῶν, ὁ Χριστός, ἐθυσιάσθη»². Αὐτὸς ἦτο Ἐκεῖνος, ποὺ ἀνεμένετο, καὶ Αὐτὸς ποὺ ἐξέπεμπε τὸ φῶς, ποὺ λάμπει εἰς τὴν προσευχὴν τοῦ Ψαλμωδοῦ, ποὺ ἔλεγε· «Ἡ πηγὴ τῆς χαρᾶς μου, λύτρωσέ με ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ποὺ μὲ περικυκλώνουν»³. Ἐπειδὴ ὄντως Οὗτος εἶναι ἡ ἀληθινὴ χαρὰ καὶ ἡ ἑορτή, καὶ ἐπὶ πλέον ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τὴν κακίαν, ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἐπιτυγχάνει διὰ πλήρους υἱοθεσίας τὴν ὀρθὴν κοινωνίαν μὲ τὸν Θεὸν καὶ ἐξακριβώνεται ἡ εὐσεβὴς ὑπακοὴ τοῦ νοῦ του εἰς τὸν Θεόν. Διότι ἔτσι οἱ ἅγιοι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς των ἔζων ὡς ἄνθρωποι, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ ζωὴ ἦτο ἑορτὴ χαρμόσυνος. Ὁ εἰς εὕρισκεν ἀνάπαυσιν εἰς τὴν προσευχὴν πρὸς τὸν Θεόν, καθὼς ὁ μακάριος Δαβὶδ⁴, ὁ ὁποῖος ἐσηκώνετο τὴν νύκτα, ὄχι μόνον μίαν, ἀλλ' ἑπτὰ φορές. Ὁ ἄλλος ἀνέπεμπε δοξο-

1. Ματθ. 26, 20.

2. Α' Κορ. 5, 7.

3. Ψαλμ. 31, 7.

4. Ψαλμ. 118, 62, 164.

λογίαν καὶ ὕμνους ἐγκωμιαστικούς, καθὼς ὁ μέγας Μωϋσῆς, ὁ ὁποῖος ἔψαλλεν εὐχαριστήριον ὕμνον διὰ τὴν νίκην ἐναντίον τοῦ Φαραώ, καὶ τῶν θασσανιστῶν τοῦ λαοῦ⁵. Ἄλλοι ἐτέλουν λατρείαν μὲ ἀπεριόριστον προθυμίαν, καθὼς ὁ μέγας Σαμουὴλ καὶ ὁ μακάριος Ἡλίας, οἱ ὁποῖοι ἐτελείωσαν τὴν ἐδῶ πορείαν των καὶ τώρα τελοῦν τὴν ἐορτὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἀγαλλιοῦν δι' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶχον πρωτύτερα μάθει ἀπὸ τὰς σκιάς, καὶ ἀπὸ τοὺς τύπους ἀναγνωρίζουν τὴν ἀλήθειαν.

2. Ἀλλὰ ποίους ραντισμοὺς θὰ μεταχειρισθῶμεν τώρα, καθ' ὃν χρόνον πανηγυρίζομεν τὴν ἐορτὴν; Ποῖος θὰ εἶναι ὁ ὁδηγὸς μας, καθὼς προχωροῦμεν πρὸς τὴν πανήγυριν αὐτὴν; Κανεῖς ἄλλος δὲν ἡμπορεῖ νὰ κάμῃ αὐτό, ἀγαπητοί μου, παρὰ μόνον Ὁ ἐκεῖνος, τὸν Ὅποιον θὰ καλέσετε μαζί μου, ἥτοι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Ὅποῖος εἶπεν «Ἐγὼ εἰμαι ἡ Ὁδός»⁶. Διότι αὐτὸς εἶναι Ὁ ἐκεῖνος, πού, κατὰ τὸν μακάριον Ἰωάννην, «σηκώνει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου»⁷. Αὐτὸς καθαρίζει τὰς ψυχὰς μας καθὼς Ἱερεμίας ὁ προφήτης λέγει κάπου, «Σταθῆτε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἴδετε, καὶ ἐρωτήσατε καὶ προσέξατε ποῖα εἶναι ἡ ἀγαθὴ ὁδός, καὶ θὰ εὕρητε εἰς αὐτὴν τὸν ἐξαγνισμὸν τῶν ψυχῶν σας»⁸. Ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, τὸ αἷμα τράγων καὶ ἡ στάκτη δαμάλεως, ὅταν ἐρραντίζετο ἐπάνω εἰς ἐκείνους, πού ἦσαν ἀκάθαρτοι, ἦσαν κατάλληλά μόνον διὰ νὰ καθαρίσουν τὴν σάρκα⁹. Τώρα ὁμῶς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ Λόγου πᾶς ἄνθρωπος καθαρίζεται ἐντελῶς. Ὅταν ἀκολουθῶμεν Αὐτόν, ἡμποροῦμεν, ἀκόμη καὶ ἐδῶ, ὅπως εἰς τὸ κατώφλιον τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ, νὰ διανοηθῶμεν ἐκ τῶν προτέρων περὶ τῆς ἐορτῆς ἐκείνης τῆς αἰωνίου, καθὼς καὶ οἱ μακάριοι Ἀπόστολοι, πού ὅλοι μαζὶ ἠκολούθησαν τὸν Σωτῆρα, πού ἦτο καὶ Ἀρχηγός των, ἐγιναν τώρα διδάσκαλοι τῆς χάριτος Αὐτοῦ, λέγοντες: «Ἰδού, ἡμεῖς ἐγκατελείψαμεν τὰ πάντα καὶ σὲ ἠκολού-

5. Ἔξοδ. κεφ. 15.

6. Ἰωάν. 14, 6.

7. Ἰωάν. 1, 29.

8. Ἱερ. 6, 16.

9. Ἐβρ. 9, 13.

θήσαμεν»¹⁰. Διότι τὸ νὰ ἀκολουθῶμεν τὸν Κύριον, καὶ ἡ ἑορτή, ποὺ εἶναι τοῦ Κυρίου, δὲν ἐκπληροῦνται μόνον μὲ λόγους, ἀλλὰ μὲ ἔργα, διότι κάθε διατάξεις νόμου καὶ κάθε ἐντολὴ προϋποθέτουν ὠρισμένην ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Διότι καθὼς ὁ μέγας Μωϋσῆς, ἀφοῦ ἐξέθεσε τοὺς θείους νόμους, ἀπέσπασεν ὑπόσχεσιν ἀπὸ τὸν λαόν¹¹, σχετικῶς πρὸς τὴν τήρησιν αὐτῶν, ὥστε ἐπειδὴ εἶχον δώσει ὑπόσχεσιν, νὰ μὴ ἡμποροῦν νὰ παραμελήσουν τὴν τήρησιν αὐτῶν, καὶ κατηγορηθοῦν ὡς ψεῦσται, ἔτσι ἐπίσης ὁ ἑορτασμὸς τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, δὲν γεννᾷ καμμίαν ἀντίρρησιν, καὶ δὲν ἀπαιτεῖ ἀπάντησιν, ἀλλ' ὅταν ἡ λέξις προφέρεται ἀκολουθεῖ αὐτὴν καὶ ἡ τέλεσις τῆς ἑορτῆς, διότι εἶπε· «Καὶ τὰ τέκνα τοῦ Ἰσραὴλ θὰ φυλάξουν τὸ Πάσχα»¹², διότι ἡ πρόθεσις τοῦ ἦτο νὰ ὑπάρχη ἔτοιμος ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἐντολῆς, ἐνῶ ἡ διαταγὴ θὰ ἐβοηθοῦσε τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Ἀλλὰ σχετικῶς πρὸς αὐτὰ ἐμπιστεύομαι εἰς τὴν σοφίαν σας, καὶ τὴν φροντίδα σας διὰ τὴν διδασκαλίαν. Τοιαῦτα θέματα, ὅπως αὐτά, ἔχουν θιγῇ παρ' ἡμῶν συχνὰ καὶ εἰς διαφόρους Ἐπιστολάς.

3. Τώρα λοιπόν, ἐκεῖνο ποὺ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι τὰ μάλιστα ἀναγκαῖον, καὶ ἐπιθυμῶ νὰ ὑπενθυμίσω εἰς σᾶς, καὶ εἰς ἐμὲ μαζὶ μὲ σᾶς, εἶναι τὸ ὅτι ἡ ἐντολὴ ἀπαιτεῖ νὰ προσέλθωμεν εἰς τὴν πασχάλιον ἑορτὴν ὅχι ὡσάν ἄμύητοι καὶ χωρὶς προπαρασκευῆν, ἀλλὰ μὲ μυστηριακὰς καὶ δογματικὰς ἱεροτελεστίας, καὶ τοὺς καθιερωμένους τύπους, καθὼς πράγματι διδασκόμεθα ἀπὸ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῆς ἱστορίας. «Κάθε ἄνθρωπος ἀλλοεθνῆς, ἢ ἀγορασθεὶς μὲ χρήματα, ἢ ἀπερίτμητος, δὲν θὰ φάγῃ τὸ Πάσχα»¹³. Οὔτε πρέπει νὰ ἐσθίεται εἰς κάθε οἰκίαν, ἀλλὰ παραγγέλλει ὅτι πρέπει νὰ γίνεται μὲ σπουδὴν, τοσοῦτω μᾶλλον ὅσῳ πρωτύτερα ἐστενάζαμεν καὶ ὑπεθαλλόμεθα εἰς θλίψεις ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὸν Φαραῶ, καὶ τὰς διαταγὰς τῶν ἐπιτηρητῶν τῶν δουλικῶν ἔργων. Διότι ὅταν παλαιότερα τὰ τέκνα τοῦ Ἰσ-

10. Μάρκ. 10, 28.

11. Ἐξοδ. 19, 8.

12. Ἐξοδ. 12, 47.

13. Ἐξοδ. 12, 43-48.

ραήλ, ἐνεργοῦσαν κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ἐλογίζοντο ἄξια νὰ λάθουν τὸν τύπον, ποῦ ὑπῆρχε πρὸς χάριν τῆς ἑορτῆς ταύτης, τῶρα ὁμῶς ἡ ἑορτὴ δὲν τελεῖται πρὸς χάριν τοῦ τύπου. Καθὼς καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἐπεθύμησε νὰ φάγῃ τὸ Πάσχα, εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς του· «Πολὺ ἐπεθύμησα νὰ φάγω τὸ Πάσχα τοῦτο μαζί σας»¹⁴. Τώρα λοιπὸν ὑπάρχει θαυμασία εὐκαιρία, διότι ὁ ἄνθρωπος ἡμπορεῖ νὰ θλέπῃ αὐτοὺς τότε, ποῦ ἐζωσμένοι ὥσάν νὰ ἐπρόκειτο διὰ παρέλασιν ἢ χορόν, νὰ ἐξέρχωνται μὲ ράβδους καὶ σανδάλια, καὶ ἀπλᾶ ἄζυμα. Αὐτά, ποῦ ἐγίνοντο πρωτύτερα ὑπὸ μορφήν σκιῶν, ἦσαν τυπικά. Τώρα ὁμῶς ἡ Ἀλήθεια εἶναι πλησίον μας, «ἡ Εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ»¹⁵, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, τὸ ἀληθινὸν Φῶς, ὁ Ὅποιος ἀντὶ ράβδου, εἶναι τὸ σκῆπτρον μας, ἀντὶ τῶν ἀζύμων, εἶναι ὁ ἄρτος, ποῦ κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὁ Ὅποιος ἀντὶ τῶν σανδαλίων, ἐφωδίασεν ἡμᾶς μὲ τὴν προετοιμασίαν τοῦ Εὐαγγελίου¹⁶, καὶ ὁ Ὅποιος, διὰ νὰ εἰπώμεν συντόμως, δι' ὅλων τούτων ὠδήγησεν ἡμᾶς πρὸς τὸν Πατέρα Του. Καὶ ἐάν οἱ ἐχθροὶ θλίβουν ἡμᾶς καὶ μᾶς καταδιώκουν, Αὐτὸς πάλιν, ἀντὶ τοῦ Μωϋσέως, θὰ μᾶς ἐγκαρδιώσῃ μὲ καλυτέρους λόγους, λέγων· «Ἐχετε θάρρος· Ἐγὼ ἐνίκησα τὸν πονηρόν»¹⁷. Καὶ ἐάν, ἀφοῦ ἐπεράσαμεν τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν ἢ ἐχθρα ταράξῃ ἡμᾶς πάλιν, ἢ κάποια πικρὰ δοκιμασία μᾶς πλήξῃ, ἀκόμη καὶ τότε πάλιν ὁ Κύριος θὰ ἐμφανισθῇ εἰς ἡμᾶς, διὰ νὰ μᾶς μεταδώσῃ τὴν γλυκύτητά Του καὶ τὴν ζωηφόρον πηγὴν Του, λέγων· «Ὅποιος διψᾷ ἅς ἔλθῃ εἰς ἐμέ διὰ νὰ πίῃ»¹⁸.

4. Διατί λοιπὸν θραδύνομεν, καὶ διατί ἀναβάλλομεν καὶ δὲν σπεύδομεν μὲ ὅλην τὴν προθυμίαν καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τὴν ἑορτήν, μὲ τὴν πίστιν ὅτι εἶναι ὁ Ἰησοῦς ποῦ μᾶς προσκαλεῖ; ὁ Ὅποιος εἶναι τὸ πᾶν δι' ἡμᾶς, καὶ ἐγγυᾶται μὲ μυρίους τρόπους διὰ τὴν σωτηρίαν μας·

14. Λουκ. 22, 15.

15. Κολοσ. 1, 15.

16. Ἐφεσ. 6, 15.

17. Ἰωάν. 16, 33· ἢ βλ. Α' Ἰωάν. 2, 13.

18. Ἰωάν. 7, 37.

ὁ Ὅποιος ἐπείνασε καὶ ἐδίψησε δι' ἡμᾶς, καίτοι Αὐτὸς δίδει εἰς ἡμᾶς τροφήν καὶ ποτὸν μεταξὺ τῶν σωτηρίων δωρεῶν Του. Διότι εἰς τοῦτο συνίσταται ἡ δόξα Του, τοῦτο τὸ θαῦμα τῆς θεότητός Του, ὅτι ἀντήλλαξε τὰ παθήματα ἡμῶν μὲ τὴν ἰδικήν Του εὐτυχίαν. Διότι ἐνῶ εἶναι ὁ Λόγος, ἔγινε σὰρξ, διὰ νὰ διδάξῃ τὴν σάρκα ἐν τῷ Λόγῳ, καὶ ἐνῶ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἐδίψησε τὴν ἰδικήν μας δίψαν, ἵνα δι' αὐτῆς παρακινήσῃ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἐορτὴν, λέγων· «Ὅποιος διψᾷ, ἄς ἔλθῃ εἰς ἐμέ διὰ νὰ πίῃ»¹⁹. Τότε ὁ Μωϋσῆς ἀνήγγειλε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐορτῆς, λέγων· «Ὁ μὴν αὐτὸς θὰ εἶναι διὰ σᾶς ὁ πρῶτος μὴν τοῦ ἔτους»²⁰. Ὁ Κύριος ὁμῶς, ὁ Ὅποιος κατῆλθεν εἰς τὴν γῆν εἰς τὸ τέλος τῶν προμεσσιανικῶν χρόνων²¹, προεκήρυξε μίαν διαφορετικὴν ἡμέραν, ὅχι ὥσάν διὰ νὰ καταργήσῃ τὸν νόμον, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ διὰ νὰ ἰδρύσῃ τὸν νόμον, καὶ νὰ εἶναι τὸ τέλος τοῦ νόμου. «Διότι ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ τέλος τοῦ νόμου διὰ πάντα, ὁ ὁποῖος πιστεύει εἰς τὴν δικαιοσύνην»²². καθὼς ὁ μακάριος Παῦλος εἶπε· «Καταργοῦμεν λοιπὸν τὸν νόμον διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο! ἀντιθέτως ἐπιβεβαιοῦμεν καὶ στηρίζομεν τὸν νόμον»²³. Ταῦτα ἐξέπληξαν ἀκόμῃ καὶ τοὺς ὑπηρέτας ποὺ ἐστάλησαν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, τόσον ὥστε εἶπον εἰς τοὺς Φαρισαίους μὲ θαυμασμόν· «Κανεὶς ἄνθρωπος δὲν ὠμίλησεν ὅπως ὁ ἄνθρωπος αὐτός»²⁴. Τί ἦτο λοιπὸν ἐκεῖνο, ποὺ ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν τῶν ὑπηρετῶν ἐκείνων, ἢ ποῖον ἦτο ἐκεῖνο, ποὺ ἐντυπωσίαζε τόσον τοὺς ἀνθρώπους ὥστε νὰ κάμνῃ αὐτοὺς νὰ θαυμάζουν; Δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ παρρησία καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Διότι ὅταν κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους οἱ προφῆται καὶ οἱ γραμματεῖς ἐμελετοῦσαν τὰς Γραφάς, ἀντελαμβάνοντο ὅτι ἐκεῖνα, ποὺ ἐδιάβαζαν, δὲν ἀνεφέροντο εἰς τοὺς ἰδίους, ἀλλὰ εἰς ἄλλους. Ὁ Μωϋσῆς, λόγου χάριν, εἶπε· «Προφήτην θὰ ἀναδείξῃ διὰ σέ ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου ὡς ἐμέ· εἰς αὐτὸν

19. Ἰωάν. 7, 37.

20. Ἐφεσ. 12, 2.

21. Ἐβρ. 9, 26.

22. Ρωμ. 10, 4.

23. Ρωμ. 3, 31.

24. Ἰωάν. 7, 46.

νὰ ὑπακούετε εἰς ὅλα ὅσα θὰ σᾶς διατάσῃ»²⁵. Ὁ Ἡσαΐας πάλιν· «Ἴδου ἡ παρθένος θὰ συλλάβῃ καὶ θὰ γεννήσῃ υἱὸν καὶ θὰ καλέσετε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανου-ήλ»²⁶. Καὶ ἄλλοι ἐπροφήτευσαν κατὰ διαφόρους καὶ ποικίλους τρόπους, περὶ τοῦ Κυρίου. Ἀλλ' ἀπὸ τὸν Κύριον, περὶ τοῦ Ἑαυτοῦ του, καὶ διὰ κανένα ἄλλον, ἐπροφητεύθησαν ταῦτα. Περιώρισε ταῦτα μόνον εἰς τὸ πρόσωπόν του, λέγων· «Ὅποιος διψᾷ, ἄς ἔλθῃ εἰς ἐμὲ διὰ νὰ πίνῃ»²⁷, ὅχι εἰς ἄλλο πρόσωπον, ἀλλὰ «πρὸς Ἑμὲ». Ὁ ἄνθρωπος ἡμπορεῖ πράγματι νὰ ἀκούῃ ἀπὸ αὐτὰ περὶ τῆς ἐλευσεως Μου, ἀλλὰ δὲν πρέπει εἰς τὸ ἐξῆς νὰ πίνῃ ἀπὸ ἄλλους, παρὰ μόνον ἀπὸ Ἑμεῖ.

5. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς, ὅταν προσερχώμεθα εἰς τὴν ἐορτὴν, ἄς μὴ προσερχώμεθα πλέον ὥς εἰς τὰς παλαιὰς σκιάς, διότι ἐκεῖνοι ἐξεπληρώθησαν, οὔτε ὥς εἰς κοινὰς ἐορτάς, ἀλλ' ἄς σπεύδωμεν ὥς νὰ πηγαίνωμεν πρὸς τὸν Κύριον, ὁ Ὅποιος εἶναι ὁ ἴδιος ἡ Ἑορτὴ²⁸, βλέποντες αὐτὴν ὅχι ὥς κάποιαν εὐνοίαν καὶ εὐχαρίστησιν τῆς κοιλίας, ἀλλ' ὥς ἐκδήλωσιν ἀρετῆς. Διότι αἱ ἐορταὶ τῶν ἐθνικῶν εἶναι γεμᾶται ἀπὸ λαιμαργίαν, καὶ ραθυμίαν, καθόσον νομίζουν ὅτι τελοῦν ἐορτὴν ὅταν εἶναι ἀργοί, καὶ ἐργάζονται τὰ ἔργα τῆς ἀπώλειας ὅταν ἐορτάζουν. Αἱ ἰδικαὶ μας ὁμως ἐορταὶ συνίστανται εἰς τὴν ἀσκησιν τῶν ἀρετῶν καὶ τὴν πρᾶξιν τῆς ἐγκρατείας, καθὼς ὁ προφητικὸς λόγος θεβαιώνει κάπου, λέγων· «Ἡ νηστεία τοῦ τετάρτου, καὶ ἡ νηστεία τοῦ πέμπτου, καὶ ἡ νηστεία τοῦ ἑξοστοῦ (μηνὸς) θὰ εἶναι διὰ τὸν οἶκον τοῦ Ἰούδα πρὸς χαρὰν καὶ εὐφροσύνην, καὶ πρὸς ἐορτάς εὐχαρίστους»²⁹. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἡ εὐκαιρία αὕτη πρὸς ἀσκησιν προβάλλεται ἐνώπιόν μας, καὶ μία τέτοια ἡμέρα, ὥς αὕτη ποὺ πλησιάζει, καὶ ἡ προφητικὴ φωνὴ ἔχει ἐξέλθῃ ἀγγέλλουσα τὴν τέλεσιν τῆς ἐορτῆς, ἄς δώσωμεν ὅλην τὴν προσοχήν μας εἰς τὴν χαρμόσυνον ἀναγγελίαν, καὶ ὅπως ἐκεῖνοι, ποὺ ἀγωνίζονται εἰς τὸν ἀγῶνα

25. Δευτ. 18, 15.

26. Ἡσ. 7, 14.

27. Ἰωάν. 7, 37.

28. Πρβλ. Α' Κορ. 5, 7.

29. Ζαχ. 8, 19.

δρόμου, ἃς ἀποδυθῶμεν εἰς ἄμιλλαν μεταξύ μας εἰς τὸ νὰ φυλάξωμεν τὴν καθαρότητα τῆς ἑορτῆς³⁰, μὲ ἀγρυπνίας καὶ προσευχάς, μὲ τὴν μελέτην τῶν Γραφῶν, μὲ διανομάς εἰς τοὺς πτωχοὺς, καὶ ἃς εἰρηνεύσωμεν μὲ τοὺς ἐχθροὺς μας. Ἀς συνδέσωμεν ἐκείνους, ποὺ εἶναι διασκορπισμένοι εἰς ξένας χώρας, ἃς ἀποδιώξωμεν μακρὰν τὴν ὑπερηφάνειαν, καὶ ἃς ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην, μὲ τὸ νὰ εἴμεθα εἰς εἰρήνην μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ παρακινούμεν τοὺς ἀδελφοὺς πρὸς ἀγάπην. Ἔτσι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἡσκεῖτο εἰς νηστείας καὶ ἀγρυπνίας καὶ ἦτο πρόθυμος νὰ γίνῃ ἀνάθεμα διὰ τοὺς ἀδελφοὺς του³¹. Ὁ μακάριος Δαυὶδ πάλιν, ἀφοῦ ἐταπεινῶντο μὲ νηστείας, ἔκαμνε χρῆσιν τῆς τόλμης, λέγων· «Κύριε ὁ Θεός μου, ἐάν ἔπραξα τοῦτο, ἐάν ὑπάρχῃ ἀδικία εἰς τὰς χεῖράς μου, ἐάν ἀνταπέδωσα κακὸν εἰς ἐκείνους ποὺ ἔκαμαν εἰς ἐμὲ κακά, τότε ἃς πέσω ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τῶν ἐχθρῶν μου ὡς μάταιος ἄνθρωπος»³². Ἐάν πράττωμεν ταῦτα, θὰ καταβάλωμεν τὸν θάνατον, καὶ θὰ λάθωμεν τὸν ἀρραβῶνα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

6. Ἀρχίζομεν τὴν ἁγίαν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα τὴν δεκάτην τοῦ Φαρμουθι (Ἀπριλίου 5), ἀφοῦ παύσωμεν τὴν ἁγίαν νηστείαν τὴν δεκάτην πέμπτην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Φαρμουθι (Ἀπριλίου 10), τὴν ἐσπέραν τῆς ἐβδόμης ἡμέρας. Καὶ ἃς ἑορτάσωμεν τὴν ἁγίαν ἑορτὴν τὴν δεκάτην ἕκτην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Φαρμουθι (Ἀπριλίου 11). ἔπειτα, προσθέτοντες μίαν πρὸς μίαν (τὰς ἡμέρας) μέχρι τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, πρὸς τὴν ὁποῖαν πορευόμενοι, ὡς διὰ μέσου διαδοχῆς συνεχῶν ἑορτῶν, ἃς ἑορτάσωμεν τὴν ἑορτὴν ποὺ εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸ Πνεῦμα, τὸ Ὅποιον ἀκόμη καὶ σήμερον εἶναι κοντά μας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διὰ τοῦ Ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ Ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος διὰ παντός. Ἀμήν.

Αἱ δεκάτη πέμπτη καὶ δεκάτη ἕκτη Ἐπιστολαὶ ἐλλείπουν.

30. Πρβλ. Α' Κορ. 9, 24-27.

31. Ρωμ. 9, 3.

32. Ψαλμ. 7, 4-5.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 17η

(Πάσχα 345)

Ὁ Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς Πρεσβυτέρους καὶ τοὺς Διακόνους τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἀδελφούς, χαίρειν ἐν Χριστῷ.

Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, ἀναγγέλλω πρὸς ὑμᾶς, σχετικῶς μὲ τὸ Πάσχα, ἀγαπητοί μου, ὅτι καὶ σεῖς πρέπει νὰ ἐνημερώσετε τὰ αὐτὰ εἰς τὰς περιφερείας ἐκείνων, πού διαμένουν εἰς μακράς ἀποστάσεις, ὅπως συνήθως. Διὰ τοῦτο, μετὰ τὴν παροῦσαν ἑορτήν¹, ἐννοῶ αὐτὴν πού συμπίπτει μὲ τὴν εἰκοστήν τοῦ μηνὸς Φαρμουθί, ἡ ἐπομένη ἡμέρα τοῦ Πάσχα θὰ συμπέσῃ μὲ τὴν 7ην Ἀπριλίου, ἢ κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς, τὴν δωδεκάτην τοῦ Φαρμουθί. Ὅθεν εἰδοποιήσατε ὅλας τὰς περιοχὰς ἐκείνας, ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα θὰ συμπέσῃ τὴν 7ην Ἀπριλίου, ἢ σύμφωνα μὲ τὸν Ἀλεξανδρινὸν ὁπολογισμὸν τὴν δωδεκάτην τοῦ μηνὸς Φαρμουθί.

Εὐχομαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅπως ὑγιαίνετε ἐν Χριστῷ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 18η

(Πάσχα 346)

Ὁ Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀδελφούς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπράξατε καλῶς, ὑπεραγαπητοὶ ἀδελφοί, πού ἐδώσατε τὴν συνηθισμένην ἀναγγελίαν περὶ τοῦ ἁγίου Πάσχα πρὸς ἐκείνας τὰς περιοχὰς, διότι εἶδον καὶ ὡμολόγησα τὴν ἀκρίβειάν σας. Δι' ἄλλων ἐπιστολῶν μου σὰς ἐπληροφόρησα ἐπίσης, ὅτι ὅταν τελειώσῃ τὸ παρὸν

1. Παρατηρήτέον ὅτι ὁ Ἀθανάσιος εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν προσδιορίζει καὶ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ συμπέσῃ ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα τοῦ ἔτους 345 καὶ ὄχι μετὰ τὰ ἐπόμενα Ἐπιφάνεια, ὡς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Κασσιανοῦ (COLLATIONES PATRUM X, 1) ὅτι συνήθιζε νὰ πράττῃ ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (βλ. THE NICENE AND POST - NICENE FATHERS VOL. IV, σελ. 544, σημ. 1).

ἔτος, θὰ ἡμπορέσετε ἴσως νὰ μάθετε περὶ τοῦ ἐπομένου ἔτους. Παρὰ ταῦτα, ἡδη ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ γράψω τὰ αὐτὰ πράγματα ὅπως, ὅταν ἔχετε ταῦτα μὲ ἀκρίβειαν ὑπ' ὄψιν σας, θὰ ἡμπορῆτε καὶ σεῖς νὰ γράψετε μὲ προσοχήν. Ἐπομένως, μετὰ τὸ τέλος τῆς παρούσης ἑορτῆς, ἡ ὁποία πλησιάζει τὴν δωδεκάτην τοῦ μηνὸς Φαρμουθί, ἡ ὁποία θὰ συμπέσῃ μὲ τὴν 7ην Ἀπριλίου, ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα θὰ εἶναι ἡ τρίτη Ἀπριλίου, ἥτοι ἡ τετάρτη τοῦ μηνὸς Φαρμουθί, κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς. Ὅταν λοιπὸν τελειώσῃ ἡ ἑορτή, εἰδοποιήσατε πάλιν τὰς περιφερείας ἐκεῖνας, κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος. Ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα εἶναι τὴν 3ην Ἀπριλίου τοῦ Ρωμαϊκοῦ Καλενδαρίου, ποῦ εἶναι ἡ τετάρτη τοῦ μηνὸς Φαρμουθί, κατὰ τὸν Ἀλεξανδρινὸν ὑπολογισμόν. Κανεῖς ἂς μὴ διστάσῃ περὶ τῆς ἡμέρας, καὶ ἂς μὴ ἰσχυρίζεται κανεῖς λέγων· Εἶναι ἀνάγκη ὅπως τὸ Πάσχα ἑορτασθῇ τὴν εἰκοστὴν ἐβδόμην τοῦ μηνὸς Φαμενώθ· διότι τὸ θέμα, συνεζητήθη εἰς τὴν ἁγίαν Σύνοδον (τῆς Σαρδικῆς) καὶ ὅλοι ἐκεῖ συνεφώνησαν νὰ ἑορτασθῇ τὴν 3ην Ἀπριλίου τοῦ Ρωμαϊκοῦ Καλενδαρίου. Λέγω εἰς αὐτοὺς ὅτι ἡ ἑορτὴ συμπίπτει πρὸς τὴν τετάρτην τοῦ μηνὸς Φαρμουθί, διότι κατὰ τὴν προηγουμένην αὐτῆς ἐβδομάδα εἶναι πολὺ ἐνωρίς. Ἄς μὴ ὑπάρξῃ λοιπὸν φιλονεικία, ἀλλ' ἂς πράξωμεν καθὼς ἀρμόζει εἰς ἡμᾶς. Διότι ἔγραψα ἔτσι καὶ πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Δώσατε εἰδησιν εἰς αὐτοὺς καθὼς ἔχει γνωστοποιηθῇ εἰς σᾶς, ὅτι ἡ ἑορτὴ γίνεται τὴν 3ην Ἀπριλίου, τὴν τετάρτην τοῦ Φαρμουθί, κατὰ τὸν Ἀλεξανδρινὸν ὑπολογισμόν.

Εὐχομαι ὅπως ἔχετε ὑγείαν ἐν Κυρίῳ, λίαν ἀγαπητοί μου ἀδελφοί.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 19η

(Πάσχα 347)

1. «Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹ διότι τοιαύτη εἰσαγωγή εἶναι κατάλληλος δι' Ἐπιστολήν, καὶ εἰδικῶς μάλιστα τώρα, ὅτε αὕτη

1. Ἐφεσ. 1, 3.

παρέχει ἀφορμὴν εὐχαριστίας πρὸς τὸν Κύριον μὲ τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου, ἐπειδὴ ἔφερεν ἡμᾶς ἀπὸ μακρινὴν χώραν καὶ ἐπέτρεψε πάλιν εἰς ἡμᾶς νὰ στείλωμεν φανερὰ πρὸς σᾶς, ὡς συνήθως, τὰς Ἑορταστικὰς Ἐπιστολάς. Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ καιρὸς τῆς ἐορτῆς, ἄδελφοί μου, πού πλησιάζει νὰ ἔλθῃ. Ἐπειδὴ τώρα δὲν ἀναγγέλλεται μὲ σάλπιγγας, καθὼς ἀναγράφει ἡ ἱστορία², ἀλλὰ γνωστοποιεῖται καὶ φέρεται πλησίον μας ἀπὸ τὸν Σωτῆρα, ὁ Ὅποῖος ἔπαθε δι' ἡμᾶς καὶ ἀνεστήθη πάλιν, καθὼς ἐκήρυξε καὶ ὁ Παῦλος, λέγων· «Τὸ Πάσχα ἡμῶν, ὁ Χριστός, ἐθυσιάσθη»³. Ἀπὸ τότε ἡ ἐορτὴ τοῦ Πάσχα εἶναι ἰδική μας, οὐχὶ κανενὸς ξένου, οὔτε πλέον τῶν Ἰουδαίων. Διότι ἡ ἐποχὴ τῶν σκιῶν παρῆλθε, καὶ οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι τύποι ἐσταμάτησαν, καὶ τώρα πλησιάζει ὁ μὴν τῶν νέων⁴, κατὰ τὸν ὁποῖον κάθε ἄνθρωπος ἐορτάζει τὴν ἐορτὴν, εἰς ὑπακοὴν πρὸς Ἐκεῖνον, πού εἶπε· «Νὰ φυλάττῃς τὸν μῆνα τῶν νέων καὶ νὰ ἐορτάζῃς τὸ Πάσχα εἰς Κύριον τὸν Θεόν σου»⁵. Ἀκόμη καὶ οἱ εἰδωλολάτραι φαντάζονται ὅτι ἐορτάζουν ἐορτάς, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὑποκριτικῶς προσποιούνται ὅτι κάμνουν τὸ αὐτό. Ἀλλὰ τὴν ἐορτὴν τῶν εἰδωλολατρῶν ἀποδοκιμάζει ὁ Σωτὴρ ὡς τὸν ἄρτον πένθους⁶, καὶ ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον ἀπὸ ἐκείνην τῶν Ἰουδαίων, ὡσὰν νὰ εἶναι ἀπόβλητοι, λέγων· «Τὰς νεομηνίας σας καὶ τὰς ἐορτάς σας μισεῖ ἡ ψυχὴ μου»⁷.

2. Διότι αἱ πράξεις πού δὲν γίνονται νομίμως καὶ μὲ εὐσεβεῖ διάθεσιν, δὲν παρέχουν κανὲν πλεονέκτημα, ἔστω καὶ ἂν φημίζονται ὅτι εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ μᾶλλον φανερώνουν τὴν ὑποκρισίαν ἐκείνων, πού ἀποτολμοῦν αὐτάς. Διὰ τοῦτο, ἂν καὶ τοιαῦτα πρόσωπα προσποιούνται ὅτι προσφέρουν θυσίας, ἐν τούτοις ἀκούουν ἀπὸ τὸν Πατέρα· «Τὰ ὀλοκαυτώματά σας εἶναι ἀπαράδεκτα, καὶ αἱ θυσίαι σας δὲν μὲ εὐχαριστοῦν» καὶ μολονότι φέρετε καθαρὸν ἄλευρον, ματαιοπονεῖτε, καὶ τὸ θυμιάμά σας

2. Πρβλ. Ἐπιστ. 1ην, παρ. 1.

3. Α' Κορ. 5, 7.

4. Δευτ. 16, 1.

5. Δευτ. 16, 1.

6. Ὡσηὲ 9, 4.

7. Ἡσ. 1, 14.

προξενεῖ ἀπέχθειαν εἰς ἐμέ»⁸. Διότι ὁ Θεὸς δὲν χρειάζεται τίποτε, καὶ, ἐφ' ὅσον τίποτε δὲν εἶναι ἀκάθαρτον δι' αὐτόν, εἶναι πλήρης σχετικῶς πρὸς αὐτά, καθὼς ὁ Ἰδιος θεοβαιώνει διὰ στόματος τοῦ Ἡσαίου, λέγοντος· «Εἶμαι πλήρης»⁹. Ἦδη ἔχει δοθῇ νόμος περὶ αὐτῶν, πρὸς διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τὰ προεικονίζη τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, διότι ὁ Παῦλος εἶπεν εἰς τοὺς Γαλάτας· «Πρὶν ἔλθῃ ἡ πίστις ἐφρουρούμεθα κάτω ἀπὸ τὸν νόμον, κλεισμένοι ὡς εἰς φρούριον, μέχρις ὅτου ἀποκαλυφθῇ εἰς ἡμᾶς ἡ πίστις, ὥστε ὁ νόμος ἦτο παιδαγωγός μας εἰς Χριστόν, διὰ τὰ δικαιωθῶμεν διὰ τῆς πίστεως»¹⁰. Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐγνώριζον, οὔτε ἐννοοῦσαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐν καιρῷ ἡμέρας ἐθάδιζον εἰς τὸ σκότος, αἰσθανόμενοι μόνον, ἀλλὰ μὴ ἐγγίζοντες τὴν ἀλήθειαν (ποῦ ἡμεῖς κατέχομεν, ἡ ὁποία περιεῖχeto εἰς τὸν νόμον), συμμορφούμενοι πρὸς τὸ γράμμα, ἀλλὰ μὴ ὑποτασσόμενοι εἰς τὸ πνεῦμα. Καὶ ὅταν ὁ Μωϋσῆς ἦτο κεκαλυμμένος, ἔβλεπον πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἀπέστρεφον ἀπὸ αὐτοῦ τὸ πρόσωπόν των, ὅταν οὗτος ἦτο ἀκάλυπτος. Διότι δὲν ἐγνώριζον τί ἀνεγίνωσκον, ἀλλ' ἀντικαθιστοῦσαν τὸ ἐν πρᾶγμα μὲ τὸ ἄλλο. Ὁ προφήτης, λοιπόν, ἐφώναζεν ἐναντίον των, λέγων· «Τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀπιστία ἐπικρατοῦν μεταξύ των». Καὶ ὁ Κύριος ἐπίσης, διὰ τοῦτο εἶπε περὶ αὐτῶν· «Οἱ ξένοι υἱοὶ εἶπον εἰς ἐμὲ ψεύδη, οἱ ξένοι υἱοὶ ἔγιναν ἄνθρωποι φαῦλοι»¹¹. Ἀλλὰ μὲ πόσῃ εὐγένειαν ἐλέγχει αὐτούς, λέγων· «Ἐὰν ἐπιστεύατε εἰς τὸν Μωϋσῆν, θὰ ἐπιστεύατε εἰς Ἐμέ, διότι ἐκεῖνος ἔγραψε δι' Ἐμέ»¹². Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἦσαν ἄπιστοι, ἐξακολουθοῦσαν νὰ παρερμηνεύουν τὸν νόμον, διὰ τὰ παριστοῦν τὰ πράγματα κατὰ τὰ ἀρέσκοντα εἰς αὐτούς, ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦσαν τὴν Γραφήν, καί, ἐπὶ πλέον, καθὼς ἐκεῖνοι ὑποκριτικῶς, ἐχρησιμοποίησαν πρόσχημα ἐκ τοῦ καθαροῦ κειμένου τῆς Γραφῆς, καὶ ἐστήριξαν τὴν πεποιθήσιν των εἰς αὐτό, ἐξωργίσθη ἐναντίον

8. Πρβλ. Ἡσ. 1, 13· Ἰερ. 6, 20.

9. Ἡσ. 1, 13.

10. Γαλ. 3, 23-24.

11. Ψαλμ. 17, 45, 46.

12. Ἰωάν. 5, 46.

των, λέγων διὰ τοῦ Ἑσαίου· «Ποῖος ἐζήτησε τοῦτο ἀπὸ σᾶς»¹³; Καὶ διὰ τοῦ Ἱερεμίου, ἐφ' ὅσον ἦσαν πολὺ αὐθάδεις, ἀπειλεῖ· «Συναθροίσατε τὰ ὀλοκαυτώματά σας μετὰς τὰς θυσίας σας, καὶ φάγετε κρέατα, διότι δὲν ὠμίλησα πρὸς τοὺς πατέρας σας, οὔτε διέταξα αὐτοὺς κατὰ τὴν ἡμέραν, πού ἔβγαλα αὐτοὺς ἀπὸ τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, περὶ ὀλοκαυτωμάτων καὶ θυσιῶν»¹⁴. Διότι δὲν ἔπραττον ὅπως ἦτο δίκαιον, οὔτε ὁ ζῆλός των ἦτο σύμφωνος μετὰ τὸν νόμον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐζητοῦσαν τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας των εἰς τοιαύτας ἡμέρας, καθὼς ὁ προφήτης κατηγορεῖ αὐτοὺς, ἐκτυποῦσαν μέχρι θανάτου τοὺς δούλους των καὶ συνηθροίζοντο ὅλοι μαζὶ δι' ἁγῶνας καὶ φιλονεικίας, καὶ ἐκτυποῦσαν μετὰ τοὺς γρόνθους των τοὺς κατωτέρους, καὶ ἐν γένει ἔπραττον πάντα ὅσα συνέβαλλον εἰς τὰς ἀπολαύσεις των. Διὰ τοῦτο ἐξακολουθοῦν νὰ μὴ ἔχουν ἑορτὴν μέχρι τέλους, καίτοι τῶρα κάμνουν ἐπίδειξιν κρεωφαγίας ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου. Διότι ἀντὶ τοῦ νομίμως ὀριζομένου ἁμνοῦ, ἔμαθον νὰ θυσιάζουν εἰς τὸν Βάαλ· ἀντὶ νὰ ἐτοιμάζουν τὰ ἄζυμα, «συνάγουν τὰ ξύλα καὶ οἱ πατέρες των ἀνάπτουν τὸ πῦρ, καὶ αἱ σύζυγοί των ἐτοιμάζουν τὸ ζυμάρδι διὰ νὰ κάμουν πλακοῦντια εἰς τὴν στρατιάν τῶν οὐρανῶν, καὶ νὰ χύσουν σπονδὰς εἰς τοὺς ξένους θεοὺς, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν τὴν ὀργὴν μου, λέγει ὁ Κύριος»¹⁵. Ἀπολαμβάνουν τὴν δικαίαν ἀμοιβὴν τῶν τοιοῦτων ἐπινοήσεών των, καθόσον, ἂν καὶ προσποιοῦνται ὅτι ἑορτάζουν τὸ Πάσχα, ἐν τούτοις ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἀγαλλίασις ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὸ στόμα των, καθὼς ὁ Ἱερεμίας λέγει· «Θὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τὰς πόλεις τοῦ Ἰούδα καὶ ἀπὸ τὰς ὁδοὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, ἡ φωνὴ ἐκείνων πού εὐφραίνονται, καὶ ἡ φωνὴ ἐκείνων πού χαίρουν· ἡ φωνὴ τοῦ νυμφίου καὶ τῆς νύμφης»¹⁶. Διὰ τοῦτο λοιπόν, «Ἐκεῖνος ἐξ αὐτῶν, πού θυσιάζει θεοῦν, εἶναι ὡς ἐκεῖνος πού φονεύει ἄνθρωπον, καὶ ἐκεῖνος, πού θυσιάζει ἁμνόν, εἶναι ὡς ἐκεῖνος πού φονεύει σκύλλον, αὐτὸς πού

13. Ἡσ. 1, 12.

14. Ἱερ. 7, 21 - 22.

15. Ἱερ. 7, 18.

16. Ἱερ. 7, 34.

προσφέρει καθαρὸν ἄλευρον, εἶναι ὅπως ἐκεῖνος ποὺ προσφέρει αἷμα χοίρου, αὐτὸς ποὺ προσφέρει θυμίαμα λιθάνου διὰ μνημόσυνον, εἶναι ὡς ὁ θλάσφημος»¹⁷. Μὲ αὐτὰ λοιπὸν οὐδέποτε εὐαρεστεῖται ὁ Θεός, οὔτε μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἔχει νὰ εἴπῃ τὸν λόγον, ποὺ ἐκεῖνοι χρειάζονται. Ἀλλὰ λέγει· «Οὗτοι ἐξέλεξαν τὰς ὁδοὺς τῶν»¹⁸.

3. Καὶ τί σημαίνει τοῦτο, ἀδελφοί μου; Διότι εἶναι δίκαιον νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ λεγόμενα τοῦ προφήτου, καὶ μάλιστα λόγῳ τῶν αἰρετικῶν, οἱ ὅποιοι ἐστράφησαν ἐναντίον τοῦ νόμου. Ὁ Θεός λοιπὸν ἔδωκε διὰ τοῦ Μωϋσέως ἐντολὴν σχετικῶς μὲ τὰς θυσίας, καὶ ὁλόκληρον τὸ βιβλίον, ποὺ ὀνομάζεται Λευϊτικὸν ἀσχολεῖται μὲ τὴν ρύθμισιν τῶν ζητημάτων τούτων, οὕτως ὥστε Οὗτος νὰ δεχθῇ τὸν προσφέροντα. Ἔτσι διὰ μέσου τῶν προφητῶν ἐλέγχει ἐκείνους, ποὺ περιφρονοῦν ταῦτα, ὡς ἀπειθεῖς εἰς τὴν ἐντολὴν, λέγων· «Δὲν ἐζήτησα ταῦτα ἀπὸ τὰς χειράς σας. Οὔτε ὠμίλησα εἰς τοὺς πατέρας σας σχετικῶς μὲ τὰς θυσίας, οὔτε διέταξα αὐτοὺς ἐν σχέσει μὲ τὰ ὀλοκαυτώματα»¹⁹. Ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ γνώμη μερικῶν, ὅτι αἱ Γραφαὶ δὲν συμφωνοῦν ὅλαι μαζί, ἢ ὅτι ὁ Θεός, ὁ Ὅποιος ἔδωκε τὴν ἐντολὴν, ἔσφαλε. Ὅμως δὲν ὑπάρχει οἰαδήποτε διαφωνία, μὴ γένοιτο! οὔτε ἡμπορεῖ ὁ Πατήρ, ὁ Ὅποιος εἶναι ἡ ἀλήθεια νὰ ψευσθῇ²⁰, καθὼς θεβαιώνει ὁ Παῦλος. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἶναι καθαρὰ δι' ἐκείνους, ποὺ μελετοῦν αὐτὰ ὀρθῶς, καὶ δι' ἐκείνους ποὺ δέχονται μὲ πίστιν τὰ γραφόμενα τοῦ νόμου. Φαίνεται λοιπὸν εἰς ἡμᾶς —εἴθε ὁ Θεός νὰ δώσῃ, διὰ τῶν προσευχῶν σας, ὥστε αἱ παρατηρήσεις, ποὺ τολμῶ νὰ κάμω, νὰ μὴ ἀπέχουν τῆς ἀληθείας— ὅτι κατ' ἀρχὴν αἱ ἐντολαὶ καὶ ὁ νόμος δὲν ἐνδιεφέροντο διὰ τὰς θυσίας, οὔτε ἡ πρόθεσις τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποιος ἔδωκε τὸν νόμον, ἐπρονοοῦσε διὰ τὰ ὀλοκαυτώματα, ἀλλὰ δι' ἐκείνα, ποὺ προεικονίζοντο δι' αὐτῶν.

17. Ἦσ. 66, 3.

18. Ἦσ. 66, 3.

19. Ἦσ. 1, 12· πρβλ. Ἰερ. 7, 22.

20. Ἐβρ. 6, 18.

«Διότι ὁ νόμος περιεῖχεν ἐν ἑαυτῷ σκιάν τῶν ἀγαθῶν ποῦ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθουν». Καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα προσδιωρίζοντο «μέχρι τοῦ καιροῦ τῆς διορθώσεως»²¹.

4. Διὰ τοῦτο, ὁλόκληρος ὁ νόμος δὲν πραγματεῦται περὶ θυσιῶν, καίτοι ὑπῆρχεν εἰς τὸν νόμον ἐντολὴ περὶ θυσιῶν, ἵνα διὰ μέσου αὐτῶν ἡμπορέσῃ νὰ ἀρχίσῃ νὰ καθοδηγῇ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὰ εἰδῶλα, καὶ φέρῃ αὐτοὺς πλησίον τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ νὰ διδάσκῃ αὐτοὺς κατὰ τὸν παρόντα χρόνον. Διὰ τοῦτο, οὔτε εἰς τὴν ἀρχήν, ὅτε ὁ Θεὸς ἔβγαλε τὸν λαὸν ἔξω ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἐντολὴν περὶ θυσιῶν καὶ ὁλοκαυτωμάτων, οὔτε ἀκόμη καὶ ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ. Διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὅπως ὁ ἀνθρώπος, ὥστε νὰ φροντίζῃ ἐκ τῶν προτέρων περὶ αὐτῶν, ἀλλ' ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ἐδόθη, ὥστε νὰ γνωρίσουν Ἐκεῖνον, ὁ Ὅποιος εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ περιφρονοῦν ἐκείνους, ποῦ δὲν εἶναι καὶ ὀνομάζονται ἐσφαλμένως θεοί, χωρὶς νὰ εἶναι, ἀλλ' ἐμφανίζονται κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν ὡς θεοί. "Ἐτσι ἔκαμε τὸν ἑαυτὸν τοῦ γνωστὸν εἰς αὐτοὺς μὲ τὸ ὅτι ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἐδοθήθησεν αὐτοὺς νὰ διαθοῦν τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν. Ἀλλ' ὅταν ἐπροτίμησαν νὰ λατρεύουν τὸν Βάαλ, καὶ ἐτόλμησαν νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς θεοὺς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀνύπαρκτοι, καὶ ἐλησμόνησαν τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα συνέβησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς χάριν τῶν, καὶ ἐσκέφθησαν νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν ἐκεῖ, τότε πράγματι, μετὰ τὸν νόμον, ἡ ἐντολὴ ἐκείνη περὶ τῶν θυσιῶν ἐθεσπίσθη ὡς νόμος, ἔτσι ὥστε μὲ τὸν νοῦν τῶν, ὁ ὁποῖος εἷς τινα στιγμὴν εἶχε στραφῇ πρὸς τὴν μελέτην τῶν μὴ ὄντων, νὰ ἡμπορέσουν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς Ἐκεῖνον, ὁ Ὅποιος εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ νὰ μάθουν κατὰ πρῶτον ὄχι νὰ θυσιάσουν, ἀλλὰ νὰ ἀποστρέφουν μακρὰν τὸ πρόσωπόν των ἀπὸ τὰ εἰδῶλα, καὶ νὰ συμμορφώνωνται πρὸς ὅ,τι ὁ Θεὸς διέτασσε. Διότι ὅταν εἶπε· «Δὲν ὠμίλησα περὶ θυσιῶν, οὔτε ἔδωκα ἐντολὴν διὰ ὁλοκαυτώματα», ἀμέσως ἐπρόσθεσε· Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι

21. Ἐβρ. 10, 1' 9, 10.

ἐκεῖνο, ποὺ διέταξα αὐτοὺς, λέγων· Ὑπακούσατε εἰς τὴν φωνὴν μου, καὶ θὰ εἶμαι εἰς σᾶς Θεὸς καὶ σεῖς θὰ εἰσθε ὁ λαὸς μου, καὶ θὰ θαδίζετε εἰς πάσας τὰς ὁδοὺς, ποὺ θὰ σᾶς διατάξω»²². Ἔτσι λοιπόν, ἀφοῦ προηγουμένως καθωδηγήθησαν καὶ ἐδιδάχθησαν, ἔμαθον νὰ μὴ προσφέρουν λατρείαν εἰς κανένα ἄλλον, παρὰ μόνον εἰς τὸν Κύριον. Κατάρθωσαν νὰ μάθουν ἕως πότε θὰ διαρκέσῃ ἡ σκιά, καὶ νὰ μὴ λησμονοῦν τὸν χρόνον ποὺ ἐπλησίαζε, κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν θὰ ὤφειλε πλέον ὁ ταῦρος τῆς ἀγέλης νὰ προσφέρεται θυσία εἰς τὸν Θεόν, οὔτε ὁ κριὸς τῆς ποιμνῆς, οὔτε ὁ τράγος²³, ἀλλὰ πάντα ταῦτα θὰ ἐκπληροῦνται μὲ καθαρῶς πνευματικὸν τρόπον, καὶ μὲ σταθερὰν προσευχὴν καὶ ὀρθὴν κοινωνίαν μὲ τὸν Θεόν μὲ εὐσεβεῖς λόγους, καθὼς ψάλλει ὁ Δαβὶδ· «Εἶθε ἡ σκέψις μου νὰ εὐχαριστῇ Αὐτόν»²⁴. «Ἄς κατευθυνθῇ ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου, ἡ ὕψωσις τῶν χειρῶν μου ὡς θυσία ἑσπερινή»²⁵. Τὸ Πνεῦμα ἐπίσης ποὺ εἶναι ἐν αὐτῷ, διατάσσει, λέγων· «Πρόσφερε εἰς τὸν Θεὸν θυσίαν εὐχαριστήριον καὶ ἐκπλήρωσε τὰς εὐχὰς σου εἰς τὸν Κύριον»²⁶. «Προσφέρετε θυσίαν δικαιοσύνης, καὶ ἀναθέσατε τὰς ἐλπίδας σας εἰς τὸν Κύριον»²⁷.

5. Ὁ Σαμουὴλ, ὁ μέγας αὐτὸς ἀνὴρ, ὅχι ὀλιγώτερον φανερά ἤλεγξε τὸν Σαούλ, λέγων· «Δὲν εἶναι ὁ λόγος καλύτερος καὶ ἀπὸ κάθε δόσιν ἀγαθὴν;»²⁸. Διότι δι' αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος ἐκπληρώνει τὸν νόμον, καὶ εὐαρεστεῖ τὸν Θεόν, καθὼς λέγει· «Ἡ θυσία τῆς αἰνέσεως θὰ μὲ δοξάσῃ»²⁹. Ὁ ἄνθρωπος «ἅς μάθῃ τί σημαίνει ἔλεος θέλω καὶ ὄχι θυσίαν»³⁰, καὶ δὲν θὰ κατακρίνω τοὺς ἀντιπάλους. Τοῦτο ὁμῶς ἐπροξενοῦσεν ἀνίαν εἰς αὐτοὺς, καθ' ὅσον δὲν ἐπάσχισαν νὰ ἐννοήσουν· «διότι ἐὰν ἐ-

22. Ἱερ. 7, 23.

23. Ἑξοδ. 7, 5.

24. Ψαλμ. 103, 34.

25. Ψαλμ. 140, 2.

26. Ψαλμ. 49, 14.

27. Ψαλμ. 4, 6.

28. Σοφ. Σειρ. 18, 17.

29. Ψαλμ. 49, 23.

30. Ὡσηέ 6, 6. Ματθ. 9, 13.

γνώριζον, δὲν θὰ εἶχον σταυρώσει τὸν Κύριον τῆς δόξης»³¹. Ποῖον δὲ θὰ ἦτο τὸ τέλος των, προεῖπεν ὁ προφήτης, κραυγάζων· «Ἀλλοίμονον εἰς τὴν ψυχὴν των, διότι ἐσκέφθησαν βουλήν πονηράν, λέγοντες· ἅς δέσωμεν τὸν δίκαιον, διότι εἶναι δυσμεταχείριστος ἀπὸ ἡμᾶς»³². Τὸ τέλος τοιαύτης παραμελήσεως, ὅπως αὐτῇ, οὐδὲν ἄλλο ἢμπορεῖ νὰ εἶναι, παρὰ ἡ πλάνη, καθὼς ὁ Κύριος εἶπεν, ὅταν κατέκρινεν αὐτούς· «Πλανᾶσθε, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζετε τὰς Γραφάς»³³. Ἐπειτα ὅταν, ἀφοῦ κατεκρίθησαν, ἀντὶ νὰ ἔλθουν εἰς συναίσθησιν, ἠύθαδιασαν περισσότερον, λέγοντες· «Ἡμεῖς εἰμεθα μαθηταὶ τοῦ Μωϋσέως»³⁴, περιπεσόντες εἰς μεγαλυτέραν πλάνην μὲ ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν ἑκφρασιν, ὡσάν νὰ κατηγοροῦν τοὺς ἑαυτοὺς των. Διότι ἐάν εἶχον πιστεύσει εἰς ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου ἔλεγον ὅτι ἦσαν μαθηταί, δὲν θὰ εἶχον ἀρνηθῇ τὸν Κύριον, ὁ Ὅποιος ὠμίλησε διὰ τοῦ Μωϋσέως, ὅταν ἦτο παρών. Οὐτε ὁ εὐνοῦχος ἔκαμεν ἔτσι εἰς τὰς Πράξεις, διότι ὅταν ἤκουσε· «Ἐννοεῖς αὐτὰ πού ἀναγινώσκεις;»³⁵ δὲν ἐντράπηκε νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀγνοίαν του, καὶ ἰκέτευσε νὰ διδαχθῇ. Διὰ τοῦτο εἰς αὐτὸν πού ἔγινε φιλομαθής, ἐδόθη ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος. Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς ἐκεῖνους τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι ἐπέμεναν εἰς τὴν ἀγνοίαν των, καθὼς εἶπεν ἡ παροιμία· «Ὁ θάνατος συνήνητησεν αὐτούς, διότι ὁ ἄφρων ἀποθνήσκει ἐν ἀμαρτίαις»³⁶.

6. Ὅμοιοι πρὸς αὐτοὺς εἶναι καὶ οἱ αἵρετικοί, οἱ ὁποῖοι, ἀπὸ ἑλλειψιν ἰκανότητος ὀρθῆς κρίσεως, τολμοῦν νὰ ἐπινοοῦν ἀθεῖσμόν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, «Διότι ὁ ἄφρων εἶπεν εἰς τὴν καρδίαν του, Δὲν ὑπάρχει Θεός. Διέφθειραν ἄλλους καὶ ἔγιναν θδελυροί, ἀπὸ τὰ ἔργα των»³⁷. Ὅπως ἀκριβῶς τὰ διανοήματα τῶν ἀφρόνων, ἔτσι καὶ αἱ πράξεις τῶν αἵρετικῶν καὶ σχισματικῶν εἶναι μιαραί, καθὼς Ἐκεῖνος εἶπεν· «πῶς ἢμπορεῖτε νὰ ὁμιλήτε ἀγα-

31. Α' Κορ. 2, 8.

32. Ἡσ. 3, 9-10. Σοφ. Σολ. 2, 12.

33. Ματθ. 22, 29.

34. Ἰωάν. 9, 28, 29.

35. Πράξ. 8, 30.

36. Παρμ. 24, 8, 9. Ψαλμ. 34, 16.

37. Ψαλμ. 13, 1.

θά λόγια, ἀφοῦ εἰσθε πονηροί;»³⁸. Διότι ἦσαν κακοί, ἐπειδὴ ἐσκέπτοντο τὴν κακίαν. Ἡ πῶς ἤμποροῦν νὰ πράττουν δικαίας πράξεις ἐκεῖνοι, ποὺ ὁ νοὺς των, σχεδιάζει τὸν δόλον; Ἡ πῶς θὰ ἀγαπήσῃ ἐκεῖνος, ποὺ ἐτοιμάζεται ἐκ τῶν προτέρων νὰ μισῇ; Πῶς θὰ εἶναι εὐσπλαγχνός ἐκεῖνος, ποὺ κάμπτεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην εἰς τὸ χρῆμα; Πῶς ἠμπορεῖ νὰ μείνῃ ἀγνός ἐκεῖνος, ποὺ βλέπει γυναικὰ μετὰ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἁμαρτήσῃ μαζί της; «Διότι ἀπὸ τὴν καρδίαν προέρχονται αἱ πονηραὶ σκέψεις, αἱ μοιχεῖαι, αἱ πορνεῖαι, οἱ φόνοι»³⁹. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν ὁ ἄφρων ναυαγεῖ, καθὼς ἀπὸ τὰ κύματα τῆς θαλάσσης, παραπλανᾶται καὶ διαφθείρεται ἀπὸ τὰς σαρκικὰς ἡδονὰς του, διότι τοῦτο ὑπάρχει γεγραμμένον· «Πολὺ θασσάνίζεται ἡ σάρκα τῶν ἀφρόνων»⁴⁰. Ἐνῶ ἐκεῖνος, ποὺ συναναστρέφεται τοὺς ἄφρονες, κλυδωνίζεται ἀπὸ τὴν θύελλαν καὶ χάνεται, καθὼς λέγει ὁ Σολομών εἰς τὰς Παροιμίας· «Ὁ ἀνόητος καὶ ὁ μὴ ἔχων φρόνησιν θὰ ἀπολεσθῶν, καὶ θὰ ἐγκαταλείψουν εἰς ξένους τὸν πλοῦτόν των»⁴¹. Ἡδὴ πάσχουν ταῦτα, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει μετὰ τῶν ὑγιῆς νοῦς διὰ νὰ ὁδηγῇ αὐτοὺς. Διότι ὅπου ὑπάρχει ὀξεῖα ἀντίληψις, ἐκεῖ ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ Ὁδηγὸς τῶν ψυχῶν, εἶναι μετὰ τὸ πλοῖον, «διότι αὐτὸς ποὺ ἔχει ὀρθὴν νόησιν θὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἱκανότητα νὰ κυβερνᾷ»⁴², ἐκεῖνοι ὁμῶς ποὺ στεροῦνται τῆς ἱκανότητος ταύτης πίπτουν ὡσὰν τὰ φύλλα. Ποῖος δὲ ἔχει τόσον πλήρως πλανηθῇ, καθὼς ὁ Ὑμέναιος καὶ ὁ Φιλητός, οἱ ὁποῖοι ἐπρέσθευον ἐσφαλμένως δοξασίας περὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ περὶ τῆς πίστεως εἰς αὐτήν, ποὺ νὰ μὴ ἐναυάγησε; Καὶ ὁ Ἰούδας, ἐπειδὴ ἦτο προδότης, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν Ὁδηγόν, καὶ ἀπωλέσθη μαζί με τοὺς Ἰουδαίους. Ἀλλ' οἱ μαθηταί, ἐπειδὴ ἦσαν σοφοί, καὶ διὰ τοῦτο παρέμειναν μετὰ τὸν Κύριον, καίτοι ἡ θάλασσα ἦτο ταραγμένη, καὶ τὸ πλοῖον ἐκαλύπτετο ἀπὸ τὰ κύματα, ἐπειδὴ ἦτο τρικυμία καὶ ὁ ἄνεμος ἀντίθετος, ἐν τούτοις δὲν ἐναυάγησαν. Διότι ἐξύπνησαν τὸν

38. Ματθ. 12, 34.

39. Ματθ. 15, 19.

40. Παρμ. 18, 10.

41. Ὁχι Παρμ., ἀλλὰ Ψαλμ. 48, 11.

42. Παρμ. 1, 5.

Κύριον, πού συνέπλεε μαζί των⁴³, καὶ ἀμέσως, μετὰ τὴν προσταγὴν τοῦ Κυρίου, ἡ θάλασσα ἐγαλήνευσε, καὶ ἐσώθησαν. "Ετσι ἔγιναν κήρυκες καὶ διδάσκαλοι συγχρόνως, διηγούμενοι τὰ θαύματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ διδάσκοντες ἐπίσης ἡμᾶς νὰ μιμηθῶμεν τὸ παράδειγμά των. Ταῦτα ἐγράφησαν πρὸς χάριν ἡμῶν καὶ πρὸς ὠφελειάν μας, οὕτως ὥστε διὰ τῶν σημείων τούτων νὰ θεοβιωθῶμεν καὶ ὁμολογῶμεν τὸν Κύριον, πού εἰργάσθη αὐτά.

7. Διὰ τοῦτο, μὲ τὴν πίστιν τῶν μαθητῶν, ἃς διατηρῶμεν συχνὴν κοινωνίαν μὲ τὸν Διδάσκαλόν μας. Διότι ὁ κόσμος εἶναι ὅπως ἡ θάλασσα δι' ἡμᾶς, ἀδελφοί μου, περὶ τοῦ ὁποίου εἶναι γραμμένον· «Αὕτῃ ἐδῶ εἶναι ἡ μεγάλη καὶ πλατεῖα θάλασσα» ἐκεῖ πλοῖα ταξιδεύουν, καὶ ὁ δράκων Λευιάθαν, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησες διὰ νὰ παίξῃ ἐντὸς αὐτῆς⁴⁴. Ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν θάλασσαν πλέομεν, ὡς νὰ βοηθούμεθα ἀπὸ τὸν ἄνεμον, διὰ μέσου τῆς βουλήσεώς μας, διότι ὁ καθεὶς ἐξ ἡμῶν κατευθύνει τὴν πορείαν του κατὰ τὸ θέλημά του, καὶ εἴτε μὲ τὴν πλοηγίαν τοῦ Λόγου, εἰσέρχεται εἰς ἀναπαύσεως λιμένα, εἴτε κυβερνῶμενος ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας του καταλήγει εἰς ναυάγιον, καὶ ἐκτίθεται εἰς τὸν κίνδυνον νὰ καταποντισθῇ ἀπὸ τὴν θύελλαν. Διότι καθὼς εἰς τὸν ὠκεανὸν συμβαίνουν τρικυμῖαι καὶ κύματα, ἔτσι καὶ εἰς τὸν κόσμον συμβαίνουν πολλαὶ θλίψεις καὶ δοκιμασίαι. Διὰ τοῦτο οἱ ἄπιστοι, «ὅταν ἔλθουν αἱ θλίψεις καὶ οἱ διωγμοὶ ἀμέσως κλονίζονται»⁴⁵, καθὼς εἶπεν ὁ Κύριος. Διότι ὅταν κάποιος δὲν εἶναι στερεωμένος εἰς τὴν πίστιν, καὶ τὰ ἐνδιαφέροντά του περιορίζονται εἰς τὰ πρόσκαιρα πράγματα, δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὰς δυσκολίας, πού ἔχουν αἰτίαν τὰς θλίψεις. Ἀλλὰ καθὼς ἡ οἰκία ἐκείνη, πού ἐκτίσθη ἐπάνω εἰς τὴν ἄμμοον ἀπὸ τὸν ἀνόητον ἄνθρωπον, ἔτσι καὶ αὐτός, ἐπειδὴ στερεῖται λογικῆς⁴⁶, εὐθύς ὡς ἔλθουν οἱ πειρασμοί, πίπτει ὡσάν νὰ παρεσύρθη ἀπὸ σφοδρὸν ἄνεμον. Οἱ ἅγιοι δ-

43. Μάρκ. 4, 37-41.

44. Ψαλμ. 103, 25, 26.

45. Μάρκ. 4, 17.

46. Λουκ. 6, 49.

μως, ἐπειδὴ ἔχουν γυμνασμένας ὅλας τὰς αἰσθήσεις των εἰς τὴν αὐτοκυριαρχίαν⁴⁷, καὶ εἶναι ἰσχυροὶ εἰς τὴν πίστιν, καὶ εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ λόγου, δὲν λιποψυχοῦν ἐμπρὸς εἰς τὰς δοκιμασίας, ἀλλὰ, καίτοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἀντιμετωπίζουν περιστάσεις μεγαλυτέρων δοκιμασιῶν, ἐν τούτοις συνεχίζουν νὰ εἶναι πιστοί, καὶ ἐλπίζοντες εἰς τὸν Κύριον, πού εἶναι μαζί των, σώζονται. "Ετσι, πορευόμενοι διὰ μέσου πυρὸς καὶ ὕδατος, εὐρίσκουν ἀνακούφισιν, καὶ τελοῦν δεόντως τὴν ἑορτὴν, ἀναπέμποντες προσευχὰς καὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν, ὁ Ὅποῖος ἐλύτρωσεν αὐτούς. Διότι εἴτε ὅταν πειράζονται, εἶναι γνωστοί, ὅπως ὁ Ἀβραάμ, εἴτε ὅταν πάσχουν ἐπαινοῦνται, ὅπως ὁ Ἰώθ, εἴτε ὅταν καταπιέζονται καὶ δολίως πειράζονται, καθὼς ὁ Ἰωσήφ, ὑπομένουν καρτερικῶς, εἴτε ὅταν διώκονται, δὲν καταβάλλονται· ἀλλὰ καθὼς εἶναι γραμμένον, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, «ὑπερπηδοῦν τὸ τεῖχος»⁴⁸ τῆς ἀδικίας, τὸ ὁποῖον διαιρεῖ καὶ χωρίζει μεταξύ των τοὺς ἀδελφούς, καὶ ἀπομακρύνει αὐτούς ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ μακάριος Παῦλος, ὅταν ἐκαυχᾶτο διὰ τὰς ἀδυναμίας του, διὰ τοὺς ὀνειδισμοὺς πού ὑπέφερε, διὰ τὰς ἐλλείψεις του, διὰ τοὺς διωγμούς, πού ὑφίστατο, καὶ διὰ τὰς θλίψεις πού ἔπασχε διὰ τὸν Χριστόν, ἔχαιρε, καὶ ἐπιθυμοῦσε ὅπως ὅλοι ἡμεῖς χαίρωμεν, λέγων· «Χαίρετε πάντοτε, εὐχαριστεῖτε διὰ τὸ κάθε τι»⁴⁹.

8. Διότι τί εἶναι ἐκεῖνο, πού ἀρμόζει διὰ τὴν ἑορτὴν τόσον, ὅσον ἡ ἐπιστροφή ἀπὸ τὴν ἀδικίαν, καὶ ἡ καθαρὰ μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνία, καὶ ἡ ἀδιάλειπτος προσευχὴ πρὸς τὸν Θεόν, μετ' εὐχαριστίας; Διὰ τοῦτο, ἀδελφοί μου, μὲ τὴν προσδοκίαν νὰ πανηγυρίσωμεν τὴν αἰωνίαν χαρὰν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἅς ἑορτάσωμεν καὶ ἐδῶ τὴν ἑορτὴν, πάντοτε χαίροντες, ἀδιαλείπτως προσευχόμενοι, καὶ εὐχαριστοῦντες διὰ τὸ κάθε τι τὸν Κύριον. Εὐχαριστῶ τὸν Θεόν, διὰ τὰ ἄλλα ἐκεῖνα θαύματα, τὰ ὁποῖα ἐπετέλεσε, καὶ διὰ τὰς πολλὰς δωρεάς, τὰς ὁποῖ-

47. Ἑβρ. 5, 14.

48. Ψαλμ. 18, 30.

49. Α' Θεσ. 5, 18.

ας ἤδη ἀπένειμεν εἰς ἡμᾶς, κατὰ τὸ ὅτι ἂν καὶ μεγάλως ἐπαίδευσεν ἡμᾶς, δὲν παρέδωκεν ἡμᾶς εἰς θάνατον, ἀλλ' ὠδήγησεν ἀπὸ μακρυνὴν χώραν, τοῦτ' αὐτὸ ἀπὸ τὰ πέ-
ρατα τῆς οἰκουμένης, καὶ ἤνωσε πάλιν ἡμᾶς μαζί σας. Εἶχον διαρκῶς εἰς τὴν μνήμην μου, καθ' ὃν χρόνον ἐτέ-
λουν τὴν ἑορτὴν, νὰ σᾶς εἰδοποιήσω περὶ τῆς ἑορτῆς
τοῦ Πάσχα, ὥστε ἔτσι νὰ ἀναβῶμεν, τρόπον τινὰ εἰς τὴν
Ἱερουσαλὴμ, καὶ νὰ φάγωμεν τὸ Πάσχα, ὄχι χωριστά,
ἀλλ' ὥσάν εἰς μίαν οἰκίαν⁵⁰. ὅς μὴ ὑποτιμῶμεν, ὡς μου-
σκεμένοι εἰς τὰ νερά, τὴν δύναμιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ,
οὔτε, ὥσάν νὰ ἔχωμεν ἀνατρέψη τὰς θάσεις του, νὰ κα-
ταστρέφωμεν τὰς ἐντολάς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἄλλ' ὥσάν
ἄνθρωποι ποὺ ἐδοκιμάσθημεν εἰς τὸ πῦρ, μὲ πικρίαν,
διάπυροι εἰς τὸ πνεῦμα, εἰς τὰς νηστείας καὶ τὰς ἀγρυ-
πνίας, μὲ ἐδαφιαίας μετανοίας, ὅς ἑορτάσωμεν μὲ με-
τάνοιαν καὶ εὐχαριστίαν.

9. Ἀρχίζομεν τὴν νηστείαν τῶν τεσσαράκοντα ἡμε-
ρῶν τὴν ἕκτην ἡμέραν τοῦ μηνὸς Φαμενώθ (Μαρτίου
2), καὶ ἀφοῦ διέλθωμεν αὐτὴν καθὼς πρέπει μὲ νηστεί-
ας καὶ προσευχάς, θὰ ἡμπορέσωμεν νὰ φθάσωμεν εἰς
τὴν ἀγίαν ἡμέραν. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ ἀμελεῖ νὰ τηρῇ
τὴν νηστείαν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ὡς ἐκεῖνος,
ποὺ ἀλογίστως καὶ ἀσεβῶς πατεῖ ἐπάνω εἰς τὰ ἅγια,
δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἑορτάσῃ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα. Πέραν
τούτου, ὅς ἐνθυμούμεθα ἀλλήλους, καὶ ὅς παρακινου-
μεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον νὰ μὴ εἶναι ἀμελής, καὶ μάλιστα
νὰ νηστεύσωμεν ὑποχρεωτικῶς τὰς ἡμέρας ἐκείνας, οὔ-
τως ὥστε αἱ νηστεῖαι νὰ ὑποδέχωνται ἡμᾶς διαδοχικῶς,
καὶ νὰ φέρωμεν εἰς καλὸν τέλος τὴν ἑορτὴν.

10. Ἡ νηστεία λοιπὸν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν
ἀρχίζει, ὡς ἤδη εἶπον, τὴν ἕκτην τοῦ Φαμενώθ (Μαρτί-
ου 2), καὶ ἡ μεγάλη ἐβδομάς τοῦ Πάσχα τὴν ἐνδεκάτην
τοῦ Φαρμουθι (Ἀπριλίου 6). Καὶ ὅς ἀναπαυθῶμεν ἀπὸ
τὴν νηστείαν τὴν δεκάτην ἕκτην αὐτοῦ (Ἀπριλίου 11),
τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, ἀργὰ τὴν ἑσπέραν. Ἄς ἑορτάσω-
μεν τὴν ἑορτὴν, ὅταν τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐβδομά-

50. Ἐξῆδ. 12, 9, 46.

δος, κατὰ τὸν ὄρθρον τῆς δεκάτης ἑβδόμης τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Φαρμουθι (Ἀπριλίου 12). Τότε ἅς προσθέσωμεν, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, τὰς ἑπτὰ ἀγίας ἑβδομάδας τῆς Ἰεντηκοστῆς, μετὰ χαρᾶς δοξολογοῦντες τὸν Θεόν, διότι διὰ τούτων ἔκαμε γνωστὸν εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν προτέρων, τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἀτελεύτητον ἀνάπαυσιν, ποῦ ἔχει προετοιμασθῇ δι' ἡμᾶς εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ δι' ἐκείνους, ποῦ πιστεύουν ἀληθῶς εἰς τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν, διὰ τοῦ Ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ Ὁποίου ἅς εἶναι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος πρὸς τὸν Πατέρα μαζί με τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἀσπασθῆτε ἀλλήλους με φίλημα ἁγίον. Ἀσπάζονται ὑμᾶς ὅλοι οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοί.

Ἐσκέφθην ἐπίσης ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ σᾶς πληροφορήσω περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως Ἐπισκόπων, ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν εἰς τὰς θέσεις τῶν μακαρίων συλλειτουργῶν ἡμῶν ὥστε νὰ γνωρίζετε πρὸς ποίους νὰ γράφετε καὶ ἀπὸ ποίους νὰ λαμβάνετε ἐπιστολάς. Εἰς τὴν Συένην, λοιπόν, ὁ Νειλάμμων, ἀντὶ τοῦ Νειλάμμωνος (τοῦ ἰδίου ὀνόματος). Εἰς τὴν Λατόπολιν ὁ Μάσις, ἀντὶ τοῦ Ἀμμωνίου. Εἰς Κόπτον ὁ Ψενόσιρις, ἀντὶ τοῦ Θεοδώρου. Εἰς Πανόπολιν, ἐπειδὴ ὁ Ἀρτέμιος ἐπιθυμοῦσε τοῦτο λόγω τῆς προκεχωρημένης ἡλικίας του, καὶ τῆς ἀσθενείας τοῦ σώματος, ἐτοποθετήθη ὁ Ἀρειὸς ὡς βοηθὸς αὐτοῦ. Εἰς Ὑψέλην ὁ Ἀρσένιος, ἀφοῦ συνεφιλιώθη μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς Λυκόπολιν ὁ Εὐδαίμων εἰς τὴν θέσιν τοῦ Πλουσιανοῦ. Εἰς Ἀντινοόπολιν ὁ Ἀρείων, ἀντὶ τοῦ Ἀμμωνίου καὶ τοῦ Τυράννου. Εἰς Ὁξύρυγχον ὁ Θεόδωρος, ἀντὶ τοῦ Πελαγίου. Εἰς Νειλόπολιν, ἀντὶ τοῦ Θέωνος, ὁ Ἀματός καὶ ὁ Ἰσαάκ, οἱ ὅποιοι συνεφιλιώθησαν μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς Ἀρσενόιτην ὁ Ἀνδρέας ἀντὶ τοῦ Σιλθανοῦ. Εἰς Προσόπιτιν ὁ Τριάδελφος ἀντὶ τοῦ Σεραπάμμονος. Εἰς Διόσφακον, ἐπὶ τῆς πλευρᾶς πρὸς τὸν ποταμόν, ὁ Θεόδωρος, ἀντὶ τοῦ Σεραπάμμονος. Εἰς Σαΐτην, ὁ Παφνούτιος, ἀντὶ τοῦ Νεμεσίου. Εἰς Κούζαν ὁ Θεόδωρος, ἀντὶ τοῦ Ἀνουβίωνος, καὶ μετ' αὐτοῦ εἶναι καὶ ὁ Ἰσίδωρος, ὁ ὁποῖος συνεφιλιώθη μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς Σεθροῖτιν ὁ Ὠρίων, ἀντὶ τοῦ Ποτάμμονος. Εἰς Κλύσμα ὁ Τιθονᾶς, ἀντὶ τοῦ Ἰακώθου,

καὶ εἶναι μαζί του ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος συνεφιλιώθη μετὴν Ἑκκλησίαν.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 20ῃ

(Πάσχα 348)

1. Καὶ τώρα, ἀδελφοί μου, ἅς ἐορτάσωμεν τὴν ἐορτήν, διότι καθὼς ὁ Κύριος ἡμῶν ἔδωκε τότε ἀναγγελίαν πρὸς τοὺς μαθητάς Του, ἔτσι ὁ ἴδιος τώρα ἀναγγέλλει εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι «ὕστερον ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας εἶναι Πάσχα»¹, κατὰ τὸ ὁποῖον οἱ Ἰουδαῖοι ἐπρόδωσαν πράγματι τὸν Κύριον, ἀλλ' ἡμεῖς ἐορτάζομεν τὸν θάνατον αὐτοῦ ὡς ἐορτήν, χαίροντες ἐπειδὴ τότε ἐτύχομεν ἀναπαύσεως ἀπὸ τὰς θλίψεις μας. Εἴμεθα πρόθυμοι νὰ συναχθῶμεν ὅλοι μαζί, διότι εἴχομεν διασκορπισθῇ εἰς τὸ παρελθόν καὶ εἴμεθα χαμένοι καὶ εὐρέθημεν. Εἴμεθα μακράν, καὶ ὠδηγήθημεν πλησίον, εἴμεθα ξένοι, καὶ ἐγίναμεν ἰδικοί Του, πού ἔπαθε δι' ἡμᾶς καὶ ἐκαρφώθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ὁ Ὅποῖος ἔφερε τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης², καὶ ἔπαθε δι' ἡμᾶς, διὰ νὰ ἐκδιώξῃ μακράν ἀπὸ ὅλους μας πᾶσαν ὀδύνην, λύπην καὶ στεναγμόν. Ὅταν ἡμεῖς διψῶμεν, Ὁ κεῖνος θεραπεύει τὴν δίψαν μας κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς, ἱστάμενος καὶ φωνάζων· «Ἐάν κάποιος διψᾷ, ἅς ἔλθῃ πρὸς Ἐμέ καὶ ἅς πίῃ»³, ὡς ὁ Δαβὶδ ἔψαλλε· «Θεέ μου, Θεέ μου, Σὲ ἀναζητῶ πολὺ πρῶτ' ἢ ψυχὴ μου διψᾷ διὰ Σέ· πολλάκις Σὲ ἐπόθησεν ἡ σὰρξ μου καὶ ἡ ψυχὴ μου εἰς τὴν ἔρημον γῆν, πού εἶναι ἄβατος καὶ ἀνυδρος, ἔτσι μὲ εἶδες εἰς τὸ ἁγιαστήριον»⁴. Καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέγει· «Ἀπὸ τὴν νύκτα πρὸ τῆς αὐγῆς ἀγρυπνεῖ τὸ πνεῦμά μου καὶ Σὲ ζητεῖ, ὦ Θεέ, διότι τὰ προστάγματά σου εἶναι φῶς»⁵. Καὶ κάποιος ἄλλος λέγει· «Ἡ ψυχὴ πολὺ ὑποφέρει ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν διὰ τὰς κρίσεις σου κατὰ πάντα χρόνον». Καὶ πάλιν λέγει· «Ὅτι ἡλπι-

1. Ματθ. 26, 2.

2. Ἡσ. 53, 4.

3. Ἰωάν. 7, 37.

4. Ψαλμ. 62, 2 - 3.

5. Ἡσ. 26, 9.

σα εἰς τὰς κρίσεις σου, καὶ θὰ φυλάξω τὸν νόμον σου πάντοτε»⁶.

Ἄλλος βοᾷ μὲ τόλμην, λέγων· «Ὁ ὀφθαλμός μου εἶναι πάντοτε ἐστραμμένος πρὸς τὸν Κύριον»⁷, καὶ ἕτερος μαζὶ μὲ αὐτόν, λέγει· «Ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου εἶναι διὰ παντός ἐνώπιόν σου»⁸. Ὁ δὲ Παῦλος συμβουλεύει περαιτέρω· «Νὰ εὐχαριστῆτε πάντοτε, νὰ προσεύχεσθε ἀδιαλείπτως»⁹. Ἐκεῖνοι, πού εἶναι ἔτσι συνεχῶς ἀπησχολημένοι, διακονοῦν ὀλοπρόθυμοι τὸν Κύριον καὶ λέγουν· «Ἄς σπεύσωμεν νὰ γνωρίσωμεν τὸν Κύριον· θὰ εὐρώμεν αὐτόν ἔτοιμον ὡσάν τὴν αὐγὴν, καὶ θὰ ἔλθῃ πρὸς ἡμᾶς ὡς ἡ πρωΐμος καὶ ὄψιμος θροχὴ ἐπὶ τῆς γῆς»¹⁰. Διότι Οὗτος ὄχι μόνον χορταίνει αὐτοὺς τὴν πρωΐαν· οὔτε παρέχει εἰς αὐτοὺς τόσον μόνον, ὅσον διὰ νὰ πίνουν, καθὼς ζητοῦν, ἀλλὰ δίδει εἰς αὐτοὺς ἀφθόνως, σύμφωνα πρὸς τὴν ἀπειρον ἀγαθότητά Του, χορηγῶν εἰς αὐτοὺς πάντοτε τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Καὶ ποῖον εἶναι ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον διψοῦν, προσθέτει ἀμέσως, λέγων· «Ἐκεῖνος, πού πιστεύει εἰς Ἐμέ»¹¹. Διότι, «ὅπως τὸ ψυχρὸν ὕδωρ εἶναι εὐχάριστον διὰ τὸν ἄνθρωπον, πού διψᾷ»¹², σύμφωνα μὲ τὴν παροιμίαν, ἔτσι εἰς ἐκείνους πού πιστεύουν εἰς τὸν Κύριον, ἡ ἔλευσις τοῦ Πνεύματος εἶναι εὐχαριστοτέρα ἀπὸ ὅλα τὰ ἀναψυκτικὰ καὶ τὰς τέρψεις.

2. Ἀρμόζει λοιπὸν εἰς ἡμᾶς κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς τοῦ Πάσχα, νὰ ἐξυπνώμεν ἐνωρὶς μὲ τοὺς ἀγίους, καὶ νὰ πλησιάζωμεν ὀλοψύχως τὸν Κύριον, μὲ καθαρότητα σώματος, μὲ ἐξομολόγησιν καὶ εὐσεβῆ πίστιν εἰς αὐτόν, οὕτως ὥστε ὅταν ἐδῶ θὰ ἔχωμεν πρῶτον πίνει, καὶ χορτάσει μὲ ἐκεῖνα τὰ θεῖα νερά, πού πηγάζουν ἀπὸ Ἐκεῖνον, καταξιωθῶμεν νὰ καθίσωμεν εἰς τὴν τράπεζαν μὲ τοὺς ἀγίους εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ μετὰσχῶμεν εἰς τὴν μο-

6. Ψαλμ. 118, 20, 43-44.

7. Ψαλμ. 24, 15.

8. Ψαλμ. 18, 15.

9. Α' Θεσ. 5, 17.

10. Ὡσηέ 6, 3.

11. Ἰω. 7, 38.

12. Παρμ. 25, 25.

ναδικήν φωνήν χαράς πού εἶναι ἐκεῖ. Οἱ ἁμαρτωλοὶ ὁμῶς, ἐπειδὴ αὕτη προξενεῖ εἰς αὐτοὺς ἀνίαν, ἀποπέμπονται μακρὰν ἀπὸ αὐτῇ, καὶ ἀκούουν τοὺς λόγους· «Φίλε, πῶς ἐμῇκες ἐδῶ χωρὶς νὰ ἔχῃς ἔνδυμα γάμου»¹³; Οἱ ἁμαρτωλοὶ διψοῦν πράγματι, ὅχι ὁμῶς διὰ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος· ἀλλ' ἐπειδὴ φλέγονται ἀπὸ κακοήθεις ὀρέξεις πυρπολοῦνται ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας, καθὼς ἡ παροιμία λέγει· «Ὁ ἀσεβὴς ἐπιθυμεῖ ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπιθυμίας κακὰς»¹⁴, καὶ ὁ Προφήτης βοᾷ ἐναντίον των, λέγων· «Ἀλλοίμονον εἰς ἐκείνους, πού ἐξυπνοῦν λίαν ἐνωρὶς διὰ νὰ ἀναζητήσουν δυνατὸν ποτὸν· οἱ ὅποιοι συνεχίζουν μέχρι τὴν ἐσπέραν, διότι ὁ οἶνος θὰ ὑπερφλογίσῃ αὐτούς»¹⁵. Καὶ ἐπειδὴ οὗτοι ἀποκτηνώνονται εἰς τὴν ἀκολασίαν, τολμοῦν νὰ διψοῦν διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἄλλων. Ἀφοῦ πρῶτον μεθυσθοῦν μὲ τὰ νερά τῆς ψευδολογίας καὶ τῆς ἀπιστίας ἐκσκοπῶν ἐπάνω των ἐκεῖνα τὰ κακὰ, περὶ τῶν ὁποίων εἶπεν ὁ Προφήτης· «Τὸ τραῦμά μου εἶναι ἀθεράπευτον, ἀπὸ ποῦ θὰ θεραπευθῶ; ἔγινε δι' ἐμὲ ὥσάν ψευδὲς ὕδωρ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀναξιόπιστον»¹⁶. Δεύτερον, ἐνῶ πίνουν μὲ τοὺς συντρόφους των, παραπλανοῦν καὶ ταράσσουν τοὺς τιμίους ἀνθρώπους, καὶ ἐκτρέπουν ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν τοὺς ἀπλοϊκοὺς. Καὶ τί φωνάζει; «Ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον πού ποτίζει τὸν πλησίον του μὲ οἶνοπνευματώδη μὲ δολίαν πρόθεσιν, καὶ μεθύει αὐτόν, διὰ νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸ σπήλαιόν (διαμονήν) του»¹⁷. Ἐκεῖνοι ὁμῶς πού ὑποκρίνονται καὶ ὑποκλέπτουν τὴν ἀλήθειαν, ψυχραίνουν τὰς καρδίας των. Ἀφοῦ πρῶτον μεθύσουν μὲ αὐτά, προχωροῦν εἰς τὸ νὰ εἶπουν ἐκεῖνα, πού ἡ πόρνη λέγει εἰς τὰς Παροιμίας· «Γευθῆτε μὲ ἡδονὴν ἀπὸ τοὺς κρυφοὺς ἄρτους, καὶ ἀπὸ τὸ γλυκὺ κλοπιμαῖον ὕδωρ»¹⁸, ἢ ὁποῖα ἐπαινεῖ τὸν ἑαυτὸν τῆς εἰς τὰς πύλας τῆς πόλεως, καὶ κάμνει χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου εἰς τὰς πλατείας λεωφόρους, κηρύττουσα ἐπάνω εἰς ὕψη-

13. Ματθ. 22, 12.

14. Παρμ. 21, 26.

15. Ἡσ. 5, 11.

16. Ἱερ. 15, 18.

17. Ἀβθ. 2, 15.

18. Παρμ. 9, 17.

λά τείχη. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον προτρέπονται νὰ «γευθοῦν μέ ἡδονήν», ἐπειδὴ, ἐνῶ ἔχουν ἐλευθερίαν ἐκλογῆς μεταξὺ πίστεως καὶ ἡδονῶν, ὑποκλέπτουν τὴν γλυκύτητα τῆς ἀληθείας, καὶ μεταμφιέζονται τὰ ἰδικὰ των πικρὰ ὕδατα, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν καταδίκην τῆς κακίας των, ἡ ὁποία θὰ εἶναι ταχεῖα καὶ φανερά. "Ενεκα τούτου, ὁ λύκος φορεῖ τὸ δέρμα τοῦ προβάτου, τὰ μνηματὰ ἀπατοῦν μέ τὸ ἀσπρισμένον ἐξωτερικόν των¹⁹. 'Ο δὲ Σατανᾶς²⁰

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΔΙΑΣΩΘΕΝΤΑ ΕΞ ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

'Εκ τῆς 22ας ἐορταστικῆς 'Επιστολῆς¹
(Πάσχα 350)

'Ο Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος ἀνέλαθε νὰ ὑποστῇ τὸν θάνατον ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἠπλώσε τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὄχι πρὸς κάπου εἰς τὴν γῆν κάτω, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν ἀέρα, ἵνα γίνῃ φανερόν ὅτι ἡ σωτηρία ποὺ συνετελέσθη διὰ τοῦ σταυροῦ ἐγίνε δι' ὅλους τοὺς πανταχοῦ γῆς οἰκοῦντας ἀνθρώπους, καὶ ἵνα τὸν μὲν διάβολον, ποὺ δρᾷ εἰς τὸν ἀέρα, καταργήσῃ, τὴν δὲ ἄνοδον ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐγκαινιάσῃ καὶ καταςτήσῃ αὐτὴν ἐλευθέραν.

'Εκ τῆς 24ης ἐορταστικῆς 'Επιστολῆς².
(Πάσχα 352)

Καὶ τότε μὲν ὅταν ἐξήρχοντο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ

19. Ματθ. 7, 15.

20. Τὸ Συριακόν χειρόγραφον εἶναι ἀτελές, καὶ διακόπτεται ἐδῶ. 'Εν συνεχείᾳ παρατίθενται τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματα ἐκ τῶν μὴ περισωθεισῶν ἐφεξῆς 'Εορταστικῶν 'Επιστολῶν τοῦ Ἀθανασίου ἐκ διαφόρων πηγῶν, ὧν γίνεται μνεία εἰς τὰς οἰκείας θέσεις.

1 καὶ 2. Ἀμφότερα τὰ ἀνωτέρω ἀποσπάσματα ἐσώθησαν εἰς ἔργον τοῦ Κοσμᾶ Ἰνδικοπλεύστου.

ἐπερνοῦσαν διὰ τῆς θαλάσσης, οἱ ἐχθροὶ τῶν κατεπον-
τίσθησαν καὶ ἔγιναν θέμα κοινῆς ὁμιλίας. Τώρα δὲ ποὺ
ἡμεῖς διαπεραιούμεθα ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν, ὁ
Σατανᾶς εὐθὺς καταπίπτει ὡς ἀστραπὴ ἀπὸ τοὺς οὐ-
ρανούς³.

Ἐκ τῆς 27ης ἐορταστικῆς Ἐπιστολῆς
(Πάσχα 353)

Ἐκ τῆς εἰκοστῆς ἐβδόμης ἐορταστικῆς Ἐπιστολῆς
τοῦ Ἀθανασίου, Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ Ὁμο-
λογητοῦ, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ εἶναι· «Πάλιν ἡ εὐκαιρία
τῆς ἡμέρας τοῦ ζῶντος Πάσχα»⁴.

Διότι ποῖος ἄλλος εἶναι ἡ χαρὰ καὶ ἡ καύχησις ἡ-
μῶν, παρὰ μόνον ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
στός, ὁ ὁποῖος ἔπαθε δι' ἡμᾶς καὶ δι' Ἐαυτοῦ ἔκαμε
γνωστὸν εἰς ἡμᾶς τὸν Πατέρα; Διότι Αὐτὸς οὐδεὶς ἄλ-
λος εἶναι, παρὰ μόνον Ἐκεῖνος, ὁ Ὁποῖος κατὰ τοὺς
ἀρχαίους χρόνους ὠμίλησεν εἰς τοὺς Προφῆτας· τώρα
ὁμῶς ὁμιλεῖ εἰς κάθε ἄνθρωπον, λέγων· «Ἐγὼ εἶμαι, ὁ
ὁμιλῶν εἰς σέ»⁵. Ἀκριβῶς πολὺ ὀρθῶς λέγεται ὁ λό-
γος οὗτος, διότι Οὗτος δὲν ὁμιλεῖ τὴν μίαν φορὰν καὶ
τὴν ἄλλην σιωπᾷ, ἀλλὰ συνεχῶς καὶ πάντοτε ἐξ ἀρχῆς
ἀδιαλείπτως ἀφυπνίζει κάθε ἄνθρωπον καὶ ὁμιλεῖ εἰς
πάντα ἄνθρωπον εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ.

Ἐκ τῆς 28ης ἐορταστικῆς Ἐπιστολῆς⁶
(Πάσχα 356)

... Ἵνα, καθ' ὃν χρόνον προσφέρει τὸν Ἐαυτὸν τοῦ
Θυσίαν ὑπὲρ ὅλων ἡμῶν, ἡμεῖς, διατρεφόμενοι μὲ τοὺς

3. Πρβλ. Λουκ. 10, 18.

4. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο, ὡς καὶ τὰ τοιαῦτα ἐκ τῶν 29ης καὶ 44ης
Ἐπιστολῶν, προέρχονται ἀπὸ Συριακὰς μεταφράσεις, ὡς παρατίθεν-
ται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Σευήρου εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ
κατὰ Ἰωάννου Γραμματικοῦ, περιεχομένου εἰς Συριακὴν συλλογὴν,
ἀποκειμένην εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον. (βλ. THE NICENE AND
POST-NICENE FATHERS, Τόμ. 4, σελ. 550, σημ. 1).

5. Ἰω. 4, 24.

6. Ἀπὸ ἔργον Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου.

λόγους τῆς ἀληθείας, καὶ μετέχοντες τῆς ζωῆς διδασκαλίας Αὐτοῦ, δυνηθῶμεν νὰ λάθωμεν μαζὶ μὲ τοὺς ἁγίους τὴν χαρὰν τῶν Οὐρανῶν. Διότι ἐκεῖ, ὅπως ἐκάλεσε τοὺς μαθητάς εἰς τὸ ὑπερῶν, ἔτσι ὁ Λόγος προσκαλεῖ ἡμᾶς μαζὶ μὲ αὐτοὺς εἰς τὸ θεῖον καὶ ἀφθαρτον συμπόσιον· διότι ἐδῶ μὲν ἔπαθε δι' ἡμᾶς, ἐκεῖ δέ, ἐτοιμάζει τὰς οὐρανίους σκηνάς δι' ἐκείνους, ποὺ μὲ πολλὴν προθυμίαν ἀποδέχονται τὰς προσκλήσεις, καὶ ἀκολουθοῦν αὐτὸν μὲ ἀδιάπτωτον ζῆλον, καί, ἀφορῶντες εἰς τὸν σκοπὸν, προσμένουν τὸ θραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως αὐτῶν, ὅπου δι' ἐκείνους ποὺ προσέρχονται εἰς τὸ συμπόσιον, καὶ ἀγωνίζονται ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ ἐμποδίζουν αὐτούς, ἀπόκειται ὁ στέφανος καὶ ἡ ἀφθαρτος χαρὰ. Διότι ἂν καί, κατ' ἀνθρώπον ὁμιλοῦντες, ὁ κόπος δι' ἓνα τέτοιον ταξίδιον εἶναι μεγάλος, ἐν τούτοις ὁ Ἰδιος ὁ Σωτὴρ ἔχει κάμει τοῦτο εὐκολον καὶ εὐχάριστον.

Ἔτερον ἀπόσπασμα ἐκ τῆς αὐτῆς Ἐπιστολῆς

Ἡμεῖς δέ, ἀδελφοί, οἱ ὅποιοι παρελάθομεν τὸν ἀμπελῶνα ἀπὸ τὸν Σωτῆρα, καὶ ἐκλήθημεν εἰς τὸ οὐράνιον συμπόσιον, καθὼς ἤδη πλησιάζει ἡ ἑορτὴ, ἃς λάθωμεν τὰ θαῖα τῶν φοινίκων, καὶ ἀφοῦ ἀποδειχθῶμεν νικηταὶ τῆς ἁμαρτίας, καθὼς ἐκείνοι, ποὺ ἐξῆλθον τότε εἰς προὔπαντησιν τοῦ Σωτῆρος, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἃς γίνωμεν ἐτοιμοὶ μὲ πράξεις διὰ νὰ προὔπαντήσωμεν τὸν ἐρχόμενον, καί, ἀφοῦ εἰσέλθωμεν μαζὶ μὲ αὐτόν, νὰ μεταλάθωμεν τροφῆς καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ζήσωμεν αἰωνίως εἰς τοὺς οὐρανούς.

Ἐκ τῆς 29ης ἐορταστικῆς Ἐπιστολῆς
τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ εἶναι: «Εἶναι ἀρκετὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκεῖνα ποὺ ἔχομεν ἤδη γράψει» (α).

(Πάσχα 357)

Ὁ Κύριος ἀπέδειξεν εἰς τοὺς μαθητάς¹, ὅταν ἐκοι-

(α). Τὸ ἀρχικόν Ἑλλ. κείμενον δὲν σῶζεται.

1. Μάρκ. 4, 37-41.

μᾶτο «ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον», τότε ποῦ ἔγινε, καὶ τὸ ὁποῖον εἰδικῶς θεωρεῖται ὅτι ἐντροπιάζει ἀκόμη καὶ τοὺς φαύλους. Διότι ὅταν ἀφυπνίσθη καὶ ἐπετίμησε τὴν θάλασσαν, καὶ κατέπαυσεν ἡ τρικυμία, ἔδειξε σαφῶς δύο πράγματα· ὅτι ἡ τρικυμία τῆς θαλάσσης δὲν προήρχετο ἀπὸ τοὺς ἀνέμους, ἀλλ' ἀπὸ τὸν φόβον πρὸς τὸν Κύριόν της, ὁ Ὅποιος ἐβάδισεν ἐπάνω εἰς αὐτήν, καὶ ὅτι ὁ Κύριος, ὁ Ὅποιος ἐπετίμησεν αὐτήν δὲν ἦτο κτίσμα, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ Δημιουργὸς αὐτῆς, ἐπειδὴ τὸ κτίσμα δὲν ὑπακούει εἰς ἄλλο κτίσμα. Διότι καίτοι ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα εἶχε διαιρεθῇ πρὸ τοῦ Μωϋσέως², ἐν τούτοις δὲν ἦτο ὁ Μωϋσῆς, ποῦ ἔκαμε τοῦτο, διότι συνέβη ὅχι ἐπειδὴ ὠμίλησεν ἐκεῖνος, ἀλλὰ ἐπειδὴ διέταξεν ὁ Θεός. Καὶ ἐὰν ὁ ἥλιος ἐστάθῃ ἀκίνητος εἰς τὴν Γαθαών³, καὶ ἡ σελήνη εἰς τὴν φάραγγα τῆς Αἰλῶν, ἐν τούτοις τοῦτο ἦτο τὸ ἔργον, ὅχι τοῦ υἱοῦ τοῦ Ναυῆ, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος εἰσήκουσε τὴν προσευχὴν του. Ὁ ἴδιος ἦτο Ἐκεῖνος, ὁ Ὅποιος ἐπετίμησε τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ αἰτία ἐπάνω εἰς τὸν σταυρὸν νὰ σκοτισθῇ ὁ ἥλιος⁴.

Ἔτερον ἀπόσπασμα ἐκ τῆς αὐτῆς Ἐπιστολῆς⁵.

Καὶ τὰ μὲν ἀνθρώπινα κάποτε τελειώνουν· ἡ δὲ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ δὲν τελειώνει. Ὅθεν καὶ ὅταν ἡμεῖς ἀπεθάνομεν καὶ ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπίνη ἠσθένησεν, ἀνασταίνει αὐτήν, καὶ ἐνῶ ἐγίναμεν ἀπὸ τὴν γῆν μᾶς ἀνεθάζει εἰς τοὺς οὐρανούς.

Ἔτερον ἀπόσπασμα⁶ ἐκ τῆς αὐτῆς Ἐπιστολῆς.

Ἐδῶ ἀρχίζει ἐπιστολὴ τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου, Ἐπι-

2. Ἐξοδ. 14, 21.

3. Ἰησ. Ν. 10, 12.

4. Ματθ. 28, 45.

5. Ἐξ ἔργου Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου.

6. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο (MPG., 26, 1189) διεσώθη εἰς τὴν Λατινικὴν εἰς χειρόγραφον τοῦ 800 μ.Χ. περίου, καὶ ὑπετέθη ὅτι ἀνήκει εἰς μίαν τῶν Ἑορταστικῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀθανασίου. Ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἡ ὁποία εἶναι αὐτόδηλος, οἱ μεταφράσαι τῶν ἔρ-

σκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς τὰ τέκνα αὐτοῦ. Εἶθε ὁ Θεὸς νὰ σᾶς παρηγορῇ. Ἐπὶ πλέον γνωρίζω ὅτι δὲν σᾶς λυπεῖ μόνον τὸ πράγμα τοῦτο, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἐνῶ ἄλλοι κατέλαβον τὰς Ἐκκλησίας διὰ τῆς θίας, σεῖς ἐν τῷ μεταξύ ἐξώσθήκατε ἀπὸ τὰς θέσεις σας. Διότι αὐτοὶ μὲν κατακρατοῦν τὰς θέσεις, σεῖς ὁμῶς κατέχετε τὴν Ἀποστολικὴν Πίστιν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐκεῖνοι εὐρίσκονται εἰς τὰς θέσεις, ἀλλ' ἔξω ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν Πίστιν, ἐνῶ σεῖς ἔξω ἀπὸ τὰς θέσεις σας, πράγματι, ἀλλ' ἡ Πίστις εἶναι ἐντὸς σας. Ἄς σκεφθῶμεν ὁμῶς ποῖον εἶναι τὸ μεγαλύτερον, ἡ θέσις ἢ ἡ Πίστις. Φανερόν ὅτι ἡ ἀληθινὴ Πίστις. Ποῖος λοιπὸν ἔχασε περισσότερον, ἢ ποῖος κατέχει περισσότερον; Ἐκεῖνος, πού κατέχει τὴν θέσιν ἢ ἐκεῖνος πού κατέχει τὴν Πίστιν; Καλὴ πράγματι εἶναι ἡ θέσις, ὅταν ἡ Ἀποστολικὴ Πίστις κηρύσσεται ἐκεῖ, εἶναι ἀγία ἐὰν ὁ Ἅγιος κατοικῇ ἐκεῖ. (Καὶ μετ' ὀλίγον). Ἀλλὰ σεῖς εἰσθε μακάριοι, οἱ ὅποιοι διὰ πίστεως εἰσθε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, κατοικεῖτε ἐπάνω εἰς τὰ θεμέλια τῆς πίστεως, καὶ ἔχετε πλήρη ἱκανοποίησιν, ἀκόμη καὶ τὸν ἀνώτερον βαθμὸν τῆς πίστεως, ἡ ὁποία παραμένει μεταξύ σας ἀδιάσπαστος. Διότι ἔχει φθάσει εἰς σᾶς ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴν Παράδοσιν, καὶ συχνάκις ὁ κατηραμένος φθόνος ἐπεχείρησε νὰ κλονίσῃ αὐτὴν ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε. Τοῦναντίον οἱ φθονεροὶ μᾶλλον ἀπεκόπησαν ἐξ αἰτίας τῶν προσπαθειῶν των νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο. Διότι τοῦτο εἶναι γεγραμμένον· «Σὺ εἶσαι ὁ Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ»⁷, ὡς ὠμολόγησεν ὁ Πέτρος ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ Πατρὸς, ὅποτε καὶ ἐπληροφορεῖτο· «Εἶσαι μακάριος, Σίμων, υἱὲ τοῦ Ἰωνᾶ, διότι δὲν σοῦ ἀπεκάλυψε τοῦτο ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος»⁸ καὶ τὰ λοιπά. Κανεὶς λοιπὸν δὲν θὰ ἐπικρατήσῃ ποτὲ ἐναντίον τῆς Πίστεώς σας, ὑπεραγαπητοὶ ἀδελφοί. Διότι ἐὰν κάποτε ὁ Θεὸς ἐπιστρέψῃ τὰς ἐκκλησίας (διότι νομίζομεν ὅτι θὰ πράξῃ τοῦτο), ἐν τούτοις καὶ χωρὶς τιαυτὴν ἀποκα-

γων τοῦ Ἀθανασίου εἰς τὴν Ἀγγλικὴν εὐρον ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπόσπασμα ἐκ τῆς 29ης Πασχαλίου Ἐπιστολῆς (βλ. μν. ἐργ. σελ. 550, ση. 7).

7. Ματθ. 14, 16.

8. Ματθ. 14, 17.

τάστασιν τῶν ἐκκλησιῶν ἢ Πίστις εἶναι δι' ἡμᾶς ἀρκετή. Καὶ διὰ τὰ μὴ φαίνωμαι ὅτι ὁμιλῶ ὑπερβολάς, χωρὶς τὰς Γραφάς, εἶναι σωστὸν τὰ σὰς παρουσιάσω τὴν μαρτυρίαν τῶν Γραφῶν, διὰ τὰ ἀναμνησθῆτε ὅτι τὸ Ἱερὸν ἦτο πράγματι εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Τὸ Ἱερὸν δὲ ἐγκατελείφθη, ξένοι εἰσέβαλον εἰς αὐτό, ἀπὸ τὴν ὁποίαν Ἱερουσαλήμ, ἐνθα ἦτο καὶ τὸ Ἱερὸν, οἱ Ἰσραηλῖται ἐξωρίσθησαν καὶ κατέβησαν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποιος ἐδοκίμαζεν αὐτούς, ἢ μᾶλλον ἐδιώρθωνεν αὐτούς, ἐνῶ ἀπὸ τοῦ ἄλλο μέρος ἔκαμνε φανεράν εἰς αὐτούς τὴν ἀγνοίαν των καὶ τὴν τιμωρίαν των, διὰ μέσου αἰμοδιψῶν ἐχθρῶν⁹. Καὶ πράγματι ξένοι κατέλαβον τὸν Τόπον, ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζον τὸν Κύριον τοῦ Τόπου, ἐνῶ εἰς τοῦτο Οὗτος οὔτε ἔδωσεν ἀπάντησιν, οὔτε ὠμίλησε, καὶ ἐκεῖνοι ἐγκατελείφθησαν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν.

Διότι ἰδοὺ ἐκεῖνοι, ποὺ κατεῖχον τὸν Τόπον κατεκρίνοντο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦσαν τὸν Θεόν, μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι ἔκαμον αὐτὸν σπῆλαιον ληστῶν, καὶ ὅτι μετέβαλον ὡς τρελλοὶ τὸν Ναὸν τοῦ Θεοῦ εἰς οἶκον ἐμπορίου, καὶ τόπον δικαστικῶν ὑποθέσεων διὰ τοὺς ἰδίους, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ εἴσοδος εἰς αὐτὸν ἦτο παράνομος. Διὰ τοῦτο, καὶ χειρότερον τούτου, εἶναι ἐκεῖνο, ποὺ ἠκούσαμεν, ὑπεραγαπητοὶ ἀδελφοί, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἤλθον ἀπὸ ἐκεῖ. Ὅσῳ λοιπὸν ἀληθὲς εἶναι ὅτι οὗτοι φαίνονται τὰ κατέχουν τὴν ἐκκλησίαν, τόσῳ καὶ περισσότερον ἀληθὲς εἶναι ἀπόβλητοι. Καὶ νομίζουν ὅτι οἱ ἴδιοι εἶναι ἐντὸς τῆς ἀληθείας, ἀλλ' εἶναι ἐξόριστοι, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ δὲν κερδίζουν κανέν πλεονέκτημα διὰ τὴν μόνης τῆς ἐκκλησίας. Διότι ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων κρίνεται...

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 39^η (Πάσχα 367)

Περὶ τῶν εἰδικῶν θιβλίων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ των, τὰ ὁποῖα

⁹. Ἡ ἀπόδοσις τοῦ νοήματος κόπως ἀσφαλές.

1. Τὸ κείμενον τῶν παραγρ. 1-3 καὶ 11-15 ἀναδημοσιεύεται ἐν-

παρεδέχθη ἡ Ἐκκλησία. Ἐκ τῆς τριακοστῆς ἐνάτης Ἐπιστολῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας περὶ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, εἰς τὴν ὁποίαν ὀρίζει κανονικῶς ποῖα εἶναι τὰ θεῖα θιβλία τὰ ὁποῖα δέχεται ἡ Ἐκκλησία.

1... Ἦλθεν (ὁ Χριστός) ὡς ζωὴ διὰ τοὺς νεκροὺς καὶ ὡς Θεὸς διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἔτσι «εὐρέθη ἀπὸ ἐκείνων, πού δὲν ἐζητοῦσαν αὐτὸν καὶ ἐφανερώθη εἰς ἐκείνους, πού δὲν ἐνδιεφέροντο νὰ μάθουν δι' αὐτόν»². Τοιοῦτοτρόπως ἔγινε φῶς διὰ τοὺς τυφλοὺς³, μὲ τὸ νὰ ἀνοίγῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς των, στήριγμα εἰς τοὺς χωλοὺς, μὲ τὸ νὰ θεραπεύῃ αὐτοὺς ὥστε νὰ περιπατοῦν, καὶ γενικῶς Διδάσκαλος ὄλων καὶ εἰς ὅλα. Διότι ἡ διδασκαλία τῶν ὑπηρετῶν τοῦ Θεοῦ⁴ δὲν παρελήφθη ἀπὸ ἀνθρώπων⁵, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἀπεκάλυψε τὸν Πατέρα⁶ εἰς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν⁷, ἐπειδὴ μόνον αὐτὸς γνωρίζει αὐτόν⁸. Ἀπεκάλυψε δὲ αὐτόν πρῶτον εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ὡς γράφει καὶ ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Γαλάτας λέγων· «Ἀδελφοί, σὰς κάμνω γνωστὸν ὅτι τὸ εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον σὰς ἐκήρυξα, δὲν εἶναι ἀνθρώπινον· δὲν ἐπῆρα οὔτε ἐδιδάχθην αὐτὸ ἀπὸ ἀνθρώπων, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁹. Πάλιν δὲ γράφει πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, λέγων· «Ἐάν θεβαίως ἠκούσατε περὶ τοῦ θαυμαστοῦ τρόπου ἐνεργείας τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐδόθη εἰς ἐμὲ ὅταν ἀπεστάλην πρὸς σὰς, ὅτι κατόπιν ἀποκαλύψεως ἔκαμην εἰς ἐμὲ γνωστὸν τὸ ἀποκρυμμένον μυστήριον, κα-

ταῦθα ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ Στεργίου Ν. Σάκκου, καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, «Η ΛΘ' ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ», Θεσσαλονίκη 1973. Αἱ παράγραφοι 4-9 ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ τόμ. 33, σελ. 76 καὶ 83 τῆς ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Ἡ δὲ παράγραφος 10 ἀπαντῶσα μόνον εἰς Κοπτικήν μετάφρασιν (βλ. κατωτέρω, σημ. 41) περνεβλήθη μεταξύ τῶν παραγρ. 9 καὶ 11, ἐνθα ὑπάρχει ἡ κατάλληλος θέσις δι' αὐτήν, ὡς κατὰ πᾶσαν βεβαιότητα ὑπαγορεύουν τὰ συμφραζόμενα τῆς ἐπιστολῆς.

2. Πρὸβλ. Ρωμ. 10, 20· Ἦσ. 65, 1.

3. Ἦσ. 35, 5· 61, 1· Ματθ. 11, 5· Λουκ. 4, 19· 7, 22.

4. Β' Κορ. 6, 4· Α' Θεσ. 3, 2.

5. Γαλ. 1, 1.

6. Λουκ. 10, 22.

7. Α' Κορ. 2, 9.

8. Ἰω. 10, 15· 17, 25.

9. Γαλ. 1, 11-12.

θῶς σᾶς ἔγραψα δι' ὀλίγων, ἀπὸ τὸν ὁποῖον, ὅταν ἀναγνώσετε, ἡμπορεῖτε νὰ ἐννοήσετε, ὅτι ἐγνώρισα τελείως τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν ἔγινε γνωστὸν εἰς ἄλλας γενεὰς ἀνθρώπων καθὼς ἀπεκαλύφθη τῶρα εἰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους καὶ προφήτας διὰ τοῦ Πνεύματος¹⁰.

Ὅχι δὲ μόνον εἰς ἐκείνους ἔγινε Διδάσκαλος ὁ Κύριος, ἀδελφοί, μὲ τὸ νὰ ἀπεκάλυπεν εἰς αὐτοὺς τὸ μυστήριον, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους ἡμᾶς. Διότι ὁ Παῦλος «εὐχαριστεῖ»¹¹, ἐπειδὴ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐδιδάχθησαν τὸ εὐαγγέλιον, περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Ἐφέσῳ μαθητῶν «προσεύχεται, ὅπως ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, δώσῃ εἰς αὐτοὺς πνευματικὸν χάρισμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως καὶ γνώσεως αὐτοῦ εἰς θαυμὸν τέλειον»¹². Ὁ δὲ ἀπόστολος ἐγνώριζεν, ὅτι ἡμεῖς ὅλοι μετέχομεν τῆς προσευχῆς ὑπὲρ ἐκείνων, καὶ ὅχι μόνον κατὰ τὸν καιρὸν, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Κύριος ἀπεκάλυπεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν «τελείαν γνῶσιν»¹³. Οὗτος εἶναι Ἐκεῖνος, ὁ Ὅποιος ἀνορθώνει ἡμᾶς τελείως ἀπὸ τὴν πτῶσιν μας¹⁴, καὶ «Ἐκεῖνος ποὺ διδάσκει τὴν γνῶσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους»¹⁵, σύμφωνα μὲ τὸν λόγον τοῦ ψαλμωδοῦ. Τοῦτον παρεκάλεσαν οἱ μαθηταὶ νὰ διδάξῃ αὐτοὺς νὰ προσεύχωνται¹⁶. Οὗτος «ἦτο Ἐκεῖνος, ποὺ ἐδίδασκε καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τὸ ἱερὸν»¹⁷ ὡς λέγει ὁ Λουκᾶς πρὸς τοῦτον «προσηλθόν οἱ μαθηταὶ λέγοντες· Διδάσκαλε, πότε θὰ γίνουιν ταῦτα, καὶ ποῖον θὰ εἶναι τὸ σημεῖον ποὺ θὰ ἀναγγέλλῃ πότε ταῦτα πρόκειται νὰ γίνουιν;»¹⁸ ὅταν δὲ ἠρώτησαν Αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἐτοιμάσωμεν νὰ φάγῃς τὸ Πάσχα;», ἀπεκρίθη λέγων· («Πηγαίνετε εἰς τὴν πόλιν πρὸς τὸν δεῖνα καὶ εἶπατε εἰς αὐτόν· ὁ Διδάσκαλος λέγει...»)¹⁹.....

10. Ἐφ. 3, 2-5.

11. Ἐφ. 1, 16.

12. Ἐφ. 1, 17.

13. Ἐφ. 1, 17.

14. Ψαλμ. 17, 36.

15. Ψαλμ. 93, 10.

16. Λουκ. 11, 1.

17. Λουκ. 19, 47.

18. Μάρκ. 13, 4.

19. Ματθ. 26, 17-18.

2. («... Εἶπεν ὁ Ἰησοῦς») πρὸς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ· Ἐκεῖνο, ποῦ λέγω εἰς σὰς ἰδιαιτέρως, εἶπατε αὐτὸ δημοσίᾳ, καὶ ἐκεῖνο, ποῦ ἀκούετε μυστικά εἰς τὸ οὔς, κηρύξατε αὐτὸ δυνατὰ ἀπὸ τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν σας²⁰. Διότι οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους ἐκήρυξαν οἱ μαθηταί, δὲν ἦσαν ἰδικοὶ των, ἀλλ' ἤκουσαν αὐτοὺς ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Σωτῆρος. Διὰ τοῦτο ἂν καὶ διδάσκη ὁ Παῦλος, ἐν τούτοις ὁ Χριστὸς εἶναι Ἐκεῖνος, ποῦ ὁμιλεῖ δι' αὐτοῦ· ἂν δέ καὶ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι «ἐτοποθέτησεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διδασκάλους»²¹, ἀλλὰ ἐδίδαξεν αὐτοὺς πρωτότερα καὶ ὕστερον τοὺς ἀπέστειλεν. Ὁ καθείς λοιπὸν εἶναι κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ διδακτός, ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν καὶ Δημιουργός, αὐτὸς μόνον εἶναι ὡς ἐκ τῆς θείας φύσεώς του Διδάσκαλος. Διότι δὲν ἐδιδάχθη παρ' ἄλλου τὴν γνῶσιν διὰ νὰ γίνῃ Διδάσκαλος. Ἄλλ' ὅλοι μὲν οἱ ἄνθρωποι, ἂν καὶ λέγωνται διδάσκαλοι, ἔχρημάτισαν πρῶτον μαθηταί· καὶ διδάσκουν ὁ καθείς καθ' ὃ μέτρον ὁ Σωτὴρ «παρέχει» εἰς αὐτοὺς τὴν γνῶσιν διὰ τοῦ Πνεύματος²², διὰ νὰ «εἶναι ὅλοι διδαγμένοι ἀπὸ τὸν Θεόν»²³, ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς Λόγος τοῦ Πατρὸς καὶ ἀπὸ κανένα ἄλλον διδαγμένος, δικαίως αὐτὸς μόνος εἶναι ὁ Διδάσκαλος²⁴, καθὼς σὰς εἶπα, ὥστε νὰ θαυμάζουν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὅταν ἤκουον αὐτὸν καὶ νὰ λέγουν· «Πῶς αὐτὸς γνωρίζει γράμματα χωρὶς νὰ μάθῃ ἀπὸ κανένα;»²⁵ Διὰ τοῦτο λοιπὸν, ἐπειδὴ ἐδίδασκεν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ ἐθεράπευε τοὺς ἀσθενεῖς, κατεδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι. Διὰ τοῦτο οὗτοι «ἀπὸ τοὺς πόδας μέχρι τῆς κεφαλῆς των» δὲν ἔλλειπαν οὔτε «αἱ πληγαὶ οὔτε οἱ μῶλωπες»²⁶, ἀλλ' ἡ τόλμη των ἦτο πολλή μέχρι παραφροσύνης· καὶ ἀληθῶς, καθὼς ἔχει γραφῇ, «δὲν ἔμαθον οὔτε ἐννόησαν, ἀλλὰ θαδίζουσιν εἰς τὸ σκότος»²⁷.

20. Ματθ. 10, 27.

21. Α' Κορ. 12, 28.

22. Φιλίπ. 1, 19.

23. Ἰω. 6, 45.

24. Ματθ. 23, 8.

25. Ἰω. 7, 15.

26. Ἡσ. 1, 6.

27. Ψαλμ. 81, 5.

3. Ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰς ἡμέρας μας καὶ οἱ προερχόμενοι ἀπὸ τοὺς αἵρετικούς, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ οἱ δυστυχησμένοι Μελιτιανοί. Διὰ τοῦτο καὶ ἄρνοῦνται αὐτόν καὶ πηγαίνουν εἰς τόπον ὅπου δὲν ὑπάρχει ὕδωρ, «ἄφοῦ ἐγκατέλειψαν τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς»²⁸. Διὰ τοῦτο ἂν καὶ ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Πάσχα, πράττουν τοῦτο ὑποκρινόμενοι, διὰ νὰ ἄρέσουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἡ συνάθροισις τῶν εἶναι ὡς ὁ «πικρὸς ἄρτος»²⁹, ἐπειδὴ μηχανεύονται κακὰ ἐναντίον τῆς ἀληθείας, οὕτως ὥστε καὶ ὁ ἰδὼν τὴν τοιαύτην συνάθροισιν νὰ εἴπῃ ὅτι δι' αὐτοὺς ἐφαρμόζει τὸ γραφέν. «Διατὶ τὰ ἔθνη ἐξωργίσθησαν καὶ οἱ λαοὶ συνωμοτοῦν ματαίως;»³⁰. Διότι οἱ μὲν Ἰουδαῖοι συνεδριάζουν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ποντίου Πιλάτου, οἱ δὲ Ἀρειανοὶ καὶ οἱ Μελιτιανοὶ κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Ἡρώδου, ὅχι διὰ νὰ ἐορτάσουν, ἀλλὰ διὰ νὰ κατηγορήσουν ψευδῶς τὸν Κύριον, λέγοντες· «Τί εἶναι ἀλήθεια;»³¹ καὶ πάλιν· «Θανάτωσέ τον, σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν, ἄφησέ μας ἐλεύθερον τὸν Βαραββᾶν»³². Διότι ἡ αἵτησις νὰ ἀπολυθῇ ὁ Βαραββᾶς ἀντὶ τοῦ Κυρίου, εἶναι ταυτόσημος μὲ ἐκεῖνο, πού λέγουν· «Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα», καὶ· «Ἦτο κάποτε χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχε». Τίποτε λοιπὸν δὲν εἶναι παράδοξον ἂν οἱ νεκροί, λόγῳ τῆς ἀπιστίας τῶν ἐτρελλάθησαν· ἐπειδὴ ἔχουν συνδέθῃ μὲ τὰ πονηρὰ διανοήματα, ὅπως οἱ Αἰγύπτιοι ἐδέθησαν εἰς τοὺς ἄξονας τῶν ἀρμάτων τῶν³³. Εἰς ἡμᾶς δὲ εἶναι ἐπιτετραμμένον καὶ τώρα πάλιν νὰ ἐορτάζωμεν σύμφωνα μὲ τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων μας, ἐπειδὴ ἔχομεν τὰς θείας Γραφάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀρκεταὶ πρὸς διδασκαλίαν ἡμῶν. Ἐὰν ἀναγινώσκωμεν αὐτάς μὲ προσοχὴν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, «θὰ εἴμεμα ὅπως τὸ δένδρον πού εἶναι φυτευμένον κοντὰ εἰς τὰ τρέχοντα ὕδατα, τὸ ὁποῖον θὰ δώσῃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κατάλληλον χρόνον, καὶ τὸ φύλλωμά του δὲν θὰ φυλλορροήσῃ»³⁴.

28. Ἱερ. 17, 13.

29. Πρβλ. Δευτ. 32, 32.

30. Ψαλμ. 2, 1· Πρόξ. 4, 25-27.

31. Ἰωάν. 18, 38.

32. Λουκ. 23, 18· 21.

33. Ἑεὐδ. 14, 25.

34. Ψαλμ. 1, 3.

4. Ἄλλ'³⁵ ἐπειδὴ διὰ μὲν τοὺς αἰρετικούς εἵπομεν ὅτι εἶναι νεκροί, δι' ἡμᾶς δὲ ὅτι ἔχομεν πρὸς σωτηρίαν μας τὰς θείας Γραφάς, καὶ ἐπειδὴ φοβοῦμαι μήπως, ὅπως ὁ Παῦλος ἔγραψε πρὸς τοὺς Κορινθίους³⁶, ὀλίγοι ἀπλοῖκοί, λόγῳ τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἀγνότητός των, πλανηθοῦν ἀπὸ τὴν πονηρίαν τινῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀρχίσουν νὰ μελετοῦν ἄλλα βιβλία, τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα, ἐξαπατῶμενοι ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα τῶν ὀνομάτων αὐτῶν μὲ τὰ ἀληθινὰ βιβλία, παρακαλῶ νὰ μὲ ἀνεχθῆτε, ἐάν καὶ ἐγὼ ἀνακαλῶν εἰς τὴν μνήμην μου γράφω περὶ ζητημάτων ποὺ καὶ σεῖς καλῶς γνωρίζετε, λόγῳ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς χρησιμότητος αὐτῶν διὰ τὴν Ἑκκλησίαν.

5. Προκειμένου δὲ νὰ κάμω μνειάν αὐτῶν, θὰ κάμω χρῆσιν πρὸς δικαιολογίαν τῆς τόλμης μου τοῦ παραδείγματος τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ποὺ καὶ αὐτὸς λέγει· «Ἐπειδὴ τινὲς ἐπεχείρησαν νὰ συντάξουν»³⁷ πρὸς χρῆσιν των τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα, καὶ νὰ ἀναμείξουν αὐτὰ μὲ τὴν θεόπνευστον Γραφήν, περὶ τῆς ὁποίας ἔχομεν αὐθεντικὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας παρέδωσαν εἰς τοὺς πατέρας ἡμῶν ἐκεῖνοι, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἦσαν αὐτόπται μάρτυρες καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου, ἐφάνη καὶ εἰς ἐμὲ καλόν, κατόπιν προτροπῆς ἀληθινῶν ἀδελφῶν, καὶ ἀφοῦ ἔμαθον ἐξ ἀρχῆς, νὰ ἐκθέσω κατωτέρω πρὸς ὑμᾶς τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ποὺ περιελήφθησαν εἰς τὸν κανόνα, παρεδόθησαν εἰς ἡμᾶς καὶ ἐπιστεύθησαν ὅτι εἶναι βιβλία μὲ θεῖον κῦρος, πρὸς τὸν σκοπὸν ὥστε ὁ καθείς, ἐάν μὲν ἐξηπατήθῃ, νὰ κατακρίνῃ ἐκείνους, ποὺ τὸν ἠπάτησαν, ἐάν δὲ διέμεινε σταθερὸς εἰς τὴν πίστιν νὰ χαρῇ πάλιν ὅταν κάποιος τοῦ ὑπενθυμίξῃ τοῦτο.

35. Τὸ ἐφεξῆς τμῆμα τοῦ κειμένου τῶν παραγρ. 4-9 καὶ ὁ παρατιθέμενος εἰς τὴν ἀρχὴν τίτλος τῆς Ἐπιστολῆς διεσώθησαν εἰς τὸ ἀρχικόν Ἑλληνικόν κείμενον ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Βαλασαμῶνος, καὶ εὐρίσκονται εἰς τὸν πρῶτον τόμον (σελ. 767) τῆς ὑπὸ τῶν Βενεδικτίνων ἐκδόσεως (1777) τῶν ἔργων τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν εὐρῆται δις παρὰ MPG, τόμ. 26, 1176 ἐν συνεχείᾳ τῆς πρὸς Ἀρμουὺν Ἐπιστ. καὶ σελ. 1436 μετ' ἄλλων ἀποσπασμάτων ἐξ ἐορταστικῶν Ἐπιστολῶν.

36. Β' Κορ. 11, 3.

37. Λουκ. 1, 1.

6. Εἶναι λοιπόν, ἐκ μὲν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὅλα τὰ κανονικὰ βιβλία εἴκοσι δύο εἰς ἀριθμόν, διότι τόσα εἶναι, καθὼς ἤκουσα, κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ τὰ γράμματα τῆς ἀλφαθήτου παρ' Ἑβραίοις. Κατὰ δὲ τὴν σειρὰν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ καθενός, ἔχουν ὡς ἑξῆς: Πρῶτον Γένεσις, ἔπειτα Ἑξοδος, ἔπειτα Λευϊτικόν, καὶ μετὰ τοῦτο Ἀριθμοὶ καὶ κατόπιν τὸ Δευτερονόμιον. Ἀκολουθοῦν ὕστερα ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, καὶ οἱ Κριταί· καὶ μετ' αὐτὸ ἡ Ρούθ· καὶ πάλιν ἐν συνεχείᾳ τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν Βασιλειῶν· ἐκ τούτων τὰ μὲν πρῶτον καὶ δεύτερον ἀριθμοῦνται ἐν βιβλίῳ· τὰ δὲ τρίτον καὶ τέταρτον πάλιν ἐν· μετὰ δὲ ταῦτα τὰ Παραλειπομένων πρῶτον καὶ δεύτερον, πού ὁμοίως ἀριθμοῦνται ἐν βιβλίῳ. Ἐπειτα ὁ Ἑσδρας πρῶτον καὶ δεύτερον ὁμοίως εἰς ἓν ὕστερον δὲ ἀπὸ αὐτὰ ἡ θίβλος τῶν Ψαλμῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ αἱ Παροιμίαι· ἔπειτα ὁ Ἐκκλησιαστής καὶ τὸ ᾠσμα ᾠσμάτων· εἰς ταῦτα προστίθενται καὶ ὁ Ἰώθ, καὶ ὕστερον οἱ Προφῆται, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν δώδεκα ἀριθμοῦνται εἰς ἓν βιβλίον· εἶναι ἀκόμη ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἱερεμίας καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν ὁ Βαρούχ, οἱ Θρῆνοι, ἡ Ἐπιστολή, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἰεζεκιήλ καὶ ὁ Δανιήλ. Μέχρι τούτων τελειώνουν τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

7. Δὲν πρέπει ὁμῶς νὰ παραλείψωμεν νὰ κάμωμεν λόγον καὶ διὰ τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης· ταῦτα δηλαδὴ εἶναι· Τέσσαρα Εὐαγγέλια, τὸ κατὰ Ματθαῖον, τὸ κατὰ Μάρκον, τὸ κατὰ Λουκᾶν καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην· ἔπειτα μετὰ ἀπὸ αὐτὰ αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, καὶ αἱ ἑπτὰ Ἐπιστολαὶ τῶν Ἀποστόλων, πού λέγονται Καθολικαί, ἥτοι τοῦ Ἰακώβου μία, τοῦ Πέτρου δύο, ἔπειτα τοῦ Ἰωάννου τρεῖς, καὶ μετ' αὐτάς τοῦ Ἰούδα μία· εἰς ταύτας προστίθενται αἱ δέκα τέσσαρες Ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου, κατὰ σειρὰν ἀναφερόμεναι ὡς ἑξῆς: πρώτη πρὸς Ῥωμαίους, ἔπειτα πρὸς Κορινθίους δύο· καὶ ὕστερον ἡ πρὸς Γαλάτας· καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ πρὸς Ἐφεσίους· ἔπειτα ἡ πρὸς Φιλιππησίους, καὶ ἡ πρὸς Κολασσαεῖς· καὶ μετ' αὐτάς πρὸς Θεσσαλονικεῖς δύο· καὶ ἡ πρὸς Ἑβραίους· καὶ ἀμέσως αἱ πρὸς Τιμόθεον δύο· πρὸς δὲ τὸν Τίτον μία· καὶ τελευταία ἡ πρὸς Φιλήμονα· καὶ τέλος ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου.

8. Τὰ βιβλία ταῦτα εἶναι πηγαὶ τῆς σωτηρίας, ὥστε

ἐκεῖνος, ποῦ διψᾷ νὰ χορταίνει τὴν δίψαν τοῦ μὲ τοὺς λόγους ποῦ ὑπάρχουν εἰς αὐτά. Εἰς ταῦτα μόνον κηρύσσεται ἡ διδασκαλία τῆς εὐσεβείας. Κανείς ἂς μὴ προσθέτῃ εἰς αὐτά οὔτε νὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ αὐτά. Εἰς αὐτά ἀναφερόμενος ὁ Κύριος, τοὺς μὲν Σαδδουκαίους ἐντρόπιαζε, λέγων· «Πλανᾶσθε, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζετε τὰς Γραφάς»³⁸, τοὺς δὲ Ἰουδαίους προέτρεπεν· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, διότι αὐταὶ μαρτυροῦν περὶ ἐμοῦ»³⁹.

9. Ἀλλὰ διὰ περισσοτέραν ἀκρίβειαν προσθέτω καὶ τοῦτο, γράφων ἐξ ἀνάγκης, ὅτι ὑπάρχουν πράγματι ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλα βιβλία, ποῦ δὲν περιλαμβάνονται μὲν εἰς τὸν κανόνα, εἶναι ὅμως ἐγκεκριμένα ἀπὸ τοὺς Πατέρας διὰ νὰ ἀναγινώσκωνται ἀπὸ ἐκείνους ποῦ τώρα προσέρχονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ κατηχηθοῦν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς εὐσεβείας. Ταῦτα εἶναι ἡ Σοφία Σολομώντος, καὶ ἡ Σοφία Σειράχ, καὶ ἡ Ἑσθὴρ, καὶ ἡ Ἰουδῆθ, καὶ ὁ Τωθίας καὶ ἡ καλουμένη Διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων⁴⁰, καὶ ὁ Ποιμὴν. Καὶ ὅμως, ἀγαπητοί, καὶ εἰς ἐκεῖνα ποῦ περιλαμβάνονται εἰς τὸν κανόνα καὶ εἰς αὐτά ποῦ εἶναι ἀναγινωσκόμενα, πούθεν νὰ δὲν ὑπάρχει μνεία τῶν ἀποκρύφων· εἶναι δὲ ταῦτα ἐπινοήσεις τῶν αἰρετικῶν, ποῦ γράφουν αὐτά ὅταν θέλουν, εἰς τὰ ὁποῖα παρέχουν τὴν ἔγκρισίν των, καὶ προσθέτουν παλαιὰς χρονολογίας, καὶ ἔτσι παρουσιάζουν αὐτά ὡς παλαιὰ συγγράμματα διὰ νὰ ἔχουν δικαιολογίαν νὰ ἐξαπατοῦν τοὺς ἀπλοικοὺς.

10. [καὶ]... Ἔχουν⁴¹ ὅμως (οἱ αἰρετικοὶ) κατασκευάσει

38. Ματθ. 22, 29.

39. Ἰωάν. 5, 39.

40. Ὁ Κώδιξ COLBERTINUS ἐδῶ ἔχει εἰς τὴν ὡν τὸ σχόλιον: «Διδαχὴν τῶν Ἀποστόλων λέγουσιν εἶναι τὰς διὰ τοῦ Κλήμεντος γραφείας Διατάξεις τῶν ἀποστόλων, ὥς ἡ ΣΤ' λεγομένη Σύνοδος ἀναγινώσκεσθαι οὐ συγχωρεῖ». Πρόκειται ὅμως περὶ λάθους, διότι ἡ Οἰκουμ. ΣΤ' Σύνοδος ἀπηγόρευσε τὰς Διατάξεις ὡς νοθευθείσας ὑπὸ αἰρετικῶν, καὶ οὐχὶ τὴν Διδαχὴν τῶν Ἀποστόλων, ἥτις εἶναι ἔργον διάφορον τοῦ πρώτου. (Βλ. πλείονα Σ. Σάκκου, Ἡ ΛΘ' Ἑορταστικὴ Ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Ἀθανασίου, Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 37).

41. Ἡ παράγραφος αὕτη σῶζεται εἰς τὴν Κοπτικὴν (Βίος ἁγ. Θεοδώρου). Ἡ Ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴν ὁποίαν παρετέθη τὸ ἀπόσπασμα, ὡς δηλοῦται εἰς τὸ κείμενον, ἐλήφθη ἀπὸ τὸν Θεόδωρον τὴν ὄνοιξιν τοῦ ἔτους, ποῦ προηγήθη τοῦ θανάτου τοῦ Θ. ἐπισυμβάντος πιθανῶς

βιβλία, πού ονομάζουν βιβλία πινάκων⁴², εἰς τὰ ὅποια παρουσιάζουν ἄστρα, ἀποδίδοντες εἰς αὐτὰ ὀνόματα ἁγίων. Καὶ εἰς τοῦτο ἀληθῶς συνίσταται τὸ ὅτι οὗτοι ἐπροκάλεσαν εἰς θάρος των διπλοῦν ὄνειδος· ἅφ' ἑνὸς μὲν ἔγραψαν τέτοια βιβλία, ἐπειδὴ ἔχουν τελειοποιηθῇ εἰς μίαν ψευδῇ καὶ ἀξιοκαταφρόνητον ἐπιστήμην· καὶ ἅφ' ἑτέρου παρεπλάνησαν τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀπλοϊκοὺς μὲ τὰς πονηρὰς δοξασίας των σχετικῶς μὲ τὴν ὀρθὴν πίστιν, πού ἔχει θεμελιωθῇ ἐπάνω εἰς τὴν ὁλὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν λογικὴν μὲ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ Θεοῦ].

11. Εἶναι δὲ κάπως πολλὴ ἡ σκληροκαρδία ἐκείνων, πού πράττουν τοῦτο, καὶ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν φοβοῦνται τὸ γεγραμμένον ρητόν· «Δὲν θὰ προσθέσετε εἰς τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποίαν ἐγὼ σᾶς ἔδωσα καὶ δὲν θὰ ἀφαιρέσετε ἀπ' αὐτὴν»^{42α}. Ποῖος ἔπεισε τοὺς ἀπλοϊκοὺς νὰ πιστεύουν εἰς τὰ βιβλία τοῦ Ἑνώχ, ἐνῶ πρό τοῦ Μωϋσέως δὲν ὑπῆρχον Γραφαί; Ἀπὸ πού ἔχουν τὴν πληροφορίαν ὥστε νὰ λέγουν ὅτι ὁ Ἡσαΐας ἔγραψεν ἀπόκρυφα βιβλία, ἐκεῖνος πού ἀπὸ «ἐπάνω εἰς ὄρος ὑψηλὸν κηρύττει» δημοσίᾳ «τὸ εὐαγγέλιον»⁴³, λέγων· «Δὲν ὠμίλησα εἰς τὰ κρυφά, οὔτε εἰς μέρος γῆς σκοτεινόν»⁴⁴. Πῶς ὁ Μωϋσῆς ἔχει γράψει βιβλία ἀπόκρυφα, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἔγραψε τὸ Δευτερονόμιον, «ἐπικαλεῖται μάρτυρας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»⁴⁵; ἀλλὰ δὲν εἶναι γνώρισμα κανενὸς ἄλλου, παρὰ μόνον ἐκείνων πού ἀρέσκονται εἰς τὴν τέρψιν τῆς ἀκοῆς⁴⁶, καὶ μεταχειρίζονται τὴν εὐσέθειαν ὡς μέσον πορισμοῦ⁴⁷, καὶ κάμνουν ἐντύπωσιν εἰς τὰ γυναικάρια⁴⁸. Περί αὐτῶν ὁ Παῦλος ἔγραψεν ἐκ τῶν προτέρων πρὸς τὸν μαθητὴν του· «Διότι θὰ ὑπάρξῃ καιρὸς, κατὰ τὸν

τὸ 364. Καίτοι τοῦτο δὲν εἶναι ἀπίθανον, ἐν τούτοις δὲν γεννᾷ καμμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ὁποσπάσματος (βλ. THE NICENE FATHERS κλπ., σελ. 367, σημ. 1).

42. «Βιβλία πινάκων»: Ἀπόδοσις τῆς λ. «ἀπογράμμων», ἡ ὁποία εἰκόζεται ὅτι σημαίνει ἀστρολογικοὺς χάρτας ἢ πίνακας.

42α. Δευτ. 4, 2.

43. Ἡσ. 40, 9.

44. Ἡσ. 45, 19.

45. Δευτ. 4, 26· 30, 19· 31, 28· πρβλ. 32, 1.

46. Β' Τιμ. 4, 3.

47. Α' Τιμ. 6, 5.

48. Β' Τιμ. 3, 6.

ὅποιον δέν θά ἀνέχωνται τήν ὑγιαίνουσαν διδασκαλίαν, ἀλλά θά ἐκλέγουν πλῆθος διδασκάλων, σύμφωνα μέ τάς ἐπιθυμίας των, διὰ νά τέρπουν μόνον τάς ἀκοάς των»⁴⁹. Διότι τά ἀπόκρυφα εἰς τήν πραγματικότητα εἶναι μῦθοι καί εἶναι ματαιοπονία νά προσέχη κανεῖς αὐτά, διότι εἶναι «ἀκάθαρτοι ματαιολογίαι»⁵⁰. Διότι αὐτά ἀποτελοῦν ἀφορμήν διαστάσεων, καί ὁ σκοπός των εἶναι ἡ φιλοδοξία τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι δέν ἐπιδιώκουν τήν προκοπήν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπιθυμοῦν νά τιμῶνται ἀπό ἐκείνους πού οἱ ἴδιοι ἐξηπάτησαν, διὰ νά ἐκλαμβάνωνται ὡς μεγάλοι, λόγῳ τοῦ ὅτι διαδίδουν νεωτεριστικὰς ἰδέας⁵¹. Ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη νά ἀπορρίπτωμεν τά τοιαῦτα θιβλία. Διότι καί ἂν ἀκόμη κάποιος εὕρισκῃ εἰς αὐτά κάτι ὠφέλιμον, ἀκόμη καί τότε εἶναι καλύτερον νά μὴν πιστεύῃ εἰς αὐτά. Διότι τοῦτο εἶναι τό γνώρισμα τῆς πονηρίας αὐτῶν.

..... ἐν ἀνθρώποις; ἢ ποῖός ποτε «ἐξ ἐκείνων, πού δέν ἔχουν ἐλπίδα»⁵², ἤθελε διανοηθῇ ὅτι «ὁ Λόγος θά ἐγίνετο ἄνθρωπος»;⁵³ ἢ ὅτι ἐκεῖνο πού ἦτο εἰς τήν καρδίαν τοῦ Θεοῦ, ἔμελλε «νά ἀναβῇ εἰς καρδίαν ἀνθρώπων»;⁵⁴ ἢ «ποῖος ἐγνώρισε τάς βουλὰς τοῦ Κυρίου, διὰ νά διορθώσῃ αὐτόν»;⁵⁵

..... (δταν δέ) ὁ Παῦλος (παραθέτῃ ἀπό τήν Παλαιάν Διαθήκην) ρητά (..... καί λέγῃ), ἢ «Οὐτῷ λέγει»⁵⁶, ἢ «Καθὼς εἶπεν»⁵⁷, ἢ «ὁ Ἡσαΐας ἀποτολμᾷ καί λέγει»⁵⁸, ἢ «Καθάπερ καί ὁ Δαβὶδ λέγει»⁵⁹, ἢ πάλιν «Πρῶτος ὁ Μωϋσῆς λέγει!»⁶⁰, ἢ πάλιν «Τί λέγει ἡ Γραφή

49. Β' Τιμ. 4, 3-4.

50. Α' Τιμ. 6, 20.

51. Β' Τιμ. 2, 22.

52. Ἐφ. 2, 12· Α' Τιμ. 4, 13.

53. Ἰω. 1, 14.

54. Α' Κορ. 2, 9.

55. Α' Κορ. 2, 16· Ἡσ. 40, 13· Ρωμ. 11, 34.

56. Ρωμ. 10, 6.

57. Ἡσ. 4, 3.

58. Ρωμ. 10, 20.

59. Ρωμ. 4, 6.

60. Ρωμ. 10, 19.

ἐν Ἡλίᾳ»⁶¹, ἥ ὅταν λέγῃ· «Καθὼς γέγραπται»⁶², δὲν κάμνει φανερόν ποῦ ὁ λόγος ἔχει γραφῇ, ἢ ποῖος εἶπεν αὐτόν, ἀλλ' ἡμεῖς ποῦ ἀναγινώσκουμεν γνωρίζουμεν ποῦ ἔχει γραφῇ εἰς τὰς Γραφάς. Τοὺς δὲ λόγους «ἐκεῖνα, ποῦ δὲν ἐγνώρισεν ὀφθαλμός»⁶³, δὲν εὐρίσκομεν ἔτσι εἰς τὰς Γραφάς· ἐὰν λοιπὸν εὐρίσκωνται σαφῶς εἰς τὰ ἀπόκρυφα, καθὼς λέγουν οἱ αἰρετικοί, εἶναι σαφές ὅτι αὐτοί, ποῦ ἐπενόησαν αὐτά, ἔλαβον αὐτοὺς κρυφίως ἀπὸ τούτων λόγους τοῦ Παύλου καὶ ἀπέδωσαν αὐτά εἰς παλαιούς χρόνους.

12. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀπὸ τῶν ἀποκρύφων γνῶσις εἶναι ἄχρηστος, καὶ ὡς τοιαύτη περιττή, — διότι αἱ Γραφαὶ εἶναι δι' ὅλους αὐτάρκειαι —, ἐκεῖνος, ποῦ διδάσκει ἀπὸ τὰς Γραφάς, ὡς διδάσκεται καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τούτων λόγους τῶν Γραφῶν, καὶ ἀπὸ αὐτῶν ὡς παραθέτη διὰ νὰ διδάσκωνται καὶ ἐκεῖνοι, ποῦ ἔχουν φθάσει εἰς τὴν κατὰλληλον ἡλικίαν διὰ νὰ διδάσκωνται. Πρὸς ἐκείνους δὲ ποῦ μόλις ἄρχισαν νὰ κατηχοῦνται, δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀποκαλύπτωμεν τὰ λόγια τῶν Γραφῶν, νὰ παρασιωπῶμεν δὲ τὴν διδασκαλίαν, ἡ ὁποία εἶναι δι' αὐτοὺς ἀναγκαία, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ μάθουν νὰ ἀποστρέφονται τὴν ἁμαρτίαν καὶ νὰ ἀπέχουν τῆς εἰδωλολατρίας, ὡς

.. .. . σκάνδαλον
ἔχει γραφῇ. «(Ἄλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον ποῦ ποτίζει) τὸν γείτονά του, μέ τὴν δολίαν πρόθεσιν νὰ τὸν ἀνατρέψῃ»⁶⁴
.. .. .

.. .. . εἰς τὰς Γραφάς.

13. Ταῦτα εἶναι ἄρκετὰ διὰ νὰ σᾶς ὑπενθυμίζουν ὅτι ὀφείλετε νὰ συμμορφοῦσθε πρὸς τὰς θείας ἐντολάς καὶ νὰ ἐφαρμόξετε καλῶς τὰ λόγια τῶν θείων Γραφῶν ὡς κανόνα ζωῆς σας, διὰ νὰ ἀκούσετε κάποτε· «Ἐδῶγε, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ! εἰς ὀλίγα ἐφάνη πιστός, θὰ ἐμπιστευθῶ εἰς σὲ πολὺ περισσότερα»⁶⁵. Τοῦτο ὅμως δὲν

61. Ρωμ. 11, 2.

62. Ρωμ. 2, 24' 3, 10' 9, 33 κλη.

63. Α' Κορ. 2, 9' πρὸς ἄλλ. Ἡσ. 64, 3.

64. Ἀβθ. 2, 15.

65. Ματθ. 25, 21.

γράφω ὡς διὰ νά σᾶς διδάξω, — διότι δέν «θά προχωρήσω»⁶⁶ μέχρι τοῦ σημείου τούτου —, ἀλλ' ἐπειδή ἤκουσα ὅτι οἱ αἵρετικοί, μάλιστα δέ οἱ δυστυχισμένοι Μελιτιανοί, ἐπαινοῦν τά λεγόμενα ἀπόκρυφα, «πάντα ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός μου, ἔκαμα γνωστά εἰς σᾶς»⁶⁷, καθὼς καί «ἐν αὐτῷ εἶμαι καί σεῖς ἐν ἐμοί, καί ἐγὼ ἐν ὑμῖν»⁶⁸, «εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν»⁶⁹, «ἢ ὅποια εἶναι Ἑκκλησία τοῦ ζῶντος Θεοῦ, στῦλος καί ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας»⁷⁰. Αὕτη δίδει εἰς ἡμᾶς, τοὺς συναθροιζομένους ὑπὸ τὴν στέγην αὐτῆς τὴν ἰκανότητα νά καθαρίσωμεν αὐτὴν ἀπὸ κάθε ρύπον, διάθεσιν πρὸς διαφωνίαν καί φιλονεικίαν, καί παιδικὴν ἀλαζονείαν, καί καλλιιεργεῖ τὴν βεβαιότητα ἡμῶν νά ἀρκούμεθα εἰς τὴν «θεόπνευστον Γραφήν»⁷¹, ἢ ὅποια μόνη εἶναι ἰκανὴ νά διδάξῃ ἡμᾶς, περὶ τῶν θιβλίων τῆς ὁποίας εἶπομεν εἰς τά προηγούμενα ποῖα εἶναι καί πόσα εἰς ἀριθμόν.

14. Ἄς ἐορτάσωμεν λοιπὸν κατὰ τὸ πρότυπον τοῦτο, καθὼς ἀρμόζει εἰς ἡμᾶς «ἔχι μέ τὴν παλαιάν ζύμην τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τῆς εἰδωλολατρίας, οὔτε μέ ζύμην κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλὰ μέ καθαρὰ ἄζυμα τῆς εἰλικρινείας καὶ τῆς ἀληθείας»⁷², κάμνοντες ἀρχὴν μὲν τῆς (ἀγ. τεσσαρακοστῆς ἀπὸ τὴν 25ην τοῦ μηνὸς Μεχίρ, τῆς δέ ἀγίας) ἐβδομάδος, τῆς πρό τοῦ Πάσχα τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ μηνὸς Φαμενώθ, τελειώνοντες τὴν ἀγίαν νηστείαν τὴν πέμπτην τοῦ Φαρμουθί, σύμφωνα μέ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ μακαρίου εὐαγγελιστοῦ Μάρκου⁷³... Ἐπειτα ἅς ἐορτάσωμεν καὶ τὰς ἐπτὰ ἐβδομάδας τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς, «ἐνθυμούμενοι τοὺς πτωχοὺς»⁷⁴ καὶ «ἀποστέλλοντες μερίδας (τροφῶν) μεταξύ μας καὶ εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας»⁷⁵, σύμφωνα μέ τὸ λεγόμενον εἰς τὸ θι-

66. Πρβλ. Β' Κορ. 10, 13-14.

67. Ἰω. 15, 15.

68. Ἰωάν. 14, 20.

69. Ἰωάν. 14, 2.

70. Α' Τιμ. 3, 15.

71. Β' Τιμ. 3, 16.

72. Α' Κορ. 5, 8.

73. Μάρκ. 1, 13.

74. Γαλ. 2, 10.

75. Νεμ. 8, 10' 8, 12.

θλίον τοῦ Ἑσδρα, καὶ γενικῶς «νά πράττωμεν τὰ πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ»⁷⁶, ὡς παραγγέλλει ὁ Παῦλος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, διὰ τοῦ Ὁποίου ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα ἐν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

15. «Ἀσπασθῆτε ἀλλήλους μὲ φίλημα ἁγίον»⁷⁷. «Σᾶς ἀσπάζονται ὅλοι οἱ ἀδελφοί, πού εἶναι μαζί μου»⁷⁸. «Κάμνω δὲ γνωστὸν εἰς σᾶς»⁷⁹ καὶ ὅτι, ἀπὸ τότε πού ἐκοιμήθη ὁ μακάριος Λάμπων, ἐπίσκοπος Δάρνεως, κατέστησαν...

Ἐκ τῆς 40ῆς ἑορταστικῆς Ἐπιστολῆς.
(Πάσχα 368)

«Σεῖς εἴσθε ἐκεῖνοι, πού ἐμείνατε μαζί μου κατὰ τὰς δοκιμασίας μου· καὶ καθὼς ὁ Πατὴρ μου ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν μου βασιλείαν, ἔτσι καὶ ἐγὼ σᾶς παρέχω τὸ προνόμιον νὰ τρώγετε καὶ νὰ πίνετε εἰς τὴν τράπεζάν μου εἰς τὴν βασιλείαν μου»¹. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν καλούμεθα εἰς τὸ μέγα καὶ οὐράνιον δεῖπνον τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸ ὑπερῶον ἐκεῖνο, πού ἔχει καθαρισθῇ, ἅς καθαρίσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, καθὼς παρήγγειλεν ὁ Ἀπόστολος, «ἀπὸ κάθε μολυσμὸν σαρκὸς καὶ πνεύματος, προαγόμενοι θαυμηδὸν εἰς ἁγιωσύνην μὲ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ»², ὥστε νὰ εἴμεθα ἄσπιλοι ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς· ἐξωτερικῶς μὲν μὲ τὸ νὰ εἴμεθα ἐνδεδυμένοι τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἐσωτερικῶς δὲ μὲ τὸ Πνεῦμα, διδάσκοντες ὀρθῶς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, διὰ νὰ ἀκούσωμεν· «Εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου»³.

76. Α' Κορ. 10, 31.

77. Ρωμ. 16, 16· Α' Κορ. 16, 20· Β' Κορ. 13, 12· Α' Τιμ. 5, 26.

78. Α' Κορ. 16, 20· Φιλιπ. 4, 21· Τιτ. 3, 15.

79. Α' Κορ. 15, 1· Γαλ. 1, 11.

1. Λουκ. 22, 28-30.

2. Β' Κορ. 7, 1.

3. Ματθ. 25, 21.

Ἐκ τῆς 42ας ἐορταστικῆς Ἐπιστολῆς
(Πάσχα 370)

Διότι ἔχομεν προσκληθῇ, ἀδελφοί, καὶ τώρα προσκαλούμεθα ὅλοι μαζί ἀπὸ τὴν Σοφίαν καί, σύμφωνα μὲ τὴν Εὐαγγελικὴν παραβολήν, εἰς τὸ μέγα καὶ ὑπερκόσμιον δεῖπνον, πού εἶναι ἀρκετὸν δι' ὅλην τὴν κτίσιν, ἐννοῶ τὸν Χριστὸν ὁ Ὅποιος ἐθυσιάσθη· «Τὸ Πάσχα ἡμῶν, ὁ Χριστός, ἐθυσιάσθη»⁴. Καὶ ὕστερον ἀπὸ μερικά· «Ἐκεῖνοι μὲν, πού ἔχουν ἔτσι προετοιμασθῇ, θὰ ἀκούσουν· «Εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου»⁵.

Ἐκ τῆς 43ης ἐορταστικῆς Ἐπιστολῆς
(Πάσχα 371)

Ἡ δὲ κλήσις ἡμῶν, τῶν ὁποίων εἶναι καὶ τὸ Πάσχα, εἶναι ἐκ τῶν ἁνῶ, καὶ ὁ τρόπος ζωῆς, τὸν ὁποῖον καλούμεθα νὰ ζήσωμεν εὐρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς μὲ τὸν Παῦλον, πού λέγει· «Δὲν ἔχομεν ἐδῶ μόνιμον πατρίδα, ἀλλὰ ζητοῦμεν τὴν μέλλουσαν»⁶, πρὸς τὴν ὁποίαν ὅταν ἔχωμεν ἐστραμμένα τὰ θλήματατά μας, ἐορτάζομεν καλῶς. Καὶ πάλιν μετὰ ἀπὸ ἄλλα· Ὁ μὲν οὐρανὸς εἶναι πράγματι ὑψηλός, καὶ ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ ἀπὸ ἡμᾶς ἀπέραντος· «Διότι, λέγει, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ εἶναι τοῦ Κυρίου»⁷. Ἀλλ' ὅχι μόνον δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἀμελῶμεν οὔτε νὰ φοβούμεθα, ὅτι ἡ ὁδὸς πρὸς ἑκείνον εἶναι ἀδύνατος, ἀλλὰ καὶ περισσότερον νὰ προθυμοποιούμεθα· διότι ὅχι ὥσάν ἐκεῖνοι, πού ἐξεκίνησαν τότε ἀπὸ τὴν ἀνατολήν, καὶ ἀφοῦ εὗρον πεδιάδα εἰς τὴν γῆν Σεναάρ ἤρχισαν (νὰ κτίζουν πύργον), ὅταν εἶναι δι' ἡμᾶς ἀνάγκη νὰ ψήσωμεν τοῦθλα εἰς τὸ πῦρ, νὰ ζητῶμεν ἀντὶ πηλοῦ ἀσφαλτον, διότι ἐκείνων αἱ γλῶσσαι ἔπαθον σύγχυσιν, καὶ ἐματαιώθη τὸ ἔργον⁸. Δι' ἡμᾶς δ-

4. Α' Κορ. 5, 7.

5. Πρβλ. Ματθ. 25, 7· 25, 21.

6. Ἑβρ. 13, 14.

7. Ψαλμ. 113, 24.

8. Ὑπαινίσσεται τὸν πύργον τῆς Βαβέλ.

μως ὁ Κύριος ἐγκαινίασε τὴν ὁδὸν (πρὸς τὸν οὐρανόν) διὰ τοῦ ἰδικοῦ του αἵματος καὶ κατέστησεν αὐτὴν εὐ-
 κολον. Καὶ πάλιν· Διότι ὅχι μόνον παρηγόρησε καὶ ἐ-
 νεδυνάμωσεν ἡμᾶς κατὰ τὴν πορείαν μας, ἀλλὰ καὶ διό-
 τι ὅταν ἦλθε καὶ ἦτο ἡ πύλη αὕτη κλεισμένη, ἄνοιξεν
 αὐτήν. Διότι πράγματι αὕτη εἶχε κλεισθῇ ἀπὸ τότε, ποῦ
 ὁ Ἀδάμ ἐξωρίσθη ἀπὸ τὸν παράδεισον τῆς τρυφῆς, καὶ
 τὰ χερουθεῖμ μὲ τὴν φλογίνην ρομφαίαν, τὴν στρεφο-
 μένην, ἐτάχθησαν νὰ φυλάττουν τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ ξύ-
 λον τῆς ζωῆς· τώρα δὲ εἶναι διάπλατα ἀνοιχτή. Διότι
 ἅμα ὡς ἐνεφανίσθη Ἐκεῖνος, ποῦ κάθεται ἐπάνω εἰς τὰ
 Χερουθεῖμ, ἀπὸ περισσεῖαν χάριτος καὶ φιλανθρωπίας,
 εἰσήγαγεν εἰς τὸν παράδεισον μαζί του τὸν ληστήν, ποῦ
 ὡμολόγησεν αὐτόν· εἰς δὲ τὸν οὐρανόν, ἀφοῦ εἰσῆλθε
 ὡς πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν, ἠνοιξε τὰς θύρας δι' ὅλους.
 Καὶ πάλιν· Ὁ δὲ Παῦλος, ποῦ ἔτρεχε πρὸς τὸ τέλος,
 πρὸς τὸ θραβεῖον τῆς ἐπουρανίου κλήσεως⁹, ἡρπάγη
 συνεπεῖα αὐτῆς μέχρι τοῦ τρίτου οὐρανοῦ, ἀφοῦ εἶδε τὰ
 συμβαίνοντα ἐκεῖ ἐπάνω, καὶ ἔπειτα, ὅταν κατῆλθε, κα-
 τηχεῖ καὶ ἡμᾶς, ἀναγγέλλων τὰ γραφέντα ὑπ' αὐτοῦ
 πρὸς τοὺς Ἑβραίους· «Διότι δὲν προσήλθετε, λέγει, πρὸς
 ὄρος ποῦ δὲν ἡμπορεῖτε νὰ ἐγγίσετε, καὶ τὸ ὁποῖον καίε-
 ται ἀπὸ τὸ πῦρ, καὶ καλύπτεται ἀπὸ ὀμίχλην, καὶ σκό-
 τος καὶ θύελλαν, καὶ τοὺς ἥχους σάλπιγγος, καὶ φωνὴν
 λόγων»¹⁰, ἀλλὰ προσήλθετε εἰς τὸ ὄρος Σιών καὶ εἰς τὴν
 πόλιν τοῦ ζῶντος Θεοῦ, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ,
 καὶ εἰς πανήγυριν μυριάδων ἀγγέλων, καὶ εἰς τὴν Ἐκ-
 κλησίαν τῶν πρωτοτόκων, οἱ ὅποιοι εἶναι γραμμένοι εἰς
 τὸν οὐρανόν»¹¹. Ποῖος δὲν θὰ ἠύχετο νὰ ἔχη μετ' αὐτῶν
 μέρος εἰς τὴν συνάθροισιν ἐκείνην εἰς τοὺς οὐρανοὺς;
 Ποῖος δὲν θὰ ἐπιθυμοῖσε νὰ καταγραφῇ μαζί μὲ τού-
 τους; διὰ νὰ ἀκούσῃ μαζί μὲ αὐτούς· «Ἐλᾶτε οἱ εὐλο-
 γημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν βασιλεί-
 αν, ποῦ ἔχει ἐτοιμασθῇ διὰ σᾶς ἀφ' οὗτου ἔθεμελιώθη ὁ
 κόσμος»¹²;

9. Φιλίπ. 3, 14.

10. Ἑβρ. 12, 18.

11. Ἑβρ. 12, 22.

12. Ματθ. 25, 34.

Ἐκ τῆς 44ης ἐορταστικῆς Ἐπιστολῆς.
(Πάσχα 372)

Καὶ πάλιν ἐκ τῆς τεσσαρακοστῆς τετάρτης Ἐπιστολῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ εἶναι: «Πάντα ὅσα ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐποίησεν ἀνθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν»¹.

Ὅταν λοιπὸν οἱ δοῦλοι τῶν Ἀρχιερέων καὶ τῶν Γραμματέων εἶδον αὐτά, καὶ ἤκουσαν ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν «Ἐκεῖνος ποὺ διψᾷ, ἅς ἔλθῃ πρὸς ἐμέ καὶ ἅς πίῃ»², ἐνόησαν ὅτι οὗτος δὲν ἦτο ἀπλοῦς ἀνθρώπος ὅμοιος μὲ ἐκείνους, ἀλλ' ὅτι ἦτο Ἐκεῖνος, ὁ Ὅποιος ἔδωκεν ὕδωρ εἰς τοὺς ἀγίους, καὶ ὅτι ἦτο Ἐκεῖνος, ὁ Ὅποιος προανηγγέλθη ἀπὸ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν. Διότι ἦτο τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός³, καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἔτσι, ὡσὰν ποταμὸς ἀπὸ τὴν πηγὴν ἔδωκεν ἐπίσης ποτὸν παλαιότερα εἰς τὸν Παράδεισον. Ἀλλὰ τώρα δίδει εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἰδίαν δωρεάν τοῦ Πνεύματος, καὶ λέγει: «Ἐάν κάποιος διψᾷ ἅς ἔλθῃ πρὸς ἐμέ καὶ ἅς πίῃ. Ἀπὸ τὴν κοιλίαν ἐκείνου, ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, θὰ τρέξουν ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος»⁴. Τοῦτο δὲν ἤρμοζεν εἰς ἀνθρώπον νὰ εἴπῃ, παρὰ μόνον εἰς τὸν ζῶντα Θεόν, ὁ Ὅποιος χορηγεῖ τὴν ζωὴν, καὶ δίδει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἐκ τῆς 45ης ἐορταστικῆς Ἐπιστολῆς.
(Πάσχα 373)

Ἄς σηκώσωμεν ὅλοι τὰς θυσίας ἡμῶν, ἀναγνωρίζοντες τὰς πρὸς τοὺς πτωχοὺς ὑποχρεώσεις μας, καὶ

1. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἐσώθη εἰς τὴν Συριακὴν (βλ. Ἐπιστ. 27, σημ. 1).

2. Ἰωάν. 7, 37.

3. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 3.

4. Ἰωάν. 7, 37, 38.

ἃς εἰσέλθωμεν εἰς τὰ ἅγια, καθὼς ἔχει γραφή¹, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀφοῦ ἐξησφάλισεν εἰς ἡμᾶς αἰωνίαν λύτρωσιν^{1α}. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἁ... Τοῦτο δὲ εἶναι μεγάλη ἀπόδειξις ὅτι, ἐνῶ ἡμεθα ξένοι, ὀνομαζόμεθα φίλοι, καὶ ἐνῶ πρωτύτερα ἀνήκομεν εἰς ἄλλον κύριον, ἐγίναμεν τῶρα συμπολίται τῶν ἁγίων, καὶ καλούμεθα τέκνα τῆς ἁνῶ Ἱερουσαλήμ, τῆς ὁποίας τύπος ἦτο ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ὁ Σολομών. Διότι ἔάν ὁ Μωϋσῆς² ἔκαμε τὰ πάντα σύμφωνα μὲ τὰ πρότυπα ποῦ ἐπεδείχθησαν εἰς αὐτὸν εἰς τὸ ὅρος, εἶναι φανερόν ὅτι ἡ λατρεία, ποῦ ἐγίνετο εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, ἦτο τύπος τῶν οὐρανίων μυστηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Κύριος ἐπιθυμῶν νὰ εἰσέλθωμεν, προητοίμασε δι' ἡμᾶς τὴν νέαν καὶ μένουσαν ὁδόν³. Καὶ ἐπειδὴ ὅλα τὰ παλαιὰ ἦσαν τύποι τῶν νέων, ἔτσι καὶ ἡ παροῦσα ἑορτή, εἰς τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ προσέλθωμεν μὲ ψαλμοὺς καὶ ὕμνους πνευματικούς, ἃς ἀρχίσωμεν τὰς νηστείας⁴.

1. Ἐβρ. 6, 20· 9, 12.

1α. Ἐβρ. 6, 20· 9, 12.

2. Πρβλ. Ἔξ. 25, 40.

3. Πρβλ. Ἐβρ. 10, 20.

4. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο εἶναι τὸ τελευταῖον κείμενον ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἀθανασίου, τὸ ὁποῖον κατέχομεν.

III. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἐπειδὴ τεχνικῶς δὲν εἶναι εὐχερὲς νὰ συνταχθοῦν κεχωρισμένως εἰσαγωγαὶ δι' ἐκάστην ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τῆς κατηγορίας ταύτης, ἐκρίθη προτιμότερον νὰ περιληφθοῦν ἅπασαι αἱ ἀφορῶσαι εἰς μίαν ἐκάστην ἐξ αὐτῶν εἰσαγωγικαὶ πληροφορίαι εἰς τὰς σχετικὰς σημειώσεις.

Εἰδικῶς μόνον ἐνταῦθα εἶναι γρήγορον νὰ κάμωμεν εἰδικὸν λόγον περὶ δύο ἐκ τῶν προσωπικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀθανασίου, τῆς 48ης πρὸς Ἀμμίου μονάζοντα καὶ τῆς 58ης πρὸς Ρουφινιανόν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐξ αὐτῶν ἐγράφη εἰς ἀπάντησιν ἐπιστολῆς τοῦ Ἀμμίου πρὸς τὸν Ἀθανάσιον, τὸν ὁποῖον ἐρωτοῦσε «περὶ τῆς ἀκουσίας καθ' ὕπνου φυσικῆς ἐκκρίσεως, εἰ ἀκάθαρτός ἐστιν», προφανῶς διὰ νὰ διαφωτίσῃ τινάς, οἱ ὅποιοι ἐπίστευον ὅτι ἡ τοιαύτη ἐκκρίσις σπέρματος ἦτο ἀκάθαρτος. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν του ταύτην ὁ Ἀθανάσιος λύει ὀρθῶς τὸ πρόβλημα, πληροφορῶν ὅτι ὅπως αἱ ἄλλαι φυσικαὶ ἐκκρίσεις τοῦ σώματος, οἷαι αἱ ἐκκρίσεις τῆς ρινός, τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς κεφαλῆς κλπ., οὕτω καὶ ἡ καθ' ὕπνου φυσικὴ ἀκουσία σπερματικὴ ἐκκρίσις εἶναι οὐχὶ ἐφάμαρτος. Ἡ δὲ δευτέρα ἐγράφη εἰς ἀπάντησιν ἐπιστολῆς τοῦ Ρουφινιανοῦ, τὸν ὁποῖον πληροφορεῖ ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Ἀλεξανδρείας τοῦ ἔτους 362 ἀπεφάσισε περὶ τῆς ἀποδοχῆς τῶν πλανηθέντων ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ὑπὸ ὠρισμένους ὅρους, καὶ παρέχει εἰς αὐτὸν ὁδηγίαν ὑπὸ ποίους ὅρους ἔπρεπε νὰ γίνωνται οὗτοι δεκτοὶ ἐφ' ὅσον ἐπεθύμουν εὐλικρινῶς νὰ συμφιλιωθοῦν μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ σπουδαιότης καὶ τῶν δύο τούτων ἐπιστολῶν καταφαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι βραδύτερον ἢ Ἐκκλησία ἀπέδωκεν ἐπισήμως κανονικὸν χαρακτῆρα εἰς αὐτάς, δι' ὃν λόγον αὗται περιελήφθησαν εἰς τὰς κανονικὰς συλλογὰς τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὧν τὰ κείμενα καὶ τὰς κανονικὰς ἐρμηνείας εἰς αὐτάς γιὰ Ἱερῶν Κανόνων», τόμος Δ', σελ. 67 καὶ 82 ἀντιστοίχως, καὶ εἰς τὸ Πηδάλιον Νικοδήμου σελ. 576 ἐξ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 46η¹

Ἐπιστολή ἐκ Σαρδικῆς πρὸς Μαρεῶτην²
(343 - 344)

Ὁ Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους καὶ τὸν λαὸν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν Μαρεῶτην, ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς καὶ περιποθήτους, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἡ ἁγία Σύνοδος ἐπήνεσε τὴν εὐσέβειάν σας ἐν Χριστῷ. Ὅλοι ὡμολόγησαν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σθένος σας εἰς ὅλα, ἐπειδὴ δὲν φοβεῖσθε τὰς ἀπειλάς, καὶ μολονότι ἠναγκάσθητε νὰ ὑποστῆτε ὕβρεις καὶ διωγμοὺς διὰ τὴν εὐσέβειάν σας ἀνθέξατε. Τὰ γράμματά σας, ὅταν ἀνεγνώσθησαν, εἰς ὅλους ἐπροκάλεσαν δάκρυα καὶ γενικήν συμπάθειαν. Σᾶς ἀγαποῦν ἂν καὶ εἴσθε ἀπόντες καὶ θεωροῦν τὰς καταδιώξεις ἐναντίον σας ὡς ἰδικάς των. Ἡ ἐπιστολή των πρὸς σᾶς ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς ἀγάπης των, καὶ μολονότι θὰ ἦτο ἄρκετόν νὰ περιλάβουν καὶ σᾶς εἰς τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν τούτοις ὁλόκληρος ἡ Σύνοδος σᾶς ἔγραψε χωριστὰ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐνθαρρυνθῆτε ὥστε νὰ μὴ ὑποχωρήσετε λόγῳ τῶν παθημάτων σας, ἀλλὰ νὰ εὐχαριστῆτε τὸν Θεόν, ἐπειδὴ ἡ ὑπομονή σας θὰ ἀποδώσῃ καλοὺς καρπούς.

Προηγουμένως ὁ χαρακτήρ τῶν αἵρετικῶν δὲν ἦτο φανερός. Ἀλλὰ τώρα ἀπεκαλύφθη καὶ ἐγίνε γνωστός εἰς ὅλους. Διότι ἡ ἁγία Σύνοδος ἔλαθε γνῶσιν τῶν διαβολῶν, τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐμηχανεύθησαν ἐναντίον σας καὶ καθήρεσαν ὁμοφώνως τὸν Θεόδωρον, τὸν Οὐάλεντα, τὸν Οὐρσάκιον εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν καὶ τὸν Μαρεῶτην. Ἡ αὐτὴ εἰδησις ἔχει δοθῇ καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας. Καὶ ἐπειδὴ ἡ σκληρότης καὶ ἡ

1. Ἡ ἀρίθμωσις τῶν προσωπικῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀθανασίου ἐγένετο συμφώνως πρὸς τὴν τοιαύτην τοῦ ἔργου THE NICENE AND POST - NICENE FATHERS... Τόμ. IV, σελ. 554 κ. ἐξ. ἐκ τοῦ ὁποίου μεταφράσθησαν καὶ περιλαμβάνονται εἰς τὸν παρόντα τόμον καὶ Ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀθανασίου, ὧν τὰ κείμενα ἢ ἀποσπάσματα δὲν ἐσώθησαν εἰς τὸ ὁμοτικὸν Ἑλληνικὸν πρωτότυπον.

2. Ἡ παρούσα καὶ ἡ ἐπομένη 47η Ἐπιστολαὶ ἐτυπώθησαν τὸ πρῶ-

τυραννία, πού ἔχουν τεθῇ εἰς χρῆσιν παρ' αὐτῶν ἐναντίον τῶν Ἑκκλησιῶν, δὲν ἤμποροῦν πλέον νὰ συνεχισθοῦν, διότι οὗτοι ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τὰς ἐπισκοπὰς, καὶ ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ κάθε ἐπικοινωνίαν ὄλων. Ἐκτὸς τούτου ἦσαν ἐντελῶς ἀπρόθυμοι ἀκόμη καὶ ἀπλὴν μνειάν νὰ κάμουν περὶ τοῦ Γρηγορίου, διότι ἐπειδὴ ὁ ἀνὴρ στερεῖται καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπισκόπου, ἔκριναν ὅτι ἦτο ἐντελῶς περιττὸν καὶ νὰ ὀνομάσουν αὐτόν. Ἀλλ' ἔνεκεν ἐκείνων, πού ἐξηπατήθησαν παρ' αὐτοῦ, θὰ ἤμποροῦσε ἴσως διὰ τῆς παρούσης νὰ καυτηριασθῇ ἡ ἀτιμία καὶ τὸ αἶσχος αὐτοῦ, ὡς ἰδιότητες ἀνθρώπου μὲ τὸν ὅποιον οὗτοι ἐπικοινωνοῦσαν. Θὰ πληροφορηθῇτε τί ἔχει γραφῇ δι' αὐτοὺς ἀπὸ τὴν προηγουμένην ἐπιστολὴν (τῆς Συνόδου), καὶ μονολότι δὲν προσήλθον ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι νὰ ὑπογράψουν, ἐν τούτοις ἐσχεδιάσθη μὲ τὴν συνεργασίαν ὄλων, καὶ ὑπεγράφη δι' ὅλους. Σὰς ἀσπάζονται ὅλοι οἱ ἀδελφοί.

Πρωτογένης, ὁ ἐπίσκοπος, εὐχεται ὅπως διαφυλάττεσθε ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητοὶ καὶ περιπόθητοι.

Ἀθηνόδωρος, ὁ ἐπίσκοπος, εὐχεται ὅπως διαφυλάττεσθε ἐν Κυρίῳ, ἴαν ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

(Ἄλλαι ὑπογραφαί). Ἰούλιος, Ἀμμώνιος, Ἀπριανός, Μάρκελλος, Γερόντιος, Πορφύριος, Ζώσιμος, Ἀσκληπιός, Ἀππιανός, Εὐλόγιος, Εὐγένιος, Διδώδωρος, Μαρτύριος, Εὐκαρπος, Λούκιος, Καλὸς, Μάξιμος: Δι' ἐπιστολῶν ἐκ Γαλλίας. Εὐχομαι ὅπως διαφυλάττεσθε ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητοί. Ἡμεῖς οἱ Ἀρχίδαμος καὶ Φιλόξενος πρεσβύτεροι, καὶ Λέων διάκονος ἐκ Ρώμης. Ἐγὼ ὁ Γαυδέντιος, ἐπίσκοπος Ναῖσσοῦ, εὐχομαι ὅπως διαφυλάττεσθε ἐν Κυρίῳ. Ἐπίσης ὁ Φλωρέντιος ὁ Μερίας τῆς Παννονίας, ὁ Ἀμμιανὸς ὁ Καστέλλου τῆς Παννονίας, Ἰανουάριος ὁ Μπενεθέντου, Πραιτέξτατος ὁ Ναρκι-

τον ἐκ Λατινικοῦ χειρογράφου εἰς τὸ Κεφάλαιον Βιβλιοθήκη τῆς Βερώνας μαζί μὲ τὴν HISTORIA ACEPHALA. Ἀμφότεραι περιελήφθησαν εἰς τὴν Συλλογὴν τῆς Ἑλ. Πατρολογίας Migne, τόμ. 26, 1333 κ. ἐξ. Αἱ δύο αὗται Ἐπιστολαὶ ἤμποροῦν νὰ ἀποτελέσουν συμπλήρωσιν τῶν στοιχείων, πού περιέχονται εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἀθανασίου «Ἀπολογητικὸς Δεύτερος» παρ. 37 - 50, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰς πολλὰ σημεῖα ὑπάρχει χαρακτηριστικὴ ὁμοιότης. (Βλ. πλείονα, μν. ἔργ., σελ. 554, σημ. 1). Ἡ μετάφρασις ἐγένετο ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ κειμένου NICENE AND POST NICENE FATHERS σελ. 554 ἐξ.

δόνου τῆς Παννονίας, Ὑμέναιος ὁ Ὑπάτων Θεσσαλίας, Κάστος ὁ Καισαροαυγούστης, Σεβήρος ὁ Καλκίσιου Θεσσαλίας, Ἰουλιανὸς ὁ Θήρας τῆς Ἑπταπόλεως, Λούκιος ὁ Βερώνας, Εὐγένιος ὁ Ἐκλέας τῆς Κυκθίνης, Ζώσιμος ὁ Λύχνων Συνοσίων τῆς Ἀπουλίας, Ἑρμογένης ὁ Συκεῶν, Θρύφος ὁ Μαγάρων, Παρηγόριος ὁ Κάσπης, Κάλθας ὁ Καστρομάρτης, Εἰρηναῖος ὁ Συκιώνης, Μακεδόνιος ὁ Λυπανοῦ, Μαρτύριος ὁ Ναυπάκτου, Παλλάδιος ὁ Δίου, Βρόσπος ὁ Λουγδούνου τῆς Γαλλίας, Οὐρσάκιος ὁ Βριξίας, Ἀμάντιος ὁ Βιμινακίου, διὰ τοῦ πρεσβυτέρου Μαξιμου, Ἀλέξανδρος ὁ Κυπάρων τῆς Ἀχαΐας, Εὐτύχιος ὁ Μεθώνης, Ἀπριανὸς ὁ Πεταθίου τῆς Παννονίας, Ἀντίγονος ὁ Παλλήνης τῆς Μακεδονίας, Δομήτιος ὁ Ἀκαρίας τῆς Κωνσταντίας, Ὀλύμπιος ὁ Αἰνороδόπης, Ζώσιμος ὁ Ὠρεομάργας, Προτάσιος ὁ Μιλάνου, Μάρκος ὁ Σισκίας ἐπὶ τοῦ Σαύου, Εὐκάρπιος ὁ Ὁρῆς τῆς Ἀχαΐας, Βιτάλιος, ὁ Βερτάνης τῆς Ἀφρικῆς, Ἥλιανὸς ὁ Τυρτάνων, Σύμφωρος ὁ Ἱεραπύθης τῆς Κρήτης, Μουσώνιος ὁ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης, Εὐκίσσος ὁ Κισάμου, Κυδώνιος ὁ Κυδωνίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 47η

Πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας
ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ εὐκαιρίᾳ(α)

Ὁ Ἀθανάσιος πρὸς ὅλους τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους τῆς ἁγίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, ἀδελφοὺς λίαν ἀγαπητοὺς, χαίρειν.

1. Προκειμένου νὰ γράψω τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν πρέπει νὰ ἀρχίσω, λίαν ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μὲ τὴν προσφορὰν εὐχαριστιῶν πρὸς τὸν Χριστόν. Τώρα ὁμῶς τοῦτο ἀρμόζει εἰδικῶς, ἐπειδὴ πολλὰ καὶ μεγάλα εἶναι ἐκεῖνα, ποὺ ἐπετέλεσεν ὁ Κύριος, καὶ τὰ ὁποῖα ἀξίζουν τὰς εὐχαριστίας μας, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουν εἰς αὐτὸν δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀγνώμονες διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ εὐεργεσίας. Εὐχαριστοῦμεν λοιπὸν τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος κάμνει ἡμᾶς γνωστοὺς εἰς ὅλους ἐν τῇ πίστει, καὶ ὁ

(α) Ἐσώθη εἰς τὴν Λατινικὴν, περὶ ἧς ἰδὲ Ἐπ. 46η, σημ. 2.

ὁποῖος ἔκαμε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πολλὰ τὰ θαυμαστά πράγματα ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. Διότι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὁ αἵρετικὸς ὁμιλος τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῶν κληρονόμων τοῦ Ἀρείου πρεσβεύουν καὶ διαδίδουν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι, ποὺ συνήλθον, ἀπεφάνθησαν ὅτι εἶναι ψευδῇ καὶ ἀποκυήματα φαντασίας. Καὶ οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἄνθρωποι, ποὺ θεωροῦνται τρομεροὶ ἀπὸ πολλοὺς, ὥσάν ἐκείνους ποὺ καλοῦνται γίγαντες, ἐλογίσθησαν ὡς ἀνάξιοι, καὶ δικαίως, διότι ἀκριβῶς ὅπως τὸ σκότος διασκορπίζεται ὅταν ἔλθῃ τὸ φῶς, ἔτσι καὶ ἡ ἀνομία ξεσκεπάζεται ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ δικαίου, καὶ ὅταν οἱ ἀγαθοὶ εἶναι παρόντες, οἱ ἀνάξιοι ἐκτίθενται ποῖοι πράγματι εἶναι.

2. Διότι σεῖς οἱ ἴδιοι, ἀγαπητοί, δὲν εἴσθε ἀμαθεῖς, ὅπως οἱ διάδοχοι τῆς κακοφήμου αἵρέσεως τοῦ Εὐσεβείου, δηλαδὴ ὁ Θεόδωρος, ὁ Νάρκισσος, ὁ Οὐάλης, ὁ Οὐρσάκιος, καὶ οἱ κάκιστοι μεταξὺ αὐτῶν Γεώργιος, Στέφανος, Ἀκάκιος, Μηνοφάντης καὶ οἱ ὁμόφρονές των, διότι ἡ μανία των εἶναι γνωστὴ εἰς ὅλους, οὔτε διέφυγον τῆς προσοχῆς σας ἐκεῖνα, ποὺ οὗτοι διέπραξαν ἐναντίον τῶν Ἐκκλησιῶν. Διότι σεῖς εἴσθε οἱ πρῶτοι, ποὺ ἐκεῖνοι ἔβλαψαν, ἡ ἰδική σας Ἐκκλησία, τὴν ὁποῖαν ἐπεχείρησαν νὰ καταστρέψουν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι, ποὺ ἔπραξαν τόσον πολλὰ, καὶ ἦσαν, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, τρομεροὶ εἰς τὸν νοῦν ὄλων, ἔχουν τρομοκρατηθῇ τόσον, ὥστε ὁ τρόμος των ὑπερβαίνει πᾶσαν φαντασίαν. Διότι ὄχι μόνον φοβοῦνται τὴν Ρωμαϊκὴν Σύνοδον, ποὺ ὅταν προσεκληθῇσαν εἰς αὐτὴν ἐπροφασίσθησαν ἀδυναμίαν νὰ προσέλθουν, ἀλλὰ, καὶ τώρα ἀφοῦ ἔφθασαν εἰς τὴν Σαρδικὴν, ἦσαν τόσον περιδεεῖς τὴν συνειδήσιν, ὥστε ὅταν εἶδον τοὺς κριτὰς κατεπλάγησαν. Ἔτσι ἔχασαν τὰ μυαλά των. Ἀληθῶς, κάποιος θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἴπῃ πρὸς αὐτούς: «Ποῦ εἶναι τὸ κεντρί σου, θάνατε, ποῦ εἶναι ἡ νίκη σου, θάνατε;»¹. Διότι τὰ πράγματα δὲν ἔγιναν ὅπως ἐπιθυμοῦσαν, ὥστε νὰ ἐκδοθῇ ἀπόφασις εὐχάριστος δι' αὐτούς: ἔτσι τώρα δὲν ἠμποροῦν νὰ ἐξαπατοῦν ἐκείνους ποὺ ἠθελον. Ἀλλ' εἶδον πιστοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἐνδιέφεροντο διὰ τὴν δικαιοσύνην, ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλ-

1. Α' Κορ. 15. 55.

λά καὶ μᾶλλον εἶδον αὐτὸν τοῦτον τὸν Κύριον ἡμῶν μεταξὺ αὐτῶν, ὅπως οἱ δαίμονες παλαιότερα ἀπὸ τὰ μνήματα, διότι ἐπειδὴ ἦσαν τέκνα τοῦ ψεύδους, δὲν ὑπέφερον νὰ βλέπουν τὴν ἀλήθειαν. "Ἐτσι ὁ Θεόδωρος, ὁ Νάρκισσος καὶ ὁ Οὐρσάκιος, μὲ τοὺς φίλους των εἶπον τὰ ἐξῆς: «Σταθῆτε, ποῖαν σχέσιν ἔχομεν ἡμεῖς μὲ σᾶς, ἄνθρωποι τοῦ Χριστοῦ; Γνωρίζομεν ὅτι λέγετε τὴν ἀλήθειαν, καὶ φοβούμεθα ὅτι θὰ καταδικασθῶμεν· δὲν τολμῶμεν νὰ ὁμολογήσωμεν τὰς συκοφαντίας εἰς τὸ πρόσωπόν σας. Δὲν ἔχομεν τίποτε νὰ κάμωμεν μαζί σας· διότι σεῖς εἰσθε Χριστιανοί, ἐνῶ ἡμεῖς εἴμεθα ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἐνῶ μὲ σᾶς ἡ ἀλήθεια εἶναι πανίσχυρος, ἡμεῖς ἔχομεν μάθει νὰ ἐξαπατῶμεν. Ἐνομίζομεν ὅτι αἱ πράξεις μας ἦσαν κρυμμέναι, καὶ δὲν ὑπελογίζαμεν ὅτι ἐπρόκειτο τώρα νὰ κριθῶμεν. Διατί φέρετε εἰς τὸ φῶς τὰς πράξεις μας πρὸ τῆς ὥρας των;» καὶ μολονότι ἔχουν τὸν χειρότερον χαρακτῆρα καὶ θαδίζουν εἰς τὸ σκότος, ἐν τούτοις ἔμαθαν εἰς τὸ τέλος ὅτι δὲν ὑπάρχει σχέσις μεταξύ φωτὸς καὶ σκότους καὶ καμμία συμφωνία μεταξύ Χριστοῦ καὶ Βελίαλ. Κατ' ἀκολουθίαν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἐπειδὴ ἐγνώριζον τί εἶχον πράξει καὶ εἶδον τὰ θύματά των ἔτοιμα νὰ γίνουν κατήγοροι καὶ τοὺς μάρτυρας ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια των, ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ Κάϊν καὶ ἔφυγον ὅπως ἐκεῖνος, κατὰ τὸ ὅτι εὐθύς ἀπεμακρύνθησαν, διότι ἐμιμήθησαν τὴν φυγὴν ἐκείνου, καὶ ἔτσι ἔλαβον τὴν καταδίκην του. Διότι ἡ σύνοδος γνωρίζει τὰ ἔργα των· ἤκουσε τὸ αἷμα ἡμῶν, πού ἐβόα δυνατά, ἤκουσαν ἀπὸ τοὺς ἰδίους τὰς φωνὰς τῶν παθόντων. "Ὅλοι οἱ Ἐπίσκοποι γνωρίζουν πόσον ἐκεῖνοι ἡμάρτησαν, καὶ πόσα κακὰ ἔχουν πράξει ἐναντίον τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων. Καὶ κατὰ συνέπειαν ἐξεδιώξαν τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας ὅπως τὸν Κάϊν. Διότι ποῖος δὲν ἔκλαυσε ὅταν ἀνεγνώσθη ἡ ἐπιστολή σας; Ποῖος δὲν ἐστέναξε θαρρῶς ὅταν εἶδε ποίους ἐξώρισαν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί; Ποῖος δὲν ἐθεώρησε τὰς δοκιμασίας σας ὡς ἰδικὰς του; Λίαν ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἐπάθατε καὶ πρωύτερα, ὅταν ἐκεῖνοι εἰργάσθησαν κακὰ ἐναντίον σας, καὶ ἴσως δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀπὸ τότε, πού ὁ πόλεμος ἐσταμάτησε. Τώρα, ὅπωςδῆποτε, ὅλοι οἱ Ἐπίσκοποι, πού συνήλθον εἰς σύνοδον, καὶ ἤκουσαν ὅτι ὑποφέρατε, ἐλυπήθη-

σαν καὶ ἐθρήνησαν, ἀκριβῶς ὅπως καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι ὤ-
ταν ὑπέστητε τὰς δοκιμασίας, καὶ συνεμερίσθησαν τὴν
λύπην σας τοῦ καιροῦ ἐκείνου...

3. Ἐξ αἰτίας τῶν πράξεων τούτων λοιπόν, καὶ ὄλων
τῶν ἄλλων κακῶν, τὰ ὁποῖα διέπραξαν ἐναντίον τῶν
Ἐκκλησιῶν, ἡ ἀγία γενικὴ Σύνοδος καθήρεσεν ὅλους
αὐτούς, καὶ ὄχι μόνον ἔκρινεν αὐτούς ξένους ἀπὸ τὴν
Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ ἐχαρακτήρισεν αὐτοὺς ἀναξίους
νὰ ὀνομάζωνται Χριστιανοί. Διότι πῶς ἡμποροῦν νὰ λέ-
γωνται Χριστιανοὶ ἄνθρωποι, ποὺ ἄρνοῦνται τὸν Χρι-
στόν; Καὶ πῶς ἡμποροῦν νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς τὴν Ἐκ-
κλησίαν ἄνθρωποι, ποὺ ἔκαμον κακὸν εἰς τὰς Ἐκκλη-
σίας; Κατ' ἀκολουθίαν, ἡ ἀγία Σύνοδος ἀπέστειλεν ἐ-
πιστολὰς πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας μὲ ἐντολὰς
ὅπως οὗτοι ἐπισημανθοῦν μετὰ ὄλων, οὕτως ὥστε ἐ-
κεῖνοι, ποὺ ἐξηπατήθησαν ἀπ' αὐτοὺς δυνηθοῦν τῶρα νὰ
ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πλήρη ἀσφάλειαν καὶ εἰς τὴν ἀλήθει-
αν. Μὴ λοιπόν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὥς πιστοὶ τοῦ Θεοῦ
δοῦλοι καὶ ὁμολογηταὶ τῆς πίστεως εἰς Χριστόν, ἀπο-
φεύγετε νὰ δοκιμάζεσθε διὰ τὸν Κύριον, καὶ καμμία
δοκιμασία ἧς μὴ σὰς κάμῃ νὰ λυγίσετε οὔτε νὰ ἐπιτρέ-
πετε εἰς τὰς στενοχωρίας, ποὺ σὰς προξενοῦν οἱ αἵρε-
τικοί, μὲ τὰς σκευωρίας τῶν ἐναντίον σας, νὰ σὰς κά-
μουν νὰ λυτῇσθε. Διότι ἔχετε κερδήσει τὴν συμπάθει-
αν ὄλου τοῦ κόσμου εἰς τὰς θλίψεις σας, καὶ ἐκεῖνο, ποὺ
εἶναι σπουδαιότερον, φέρει ὄλους σας εἰς τὴν μνήμην
του. Καὶ τώρα νομίζω ὅτι ἐκεῖνοι, ποὺ ἐξηπατήθησαν
ἀπ' αὐτούς, ὅταν ἴδουν τὴν θαρεῖαν καταδίκην τῆς Συ-
νόδου, θὰ στρέψουν τὸ πρόσωπον μακρὰν ἀπ' αὐτῶν
καὶ θὰ ἀπαρνηθοῦν τὴν ἀσέθειάν των. Ἐάν, ἐν τούτοις,
ἀκόμη καὶ μετὰ τοῦτο σηκώσουν χεῖρα ἀπειλητικὴν, μὴ
ἐκπλαγῇτε, οὔτε νὰ φοβηθῇτε τὴν ὀργὴν των, ἀλλὰ νὰ
προσεύχεσθε καὶ νὰ ὑψώνετε χεῖρας πρὸς τὸν Θεόν, καὶ
νὰ εἰσθε θέθαιοι ὅτι ὁ Κύριος δὲν θὰ θραδύνη, ἀλλὰ θὰ
πράξῃ ἔτσι ὥστε ὅλα νὰ γίνουν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σας.
Θὰ ἐπιθυμοῦσα πράγματι νὰ σὰς γράψω μίαν μακρο-
τέραν ἐπιστολὴν μὲ λεπτομερῆ ἐκθέσιν ἐκείνων ποὺ συ-
νέβησαν, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι εἶ-
ναι ἀρμόδιοι νὰ σὰς διηγηθοῦν προσωπικῶς ὅλα ὅσα
εἶδον, ἀποφεύγω νὰ γράψω πολλά. Σὰς ἀναθέτω ἓνα
πρᾶγμα μόνον, ποὺ τὸ θεωρῶ ἀναγκαῖον, ὅτι ἐπειδὴ ἔ-

χετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν φόβον τοῦ Κυρίου, θὰ δώσετε εἰς Αὐτὸν τὴν πρώτην θέσιν καὶ ὅλα θὰ συνεχισθοῦν μετὰ τὴν συνηθισμένην σας ἁρμονίαν ὡς ἀνθρώπων μετὰ σύνεσιν καὶ κατανόησιν.

4. Προσεύχεσθε ὑπὲρ ἡμῶν, ἐνθυμούμενοι τὰς ἀνάγκας τῶν χηρῶν, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας ἤρπασαν ἐκεῖνα ποὺ ἀνήκουν εἰς αὐτάς. Ἡ ἀγάπη σας ὅμως ἄς νικήσῃ τὴν ἐγκληματικὴν διαγωγὴν τῶν αἰρετικῶν. Διότι πιστεύομεν ὅτι, σύμφωνα μετὰ τὰς προσευχάς σας ὁ Κύριος θὰ εἶναι φιλάγαθος καὶ θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ σᾶς ἴδω ταχέως. Ἐν τῷ μεταξύ θὰ μάθετε τὰ πεπραγμένα τῆς Συνόδου διὰ τῶν ὁποίων ὅλοι οἱ Ἐπίσκοποι σᾶς ἔγραψαν καὶ ἀπὸ τὸ συνημμένον γράμμα θὰ πληροφορηθῇτε τὴν καθαίρεσιν τοῦ Θεοδώρου, τοῦ Ναρκίσσου, τοῦ Στεφάνου, τοῦ Ἀκακίου, τοῦ Γεωργίου, τοῦ Μηνοφάντου, τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος. Διὰ τὸν Γρηγόριον δὲν ἠθέλησαν νὰ κάμουν καμμίαν μνείαν· ἐπειδὴ ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο περιττὸν νὰ μνημονεύσουν ἄνθρωπον, ὃ ὅποιος ἐστερεῖτο καὶ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπισκόπου. Παρὰ ταῦτα, πρὸς χάριν ἐκείνων ποὺ ἐπλανήθησαν ἀπὸ αὐτὸν ἀνέφεραν τὸ ὄνομά του, ὅχι διότι τοῦτο ἦτο ἄξιον νὰ μνημονευθῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθουν ἐκεῖνοι, ποὺ ἐξηπατήθησαν ἀπὸ αὐτόν, τὴν ἀτιμίαν καὶ τὸ αἶσχος αὐτοῦ, διὰ νὰ ἐκτιμήσουν τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὸν ὅποιον εἶχον ἐπικοινωνίαν...

Εὐχομαι ὅπως διαφυλάττεσθε ἐν Κυρίῳ, ἀδελφοὶ λίαν ἀγαπητοὶ καὶ περιπόθητοι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 48η

Πρὸς Ἀμμοῦν μονάζοντα
(Ἐγράφη πρὸ τοῦ 354)

Ὅλα τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ εἶναι καλὰ καὶ καθάρα, καθόσον ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ἔκαμε τίποτε τὸ ἄχρηστον καὶ ἀκάθαρτον· «Διότι εἴμεθα τὸ εὐχάριστον ἄρωμα τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν σωζομένων»¹, κατὰ τὸν

1. Β' Κορ. 2, 15.

Ἀπόστολον. Ἐπειδὴ ὁμως τὰ θέλη τοῦ διαθόλου εἶναι πολλῶν εἰδῶν καὶ οὗτος κάμνει χρήσιν αὐτῶν μὲ πολλοὺς τρόπους, διὰ νὰ προετοιμάξῃ ἔτσι τοὺς ἀπλοῖκους εἰς τὴν γνώμην, ὥστε νὰ σκανδαλίζωνται, καὶ ἐμποδίξῃ τοὺς ἀδελφοὺς νὰ συνεχίζουσιν τὴν συνηθισμένην ἀσκησιν, μὲ τὸ νὰ ἐμβάλλῃ ὑποῦλως εἰς αὐτοὺς ἀκαθάρτους καὶ μολυσμένους λογισμοὺς, ἔλα, ἅς προσπαθήσωμεν δι' ὀλίγων νὰ ἐκδιώξωμεν τὴν πλάνην τοῦ πονηροῦ, μὲ τὴν χάριν τοῦ Σωτῆρός μας, διὰ νὰ στηρίξωμεν καὶ τὴν γνώμην τῶν ἀπλοῖκωτέρων. Διότι διὰ μὲν τοὺς καθαροὺς τὰ πάντα εἶναι καθαρὰ τῶν δὲ ἀκαθάρτων καὶ ἡ συνείδησις καὶ τὰ πάντα ἔχουν μολυνθῆ². Θαυμάζω δὲ τὸ σόφισμα τοῦ διαθόλου, εἰς τὸ ὅτι ἂν καὶ ὁ ἴδιος εἶναι φθορά καὶ ὄλεθρος, ὑποβάλλει λογισμοὺς ποὺ ἐνῶ φαίνονται ὅτι ἀφοροῦν εἰς τὴν καθαρότητα, εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι παγίς παρὰ δοκιμή. Διότι, καθὼς προεῖπα, διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς ἀσκητὰς ἀπὸ τὴν συνηθισμένην καὶ σωτηριώδη μελέτην, καὶ φανῇ ὅτι ἐνίκησεν αὐτοὺς, θέτει πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς κίνησιν κάτι τέτοια ὑποκείμενα, τὰ ὁποῖα δὲν προσφέρουν μὲν τίποτε χρήσιμον διὰ τὸν θίον, προκαλοῦν δὲ ματαιὰς συζητήσεις καὶ φλυαρίας, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται. Διότι, λέγε μου, ὦ ἀγαπητέ καὶ εὐλαβέστατε, ποῖον ἁμάρτημα ἢ ἀκάθαρτον ἔχει ἡ κάποια φυσικὴ ἔκκρισις ἀπὸ τὸ σῶμα; ὥς ἐάν κάποιος θὰ ἤθελε νὰ παραστήσῃ ὥς ἔγκλημα καὶ τὰς μύξας ποὺ ἐκκρίνονται ἀπὸ τὰς ρίνας καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ στόματος πτύσματα; Ἀκόμη δέ, θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ προσθέσωμεν, καὶ τὰς ἐκκρίσεις τῶν γαστρικῶν ὑγρῶν τοῦ στομάχου, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ζώου. Καὶ ἀκόμη, ἐάν πιστεύωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἔργον τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ, πῶς ἤμποροῦσεν ἀπὸ καθάραν δύναμιν νὰ γίνῃ κάποιον ἔργον ἀκάθαρτον; Καὶ ἐάν ἡμεθα γένος τοῦ Θεοῦ³, σύμφωνα μὲ τὰς θείας Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τίποτε δὲν ἔχομεν ἐντός μας ἀκάθαρτον. Διότι τότε μόνον μολυνόμεθα, ὅταν ἐργαζώμεθα τὴν ἀκάθαρτον ἁμαρτίαν. Ὅταν δὲ κάποια φυσικὴ

2. Τίτ. 1, 15.

3. Πρβλ. Πράξ. 17, 28.

σωματική ἔκκρισις γίνεται χωρὶς τὴν θέλησίν μας, τότε διὰ τὴν φυσικὴν ἀνάγκην, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, ὡς προείπομεν, μᾶς συμβαίνει καὶ τοῦτο. Ἐπειδὴ ὁμῶς μερικοὶ θέλουν νὰ ἀντιλέγουν μόνον εἰς ἐκεῖνα ποὺ λέγονται ὀρθῶς, μᾶλλον δὲ ποὺ ἐγίναν ἀπὸ τὸν Θεόν, παρερμηνεύουν τὸ εὐαγγελικὸν ρητόν· καθὼς τὸ· Τὰ εἰσερχόμενα δὲν μολύνουν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα⁴, κατ' ἀνάγκην θὰ ἐλέγξωμεν καὶ τὸν παραλογισμόν των τοῦτον, διότι δὲν ἤμποροῦμεν νὰ ὀνομάσωμεν αὐτὸν ἐρώτησιν. Διότι, πρῶτον μὲν, ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωποι ἁμαθεῖς, διαστρέφουν τὰς Γραφὰς διὰ νὰ συμβιβάσουν αὐτὰς πρὸς τὴν ἰδικὴν των ἁμάθειαν⁵. Ἐχει δὲ τὸ θεῖον λόγιον ὡς ἐξῆς: Ἐπειδὴ μερικοὶ, ὥσάν αὐτοὺς σήμερον, εἶχον ἀμφισβολίας περὶ τῆς καθαρότητος τῶν φαγητῶν, ὁ ἴδιος ὁ Κύριος διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν ἀγνοίαν των, ἢ πιθανῶς καὶ διὰ νὰ φέρῃ εἰς φῶς τὴν ἀπάτην, λέγει· Δὲν μολύνουν τὸν ἄνθρωπον τὰ εἰσερχόμενα, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα. Ἐπειτα προσθέτει ἀμέσως καὶ ἀπὸ ποῦ ἐξέρχονται, λέγων· ἐκεῖνα ποὺ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν καρδίαν. Διότι γνωρίζει ὅτι ἐκεῖ εἶναι οἱ πονηροὶ θησαυροὶ τῶν ἀκαθάρτων λογισμῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων. Ὁ δὲ Ἀπόστολος, ποὺ ἔχει διδαχθῇ τοῦτο, λέγει συντομώτερα· Τὸ φαγητόν δὲν θὰ μᾶς καταστήσῃ ἀξιόους ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ⁶. Εὐλόγως δὲ θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς καὶ τώρα νὰ εἴπῃ· Ἡ κάποια φυσικὴ σωματικὴ ἔκκρισις δὲν θὰ μᾶς καταστήσῃ ἀξιόους τιμωρίας. Ἴσως δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν ἱατρῶν (διὰ νὰ ἀναγκάσωμεν αὐτοὺς νὰ ἐντροπιασθοῦν ἔστω καὶ ἀπὸ τοὺς μὴ χριστιανούς), θὰ μᾶς δικαιολογήσουν δι' αὐτό, λέγοντες ὅτι εἰς τοὺς ζῶντας ὁργανισμοὺς ἔχουν δοθῇ μερικαὶ ἀπαραίτητοι διέξοδοι διὰ νὰ ἀποβάλλωνται ἀπὸ ἕκαστον τῶν σωματικῶν μελῶν ἡμῶν ὅσα ἐκ τῶν προσλαμβανομένων πρὸς διατροφὴν των εἶναι περιττά, ὅπως εἶναι τὰ παραγόμενα ἀπὸ τὴν κεφαλὴν περιττά, αἱ τρίχες καὶ αἱ ὕδατώδεις ἐκκρίσεις, καὶ τὰ περιττώματα ἀπὸ τὴν κοιλίαν, καὶ ἔπειτα τὸ περίσσευμα ἐκείνο ἐκ τῶν σπερματικῶν πόρων.

4. Πρβλ. Ματθ. 15, 18-20.

5. Πρβλ. Β' Πέτρ. 3, 16.

6. Α' Κορ. 8, 8.

Ποία λοιπόν, δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὦ γέροντα θεοφιλέστατε, εἶναι ἡ ἁμαρτία ὅταν ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης, ποῦ ἐπλάσσε τὸ ζῶν σῶμα καὶ ἔκαμε τὰ μέλη αὐτοῦ νὰ ἔχουν τοιαύτας διεξόδους; Ἐπειδὴ ὁμῶς πρέπει νὰ παίρνωμεν ὡς εὐκαιρίαν τὰς ἀντιρρήσεις τῶν πονηρῶν, ποῦ ἴσως θὰ μᾶς εἰπουν· Δὲν εἶναι ἄρα ἁμαρτία οὔτε ἡ ἀληθινὴ χρῆσις τῶν γεννητικῶν ὀργάνων, ἐὰν ταῦτα διεπλάσθησαν παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὁπότε ἄς φιμώσωμεν αὐτοὺς λέγοντες ὑπὸ μορφὴν ἐρωτήσεως· Ποίαν ἐννοεῖς χρῆσιν, τὴν ἐννομον, τὴν ὁποῖαν καὶ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψεν εἰπὼν· «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ γεμίσατε τὴν γῆν»⁷, τὴν ὁποῖαν καὶ ὁ Ἀπόστολος παρεδέχθη, εἰπὼν· «Ὁ γάμος εἶναι τίμιος καὶ ἡ κοίτη ἀμόλυντος»⁸· ἢ τὴν ἀγοραίαν μὲν, ποῦ γίνεται ὁμῶς κρυφίως καὶ κατὰ τρόπον μοιχικόν; Ἐπειδὴ καὶ μετὰ ἄλλων, ποῦ συμβαίνουν εἰς τὸν θίον θὰ εὕρωμεν τὰς διαφορὰς κατὰ τὰς περιστάσεις· παραδείγματος χάριν, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φονεύῃς, ἀλλὰ κατὰ τοὺς πολέμους ὁ φόνος τῶν ἀντιπάλων καὶ νόμιμος εἶναι καὶ ἐπαίνου ἄξιος. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι ποῦ ἠρίστευσαν κατὰ τὸν πόλεμον καὶ μὲ τιμὰς μεγάλας περιβάλλονται καὶ ἐγείρονται στήλαι, ποῦ κηρύττουν τὰ κατορθώματά των. Ὡστε ἡ αὐτὴ πρᾶξις ἄλλοτε μὲν καὶ ὑπὸ ὠρισμέναις περιστάσεις ἀπαγορεύεται, ἄλλοτε δὲ καὶ ὑπὸ ὠρισμένους ὅρους ἐπιτρέπεται καὶ συγχωρεῖται. Ἡ αὐτὴ λοιπὸν λογικὴ ἐφαρμόζει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς σαρκικῆς μείξεως. Μακάριος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ κατὰ τὴν νεότητά του, ποῦ ἐλευθέρως ἀνέλαβε ζυγὸν γάμου, κάμνει χρῆσιν τῆς φυσικῆς του ἱκανότητος πρὸς παιδοποιᾶν· ἐὰν δὲ χρησιμοποιῇ αὐτὴν πρὸς ἀσέλγειαν, θὰ περιμένη τὴν τιμωρίαν τῶν πόρνων καὶ τῶν μοιχῶν, περὶ τῆς ὁποίας ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος⁹.

Διότι δύο εἶναι οἱ νόμιμοι τρόποι ζωῆς σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο, ὁ μὲν εἰς ὁ εὐκολώτερος καὶ συνηθέστερος εἰς τὸν θίον, ἐννοῶ τὸν γάμον· ὁ δὲ ἄλλος ὁ ἀγγελικὸς καὶ ἀνυπέρβλητος, δηλαδὴ ἡ παρθενία. Ἐὰν μὲν

7. Γεν. 1, 28.

8. Ἐβρ. 13, 4.

9. Ἐβρ. 13, 4.

κάποιος διαλέξη τὸν κοσμικὸν τρόπον ζωῆς, ἦτοι τὸν γάμον, δὲν θὰ κατηγορηθῇ μὲν ἀλλὰ δὲν θὰ λάθῃ μεγάλια χαρίσματα. Διότι θὰ λάθῃ καὶ αὐτός, ἐπειδὴ παράγει καρπὸν τριακονταπλάσιον¹⁰. Ἐὰν δὲ κάποιος ἡσπάσθῃ τὸν ἀγνὸν καὶ ὑπερκόσμιον παρθενικὸν θίον, ἂν καὶ συγκρινόμενος πρὸς τὸν πρῶτον εἶναι σκληρὸς καὶ δυσκολοκατόρθωτος, ἐν τούτοις ἔχει χαρίσματα θαυμαστότερα, καὶ διὰ τοῦτο ἀπέδωσε τὸν ἑκατονταπλάσιον τέλειον καρπὸν. Ὡστε αἱ ἀκάθαρτοι καὶ πονηραὶ ἀντιρρήσεις τῶν ἔχουν πρὸ πολλοῦ λάθῃ τὰς δεοῦσας λύσεις τῶν ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς. Ἐνδυνάμωνε λοιπόν, ὦ Πάτερ, τὰς ἀδελφότητας, ποῦ ἔχεις ὑπὸ τὴν φροντίδα σου, μὲ τὸ νὰ παρηγορῇς αὐτὰς μὲ τὰς ἀποστολικὰς παραινέσεις, μὲ τὸ νὰ καθοδηγῇς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπὸ τὰ γραφόμενα εἰς τὰ Εὐαγγέλια, καὶ μὲ τὸ νὰ συμβουλευῇς ἀπὸ τοὺς Ψαλμοὺς, λέγων· Δός μοι τὴν ζωὴν σύμφωνα μὲ τὸν λόγον Σου¹¹. ὁ λόγος δὲ Αὐτοῦ εἶναι τὸ νὰ λατρεύωμεν Αὐτὸν μὲ καθαρὰν καρδίαν. Διότι, ἐπειδὴ ἐγνώριζε τοῦτο καὶ ὁ Προφήτης, ὥσάν νὰ μετέφραζε τὸν ἑαυτὸν του, λέγει· «Θεέ, κάμε τὴν καρδίαν, ποῦ εἶναι ἐντός μου, καθαρὰν»¹², διὰ νὰ μὴ με ἐνοχλοῦν ἀκάθαρτοι λογισμοί. Καὶ πάλιν ὁ Δαβὶδ, «Καὶ στηρίξέ με μὲ ὁδηγητικὸν Πνεῦμα»¹³, ὥστε καὶ ἂν κάποτε μὲ θορυβήσουν οἱ λογισμοί, νὰ μὲ στηρίξῃ κάποια ἰσχυρὰ δύναμις ἐκ μέρους Σου, ἐνεργοῦσα ἀκριβῶς ὥσάν ὑποστήριγμα. Σὺ λοιπόν, παρέχων τὰς τοιαύτας καὶ παρομοίας συμβουλὰς λέγε πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀργοῦν νὰ πείθωνται εἰς τὴν ἀλήθειαν· «Θὰ διδάξω τὰς ὁδοὺς σου εἰς τοὺς ἀνόμους»¹⁴, καὶ ἐλπίζων εἰς τὸν Κύριον ὅτι θὰ πείσῃς αὐτοὺς νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν τοιαύτην κακίαν, ψάλλε· «Καὶ τοὺς ἀσεβεῖς νὰ ἐπιστρέψουν εἰς Σέ». Εἶθε δὲ ἐκεῖνοι, ποῦ μὲ κακὴν πρόθεσιν προβάλλουν πονηράς ἐρωτήσεις νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὴν ματαίαν ταύτην προσπάθειαν, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἀπὸ ἀπλότητα ἔχουν ἀμφιβολίας ἐνδυναμωθοῦν ἀπὸ Πνεῦμα

10. Μάρκ. 4, 20 ἐξ.

11. Ψαλμ. 118, 107.

12. Ψαλμ. 50, 12.

13. Ψαλμ. 50, 14.

14. Ψαλμ. 50, 15.

καθοδηγητικόν. "Οσοι ὁμως γνωρίζετε ἀσφαλῶς τὴν ἀλήθειαν, διατηρήσατε αὐτὴν στερεὰν καὶ ἀσάλευτον ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις μαζὶ μετὰ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 49η

Πρὸς Δρακόντιον

(Ἐγράφη τὸ 354 ἢ 355).

1. Εὐρίσκομαι εἰς ἀμηχανίαν τί νὰ γράψω. Ἐὰν γὰρ γε πρέπει νὰ σὲ κατηγορήσω ὅτι ἀρνήσαι τὸ καθήκον σου, ἢ ὅτι ἀπὸ δειλίαν, διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, κρύπτεσαι καὶ περιμένεις τὸν κατάλληλον καιρὸν; Ὅπως δὲ ποτε, εἴτε κατὰ τὸν ἕνα εἴτε κατὰ τὸν ἄλλον τρόπον, ἐκεῖνο ποῦ ἔκαμες εἶναι ἄξιον μομφῆς, ἀγαπητὲ Δρακόντιε. Διότι οὔτε ἔπρεπεν, ἀφοῦ ἔλαβες τὴν χάριν, νὰ κρύπτεσαι, οὔτε σὺ ποῦ εἶσαι φρόνιμος, νὰ δώσης εἰς τοὺς ἄλλους πρόφασιν φυγῆς. Διότι πολλοὶ ὅταν ἐπληροφορήθησαν τοῦτο ἐσκανδαλίσθησαν, ὅχι ἀπλῶς διότι ἔπραξες τοῦτο, ἀλλὰ διότι ἔκαμες αὐτὸ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς περιστάσεις καὶ τὰς θλίψεις, ποῦ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ φοβοῦμαι μήπως, ἐνῶ φεύγεις πρὸς χάριν τοῦ ἑαυτοῦ σου, κινδυνεύεις νὰ εὗρεθῇς ἔνοχος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ἐξ αἰτίας ἄλλων. Διότι ἐὰν «ἐκεῖνος ποῦ σκανδαλίζει ἕνα ἐκ τῶν μικρῶν, θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ διαλέξῃ ὥστε νὰ κρεμασθῇ εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ μυλόπετρα καὶ νὰ καταποντισθῇ»¹, τί πρόκειται νὰ πάθῃς σὺ, ἐὰν γίνῃς αἰτία σκανδάλου εἰς τόσον πολλοὺς; Διότι ἀληθῶς ἡ συμφωνία, ποῦ ὡς ἐκ θαύματος ἔγινεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων, διὰ τὴν ἐκλογὴν σου, κατ' ἀνάγκην θὰ διασπασθῇ ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς σου ἀναχωρήσεως, καὶ ἡ ἐπισκοπὴ τῆς χώρας αὐτῆς θὰ διαρπαγῇ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι, ὥς καὶ ὁ ἴδιος γνωρίζεις, εἶναι ἀκατάλληλοι. Καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, ποῦ ὑπέσχοντο ὅτι μετὰ τὴν ἱ-

1. Πρὸς Ματθ. 18, 6.

δικήν σου ἐκλογὴν θὰ ἐγίνοντο Χριστιανοί, θὰ παραμείνουν εἰδωλολάτραι, ἐὰν ἡ εὐλάβειά σου καταφρονήσῃ τὴν χάριν, ποὺ σοῦ ἐδόθη.

2. Ποῖαν λοιπὸν ἀπολογίαν θὰ δώσης διὰ τὴν τοιαύτην συμπεριφορὰν σου; Μὲ ποίους λόγους θὰ ἡμπορέσῃς νὰ ἀποπλύνῃς καὶ ἐξαλείψῃς μίαν τέτοιαν κατηγορίαν; Πῶς θὰ θεράπευσῃς ἐκείνους ποὺ ἔπεσαν καὶ σκανδαλίζονται ἐξ αἰτίας σου; Ὡ ἀγαπητὲ Δρακόντιε, ἀντὶ χάρις ἐπροξένησες εἰς ἡμᾶς λύπην, καὶ ἀντὶ παρηγορίας στεναγμόν. Διότι ἐπεριμέναμεν νὰ σὲ ἔχωμεν παρηγορίαν μαζί μας, καὶ τώρα σὲ βλέπομεν νὰ φεύγῃς, καὶ προβλέπομεν ὅτι ἐὰν μὲν κριθῇς θὰ καταδικασθῇς, ἐνῶ ἔχεις τὴν εὐκαιρίαν νὰ μετανοήσῃς. Καὶ ποῖος θὰ σὲ λυπηθῇ, καθὼς εἶπεν ὁ προφήτης²; ποῖος θὰ στρέψῃ τὴν σκέψιν του πρὸς σὲ μὲ διαθέσεις εἰρηνικάς, ὅταν βλέπῃ ὅτι οἱ ἀδελφοί, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν, νὰ κινδυνεύουν νὰ ἀπολεσθοῦν ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς σου φυγῆς; Διότι πρέπει νὰ γνωρίζῃς καὶ νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃς ὅτι πρὸ τῆς ἐκλογῆς σου μὲν ἐζοῦσες διὰ τὸν ἑαυτὸν σου, ὅταν δὲ ἐξελέγῃς ζῆς διὰ τὸ ποίμνιόν σου. Καὶ πρὶν μὲν λάθῃς τὴν χάριν τῆς ἐπισκοπῆς, κανεῖς δὲν σὲ ἐγνώριζεν, ἀφ' οὗτου δὲ ἔγινες ἐπίσκοπος καὶ ἐξῆς οἱ λαοὶ περιμένουν νὰ φέρῃς εἰς αὐτοὺς πνευματικὴν τροφήν, τὴν ἀπὸ τὰς Γραφὰς διδασκαλίαν. Ὅταν λοιπὸν ἐκεῖνοι, ποὺ περιμένουν ἀπὸ σὲ τροφήν, πεινοῦν, σὺ δὲ τρέφεις μόνον τὸν ἑαυτὸν σου, καὶ ἔλθῃ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡμεῖς παρουσιασθῶμεν ἐνώπιόν Του, καὶ βλέπῃ τὰ πρόθετά του νὰ πάσχουν ἀπὸ ἑλλειψιν τροφῆς, ποῖαν θὰ ἔχῃς δικαιολογίαν; Διότι ἐὰν μὲν δὲν εἶχες λάθῃ τὰ δηνάρια, δὲν ἠδύνατο νὰ σοῦ ζητήσῃ εὐθύνας, ἀφοῦ ὅμως ἔλαθες καὶ ἔχωσες καὶ ἔκρυψες αὐτὰ εἰς τὴν γῆν, δικαίως θὰ σὲ καταδικάσῃ, λέγων ἐκείνους τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους εἶθε νὰ μὴ συμβῇ νὰ ἀκούσῃ ἡ εὐσέβειά σου. «Ἐπρεπε νὰ καταθέσῃς τὰ δηνάριά μου εἰς τοὺς τραπεζίτας, ὥστε καὶ ἐγὼ ὅταν ἔλθω νὰ ζητήσω καὶ λάθω αὐτὰ ἀπὸ ἐκείνους»³.

2. Ἱερ. 15, 5.

3. Ματθ. 27, 7· Λουκ. 19, 23.

3. Παρακαλῶ λυπήσου τὸν ἑαυτὸν σου καὶ ἡμᾶς· τὸν ἑαυτὸν σου μὲν διὰ νὰ μὴ κινδυνεύσης νὰ ἀποδοκιμασθῇς· ἡμᾶς δὲ διὰ νὰ μὴ λυπηθῶμεν διὰ τὴν καταδίκην σου. Ἀνάλαβε τὴν φροντίδα τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ μὴ ζημιωθοῦν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μικροὺς ἐξ αἰτίας σου, καὶ οἱ ἄλλοι εὐρίσκουν δικαιολογίαν νὰ ἀποσύρῳνται. Λοιπὸν, ἐὰν μὲν ἐφοβήθης τὰς δυσμενεῖς περιστάσεις, καὶ διὰ νὰ ἀποφύγῃς τοὺς κινδύνους ἐπραξες τοῦτο, ἢ ἀπόφασίς σου δὲν εἶναι ἀνδρική, καὶ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ἐπιδείξῃς τὸν κατὰ Χριστὸν ζῆλον ἐμπρὸς εἰς αὐτοὺς καί, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, νὰ ἔχῃς εὐτολμίαν, ὥστε νὰ λέγῃς τοῦ μακαρίου Παύλου τοὺς λόγους· «Εἰς ὅλα αὐτὰ ἀναδεικνυόμεθα παραπάνω ἀπὸ νικηταί»⁴ καὶ μάλιστα διὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ δουλεύωμεν εἰς τὰς περιστάσεις ἄλλ' εἰς τὸν Κύριον⁵. Ἐὰν δὲ ἡ παροῦσα τάξις εἰς τὰς Ἐκκλησίας δὲν ἀρέσκει εἰς σέ, ἢ δὲν νομίζεις ὅτι τὸ λειτούργημα τοῦ ἐπισκόπου ἔχει μισθόν, ἀλλὰ προδιέθεσες τὸν ἑαυτὸν σου νὰ περιφρονῇ τὸν Σωτῆρα ποὺ διέταξεν αὐτά, σὲ παρακαλῶ νὰ μὴ σκέπτεσαι αὐτά, οὔτε νὰ ἀνέχεσαι ἐκείνους, ποὺ συμβουλεύουν ταῦτα, διότι αὐτὰ δὲν ἀρμόζουν εἰς τὸν Δρακόντιον. Διότι ἐκεῖνα, ποὺ ὁ Κύριος ἐνομοθέτησε διὰ τῶν Ἀποστόλων εἶναι ὀρθὰ καὶ μένουν ἀμετάβλητα, ἢ δὲ δειλία τῶν ἀδελφῶν θὰ παύσῃ.

4. Διότι ἐὰν ὅλοι εἶχον τὸν αὐτὸν νοῦν, ὥσάν ἐκεῖνον, ποὺ ἔχουν τώρα οἱ σύμβουλοί σου, πῶς θὰ εἶχες γίνεαι σὺ Χριστιανός, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ὑπῆρχον ἐπίσκοποι; Ἐὰν δὲ καὶ οἱ διάδοχοί μας ὑποτεθῇ ὅτι υἱοθετοῦν τὴν τοιαύτην νοοτροπίαν, πῶς θὰ ἡμπορέσουν νὰ σταθοῦν αἱ Ἐκκλησίαι; Ἡ νομίζουν οἱ σύμβουλοί σου ὅτι δὲν ἔλαβες τίποτε, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι περιφρονοῦν αὐτό; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ψεῦδος. Διότι εἶναι καιρὸς νὰ νομίσουν ὅτι οὔτε ἡ χάρις τοῦ λουτροῦ τοῦ βαπτίσματος εἶναι τίποτε, ἐὰν ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ περιφρονοῦν τὸ θάπτισμα. Ἀλλ' ἔχεις λάθει, ὦ ἀγαπητέ Δρακόντιε· μὴ ἀνέχεσαι τὰς συμβουλὰς τῶν συμβούλων σου, οὔτε νὰ

4. Ρωμ. 8, 37.

5. Ρωμ. 12, 11.

ἀπατᾷς τὸν ἑαυτὸν σου. Διότι τοῦτο θὰ ζητηθῇ ἀπὸ σέ ἀπὸ τὸν Θεόν, ὁ Ὅποιος σοῦ τὸ ἔδωσε. Ἡ μήπως δὲν ἤκουσες τὸν Ἀπόστολον, λέγοντα· «Μὴ παραμελῇς τὸ χάρισμα, ποῦ εἶναι ἐντός σου»⁶; Ἡ μήπως δὲν ἀνέγνωσες ὅτι ἐκεῖνον μὲν ποῦ ἐδιπλασίασε τὰ τάλαντα ἀνταμείβει, τὸν ἄλλον δέ, ποῦ ἔκρυσεν αὐτό, κατεδίκησε. Εἴθε δὲ γρήγορα νὰ ἐπανέλθῃς διὰ νὰ εἶσαι καὶ σὺ μεταξὺ ἐκείνων ποῦ ἐπαινεῖ. Ἡ λέγε μου, τίνος θέλουν οἱ σύμβουλοι σου νὰ εἶσαι μιμητής; Διότι ἡμεῖς πρέπει νὰ ζῶμεν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἁγίων καὶ τῶν Πατέρων, καὶ τούτους νὰ μιμούμεθα, καὶ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ὄταν ἀπομακρυνώμεθα ἀπὸ αὐτοὺς ἀποξενωνώμεθα καὶ ἀπὸ τὴν μετ' αὐτῶν κοινωνίαν. Ποῖον σέ συμβουλεύουν νὰ μιμῇσαι; Ἐκεῖνον, ποῦ διστάζει καὶ ἐνῶ θέλει νὰ ἀκολουθήσῃ ἀναθάλλει καὶ ζητᾷ συμβουλὰς ἕνεκα τῶν προσώπων τῆς οἰκογενείας τοῦ, ἢ τὸν μακάριον Παῦλον, ὁ ὅποιος, εὐθύς ὡς ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ ἀποστολή, δὲν ἐζήτησε τὴν συμβουλὴν κανενὸς ἀνθρώπου⁷; Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε· «Δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ὀνομάζωμαι ἀπόστολος»⁸, ἐπειδὴ ὁμῶς ἐγνώριζεν ἐκεῖνο, ποῦ ἔλαθε, καὶ δὲν ἀγνοοῦσε Ἐκεῖνον ποῦ τοῦ τὸ ἔδωσε, ἔγραφεν· «Ἀλλοίμονον εἰς ἐμέ ἐὰν δὲν κηρύττω τὸ Εὐαγγέλιον»⁹. Καθὼς ἀκριβῶς τὸ «ἀλλοίμονον εἰς ἐμέ» εἰς περιπτῶσιν ποῦ δὲν θὰ ἐκήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον, ἔτσι καὶ ἐπειδὴ ἐδίδασκε καὶ ἐκήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον ἐλογάριαζε τοὺς μαθητάς του ὡς χαρὰν καὶ στέφανόν του. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ φροντίς τῶν ἁγίων νὰ κηρύττουν μέχρι τοῦ Ἰλ-λυρικοῦ¹⁰, καὶ ὁ Παῦλος νὰ σπεύδῃ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ρώμην¹¹, καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν¹² νὰ ἀναθῇ, οὕτως ὥστε ὅσῳ περισσότερο ἐκοπίαζε τόσῳ μεγαλύτερος νὰ εἶναι ὁ μισθὸς ποῦ θὰ λάθῃ διὰ τοὺς κόπους του. Ἐκαυχᾶτο λοιπόν, διὰ τὸν καλὸν ἀγῶνα, ποῦ ἡγωνίσθη καὶ ἥλπιζε νὰ λάθῃ τὸν μέγαν στέφανον¹³. Ποῖον λοιπόν, ἀ-

6. Α' Τιμ. 4, 14.

7. Γαλ. 1, 16.

8. Α' Κορ. 15, 9.

9. Α' Κορ. 9, 16.

10. Πρβλ. Ρωμ. 15, 19.

11. Ρωμ. 1, 15.

12. Ρωμ. 15, 28.

13. Β' Τιμ. 4, 7, 8.

γαπητὲ Δρακόντιε, μιμούμενος πράττεις τοῦτο; Τὸν Παῦλον, ἢ ἀνθρώπους, πού δὲν εἶναι ὡσάν αὐτόν; Ὁσον ἀφορᾷ εἰς ἐμέ, εὐχομαι ὅπως σὺ καὶ ἐγὼ γίνωμεν πάντων τῶν ἀγίων μιμηταί.

5. Ἡ μήπως εἶναι μερικοί, πού σέ συμβουλεύουν νὰ κρυφθῇς ἐπειδὴ τάχα ἔδωσες μεθ' ὅρκου τὸν λόγον σου ὅτι δὲν θὰ ἀποδεχθῇς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου ἐὰν ἐκλεγῇς. Διότι ἀκούω αὐτοὺς κάτι τέτοια νὰ διαδίδουν εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν καὶ νομίζουν ὅτι πράττουν ταῦτα διὰ λόγους εὐσεθείας. Ἀλλ' ἐὰν ἦσαν πράγματα εὐσεθεῖς θὰ εἶχον σεβασθῇ πρῶτον τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος σοῦ ἀνέθεσε τὸ ἀξίωμα. Ἐὰν ὅμως εἶχον ἀναγνώσει τὰς θείας Γραφάς, οὐδέποτε θὰ συνεβούλευον ἀντιθέτως πρὸς αὐτάς. Διότι καιρὸς εἶναι νὰ ἐπικρίνουν καὶ τὸν Ἰερεμίαν καὶ νὰ κατηγορήσουν τὸν μέγαν Μωϋσῆν, ἐπειδὴ δὲν ἤκουσαν τὴν συμβουλὴν των, ἀλλ' ἐφοβήθησαν τὸν Θεόν, καὶ ἀνέλαθον νὰ ἐκτελέσουν τὴν ὑπηρεσίαν πού τοὺς ἀνέθεσεν, καὶ ἀφοῦ ἐπροφήτευσαν ἔφθασαν εἰς τελείωσιν. Καὶ ἀληθῶς οἱ ἴδιοι, ἐνῶ ἀπεστάλησαν, καὶ ἀφοῦ εἶχον ἤδη λάβει τὴν χάριν τῆς προφητείας, κατ' ἀρχὴν μὲν ἡρνήθησαν, ὕστερον ὅμως ἐφοβήθησαν, καὶ ἔτσι δὲν περιεφρόνησαν, ἐκεῖνον, πού τοὺς ἀπέστειλε. Εἴτε λοιπὸν εἶσαι ἰσχνόφωνος καὶ θραδύγλωσσος¹⁴, ἀλλὰ φοβήσου τὸν Θεόν, πού σέ ἔπλασε· εἴτε λέγεις ὅτι εἶσαι νέος καὶ ἀπειρος εἰς τὸ κήρυγμα, εὐλαθήσου ὅμως Ἐκεῖνον, πού σέ γνωρίζει πρὶν ἀκόμη πλασθῆς. Εἴτε ἂν ἔδωκες λόγον (ὁ δὲ λόγος διὰ τοὺς ἀγίους εἶναι ἰσοδύναμος πρὸς ὅρκον), διάθασε ὅμως τὸν Ἰερεμίαν, πῶς καὶ ὁ ἴδιος ἐνῶ εἶχεν εἶπει· «Δὲν θὰ προφέρω μὲ λόγους τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου»¹⁵, ὕστερον, ἐπειδὴ ἐφοβήθη τὸ πῦρ πού ἀναψεν ἐντός του, δὲν ἔκαμεν ὅπως εἶχεν εἶπει, οὔτε ἐκρύβη ἐπειδὴ εἶχε δεθῇ προηγουμένως μὲ ὅρκον, ἀλλὰ, ἀπὸ εὐλάβειαν πρὸς Ἐκεῖνον, πού ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτόν τὸ χάρισμα, ἐτελείωσε τὴν προφητικὴν κλησιν. Ἡ μήπως δὲν γνωρίζεις, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ ὁ Ἰωνᾶς, ἐνῶ ἔφευγε, ἔπαθε μὲν ὅσα συνέβησαν εἰς αὐτόν, ὕστερον ὅμως ἐπροφήτευσεν πάλιν.

14. Πρβλ. Ἑεοδ. 4, 10.

15. Ἰερ. 20, 9.

6. Μὴ λοιπὸν δέχεσαι συμβουλὰς ἄλλας, ποὺ εἶναι ἀντίθετοι πρὸς αὐτά. Διότι ὁ Κύριος γνωρίζει καλύτερον ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους τὰ ἀφορῶντα εἰς ἡμᾶς, καὶ γνωρίζει εἰς ποίους ἐμπιστεύεται τὰς Ἐκκλησίας Του. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος τύχη νὰ μὴ εἶναι ἄξιος, οὗτος ἂς μὴ κρίνῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ τὸν προηγούμενον θίον τοῦ, ἀλλ' ἂς ἐκτελῇ τὴν διακονίαν, ποὺ ἀνετέθη εἰς αὐτὸν διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ εἰς θάρος τοῦ, ἐκτὸς τοῦ προτέρου θίου, καὶ τὴν κατάραν τῆς ἀμελείας. Διότι σὲ ἐρωτῶ, ἀγαπητέ Δρακόντιε, ἐὰν γνωρίζῃς αὐτὰ καὶ εἶσαι ἄνθρωπος συνετός, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ συγκινησῇς θαθεῖα ψυχικῶς; Δὲν ἀνησυχεῖς μήπως κάποιος ἀπὸ ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ σωτηρία ἐναπετέθη εἰς τὰς χεῖράς σου, ἀπολεσθῇ; Δὲν αἰσθάνεσαι νὰ σὲ καίῃ τὸ πῦρ τοῦ ἐλέγχου τῆς συνειδήσεως; Δὲν φοβεῖσαι τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως κατὰ τὴν ὁποῖαν κανεῖς ἀπὸ τοὺς τωρινούς συμβούλους σου, δὲν θὰ ἡμπορῇ ἐκεῖ νὰ εἶναι θοηθός σου; Διότι ὁ καθεὶς θὰ δώσῃ λόγον δι' ἐκείνους ποὺ παρεδόθησαν εἰς αὐτόν. Διότι τί ὠφέλησεν ἡ δικαιολογία τὸν δοῦλον, ποὺ ἔκρυψε τὸ δηνάριον; Ἡ τί ὠφέλησε τὸν Ἀδὰμ τὸ ὅτι εἶπεν· «Ἡ γυναῖκα μὲ ἠπάτησεν»¹⁶; Ἀγαπητέ Δρακόντιε, καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι πράγματι ἀσθενῆς, ἔπρεπε νὰ ἀναλάβῃς τὴν ἐντολήν, διὰ νὰ μὴ, καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἐκκλησία τυγχάνει χωρὶς ποιμένα, οἱ ἐχθροὶ θλάψουν αὐτήν, μὲ τὴν δικαιολογίαν τῆς ἰδικῆς σου φυγῆς. Πρέπει καὶ σὺ νὰ ἀποδεχθῇς τὴν ἐκλογὴν σου, διὰ νὰ μὴ ἀφήσῃς ἡμᾶς μόνους εἰς τὸν ἀγῶνα· πρέπει καὶ σὺ νὰ κοπιᾷς μὲ ἡμᾶς διὰ νὰ πάρῃς μαζί μὲ ὅλους τὸν μισθόν σου.

7. Σπεῦσε λοιπὸν, ἀγαπητέ, καὶ μὴ ἀργῆς περισσότερον, οὔτε νὰ ὑπομένῃς ἐκείνους, ποὺ σὲ ἐμποδίζουν, ἀλλὰ ἐνθυμοῦ Ἐκείνον, ποὺ σοῦ ἔδωσε τὴν χάριν, καὶ ἐλθὲ πρὸς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι σὲ ἀγαπῶμεν καὶ σὲ συμβουλεύομεν ἀπὸ τὰς Γραφάς, οὕτως ὥστε νὰ ἐγκατασταθῇς ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὴν ἔδραν σου, καὶ ὅταν λειτουργῇς εἰς τὰς Ἐκκλησίας μνημονεύῃς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Διότι δὲν εἶσαι ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς ποὺ ἐξελέγῃς ἐ-

16. Γεν. 3, 12.

πίσκοπος, οὔτε εἶσαι ὁ μόνος, ποῦ ἐχρημάτισες προϊστάμενος μοναστηρίου, ἢ ὁ μόνος ποῦ ἠγαπήθη ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς, ἀλλὰ γνωρίζεις ὅτι καὶ ὁ Σεραπίων μοναχὸς εἶναι, καὶ ἦτο τόσων πολλῶν μοναχῶν προϊστάμενος· οὔτε ἀγνοεῖς, πόσων μοναχῶν ἐγίνε πατὴρ ὁ Ἀπολλῶς. Γνωρίζεις τὸν Ἀγάθωνα καὶ δὲν ἀγνοεῖς τὸν Ἀριστίωνα. Ἐνθυμεῖσαι τὸν Ἀμμώνιον, ποῦ ἀπεδήμησε μὲ τὸν Σεραπίωνα, ἴσως δὲ νὰ ἔχῃς ἀκούσει καὶ διὰ τὸν Μούϊτον εἰς τὴν ἄνω Θηβαΐδα, καὶ ἡμπορεῖς νὰ πληροφορηθῇς καὶ διὰ τὸν Παῦλον ἐκ Λατοῦ, καὶ δι' ἄλλους πολλοὺς. Καὶ ὅμως οὔτοι ἀφοῦ ἐξελέγησαν δὲν ἔφεραν ἀντίρρησιν, ἀλλ' ἔχοντες παράδειγμα τὸν Ἐλισσαῖον, καὶ γνωρίζοντες τὰς διηγῆσεις περὶ τοῦ Ἥλια, καὶ ἀφοῦ ἔμαθον καὶ τὰ ὅσα λέγονται διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ ἀποστόλους, ἀνέλαθον τὴν ἀποστολὴν, καὶ δὲν περιεφρόνησαν τὸ ἀξίωμα, καὶ οὔτε χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἑαυτοῦς των ἐγίναν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον προσδοκοῦν νὰ λάθουν τοὺς μισθοὺς τῶν κόπων των, καὶ ἐνῶ προκόπτουν οἱ ἴδιοι, νουθετοῦν καὶ ἄλλους νὰ προκόπτουν. Πόσους ἐβοήθησαν νὰ ἐπιστρέψουν ἀπὸ τὴν πλάνην τῶν εἰδῶλων; Πόσους ἐνουθέτησαν καὶ διεφώτισαν ὥστε νὰ κόψουν τὴν δαιμονικὴν συνήθειαν; Πόσους παρουσίασαν δούλους εἰς τὸν Κύριον, ὥστε καὶ ἐκείνους ποῦ θλέπουν τὰ θαύματα αὐτά, νὰ θαυμάζουν διότι τὰ θλέπουν; Ἡ μήπως δὲν εἶναι μέγα θαῦμα νὰ θλέπη κανεὶς νέαν κόρην νὰ παρθενεύῃ, καὶ νεώτερον εἰς τὴν ἡλικίαν νὰ ἐγκρατεύεται, καὶ εἰδωλολάτρην νὰ γνωρίσῃ τὸν Χριστόν;

8. Ἄς μὴ σὲ ἐμποδίζουν λοιπὸν οἱ μοναχοὶ ὡς διήθεν μόνος σὺ νὰ ἐξελέγῃς ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν μοναχῶν, οὔτε σὺ νὰ προφασίζεσαι ὅτι θὰ γίνῃς διήθεν χειρότερος· διότι ἡμπορεῖς νὰ γίνῃς καὶ καλύτερος ἐὰν μιμηθῇς τὸν Παῦλον, καὶ ἀφοσιωθῇς μὲ ζῆλον εἰς τὸ νὰ πράττῃς τὰς πράξεις τῶν ἁγίων. Διότι γνωρίζεις ὅτι ἄνθρωποι ὡσὰν αὐτούς, ὅταν ὠρίσθησαν νὰ εἶναι ὑπηρέται τῶν μυστηρίων, ἔταξαν μᾶλλον ὡς σκοπὸν των νὰ λάθουν εἰς τὸ τέλος τὸ θραβεῖον τῆς ἁνωθεν κλήσεώς των. Πότε ὁ Παῦλος ἐμαρτύρησε, καὶ ἤλπισε νὰ λάβῃ τὸν στέφανον παρὰ τότε, ποῦ ἀπεστάλη νὰ διδάσκῃ; Πότε ὁ Πέτρος ὡμολόγησε πίστιν εἰς τὸν Χριστόν πα-

ρὰ τότε, πού ἐκήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἐγίνε ἀλιεὺς ἀνθρώπων; Πότε ὁ Ἥλιος ἀνελήφθη παρὰ τότε, πού ἐξεπλήρωσε τὸ ἔργον του ὡς προφήτης; Πότε ὁ Ἑλλισαῖος ἐκέρδησε διπλὴν μερίδα Πνεύματος, παρὰ τότε, πού ἐγκατέλειψε τὰ πάντα καὶ ἠκολούθησε τὸν Ἥλιον; Διατί δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ ἐξέλεξε τοὺς μαθητάς παρὰ μόνον διὰ νὰ ἀποστείλῃ αὐτοὺς ὡς ἀποστόλους του;

9. Ἐπομένως ἔχε τούτους ὡς παραδείγματα, ἀγαπητέ Δρακόντιε, καὶ μὴ λέγε, οὔτε νὰ πιστεύῃς ἐκείνους πού λέγουν, ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ εἶναι αἰτία ἀμαρτίας, οὔτε ὅτι αὕτη εἶναι πηγὴ πειρασμῶν διὰ νὰ ἀμαρτάνῃς. Διότι ἐπιτρέπεται καὶ ὅταν εἰσὶ ἐπίσκοποι νὰ πεινάς, καὶ νὰ διψᾷς, ὅπως ὁ Παῦλος· ἡμπορεῖς νὰ πίνῃς οἶνον ὅπως ὁ Τιμόθεος· καὶ νὰ νηστεύῃς ὁ ἴδιος συνεχῶς, καθὼς ἔκαμνεν ὁ Παῦλος, ὥστε μὲ τὸ νὰ νηστεύῃς κατὰ τὸ παράδειγμα ἐκείνου, νὰ χορταίνῃς ἄλλους μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ νὰ διψᾷς, ὥστε μὲ τὸ νὰ μὴ πίνῃς νὰ ποτίζῃς ἄλλους μὲ τὴν διδασκαλίαν σου. Ἄς μὴ προβάλλουν ταῦτα λοιπὸν οἱ σύμβουλοί σου. Διότι γνωρίζομεν καὶ ἐπισκόπους νηστευτάς καὶ μοναχοὺς πού τρώγουν. Γνωρίζομεν καὶ ἐπισκόπους, πού δὲν πίνουν, καὶ μοναχοὺς, πού πίνουν. Γνωρίζομεν δὲ καὶ ἐπισκόπους πού κάμνουν θαύματα, καὶ μοναχοὺς πού δὲν κάμνουν θαύματα. Πολλοὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους οὔτε, εἰς γάμον ἤλθον, μοναχοὶ δὲ ἔγιναν πατέρες τέκνων, ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον, γνωρίζομεν καὶ ἐπισκόπους πατέρας τέκνων, καὶ μοναχοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατάγεται ὁλόκληρον γένος. Καὶ πάλιν γνωρίζομεν κληρικούς πού πεινοῦν, μοναχοὺς δὲ πού νηστεύουν. Διότι καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος ἐπιτρέπεται, καὶ ἐκεῖνος δὲν ἀπαγορεύεται. Ἄλλ' ὑπὸ οἵασδήποτε συνθήκας εὐρίσκεται κανεὶς ἅς ἀγωνίζεται, διότι καὶ ὁ στέφανος δὲν δίδεται μὲ κριτήριον τὸν κόπον, ἀλλὰ τὴν πράξιν.

10. Μὴ παραδέχεσαι λοιπὸν ἐκείνους, πού δίδουν ἀντιθέτους πρὸς ταῦτα συμβουλὰς, ἀλλὰ μᾶλλον σπεῦδε καὶ μὴ ἀμελῇς μάλιστα τώρα πού πλησιάζει καὶ ἡ ἀγία ἑορτὴ, διὰ νὰ μὴ τελέσουν οἱ λαοὶ τὴν ἑορτὴν χωρὶς σοῦ, καὶ προκαλέσης μέγαν κίνδυνον ἐναντίον σου.

Διότι ποῖος θά κηρύξη εἰς αὐτοὺς τὸ Πάσχα, ὅταν σὺ δὲν εἶσαι παρών; Ποῖος θά ἀναγγεῖλῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως, ἐὰν σὺ κρύπτεσαι; Ποῖος θά συμβουλευσῇ αὐτοὺς νὰ ἐορτάζουν καθὼς πρέπει, ἐὰν σὺ φεύγῃς; Ὡ πόσοι μὲν θά ὠφεληθοῦν ἐὰν σὺ ἐμφανισθῇς, πόσοι δὲ θά θλαθοῦν ἐὰν φεύγῃς! Καὶ ποῖος θά συμφωνήσῃ μαζί σου δι' αὐτά; Καὶ διατὶ σὲ συμβουλεύουν νὰ μὴ ἀναλάβῃς τὴν ἐπισκοπὴν, ἐνῶ οἱ ἴδιοι θέλουν νὰ ἔχουν ἱερεῖς; Διότι ἐὰν εἶσαι κακός, ἅς μὴ ἔχουν κοινωνίαν μαζί σου· ἐὰν δὲ σὲ γνωρίζουν ὡς κατὰλληλον, ἅς μὴ φθοιοῦν τοὺς ἄλλους, διότι ἐὰν τὸ νὰ διδάσκῃς καὶ νὰ εἶσαι προϊστάμενος ἀποτελοῦν, κατ' αὐτούς, ἀφορμὴν ἁμαρτίας, ἅς μὴ διδάσκωνται οἱ ἴδιοι καὶ ἅς μὴ ἔχουν ἱερεῖς, διὰ νὰ μὴ γίνουν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς των, οἱ ἴδιοι καὶ οἱ διδάσκοντες αὐτούς. Ἀλλὰ μὴ πρόσεχε εἰς τοὺς ἀνθρωπίνους τούτους λόγους, οὔτε νὰ ἀνέχεσαι ἐκείνους, ποὺ συμβουλεύουν αὐτά, καθὼς πολλάκις προεῖπα. Σπεῦσε μᾶλλον, καὶ γύρισε πάλιν πρὸς τὸν Κύριον, ὥστε ὅταν φροντίξῃς διὰ τὰ πρόβια αὐτοῦ, νὰ ἐνθυμῇσαι καὶ ἡμᾶς εἰς τὰς προσευχὰς σου. Ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προέτρεψα τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν Ἰέρακα, τὸν Ἱερέα, καὶ τὸν ἀναγνώστην Μάξιμον, νὰ ἔλθουν πρὸς σέ, ἵνα σὲ παρακινήσουν καὶ προφορικῶς, καὶ διὰ νὰ ἡμπορέσῃς ἔτσι νὰ μάθῃς καὶ τὴν διάθεσιν μὲ τὴν ὁποῖαν ἔγραψα καὶ τὸν κίνδυνον ποὺ διατρέχεις ἀπὸ τὸ νὰ διαφωνῇς πρὸς τὴν διάταξιν τῆς Ἐκκλησίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 50ῃ

Πρὸς Λουκίφερ¹ ἐπιστολὴ α'.

Ὁ Ἀθανάσιος πρὸς τὸν κύριον καὶ λίαν ἀγαπητὸν ἀδελφὸν ἡμῶν ἐπίσκοπον καὶ ὁμολογητὴν Λουκίφερ, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Ὁ Λουκίφερ, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Ἀθανάσιος ἔγραψε τὴν παροῦσαν Ἐπιστολὴν καὶ τὴν ἐπομένην (51ῃ) εἰς τὴν παροῦσαν σειρὰν, ἦτο ἐπίσκοπος Καλάρως τῆς Σαρδηνίας. Μετὰ τὴν σύνοδον τῶν Μεδιολάνων (355) ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου, κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς

Ἔχοντες καλῶς σωματικῶς μέ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἀποστέλλομεν πρὸς ὑμᾶς τὸν λίαν ἀγαπητὸν διάκονον ἡμῶν Εὐτυχῇ, ὥστε ἡ πολυπόθητος εἰς ἡμᾶς εὐσεβεστάτη ἀγιωσύνη σας, νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ πληροφορήσῃ δι' αὐτοῦ ἡμᾶς περὶ τῆς ἀσφαλείας ὑμῶν καὶ τῶν μετὰ σοῦ. Διότι πιστεύομεν ὅτι ὀφείλεται εἰς τὴν ζωὴν ὑμῶν τῶν Ὁμολογητῶν καὶ δούλων τοῦ Θεοῦ τὸ γεγονός ὅτι ἀνανεώνεται ἡ κατάστασις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ ὅτι ἐκείνην, πού οἱ αἵρετικοὶ προσεπάθησαν νὰ κομματιάσουν εἰς σχίσματα, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποκαθιστᾷ διὰ μέσου ὑμῶν εἰς ἐνότητα Διότι ἂν καὶ οἱ πρόδρομοι τοῦ Ἀντιχρίστου κατῴρθωσαν μέ τὴν δύναμιν τοῦ κόσμου τούτου νὰ κάμουν τὸ πᾶν διὰ νὰ σθέσουν τὸν λύχνον τῆς πίστεως, ἐν τούτοις ὁ Θεὸς διὰ τῆς ἰδικῆς σας ὁμολογίας χύνει τὸ φῶς

τὴν Γερμανικίαν, ἔπειτα δὲ εἰς Ἐλευθερούπολιν τῆς Παλαιστίνης ἐνθα ἐβασανίσθη σκληρῶς, καὶ τέλος εἰς τὴν Θηβαΐδα. Ἡ θερμότης μεθ' ἧς ὑπερησιόσθη τὴν πίστιν τῆς Νικοίας, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ χρῆσιν καυστικῆς γλώσσης, ὑπῆρξε πιθανῶς αἰτία νὰ κακοπάθῃ κατὰ τὴν ἐξορίαν του. Εἰς τὴν αὐνοδαν τῆς Ἀλεξανδρείας τὸ 362 ἔλαβε μέρος δι' ἀντιπροσώπου, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος παρέμενε εἰς Ἀντιόχειαν λόγῳ τῆς ἐκρύβου κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως.

Αἱ παρούσαι πρὸς Λ. δύο ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀθανασίου ὑπάρχουν μόνον εἰς τὴν Λατινικὴν (MPG 26, 1181 ἐξ.) πιθανῶς ἐν μεταφράσει ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς. Ὑποτίθεται ὅτι ὁ Ἀθανάσιος ἐγνώριζε Λατινικὰ καὶ ἠδύνατο νὰ εἶχε γράψῃ αὐτὰς Λατινιστῇ, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν περὶ τούτου ἐνδείξεις τινα. Ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα αὐτῶν διετυπώθησαν ὑπὸ τινων ἀμφιβολιῶν, αἵτινες ὁμως δὲν στηρίζονται εἰς ἐσωτερικοὺς λόγους. Ἡ μόνη δυσκολία ἐγκτεται εἰς τὸν συμβιβασμὸν πληροφοριῶν τινων (Ἑπ. α') περὶ γεγονότων λαβόντων χώραν τὸ 356 ὡς συγχρόνων πρὸς παράλληλα γεγονότα ἀναφερόμενα εἰς τὰ DE ATHANASIO καὶ MORIENDUM PRO FILIO DEI ἔργα τοῦ Λουκίφερ, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἐγγράφῃ πρὸ τοῦ 360. Προσεκτικῇ ὁμως μελέτῃ τῆς Ἐπιστολῆς β' πείθει ὅτι τὰ δύο ταῦτα ἔργα τοῦ Λ. ἀναφέρονται εἰς γεγονότα τοῦ 359, ὡς ἡ ἐκδικητικὴ πρῶσις Παύλου τοῦ Κατένης καὶ αἱ ἐρευναι εἰς τὰ Μοναστήρια πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ σύλληψιν τοῦ Ἀθανασίου (πρβλ. Ἐπιστ. 53, σημ. 1). Ἡ μνεία τῶν γονέων τοῦ Ἀθανασίου ὡς ζώντων ἐτι κέκτηται μέγα ἐνδιαφέρον, ὡς μία ἐκ τῶν ὀλίγων γνωστῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ μεγάλου Ἐπισκόπου. Ὁ ὁεὺς τόνος τῆς γλώσσης τῶν ἐπιστολῶν ὑπενθυμίζει εἰς ἡμᾶς τὸ ἔννον τοῦ Ἀθανασίου «Περὶ τῶν γεγεννημένων παρ' Ἀρειανῶν» (ἡ Ἱστορία Ἀρειανῶν) (τόμ. 6, σελ. 47(164) κ. ἐξ.), ἐξ ὧν προσδιορίζεται μετὰ πολλῆς βεβαιότητος ὡς χρόνος συγγραφῆς αὐτῶν τὸ ἔτος 359.

του δσῶ καὶ περισσότερο λαμπερόν, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ἡμπορῇ κανεὶς νὰ ἀποτύχη νὰ ἴδῃ τὴν πλάνην των. Μέχρι τῶρα ἡμποροῦσαν ἴσως νὰ ὑποκρίνονται· τῶρα ἀποκαλοῦνται Ἀντίχριστοι.

Διότι ποῖος ἡμπορεῖ νὰ κάμνῃ ἄλλοιῶς παρὰ νὰ σιχαίνεται αὐτοὺς καὶ νὰ ἀποφεύγῃ ἐπιμελῶς τὴν ἐπαφὴν των ὡσάν τὸ μόλυσμα, ἢ τὸ δηλητήριον ὀφείας; Ὁλόκληρος ἡ Ἐκκλησία εἰς πάντα τόπον θρηνεῖ, ὅλαι αἱ πόλεις στενάζουν, γέροντες ἐπίσκοποι ὑποφέρουν τὰ πάνδεινα εἰς τὴν ἐξορίαν, καὶ οἱ αἵρετικοὶ ὑποκριταί, οἱ ὅποιοι ἄρνοῦνται τὸν Χριστὸν ὡμοιωθήσαν μὲ τοὺς τελῶνας, ἐκάθισαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ εἰσπράττουν φόρους². Ὡ νέον εἶδος ἀνθρώπων καὶ διωγμῶν τοὺς ὁποίους ἐμηχανεύθη ὁ διάβολος, διὰ νὰ κάμῃ δηλαδὴ χρῆσιν τοιαύτης σκληρότητος, ἀκόμη δὲ καὶ τοὺς κληρικοὺς ὡς πράκτορας τοῦ κακοῦ! Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ οὗτοι ἐνεργοῦν τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐπροχώρησαν τόσον ὥστε νὰ ξεπεράσουν κάθε ὄριον ὑπερηφανείας καὶ θλασφημίας, ἐν τούτοις ἡ ἰδικὴ σας ὁμολογία, ἡ εὐσέβειά σας καὶ ἡ φρόνησίς σας θὰ εἶναι ἡ μεγαλύτερα ἀνακούφισις καὶ παρηγορία εἰς τὴν ἀδελφότητα. Διότι ἔχει καταστῇ γνωστὸν εἰς ἡμᾶς ὅτι ἡ ἀγιωσύνη σας ἔγραψε πρὸς τὸν Αὐγουστον Κωνστάντιον· καὶ ἀποροῦμεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ περισσότερο πῶς ἐνῶ ζῆτε κατὰ κάποιον τρόπον μεταξὺ σκορπίων ἐν τούτοις διατηρεῖτε ἐλευθερίαν πνεύματος, ὥστε διὰ συμβουλῶν ἢ διδασκαλίας νὰ ὀδηγήσετε τοὺς πλανωμένους εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας. Παρακαλῶ λοιπόν, καὶ πάντες οἱ ὁμολογηταὶ παρακαλοῦν μαζί μου, ὅπως φανῇτε τόσον πρόθυμοι ὥστε νὰ μᾶς ἀποστείλετε ἀντίγραφον (τῆς ἐπιστολῆς σας πρὸς τὸν Κωνστάντιον), οὕτως ὥστε νὰ ἡμπορέσουν νὰ πληροφορηθοῦν, ὄχι μόνον ἐξ ἀκοῆς ἀλλὰ ἀπὸ ἐπιστολάς σας, τὴν γενναιότητα τῆς ψυχῆς σας, καὶ τὴν πεποιθήσιν καὶ σταθερότητά σας εἰς τὴν πίστιν.

Ὅλοι οἱ μετ' ἐμοῦ ἀσπάζονται τὴν ἀγιωσύνην σας.

2. Ἀκριβὴς περιγραφή τῶν ἔργων τοῦ Ἀρειανοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Γεωργίου κατὰ τὰ ἔτη 357 καὶ 358.

Εἶθε ὁ Θεὸς νὰ διαφυλάττῃ ὑμᾶς ἀσφαλῆ καὶ ὑγιᾶ, μνημονεύοντα καὶ ἡμᾶς, ὑπεραγαπητέ κύριε καὶ ἀληθινὲ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ.

(Ἄμα ὡς ὁ Λουκίφερ ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἀπέστειλε τὰ βιβλία, τὰ ὅποια εἶχε γράψει πρὸς τὸν Κωνστάντιον· ὅταν δὲ ὁ Ἀθανάσιος ἀνέγνωσεν αὐτὰ ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολὴν) :

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 51η

Πρὸς Λουκίφερ³ Ἐπιστολὴ 3'.

Ὁ Ἀθανάσιος πρὸς τὸν ἐνδοξότατον κύριον καὶ ἀξίως περιπόθητον συνεπίσκοπον Λουκίφερ, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἄν καὶ πιστεύω ὅτι αἱ εἰδήσεις περιῆλθον εἰς γνῶσιν καὶ τῆς ἀγιωσύνης σου περὶ τοῦ διωγμοῦ, τὸν ὁποῖον οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ ἐπεχείρησαν ἀκριβῶς τώρα νὰ κινήσουν, ζητοῦντες τὸ αἷμα μας, ἐν τούτοις οἱ λίαν ἀγαπητοὶ ἀπεσταλμένοι μας θὰ ἠμπορέσουν νὰ εἶπουν περὶ αὐτοῦ εἰς τὴν εὐσέβειάν σας. Διότι ἐτόλμησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν μανίαν των εἰς τοιαύτην ἔκτασιν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν, ὥστε δὲν ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὴν πόλιν τοὺς κληρικοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπῆγαν ἔξω εἰς τοὺς Ἐρημίτας καὶ ἔθεσαν τὰς μοιραίας χεῖράς των ἐπὶ τῶν Μοναχῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπεσύρθη μακράν, μήπως αὐτοί, πού με φιλοξενοῦν τύχουν κακῆς μεταχειρίσεως ἀπ' αὐτούς. Διότι ποίους θὰ εὐσπλαχνισθοῦν οἱ Ἀρειανοί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐλυπήθησαν οὔτε τὰς ἰδικὰς των ψυχάς; Διότι πῶς ἠμποροῦν νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὰς ἀτίμους πράξεις των, καθ' ἣν στιγμὴν ἐπιμένουν νὰ ἀρνοῦνται τὸν Κύριον ἡμῶν Χριστόν, τὸν μόνον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Αὕτῃ εἶναι ἡ ρίζα τῆς ἀνομίας των. Ἐπάνω εἰς τὸ θεμέλιον τοῦτο τῆς ἁμμου οἰκοδομοῦν τὴν διεστραμμένην συμπεριφορὰν των, ὅπως εὐρίσκομεν αὐτὴν νὰ περιγράφεται εἰς τὸν δέκατον τρίτον ψαλμόν· «Ὁ ἄφρων εἶπεν εἰς τὴν καρδίαν του δὲν ὑπάρχει Θεός», καὶ

3. Βλ. σημ. 1 εἰς τὴν Ἐπιστολὴν 50(α).

ἀμέσως προσθέτει· «Διεφθάρησαν καὶ κατέστησαν βδελυκτοὶ ἀπὸ τὰ ἔργα των»⁴. Διὰ τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἡρνήθησαν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀξίζουσιν νὰ ὀνομάζωνται «ἁμαρτωλὸν ἔθνος, λαὸς πλήρης ἀνομίας, σπέρμα κακοποιῶν, τέκνα παρανόμων»⁵. Διὰ τὴν «Τέκνα παρανόμων»; διότι ἐγκαταλείψατε τὸν Κύριον. Καὶ ἔτσι ὁ τὰ μάλιστα μακάριος Παῦλος, ὅταν ἤρχισεν ὄχι μόνον νὰ πιστεῦῃ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ κηρύττῃ τὴν θεότητά Του, ἔγραψε· «Δὲν γνωρίζω νὰ ὑπάρχῃ τίποτε εἰς θάρος μου»⁶. Κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡμεῖς, σύμφωνα μὲ τὴν ὁμολογίαν σας περὶ πίστεως, ἐπιθυμοῦμεν νὰ κρατῶμεν τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, καὶ νὰ ζῶμεν ἐν συμφωνίᾳ μὲ τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ νόμου, ὥστε νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ εὐρεθῶμεν μαζί σας μὲ ἐκείνην τὴν χορείαν, μαζί μὲ τὴν ὁποῖαν εὐφραίνονται οἱ Πατριάρχαι, οἱ Προφῆται, οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Μάρτυρες. Ἔτσι λοιπόν, ἂν καὶ ἡ ἀρειανὴ δύναμις, μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἔξωθεν δυνάμεως, ἦτο τόσο ἐνεργὸς ὥστε οἱ ἀδελφοί μας, ἐξ αἰτίας τῆς λύσεως ἐκείνων, δὲν ἡμποροῦσαν οὔτε καὶ τὸν ἀέρα τῆς ὑπαίθρου νὰ ἴδουν ἐλευθέρως, ἐν τούτοις μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, χάρις εἰς τὰς προσευχὰς σας, ἡμπόρεσα, καίτοι μὲ στενοχωρίας καὶ κίνδυνον, νὰ ἴδω τὸν ἀδελφόν, ὁ ὁποῖος συνηθίζει νὰ προμηθεύῃ εἰς ἐμὲ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν καὶ νὰ φέρῃ τὰ γράμματα τῆς ἀγιότητός σας, μαζί μὲ ἐκεῖνα τῶν ἄλλων. Ἔτσι ἐλάβομεν τὰ βιβλία τῆς σοφωτάτης καὶ θρησκευτικωτάτης ψυχῆς σας, εἰς τὰ ὁποῖα εἶδομεν τὴν μορφήν ἐνὸς Ἀποστόλου, τὴν πεποιθισιν ἐνὸς Προφήτου, τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀληθείας, τὰ δόγματα τῆς ἀληθοῦς πίστεως, τὴν ὁδὸν πρὸς τοὺς οὐρανούς, τὴν δόξαν τοῦ μαρτυρίου, τὸν θρίαμβον ἐναντίον τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως, τὴν ἀνόθευτον παράδοσιν τῶν Πατέρων, τὸν ὀρθὸν κανόνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως. Ὡς ἀληθινὸν Λουκίφερ, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματός σου⁷, εἶσαι φορεὺς τοῦ

4. Ψαλμ. 13. 1.

5. Ἦσ. 1. 4.

6. Α' Κορ. 4. 4.

7. LUCIFER = Φωσφόρος, φορεὺς φωτός.

φωτὸς τῆς ἀληθείας καὶ ἔβαλες αὐτὸ ἐπὶ τῆς λυχνίας διὰ νὰ φωτίζη ὅλους. Διότι, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς, ποῖος δὲν βλέπει καθαρὰ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν σου τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ τὸ μίasma τῶν Ἀρειανῶν; Μὲ δύναμιν καὶ θαυμαστὸν τρόπον, καθὼς τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκότος, ἐξεκαθάρισες τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὰ σοφίσματα καὶ τὴν κακοήθειαν τῶν αἰρετικῶν, ὑπερήσπισες τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀπέδειξες ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Ἀρειανῶν οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ εἶδος τι ψευδαισθήσεως, καὶ ἐδίδαξες ὅτι οἱ διαβολικοὶ τριγμοὶ τῶν ὁδόντων πρέπει νὰ περιφρονοῦνται. Πόσον καλαὶ καὶ εὐπρόσδεκτοι εἶναι αἱ προτροπαὶ σου πρὸς τὸ μαρτύριον. Ἀπέδειξες πόσον ἐξόχως ἐπιθυμητὸς εἶναι ὁ θάνατος ὅταν γίνεται διὰ τὸν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Ὅποιαν ὄντως ἀγάπην ἔδειξες διὰ τὸν μέλλοντα κόσμον καὶ διὰ τὴν οὐράνιον ζωὴν. Φαίνεσαι ὅτι εἶσαι ἀληθινὸς ναὸς τοῦ Σωτῆρος, ὁ Ὅποιος κατοικεῖ μέσα σου, καὶ προφέρει τοὺς τελείους τούτους λόγους διὰ στόματός σου, καὶ ἔδωσε τοιαύτην χάριν εἰς τοὺς λόγους σου. Ἀγαπητός, ὅπως ἦσο πρωτύτερα μεταξύ ὄλων, τώρα ἔχει ἐγκατασταθῇ εἰς τὰς ψυχὰς ὄλων τοιαύτη διάπυρος ἀγάπη διὰ σέ, ὥστε νὰ σέ ἀποκαλοῦν Ἡλίαν τῶν ἡμερῶν μας καὶ οὐδὲν τὸ θαυμαστόν. Διότι ἐὰν ἐκεῖνοι, ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν, καλοῦνται υἱοὶ Θεοῦ, εἶναι πολὺ περισσότερον προσῆκον νὰ δίδεται τὸ ὄνομα αὐτὸ εἰς τοὺς μαθητάς τῶν Προφητῶν, δηλαδὴ τοὺς Ὁμολογητάς, καὶ εἰδικῶς εἰς σέ. Πίστευσέ με, Λουκίφερ, δὲν εἶσαι μόνον σὺ ὁ ὁποῖος ἐξεφράσθης ἔτσι ἀλλὰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μαζί με σέ. Πόθεν πηγάζει μία τόσο μεγάλη μνήμη τῶν Γραφῶν; Πόθεν ἡ ἀνόθευτος αἴσθησις καὶ κατανόησις αὐτῶν; Ἀπὸ ποῦ ἔχεις μάθει τὴν τάξιν μετὰ τὴν ὁποίαν διέταξες τοὺς λόγους σου; Ἀπὸ ποῦ ἔμαθες τοιαύτας παραινέσεις ποὺ ἀφοροῦν εἰς τὴν ὁδὸν πρὸς τοὺς οὐρανοὺς, ἀπὸ ποῦ ἀπέκτησες τοιαύτην πεποίθησιν ἐναντίον τοῦ διαβόλου, καὶ τοιαύτας ἀποδείξεις ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν, ἐκτὸς ἐὰν ἐδιδάχθης ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὸ ὁποῖον κατοικεῖ ἐντός σου;

Νὰ χαίρης λοιπὸν ποὺ βλέπεις ὅτι ἤδη εἶσαι ἐκεῖ ὅπου καὶ οἱ προκάτοχοί σου, οἱ μάρτυρες, δηλ. μετὰ τῶν ἀγγέλων. Χαίρομεν καὶ ἡμεῖς ποὺ σέ ἔχουμεν ὥς

παράδειγμα γενναιότητος, καὶ ὑπομονῆς, καὶ ἐλευθερίας. Διότι ἐντρέπομαι νὰ εἶπω δι' αὐτὰ πού ἐγράψατε διὰ τὸ ὄνομά μου, μήπως χαρακτηρισθῶ ὡς κόλαξ. Ἀλλὰ γνωρίζω καὶ πιστεύω ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὁ Ὅποιος ἀπεκάλυψε ὅλην τὴν γνῶσιν εἰς τὸ εὐσεβές καὶ θρησκον πνεῦμα σου, θὰ σὲ ἀμείψῃ διὰ τὸν κόπον σου τοῦτον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶσαι ἕνα τόσον σπουδαῖον πρόσωπον, παρακαλοῦμεν τὸν Κύριον κατὰ τὰς προσευχάς μας ὅπως μεσιτεύεις ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα κατὰ τὸ ἔλεος Αὐτοῦ εὐδοκήσῃ τῶρα νὰ ἐπιθλέψῃ ἐπὶ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐλευθερώσῃ ὅλους τοὺς δούλους Του ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν διωκτῶν, οὕτως ὥστε καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι, πού προσκαίρως ἐφοβήθησαν καὶ ἔπεσαν, νὰ ἐνδυναμωθοῦν καὶ σηκωθοῦν ἀπὸ τὴν πτώσιν των καὶ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ ἐκεῖνο, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου πλανῶνται, οἱ δυστυχεῖς, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουν εἰς ποῖον λάκκον ἔχουν πέσει. Εἰδικῶς παρακαλῶ, ἂν εἶπον κάτι ἐσφαλμένον, νὰ εἶσαι ἄρκετὰ καλός, ὥστε νὰ παραθλέψῃς αὐτό, διότι ἀπὸ μίαν τόσον μεγάλην πηγὴν ἡ ἰδική μου ἀδεξιότης δὲν ἐστάθῃ ἱκανὴ νὰ ἀντλήσῃ ἐκεῖνο πού θὰ ἤμποροῦσε νὰ κάμῃ. Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἀδελφούς μας, παρακαλῶ πάλιν νὰ συγχωρήσῃς τὴν ἀδυναμίαν μου νὰ ἴδω αὐτούς. Διότι αὕτῃ ἡ ἀλήθεια εἶναι μάρτυς μου ὅτι πολὺ ἐπιθυμοῦσα καὶ ἐποθοῦσα νὰ κατορθώσω τοῦτο, καὶ πολὺ ἐλυπήθην, πού ἐστάθῃ ἀδύνατον. Διότι οἱ ὀφθαλμοί μου δὲν ἔπαυσαν νὰ δακρύουν οὔτε τὸ πνεῦμα μου νὰ στενάζῃ, ἐπειδὴ δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ἴδωμεν ἀκόμη καὶ τοὺς ἀδελφούς. Ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶναι μάρτυς μου, ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ διωγμοῦ των, δὲν ἠμπόρεσα οὔτε τοὺς γονεῖς, πού ἔχω, νὰ ἴδω. Διότι τί ὑπάρχει, πού νὰ μὴ διέπραξαν οἱ Ἀρειανοί; Φρουροῦν τοὺς δρόμους, κάμνουν ἔρευναν εἰς ἐκείνους πού εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν πόλιν, ἐρευνοῦν τὰ πλοῖα, περιπολοῦν εἰς τὰς ἐρήμους, λεηλατοῦν κατοικίας, τυραννοῦν τοὺς ἀδελφούς, ἀνησυχοῦν τοὺς πάντας. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὸν Θεόν, μὲ τὸ νὰ ἐνεργοῦν ἔτσι, τόσον καὶ περισσότερον προκαλοῦν εἰς θάρος των τὴν ἀπέχθειαν ὅλων, καὶ καταλήγουν εἰς τὸ νὰ γίνωνται γνωστοὶ ὅπως εἶναι πραγματικά, καθὼς ἀπεκάλεσεν αὐτοὺς ἡ ἀγιωσύνη σου,

δοῦλοι τοῦ Ἀντιχρίστου. Καί, οἱ δύστυχοι, μισητοὶ καθώς εἶναι, ἐπιμένουν εἰς τὴν μανίαν τῶν μέχρις οὗ καταδικασθοῦν νὰ ἀποθάνουν τὸν θάνατον τοῦ προπάτορός των Φαραώ.

Ἀσπάζονται τὴν εὐσέθειάν σου οἱ μετ' ἐμοῦ (ἀδελφοί). Εἴθε ἡ θεία τοῦ Θεοῦ χάρις νὰ σέ διαφυλάττῃ, μνημονεύοντα ἡμᾶς καὶ πάντοτε μακάριον, ἀξίως ἀποκαλούμενον ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ, δοῦλον Χριστοῦ, συνεργὸν τῶν ἀποστόλων, παρηγορίαν τῆς ἀδελφότητος, διδάσκαλον τῆς ἀληθείας, καὶ κατὰ πάντα περιπόθητον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 52α

Ἐπιστολὴ πρὸς Μοναχοὺς¹
(Ἐγράφη τό 358 — 360)

Πρὸς τοὺς εἰς πάντα τόπον ἀσχοῦντας τὸν μοναχικόν βίον, οἱ ὅποιοι εἶναι στερεωμένοι εἰς τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡγιασμένοι ἐν Χριστῷ, λέγουν· «Ἴδού ἡμεῖς ἐγκατελείψαμεν τὰ πάντα καὶ σέ ἠκολουθήσαμεν»², τοὺς ἀγαπητοὺς καὶ περιποθήτους ἀδελφούς, ἐγκαρδίου ἀσπασμούς ἐν Κυρίῳ.

1. Συμμορφούμενος πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν σας καὶ ἐπειδὴ πολλάκις με παρεκινήσατε ἔγραψα ὀλίγα διὰ νὰ ἐκθέσω, σύμφωνα με τὴν δύναμίν μου, ὅσα ἡμεῖς καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐπάθομεν καὶ διὰ νὰ πολεμήσω τὴν σιχαμένην αἵρεσιν τῶν Ἀρειομανιτῶν, καὶ νὰ ἀποδείξω πόσον αὕτη εἶναι ξένη πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἐνόμισα δὲ ἀναγκαῖον νὰ κάμω γνωστὸν εἰς τὴν εὐσέθειάν σας, ἐκεῖνο πού ἔπαθον ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι ἠθέλησα νὰ γράψω περὶ

1. Ἡ ὥραιοι καὶ ἐντυπωσιακὴ ἐπιστολὴ αὕτη (MPG 25, 691) ἀποτελεῖ πιθανῶς εἰσαγωγὴν εἰς ἔργον, τὸ ὅποιον ὁ συγγραφεὺς, καθὼς λέγει περαιτέρω, δὲν ἐθεώρησεν ὅτιον λόγῳ διὰ νὰ σωθῇ πρὸς χάριν τῶν μεταγενεστέρων. Τὸ βέβαιον, ὅπερ προκύπτει ἀπὸ τὸν πρόλογον αὐτῆς εἶναι ὅτι ἐννάφη τό 358, ἢ καὶ ἀργότερον, ὡς ἀπάντησις τοῦ Ἀθανασίου εἰς ἐπανειλημμένους αἰτήσεις τῶν ἀποδεκτῶν, ζητούντων πληροφορίας περὶ τῶν συμβαινόντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τοὺς δυσχειμέρους ἐκείνους χρόνους τῶν διωγμῶν, πού ἐκίνησαν κατ' αὐτῆς οἱ Ἀρειανοί.

2. Ματθ. 19, 27.

τούτων, διὰ νὰ μάθετε ἀπὸ αὐτὸ πόση ἀλήθεια ὑπάρχει εἰς τὸν λόγον ποὺ εἶπεν ὁ μακάριος ἀπόστολος «ὦ θάθος πλούτου σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ»³, καὶ φανῇτε συγγνωμονικοὶ καὶ εἰς ἐμέ, ποὺ εἶμαι ἄνθρωπος μὲ φυσικὰς ἀδυναμίας. Διότι ὅσῳ περισσότερον ἐπιθυμοῦσα νὰ γράφω καὶ ἐπίζα τὸν ἑαυτὸν μου νὰ ἐννοήσω τὸ μυστήριον τῆς θεότητος τοῦ Λόγου, τόσῳ περισσότερον ἢ γνώσις ἀπεμακρύνετο ἀπὸ ἐμέ, καὶ ὅσῳ περισσότερον ἐνόμιζα ὅτι ἐγνώριζα τοῦτο, τόσῳ καὶ πληρέστερον ἀντελαμβανόμην ὅτι εὐρισκόμην εἰς τελείαν ἄγνοιαν. Διότι ἀληθῶς οὔτε ἐκεῖνο, ποὺ ἐνόμιζα ὅτι εἶχον κατανοήσει δὲν ἤμποροῦσα νὰ γράφω, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἔγραφα ἦτο πολὺ κατώτερον καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀτελῆ σκιάν τῆς ἀληθείας, ποὺ ἡ διάνοιά μου κατάρθωνε νὰ συλλάβῃ.

2. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔθλεπα, καθὼς ἔχει γραφῇ εἰς τὸν Ἑκκλησιαστήν, ὅτι «εἶπα· θὰ γίνω σοφὸς καὶ εὐθύς ἡ σοφία ἔφυγε μακρὰν ἀπὸ ἐμέ, ἀκόμη περισσότερον ἀπὸ ὅτι ἦτο πρωτύτερα, καὶ ἐκρύβη εἰς μέγα θάθος· ποῖος θὰ εὔρῃ αὐτήν;»⁴. Καὶ ἐκεῖνο, ποὺ ἐλέγχθη εἰς τοὺς Ψαλμοὺς· «Ἡ γνώσις σου εἶναι ὑπερθαύμαστος δι' ἐμέ· εἶναι πολὺ ὕψηλὴ καὶ ἀδυνατῶ νὰ τὴν φθάσω»⁵, καὶ ὁ Σολομὼν εἶπε· «Ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ ἀποκρύπτει λόγον»⁶. Πολλάκις ἀπεφάσισα νὰ σταματήσω καὶ νὰ παύσω νὰ γράφω· ναί, πιστεύσατέ με. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ὑποτίθεται ὅτι σὰς μὲν ἀπογοητεύω, ἐκείνους δὲ ποὺ ἐζήτησαν ἀπὸ σὰς πληροφορίας καὶ ἔχουν διάθεσιν διὰ φιλονεικίας ἐνθαρρύνω διὰ τῆς σιωπῆς μου πρὸς τὴν ἀσέθειαν, ἐβίασα τὸν ἑαυτὸν μου νὰ γράψω ὀλίγα⁷, τὰ ὁποῖα καὶ ἀπέστειλα εἰς τὴν εὐσέθειάν σας. Διότι ἂν καὶ ἡ τελεία κατανόησις τῆς ἀληθείας εὐρίσκεται τώρα μακρὰν μας λόγῳ τῆς ἀσθενείας τῆς σαρκός, παρὰ ταῦτα εἶναι δυνατόν, καθὼς αὐτὸς ὁ Ἑκκλησιαστής εἶπε «νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀφροσύνην τῶν ἀσεβῶν, καὶ ἀφοῦ διαπιστώσωμεν

3. Ρωμ. 11, 33.

4. Ἑκκλ. 7, 24.

5. Ψαλμ. 138, 5.

6. Παρμ. 25, 2.

7. Πιθανῶς πρόκειται περὶ ἔργου ἀπολεσθέντος.

αυτήν, νά εἴπωμεν ὅτι εἶναι πικροτέρα καί τοῦ θανάτου»⁸. Διά τοῦτο λοιπόν, καθὼς ἐγὼ γνωρίζω καὶ ἡμπορῶ νά ἐρευνήσω, ἔγραψα, ἐπειδὴ γνωρίζω ὅτι διὰ τοὺς πιστοὺς ἡ καταδίκη τῆς ἀσεβείας εἶναι ἀρκετὴ γνῶσις πρὸς περιφρούρησιν τῆς εὐσεβείας. Διότι ἀληθῶς ἐάν δέν εἶναι δυνατόν νά καταλάβῃ κανεὶς τί εἶναι ὁ Θεός, εἶναι ὅμως δυνατόν νά εἴπῃ τί δέν εἶναι. Γνωρίζομεν δέ ὅτι ὁ Θεός δέν εἶναι ὅπως ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι δέν ἐπιτρέπεται νά ἐπινοῶμεν μὲ τὴν φαντασίαν μας ὅτι ὑπάρχει εἰς αὐτὸν κάτι πού εἶναι κτίσμα. Ἔτσι λοιπόν καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ λόγῳ τῆς φύσεώς μας ὑστεροῦμεν πολὺ εἰς τὴν τούτου κατανόησιν, ἐν τούτοις, εἶναι δυνατόν καὶ εὐκόλον νά καταδικάσωμεν ἐκεῖνα, πού διδάσκουν οἱ αἵρετικοί, καὶ νά εἴπωμεν ὅτι δέν εἶναι τέτοιος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἐπιτρέπεται ἀκόμη καὶ νά σκεπτώμεθα μὲ τὸν νοῦν μας ἐκεῖνα πού αὐτοὶ λέγουν, περὶ τῆς θεότητος Αὐτοῦ, πολὺ ὀλιγώτερον νά προφέρωμεν αὐτὰ διὰ τῶν χειλέων.

3. Ἔτσι λοιπόν, ὅσον ἡμπόρεσα, ἐγὼ μὲν ἔγραψα, σεῖς δέ, ἀγαπητοί, δεχθῆτε αὐτὰ ὄχι ὥσάν νά ἀποτελοῦν τελείαν ἐρμηνείαν τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς θεότητος τοῦ Λόγου, ἀλλὰ μόνον ὥς νά ἐλέγχουν μὲν τὴν ἀσεβειαν τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ, ὥς νά ἔχουν δέ καὶ νά παρέχουν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νά μένουν εἰς τὴν εὐσέβειαν τῆς ὀρθῆς ἐν Χριστῷ πίστεως. Ἐάν δὲ παρελείφθῃ καὶ κάτι (νομίζω δέ ὅτι εἶναι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐλλιπὴ) συγχωρήσατέ με διὰ τοῦτο καὶ δεχθῆτε μὲ καθαρὰν συνείδησιν καὶ μόνον τὸ τολμηρὸν τῆς προθέσεώς μου νά στηρίξω τὴν εὐσέβειάν σας. Διότι πρὸς τελείαν καταδίκην τῆς αἵρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, εἶναι ἄφ' ἑαυτῆς ἀρκετὴ ἡ κρίσις, πού ἐγένετο ἀπὸ τὸν Κύριον περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρείου, τὴν ὁποίαν τώρα θὰ ἔχετε καὶ παρ' ἄλλων πληροφορηθῇ, «διότι ἐκεῖνα πού ἀποφασίζει ὁ ἅγιος Θεός, ποῖος ἡμπορεῖ νά ματαιώσῃ;»⁹. Καὶ ἐκεῖνον πού ὁ Κύριος κατεδίκασε ποῖος θὰ δικαιολογήσῃ; Διότι ποῖος δέν γνωρίζει ὕστερα ἀπὸ τὸ γενόμενον τοῦτο θαῦμα, ὅτι ἡ αἵρεσις εἶναι θεο-

8. Ἐκκλ. 7, 26.

9. Ἡσ. 14, 27.

μίσητος, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχη ἀνθρώπους προστάτας; Τώρα, ἀφοῦ ἀναγνώσετε τὴν παροῦσαν, νὰ εὐχεσθε μὲν καὶ νὰ παρακινήτε ὁ εἰς τὸν ἄλλον νὰ πράττετε τὸ αὐτὸ δι' ἡμᾶς, ἀμέσως δὲ νὰ ἐπιστρέψετε αὐτὰ πρὸς ἡμᾶς. Καὶ νὰ μὴ ἐκδώσετε ὁλόκληρον ἀντίγραφον διὰ κανένα, οὔτε νὰ ἀντιγράψετε διὰ τὸν ἑαυτὸν σας, ἀλλὰ νὰ ἀρκεσθῆτε ὥσάν ἐμπειροὶ τραπεζίται εἰς τὴν μελέτην, ἔστω καὶ ἂν θελήσετε νὰ ἀναγνώσετε αὐτὰ πολλὰς φορές. Διότι δὲν εἶναι ἀσφαλές, ὅπως, τὰ γραφέντα ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἀμαθεῖς, πού μόλις κατορθώνομεν νὰ ψελλίζωμεν, νὰ περιέλθουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν μεταγενεστέρων. Χαιρετίσατε ἀλλήλους μὲ ἀγάπην καὶ ὅλους ἐκείνους πού ἔρχονται πρὸς σᾶς μὲ εὐσέβειαν καὶ πίστιν. Διότι, ὅπως εἶπεν ὁ ἀπόστολος, «ἐάν κάποιος δὲν ἀγαπᾷ τὸν Κύριον, ὅς εἶναι χωρισμένος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαζὶ σας. Ἀμήν»¹⁰.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 53η

Πρὸς Μοναχοὺς ἐτέρα Ἐπιστολή¹.

10. Α' Κορ. 16, 22-23.

1. Ἡ σύντομος αὕτη ἐπιστολή ἐξετυπώθη τὸ πρῶτον Λατινιστί, προφανῶς κατὰ δουλικὴν μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖον ἀνεκαλύφθη ἐν ἐλλείπει μορφῇ ὑπὸ τοῦ MONTFAUCON καὶ κατεχωρίσθη εἰς τὴν συλλογὴν MPG 26, 1185. Εἰς τὴν Ἀγγλικὴν συλλογὴν NICENE AND POST - NICENE FATHERS (τόμ. IV, 564), τὰ ἐλλείποντα τοῦ Ἑλλην. κειμένου ἀνεπληρώθησαν ἐκ τοῦ Λατινικοῦ, τιθέμενα ἐντὸς ὀρθογωνίων [...] παρενθέσεων. Ἡ χρονολογία τῆς συγγραφῆς τῆς ἐπιστολῆς προσδιωρίσθη κατὰ τὸν ἐξῆς ἐνδιαφέροντα τρόπον. Εἰς τὸν Βίον Παχωμίου, παρ. 88 (ἡ πληροφορία ἀπαντᾷ καὶ εἰς Κοπτικά κείμενα) (συλλογὴ ZOEGA σελ. 36), ἀναγινώσκομεν ὅτι, ὅταν ὁ ΔοῦΞ Ἀρτέμιος ἀνεζήτηι τὸν Ἀθανάσιον εἰς τὴν Μονὴν Παμβῶ, ὁ προϊστάμενος τῆς μοναστικῆς κοινότητος ἀπήντησεν· «Ἄν καὶ ὁ Ἀθανάσιος εἶναι ὁ πνευματικὸς μας Πατήρ, ἐν τοῦτοις οὐδέποτε εἶδομεν τὸ πρόσωπόν του». Ὁ ΔοῦΞ, πρὶν ἀφήσῃ τὴν Μονὴν παρεκάλεσε τοὺς μοναχοὺς νὰ προσευχηθῶν, ὅτε ὁ ὁβθεὶς PSARPHRI εἶπεν ὅτι ὁ «Πατήρ» εἶχεν ἀπαγορεύσει εἰς τοὺς μοναχοὺς νὰ προσεύχωνται μὲ ξένους, οἱ ὅποιοι συνεργάζοντο μὲ τοὺς Ἀρειανούς. ὑπαινισσόμενος τὴν παροῦσαν ἐπιστολήν. Δοθέντος δὲ ὅτι ὁ Ἀρτέμιος ἐξῆλθεν ἀνὰ τὰς Μονὰς Ζητῶν νὰ εὕρῃ τὸν Ἀθανάσιον τὸ 360-361, τεκμαιρόμεθα ἀσφαλῶς ὅτι ἡ ἐπιστολή εἶχε γραφῇ πρὸ τῆς χρονολογίας ταύτης.

Ὁ Ἀθανάσιος, Ἀρχιεπίσκοπος² Ἀλεξανδρείας,
πρὸς τοὺς Μοναχοὺς.

Ὁ Ἀθανάσιος πρὸς ἐκείνους πού ἀσκοῦν τὸν μοναχικὸν βίον καὶ μένουν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν πρὸς τὸν Θεόν, ἀγαπητοὺς καὶ περιποθήτους ἀδελφούς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Εὐχαριστῶ τὸν Κύριον, ὁ Ὅποιος ἔδωσεν εἰς σᾶς τὸ προνόμιον νὰ πιστεῦσητε εἰς αὐτόν, ὥστε καὶ σεῖς νὰ ἔχετε μέρος με τοὺς ἀγίους εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ἐπειδὴ ὁμῶς εἶναι καὶ μερικοὶ πού πρεσβεύουν τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου καὶ περιφέρονται εἰς τὰ μοναστήρια χωρὶς κανένα ἄλλον σκοπὸν, παρὰ μόνον με τὴν πρόφασιν ὅτι σᾶς ἐπισκέπτονται, καὶ ἔτσι νὰ ἐμφανίζονται ὅτι ἐπιστρέφουν δηθεν ἀπὸ ἡμᾶς, με σκοπὸν νὰ ἐξαπατοῦν τοὺς ἀπλοϊκοὺς. Ὑπάρχουν δὲ καὶ μερικοὶ, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ θεσβαιοῦν ὅτι δὲν ἔχουν τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου, ἐν τούτοις συμβιβάζονται καὶ συμπροσεύχονται μαζὶ με τοὺς ὁμόφρονάς του. Ἐπειδὴ δὲ μερικοὶ εἰλικρινέστατοι ἀδελφοὶ με ἐπίζουν συνεχῶς κατ' ἀνάγκην ἔσπευσα νὰ γράψω ἀμέσως πρὸς σᾶς πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ προτρέψω νὰ φυλάττετε ἀκεραίαν καὶ ἀνόθευτον τὴν εὐσεβῆ πίστιν, τὴν ὁποίαν ἐργάζεται μεταξύ σας ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ μὴ δίδετε ἀφορμὴν νὰ σκανδαλίζονται οἱ ἀδελφοί. Διότι ὅταν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς εἰς Χριστόν, παρατηροῦν ὅτι σεῖς συνέρχεσθε καὶ ἐπικοινωνεῖτε με τέτοιους ἀνθρώπους, [ἢ νὰ τελῆτε τὰ τῆς λατρείας μαζὶ με αὐτούς], ἀσφαλῶς θὰ ὑποθέσουν ὅτι τοῦτο εἶναι ζήτημα ἀδιάφορον, καὶ θὰ πέσουν εἰς τὸν θόρβον τῆς ἀσεβείας. Διὰ νὰ μὴ γίνῃ λοιπὸν τοῦτο, θελήσατε, ἀγαπητοί, ἐκείνους μὲν πού φανερά φρονοῦν τὴν ἀσέβειαν [τοῦ Ἀρείου], νὰ ἀποστρέψετε, ἐκείνους δὲ πού νομίζουν ὅτι δὲν φρονοῦν τὰ δόγματα τοῦ Ἀρείου, πλὴν ἔχουν συνάφειαν με τοὺς

2. Ἡ πρώτη αὕτη ἐπιγραφή τῆς ἐπιστολῆς ἐλήφθη ἀπὸ ἐγχάρακτον ἐγγραφὴν αὐτῆς εἰς τοὺς τοίχους ἀρχαίου Αἰγυπτιακοῦ τάφου μετατραπέντος βροδύτερον εἰς κελλίον μοναχοῦ, καὶ κέκτηται πολλὴν σπουδαιότητα, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν ὅτι ὁ τίτλος «Ἀρχιεπίσκοπος» ἐχρησιμοποιεῖτο λίαν ἐνωρίς (βλ. NICENE AND POST - NICENE FATHERS, τόμ. IV, σελ. 564, σημ. 1 καὶ 2).

ἀσεβεῖς, νὰ ἀποφεύγετε. Καὶ μάλιστα εἰδικῶς ὀφείλομεν νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ ἐκείνους, τῶν ὁποίων τὰ αἰρετικά φρονήματα ἀποστρεφόμεθα. Ἰ' Ἐὰν λοιπὸν ἔλθῃ κάποιος πρὸς σᾶς, καὶ, καθὼς λέγει ὁ μακάριος Ἰωάννης³, φέρῃ μαζί του ὀρθὴν διδασκαλίαν, λέγετε εἰς αὐτόν, χαίρε, καὶ δεχθῆτε τὸν τοιοῦτον ὡς ἀδελφόν]. Ἐὰν ὁμοίως κάποιος προσποιεῖται μὲν ὅτι ὁμολογεῖ τὴν ὀρθὴν πίστιν, φαίνεται δὲ ὅτι ἐπικοινωνεῖ μὲ ἐκείνους, νὰ προτρέπετε τοῦτον νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ τὴν τοιαύτην συνήθειαν καὶ ἐὰν μὲν ὑπόσχεται ὅτι θὰ πράξῃ ἔτσι, νὰ ἔχετε αὐτόν ὡς ἀδελφόν, ἐὰν δὲ ἐπιμένῃ μὲ φιλόνηκον διάθεσιν εἰς αὐτήν, νὰ ἀποφεύγετε αὐτόν. Ἰθὰ ἡμποροῦσα νὰ δώσω μεγαλυτέραν ἑκτασιν εἰς τὴν ἐπιστολήν μου, καὶ νὰ προσθέσω ἀπὸ τὰς θείας Γραφὰς σύντομον περίληψιν τῆς διδασκαλίας ταύτης. Ἐπειδὴ ὁμοίως σεῖς εἰσθε σοφοὶ ἄνθρωποι, ἡμπορεῖτε νὰ προκαταλάβετε τοὺς γράφοντας, καὶ μᾶλλον, ὡς ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν αὐταπάρνησιν, εἰσθε κατάλληλοι νὰ καθοδηγῆτε καὶ ἄλλους, συνέταξα μίαν σύντομον ἐπιστολήν, ὡς ἀπευθυνομένην ἀπὸ ἑνὸς ἀγαπητοῦ φίλου πρὸς ἄλλους φίλους, μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἀφοῦ ζητεῖτε μὲ τὸν τρόπον ποῦ ἀρμόζει, θὰ διατηρήσετε εἰλικρινῶς καθαρὰν τὴν πίστιν, καὶ ὅτι ἐκεῖνοι, βλέποντες ὅτι σεῖς δὲν συμμετέχετε μὲ τοὺς αἰρετικούς εἰς τὴν λατρείαν θὰ ὠφεληθοῦν, φοβούμενοι μήπως λογισθοῦν ὡς ἀσεβεῖς πρεσβεύοντες τὰ ἀσεβῆ φρονήματα ἐκείνων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 54η.

Πρὸς Σεραπίωνα, περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρείου.

Ὁ Ἀθανάσιος πρὸς Σεραπίωνα¹, τὸν ἀδελφόν καὶ συλλειτουργόν, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Ἀνέγνωσα τὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν

3. Β' Ἰωάν. 10.

1. Περί τοῦ ποῖος ὁ Σεραπίων, καὶ τὰ κατ' αὐτόν ἐξετέθησαν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν περὶ Ἀγίου Πνεύματος τεσσάρων Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀθανασίου (τόμ. 9ος, σελ. 13-15).

ἀπὸ τὴν εὐλάβειάν σου, εἰς τὰ ὁποῖα μὲ παρακαλοῦσες νὰ κάμω εἰς σέ γνωστὰ τὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν εἰς τὰς ἡμέρας μας καὶ ὅσα ἐγίναν τῶρα καὶ σχετίζονται μὲ ἐμέ, ὡς καὶ περὶ τῆς ἀσεβειώδους αἵρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας καὶ ἐπάθαμεν τὰ δεινὰ ταῦτα, καὶ ποῖον τέλος τοῦ θείου εἶχεν ὁ Ἄρειος. Ἐκ τῶν τριῶν αἰτημάτων σου τούτων τὰ μὲν δύο προθύμως ἐξετέλεσα καὶ ἀπέστειλα εἰς τὴν θεοσέβειάν σου ὅσα ἔγραψα καὶ πρὸς τοὺς μοναχοὺς· διότι ἐκ τούτων μὲν ἡμπορεῖς νὰ μάθης τόσον ὅσα ἀφοροῦν εἰς ἐμέ, ὅσον καὶ τὰ κατὰ τὴν αἵρεσιν. Ἐν σχέσει ὁμως μὲ τὸ ἄλλο αἶτημά σας, λέγω δηλαδὴ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρείου, ἐσκέφθην κατ' ἐμαυτὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον, περὶ τοῦ τί πρέπει νὰ πράξω, διότι ἐφοβούμην μήπως ὁ καθεὶς θὰ ἡμποροῦσε νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἦτο ἀπάντησις εἰς ἐπιθυμίαν μου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔγινε φιλονεικία μεταξὺ σας περὶ τῆς αἵρέσεως καὶ ἡ συζήτησις ἔλαβε τέλος μὲ τὸ ἐρώτημα, ἐὰν ὁ Ἄρειος ἐτελείωσε τὸν θίον, ἀφοῦ πρῶτον συνεφιλιώθη μὲ τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ τοῦτο, μὲ τὴν σκέψιν ὅτι ἡ διήγησις περὶ τοῦ θανάτου του θὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν συζήτησιν, κατ' ἀνάγκην ἐφρόντισα νὰ φέρω εἰς φῶς τὰ κατὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, μὲ τὴν σκέψιν ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν θὰ δοθῇ τελικὴ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ παύσουν εἰς τὸ ἐξῆς αἱ φιλονεικίαι. Διότι πιστεύω ὅτι ἀφοῦ γίνῃ γνωστὸν τὸ θαῦμα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρείου, οὐδεὶς πλέον, οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ πρωτύτερα ἀμφισβητοῦσαν αὐτό θὰ τολμήσουν πλέον νὰ ἀμφιβάλλουν πόσον εἶναι θεομίσσητος ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις.

2. Ἐγὼ μὲν δὲν εὕρισκόμεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅταν ἀπέθανεν ἐκεῖνος, ἦτο ὁμως παρὼν ὁ πρεσβύτερος Μακάριος, καὶ ἐκεῖνον ἤκουσα νὰ διηγῇται περὶ αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν Ἄρειος εἶχε προσκληθῇ ἀπὸ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, κατόπιν πιέσεως τῶν ὁπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου. Ἀφοῦ δὲ προσῆλθεν ὁ Ἄρειος ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἐὰν πρεσβεύῃ τὴν πίστιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐτὸς ὥρκισθη ὅτι πιστεύει ὀρθῶς καὶ ἐπέδωκεν ἑγγραφὸν ὁμολογίαν πίστεως, ἀπέκρυπεν ὁμως τὰ φρονήματά του διὰ τὰ ὁποῖα ἀπεβλήθη ἔξω τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἀλέξαν-

δρον, μεταχειριζόμενος ὑποκριτικῶς ἐκφράσεις ἀπὸ τὰς Γραφάς. Ἀφοῦ λοιπὸν ὠρκίσθη ὅτι δὲν ἔχει τὰ φρονήματα διὰ τὰ ὁποῖα ἀφώρισεν αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος, (ὁ βασιλεύς) ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ, εἰπὼν· «Ἐὰν μὲν ἡ πίστις σου εἶναι ὀρθή καλῶς ὠρκίσθης· ἔάν εἶναι ἀσεβής ἡ πίστις σου, καὶ ὠρκίσθης, ὁ Θεὸς ἅς σέ κρίνῃ κατὰ τὸν ὄρκον σου». Ἔτσι λοιπὸν ἀφοῦ ἐξηλθεν ἀπὸ προσώπου τοῦ βασιλέως, οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον ἠθέλησαν νὰ εἰσαγάγουν αὐτὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς θείας, κατὰ τὴν συνήθειάν των. Ἀλλ' ὁ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος ἀντιδρουσε λέγων· ὅτι δὲν πρέπει νὰ δεχθῇ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τὸν ἄνθρωπον, ποῦ ἐφεύρε τὴν αἵρεσιν. Τότε λοιπὸν οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον ἠπειλήσαν ὅτι «ὅπως ἀκριβῶς παρὰ τὴν θέλησίν σας κατωρθώσαμεν νὰ προσκληθῇ ἀπὸ τὸν βασιλέα, ἔτσι καὶ αὐριον, καὶ ἂν ἀκόμη τοῦτο τυχαῖν νὰ εἶναι παρὰ τὴν γνώμην σας, ὁ Ἀρειὸς θὰ γίνῃ δεκτὸς μὲ ἡμᾶς εἰς τὴν συνάθροισιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην». Ἦτο δὲ Σάββατον δταν ἔλεγον αὐτά.

3. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἐπίσκοπος Ἀλέξανδρος ἤκουσεν αὐτά, ἐλυπήθη πάρα πολύ, καὶ ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὕψωσε τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Θεὸν ἐθρηνοῦσε· καὶ ἀφοῦ ἐμβῆκεν εἰς τὸ Ἱερὸν ἔπεσε κατὰ πρόσωπον εἰς τὸ ἔδαφος καὶ προσηύχετο. Ἦτο δὲ καὶ ὁ Μακάριος παρὼν, προσευχόμενος μαζί του καὶ ἤκουσε τὴν φωνὴν του, ποῦ παρακαλοῦσε διὰ τὰ ἐξῆς δύο, λέγων· «Ἐὰν ὁ Ἀρειὸς προσαχθῇ αὐριον νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν συνάθροισιν, ἅς ἀποθάνω ἐγὼ ὁ δοῦλος σου, καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ ἀπολεσθῇ ὁ εὐσεβὴς μαζί μὲ τὸν ἀσεβῆ»², ἔάν δὲ λαμβάνῃς πρόνοιαν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας σου (γνωρίζω δὲ ὅτι προνοεῖς) δῶσε προσοχὴν εἰς τοὺς λόγους τῶν περὶ τὸν Εὐσέβιον καὶ μὴ παραδώσῃς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ἀφανισμόν καὶ ὄνειδος³, καὶ ματαίωσῃς τὰς προθέσεις τοῦ Ἀρείου, μήπως, ἂν οὗτος εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, φανῇ ὅτι εἰσέρχεται εἰς αὐ-

2. Πρβλ. Γεν. 18, 23.

3. Πρβλ. Ἰωήλ 2, 12.

τὴν μαζί με αὐτὸν καὶ ἡ αἵρεσις, καὶ ὕστερον νομισθῇ ἡ ἀσέβεια ὡς εὐσέβεια». Ἀφοῦ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον προσυχηθῇ ὁ ἐπίσκοπος ἀνεχώρησε πολὺ ἀνήσυχος. Καὶ συνέβη γεγονὸς πολλοῦ θαυμασμοῦ ἄξιον καὶ παράδοξον. Διότι ἐνῶ μετὰ τὰς ἀπειλὰς τῶν περὶ τῶν Εὐσέβιον, ὁ μὲν ἐπίσκοπος προσυχηθῇ, ὁ δὲ Ἀρείος στηριζόμενος εἰς τοὺς περὶ τὸν Εὐσέβιον ἐφλυαροῦσε πολλά, ἐμβῆκεν εἰς δημόσιον ἀφοδευτήριον ὑπὸ τὴν πίεσιν σωματικῆς ἀνάγκης, καί, εὐθύς ὡς ἐκάθησεν, σύμφωνα μὲ τὸ γεγραμμένον «ἔπεσε μὲ τὸ πρόσωπον κατὰ γῆς καὶ τὸ σῶμα του διερράγη εἰς τὸ μέσον»⁴ καὶ ἀμέσως ἐξεψύχησε καὶ ἔτσι ἔχασε καὶ τὰ δύο, τὴν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας κοινωνίαν καὶ τὴν ζωὴν του.

4. Αὐτὸ ἦτο τὸ τέλος τοῦ Ἀρείου καὶ ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ ὁπαδοὶ του κατάπληκτοι ἀπὸ ἐντροπὴν ἔθαψαν τὸν συνωμότην των, ὁ δὲ μακαρίτης Ἀλέξανδρος ἐπραγματοποίησε τὴν συνάθροισιν μὲ εὐσεβὲς καὶ ὀρθόδοξον φρόνημα καὶ τὴν χαρὰν τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὲ τὴν συμμετοχὴν ὅλων τῶν ἀδελφῶν ἠύχετο καὶ ἐδόξαζε μεγάλως τὸν Θεόν, ὅχι ὥσάν νὰ ἔχαιρε διὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, μὴ γένοιτο! («καθ' ὅσον εἶναι ἀναπότρεπτον δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀποθάνουν κάποτε»⁵), ἀλλὰ διότι τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀπεδείχθη ὅτι ἐγίνε κατὰ τρόπον ἀνώτερον ἀπὸ τὰς κρίσεις τῶν ἀνθρώπων. Διότι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἔκρινε τὰς ἀπειλὰς τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῶν ὁπαδῶν του, καὶ εἰς ἀπάντησιν εἰς τὴν προσευχὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέκρινε τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἀποδείξας ὅτι αὕτη δὲν ἦτο ἀξίαν νὰ γίνῃ δεκτὴ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, καὶ ἔτσι ἐφανέρωσεν εἰς ὅλους ὅτι αὕτη, ἔστω καὶ ἂν ἔχη τὴν προστασίαν τοῦ θασιλέως καὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἐν τούτοις, ἔχει καταδικασθῇ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπεδείχθη λοιπὸν ὅτι ἡ χριστομάχος συμμορία τῶν Ἀρειομανιτῶν ὅχι μόνον θεοφιλὴς δὲν εἶναι, ἀλλὰ τούναντίον ἀσεβής. Καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πρωτύτερα εἶχον ἐξαπατηθῇ ἡλλαξαν φρονήματα. Δέν ἦτο ἄλλος ἐκεῖνος, ποὺ κατεδί-

4. Πράξ. 1, 18.

5. Ἐβρ. 2, 27.

κασε τὴν αἵρεσιν, ἣ ὁποῖα ἰδρύθη ἐναντίον του, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος ἐβλασφημεῖτο ἀπ' αὐτούς, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι, ἔστω καὶ ἂν τώρα ὁ θασιλεὺς Κωνστάντιος μεταχειρίζεται θίαν ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων ὑπὲρ αὐτῆς, ἐν τούτοις αὕτη ἔχει ἀποκλεισθῇ ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἶναι ἐντελῶς ἀποξενωμένη ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς. Ἄς παύσῃ λοιπὸν εἰς τὸ ἐξῆς ἡ συζήτησις πού ἤρχισε μεταξύ σας, διότι αὕτη ἦτο ἡ συμφωνία πού ἔγινε μεταξύ σας· καὶ κανεῖς ἄς μὴ προστεθῇ εἰς τὴν αἵρεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, πού ἐξηπατήθησαν ἄς μετανοήσουν. Διότι τὴν αἵρεσιν πού κατεδίκασεν ὁ Κύριος, ποῖος θὰ παραδεχθῇ; καὶ πῶς νὰ μὴ εἶναι ἀσεθῆς εἰς μέγαν θαυμὸν καὶ φανερὸς χριστομάχος ἐκείνος, πού δέχεται νὰ ἔχῃ σχέσεις με αἵρεσιν, τὴν ὁποῖαν αὐτὸς ὁ Κύριος ἐκήρυξεν ἀκοινωνήτον;

5. Τὸ γεγονὸς λοιπὸν τοῦτο εἶναι μὲν ἄρκετὸν νὰ κάμῃ τοὺς φιλέριδας νὰ ἐντραποῦν, πλην δμως ἀνάγνωσε εἰς ἐκείνους, πού ἔθεσαν τότε τὸ ἐρώτημα καὶ ὅσα δι' ὀλίγων ἐγράφησαν κατὰ τῆς αἰρέσεως πρὸς τοὺς μοναχοὺς, ὅπως κρίνοντες καὶ ἀπὸ αὐτὰ καταδικάσουν ἀκόμη περισσότερον τὴν ἀσέθειαν καὶ τὴν πονηρίαν τῶν Ἀρειομανιτῶν. Ὅμως νὰ μὴ θελήσῃς νὰ δώσῃς εἰς κανένα ἀντίγραφον τούτων, οὔτε νὰ ἀντιγράψῃς αὐτὰ διὰ προσωπικὴν σου χρῆσιν, διότι τοῦτο ἔκαμα γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς μοναχοὺς, ἀλλ' ὥς εἰλικρινὴς φίλος, ἐὰν μὲν λείπῃ κάτι ἀπὸ τὰ γραφέντα πρόσθεσε αὐτό, ἀμέσως δὲ νὰ ἐπιστρέψῃς αὐτὰ εἰς ἡμᾶς. Διότι καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν πού ἔγραψα εἰς τοὺς ἀδελφούς, ἡμπορεῖς νὰ μάθῃς ἐκεῖνο πού μοῦ συνέβη ὅταν ἔγραφα, καὶ νὰ γνωρίσῃς ὅτι καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀσφαλὲς νὰ κυκλοφοροῦν τὰ γραφέντα ἀπὸ ἀμαθεῖς καὶ μάλιστα ὅσα ἀσχολοῦνται με τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀνωτάτων δογματῶν, μήπως, λόγῳ ἀδυναμίας ἢ ἀσαφείας τῆς γλώσσης, τὸ ἐλαττωματικῶς λεγόμενον προξενήσῃ ζημίαν εἰς τοὺς ἀναγνώστας. Διότι οἱ πολλοὶ δὲν προσέχουν εἰς τὴν πίστιν οὔτε εἰς τὸν σκοπὸν ἐκείνου, πού ἔγραψεν, ἀλλὰ εἴτε λόγῳ φθόνου, εἴτε λόγῳ ἐριστικῆς διαθέσεως, ἀποδίδουν εἰς τὰ γραφόμενα τὴν ἔννοιαν, πού οἱ ἴδιοι ἔχουν σχηματίσει ἐκ τῶν προτέρων καὶ ὅπως αὐτοὶ θέλουν, καὶ ἔτσι δέχονται καὶ παρερμηνεύουν

αὐτὰ ὥστε νὰ συμφωνοῦν μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἄρέσκουν εἰς αὐτοὺς.

Εἶθε δὲ ὁ Κύριος νὰ δίδῃ ὅπως ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ὑγιὲς πίστις εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπικρατοῦν μεταξὺ ὄλων καὶ εἰδικῶς μεταξὺ ἐκείνων εἰς τοὺς ὁποίους ἀναγινώσκεις αὐτά. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 55η

Ἐπιστολὴ πρὸς Ρουφινιανόν¹.

Πρὸς τὸν κύριον, υἱὸν καὶ πολυπόθητον συλλειτουργὸν Ρουφινιανόν, ὁ Ἀθανάσιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Σὺ μὲν γράφεις ἐκεῖνα ποὺ ἀρμολογοῦν εἰς ἀγαπητὸν υἱὸν νὰ γράφῃ πρὸς Πατέρα. "Ὅταν λοιπὸν μὲ ἐπλησίασες διὰ μέσου τοῦ γράμματός σου, σὲ ἐνηγκαλίσθη, τὸν εἰς ἐμὲ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἀγαπητότατον, περιπόθητε Ρουφινιανέ· καὶ ἐγώ, ἂν καὶ δυνάμενος νὰ γράψω πρὸς σὲ ὡς πρὸς υἱόν, εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὸ μέσον καὶ εἰς τὸ τέλος, ἐν τούτοις ἀπέφυγα τοῦτο, διὰ

1. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀσχολεῖται μὲ τὸ ζήτημα τῶν Ἀρειανῶν, ποὺ ἐζήτουν νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τὴν Ἐκκλησίαν, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐν τῶν σπουδαιότερων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπασχόλησαν τὴν σύνοδον τῆς Ἀλεξανδρείας τοῦ 362, καὶ πιθανῶς ἐγράφη οὐχὶ πολὺ θραδύτερον μετ' αὐτήν, ἂν καὶ τὸ περιεχόμενον δὲν παρέχῃ σχετικῶς ἀκριβεῖς πληροφορίες. Περὶ τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς ἐδρας τοῦ Ρουφινιανοῦ οὐδὲν γνωρίζομεν ἄλλοθεν. Εἰκάζεται μόνον ὅτι οὗτος ἦτο ἐπίσκοπος ἐπαρχίας τινὸς ἔξω τῶν συνόρων τῆς Αἰγύπτου κειμένης. Τοῦτο προκύπτει, κατὰ τοὺς εἰδικούς, ἐκ Κοπτικῶν κειμένων, εἰς τὰ ὁποῖα εὐρηται καλούμενος «Ρουφίνος ὁ ἀρχιεπίσκοπος». Κατὰ τινὰ εἰδησιν παρ' Εὐδοξίῳ καὶ Ζωίῳ ἦτο ἐπίσκοπος ἐδρας τινὸς ἐν Συρίᾳ. Κοπτικὰ κείμενα παραθέτουν ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Ρ., τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι ἡ ἀλληλογραφία τῆς ὁποίας ἡ παροῦσα ἐπιστολὴ εἶναι τὸ μόνον κατάλοιπον, ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὴν Χριστολογικὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου τοῦ 362: «Υγιὲς εἶναι ἡ ἰδέα τῆς τελειότητος τῆς Θεότητος εἰς τὴν Οἰκονομίαν τῆς Ἐνανθρωπήσεως. Υγιὲς εἶναι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς Θεότητος ὡς ἀπλῆς οὐσίας. Καθαρὰ καὶ ψυχωφελὲς διὰ τοὺς πιστοὺς εἶναι ἡ πίστις εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα. Τελεία εἶναι καὶ ἡ Ἀνθρωπότης τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ Οἰκονομίᾳ τῆς Ἐνανθρωπήσεως, καὶ Τελεία εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ Αὐτοῦ· οὐδεμία ἑλλειψις ὑπάρχει εἰς Αὐτόν. Οὕτω Τέλεια ἐφανερώθη εἰς ἡμᾶς» (πρβλ. NICHENE FATHERS... τόμ. IV, σελ. 566, σημ. 1).

νά μὴ γίνῃ γνωστὴ ἡ σύστασις καὶ ἡ μαρτυρία μου διὰ μέσου γραμμάτων. Διότι σὺ εἶσαι δι' ἐμέ, σύμφωνα μὲ τὸ γεγραμμένον, ἡ ἐπιστολή, ἡ ὁποία εἶναι καλῶς γνωστὴ καὶ ἀναγινώσκεται εἰς τὴν καρδίαν². Μὲ αὐτὴν λοιπὸν τὴν διάθεσιν νὰ πιστεύῃς, ναί, νὰ πιστεύῃς. Σὲ ἀσπάζομαι καὶ σὲ προτρέπω νὰ γράφῃς διότι ὄχι μόνον ὀλίγον, ἀλλὰ πολὺ μὲ χαροποιεῖς, ὅταν πράττῃς τοῦτο. Ἄλλ' ἐπειδὴ μὲ ἠρώτησες μὲ πολλὴν εὐγένειαν καὶ ἐκκλησιαστικὸν πνεῦμα, διότι ἔτσι ἀρμόζει εἰς τὴν εὐλαβειάν σου, περὶ ἐκείνων, ποὺ λόγῳ ἀνάγκης παρεσύρθησαν μὲν ὀλίγον κατ' ὀλίγον, δὲν διεφθάρησαν ὁμῶς μέχρι κακοπιστίας, καὶ ἠθέλησας νὰ σοῦ γράψω ποῖα εἶναι τὰ δογματισθέντα περὶ αὐτῶν εἴτε ἀπὸ τὰς συνόδους εἴτε κατ' ἄλλας εὐκαιρίας, γνῶριζε, κύριέ μου περιπόθητε, ὅτι ἀρχικῶς³ μὲν, μόλις ἐσταμάτησεν ἡ θία, συνεκλήθη σύνοδος⁴, εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν παρόντες καὶ ἐπισκοποὶ ἀπὸ χώρας τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐνῶ ἄλλαι σύνοδοι ἔγιναν καὶ ἀπὸ συλλειτουργοὺς ποὺ κατοικοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Γαλλίαν⁵. Καὶ ἡ ἀπόφασις ποὺ ἐλήφθη ἐδῶ καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη ἦτο ἡ αὐτή, δηλαδὴ εἰς περιπτώσεις πεπτωκότων, ποὺ ἦσαν ἀρχηγοὶ τῆς ἀσεβείας, οὗτοι νὰ συγχωροῦνται μὲν ἂν μετανοήσουν, ἀλλὰ νὰ μὴ δίδεται εἰς αὐτοὺς θέσις κληρικῶν⁵ εἰς περιπτώσεις δὲ μετανοίας ἐκείνων, ποὺ δὲν ἀσκοῦσαν ἐξουσίαν εἰς τὴν ἀσεβῆ ὀργάνωσιν, παρεσύρθησαν δὲ εἰς αὐτὴν λόγῳ πιέσεων καὶ θίας, ἐφάνη καλὸν νὰ παρέχεται καὶ συγχώρησις καὶ νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὸν κλῆρον καὶ εἰδικῶς ὅταν ἐπεκαλέσθησαν εὐλογον δικαιολογίαν, καὶ ἐκρίθη ὅτι τοῦτο ἔγινε κατὰ κάποιον τρόπον κατ' οἰκονομίαν. Διότι ἔδωσαν εἰς ἡμᾶς τὴν διαθεβαίωσιν ὅτι δὲν εἶχον προσχωρήσει εἰς τὴν ἀσέβειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ καταφέρουν νὰ ἐκλεγοῦν μερικοὶ ἀσεβέστατοι κλη-

2. Πρὸλ. Β' Κορ. 3, 2.

3. Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίου.

4. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὸ 362.

5. Αἱ μὴ κατονομαζόμεναι σύνοδοι αὗται συνδέονται ὅλαι πρὸς τὴν γενικὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐξορίστων ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ἐκ τῆς ἐξορίας, ἅμα τῇ ἀναρρήσει εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἰουλιανοῦ, καὶ πιθανῶς εἶναι αἱ αὗται μὲ ἐκείνας ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Ἐπίκτητον (τόμ. 8, σελ. 213(400)).

ρικοί καὶ διαφθείρουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἐπρωτίμῃσαν νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τὴν θίαν ἀναλαμβάνοντες οἱ ἴδιοι τὸ θάρος τῶν εὐθυνῶν μᾶλλον, παρὰ νὰ χαθοῦν οἱ λαοί. Λέγοντες ὁμῶς τοῦτο ἐφαίνοντο εἰς ἡμᾶς ὅτι ἔλεγον κάτι τὸ πιθανῶς ἀληθές, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐπεκαλοῦντο ὡς δικαιολογίαν τῶν τὸ γεγονός ὅτι καὶ ὁ Ἀαρὼν, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μωϋσέως εἰς τὴν ἔρημον ἐβοήθησε τὸν λαὸν νὰ διαπράξῃ παράθασιν ἐπρόβαλλε δὲ ὡς ἀπολογίαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν λαὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐμμείνη εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν. Διότι ἐδῶ ὑπῆρχεν εὐλογος λόγος, ὅτι δηλαδὴ ἐάν ὁ λαὸς ἔμενεν εἰς τὴν ἔρημον θὰ ἤμποροῦσε νὰ σταματήσῃ τὴν ἀσέθειαν, ἐνῶ ἐάν ἐπέστρεφον εἰς τὴν Αἴγυπτον, θὰ διεφθείροντο καὶ θὰ καλλιεργοῦσαν μέσα τῶν τὴν ἀσέθειαν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον λοιπὸν συνεχωρήθη εἰς αὐτοὺς νὰ παραμείνουν εἰς τὸν κλῆρον, εἰς ἐκεῖνους δὲ ποῦ ἠπατήθησαν καὶ ἔπαθον ἀπὸ τὴν θίαν παρέχεται συγχώρησις.

Ταῦτα κάμνω γνωστὰ εἰς τὴν εὐσέθειάν σου καὶ ἐλπίζω ὅτι ἡ θεοσέβειά σου καὶ τὰ αποφασισθέντα θὰ ἀποδεχθῇ καὶ δὲν θὰ καταλογίσῃ ἐνοχὴν εἰς ἐκεῖνους ποῦ συμπεριεφέρθησαν ἔτσι. Φρόντισε δὲ ὅπως ταῦτα ἀναγνωσθοῦν εἰς τοὺς κληρικοὺς καὶ τὸν λαόν, ποῦ ἔχει ἀνατεθῇ εἰς τὴν φροντίδα σου, διὰ νὰ πληροφορηθοῦν αὐτὰ ὥστε νὰ μὴ σὲ κατακρίνουν ποῦ θὰ φερθῇς μετὰ ἐπιείκειαν πρὸς τοιοῦτους ἀνθρώπους. Διότι θὰ ἦτο ἀπρεπὲς δι' ἐμέ νὰ γράφω, ὅταν ἡ εὐσέβειά σου ἤμπορῇ καὶ τὰς καλὰς διαθέσεις ἡμῶν νὰ κάμῃ εἰς αὐτοὺς γνωστὰς καὶ τὰς πιθανὰς ἐλλείψεις νὰ ἀναπληρώσῃ. Εὐχαρισταὶ ἀνήκουν εἰς τὸν Κύριον ὁ Ὅποῖος σὲ ἐπροίκισε μετὰ πάντα λόγον καὶ ὅλην τὴν γνῶσιν. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποῦ μετανοοῦν ὡς ἀναθεματίζουν φανερά κατ' ὄνομα τὴν κακοδοξίαν τοῦ Εὐδοξίου καὶ τοῦ Εὐζωῖου. Διότι αὐτοὶ ἀκόμη θλασφημοῦν καὶ ἔγραψαν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα ὡς προστάται τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως. Ὡς ὁμολογοῦν δὲ τὴν πίστιν, ποῦ διευτυπώθη εἰς τὴν Νίκαιαν ἀπὸ τοὺς Πατέρας, καὶ νὰ μὴ προτιμοῦν καμμίαν ἄλλην σύνοδον ἀπὸ τὴν Σύνοδον ταύτην. Διαθίβασε χαριετισμοὺς εἰς τὴν περὶ σὲ ἀδελφότητα. Ἀσπάζεται σε ἐν Κυρίῳ μαζὶ μετὰ ἡμᾶς καὶ ἡ ἐδῶ ἀδελφότης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 56η.

α) Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως Ἰουλιανοῦ¹, ἀποσταλείσης πρὸς Ἀθανάσιον, τὸν ἀγιώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας.

Πρὸς τὸν θεοφιλέστατον καὶ φίλον τοῦ Θεοῦ Ἀθανάσιον, Ἰουλιανός.

Μὲ ὑπερβάλλοντα θαυμασμόν διὰ τὸν ἀξιοπρεπέστατον θίον σου καὶ τὴν ὁμοιώσιν σου πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ὄλων καὶ τὴν ἀγάπην σου πρὸς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὰ κατορθώματά σου, σὲ ὑποδεχόμεθα, ἐπίσκοπε τιμιώτατε. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐπτοήθης ἔμπρὸς εἰς ὅλους τοὺς κόπους καὶ τὸν φόβον τῶν διωκτῶν σου, καὶ ἐλογάριασες ὡς σκύθαια καὶ τοὺς κινδύνους καὶ τοῦ ξίφους τὰς ἀπειλάς, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐκράτησες στερεὰ εἰς τὰς χεῖρας σου τὸ πηδάλιον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ μέχρι τώρα ἀγωνίζεσαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, παρέχων τὸν ἑαυτὸν σου παράδειγμα πρὸς μίμησιν καὶ πρότυπον ἀρετῆς πρὸς ὁλόκληρον τὸν λαὸν τῶν πιστῶν. Ἡ βασιλεία ἡμῶν λοιπὸν σὲ ἀποκτᾷ πάλιν, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπανέλθῃς εἰς τὴν ἔδραν σου διὰ νὰ κηρύττῃς τὴν σωτηριῶδη διδασκαλίαν. Ἐπάνελθε λοιπὸν εἰς τὰς ἀγίας Ἐκκλησίας, καὶ ποίμαινε τὰν λαὸν τοῦ Θε-

1. Ὁ Ἰουλιανὸς ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ (15 Ἰουνίου 363) ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀποστάτου Ἰουλιανοῦ κατὰ τοὺς πολέμους αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἐβασίλευσε δι' ὀλίγους μόνον μῆνας, ἀποθανὼν αἰφνιδίως, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 364, πρὶν ἀκόμῃ φθάσῃ εἰς Κων)πολιν. Οὗτος κατήγγησεν ἀμέσως τὰ διατάγματα τοῦ Ἰουλιανοῦ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς λατρείας καὶ ἐκήρυξεν ἀνε-
 Εἰθρησκείαν καὶ ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τὸν Χριστιανισμόν, ὁ ἴδιος συμπαθῶς ἔχων πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν (Κ. Παπαρ. Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμ. Βθ, σελ. 172). Ὁ Ἀθανάσιος εὐθύς ὡς ἐπληροφορήθη τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ, κατόπιν ἐσπευσμένου καὶ μυστικοῦ τα-
 Ξιδίου συνήγγησε τὸν Ἰουλιανόν, ὅταν αὐτὸς εὗρίσκετο καθ' ὁδὸν ἐ-
 κείθεν τοῦ Εὐφράτου ἐπιστρέφων ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Ἐτοί ἐπέ-
 χεν ἀκρόασιν ἀπὸ τὸν νέον αὐτοκράτορα πρὶν ἢ ἡ ἐπιτροπὴ ἀπὸ Ἀ-
 ρειανούς ἐξ Ἀλεξανδρείας συναντήσῃ αὐτόν. Ἡ σύντομος ἐπιστολὴ
 τοῦ Ἰουλιανοῦ πρὸς τὸν Ἀθανάσιον καὶ προηγείται τῆς τοιαύτης τοῦ
 Ἀθανασίου πρὸς Ἰουλιανόν, ἀποτελεῖ τυπικὴν ἐξουσιοδότησιν διὰ τὴν
 ἐπιστροφὴν τοῦ Ἀ. εἰς τὴν ἐπισκοπὴν του, μετὰ τὴν ὁποίαν, διδασθεὶς
 ἐκ πείρας, ἐφρόντισε νὰ ἐφοδιάσῃ τὸν ἑαυτὸν του.

οὔ, καὶ ἀνάπεμπε προθύμως πρὸς τὸν Θεὸν τὰς εὐχὰς σου καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδικῆς μας πραότητος. Διότι γνωρίζομεν ὅτι διὰ μέσου τῶν ἰδικῶν σου ἱκεσιῶν ἡμεῖς καὶ ὅσοι μὲ ἡμᾶς πρεσβεύουν τὰ φρονήματα τῶν Χριστιανῶν, θὰ ἔχωμεν μεγάλην βοήθειαν ἐκ μέρους τοῦ ὑπερέχοντος Θεοῦ.

6) ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΠΡΟΣ ΙΟΒΙΑΝΟΝ² ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ

1. Ἡ πρόθεσις καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς γνώσεως τῶν οὐρανίων πρέπει εἰς βασιλέα ὁ ὁποῖος ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, διότι ἀληθῶς θὰ ἔχῃς ἐναποθέσει καὶ τὴν καρδίαν σου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ³. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ εὐσέβεια σου ἠθέλησε νὰ μάθῃ ἀπὸ ἡμᾶς τὴν πίστιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἡὐχαριστήσαμεν διὰ ταῦτα τὸν Κύριον, ἀπεφασίσαμεν πρὶν ἅπ' ὅλα νὰ ὑπενθυμίσωμεν μᾶλλον εἰς τὴν εὐσέθειάν σου τὴν πίστιν ὅπως τὴν διέτύπωσαν οἱ Πατέρες εἰς τὴν Νίκαιαν. Διότι αὐτὴν τὴν πίστιν παρέβησαν μερικοὶ καὶ κατὰ διαφόρους τρόπους συνωμότησαν εἰς θάρος ἡμῶν, ἐπειδὴ δὲν ἐσυμφωνούσαμεν μὲ τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν, καὶ ἔγιναν αἵτιοι αἰρέσεως καὶ σχισμάτων εἰς τοὺς κόλπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Διότι ἡ μὲν ἀληθινὴ καὶ εὐσεβὴς πίστις εἰς τὸν Κύριον ἔγινε φανερά εἰς ὅλους, ἐπειδὴ «ἀναγινώσκεται καὶ μανθάνεται»⁴ ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς. Διότι εἰς τὴν πίστιν αὐτὴν οἱ ἅγιοι, ἀφοῦ ἐτελειοποιήθησαν, ἐμαρτύρησαν καὶ τώρα, πού ἐγκατέλειψαν τὸν παρόντα θίον, εἶναι μαζὶ μὲ τὸν Κύριον. Καὶ θὰ εἶχε μείνει ἡ πίστις πάντοτε ἀβλαβής, ἐὰν ἡ πονηρία μερικῶν αἰρετικῶν δὲν εἶχε τολμήσει νὰ νοθεύσῃ αὐτήν. Διότι κάποιος Ἄρειος καὶ οἱ ὁμόφρονές του ἐπεχείρησαν νὰ καταστρέ-

2. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἔγραψεν ὁ Ἀθανάσιος, κατ' ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἰοβιανοῦ νὰ πληροφορηθῇ τὰ κατὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὴν μετ' αὐτοῦ μυστικὴν συνάντησίν του, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἄνωτέρω (σημ. 1).

3. Πρβλ. Παρμ. 21, 1.

4. Β' Κορ. 3, 2.

ψουν αὐτὴν καὶ εἰς τὴν θέσιν τῆς νὰ εἰσαγάγουν τὴν ἀσέ-
 θειαν, λέγοντες ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔγινεν ἐκ τοῦ μη-
 δενὸς καὶ ἐπομένως εἶναι κτίσμα καὶ δημιουργημα καὶ
 ἡμπορεῖ νὰ μεταβάλλεται. Μὲ τοὺς λόγους τούτους πα-
 ρεπλάνησαν πολλοὺς, ὥστε ἀκόμη καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ἐ-
 νόμιζον ὅτι εἶναι σπουδαῖοι, ἠχμαλωτίσθησαν ἀπὸ τὴν
 θλασφημίαν αὐτῶν⁵, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι προηγουμέ-
 νως οἱ ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν, ἀφοῦ συνήλθον εἰς σύνο-
 δον εἰς τὴν Νίκαιαν τὴν μὲν θλασφημίαν αὐτὴν ἀνεθε-
 μάτισαν, τὴν δὲ πίστιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας διε-
 τύπωσαν ἐγγράφως, οὕτως ὥστε αὕτη νὰ κηρύσσεται
 πανταχοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ σθεσθῇ ἡ πυρκαϊὰ τῆς
 αἵρέσεως, τὴν ὁποίαν ἀναψαν οἱ αἱρετικοί. Καὶ ἦτο μὲν
 ἡ πίστις διαδεδομένη εἰς ὅλους τοὺς τόπους καὶ ἦτο
 γνωστὴ ἀνόθευτος καὶ ἐδιδάσκετο ἀπὸ ὅλας τὰς Ἐκ-
 κλησίας, ἀλλ' ἐπειδὴ τῶρα, ἐνεφανίσθησαν μερικοί, ποὺ
 θέλουν νὰ ἀνανεώσουν τὴν αἵρεσιν, τὴν μὲν πίστιν ταύ-
 την, ποὺ διετυπώθη εἰς τὴν Νίκαιαν ἀπὸ τοὺς Πατέρας,
 ἐτόλμησαν νὰ καταργήσουν, ἂν καὶ προσποιοῦνται ὅτι
 πρεσβεύουν αὐτὴν, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητά τὴν
 ἀρνοῦνται, μὲ τὸ νὰ παρερμηνεύουν τὸ ὁμοούσιον, θλα-
 σφημοῦντες καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀποκαλοῦν-
 τες αὐτὸ κτίσμα καὶ δημιουργημα, ποὺ ἔγινε διὰ τοῦ
 Υἱοῦ. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ κατ' ἀνάγκην, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν
 τὴν θλάσθην, ποὺ γίνεται εἰς θάρος τῶν πιστῶν ἐξ αἰ-
 τίας τῆς θλασφημίας ταύτης, ἐσπεύσαμεν ἐκ καθήκον-
 τος νὰ ἐπιδώσωμεν εἰς τὴν εὐσέθειάν σου τὴν πίστιν, ἡ
 ὁποία ὠμολογήθη εἰς τὴν Νίκαιαν, διὰ νὰ μάθῃ καὶ ἡ
 θεοσέθειά σου ἐκεῖνα, ποὺ μὲ ὅλην τὴν ἀκρίθειαν ἐ-
 γράφησαν τότε, καὶ πόσον πλανῶνται ἐκεῖνοι, ποὺ δι-
 δάσκουν ἀντίθετα πρὸς αὐτὴν.

2. Διότι γνώριζε, θεοφιλέστατε Αὔγουστε, ὅτι ταῦ-
 τα μὲν κηρύσσονται πρὸ χρόνων πολλῶν, τὴν πίστιν δὲ
 ταύτην ὠμολόγησαν οἱ Πατέρες, ποὺ συνεκρότησαν τὴν
 Σύνοδον τῆς Νικαίας, καὶ συνεφώνησαν μὲ αὐτὴν ὅλαι
 αἱ ἀνά τὴν οἰκουμένην κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι, ἐκεῖ-
 ναι εἰς τὴν Ἰσπανίαν, καὶ τὴν Βρεταννίαν, καὶ τὴν Γαλ-

5. Γαλ. 2, 6, 13.

λίαν, καὶ τὴν ὅλην Ἰταλίαν, καὶ τὴν Δαλματίαν, τὴν Δακίαν καὶ τὴν Μυσίαν, καὶ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ὅλοκληρον τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅλην τὴν Ἀφρικὴν, καὶ τὴν Σαρδηνίαν, τὴν Κύπρον, καὶ τὴν Κρήτην, τὴν Παμφυλίαν καὶ τὴν Λυκίαν, καὶ τὴν Ἰσαυρίαν, καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Αἰγύπτου, καὶ τῆς Λιβύης, καὶ τοῦ Πόντου, καὶ τῆς Καππαδοκίας, καὶ ἐκεῖναι, ποὺ εἶναι πλησίον μας καὶ αἱ Ἐκκλησίαι εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐκτὸς ὀλίγων ποὺ πρεσβεύουν τὰς δοξασίας τοῦ Ἀρείου. Διότι καὶ ἐκ πείρας γνωρίζομεν καὶ γράμματα ἔχομεν, ποὺ πιστοποιοῦν τὴν γνώμην ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν ποὺ ἀναφέρονται ἀνωτέρω. Καὶ γνωρίζεις, ὦ θεοφιλέστατε Αὐγουστε, ὅτι, καὶ ἂν μερικοί, ὀλίγοι εἰς ἀριθμόν, διαφωνοῦν μετὰ τὴν πίστιν αὐτὴν, δὲν ἡμποροῦν νὰ προβάλλουν τὰς διαφωνίας των ὡς ἐπιχείρημα διὰ νὰ ἀνατρέψουν τὴν ἀποστολικὴν πίστιν, τὴν ὁποῖαν ὁμολογεῖ ὁλόκληρος ἡ οἰκουμένη. Διότι ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐμολύνθησαν ἀπὸ τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν, φυσικὸν εἶναι νὰ πολεμοῦν τώρα τὴν εὐσέθειαν. Καὶ διὰ νὰ μάθῃ ἡ εὐσέθειά σου, ἂν καὶ γνωρίζῃ ἤδη, παρὰ ταῦτα, ἐσπεύσαμεν νὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω τὴν πίστιν ποὺ ὁμολόγησαν οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὴν Νίκαιαν. Ἡ πίστις λοιπόν, ἡ ὁποία ὁμολογήθη παρὰ τῶν Πατέρων τῆς Νικαίας εἶναι ἡ ἑξῆς:

3. Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν ὅλων τῶν ὄντων, ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενής, δηλαδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, εἶναι Θεὸς ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ἐγεννήθη, δὲν ἐδημιουργήθη, εἶναι ὁμοούσιος μετὰ τὸν Πατέρα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν ὅλα, ὅσα εἶναι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν. Ὁ ὁποῖος κατέβη ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν, καὶ ἐσαρκώθη, ἐγένετο ἄνθρωπος, ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἀναμένεται νὰ ἔλθῃ πάλιν διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐκείνους δὲ ποὺ λέγουν· Ἦτο κάποτε χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἦτο (ὁ Υἱὸς) καί, Πρὶν γεννηθῇ δὲν ὑπῆρχε, καὶ ὅτι Ἐγένετο

ἐκ τοῦ μηδενός, ἢ λέγουν ὅτι εἶναι ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως ἢ οὐσίας, ἢ ὅτι εἶναι κτίσμα, ἢ τρεπτός, ἢ δύναται νὰ ἀλλοιωθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

4. Εἰς τὴν πίστιν αὐτὴν, Αὐγουστε, εἶναι ἀνάγκη νὰ μένωμεν ὅλοι σταθεροί, ἐπειδὴ εἶναι θεία καὶ ἀποστολική, καὶ κανεὶς νὰ μὴ προσπαθῇ νὰ κλονίσῃ αὐτὴν μὲ ἀστηρίκτους συλλογισμοὺς καὶ φιλονεικίας, πρᾶγμα ποῦ ἔκαμαν οἱ Ἀρειομανῖται, λέγοντες ὅτι ὁ Υἱὸς ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ὅτι ἦτο κάποτε χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχε, ὅτι εἶναι κτίσμα, καὶ δημιούργημα, καὶ τρεπτός. Διότι, διὰ τοῦτο, καθὼς προεῖπα, καὶ ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας ἀνεθεμάτισε τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, καὶ ὡμολόγησε τὴν ἀληθινὴν πίστιν. Δὲν εἶπε δηλαδὴ ἀπλῶς ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα, διὰ νὰ μὴ πιστεύωμεν ἀπλῶς ὅτι εἶναι ὅμοιος μὲ Θεόν, ἀλλὰ, διὰ νὰ πιστεύωμεν ὅτι εἶναι ἐκ Θεοῦ Θεὸς ἀληθινός, ἔγραψαν ὅτι εἶναι ὁμοούσιος, τὸ ὁποῖον ἀρμόζει εἰς γνήσιον καὶ ἀληθινὸν Υἱὸν τοῦ ἀληθινοῦ κατὰ τὴν φύσιν Πατρός. Ἀλλ' οὔτε ἐξεχώρισαν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐδόξασαν αὐτὸ μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν μὲ τὴν μίαν πίστιν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα, ἐπειδὴ μία εἶναι καὶ ἡ θεότης τῆς ἁγίας Τριάδος.

γ) ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΩΤΕΡΩ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ

Αἴτησις ὑποβληθεῖσα πρὸς τὸν βασιλέα Ἰοβιανὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀπὸ τὸν Λούκιον⁶ καὶ τὸν Βερνικιανόν, καὶ ἄλλους τινὰς Ἀρειανούς, ἐναντίον τοῦ Ἀθανασίου, ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Πρώτῃ αἴτησις, τὴν ὁποῖαν ἔκαμαν, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἀνεχώρει εἰς στρατόπεδον ἀπὸ τὴν Ρωμανησίαν πύλην.

Παρακαλοῦμεν, βασιλεῦ, τὸ κράτος σου, τὴν μεγαλειότητά σου καὶ τὴν εὐσέθειάν σου, νὰ ἀκούσῃς ἡμᾶς.

6. Ἀρχικῶς μὲν διάκονος, τώρα δὲ ἐπίσκοπος τῶν Ἀρειανῶν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Ποῖοι εἴσθε καὶ ἀπὸ ποῦ; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Κύριε, Χριστιανοί. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Ἀπὸ ποῦ, καὶ ἀπὸ ποῖαν πόλιν; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ βασιλεὺς εἶπε·

Τί θέλετε; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Παρακαλοῦμεν τὸ κράτος σου καὶ τὴν μεγαλειότητά σου, νὰ δώσης εἰς ἡμᾶς ἐπίσκοπον. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Διέταξα τὸν προηγούμενον, αὐτὸν ποὺ εἶχετε πρωτύτερα, δηλαδὴ τὸν Ἀθανάσιον νὰ καθίσῃ εἰς τὸν θρόνον. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Παρακαλοῦμεν τὸ κράτος σου, αὐτὸς εἶναι εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ ὑπὸ κατηγορίαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ἐξαφνα κάποιος στρατιώτης, ἀπὸ ζῆλον κινούμενος, ἀπεκρίθη· Παρακαλῶ τὴν μεγαλειότητά σου, ἐξέτασε ὁ ἴδιος ποῖοι καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι. Διότι οὗτοι εἶναι τὰ ἀπομεινάρια καὶ τὸ καταφύγιον τῆς Καππαδοκίας, τὰ ὑπόλοιπα τοῦ ἀσεβοῦς ἐκείνου Γεωργίου, οἱ ὅποιοι ἐρήμωσαν τὴν πόλιν καὶ τὸν κόσμον. Ὅταν ὁ βασιλεὺς ἤκουσε ταῦτα ἐπτέρινε τὸν ἵππον καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον.

Δευτέρα αἵτησις τῶν Ἀρειανῶν.

Ἐχομεν κατηγορίας καὶ ἀποδείξεις κατὰ τοῦ Ἀθανασίου, ὁ ὁποῖος πρὸ δέκα καὶ εἴκοσιν ἔτων ἔγινεν ἔκπτωτος ἀπὸ τὸν θρόνον τοῦ ἀπὸ τοὺς ἀειμνήστους βασιλεῖς Κωνσταντῖνον καὶ Κωνσταντίον, καὶ ἐπὶ τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ φιλοσοφωτάτου καὶ μακαριωτάτου Ἰουλιανοῦ ἐξωρίσθη. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Μὴ ὁμιλῆτε εἰς ἐμὲ διὰ τὸν Ἀθανάσιον, διότι γνωρίζω διατί κατηγορήθη καὶ πῶς ἐξωρίσθη.

Τρίτη αἵτησις τῶν Ἀρειανῶν.

Καὶ τώρα πάλιν ἔχομεν μερικὰς ἄλλας κατηγορίας κατὰ τοῦ Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Δὲν θὰ φανῇ μὲ ποῖον εἶναι τὸ δίκαιον ἀπὸ τὴν συρροὴν πολλοῦ ὄχλου καὶ ἀπὸ τὰς πολλὰς φωνασκίας· ἀλλ' ἐκλέξατε δύο ἀπὸ τὴν μερίδα σας καὶ ἄλλους δύο ἀπὸ τὸ πλῆθος. Διότι δὲν ἡμπορῶ νὰ ἀπαντῶ χωριστὰ εἰς τὸν καθένα ἀπὸ σᾶς. Ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸ πλῆθος εἶπον· Αὐτοὶ ἐδῶ εἶναι τὰ ἀπομεινάρια τῶν ὁπαδῶν τοῦ ἀσεβοῦς Γεωργίου, ὁ ὁποῖος ἐρήμωσε τὴν ἐπαρχίαν μας· αὐτοὶ εἶναι ποὺ δὲν

ἄφησαν ἄνθρωπον μὲ γνῶσιν νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὰς πόλεις. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Σὲ παρακαλοῦμεν, ἐὰν θέλῃς κάποιον ἄλλον ἐκτὸς τοῦ Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Σὰς εἶπα, ὅτι ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἀθανασίου ἐτακτοποιήθη ἤδη· καὶ ἐπρόσθεσε μὲ ὀργήν· Φέρι, φέρι!⁷ Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Παρακαλοῦμέν σε, ἐὰν στείλῃς τὸν Ἀθανάσιον ἢ πόλιν ἡμῶν θὰ ἐρημωθῇ καὶ κανεῖς δὲν θὰ προσέρχεται μὲ αὐτὸν εἰς τὰς συνάξεις. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Καὶ ὅμως ἐξήτασα καὶ ἔμαθον ὅτι καλῶς πιστεύει καὶ ὀρθόδοξος εἶναι καὶ ὀρθῶς διδάσκει. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Μὲ τὸ στόμα μὲν καλῶς ὁμιλεῖ, μὲ τὴν ψυχὴν ὅμως φρονεῖ δόλια. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Τοῦτο εἶναι ἄρκετόν, ὅτι σεῖς οἱ ἴδιοι ὡμολογήσατε περὶ αὐτοῦ ὅτι καλῶς ὁμιλεῖ καὶ ὀρθῶς διδάσκει. Ἐὰν δὲ μὲ τὴν γλῶσσαν καλῶς διδάσκη καὶ ὁμιλῇ, εἰς δὲ τὴν ψυχὴν κρύπτῃ κακὰ φρονήματα, ἔχει νὰ δώσῃ λόγον εἰς τὸν Θεόν. Διότι ἀφοῦ εἴμεθα ἄνθρωποι τὸν λόγον ἀκούομεν, ἐνῶ τὰ ἐγκάρδια διανοήματα γνωρίζει μόνον ὁ Θεός. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Δώσέ μας τὴν ἄδειαν νὰ συνερχώμεθα. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Ποῖος σὰς ἐμποδίζει; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Παρακαλοῦμέν σε, διότι μᾶς ἀποκαλεῖ αἰρετικούς καὶ εἰσάγοντας ἐσφαλμένα δόγματα. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Τοῦτο εἶναι καθῆκον αὐτοῦ καὶ ἐκείνων, ποὺ διδάσκουν καλῶς. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Παρακαλοῦμέν σε, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἀνεχώμεθα αὐτόν, καὶ ἔχει ἀρπάσει τὰ κτήματα τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Ἄρα λοιπὸν ἦλθετε ἐδῶ ἀπὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ χρήματα καὶ ὄχι διὰ τὴν πίστιν; Καὶ πάλιν εἶπε· πηγαίνετε καὶ εἰρηνεύετε. Καὶ πάλιν ἐπρόσθεσεν εἰπὼν πρὸς τοὺς Ἀρειανούς· Πηγαίνετε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, αὔριον θὰ γίνῃ συνάθροισις διὰ σὰς. Καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν, ἐδῶ εἶναι ἐπίσκοποι, καὶ ὁ Νεμεσίνος εἶναι ἐδῶ· ὁ καθεὶς ἀπὸ σὰς θὰ ὑπογράψῃ ὅπως πιστεύει. Καὶ ὁ Ἀθανάσιος εἶναι ἐδῶ· Ὁποῖος δὲν γνωρίζει τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν περὶ πίστεως, ἅς μάθῃ αὐτὴν ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον. Ἐχετε εἰς τὴν διάθεσίν σας τὴν αὐριανὴν ἡμέραν καὶ τὴν μεθαιριανήν. Διότι τώρα ἐγὼ πηγαίνω εἰς τὸ στρατόπεδον.

7. Λατινικὴ ἐκφρασις: FERİ, FERİ (ἐκ τοῦ FERUS) = θηρία, θηρία!

Καὶ κάποιοι σχολαστικὸς ἀπὸ τοὺς κυνικοὺς φιλοσόφους παρουσιάσθη εἰς τὸν βασιλέα καὶ εἶπε· Παρακαλῶ τὴν μεγαλειότητά σου, ὁ οἰκονομικὸς ἔφορος ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀθανασίου κατέσχεσε τὰς οἰκίας μου. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Ἐάν ὁ οἰκονομικὸς ἔφορος κατέσχεσε τὰς οἰκίας σου, ποῖαν σχέσιν ἔχει τοῦτο μὲ τὸν Ἀθανάσιον;

Κάποιος ἄλλος σχολαστικὸς φιλόσοφος Πατάλας εἶπε· Ἐγὼ παράπονον ἐναντίον τοῦ Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Ποῖαν ἔχεις σὺ σχέσιν πρὸς τοὺς Χριστιανούς, πὺ εἶσαι εἰδωλολάτρης;

Μερικοὶ δὲ ἀπὸ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ τῆς Ἀντιοχείας συνέλαβον τὸν Λούκιον, καὶ ἔφεραν αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλέα, λέγοντες· Παρακαλοῦμεν τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν μεγαλειότητά σου, θέλε πεποιον ἡθέλησαν νὰ κάμουν ἐπίσκοπον.

Ἄλλη αἴτησις πὺ ἔγινεν ἀπὸ τὸν Λούκιον ἐμπρὸς εἰς τὰ προϋλαία τοῦ παλατίου:

Παρακαλῶ τὴν μεγαλοπρέπειάν σου, ἀκουσέ με. Ὁ βασιλεὺς ἐσταμάτησε καὶ εἶπε· Ἐρωτῶ σε, τὸν Λούκιον. Πῶς ἦλθες ἐδῶ, διὰ θαλάσσης ἢ διὰ ξηρᾶς; Ὁ Λούκιος εἶπε· διὰ θαλάσσης. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Πρὸς σὲ λέγω, Λούκιε· Εἴθε ὁ Θεὸς τοῦ κόσμου, καὶ ὁ λάμπων ἥλιος καὶ ἡ σελήνη νὰ ἐκδηλώσουν τὴν ὀργὴν τῶν ἐναντίον ἐκείνων, πὺ συνέπλεον μαζί σου, διότι δὲν σὲ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ τὸ πλοῖον ἐκεῖνο εἴθε νὰ μὴ ἔχη ποτὲ οὐρίους ἀνέμους καὶ ὅταν κινδυνεύῃ ἀπὸ τὴν τρικυμίαν μετὰ τῶν ἐπιβατῶν του νὰ μὴ εὕρισκῃ λιμένα σωτηρίας. Καὶ διὰ τοῦ Εὐζωῖτου⁸ οἱ ἄπιστοι Ἀρειανοὶ ἐζήτησαν ὅπως ὁ Προθάτιος, οἱ διάδοχοι τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Βαρδίωνος, οἱ εὐνοῦχοι, γίνουιν δεκτοὶ εἰς ἀκρόασιν. Καὶ ὁ βασιλεὺς, ὅταν ἔμαθε τοῦτο, ἐθασάνισε πρῶτον τοὺς εὐνούχους καὶ εἶπεν· Ἐάν κανεῖς θέλῃ νὰ κάμῃ αἴτησιν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν θὰ πάθῃ τὰ ἴδια. Καὶ ἔτσι ὁ βασιλεὺς ἀπέπεμψεν αὐτούς.

8. Ἀρχικῶς Ἀρειανὸς κληρικὸς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τώρα Ἀρειανὸς Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 57η

Πρὸς Ὁρσίσιον Ἐπιστολὴ α΄

Καὶ (ὁ Ἀθανάσιος) ἀφοῦ παρέμεινεν ἐκεῖ ὀλίγας ἡμέρας, εἶπεν εἰς τὸν ἀθθάν Θεόδωρον· Ἐπειδὴ πλησιάζει τὸ Πάσχα, νὰ ἐπισκεφθῇς τοὺς ἀδελφούς, σύμφωνα μὲ τὸν συνηθισμένον σας τρόπον, καὶ ἐγὼ, θὰ κάμω ὅ,τι μὲ φωτίσει ὁ Κύριος. Καὶ ἀφοῦ ἐνηγκαλίσθη αὐτόν, τὸν ἀπέστειλε μὲ ἐπιστολὴν ποὺ ἔγραψεν εἰς τὸν ἡγούμενον Ὁρσίσιον καὶ τοὺς ἀδελφούς, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Εἶδα τὸν συνεργάτην σου καὶ Πατέρα τῶν ἀδελφῶν Θεόδωρον καὶ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸν Κύριον τοῦ Πατρὸς ἡμῶν Παχωμίου· καὶ ἐχάρην πολὺ ποὺ εἶδον τὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα μὲ ἐγέμισαν χαρὰν μὲ τὴν παρουσίαν των. Ὁ δὲ Κύριος εἶναι ὁ μισθαποδότης αὐτῶν. Καὶ ὁ Θεόδωρος, καθὼς ἦτο ἔτοιμος νὰ ἀναχωρήσῃ πρὸς σὰς, μοῦ ἔλεγε τὸ ἑξῆς: Ἐνθυμήσου με· καὶ ἐγὼ ἔλεγον εἰς αὐτόν· «Ἐὰν σὲ λησμονήσω, Ἱερουσαλὴμ νὰ λησμονηθῇ ἢ δεξιὰ μου· νὰ κολληθῇ ἢ γλῶσσά μου εἰς τὸν λάρυγγά μου, ἔάν δὲν σὲ ἐνθυμηθῶ»².

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 58η

Πρὸς Ὁρσίσιον Ἐπιστολὴ β΄

Ὅταν δὲ ὁ ἀγιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθανάσιος ἤκουσε περὶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, ἐλυπήθη καὶ ἀπέστειλε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην εἰς τὸν ἡγούμενον Ὁρσίσιον καὶ τοὺς ἀδελφούς, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ παρηγο-

1. Ὁ Ὁρσίσιος ἐξελέγη ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ταβέννης (Ταβεννησίας) κειμένης ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ Νείλου εἰς τὴν Ἀνω Αἴγυπτον, τὴν ὁποίαν εἶχεν ιδρύσει ὁ Παχώμιος (347 μ.Χ.). Εὐθύς ὁμως παρητήθη ὑπὲρ τοῦ Θεοδώρου, τοῦ ἡγαπημένου μαθητοῦ τοῦ Παχωμίου. Αἱ δύο πρὸς Ὁρσίσιον ἐπιστολαὶ (ἡ α΄ καὶ ἡ β΄) εὐρίσκονται εἰς τὸν Βίον Παχωμίου, παρ. 92, 96 (ἐν MPG 26, 977). Ἐγράφησαν ἢ μὲν πρῶτὴ τὸ 363 ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἢ δὲ δευτέρα τὸ ἐπόμενον ἔτος 364.

2. Ψαλμ. 136, 5-6.

ρήση αὐτοὺς διὰ τὸν θάνατον ὡς ἐξῆς:

Ὁ Ἀθανάσιος πρὸς τὸν ἡγούμενον Ὡρσίσιον, Πατέρα μοναχῶν καὶ πρὸς ὄλους τοὺς μετ' αὐτοῦ, τοὺς ἀσκούοντας τὸν μοναχικὸν βίον καὶ στερεωμένους εἰς τὴν πίστιν, ἀγαπητοὺς καὶ περιποθήτους ἀδελφούς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἦκουσα περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ μακαρίου Θεοδώρου³, καὶ ἡ εἰδησις ἐγένετο ἀφορμὴ πολλῆς ἀνησυχίας, ἐπειδὴ γνωρίζω πόσον οὗτος ἦτο διὰ σᾶς χρήσιμος. Ἐάν μὲν οὗτος δὲν ἦτο ὁ Θεόδωρος, θὰ εἶχον κάμει χρῆσιν πολλῶν λόγων πρὸς σᾶς καὶ πολλῶν δακρύων, στοχαζόμενος τὰ μετὰ τὸν θάνατον. Ἐπειδὴ ὁμῶς εἶναι ὁ Θεόδωρος, τὸν ὁποῖον σεῖς καὶ ἡμεῖς ἐγνωρίσαμεν, ποία ἡ ἀνάγκη δι' ἐμὲ νὰ γράφω καὶ νὰ λέγω, παρὰ μόνον Μακάριος ὁ Θεόδωρος, «ὁ ὁποῖος δὲν ἐπολιτεύθη σύμφωνα μὲ τὰ θελήματα τῶν ἀσεβῶν»⁴; Ἄλλ' ἐάν εἶναι μακάριος αὐτός, πού φοβεῖται τὸν Κύριον, ἡμποροῦμεν μετὰ θεβαιότητος τῶρα νὰ μακαρίζωμεν αὐτόν, ἐπειδὴ ἔχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι, ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς ἀσφαλῆ λιμένα, διάγει ζωὴν χωρὶς μερίμνας. Εἴθε νὰ συνέβαινε τοῦτο καὶ διὰ τὸν καθένα ἀπὸ ἡμᾶς! Εἴθε καὶ ὁ καθείς τρέχων κατὰ τὸν παρόντα χρόνον νὰ φθάσῃ εἰς τὸ αὐτὸ τέλος! Εἴθε ὁ καθείς πού πλέει εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ παρόντος βίου νὰ ἀγκυροβολήσῃ τὸ πλοῖον του εἰς τὸν ἐκεῖ ἡρεμον λιμένα, διὰ νὰ ἀναπαύεται μαζὶ μὲ τοὺς πατέρας, λέγων· «Ἐδῶ θὰ κατοικήσω, διότι ἐξέλεξα αὐτὴν»⁵. Ὁθεν, ἀγαπητοὶ καὶ περιπόθητοὶ ἀδελφοί, μὴ κλαίετε τὸν Θεόδωρον· δὲν ἀπέθανεν ἀλλὰ κοιμᾶται⁶. Ἄς μὴ δακρύζῃ κανεὶς ὅταν ἐνθυμῆται αὐτόν, ἀλλ' ἄς μιμῆται τὸν βίον του. Διότι δὲν πρέπει νὰ λυπούμεθα δι' ἐκεῖνον, πού ἀνεχώρησεν εἰς τὸν τόπον πού ἡ λύπη

3. Ὁ θάνατος τοῦ Θεοδώρου τοποθετεῖται χρονικῶς εἰς τὴν 27ην Ἀπριλίου τοῦ 364, ὀλίγον μετὰ τὸ Πάσχα καὶ 18 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παχωμίου, ὅταν πλέον ὁ Ἀθανάσιος εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν ἔδραν του καὶ ἐώρτασεν ἐκεῖ τὸ Πάσχα, ἐνθα ἔφθασεν εἰς αὐτὸν ἡ εἰδησις τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδώρου, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ὁποίου ἔγραψε τὴν παρούσαν ἐπιστολήν.

4. Ψαλμ. 1, 1.

5. Ψαλμ. 131, 14.

6. Μάρκ. 5, 39. Λουκ. 8, 52.

εἶναι ἄγνωστος. Ταῦτα δὲ γράφω εἰς ὅλους σας, εἰδικῶς δὲ εἰς σέ, ὦ ἀγαπητέ καὶ περιπόθητε Ὠρσίσιε, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν κοίμησιν ἐκείνου, θὰ ἀναλάβῃς ὅλην τὴν φροντίδα καὶ γίνου ἀντικαταστάτης αὐτοῦ μεταξύ τῶν ἀδελφῶν. Διότι καὶ τότε ὅταν ἐκεῖνος ἦτο ἐν ζωῇ, καὶ οἱ δύο σας εἰσθε ὡσάν εἰς. Καὶ ὅταν ὁ εἰς ἀπουσίαζεν, ἐκαλύπτετο ἀπὸ τὸν ἕνα ἢ χρεῖα καὶ τῶν δύο, καὶ ὅταν εἰσθε παρόντες καὶ οἱ δύο ἐταυτίζεσθε ὡς εἰς, εἰς τὸ ἔργον τῆς καθοδηγήσεως τῶν ἀγαπητῶν πρὸς ὠφέλειάν των. Ἔτσι λοιπὸν πράττε, καὶ πράττων κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γράφε καὶ κάμνε εἰς ἡμᾶς γνωστὰ ὅσα ἀφοροῦν εἰς τὴν ἰδικὴν σου καὶ τῆς ἀδελφότητος τὴν σωτηρίαν. Καὶ παρακαλῶ νὰ εὐχεσθε ἀπὸ κοινοῦ πάντες, ὅπως ὁ Κύριος παράσχη περαιτέρω εἰρήνην εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Καὶ ὅπως καὶ τώρα ἐορτάσωμεν μὲ χαρὰν τὸ Πάσχα καὶ τὴν Πεντηκοστήν, καὶ εὐφρανθῶμεν διὰ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Κυρίου. Ἐγράψαμεν πρὸς ὑμᾶς. Διαβιβάσατε ἀσπασμοὺς πρὸς ὅλους ἐκείνους, ποὺ φοβοῦνται τὸν Κύριον. Οἱ μετ' ἐμοῦ σᾶς ἀσπάζονται. Εὐχομαι ἐν Κυρίῳ νὰ ὑγιαίνετε, ἀγαπητοὶ καὶ περιπόθητοὶ ἀδελφοί.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 59η

Πρὸς Ἐπίκτητον Κορίνθου.

Βλέπε Εἰσαγωγὴν, Μετάφρασιν καὶ Κείμενον τόμ. 8ον, σελ. 211, 213, 400.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 60η

Πρὸς Ἀδελφίον Ἐπίσκοπον καὶ Ὁμολογητὴν, κατ' Ἀρειανῶν.

Βλέπε Εἰσαγωγὴν, Μετάφρασιν καὶ Κείμενον τόμ. 8ον, σελ. 107, 109, 340.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 61η

Πρὸς Μάξιμον φιλόσοφον.

Ὁ Ἀθανάσιος πρὸς τὸν ἀληθῶς ἀγαπητὸν καὶ πε-

ριπόθητον υἱὸν Μάξιμον¹, τὸν φιλόσοφον, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Ἀφοῦ ἀνέγνωσα τὴν ἐπιστολὴν σου, ποῦ ἔλαθον ἥδη, τὴν μὲν ἰδικὴν σου εὐλόμβειαν ἐπήνεσα, τὴν δὲ αὐθάδειαν ἐκείνων ποῦ δὲν ἐννοοῦν οὔτε ἐκεῖνα ποῦ λέγουν οὔτε ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα δίδουν μετὰ πεποιθήσεως διαθεβαιώσεις², ἀφοῦ ἐθαύμασα ὑπερβαλόντως ἀπεφάσισα πράγματι νὰ σιωπήσω. Διότι τὸ νὰ ἀπαντήσῃ κανεὶς διὰ θέματα, ποῦ εἶναι τόσον ἀπλᾶ καὶ λάμπουν περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸ φῶς, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει παρὰ νὰ προσφέρῃ ἀφορμὰς εἰς τοὺς παρανόμους νὰ ἀσχημονοῦν. Καὶ τοῦτο ἔχομεν μάθει ἀπὸ τὸν Σωτῆρα. Διότι ὅταν ὁ Πιλάτος ἐνίψε τὰς χεῖρας³ καὶ ἐνέδωκεν εἰς τὴν συκοφαντίαν τῶν Ἰουδαίων, ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ὁ Κύριος δὲν ἔδωκεν ἄλλην ἀπάντησιν, παρὰ μόνον ἐπιληροφόρησεν αὐτὸν διὰ τῆς γυναικὸς του⁴, καθ' ὕπνους, ὅτι αὐτὸς ποῦ ἐκρίνετο ἔπρεπε νὰ πιστεύεται ὡς Θεὸς ὅχι μὲ λόγους, ἀλλ' ἐν δυνάμει. Καὶ ἐνῶ εἰς τὸν Καϊάφαν δὲν ἔδιδε καμμίαν ἀπάντησιν διὰ τὴν φλυαρίαν του⁵, ὁ ἴδιος διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ ὠδήγησεν ὄλους εἰς τὴν τελείαν γνῶσιν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνέβαλον ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν ἀπάντησιν, ἐνέδωκα εἰς τὸν ζῆλον σου ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐν ὧσιν τῆς ἐπιχειρηματολογίας ἀνθρώπου χωρὶς ἐντροπὴν, καὶ ὑπηγόρευσα τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνα, ποῦ ἐγράφησαν ἀπὸ σέ, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι

1. Ὁ Μάξιμος κατήγετο ἐκ Χριστιανῶν γονέων κατεχόντων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑψηλὰ κοινωνικὰ ἀξιώματα, οἱ ὁποῖοι εἶχον πάθει πολλὰ διὰ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Μερικοὶ ταυτίζουν αὐτὸν πρὸς Μάξιμον τὸν κυνικόν, ἄνευ ὁμως πειστικῶν ἀποδείξεων. Ἄλλοι πάλιν ὑποστηρίζουν ὅτι ἦτο φοβερός πολέμιος τῶν Ἀρειανῶν καὶ τῶν Ἑθνικῶν, διό καὶ ἐξωρίσθη ἐπὶ Οὐάλεντος, περὶ τοῦτου δὲ πιθανῶς συνηγορεῖ καὶ ἡ παροῦσα πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ τοῦ Ἀθανασίου, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἐπαινεῖ αὐτὸν διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτυχὴ ἀναίρεσιν τῶν αἰρετικῶν, τινὲς τῶν ὁποίων ὑπεστήριζον τὸν Ἀρειανισμόν, καὶ ἄλλοι Παῦλον τὸν Σαμοσατέα καὶ τὸν Φωτεινόν. Ἡ Ἐπιστολὴ ἔχει πολλὰ τὰ κοινὰ πρὸς τὰς τοιαύτας πρὸς Ἐπίκτητον καὶ Ἀδέλφιον. Ἐγράφη πιθανῶς περὶ τὸ 371.

2. Α' Τιμ. 1, 7.

3. Ματθ. 27, 24.

4. Πρβλ. Ματθ. 27, 19.

5. Πρβλ. Ματθ. 26, 63.

μέ αὐτὰ θὰ πεισθῇ ὁ προβάλλων ἀντιρρήσεις, ὅτι ἔχει λάθος καὶ θὰ σταματήσῃ τὴν γλῶσσάν του νὰ λέγῃ τὸ κακὸν καὶ τὰ χεῖλη του ἀπὸ τοῦ νὰ ὁμιλοῦν τὸν δόλον⁶. Καὶ εἶθε αὐτοὶ νὰ μὴ εἶχον ποτὲ κάμει εἰς τὴν πράξιν συντρόφους τῶν τοῦς Ἰουδαίους, ποὺ τότε ἐπερνοῦσαν καὶ ὕβριζον τὸν Χριστὸν ποὺ ἐκρέματο ἀπὸ τὸ ξύλον, λέγοντες· Ἐάν εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἅς σώσῃ τὸν ἑαυτὸν του⁷. Ἐάν ὅμως καὶ μετὰ ταῦτα οὗτοι δὲν συνετισθοῦν, τότε σύ, ἐνθυμούμενος τὴν ἀποστολικὴν ἐντολὴν «αἵρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν παράτησέ τον, ἐπειδὴ πρέπει νὰ γνωρίζῃς ὅτι ὁ τοιοῦτος ἔχει διαστραφῇ καὶ ἁμαρτάνει καὶ γίνεται αὐτοκατάκριτος»⁸, κάμε τὸ ἴδιον. Διότι, ἐάν μὲν εἶναι εἰδωλολάτραι, ἢ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαϊζοντας ἐκεῖνοι ποὺ ἀποτολμοῦν τὰ τοιαῦτα, ἅς νομίζουν ὡς Ἰουδαῖοι μὲν σκάνδαλον, ὡς εἰδωλολάτραι δὲ μωρίαν τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ⁹, ἐάν δὲ προσποιοῦνται ὅτι εἶναι Χριστιανοί, ἅς μάθουν ὅτι ὁ σταυρωθεὶς Χριστὸς εἶναι Κύριος τῆς δόξης^{9α} δύναμις δὲ Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφία¹⁰.

2. Ἐάν δὲ ἀμφιβάλλουν ὅτι εἶναι καὶ Θεός, ἅς σεβασθοῦν τὸν Θωμᾶν, ὁ ὁποῖος ἐψηλάφησε τὸν ἐσταυρωμένον καὶ ὡμολόγησεν αὐτὸν Κύριον καὶ Θεόν¹¹. Ἡ ἅς φοβηθοῦν αὐτὸν τοῦτον τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος εἶπε μετὰ τὴν πλύσιν τῶν ποδῶν τῶν μαθητῶν· «Σεῖς με ὀνομάζετε Κύριον καὶ Διδάσκαλον, καὶ καλῶς λέγετε, διότι εἰμαι»¹². Μὲ τὸ σῶμα δὲ εἰς τὸ ὅποιον ἦτο ὅταν ἐπλυνε τοὺς πόδας τῶν, ἐσήκωσε καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ ἀνέβασεν αὐτὰς εἰς τὸ ξύλον¹³. Τότε καὶ ἐμαρτυρεῖτο ὡς Δεσπότης τῆς κτίσεως μὲ τὸ ὅτι ὁ μὲν Ἥλιος ἐκρυψε τὰς ἀκτῖνας του, καὶ ἡ γῆ ἔτρεμε, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίζοντο, καὶ οἱ δῆμιοι ἐμάνθανον ὅτι ἦτο ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ σταυρωθεὶς. Διότι τὸ σῶμά του, ποὺ

6. Ψαλμ. 33, 1.

7. Πρβλ. Ματθ. 27, 40.

8. Τίτ. 3, 10-11.

9. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 23.

9α. Πρβλ. Α' Κορ. 2, 8.

10. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24.

11. Πρβλ. Ἰωάν. 20, 28.

12. Ἰωάν. 13, 13.

13. Α' Πέτρ. 2, 24.

ἐβλέπετο, δὲν ἦτο σῶμα ἀνθρώπου τινός, ἀλλὰ σῶμα Θεοῦ καὶ μὲ τὸ νὰ ἦτο οὗτος εἰς αὐτὸ ἐσταυρώνετο, καὶ ἀνέστανε νεκρούς. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο καλὸν τόλμημα αὐτῶν, ποὺ λέγουν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἦλθε καὶ κατώκησεν εἰς κάποιον ἅγιον ἄνθρωπον, (διότι τοῦτο ἐγένεν εἰς τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς προφήτας καὶ τοὺς ἄλλους ἁγίους), διὰ νὰ μὴ φαίνεται ὅτι, ἀφοῦ ἤρχετο εἰς τὸν καθένα, ἀποθνήσκει καὶ πάλιν. "Ὅχι δὲ πλέον ἔτσι· μὴ γένοιτο! "Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ Λόγος, ὅταν συνεπληρώθη ὁ ἀρχὴθεν προσδιωρισμένος χρόνος, μόνον μίαν φορὰν ἐγένε σὰρξ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ καταργήσῃ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀπὸ τὴν Παρθένον Μαρίαν ἐγεννήθῃ ἄνθρωπος καθ' ὅλα ὁμοίος μὲ ἡμᾶς, καθὼς εἶπε καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Διατί ζητεῖτε νὰ μὲ θανατώσετε, τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἐλάλησα πρὸς σᾶς τὴν ἀλήθειαν;»¹⁴. "Ὅχι διότι μετέχομεν τοῦ σώματος ἀνθρώπου τινός, ἀλλὰ ἐπειδὴ λαμβάνομεν τὸ σῶμα αὐτοῦ τοῦτου τοῦ Λόγου θεοποιούμεθα.

3. Καὶ ἐκεῖνο θέβαια ποὺ μοῦ προκαλεῖ θαυμασμόν, εἶναι τὸ πῶς ἐτόλμησαν καὶ νὰ σκεφθοῦν ἀκόμη ὅτι ὁ Λόγος ἐγένεν ἄνθρωπος συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Διότι ἐὰν ἦτο ἔτσι ἡ μνημόνευσις τῆς Παρθένου Μαρίας, ἦτο περιττή. Διότι ἡ φύσις δὲν γνωρίζει παρθένον, ἡ ὁποία γεννᾷ χωρὶς τὴν συνεργασίαν ἀνδρός. "Ὅθεν μὲ τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρός, ἐνῶ ἦτο Θεὸς ἀληθινός, καὶ φυσικὸς Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρός, ἐγένε σωματικῶς ἄνθρωπος διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν, διὰ νὰ ἔχῃ ἐκεῖνο, ποὺ θὰ προσέφερε θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ σῶσῃ ὅλους ἡμᾶς, ὅσοι ἔνεκα τοῦ φόβου τοῦ θανάτου ἐπρόκειτο νὰ εἶναι δοῦλοι αὐτοῦ καθ' ὅλην τὴν ζωὴν¹⁵. Διότι δὲν ἔδωκε τὸν ἑαυτὸν τοῦ κάποιος ἄνθρωπος, καθόσον πᾶς ἄνθρωπος ἦτο ὑποκείμενος εἰς θάνατον, κατὰ τό· «Γῆ εἶσαι καὶ εἰς γῆν θὰ ἐπανέλθῃς»¹⁶, τὸ ὁποῖον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀδάμ ἐλέγχθη εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλ' οὔτε κάποιο ἄλλο ἀπὸ τὰ κτίσματα, ἐπειδὴ ὁλόκληρος ἡ δημιουργία ὑπέκειτο εἰς

14. Ἰωάν. 8, 40.

15. Ἐβρ. 2, 15.

16. Γεν. 3, 19.

ἀλλοιώσιν. Ἄλλ' ὁ ἴδιος ὁ Λόγος προσέφερε τὸ ἰδικόν του σῶμα ὑπὲρ ἡμῶν διὰ νὰ μὴ ἡμποροῦμεν νὰ στηρίζωμεν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα ἡμῶν εἰς ἄνθρωπον, ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν τὴν πίστιν ἡμῶν μόνον εἰς τὸν Θεὸν Λόγον. Καὶ θέβαια, καὶ τώρα ἀκόμη, ποὺ ἐγινεν ἄνθρωπος, στοχαζόμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ «ὡς δόξαν Μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς του, ποὺ εἶναι γεμᾶτος χάριν καὶ ἀλήθειαν»¹⁷.

Διότι ἐκεῖνα ποὺ ὑπέμεινε μὲ τὸ σῶμα του, τὰ ἴδια ἐμεγαλοποίησεν ὡς Θεός. Καὶ ἐνῶ ἐπεινοῦσε σωματικῶς, ὡς Θεὸς ἔτρεφε τοὺς πεινῶντας. Καὶ ἐὰν κάποιος σκανδαλίζεται ἀπὸ τὰ σωματικά, ἅς πιστεύῃ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὁ Θεὸς ἐργάζεται. Διότι ἀνθρωπίνως μὲν ζητεῖ νὰ μάθῃ ποῦ εὐρίσκεται ὁ Λάζαρος¹⁸, ἀνασταίνει δὲ αὐτὸν θεϊκῶς¹⁹. Ἐπομένως ἅς μὴ γελαῖ κανεὶς, ὅταν ἐνθυμῇται αὐτόν, ὡς παιδίον, καὶ τὴν ἡλικίαν, καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος καὶ τὸ ὅτι ἔτρωγε, καὶ ἔπινε, καὶ ἔπασχε, ἵνα μὴ, μὲ τὸ νὰ ἀρνήται τὰ ἰδιώματα τοῦ σώματος, ἀρνηθῇ τελείως καὶ τὴν δι' ἡμᾶς ἔλευσίν του. Καὶ καθὼς ἀκριβῶς δὲν ἐγινεν ἄνθρωπος σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἔτσι ἦτο ἐπόμενο, ὅταν οὗτος ἀνέλαθε τὸ σῶμα, νὰ δείξῃ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σώματος ὡς ἰδικὰ του, διὰ νὰ μὴ ἐπικρατήσῃ ἡ φαντασία τοῦ Μανιχαίου. Ἐπόμενο δὲ πάλιν ἦτο ὅταν ἀνέλαθε τὸ σῶμα νὰ μὴ κρύπτῃ τὰ ἰδιώματα τῆς θεότητος, διὰ νὰ μὴ εὐρίσκη δικαιολογίαν ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς νὰ λέγῃ αὐτόν ἄνθρωπον, διότι δῆθεν ἦτο ἄλλος ἀπὸ τὸν Θεὸν Λόγον.

4. Ὅταν κατανοήσῃ ταῦτα ὁ ἄπιστος, ἅς μάθῃ ὅτι οὗτος ἦτο θρέφος μὲν εἰς τὴν φάτνην, τοὺς δὲ μάγους ὑπέταξε ὅταν οὗτοι ἐπροσκυνοῦσαν αὐτόν. Καὶ ὡς παιδίον μὲν κατέφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὰ δὲ χειροποιήτα εἰδῶλα τῶν εἰδωλολατρῶν κατήργησε· καὶ ὅταν ἦτο ἐσταυρωμένος σαρκικῶς, τοὺς νεκρούς, ποὺ εἶχον σαπίσει πρὸ πολλοῦ χρόνου, ἀνέστησε. Καὶ ἀπέδειξεν εἰς ὅλους ὅτι ὄχι διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ἔ-

17. Ἰωάν. 1, 14.

18. Πρβλ. Ἰωάν. 11, 34.

19. Πρβλ. Ἰωάν. 11, 43.

παθε τὰ πάντα, ὥστε διὰ τῶν παθημάτων ἐκείνου ἡμεῖς, ἀφοῦ ἐνδυθῶμεν ἀπάθειαν²⁰, διαμείνωμεν εἰς τὴν ζωὴν αἰωνίως.

5. Ταῦτα δέ, ἐξ ἀφορμῆς ἐκείνων, πού σὺ ἔγραψες εἰς ἐμέ, καθὼς προεῖπα, ὑπηγόρευσα πρὸς σέ, μὲ συντομίαν, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἐπεξεργασθῶ τὰ ὅσα ἔγραψες περισσότερον, παρὰ ἀπλῶς ἀνεφέρθην εἰς ὅσα ἔχουν σχέσηιν μὲ τὸν θεῖον σταυρόν, οὕτως ὥστε οἱ ἀμελεῖς ἐκεῖνοι, πού ἐσκανδαλίσθησαν ἀπὸ αὐτά, νὰ διδασκῶν ἀπὸ τὰ αὐτὰ καὶ προσκυνήσουν τὸν ἐσταυρωμένον. Σὺ δὲ φρόντιζε νὰ πείθῃς ἀληθῶς τοὺς ἀπίστους, μήπως τυχὸν ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν των, ἔλθουν εἰς ἐπίγνωσιν καὶ πιστεύσουν ὀρθῶς. Καὶ ἐὰν ἀκόμη εἶναι ἀρκετὰ ὅσα περιλαμβάνει ἡ ἐπιστολὴ σου, ἐν τούτοις χάριν ὑπενθυμίσεως πρὸς τοὺς ἀγαπῶντας τὰς φιλονεικίας εἶναι καλὸν νὰ προστεθοῦν καὶ αὐτὰ ἐδῶ, ὅχι πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐντραποῦν ἐλεγχόμενοι δι' ὅσα ἐτόλμησαν, ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ὑπενθυμίζωνται ταῦτα εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ μὴ λησμονοῦν τὴν ἀλήθειαν. Διότι ἂς ἰσχύουν πάντοτε ἐκεῖνα πού ὡμολογήθησαν ἀπὸ τοὺς Πατέρας τῆς Νικαίας, ἐπειδὴ εἶναι ὀρθὰ καὶ ἡμποροῦν νὰ ἀνατρέψουν οἰανδήποτε ἀσεβεστάτην αἵρεσιν, καὶ πρὸ παντὸς τὴν Ἀρειανικὴν, ἡ ὁποία θλασφημεῖ εἰς τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ κατ' ἀνάγκην ἀσεθεῖ καὶ εἰς τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα.

Ἄσπασαι ὅλους ἐκείνους πού πιστεύουν ὀρθῶς. Σὲ ἀσπάζονται ὅλοι ἐκεῖνοι, πού εἶναι μαζί μας.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 62α

Πρὸς Ἰωάννην καὶ Ἀντίοχον τοὺς Πρεσβυτέρους¹

Ὁ Ἀθανάσιος πρὸς Ἰωάννην καὶ Ἀντίοχον, τοὺς ἀγαπητοὺς υἱοὺς καὶ συμπρεσβυτέρους, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

20. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 53.

1. Περί τῶν Ἰωάννου καὶ Ἀντιόχου οὐδὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστὸν εἰς ἡμᾶς, ἐκτὸς ἐὰν ὁ δεῦτερος εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν μετὰ ταῦτα ἐπίσκοπον Πτολεμαῖδος καὶ ἐχθρόν τοῦ Χρυσαστόμου. Ἀμφότεροι πιθανὸν ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν σκανδαλοποιῶν, ἐπιδιδόμε-

1. Ἐχάρην λαθὼν μόλις τώρα τὴν ἐπιστολὴν σας, καὶ μάλιστα διότι ἐγράψατε ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ σὰς εὐχαριστῶ ἐπειδὴ μὲ ἐπληροφόρησατε περὶ τῶν ἀδελφῶν, ποὺ συνέρχονται ἐκεῖ, καὶ περὶ ἐκείνων, ποὺ ἐπιθυμοῦν μὲ τὴν πρόφασιν ἀμφισβητουμένων θεμάτων νὰ ταράσσουν τοὺς ἀπλοῖκούς. Ἀλλὰ περὶ τῶν τελευταίων τούτων ὁ Ἀπόστολος παραγγέλει· Μὴ δίδετε προσοχὴν εἰς τοὺς ἀναμειγνυσμένους εἰς λογομαχίας, οἱ ὅποιοι τίποτε ἄλλο δὲν ζητοῦν παρὰ νὰ λέγουν καὶ νὰ ἀκούουν κάτι τὸ καινοφανές. Σεῖς δέ, οἱ ὅποιοι ἔχετε τὸν ἀσφαλῆ θεμέλιον λίθον, ποὺ εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ τὴν ὁμολογίαν τῶν Πατέρων περὶ τῆς ἀληθείας, νὰ ἀποστρέψετε ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ συζητοῦν κάτι περισσότερο ἢ ὀλιγώτερον αὐτῆς, καὶ μᾶλλον νὰ ἐνδιαφέρεσθε διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν ἀδελφῶν, εἰς τὸ πῶς νὰ φοβοῦνται τὸν Θεὸν καὶ νὰ τηροῦν τὰς ἐντολάς, οὕτως ὥστε νὰ δυνηθοῦν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων καὶ ἀπὸ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν νὰ φανοῦν εὐάρεστοι εἰς τὸν Κύριον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Ἐξεπλάγην δὲ πάρα πολὺ διὰ τὴν θρασύτητα ἐκείνων, ποὺ τολμοῦν νὰ ὁμιλοῦν κατὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν, τοῦ ἀληθινοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Βασιλείου τοῦ Ἐπισκόπου. Διότι ἀπὸ τὴν φλυαρίαν των αὐτὴν θὰ ἤμπορῇ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι οὐτε τὴν ὁμολογίαν περὶ πίστεως τῶν Πατέρων ἀγαποῦν.

Χαιρετισμούς πρὸς τοὺς ἀδελφούς. Χαιρετίζουν ὑμᾶς οἱ ἀδελφοὶ ποὺ εἶναι μαζί μου. Εὐχομαι νὰ ὑγιαίνετε ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοὶ καὶ περιπόθητοι υἱοί.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 63η

Πρὸς τὸν πρεσβύτερον Παλλάδιον¹.

νοι εἰς τὴν δημιουργίαν δυσαρέστων ἱστοριῶν. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ εὐγενὴς ἐπιφύλαξις τῆς ἐπιστολῆς ἡμῶν καὶ ἡ λασκωνικὴ παράκαμψις τῶν φημολογιῶν περὶ Βασιλείου, τοῦ νέου ἐπισκόπου Καισαρείας, ὃν ὁ Ἀθανάσιος περιέβαλε μὲ πολλὴν ἐκτίμησιν. (Βλ. NICENE... FATHERS, IV, 579 .σημ. 1).

1. Περὶ τοῦ Παλλάδιου τούτου, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς διαμένει εἰς Καισαρείαν, οὐδὲν πλεον τούτου τυγχάνει γνωστὸν. Ὁ τόνος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εἶναι περισσότερο ἐμπιστευτικὸς ὁπὸ τὸν τῆς προηγμένης.

Πρὸς τὸν ἀγαπητὸν υἱὸν Παλλάδιον τὸν Πρεσβύτερον, ὁ Ἀθανάσιος ἐπίσκοπος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Ἐλαβον καὶ τὴν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν σὺ ὁ ἱδιος ἔγραψες, καὶ ἐχάρην ἰδιαιτέρως διότι αὕτη ἔπνεε τὸ ἄρωμα τῆς ὀρθοδοξίας, κατὰ τὴν συνήθειάν σου. Καὶ τὸν λόγον διὰ τὸν ὁποῖον διατρίβεις μετὰ τὸν ἀγαπητὸν ἡμῶν Ἰννοκέντιον², δὲν πληροφοροῦμαι τῶρα διὰ πρῶτην φοράν, ἀλλ' εἶχον μάθει παλαιότερα, καὶ ὑψαριστήθην διὰ τὴν εὐσέθειάν σου. Ὅταν λοιπὸν πράττης ἔτσι, γράφε καὶ κάμε γνωστὸν εἰς ἡμᾶς πῶς εἶναι οἱ ἀδελφοὶ ἐκεῖ, καὶ πῶς οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας σκέπτονται δι' ἡμᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ἔγραψες εἰς ἐμὲ καὶ περὶ τῶν μοναχῶν εἰς τὴν Καισάρειαν, ἐπληροφορήθην δὲ καὶ ἀπὸ τὸν ἀγαπητὸν ἡμῶν Διάνιον³, ὅτι οὗτοι εἶναι ὠργισμένοι καὶ ἀντιλέγουσιν κατὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Βασιλείου τοῦ ἐπισκόπου, τὰς μὲν πληροφορίας σου ἀπεδέχθην μετὰ χαρᾶς, εἰς ἐκείνους δὲ ἔγραψα τὰ πρέποντα⁴, οὕτως ὥστε ὡς τέκνα νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν πατέρα καὶ νὰ μὴ ἀντιλέγουσιν εἰς ὅσα ἐκεῖνος δέχεται ὡς ὀρθά. Διότι ἐὰν μὲν οὗτος ἦτο ὑποπτος παραποιήσεως τῆς ἀληθείας, ἢ ἀντίθεσίς των θὰ ἦτο δικαιολογημένη. Ἐὰν δμως ἔχουν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν, ὅπως ὅλοι ἡμεῖς πιστεύομεν ὅτι οὗτος εἶναι δόξα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀγωνίζεται μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ διδάσκει τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην αὐτῆς, δὲν πρέπει νὰ μάχωνται ἐναντίον ἐνὸς τοιούτου ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ κατὰ μείζονα λόγον πρέπει νὰ ἀποδέχωνται εὐχαρίστως τὴν ἀγαθὴν συνειδησιν αὐτοῦ. Διότι ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ μοῦ διηγήθῃ ὁ ἀγαπητὸς Διάνιος, φαίνονται ὅτι ὠργίσθησαν χωρὶς πραγματικὴν αἰτίαν. Διότι αὐτὸς μὲν, καθὼς ἐγὼ πιστεύω, γίνεται διὰ τοὺς ἀσθενεῖς ἀσθενής, διὰ

2. Ἴσως κάποιος ἐπίσκοπος εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Καισαρείας.

3. Ὁμώνυμος προκατόχου τινὸς τοῦ Βασιλείου, ἢ ἄλλος ἀγνωστος εἰς ἡμᾶς.

4. Ἡ ἐπιστολὴ τὴν ὁποίαν ὑπαινίσσεται ἐδῶ ὁ Ἀθανάσιος ἀπώλεσθη. Οἱ μοναχοί, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐξηγέρθησαν ἐναντίον τοῦ Βασιλείου, λόγῳ τῆς συντηρητικότητος μετὰ τὴν ὁποίαν οὗτος ὠμίλει περὶ τῆς θείας προσωπικότητος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

νά κερδήσῃ τοὺς ἀσθενεῖς⁵, οἱ δὲ ἀγαπητοὶ ἡμῶν φίλοι, ἀποθλέποντες εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀληθείας, ὥς δοξάζουν τὸν Κύριον, ποὺ ἔδωκεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν ἕνα τέτοιον ἐπίσκοπον, ποὺ καὶ κάθε χώρα εὐχεται νὰ ἔχῃ. Καὶ σὺ λοιπὸν, ἀγαπητέ, προσπάθησε νὰ τονίσῃς εἰς αὐτοὺς τὸ καθήκον τῆς ὑπακοῆς, ὡς ἔγραψα. Διότι τοῦτο παρουσιάζει καὶ αὐτοὺς εὐγνώμονας πρὸς τὸν πνευματικὸν τῶν Πατέρα, καὶ τοῦτο ἐπίσης θὰ διατηρήσῃ ἀδιατάρακτον τὴν εἰρήνην εἰς τὰς Ἐκκλησίας.

Εὐχομαι νὰ υἱαίνῃς ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητέ υἱέ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 64η.

Ἐπιστολὴ πρὸς Διόδωρον (ἀπόσπασμα).

Πρὸς τὸν κύριόν μου, καὶ ἀγαπητότατον συλλειτουργὸν Διόδωρον (ἐπίσκοπον Τύρου)¹, Ἀθανάσιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Εὐχαριστῶ τὸν Κύριόν μου, ὁ Ὅποιος ἐγκατέστησε παντοῦ τὴν διδασκαλίαν του, καὶ μάλιστα διὰ τῶν υἱῶν Του, ποὺ εἶναι τέτοιοι, καθὼς εἰς τὴν πράξιν τὸ γεγονὸς φανερῶνει ὅτι εἶσαι σύ. Διότι προτοῦ ἡ Σεβασμιότης σου γράψῃ, ἐγνωρίζομεν πόσον μεγάλη ἦτο ἡ χάρις ποὺ ἔλαχεν εἰς τὴν Τύρον ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σου καρτερικότητα. Καὶ ἡμεῖς χαίρομεν μαζί σου ὅτι μὲ τοὺς ἰδικούς σου τρόπους ἡ Τύρος ἔμαθε τὴ σωστὴν λέξιν τῆς εὐσεβείας. Καὶ πράγματι ἐπελήφθην τῆς εὐκαιρίας νὰ σοῦ γράψω, περιπόθητε καὶ ἀγαπητέ. Ἀπορῶ ὁμῶς διατὶ δὲν ἀπήντησες εἰς τὴν ἐπιστολήν μου. Μὴ ἀμελήσῃς λοιπὸν νὰ μοῦ γράψῃς ἀμέσως, γνωρίζων ὅτι προσφέρεις εἰς ἐμὲ ἀναψυχὴν, καθὼς υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα του, καὶ μὲ κάμνης νὰ χαίρω καθ' ὑπερβολήν, ὡς κῆρυξ τῆς

5. Α' Κορ. 9, 22.

1. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο (MPG 26, 1261) περιλαμβάνεται εἰς οὐγγραμμά τοῦ Φακούνδου, ὁ ὁποῖος ἰσχυρίζεται ὅτι ἔλαβεν αὐτὸ ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ Ἀθανασίου πρὸς τὸν Τύρου Διόδωρον. Πότε ὁ Διόδωρος ἐγένεν ἐπίσκοπος Τύρου δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἦτο φίλος καὶ ἀντῆλλασεν ἐπιστολάς μὲ τὸν Ἐπιφάνιον καὶ τὸν Τιμόθεον Ἀλεξανδρείας, δεῦτερον μετὰ τὸν Ἀθανάσιον. Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι οὐδαίᾳ λόγῳ τῆς σχέσεως αὐτῆς μὲ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Ἀθανασίου μὲ τὸν Μέγαν Βασιλεῖον, ἐπεὶ δὴ ἐξεικονίζει τὴν στάσιν τοῦ Ἀθανασίου ἐναντι τοῦ Ἀντιοχεϊανοῦ σχίσματος.

ἀληθείας. Καὶ μὴ ἀρχίσης ἔριδας μὲ τοὺς αἰρετικούς, ἀλλὰ ἀντιμετώπισε τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τῶν μὲ σιωπὴν, καὶ τὴν κακοθυλίαν τῶν μὲ εὐγένειαν. Διότι ἔτσι ὁ λόγος σου θὰ εἶναι «χάριτι καὶ ἁλατι ἡρτυμένος»², ἐνῶ ἐκεῖνοι θὰ κριθοῦν ἀπὸ τὴν συνείδησιν δλων....

2. Κολασ. 4, 6.

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΑΠΑΝΤΑ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τ Ο Μ Ο Σ 10

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΙΣΤΕΩΣ
ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ ΛΟΓΟΣ Ο ΜΕΙΖΩΝ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ
ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ
ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
ΠΡΟΣΩΠΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Κ ε ί μ ε ν ο ν: 'Αποστολικῆς Διακονίας

«Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων». Τόμος 31, σελ. 130 - 134, 194 - 201, 240 - 241 καὶ τόμος 33, σελ. 75 - 89, 167 - 219, 239 - 241, 248 - 262.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΙΣΤΕΩΣ*

1. Πιστεύομεν εἰς ἓνα ἀγέννητον Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, 5
πάντων ποιητὴν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, τὸν ἔχοντα ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ
εἶναι· καὶ εἰς ἓνα μονογενῆ Λόγον, Σοφίαν, Υἱόν, ἐκ τοῦ Πατρὸς
ἀνάρχως καὶ αἰδίως γεγεννημένον, Λόγον δὲ οὐ προφορικόν, οὐκ ἐνδιά-
θετον, οὐκ ἀπόρροιον τοῦ τελείου, οὐ τμησὶν τῆς ἀπαθoῦς φύσεως,
οὔτε προβολήν, ἀλλ' Υἱὸν αὐτοτελεῆ, ζῶντά τε καὶ ἐνεργοῦντα, τὴν 10
ἀληθινὴν εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, ἰσότημον καὶ ἰσόδοξον· τοῦτο γὰρ ἐστὶ,
φησί, τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, ἵνα, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα,
οὕτω τιμῶσι καὶ τὸν Υἱόν.¹ Θεὸς ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὡς
φησιν Ἰωάννης ἐν Καθολικαῖς τό· «Ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ
Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ 15
ἡ αἰώνιος·²» παντοκράτορα ἐκ παντοκράτορος· πάντων γάρ, ὧν ἄρχει
ὁ Πατὴρ καὶ κρατεῖ, ἄρχει καὶ κρατεῖ καὶ ὁ Υἱός· ὅλος ἐξ ὅλου,
ὁμοῖος τῷ Πατρί ὧν ὡς φησιν ὁ Κύριος· «Ὁ ἐμὲ ἐωρακὼς ἐώρακε τὸν
Πατέρα·³» Ἐγεννήθη δὲ ἀνεκφράστως καὶ ἀπερινοήτως· «Τὴν γὰρ
γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;·⁴» ἀντὶ τοῦ, οὐδεὶς· ὅς, ἐπὶ συντελείᾳ 20
τῶν αἰώνων κατελθὼν ἐκ τῶν κόλπων τοῦ Πατρὸς, ἐκ τῆς ἀχράντου
Παρθένου Μαρίας τὸν ἡμέτερον ἀνείληφεν ἄνθρωπον, Χριστὸν Ἰησοῦν,
ὃν ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν παρέδωκεν ἰδίᾳ προαιρέσει, ὡς φησιν ὁ Κύριος.
«Οὐδεὶς αἶρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν,
καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν·⁵» Ἐν ᾧ ἄνθρωπῳ στερωθεὶς, 25
καὶ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀνελήφθη εἰς οὐρα-
νοὺς. Ἀρχὴ ὁδῶν κτισθεὶς ἡμῖν⁶, ἐν τῇ γῇ ὧν, ἡμῖν ἔδειξεν ἐκ
οκότους φῶς, σωτηρίαν ἐκ πλάνης, ζωὴν ἐκ νεκρῶν, εἰσοδὸν ἐν τῷ
παράδεισῳ, ἐξ οὗ ἐκβέβληται Ἀδὰμ, εἰς ὃν πάλιν εἰσῆλθε διὰ τοῦ
ληστοῦ, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος· «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθι ἐν τῷ παραδεί- 30
σῳ·⁷» εἰς ὃν καὶ ὁ Παῦλος εἰσῆει· ἀνοδὸν τε εἰς οὐρανοὺς, ὅπου πρό-
δρομος εἰσῆλθεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Κυριακὸς ἄνθρωπος, ἐν ᾧ μέλλει κρί-
νειν ζῶντας καὶ νεκρούς.

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 25, σ. 200 ἔξ.

1. Ἰω. 5, 23. 2. Α' Ἰω. 5, 20. 3. Ἰω. 14, 9. 4. Ἦσ. 53, 8.
5. Ἰω. 10, 18. 6. Πρβλ. Παρμ. 8, 22. 7. Λουκ. 22, 43.

2. Πιστεύομεν ὁμοίως καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ πάντα
 ἐρευνῶν καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ¹, ἀναθεματίζοντες τὰ παρὰ τοῦτο
 φρονοῦντα δόγματα. Οὔτε γὰρ υἱοπάτορα φρονοῦμεν, ὡς οἱ Σαββέλ-
 λιοι λέγοντες μονοούσιον καὶ οὐχ ὁμοούσιον, καὶ ἐν τούτῳ ἀναιροῦντες
 5 τὸ εἶναι Υἱόν· οὔτε τὸ παθητὸν σῶμα, ὃ ἐφόρεσε διὰ τὴν τοῦ παντὸς
 κόσμου σωτηρίαν, ἀνατίθεμεν τῷ Πατρί· οὔτε τρεῖς ὑποστάσεις μεμε-
 ρισμένας καθ' ἑαυτάς, ὥσπερ σωματοφυῶς ἐπ' ἀνθρώπων, ἐστι
 λογίσασθαι, ἵνα μὴ πολυθεῖται, ὡς τὰ ἔθνη, φρονήσωμεν· ἀλλ' ὥσπερ
 ἐκ πηγῆς ποταμὸς γεγεννημένος οὐ διηρέθη, καίτοι δύο σχήματα καὶ
 10 δύο ὀνόματα τυγχάνοντα. Οὔτε γὰρ ὁ Πατὴρ Υἱός ἐστιν, οὔτε ὁ
 Υἱὸς Πατὴρ ἐστιν· ὁ γὰρ Πατὴρ, Υἱοῦ Πατὴρ ἐστι· καὶ ὁ Υἱός, Πατρός
 Υἱός ἐστιν. Ὡς γὰρ οὐκ ἐστιν ἡ πηγὴ ποταμός, οὐδὲ ὁ ποταμός πηγὴ,
 ἀμφοτέρω δὲ ἐν καὶ ταυτόν ἐστιν ὕδωρ τὸ ἐκ τῆς πηγῆς εἰς τὸ ποταμὸν
 μετοχευεόμενον· οὕτως ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν Υἱὸν θεότης ἀρρεῦ-
 15 στως καὶ ἀδιακρέτως τυγχάνει. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· «Ἐκ τοῦ Πατρὸς
 ἐξῆλθον καὶ ἦκω.²» Παρὰ δὲ τῷ Πατρί ἐστιν ἀεὶ ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον
 τοῦ Πατρὸς· οὐδέποτε δὲ ἐκενώθη ὁ κόλπος τοῦ Πατρὸς τῆς τοῦ Υἱοῦ
 θεότητος, φησὶ γάρ· «Ἐγὼ ἤμην παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα.³» Οὐ φρο-
 νοῦμεν δὲ κτίσμα ἢ ποίημα ἢ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν τοῦ παντὸς κτίστην
 20 Θεὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν, τὸν ἐκ τοῦ ὄντος ὄντα, τὸν ἐκ τοῦ μόνου μόν-
 ον, ὡς συναπεγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς αἰδίως ἡ ὁμοία δόξα καὶ δύ-
 ναμις· ὁ γὰρ ἐώρακώς τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα ἐώρακε.⁴ Τὰ πάντα δη-
 λονότι διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκτίσθησαν· ἀλλ' οὐκ ἐστὶν αὐτὸς κτίσμα,
 ὡς φησιν ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Κυρίου. «Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα,
 25 καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων.⁵» Οὐ λέγει δὲ ὅτι πρὸ πάντων ἐκτίσθη,
 ἀλλ' ὅτι πρὸ πάντων ἐστί· τὸ γοῦν ἐκτίσθαι ἐπὶ πάντων κεῖται· τὸ
 δέ, ἐστι πρὸ πάντων, μόνῳ τῷ Υἱῷ ἀρμόττει.

3. Γέννημα τοίνυν κατὰ φύσιν ἐκ τελείου τέλειόν ἐστι, πρὸ πάν-
 των βουνῶν γεννηθέν, τουτέστι πρὸ πάσης λογικῆς καὶ νοερᾶς οὐσίας,
 30 ὡς καὶ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ φησὶν αὐτὸν ὁ Παῦλος «πρωτότοκον πάσης
 κτίσεως.⁶» Ἀλλὰ πρωτότοκον εἰπὼν, δηλοῖ μὴ εἶναι αὐτὸν κτίσμα,
 ἀλλὰ γέννημα τοῦ Πατρὸς· ξένον γὰρ ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὸ λέγε-
 σθαι κτίσμα. Τὰ γὰρ πάντα ἐκτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ
 Υἱοῦ· ὁ δὲ Υἱὸς μόνος ἐκ τοῦ Πατρὸς αἰδίως ἐγεννήθη· διὸ πρωτότο-
 35 κός ἐστι πάσης κτίσεως ὁ Θεὸς Λόγος, ἀτρεπτος ἐξ ἀτρέπτου.
 Ἔστι τοίνυν τὸ ὃ δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε σῶμα κτίσμα περὶ οὗ λέγει Ἱε-
 ρεμίας κατὰ τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα ἐρμηνευτῶν ἔκδοσιν· «Κύριος
 ἡμῖν ἐκτισεν εἰς καταφύτευμα σωτηρίαν καινὴν, ἐν ᾗ σωτηρίᾳ περιε-
 λεύσονται ἄνθρωποι.⁷» Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, περὶ τοῦ αὐτοῦ ῥητοῦ
 40 κεῖται· Ἐκτισε Κύριος καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ. Ἡ δὲ κτισθεῖσα ἡμῖν

1. Πρβλ. Α' Κορ. 2, 10. 2. Ἰω. 16, 28. 3. Παρμ. 8, 30. 4. Πρβλ.
 Ἰω. 14, 9. 5. Κολ. 1, 16, 17. 6. Κολ. 1, 15. 7. Ἱερ. 32, 22.

εἰς καταφύτευμα σωτηρία καὶνὴ καὶ οὐ παλαιά, ἡμῖν τε καὶ οὐ πρὸ ἡμῶν, Ἰησοῦς ἐστίν, ὁ κατὰ τὸν Σωτῆρα γενόμενος ἄνθρωπος, ὃς ἐρμηνεύεται πᾶν μὲν σωτηρία, πᾶν δὲ Σωτὴρ. Ἔστι δὲ ἐκ τοῦ Σωτῆρος ἡ σωτηρία, ὃν τρόπον ἐκ τοῦ φωτὸς ὁ φωτισμός. Ἡ οὖν ἐκ τοῦ Σωτῆρος σωτηρία κτισθεῖσα καὶνὴ, καθὼς λέγει Ἱερεμίας, ἔκτισεν ἡμῖν σωτη- 5 ρίαν, καὶ ὡς Ἀκύλας φησὶν, Ἐκτίσε Κύριος καὶνὸν ἐν τῇ θηλείᾳ, τουτέστιν ἐν τῇ Μαρίας. Οὐδὲν γὰρ ἐκτίσθη καὶνὸν ἐν τῇ θηλείᾳ, εἰ μὴ τὸ ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας τεχθὲν ἄνευ συνουσίας Κυριακὸν σῶμα, ὡς καὶ ἐν Παροιμίαις ἐκ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ λέγει· Ἄ Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.¹» Οὐ λέγει δέ, πρὸ ἔργων ἔκτισέ 10 με, ἵνα μὴ τις εἰς τὴν θεότητα τοῦ Λόγου ἐκλάβοι τὸ ῥητόν.

4. Ἐκάτερα τοίνυν τὰ περὶ τὸ κτίσμα ῥητὰ σωματικῶς εἰς τὸν Ἰησοῦν γέγραπται· ἀρχὴ γὰρ ὁδῶν ἐκτίσθη ὁ Κυριακὸς ἄνθρωπος, ὃν εἰς σωτηρίαν ἡμῖν ἐφάνέρωσε. «Διὰ τούτου γὰρ τὴν πρὸς τὸν Πα- 15 τέρα ἔχαμεν προσαγωγὴν»·² αὐτὸς γὰρ ἐστίν ἡ ὁδός, ἡ πρὸς τὸν Πα- 15 τέρα ἀνάγουσα ἡμᾶς. Ὁδὸς δὲ σωματικόν τί ἐστι θέαμα, ἥτις ἐστὶν ὁ Κυριακὸς ἄνθρωπος. Τὰ πάντα γοῦν ἔκτισεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐκ ὦν κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα. Οὐδὲν γὰρ τῶν κτισμάτων ἔκτισέ τι ἴσον ἢ ὅμοιον ἑαυτῷ· Πατρὶ δὲ ὅμοιος τὸ γεννᾶν, τεχνίτῃ δὲ τὸ κτίζειν. Ποίημα γοῦν ἐστὶ καὶ κτίσμα τὸ δ δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε σῶμα ὁ Κύριος, 20 «Ὁ ἐγεννήθη ἡμῖν», ὡς φησὶν ὁ Παῦλος, ἀπὸ Θεοῦ σοφία καὶ ἀγια- σμός καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀπολύτρωσις·» καίπερ πρὸ ἡμῶν καὶ πάσης κτίσεως σοφία τοῦ Πατρὸς ἦν ὁ Λόγος καὶ ἔστι. Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦ- μα, ἐκπόρευμα ὃν τοῦ Πατρὸς, αἰεὶ ἐστὶν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ πέμποντος Πατρὸς καὶ τοῦ φέροντος Υἱοῦ, δι' οὗ ἐπλήρωσε τὰ πάντα. Ὁ Πατὴρ, 25 συνέχων ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι, ἐγέννησε τὸν Υἱόν, ὡς ἔφαμεν, καὶ οὐκ ἔκτισεν ὡς ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς, καὶ ὡς βλαστὸν ἀπὸ ῥίζης, καὶ ὡς ἀπαύγασμα ἀπὸ φωτός, ἀ οἷδεν ἡ φύσις ἀδιαίρετα· δι' οὗ τῷ Πατρὶ- δόξα, κράτος, μεγαλωσύνη πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ εἰς τοὺς 30 σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Παρμ. 8, 22. 2. Ἐφ. 2, 18.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ ΛΟΓΟΣ Ο ΜΕΙΖΩΝ*

1. Τὸ γάρ, ἦν¹, ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀναφέρεται· τὸ δέ, σὰρξ
5 ἐγένετο, ἐπὶ τοῦ σώματος. Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο², οὐκ εἰς σάρκα
ἀναλυθείς, ἀλλὰ σάρκα φορέσας· ὡς δ' ἂν εἴποι τις· Ὁ δεῖνα γέγονε
γέρων, οὐκ ἐξ ἀρχῆς γεννηθείς· ἢ, Ὁ στρατιώτης βετεράνος ἐγένετο,
οὐ πρότερον τοιοῦτος ὢν, οἷος γέγονεν. Ἰωάννης, «Ἐγενόμην», φησὶν,
«ἐν τῇ νήσῳ τῇ Πάτμῳ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ Κυριακῇ·³» οὐχ ὅτι ἐκεῖ γέγονεν,
10 ἢ γεγένηται· ἀλλ' εἶπεν, Ἐγενόμην ἐν Πάτμῳ, ἀντὶ τοῦ, Παρεγενόμην.
Οὕτως ὁ Λόγος εἰς σάρκα παραγέγονεν, ὡς λέλεκται· «Ὁ Λόγος σὰρξ
ἐγένετο.» Ἀκουσον λέγοντος· «Ἐγενόμην ὥσπερ σκευὸς ἀπολωλός⁴»,
καί, «Ἐγενόμην ὥσπερ ἄνθρωπος ἀβοήθητος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος.⁵»

2. Τὸ ἐγειρόμενον ἐκ νεκρῶν ἄνθρωπος ἦν, ἢ Θεός; Ἑρμηνεύει
15 Πέτρος ὁ ἀπόστολος, ἡμῶν μᾶλλον γινώσκων, καὶ λέγει· «Καθελόντες
αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν εἰς μνημεῖον· ὁ δὲ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν
ἐκ νεκρῶν.⁶» Τὸ γοῦν ἀπὸ τοῦ ξύλου καθαιρεθέν σῶμα νεκρὸν τοῦ Ἰη-
σοῦ καὶ εἰς μνημεῖον τεθέν, ἐνταφιασθέν τε ὑπὸ Ἰωσήφ τοῦ Ἀριμα-
θείας, αὐτὸ ἤγειρεν ὁ Λόγος λέγων· «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν
20 τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.⁷» Ὁ γὰρ πάντας τοὺς νεκροὺς ζωοποιῶν
καὶ τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον Χριστὸν Ἰησοῦν ἐζωοποίησεν, ὃν ἀνεί-
ληφεν. Εἰ γάρ, ἐπὶ σταυροῦ ὢν, τὰ προδιαλυθέντα νεκρά τῶν ἀγίων
ἤγειρε σώματα, πολλῷ μᾶλλον ἐγεῖραι δύναται, ὃ ἐφόρεσε σῶμα, ὃ
αἰεὶ ζῶν Θεὸς Λόγος, ὡς φησὶν ὁ Παῦλος· «Ζῶν γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ
25 καὶ ἐνεργής.⁸»

3. Ζωὴ ἀποθανεῖν οὐ δύναται, μᾶλλον δὲ τοὺς νεκροὺς ζωοποιεῖ.
Ἔστι τοίνυν καὶ πηγὴ ζωῆς τῇ ἐκ Πατρὸς θεότητι· ἄνθρωπος δὲ ὁ
ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ὃς καὶ ἐντυγχάνει
ὑπὲρ ἡμῶν, ὃ ἐκ Παρθένου Μαρίας, ὃν ἡ τοῦ Λόγου θεότης δι'
30 ἡμᾶς ἀνείληφε. Τὸ γοῦν γεγράφθαι, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, φανερώς
τὴν θεότητα δηλοῖ. Τὸ δέ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, τὸ ἀνθρώπινον τοῦ
Κυρίου δείκνυσιν.

4. Ἐγένετο Λάζαρον ἀσθενήσαντα ἀποθανεῖν· ὁ δὲ Κυριακὸς
ἄνθρωπος οὐκ ἄκων, οὐδὲ ἀσθενήσας ἀπέθανεν· ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ ἦλθεν

1. Κατὰ τὴν ἐκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 1264.

1. Ἰω. 1, 1. 2. Ἰω. 1, 14. 3. Ἀποκ. 1, 9. 4. Ψαλμ. 30, 13.
5. Ψαλμ. 87, 5. 6. Πράξ. 13, 29. 7. Ἰω. 2, 19. 8. Ἐβρ. 4, 12.

ἐπὶ τὴν τοῦ θανάτου οἰκονομίαν, στερεοποιούμενος ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ ἐνοικήσαντος Θεοῦ Λόγου, τοῦ εἰπόντος· «Οὐδεὶς αἶρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ. Ἀπ' ἐμαυτοῦ αὐτὴν τίθημι· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν.»¹ Ἡ θεότης οὖν ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ ἢ τιθεῖσα καὶ λαμβάνουσα τὴν ψυχὴν οὐ ἐφόρεσεν ἀνθρώπου. Πλήρῃ γὰρ ἀνείληφε τὸν ἄνθρωπον, ἵνα καὶ πλήρῃ αὐτὸν καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς νεκροὺς ζωοποιήσῃ. 5

5. Αὐτὸς γὰρ δυνατὸς ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, ἐν τῇ Παρθένῳ κατασκευάζει αὐτῷ ναὸν τὸ σῶμα, καὶ ἰδιοποιεῖται τοῦτο ὥσπερ ὄργανον, ἐν αὐτῷ γνωριζόμενος καὶ ἐνοικῶν. Τοῦτου ἕνεκεν 10 τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν ἑαυτῷ λαμβάνει σῶμα· ἵνα τοῦτο, τοῦ Θεοῦ Λόγου μεταλαβόν, ἀντὶ πάντων ἱκανὸν γένηται τῷ θανάτῳ, καὶ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα Λόγον ἀφθαρτον διαμείνῃ.

6. Ὑπὲρ πάντας γὰρ ὢν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, εἰκότως τὸν ἑαυτοῦ ναὸν καὶ τὸ σωματικὸν ὄργανον προσαγαγὼν ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων, 15 ἐπλήρου τὸ ὀφειλόμενον ἐν τῷ θανάτῳ· καὶ ὥς συνὼν δὲ διὰ τοῦ ὁμοίου τοῖς πᾶσιν ὁ ἀφθαρτος τοῦ Θεοῦ Υἱός, εἰκότως τοὺς πάντας ἐνέδυσεν ἀφθαρσίαν ἐν τῇ τῆς ἀναστάσεως ἐπαγγελίᾳ· καὶ αὕτη ἡ ἐν τῷ θανάτῳ φθορά, κατὰ τὸν ἄνθρωπον, οὐκέτι χώραν ἔχει, διὰ τὸν ἐνοικήσαντα Λόγον ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἐνὸς σώματος. Καὶ ὥσπερ 20 μεγάλου βασιλέως εἰσελθόντος εἰς τινα πόλιν μεγάλην, καὶ οἰκήσαντος εἰς μίαν τῶν ἐν αὐτῇ οἰκίων, πάντως ἡ τοιαύτη πόλις πολλῆς τιμῆς ἀξιούται, καὶ οὐκέτι τις ἐχθρὸς αὐτὴν ἢ ληστής ἐπιβαίνων καταστρέφει, πάσης δὲ μᾶλλον ἐπιμελείας ἀξιούται διὰ τὸν εἰς μίαν αὐτῆς οἰκίαν οἰκήσαντα βασιλέα, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου Σωτῆρος γέγονεν. 25 Ἐλθόντος γὰρ αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν, καὶ οἰκήσαντος εἰς ἐν τῶν ὁμοίων σωμάτων, λοιπὸν πᾶσα κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἐπιβουλὴ [ἐπιβολή] πέπτουται.

7. Οὐ γὰρ περικεκλεισμένος ἦν ἐν τῷ σώματι, οὐδὲ ἐν σώματι μὲν ἦν, ἀλλαχόσε δὲ οὐκ ἦν, οὐδὲ ἐκεῖνο μὲν ἐκίνει, ἀλλὰ δὲ τῆς αὐτοῦ 30 προνοίας ἐστερεῖτο· ἀλλὰ τὸ παραδοξότατον, Λόγος ὢν, οὐ συνείχετο μὲν ὑπὸ τινος, συνείχε δὲ τὰ πάντα μᾶλλον αὐτός. Τῇ δὲ τοῦ Λόγου εἰς αὐτὸ ἐπιβάσει οὐκέτι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἐφθείρετο τὸ σῶμα· ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνοικοῦντα τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐκτὸς ἐγένετο φθορᾶς. Πάσχον μὲν γὰρ τὸ σῶμα, κατὰ τὴν τῶν σωμάτων φύσιν ἐπάσχεν· εἶχε δὲ 35 τῆς ἀφθαρσίας τὴν φύσιν ἐκ τοῦ συνοικήσαντος αὐτῷ Λόγου.

8. Αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐν τριημέρῳ διαστήματι νεκρὸν γενόμενος τὸ σῶμα ἐδείξεν ἀθάνατον καὶ ἀφθαρτον· καὶ ἐδείχθη πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀσθενεῖα φύσεως τοῦ ἐνοικοῦντος Λόγου τέθνηκε τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τὸν θάνατον ἐξαφανισθῆναι ἐν αὐτῷ τῇ δυνάμει τοῦ Σω- 40 τῆρος.

1. Ἰω. 10, 18.

9. Ποῖον ἔδει τέλος γενέσθαι τοῦ σώματος, ἐπιβάντος αὐτῷ τοῦ Λόγου; Μὴ ἀποθανεῖν μὲν γὰρ οὐκ ἐδύνατο· ἅτε δὴ θνητὸν ὄν, καὶ ὑπὲρ πάντων προσφερόμενον εἰς τὸν θάνατον, οὐ χάριν καὶ ὁ Σωτὴρ κατεσκευάσεν αὐτό· μείναι δὲ νεκρὸν οὐχ οἶδόν τε ἦν, διὰ τὸ
5 ζωῆς αὐτὸ ναὸν γενέσθαι· ὅθεν ἀπέθανε μὲν ὡς θνητὸν, ἀνέζησε δὲ διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν.

10. Τί ἄπιστον λέγεται παρ' ἡμῶν, εἰ, πλανωμένης τῆς ἀνθρωπότητος, καθίσας ὁ Λόγος ἐπ' αὐτήν, ἀνθρωπος ἐπεφάνη, ἵνα χειμαζομένην αὐτήν περισώσῃ διὰ κυβερνήσεως καὶ ἀγαθότητος;

11. Ψυχῆς μὲν ἔργον ἐστὶ θεωρεῖν τὰ ἔσω τοῦ ἰδίου σώματος τοῖς λογισμοῖς· οὐ μὴν καὶ τὰ ἔξωθεν τοῦ ἰδίου σώματος ἐνεργεῖν, ἢ τὰ τούτου μακρὰν τῇ παρουσίᾳ κινεῖν. Οὐδέποτε γοῦν ἀνθρωπος μακρὰν ἤδη ταῦτα κινεῖ, καὶ μεταφέρει· οὐδέ, εἰ ἐπὶ τῆς ἰδίας οἰκίας καθέζοιτό τις, καὶ λογίζοιτο τὰ ἐν οὐρανῷ, ἤδη καὶ τὸν ἥλιον κινεῖ,
15 καὶ τὸν οὐρανὸν περιστρέφει· ἀλλ' ὅρᾳ μὲν κινούμενα καὶ γινόμενα, οὐ μὴν ὥστε καὶ ἐργάσασθαι δυνατός τυγχάνει. Οὐ δὲ τοιοῦτος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· οὐ γὰρ συνεδέδετο τῷ σώματι, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐκράτει τοῦτο· ὥστε καὶ ἐν τούτῳ ἦν καὶ ἐν τοῖς πᾶσιν ἐτύγχανε· καὶ ἔξωθεν τῶν ὅλων ἦν, καὶ ἐν μόνῳ τῷ Πατρί.

12. Σκόπει, παρακαλῶ, εἰ μὴ τὴν χλεύην καθ' ἑαυτῶν κινεῦντες ἀγνοοῦσιν, τὸν κόσμον σῶμα μέγα φασὶν εἶναι οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, καὶ ἀληθεύουσι λέγοντες· ὁρῶμεν γὰρ αὐτὸν καὶ τὸ τούτου μέρος, ὅτι ταῖς αἰσθήσεσιν ὑποπίπτει. Εἰ τοίνυν καὶ ἐν τῷ κόσμῳ σώματι ὄντι ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστὶ, καὶ ἐν ὅλοις καὶ ἐν τοῖς κατὰ μέρος αὐτοῦ
25 πᾶσιν ἐπιβέβηκε· τί θαυμαστὸν ἢ τί ἄτοπον εἰ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ φαμέν αὐτὸν ἐπιδεδημηκέναι; Εἰ δέ, καὶ γεννητῆς οὐσης τῆς κτίσεως, οὐκ ἄτοπον ἐν αὐτῇ τὸν Λόγον εἶναι, οὐκ ἄρα οὐδὲ ἐν ἀνθρώπῳ αὐτὸν εἶναι ἄτοπον. Οὐκοῦν ὅλους οὐκ ἀπρεπὲς τὸ ἐν ἀνθρώπῳ εἶναι τὸν Λόγον· καὶ πάντα ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φωτίζεσθαι καὶ κινεῖσθαι.

13. Ἀπατηθέντα γὰρ τὸν Ἀδὰμ ὑπὸ τοῦ διαβόλου παραβῆναι τὴν τοῦ πλάσαντος αὐτὸν ἐντολήν, καὶ ὑπὸ κατάραν καὶ κατοχὴν θανάτου γενόμενον ὁρῶν ὁ τοῦ παντὸς κτίστης Θεὸς Λόγος, ἐκ τῆς ἀπογόνου τοῦ Ἀδὰμ Παρθένου Μαρίας πλάσας ἑαυτῷ τὸ χωρῆσαι δυνάμενον ἄχραντον σῶμα πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς,
35 καὶ τὰ πάθη τὰ ἀνθρώπεια, ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου αὐτὸ ἐκουσίως παραδέδωκεν· ἵνα τὸν ποτε βασιλεύοντα τοῦ θανάτου διάβολον θανατώσῃ, τῷ τοῦ ἰδίου σώματος θανάτῳ. Αἷμα δὲ οὐκ ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς τοῦ Λόγου θεότητος ἐκπορεύεται· ἀλλ' ἐξ οὗ ἐφόρεσεν ἀνθρώπου.

14. Τό, «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος¹», καὶ, «Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστὶ²», καὶ τό, «Ἐκτίσέ με³», καὶ, «Ἐγὼ εἰμι σκώληξ, καὶ

1. Ἰω. 15, 1. 2. Ἰω. 14, 28. 3. Παρμ. 8, 22.

οὐκ ἄνθρωπος¹», καὶ ὅσα ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καὶ ἐν τοῖς προφήταις εἶπε ταπεινὰ περὶ αὐτοῦ, εἰς τὸ ἐφόρεσε σῶμα δι' ἡμᾶς εἶρηται. Οὔτε τὸ παθητὸν σῶμα, ὃ ἐφόρεσε διὰ τὴν τοῦ παντὸς σωτηρίαν, ἀνατίθειμεν τῷ Πατρὶ· τὰ πάντα γὰρ ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ὁ δὲ Υἱὸς μόνος ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐγεννήθη· διὸ «πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως²» ὁ Θεὸς Λόγος· ἄτρεπτος γὰρ ἐξ ἀτρέπτου ἐστὶ· τοίνυν τὸ δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε τὸ σῶμα κτίσμα ἐστίν.

15. Τὸν γὰρ Ἀδάμ ἐνδυσάμενος σὺν τοῖς παθήμασι κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, τὸν κεκλημένον Ἰησοῦν, ἵνα δι' αὐτοῦ τὸ ἀπολόβμενον πρόβατον προσάξῃ τῷ Πατρὶ, «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ῥηχθῇ, καὶ ὡς ἄμνος ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος·³» περὶ οὗ Παῦλος γράφει· «Ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν.⁴» Καὶ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ φησὶ· «Δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἡ ζωὴ. Ὡςπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται.⁵»

16. Δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου πάντα ἐγένετο καὶ ἐκτίσθη· οὐκ αὐτὸς δὲ ἐγένετο, ἀλλ' ὅνπερ δι' ἡμᾶς ἐφόρεσεν ἄνθρωπον γεγονότα καὶ κτισθέντα δηλοῦσιν αἱ Γραφαί. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· «Πᾶν κλῆμα μένον ἐν ἐμοὶ καρπὸν φέρει·⁶» καὶ ἐν τῷ ἐφόρεσεν ἄνθρωπον τῷ ἐκ τοῦ γένους Ἀδάμ.

17. Ὅρα, ὅτι ἕως τοῦ νῦν οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὡς ἐστίν, ἄχρι τοῦ φανερωῖν αὐτὸν ἡμῖν. Ὅν δὲ ἐφόρεσε δι' ἡμᾶς υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, εἰδομεν· ὃν εἶπεν ὁ Παῦλος· «Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας, ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν·⁷» ὃν καὶ Στέφανος λέγει· «Θεωρῶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ Θεοῦ·⁸» οὐκ εἶπε τὸν Λόγον ἢ τὴν Σοφίαν τοῦ Πατρὸς ἑωρακέναι, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐκ Μαρίας Κυριακὸν σῶμα.

18. Περὶ τοῦ, «Ὁ δὲ Ἰησοῦς προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι·⁹» λέγεται δὲ ὁ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενος ἄνθρωπος, ὁ αὐτὸς ποτὲ νήπιος ὢν, καὶ ποτὲ προκόπτων ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι, ἀρχόμενός τε ὢν ὡσεὶ, ἐτῶν λ', ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς φησι. Τὸ δὲ προκοπὴν καὶ ἡλικίαν ἐπιδεχόμενον σῶμα, αὐτὸ ἐστὶ κτίσμα καὶ ποίημα. Ἰησοῦς δὲ ὁ Χριστὸς, ὁ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενος ἄνθρωπος, αὐτὸς ἐστὶν ὁ προκοπὴν ἡλικίας ἐπιδεχόμενος, ποτὲ νήπιος τυγχάνων, ποτὲ ἀνὴρ, ἀρχόμενός τε ὡσεὶ ἐτῶν λ', ὡς φησιν ὁ Λουκᾶς.¹⁰ Ὁ τοίνυν μεθελικιούμενος ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὃς ἐγένετο πιστὸς ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς τῷ ποιήσαντι αὐτόν, αὐτὸς ἐστὶν ὁ τὴν προκοπὴν ὑπομένων.

1. Ψαλμ. 21, 7. 2. Κολ. 1, 15. 3. Ἦσ. 53, 7. 4. Α' Τιμ. 2, 5-6.
5. Α' Κορ. 15, 21-22. 6. Ἰω. 15, 5. 7. Ἐβρ. 3, 1-2. 8. Πράξ. 7, 56.
9. Λουκ. 2, 52. 10. Λουκ. 3, 23.

19. Στέφανος λέγει· «Θεωρῶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ.¹» οὐκ εἶπε τὸν Λόγον ἢ τὴν Σοφίαν τοῦ Πατρὸς ἐωρακέναι, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐκ Μαρίας Κυριακὸν σῶμα, ὅπερ ὁ Παῦλος λέγει καθίσαι ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.²
- 5 Περὶ οὗ σώματος Δαυὶδ φησι προφητικῶς ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.³» Ἐπεὶ προσεγίνωσκειν ἐχθροὺς ἐσομένους τὸν διάβολον καὶ τὰς συνεργοὺς αὐτοῦ ἀντικειμένους ἐνεργείας, αἵτινες ἤχθρευον τῷ Κυριακῷ ἀνθρώπῳ γινώσκουσαι διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ
- 10 καταργουμένας αὐτάς καὶ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου τὸν διάβολον. Οἱ γὰρ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου ἐλαττοῦντες, ὥς μὴ δυναμένου τοῦ Κυρίου δι' ἑαυτοῦ τοὺς ἐχθροὺς ἀμύνασθαι, οἶον τὸ εἰρηκέναι τὸν Πατέρα τῷ Υἱῷ· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου», τοῦτο οὖν γινωσκέτωσαν οἱ
- 15 ἀπαίδευτοι εἰς τὸν κατὰ σάρκα νοούμενον ἄνθρωπον γεγράφθαι. Ἐν γὰρ αὐτῷ Δαυὶδ περὶ τοῦ Κυριακοῦ ἀνθρώπου γέγραπται· «Ἐχθρὸς οὐκ ὠφελήσει⁴ ἐν σοί.» Τὸ σῶμα τοίνυν ἐστὶν ᾧ λέγει· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου», οὗ καὶ γέγονεν ἐχθρὸς ὁ διάβολος σὺν ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι, καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες.
- 20 20. Πάντα εἰπὼν ἐν αὐτῷ κτισθέντα ὁ μακάριος Παῦλος, αὐτὸν μόνον εἶπε πρὸ πάντων. Ἐκ γὰρ τῶν παλαιῶν πεπαιδευμένος νομομαθὴς ὢν, τὰς τε Παροιμίας τοῦ Σολομῶντος φιλολογήσας, καὶ δύο εἶδη περὶ τοῦ Κυρίου εὐρών, ἐν μὲν περὶ τοῦ ἐκ Μαρίας ἐμελλεν ἀναλαμβάνειν ἀνθρώπου, ἕτερον δὲ περὶ τοῦ πρὸ πάντων αἰώνων αἰδιῶς
- 25 ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντος Λόγου· καὶ περὶ μὲν τοῦ ἐκ Μαρίας Ἰησοῦ γράφει Τιμοθέῳ· «Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγγεγενημένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα·⁵» περὶ δὲ τοῦ αἰεὶ σὺν τῷ Πατρὶ Θεοῦ Λόγου εἶπεν, ὅτι ἔστι πρὸ πάντων. Ἐλεγχέσθωσαν τοίνυν παρὰ πάντων τῶν ἁγίων οἱ λέγοντες τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀρχὴν
- 30 τῶν ἔργων κτισθέντα καὶ παρὰ τοῦ Δαυὶδ ἀκουέτωσαν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔργον, ἀλλ' ἔργων ποιητής, ὥς λέγει· «Ἔργα χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμενεῖς.⁶»
21. «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας⁷», λέγεται ὁ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενος ἄνθρωπος. Ὁ αὐτὸς
- 35 ποτὲ νήπιος ὢν, καὶ ποτὲ προκόπτων ἡλικία καὶ χάριτι ἀρχόμενος ὥσεί ἐτῶν λ', ὥς ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς φησι. Τὸ δὲ προκοπὴν καὶ ἡλικίαν ἐπιδεχόμενον σῶμα, αὐτὸ ἐστὶ τὸ κτίσμα καὶ ποίημα. Ἐλεγχόμενοι τοίνυν παρὰ τῶν ἁγίων οἱ λέγοντες κτίσμα τὸν ἐκ Πατρὸς Λόγον ἢ πεπαύσθωσαν τῆς δυσσεβοῦς βλασφημίας, ἢ Χριστομάχοι παρὰ
- 40 πάντων ἀποκηρυττέσθωσαν· ἐν ᾧ γὰρ ἡττῶνται, πεποίθασιν ἐν ταῖς

1. Πράξ. 7, 56. 2. Πρβλ. Κολ. 3, 1. 3. Ψαλμ. 109, 1. 4. Ψαλμ. 88, 23. 5. Β' Τιμ. 2, 8. 6. Ψαλμ. 101, 26-27. 7. Ἐβρ. 13, 8.

Παροιμίαις τῷ λέγοντι· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.¹» Ἀλλ' ὀλισθαίνουσιν· προφητεύων γὰρ Σολομὼν εἰς τὸν μέλλοντα διὰ τὴν παντὸς τοῦ κόσμου εὐεργεσίαν ἐκ Μαρίας κτίζεσθαι Κυριακὸν ἄνθρωπον, εἶπεν ἐκ προσώπου αὐτοῦ τό, «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.»

22. «Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.²» Αὐτὸν γοῦν τὸν σταυρωθέντα τοῦ Κυρίου ἄνθρωπον δεικνύντες διὰ δακτύλου οἱ ἀπόστολοι εἶπον· Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Κύριον ἐποίησεν ὁ Θεός. Αὐτὸς φανερώς ὁ τοῦ Κυρίου 10 ἄνθρωπος καὶ ἀρχὴ ὁδῶν ἐκτίσθη τῶν προγεγραμμένων εἰς εὐεργεσίαν, ἀρχὼν πάντων τῶν ἀγίων καὶ χρηματιζόντων ὁδῶν, καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ποιηθεὶς καὶ σταυρωθεὶς. Περὶ οὗ καὶ Ἰερεμίας εἶπε κατὰ τὴν τῶν Ο' ἐρμηνευτῶν ἑκδοσιν· «Κύριος ἔκτισέ με σωτηρίαν εἰς καταφύτευμα καινὴν, ἐν ἣ σωτηρία περιελεύσονται ἄνθρωποι·³» 15 κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν περὶ τοῦ αὐτοῦ ῥητοῦ λέγει· «Ἐκτίσε Κύριος καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ.» Τὴνδε λέγει σωτηρίαν καινὴν, καὶ οὐ παλαιάν, ἡμῖν κτισθεῖσαν, καὶ οὐ πρὸ ἡμῶν. Καὶ ὃν λέγει καινὸν κτισθέντα ἐν τῇ θηλείᾳ τὸν κατὰ τὸν Σωτῆρα νόμι ἄνθρωπον Ἰησοῦν· ἐρμηνεύεται γὰρ Ἰησοῦς πῇ μὲν Σωτήρ, πῇ δὲ σωτηρία· ἐκ τοῦ Σωτήρος ἡ 20 σωτηρία, ὃν τρόπον ἐκ τοῦ φωτὸς ὁ φωτισμός· ὅτινα εἶπεν ἄνθρωπον Ἰησοῦν, σωτηρίαν ἡμῖν κτισθέντα καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ· ὁ ἔστιν ἐν τῇ Μαρίᾳ, μᾶλλον δὲ ἐκ τῆς Μαρίας. *Ὅν τοίνυν ὁ Σολομὼν εἶπεν ἀρχὴν ὁδῶν κτισθέντα καὶ ἦν Ἰερεμίας λέγει κτισθεῖσαν σωτηρίαν καινὴν, καὶ καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς ἡ Σοφία ὠκοδό- 25 μησεν ἑαυτῇ οἶκον Χριστὸν Ἰησοῦν, ἐκ τῶν Γραφῶν δεῖξαντες, τῶν ἐξῆς ἐχόμεθα· ἐφ' οἷς ἡ ἀγνοήσαντές τινες, ἡ προληφθέντες, ἐν πλάνῃ διαμεμενηκότες, οὔτε διδάσκειν ὀρθῶς, οὔτε διδάσκεσθαι βούλονται.

23. Εἰ πάντες χωρεῖν ἠδύναντο πνευματικῶς τὰ θεῖα λόγια, οὐχ ἱμείρετο μεταδιδόναι αὐτοῖς τὸ πνευματικὸν χάρισμα· οὐδὲ γὰλα 30 αὐτοὺς ἐπότιζεν, εἰ τὴν στερεάν τροφὴν πάντες μεταλαμβάνειν ἠδύναντο· ἀλλὰ τοῖς ἐτι νηπιάζουσιν περὶ αὐτὸν τὸν τῆς θεογνωσίας λόγον δίκην νηπίων γαλουχομένων τὸν τῆς κατηχήσεως ἐπιτρέπει δέχεσθαι λόγον· οὕτω τὸν τῶν ἀγγέλων ἄρτον τρέφεσθαι δυναμένους, τὸν ἐν σώματι ἀνθρωπείῳ κρυβέντα Θεὸν Λόγον. 35

24. Χρὴ τοίνυν ἡμᾶς, ὡς ἐπιστήμονας οἰκονόμους μυστηρίων θείων, μεταδιδόναι τὸν λόγον πρὸς ὃ χωρεῖν ἕκαστος δύναται· ῥήγνυν- 40 ται γὰρ οἱ παλαιοὶ ἄσκοι μὴ χωροῦντες τὸν νέον τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου οἶνον, τουτέστι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐπεὶ τοίνυν τινές, μᾶλλον δὲ καὶ πολλοί, οἱ μήπω μαθηταὶ γενόμενοι, ἐκ προπετείας ἐπὶ τὸ διδάσκειν ἐληλύθασιν, οὐκ εἰδότες οὔτε ἂ λέγουσιν,

οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται¹), τυφλώττοντες τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμούς, οὐκ ἔχοντες νοῦν ὀρῶντα τὸν Θεόν, ὡς ὁ Ἰακώβ, οὔτε καρδίαν καθαρὰν τὴν ὀψομένην τὸν Θεόν· τὰ διὰ τὸν ἄνθρωπον τοῦ Σωτῆρος, ὃν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε, γεγραμμένα ῥητά, καὶ ἔργα ταπεινά,
5 καὶ πτωχὰς φωνάς, τῇ θεότητι τοῦ Λόγου συνάπτοντες, πλανῶνται καὶ πλανῶσι τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀστηρίκτους· ἀνάγκην ἔσχομεν, ὡς ὁ Ἰούδας² γράφει, ἐκθέσθαι διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ποῖα ῥητά τῇ θεότητι τοῦ Λόγου ἀρμόζει, καὶ ποῖα τῷ δι' ἡμᾶς ἀναληφθέντι ἀνθρώπῳ. Ὡς γὰρ ἐν ἐνὶ βαλαντίῳ χρύσεια νομίσματα καὶ ἀργύριον ἀπόκειται
10 ἐνὸς βασιλέως εἰκόνα καὶ ἐπιγραφὴν τοῦ ὀνόματος ἑκάτερα ἔχοντα, ἀλλ' οἶδεν ὁ φυλάττων αὐτὰ τραπεζίτης τὴν τοῦ χρυσοῦ ὑπεροχὴν, παρὰ τὴν ὑποβεβηκυῖαν τοῦ ἀργυρίου τιμὴν· οὕτως καὶ ἐν μιᾷ Γραφῇ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ καὶ περὶ τοῦ ἐκ Μαρίας δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε σώματος, γέγραπται· ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν ἐπιγνωσόμεθα, ὡς συνετοί
15 μαθηταὶ τοῦ ἐνὸς καὶ ὄντος διδασκάλου. Ὅσαι τοίνυν ταπειναὶ λέξεις καὶ ἔργα, εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ γεγραμμένα νόει· ὅσα δὲ ἐνδοξα γράμματα, εἰς τὴν τοῦ Λόγου θεότητα. Ὅταν πεινάσῃ μετὰ τὸ νηστεῦσαι, τοῦ σώματος ἐλάττωμα· ἡνίκα δὲ ἐκ ἐ' ἄρτων τοὺς, ἑ χωρὶς παιδίων καὶ γυναικῶν τρέφει, καὶ ἰβ' κοφίνους κλασμάτων περισσεύει,
20 τῆς θεότητος τοῦ Λόγου ἔργον. Ὅταν ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον ἐν τῷ πλοίῳ κοιμᾶται, ἀναπαύσεως σωματικῆς ἔργον. Ὅταν περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἀπειλῇ τοῖς κύμασι καὶ τοῖς ἀνέμοις, «Σιώπα, πεφίμωσο³», εὐθὺς ἀκούει παρὰ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ μεθ' ὅρκου ὁμολογούντων. «Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ.» Ὅταν ἐστὼς πρὸς τῷ μνήματι Λαζάρου δακρύῃ, καὶ ὀπηνίκα πάσχειν ἐμελλε, λέγει· «Περὶλυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου⁴», καὶ ἀδημονεῖ. καὶ τὸ μὲν Πνεῦμα τῆς θεότητος πρόθυμον, εἰς πᾶσαν οἰκονομίαν λέγει, τὴν δὲ σάρκα ἀσθενῇ· τοῦ σώματος ἀσθένεια λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. Ὅταν κελευστικῶς λέγῃ· «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω⁵», καὶ ἀναστῇ ζῶν ὁ νεκρὸς ὁ τεταρταῖος ἤδη λελυμένος,
30 ὃ οὐκ ἐγένετο ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως· τῆς θεότητος σημεῖον. Ὅταν ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας ὑπὲρ ἡμῶν κεκοπιακῶς ἐπὶ τῆς πηγῆς καθέζεται⁶, τοῦ σώματος τὸ κοπιᾶν. Ὅταν λέγῃ· «Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.⁷» ἔργον τῆς θεότητος, τὸ καὶ ἀπὸ σωματικῶν νόσων καὶ κόπων, καὶ τῶν κατὰ
35 ψυχὴν κινδύνων ἰᾶσθαι. Ὅταν βαπτίζεται ὑπὸ Ἰωάννου, ὃς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ·⁸ τοῦ σώματος ὑπὲρ ἡμῶν ἐξυλασμός. Ὅταν κελεύῃ τοὺς ἀποστόλους βαπτίζειν πάντα τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος⁹, τῇ θείᾳ δυνάμει αὐτοῦ ἀρμόζει. Ὅταν κλίνη τὰ γόνατα καὶ ὡς ἄνθρωπος

1. Α' Τιμ. 1, 7. 2. Πρβλ. Ἰουδ. 3. 3. Μάρκ. 4, 39. 4. Ματθ. 26, 38. 5. Ἰω. 11, 43. 6. Πρβλ. Ἰω. 4, 6. 7. Ματθ. 11, 28. 8. Α' Πέτρ. 2, 22. 9. Ματθ. 28, 19.

προσεύχεται, τοῦ σώματος ὑπὲρ ἡμῶν ἐξομολόγησις. "Όταν ἐν τῷ ὄρει, μεταμορφουμένου αὐτοῦ τὴν δόξαν μὴ δυνάμενοι φέρειν Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γόνατα κλίνωσιν ἐπὶ τὴν γῆν ἐκ τῆς δόξης τῆς θεότητος·¹ τοῦ Λόγου ἰσχύς. "Όταν στερεοποιῇ τοὺς ἀποστόλους λέγων· «Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι·»² τῆς θεότητος ἡ ἀδελφός καὶ ἰσχυρά παράκλησις. "Όταν παραιτῇται τὸ ἀποθανεῖν, τοῦ σώματος ἡ δειλία. Πρὸ γὰρ τοῦ παραβῆναι τὸν Ἀδὰμ οὔτε λύπη, οὔτε δειλία, οὐ κόπος, οὐ λιμός, οὐ θάνατος ἦν.

25. Ἐγὼ εἰμι, φησὶν, ἡ τῶν σωζομένων ὁδός, καὶ ἡ τῶν νεκρῶν ζωή, καὶ ἡ τῶν ἀποφευγόντων τὸ ψεῦδος ἀλήθεια·³ λέγων τοῖς ἐν σκότει· «Ἀνακαλύφθητε·» Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου·⁴ τὸν γὰρ Ἀδὰμ ἐνδυσάμενος σὺν τοῖς παθήμασι χωρὶς ἁμαρτίας, τὸν κεκλημένον Ἰησοῦν, δι' αὐτοῦ τὸ ἀπολούμενον πρόβατον προσῆξε τῷ Πατρὶ, «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀχθεῖς, ἡ ὡς ἄμνος ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφρωνος·»⁵ Περὶ οὗ ὁ Παῦλος γράφει· «Ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν⁶ καὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν·» καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησὶν ὁ Ἀπόστολος· «Δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἡ ζωή. Ὡς περ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσμεθα·»⁷ 20 Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ γράφει· «Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοῦκός, ὁ δεῦτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ·»⁸ Τὸν τοίνυν πρῶτον Ἀδὰμ τὸν πρωτόπλαστον τοῦ κόσμου δηλοῖ· τὸν δὲ δεῦτερον Ἀδὰμ τὸν κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενον ἄνθρωπον, ὃς καλεῖται υἱὸς ἀνθρώπου, πρόβατον, ἄμπελος, ἄρτος, δένδρον, κόκκος σίτου, καὶ τὰ τοῦτοις παρα- 25 πλήσια. Καλεῖται δὲ καὶ Ἀδὰμ, εἰ καὶ πολλὴ τοῦ δευτέρου διαφορὰ παρὰ τὸν πρῶτον. Ὁ μὲν γὰρ ἐκ γῆς γέγονεν, ὁ δὲ, Λόγος ὢν τοῦ Πατρὸς, σὰρξ ἐγένετο· οὐ κενωθείς τὸ εἶναι Λόγος διὰ τὸ σάρκα φορέσαι, καθ' ὃ οὐδὲ τὸ χρυσίον κενοῦται τῆς δόξης, ἐνδον ξένου γλωσσοκόμου τυγχάνον.

26. "Όταν δὲ ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος φάσκη ἐν ἑτέρῳ τόπῳ· «Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν·»⁹ μὴ δόξης ποιῆμα εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς πρὸς τὸν Πατέρα Θεὸν Λόγον. Οὐ γὰρ τὴν ἀόρατον θεότητα λέγει κατανοεῖν· ἀλλὰ τὸν Κυριακὸν ἄνθρωπον, ὃν εἶπεν ὁ Παῦλος 35 μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπον Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν δόντα ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν. "Όν εἶπε κατανοεῖν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· ὡς φησιν ὁ Κύριος· «Κατανοήσατε τοὺς κόρακας, πῶς οὐ σπεύρουσι¹¹», καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πάλιν· «Κατανοήσατε

1. Πρβλ. Ματθ. 17, 6.

2. Ματθ. 10, 28.

3. Πρβλ. Ἰω. 14, 6.

4. Ἦσ. 49, 9.

5. Ἰω. 8, 12.

6. Ἦσ. 53, 7.

7. Α' Τιμ. 2, 5.

8. Α' Κορ. 15, 22.

9. Α' Κορ. 15, 47.

10. Ἐβρ. 3, 2.

11. Λουκ. 12, 24.

τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνουσι.¹) Τὰ οὖν φαινόμενα λέγει κατανοεῖν καὶ οὐκ ἀγγέλους ἢ ἐτέρας κτίσεις ἀόρατους. Κἀν γὰρ λέγῃ Ἀμβροσίῳ ὁ προφήτης· «Κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην·²» ἔργα, λέγει, κατενόησα, καὶ οὐ τὸν τῶν ἔργων ποιητὴν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος
 5 τὸ φαινόμενον τοῦ Κυρίου σῶμα λέγει κατανοεῖν, οὐ τὴν ἀόρατον τοῦ Λόγου θεότητα· «Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε³, οὔτε ἰδεῖν δύ-
 ———·» καίπερ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος⁴ καὶ ἔστιν, ὡς φησὶν ὁ θεολόγος Ἰωάννης. «Ὁν τοίνυν κατανοεῖν ἀκούομεν ἄνθρωπον Χριστὸν Ἰησοῦν, ὃς δέδωκεν ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν, ὃν λέγει ἀπόστολον καὶ
 10 ἀρχιερέα πιστὸν ὄντα, τὸ ποίημα νοεῖν λέγει. Πάντα οὖν ἐκτίσθησαν· κτίσμα δὲ οὐκ ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὃς ἔστιν Υἱός, ἀλλὰ γέννημα κατὰ φύσιν· τὰ γὰρ πάντα ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου ἐκτίσεν, ὡς φησὶν ὁ Παῦλος· «Ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐκτίσθησαν·⁵» καὶ ὡς ὁ Ἰωάννης λέγει· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν·⁶»
 15 Αὐτὸν δὲ τὸν Λόγον οὐ κτίζει, ἀλλὰ γεννᾷ ὁ Θεός· δι' αὐτοῦ γὰρ τοῦ Λόγου πάντα ἐγένετο καὶ ἐκτίσθη· οὐκ αὐτὸς δὲ ἐγένετο, ἀλλ' ὅνπερ δι' ἡμᾶς ἐφόρεσεν ἄνθρωπον γεγονότα καὶ κτισθέντα δηλοῦσιν αἱ Γραφαί.

27. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· «Πᾶν κλῆμα μένον ἐν ἐμοὶ καρπὸν φέρει·⁷»
 20 καὶ ἐν τῷ ἐφόρεσεν ἄνθρωπῳ ἐκ τοῦ γηγενοῦς Ἀδάμ, ζωοποιήσῃ τὸ ἐκ τοῦ Ἀδάμ γένος, θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ Πνεύματι⁸, ὡς ὁ Πέτρος γράφει· ὅτι σαρκὶ θανατωθέντα αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν λέγει, καὶ οὐ τῇ ἀθανάτῳ ζωοποιῶ θεότητι. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωή·⁹» Ἡ γοῦν ζωὴ οὐδὲ ἀποθνήσκει, τοὺς νεκροὺς δὲ μᾶλλον ζωο-
 25 ποιεῖ. Ὡς γὰρ τὸ φῶς, οὐ βλάπτεται ἐν σκοτεινῷ τόπῳ, οὔτε ἡ ζωὴ παθεῖν τι δύναται ἐπισκεψαμένη τὴν θνητὴν φύσιν· ἄτρεπτος γὰρ καὶ ἀναλλοίωτος ἡ τοῦ Λόγου θεότης.

28. «Τίς γάρ», φησὶν, «ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο, ὃς συμβιβάσει αὐτόν;¹⁰» Μόνος ὁ Υἱὸς σύμβουλός ἐστι τοῦ
 30 Πατρὸς, καὶ τὸν νοῦν αὐτοῦ ἔγνω, ὁ λέγων· «Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ τὸν Υἱὸν οὐδεὶς ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, καὶ ᾧ ἐὰν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ.¹¹» Λέγει τοίνυν ὁ Ἰωάννης περὶ τοῦ Κυρίου· «Ὅταν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, καὶ ὁφόμεθα αὐτόν, καθὼς ἔστιν.¹²» Ὅρα, ὅτι ἕως τοῦ νῦν οὐδεὶς εἶδεν τὸν Υἱὸν τοῦ
 35 Θεοῦ ὡς ἔστιν, ἄχρις οὗ φανερῶσαι αὐτόν ἡμῖν· τὸν δὲ ἐφόρεσε δι' ἡμᾶς ἄνθρωπον εἶδομεν· ὃν εἶπεν ὁ Παῦλος· «Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν.¹³» Ὁν καὶ Στέφανος λέγει· «Θεωρῶ τὸν ἱῶν τοῦ

1. Λουκ. 12, 27. 2. Ἀββ. 3, 2. 3. Α' Ἰω. 4, 12. 4. Ἰω. 1, 1.
 5. Κολ. 1, 16. 6. Ἰω. 1, 3. 7. Ἰω. 15, 5. 8. Α' Πέτρ. 3, 18.
 9. Ἰω. 14, 6. 10. Ἡσ. 40, 13. 11. Λουκ. 10, 22. 12. Α' Ἰω. 3, 2.
 13. Ἐβρ. 3, 1-2.

ἀνθρώπου ἐπὶ δεξιῶν ἐστῶτα τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ.¹» Οὐκ εἶπε τὸν Λόγον ἢ τὴν Σοφίαν τοῦ Πατρὸς ἐωρακέναι, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐκ τῆς Μαρίας Κυριακὸν σῶμα· ὃ καὶ Παῦλος λέγει· «Ὁς ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.²» Περὶ οὗ σώματος ὁ Δαυὶδ φησιν ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς προφητικῶς· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ 5 τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.³» οὗς προεγίνωσκεν ἐχθροὺς ἐσομένους, τὸν διάβολον καὶ τὰς συνεργούσας αὐτῷ ἀντικειμένας ἐνεργείας, αἵτινες ἤχθρευον τῷ Κυριακῷ ἀνθρώπῳ, γινώσκουσαι διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καταργουμένας ἑαυτάς, καὶ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου τὸν διάβολον, καὶ τοὺς ἐχθρεύσαντας αὐτῷ 10 Ἰουδαίους, εἰς οὗς τὸ γεγραμμένον πληροῦται· «Ὅτι ἐμίσησάν με δωρεάν.⁴» Ἀνθ' ὧν τὰ πρὸς ὠφέλειαν διδασκόμενοι μαστίζειν καὶ σταυροῦν ἐτόλμων, Σαμαρεῖτην αὐτὸν καὶ δαιμονιζόμενον⁵ καὶ ἄνθρωπον ἀμαρτωλὸν λέγοντες, καίτοι δι' αὐτοῦ τῆς ἀμαρτίας κατακριθείσης. Εἰς ὃν γέγραπται· «Ὁψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν.⁶» Ὅνπερ ἐν τῇ κρίσει 15 ὀρῶντες κρίνοντα ζῶντας καὶ νεκρούς, ὥς φησιν Ἰωάννης περὶ τοῦ Υἱοῦ· «Καθὼς ἔδωκεν αὐτὸν κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ.⁷» μεταμελόμενοι, φυλὴ κατὰ φυλῆς ἐροῦσιν· «Οὗτος ἦν ὃν ἐσχομένον ποτε εἰς γέλωτα⁸», λέγοντες αὐτῷ· «Ἄλλους ἐσώσας, ἑαυτὸν οὐ δύνασαι σῶσαι.⁹» Ἔστι τοίνυν εἰς τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα τὸ γραφέν διὰ τοῦ 20 Δαυὶδ· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.¹⁰» Πρὸ γὰρ τῆσδε τῆς διὰ Δαυὶδ προφητείας, ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς ἦν ὁ Λόγος, καὶ οὐκ εἶχεν ἐχθροὺς ἐν οὐρανῷ. Οὐδεὶς γὰρ ἦν σὺν τῷ Πατρὶ πρὸ κτίσεως εἰ μὴ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁ Πατὴρ γὰρ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐποίησε τοὺς ἀπείρους αἰῶνας, ἀρχάς 25 τε καὶ ἐξουσίας καὶ πᾶσαν κτίσιν. Ὁ τοίνυν πρὸς μηδένα ἔχων κοινὸν κτῆμα ἢ χρῆμα, ἀλλὰ πάντων Κύριος ὁ Θεὸς Λόγος, ᾧ οὐδεὶς δύναται ἀντιστῆναι, πῶς εἶχεν ἐχθροὺς; Οἱ γὰρ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου ἐλαττοῦντες, ὥς μὴ δυναμένου τοῦ Κυρίου δι' ἑαυτοῦ τοὺς ἐχθροὺς ἀμύνασθαι, οἴονται εἰρηκέναι τὸν Πατέρα τῷ Υἱῷ· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, 30 ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.» Τοῦτο δὲ καὶ νῦν γινωσκέτωσαν οἱ ἀπαίδευτοι εἰς τὸν κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενον ἄνθρωπον γεγράφθαι. Ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ Δαυὶδ γέγραπται περὶ τοῦ Κυριακοῦ ἀνθρώπου· «Ἐχθρὸς οὐκ ὠφελήσῃ ἐν σοί.¹¹» καὶ πάλιν «Μάστιξ οὐκ ἐγγιεῖ τῷ σκηνώματί σου.¹²» 35

29. «Κύριος», φησὶν, «ἐν τῷ οὐρανῷ ἡτοίμασε τὸν θρόνον αὐτοῦ.¹³» Ἔτερόν ἐστιν· «Ὁ οὐρανός μοι θρόνος¹⁴», καὶ ἕτερόν ἐστιν ἐτοιμάζεσθαι θρόνον ἐν τῷ οὐρανῷ ὥς ἐπὶ τόπου τινός. Πολὺς μὲν ὁ περὶ τούτων

1. Πράξ. 7, 56. 2. Ἑβρ. 10, 12. 3. Ψαλμ. 109, 1. 4. Πρβλ. Ψαλμ. 24, 19. Ἰω. 15, 24. 5. Πρβλ. Ἰω. 8, 48. 6. Ἰω. 19, 37. 7. Ἰω. 5, 27. 8. Σοφ. Σολ. 5, 4. 9. Ματθ. 27, 42. 10. Ψαλμ. 109, 1. 11. Ψαλμ. 88, 28. 12. Ψαλμ. 90, 10. 13. Ψαλμ. 102, 19. 14. Ἦσ. 66, 1. Πράξ. 7, 49.

λόγος ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς διήγησιν· οἱ δὲ προδεδηλωμένοι θρόνοι
 δηλοῦσι τὴν ὑποταγὴν πάσης κτίσεως. Ταῦτα δὲ παρεθέμεθα περὶ τοῦ
 «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου», ὅτι εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα λέλεκται. Εἰ γάρ,
 «Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος¹» ὡς φησιν Ἱερε-
 5 μίας· πάντα δὲ χωρεῖ ὁ Θεός, ὑπ' οὐδενὸς δὲ οὐ χωρεῖται· εἰς ποῖον κα-
 θέζεται θρόνον; Τὸ σῶμα τοίνυν ἐστίν, ᾧ λέγει· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου»,
 οὗ καὶ γέγονεν ἐχθρὸς ὁ διάβολος σὺν ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι, καὶ
 Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες, οἱ τοῖς Χριστοῦ κηρύγμασιν ἀντιπίπτοντες·
 10 δι' οὗ σώματος ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος καὶ γέγονε καὶ ἐχρημάτιζε,
 τὸ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τὸ αἷμα τῆς Καινῆς Διαθήκης, οὐ τῆς Παλαιᾶς,
 τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον.²» Θεότης δὲ οὔτε σῶμα οὔτε αἷμα ἔχει,
 ἀλλ' ὃν ἐφόρεσεν ἐκ τῆς Μαρίας ἄνθρωπον, αἷτιος τούτων γέγονε περὶ
 οὗ εἶπον οἱ ἀπόστολοι· «Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ἄνδρα ἀπὸ Θεοῦ
 15 ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς.³» Ναζαρέτ πόλιν ἐπίγειον λέγει, καὶ οὐχὶ
 οὐράνιον. Ἄνδρα τε αὐτὸν φασί, καὶ οὐ Θεόν, πρὸς τοὺς Ἰουδαίους
 καὶ τοὺς ὁμοίως αὐτοῖς κατὰ σάρκα φρονούντας ἔκτοτε καὶ νῦν.
 Καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος περὶ ἑαυτοῦ ἀνθρωπίνως ἀπε-
 κρίνατο λέγων· «Τί με ζητεῖτε ἀποκτείνειν, ἄνθρωπον δε τὴν ἀλήθειαν
 20 ὑμῖν λελάληκα;⁴» Οὐκ εἶπε, Ζητεῖτέ με ἀποκτείνειν Θεὸν ὄντα· Θεὸς
 γὰρ ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος ὢν, τὸν μὲν θάνατον καταργεῖ, τοὺς δὲ νε-
 κρούς ζωοποιεῖ λέγων· «Εἰγὼ εἰμι ἡ ζωή.⁵» Πρὸς δὲ Φίλιππον, ἅμα τῷ
 ἀκούσῃ πιστεύοντα, διδάσκει σὺν τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, καὶ τοῖς
 25 δυνάμενοις ὁμοίως πνευματικῶς χωρῆσαι, λέγων· «Ὁ ἐωρακὼς ἐμὲ
 ἐώρακε τὸν Πατέρα·⁶ ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν⁷», καί, «Ἐγὼ ἐν τῷ
 Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί.⁸»

30. Ἐχεις τοίνυν ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν Γραφῶν ἀποδείξεως τὸν
 ἄνθρωπον τοῦ Σωτῆρος, ὃν κατανοεῖν διδασκόμεθα αὐτὸν εἶναι ποίημα·
 οὐ γὰρ τὴν ἀόρατον θεότητα τοῦ Λόγου, τὴν ἐν κόλποις πατρώοις
 30 ἀποκεκρυμμένην, ἣν οὐδεὶς ἕως τοῦ δεῦρο τεθέαται. Καὶ τοῦτο Παῦλος
 οἶδεν ἡμῶν μᾶλλον λέγων· «Περὶ ἡστραψέ με φῶς ἱκανόν, καὶ ἔπεσα εἰς
 τὸ ἔδαφος. Καὶ ἤκουσα φωνῆς λεγούσης μοι· Σαούλ, Σαούλ, τί με
 διώκεις; σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν. Κἀγὼ εἶπον· Τίς εἰ,
 Κύριε; Καὶ ὁ Κυρίως φησι πρὸς μέ· Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις.⁹»
 35 Ὁμολογεῖ δὲ ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτὸς τοῦ Κυρίου τετυφλῶσθαι καὶ
 μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐξ ἀποκαλύψεως καὶ προστάξεως αὐτοῦ ἠτενικέναι.
 Εἰ δὲ Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τετύφλωται, μὴ δυνάμενος ὁρᾶν
 τὴν τοῦ Κυρίου δόξαν, πῶς ἡμᾶς διδάσκει τὴν θεότητα αὐτοῦ τοῦ
 Λόγου κατανοεῖν; Ἄλλ' ὁ πολλάκις εἶπον, καὶ νῦν ἐρῶ, Ἰησοῦν τὸν

1. Ἱερ. 23, 24. 2. Ματθ. 26, 26-28. 3. Πράξ. 2, 22. 4. Ἱω. 8, 40.
 5. Ἱω. 14, 6. 6. Ἱω. 14, 9. 7. Ἱω. 10, 30. 8. Ἱω. 14, 10.
 9. Πράξ. 22, 6-8.

ἄνθρωπον τοῦ Σωτῆρος, τὸν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, εἶπεν ἡμῖν κατανοεῖν.

31. «Μιμηταὶ μου γίνεσθε¹», φησί, «καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ» δηλονότι τοῦ ἀνθρώπου λέγει, τοῦ κειμένου θεμελίου. Τῆς γὰρ θεότητος τοῦ Λόγου οὔτε Παῦλος, οὔτε ἕτερός τις γενέσθαι δύναται μιμητής, εἰ μὴ ἐν τοῖς παθήμασι καὶ πραύτητι τοῦ Χριστοῦ· περὶ ὧν ὁ Πέτρος λέγει ἐπακολουθήσειν ἡμᾶς τοῖς ἰχνεσιν αὐτοῦ·² καθὼς καὶ ὁ Παῦλος εἶπε, τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἀναπληροῦν ἐν τῇ ἰδίᾳ σαρκί.³ Ἀναντιρρήτως οὖν ὁ πρὸ τοῦ αἰῶνος θεμελιωθεὶς εἰς τὰ ἀπόκρυφα τῆς πατρῴας διανοίας ἐν προγνώσει ἦν, ὃν ἐμελλεν ἐκ 10 Μαρίας Κυριακὸν ἄνθρωπον κτίζειν. Περὶ δὲ τὸ Κυριακὸν σῶμα φανερώς προεφητεύθη τῷ Ἰούδᾳ· «Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται μοι ἡγούμενος καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀφ' ἡμερῶν αἰῶνος»⁴ καίπερ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐκ φυλῆς Ἰούδα ἀνείληφεν ὁ Θεὸς Λόγος τὸν ἄνθρωπον.

32. «Ὅταν», φησὶν, «ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ 15 Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα.»⁵ Ζητήσωμεν τοίνυν τίς ἐστὶν ὁ μὴ ὑποτασσόμενος τῷ Θεῷ, εἰ μὴ πρότερον τὰ πάντα αὐτῷ ὑποταγῇ. Τί γὰρ οὐκ εἶχεν ὑποτεταγμένον ὁ ἐκ Πατρὸς Λόγος, πρὶν τῆς δι' οὗ ἐφόρεσεν ἀνθρώπου δι' ἡμᾶς οἰκονομίας; πάντα γὰρ τὰ ποιήματα τῷ πεποιηκότι ὑποτάσσεται. Τῷ δὲ ἀναληφθέντι ἀνθρώ- 20 πῳ ἕως νῦν οὐ τὰ πάντα ὑποτέτακται· φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος· «Οὐπω βλέπομεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα.»⁶ Τοῖς γὰρ Ἰουδαίοις σκάνδαλόν ἐστιν, ἔθνεσι δὲ μωρία, ἡμῖν δὲ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία.»⁷ Ὅταν τοίνυν πᾶσα ἡ κτίσις ἐν νεφέλαις ἀπαντήσῃ τῷ Υἱῷ, καὶ ὑποταγῇ αὐτῷ· τότε καὶ αὐτὸς 25 ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ Πατρί, ὑπὲρ πάσης κτίσεως γενόμενος πιστὸς ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς, ἵνα ᾗ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι· τουτέστι Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἡ μία κυριότης καὶ θεότης καὶ βασιλεία. Ἐὰν δὲ τις λέγῃ, ὅτι Οὐ τὸν Ἰησοῦν εἶπεν ὑποτασσόμενον, ἀλλὰ τὸν Λόγον· ἀκουσάτω, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐχρημάτισε 30 καὶ ἐστὶ διὰ τὸν ἐν αὐτῷ κρυβέντα Λόγον· ὥς ὁ Λουκᾶς γενεαλογῶν εἶπεν· «Ἦν δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος ὥσει ἐτῶν τριάκοντα, ὧν υἱός, ὥς ἐνομίζετο, τοῦ Ἰωσήφ.»⁸ Καὶ διελθὼν τοὺς ἐφεξῆς γενεαλογουμένους μέχρις ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ, εἶπε· «αὐτοῦ Ἀδὰμ, τοῦ Θεοῦ.»⁹ ἵνα δείξῃ καὶ τὸ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἐφόρεσε σῶμα, καὶ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς θεότητα. 35

33. Ἔστι δὲ ἐν τῶν πάντων, ὧν ἐν τῷ Υἱῷ ἐργάζεται καὶ δεικνύει ὁ Πατὴρ, τὸ γινώσκειν τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς κρίσεως· αὐτῷ τε καὶ πᾶσαν τὴν κρίσιν παραδέδωκεν· ἵνα, «καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα, τιμῶσι καὶ τὸν Υἱόν.»¹⁰ Εἰ δὲ τὴν κρίσιν αὐτῷ πᾶσαν παραδέδωκε

1. Α' Κορ. 4, 16.

2. Πρβλ. Α' Πέτρ. 2, 21.

3. Κολ. 1, 24.

4. Μιχ. 5, 1.

5. Α' Κορ. 15, 28.

6. Ἑβρ. 2, 8.

7. Α' Κορ. 1, 24.

8. Λουκ. 3, 23.

9. Λουκ. 3, 38.

10. Ἰω. 5, 23.

ποιεῖσθαι, δῆλον, ὅτι καὶ τὴν γνῶσιν αὐτῆς, τότε καὶ πῶς γίνεται. Ὁ γοῦν μὴ γινώσκων τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ὁ ἐκ τῆς Μαρίας γεννηθεὶς ἐστὶν Ἰησοῦς· οὐδὲν γὰρ ἀγνοεῖ ὁ ἐκ καρδίας τοῦ Πατρὸς Θεὸς Λόγος, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν.

34. Εἰ τοίνυν λέγει ὁ Ἰησοῦς· «Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστὶ·¹» λέγει δὲ καὶ ἴσον ἑαυτὸν τῷ Θεῷ· μάθωμεν διὰ τί καὶ μείζονα λέγει τὸν Πατέρα ἑαυτοῦ καὶ ἴσον· Μείζων ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ διὰ τὸ σῶμα ὁ ἐφόρεσε παθητόν· ἴσος δέ, καθότι ὁλος ὅλον τέλειον ἐγέννησεν ὁ Πατὴρ αἰδίως τὸν Υἱόν.

35. Ὡς καὶ ὁ Ἑσδρας προφητεύει ἐκ προσώπου τοῦ Ζωροβάβελ, λέγων περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· «Ζῇ ἡ ἀλήθεια, καὶ νικᾷ, καὶ κραταιοῦται, καὶ μένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων·²» τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐμελλε φορεῖν σῶμα, ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθνήσκειν αὐτό· καὶ οὐ τὴν ἐν αὐτῷ κρυπτομένην ἀλήθειαν, τουτέστι τὸν Λόγον τοῦ Πατρὸς. Συγκατέβαινε μὲν ἡ ἀλήθεια τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι Ἰησοῦ εἰς τὴν καρδίαν τῆς γῆς· ἵνα τοὺς ὑπὸ τοῦ ψεύδους ἀπατηθέντας, αὐτὸς ἀλήθεια ὢν, ἐλευθερώσῃ· ὃν τρόπον εἴ τις βασιλεὺς ἐν φυλακῇ ἐπισκέψασθαι τοὺς ἐκεῖσε κατεχομένους· δεσμώτας εἰσελθὼν, βλάπτεται μὲν οὐδέν, ὠφελεῖ δὲ τοὺς ὑπὸ κατοχὴν τυγχάνοντας· οὕτως ὁ Θεὸς Λόγος, οὐδὲν βλαπτόμενος δι' οὗ ἐφόρεσεν ὑπὲρ ἡμῶν θνητοῦ σώματος, ὠφέλησε τοὺς ἐν τῇ τοῦ ᾄδου φυλακῇ ἐν τῷ πνεύματι τῆς θεότητος.

36. Εὐλογῶν δὲ ὁ Ἰακώβ τὸν Ἰούδαν, ἐξ οὗ ὁ Κύριος ἐμελλε τὸ ἀνθρώπινον ἀναδέχεσθαι σῶμα, λέγει· «Πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ·³» Καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ἱστορίαν οὐ πεποίηκεν· οὔτε γὰρ ἐν οἴνῳ ἐπλυνε τὴν ἑαυτοῦ στολήν. Τί δέ, μετὰ τὸ εἰπεῖν αὐτόν, οἴνω πλυνεῖν τὴν στολήν αὐτοῦ, λέγει· «Καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς;» Μὴ ἕτερός ἐστιν ὁ οἶνος, καὶ ἕτερον αἷμα σταφυλῆς; μᾶλλον ἡμῶν οἶδεν Ἡσαΐας λέγων· «Τὸ ἐνδυμα αὐτοῦ ὡς ἀποπατήματος ληνοῦ. Πλήρης καταπεπατημένης·⁴» Τὸ τοίνυν ἐνδυμα τὸ ἐν οἴνῳ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς προφητεύει πλυνόμενον. Ὁ χιτῶν ἐστὶν ὁ χειροτέχνης· ἄλογον γὰρ καὶ ἄτακτον ἐν οἴνῳ τὸ ἱμάτιον πλύνειν αὐτόν, ὁ μὴδὲ τῶν ἀφρόνων τις ἀνθρώπων δέικνυται πεποικηκώς. Ἐπειδὴ δὲ προεγίνωσκεν ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέλλοντα τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν φορεῖν σῶμα δι' ἡμᾶς ἐκ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τοῦ χρηματίζοντος ἀμπέλου καὶ ἀμπελῶνος· διὰ τοῦτο εἶπεν· «Ἐκ βλαστοῦ ἀνέβης, υἱέ μου Ἰούδα·⁵» Καὶ τὸ πλυνεῖν ἐν αἵματι τὴν στολήν τὸ σῶμα τῆς περιβολῆς δηλοῖ· δι' οὗ σώματος καὶ αἵματος ἀποπλύνας τὰς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων, πάντας αὐτοὺς ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι ἐνεδύσατο.

37. Ἐντεῦθεν τοίνυν ἐντρεπέσθωσαν οἱ διορίζοντες τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ὥσπερ τὴν ἀμπελον ἀπὸ τοῦ γεωργοῦ, πληροφο-

1. Ἰω. 14, 28. 2. Α' Ἑσδρ. 4, 38. 3. Γεν. 49, 11. 4. Ἡσ. 63, 2-3. 5. Γεν. 49, 9.

ρούμενοι ἐκ τῶν Γραφῶν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τὴν παραβολὴν λελέχθαι, καὶ οὐκ εἰς τὴν θεότητα. Ἐπιτελῶν γὰρ τὸ ἅγιον μυστήριον, εὐλογήσας εἶπε· «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον·¹» καίπερ οὐκ αἷμα τοῦ Κυρίου ἐστὶν ὁ οἶνος, ἀλλὰ τῆς ἀμπέλου. Διὸ εἶπεν ὁ Κύριος περὶ τοῦ ἰδίου σώματος· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος.²» Αἷμα δὲ οὐκ ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς τοῦ Λόγου θεότητος ἐκπορεύεται, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐφόρ- 5
 ρεσεν ἀνθρώπου.

38. Φησὶν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ· «Ἦ ποιμένες, ποιμένες! Μὴ ἑαυτοὺς βόσκουσιν οἱ ποιμένες, οὐχὶ τὰ πρόβατα;³» 10
 «Ἔμεῖς δὲ τὸ πεπλανημένον οὐκ ἐπεστρέψατε, τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐζητήσατε, τὸ ἀσθενὲς οὐκ ἐσωματοποιήσατε, τὸ χυλὸν οὐ κατεδήσατε· ἀλλὰ καὶ τὸ ἰσχύον κατειργάσασθε μόχθῳ.⁴ Διὰ τοῦτο ἀναστήσω ἐμὰν τῶν ποιμένα πιστὸν τὸν δουλὸν μου τὸν Δαυὶδ· καὶ ἔσται ποιμὴν καὶ ἄρχων εἰς τὸν αἰῶνα.⁵» Ἡνίκα δὲ Ἰεζεκιήλ ταῦτα προεφήτευσεν 15
 ἐν Βαβυλῶνι, πρὸ δεκατεσσάρων γενεῶν ἦν Δαυὶδ κοιμηθεὶς. Τὸν δὲ Κυριακὸν ἀνθρώπον προεφήτευσεν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ ἐγειρόμενον, περὶ οὗ Παῦλος Τιμοθέῳ γράφει· «Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγγε-
 γερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ⁶ κατὰ σάρκα.

39. Οὐ βουλόμενοι παιδεύεσθαι οἱ σαρκόφρονες παρὰ τῶν πνευ- 20
 ματικῶν, πεπληροφορημένων τὴν τῶν Γραφῶν ἐπίγνωσιν· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκεραιότερους δοκοῦντες διδάσκειν, εἰς βόθρον ἔλκουσιν· ἐφ' οἷς πληροῦται τὸ γεγραμμένον· «Τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγῶν, ἀμφοτέροι εἰς βόθρον ἐμπεσοῦνται.⁷» ὃ ἐστὶν εἰς τὸν ἄδην. Τυφλὸς δὲ κατὰ τὴν 25
 ἱστορίαν τυφλὸν ὁδηγῆσαι οὐ δύναται· ἀλλὰ τυφλώττω· περὶ τὴν τῶν θείων μυστηρίων ἐπίγνωσιν· ἐκάστῳ λέγοντες τῶν ἀμαθῶν· Οὐκ αὐτὸς εἶπε διὰ τοῦ Σολομών· «Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ·⁸» καὶ δι' αὐτοῦ λέγει ὁ Υἱός· «Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστὶ·⁹» καὶ πάλιν εἶπεν· «Ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐδὲν λαλῶ· ὁ Πατὴρ μοι ἐνετείλατο τί εἴπω καὶ τί λαλήσω·¹⁰» καὶ τό, «Οὐκ ἤλθον 30
 ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με Πατρός;¹¹» Ἔτερον ἔχει θέλημα ὁ Πατὴρ, καὶ ἕτερον ὁ Υἱός, ὡς αὐτοὶ φρονοῦσιν. Εἰ γὰρ μεμερισμένον ἔχουσι τὸ θέλημα, πῶς λέγει· «Ποιήσωμεν ἀνθρώπον¹²», καὶ τὰ ἐξῆς· οὐ διακρίνουσι δὲ ποῖα ῥητὰ τῇ θεότητι ἀρμόττει, καὶ ποῖα ᾧ ἐφόρεσεν ἀνθρώπῳ. 35

1. Ματθ. 26, 27-28. 2. Ἰω. 15, 1. 3. Ἰεζ. 34, 2. 4. Ἰεζ. 34, 4.
 5. Ἰεζ. 34, 23. 6. Β' Τιμ. 2, 8. 7. Ματθ. 15, 14. 8. Παρμ. 8, 22.
 9. Ἰω. 14, 28. 10. Ἰω. 12, 49. 11. Ἰω. 6, 38. 12. Γεν. 1, 26.

**ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ***

1 ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΡΟΣ ΑΜΜΩΝΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ

Excerpta ex appendice ad Acta Sanctorum tomo III mensis
Maii, p. 71: digna sane quae hic apponatur (25).

Ἐπειδὴ δὲ φθάσας ὁ μακάριος πάπας Ἀθανάσιος, παρούσης τῆς
ἐμῆς βραχύτητος, καὶ ἄλλων κληρικῶν τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας,
ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, τῷ μακαρίῳ τῇ μνήμῃ Ἀμμωνίῳ ἐπισκό-
πῳ γενομένῳ τῆς Ἐλαιαρχίας, καὶ Ἑρμῶνι τῷ τῆς Βουμαστικῶν,
εἶπέ τι περὶ Θεοδώρου· νομίζω δὲ καὶ τὴν σὴν ἀγιότητα παροῦσαν τότε
ἀκηκοέναι· ἀναγκαῖον πρὸς ὑπόμνησιν τῆς σῆς εὐλαβείας ἃ εἶπεν
γράφω. Τῶν μνημονευθέντων ἐπισκόπων θαυμαζόντων τὸν μακάριον
Ἀντώνιον (πολλάκις γὰρ αὐτῷ Ἀντώνιος συντυχὼν ἦν), ὁ πάπας
Ἀθανάσιος πρὸς αὐτοὺς ἔφη·

Εἶδον καὶ ἐν τοῖς καιροῖς τούτοις ὁνθρώπους τοῦ Θεοῦ μεγάλους,
Θεόδωρον τὸν ἡγιασμένον τῶν Ταβερνησίων μοναχῶν, καὶ περὶ τὴν
Ἀντινόου μοναχῶν Πατέρα, ἀββᾶ Πάμμων τοῦνομα, οἱ πρὸ ὀλίγου
κεκοίμηνται. Ὡς γὰρ ἤμην διωχθεὶς ὑπὸ Ἰουλιανοῦ, καὶ προσδοκῶν
ἀναιρεθῆναι ἀπ' αὐτοῦ (δεδῆλωτο γάρ μοι τοῦτο ὑπὸ γνησίων) ἤλθον,
οἱ δύο οὗτοι εἰς τὴν Ἀντινόου πρὸς μὲ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. Καὶ βουλευσά-
μενος κρυβῆναι παρὰ Θεοδώρου, ἐπέβην τῷ ἐκείνου πλοίῳ πάντοθεν
κεκαλυμμένῳ, προπέμποντος ἡμᾶς καὶ ἀββᾶ Πάμμωνος. Καὶ τοῦ
ἀνέμου ἀνεπιτηδείου γενομένου, ἐγὼ μὲν ἀγωνιῶν τῇ καρδίᾳ προσ-
ηυχόμεν· οἱ δὲ μετὰ Θεοδώρου μονάζοντες, ἐξελθόντες παρεῖλκον
τὸ πλοῖον. Καὶ ἀββᾶ Πάμμων ἀγωνιῶντά με παραμυθούμενος ἔλεγεν·
Πίστευσόν μοι λέγοντι, οὐχ οὕτως ἔχω πεποιθυῖαν τὴν καρδίαν μου
ἐν καιρῷ εἰρήνης, ὥς ἐν τοῖς τοῦ διωγμοῦ καιροῖς. Τεθάρρηκα γάρ,
ὅτι ὑπὲρ Χριστοῦ πάσχων, καὶ τῷ ἔλξει αὐτοῦ δυνατούμενος, κἂν
ἀναιρεθῶ, ἔτι μᾶλλον εὐρίσκω παρ' αὐτῷ ἔλεος. Καὶ ἔτι μου λέγοντος
ταῦτα, Θεόδωρος ἐνατενίσας ἀββᾶ Πάμμωνι ἐμεδίασε· καὶ σχεδὸν
γελάσαντος ἀββᾶ Πάμμωνος, ἐγὼ μὲν πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Διατί ἐγε-
λάσατε, ταῦτά μου λέγοντος; ἅρα δειλείας μου κατέγνωτε; Θεόδωρος
δὲ πρὸς ἀββᾶ Πάμμωνα ἔφη· Εἰπέ αὐτῷ διὰ τί ἐμειδιάσαμεν. Καὶ ἀββᾶ
Πάμμωνος εἰπόντος, Σὺ εἰπεῖν ὀφείλεις, Θεόδωρος ἔφη· Ταύτῃ
τῇ ὥρᾳ ἀνηρέθη Ἰουλιανὸς ἐν Περσίδι· προειρήκει γὰρ περὶ αὐτοῦ ὁ

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series
Graeca, τ. 26, σ. 980-981 καὶ 1217 ἑξ.

Θεός οὕτως. «Ὁ δὲ κατοιόμενος, καταφρονητής, ἀνὴρ ἀλαζών οὐδὲν οὐ μὴ περανεῖ.¹» Ἀναστήσεται δὲ βασιλεὺς Χριστιανός, ὅστις λαμπρὸς μὲν, ὀλιγόβιος δὲ ἔσται. Διὸ οὐκ ὀφείλεις ἐπὶ τὴν Θηβαΐδα σκυλλόμενος ἀπελθεῖν, ἀλλ' εἰς τὸν κοιτάτον λεληθότως γενέσθαι·
 5 συντεύξῃ γὰρ αὐτῷ καθ' ὁδόν, καὶ γνησίως ὑποδεχθεὶς παρ' αὐτοῦ, ἐπανήξεις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ οὕτως ἐκεῖνος τάχιον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προληφθήσεται. Καὶ γέγονεν οὕτως. Ὅθεν πιστεύω πολλοὺς εὐαρεστοῦντας τῷ Θεῷ ἐν τοῖς μονάζουσιν μάλιστα κρύπτεσθαι·
 10 ἅγιος Θεόδωρος ἐν τῷ ὅρει τῆς Νιτρίας, καὶ ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ὁ εὐγρητότατος Πάμμων.

2

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΟΜΙΛΙΑΣ

«Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον.²»
 Ἄλλ' ἄνωθεν πάλιν ἴδωμεν τίς ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου· αὐτὸς
 15 ἐφεξῆς τίθησι λέγων· «Μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας³», καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰ δὲ τοῦτο ἀρχή, τί ἄλλο ἐστὶ τὸ δόγμα τὸ ἡμέτερον, ἢ τὸ μετανοῆσαι ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος λαβεῖν τὴν πίστιν εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ κρίματος αἰωνίου; Τί δὲ ἐστὶν ἀρχή; οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο. Ἀρχή, φησὶν, ὅταν μὴ βίος ἀκριβῆς παρῇ.
 20 Καθάπερ γὰρ τὸν εἰς τὴν μάθησιν τῶν γραμμάτων εἰσερχόμενον τὰ στοιχεῖα δεῖ πρῶτον ἀκοῦσαι, οὕτω καὶ τὸν Χριστιανὸν ταῦτα εἰδέναι ἀκριβῶς πρῶτον χρή, καὶ μὴδὲ ἀμφιβάλλειν περὶ αὐτῶν. Εἰ δὲ δέοιτο πάλιν διδασκαλίαν, οὕτω τὸν θεμέλιον ἔχει. Τὸ γὰρ ἑδραῖον πεπηγέ-
 25 γέναι χρή καὶ ἐστάναι, καὶ μὴ μετακινεῖσθαι. Εἰ δὲ μέλλοι τις, κατη-
 χηθεὶς καὶ βαπτισθεὶς, μετὰ ἔτη δέκα περὶ πίστεως πάλιν ἀκοῦειν, καὶ ὅτε πιστεῦσαι χρή εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, οὕτω τὸν θεμέλιον ἔχει·
 30 πάλιν τὴν ἀρχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ζητεῖ. Ὅτι γὰρ ἡ πίστις θεμέλιος, τὸ δὲ λοιπὸν οἰκοδομεῖ, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «Ἐγὼ θεμέλιον τέθεικα· ἄλλος ἐποικοδομεῖ.⁴» Τί δὲ ἐστὶν, «Ἐπὶ τὴν τελειότητα φε-
 35 ρώμεθα;⁵» Πρὸς αὐτὴν χωρῶμεν λοιπόν, φησί, τὴν ὁροφὴν, τουτέστι, βίον ἄριστον ἔχωμεν. Ὡς περ γὰρ ἐπὶ τῶν στοιχείων τὸ πᾶν τὸ ἄλφα συνέχει, καὶ ὁ θεμέλιος τὴν πᾶσαν οἰκοδομήν, οὕτω καὶ τοῦ βίου τὴν καθαρότητα ἢ περὶ τὴν πίστιν πληροφορία· ταύτης δὲ ἄνευ οὐκ ἐστὶν εἶναι Χριστιανόν, ὥς περ οὐδὲ θεμελίων ἄνευ οἰκο-
 35 δομήν, οὐδὲ στοιχείων χωρὶς ἐμπειρον γραμμάτων γενέσθαι. Ἄλλ' ἐάν τις ἀεὶ περὶ τὰ στοιχεῖα στρέφεται, ἢ εἰ τις περὶ τὸν θεμέλιον, οὐδέπω ἔσται αὐτῷ τι πλεόν· οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν. Ἄν γὰρ ἀεὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πίστεως μένωμεν, οὐδέποτε πρὸς τῷ τέλει ταύτης ἀνα-

1. Ἀββ. 2, 5. 2. Ἑβρ. 6, 1. 3. Ἑβρ. 6, 1. 4. Α' Κορ. 3, 10.
 5. Ἑβρ. 6, 1.

βησόμεθα. Σὺ δὲ μὴ νομίσης ἡλαττώσθαι τὴν πίστιν, διὰ τὸ στοιχεῖον κληθῆναι. Ἡ γὰρ πᾶσα δύναμις αὕτη ἐστίν. "Ὅταν γοῦν λέγει «Πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης· νήπιος γάρ ἐστιν.¹» οὐ γάλα ταύτην καλεῖ· ἀλλὰ τὸ ἀμφιβάλλειν ἐτι περὶ τούτων, τοῦτό ἐστιν ἀσθενοῦς διανοίας, καὶ λόγων δεομένης πολλῶν. 5 Τὰ γὰρ δόγματα ταῦτά ἐστι τὰ ὑγιή· τέλειον γὰρ ἐκείνον καλοῦμεν, τὸν μετὰ τῆς πίστεως βίον ἔχοντα ὀρθόν. Ἐὰν δέ τις πίστιν μὲν ἔχῃ, πράττει δὲ πονηρά, καὶ περὶ αὐτῆς δὲ ταύτης ἀμφιβάλλῃ, καὶ ὑβρίζῃ τὴν διδασκαλίαν, εἰκότως αὐτὸν φήσομεν νήπιον, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναδραμόντα. "Ὡστε, κἂν μυρία ἔτη ἐν τῇ πίστει ἔχωμεν, καὶ μὴ βέβαιοι 10 ὦμεν, ἐν αὐτῇ νήπιοι ἐσμεν· ὅταν βίον αὐτῇ μὴ συμβαίνοντα ἐπιδεικνόμεθα· ὅταν ἐτι θεμέλιον καταβαλλόμεθα. Τούτοις δὲ μετὰ τοῦ βίου καὶ ἄλλο ἐγκαλεῖ, ὡς παρασαλευθεῖσθαι καὶ δεομένοις θεμέλιον καταβάλλειν μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων. Τὸν γὰρ ἀπὸ τίνος εἰς ἕτερον μετατιθέμενον, καὶ τὸ μὲν ἀφιέντα, τὸ δὲ αἰρούμενον· πρότερον αὐτοῦ 15 καταγνῶναι χρή, καὶ ἀποστῆναι τῇ διαθέσει καὶ τότε ἔλθειν ἐφ' ἕτερον. Εἰ δὲ τοῦ προτέρου πάλιν ἔχεσθαι μέλλοι; πῶς τοῦ δευτέρου ἀψεται; Τί φῆς, κατέγνωμεν τοῦ νόμου, καὶ πάλιν ἐπ' αὐτὸν ἀνατρέχειν κελεύεις; Τοῦτο οὐκ ἐστι μετὰθεσις· καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἔχομεν νόμον. Νόμον οὖν, φησί, καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο! ἀλλὰ νόμον 20 ἰστώμεν. Ἐγὼ δὲ περὶ πονηρῶν εἶπον πραγμάτων, ἄλλ' οὐ περὶ νόμου. Ὁ γὰρ μέλλων ἐπ' ἀρετὴν ἐπιέναι, πρότερον τῆς κακίας καταγνῶναι ὀφείλει, καὶ τότε αὐτὴν μετελθεῖν. Καλῶς δὲ τῇ μετανοίᾳ καὶ τὸ βάπτισμα προσέθηκεν. Οὐ γὰρ ἴσχυεν ἡ μετάνοια καθαρούς αὐτοὺς δεῖξαι. Διὰ τοῦτο εὐθέως ἐβαπτίζοντο· ἵν' ὅπερ ἀδυνάτως εἶχον ἐργά- 25 σασθαι δι' ἑαυτῶν, τοῦτο διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ γένοιτο χάριτος. Οὔτε οὖν μετάνοια ἀρκεῖ πρὸς τὸν καθαρισμόν, ἀλλὰ δεῖ τὸ βάπτισμα παραλαβεῖν. Ἐπὶ γοῦν τὸ βάπτισμα ἔδει ἔρχεσθαι, πρότερον καταγνόντα τῶν ἡμαρτημένων αὐτῶ· καὶ καταψηφισάμενον. Τί δὲ ἐστὶν «Βαπτισμῶν, διδαχῆς; ²» οὐχ ὡς πολλῶν ὄντων τῶν βαπτισμῶν, ἀλλ' 30 ἑνός. Τί οὖν αὐτὸ πληθυντικῶς εἶπε; διὰ τὸ εἰπεῖν· «Μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας.³» Εἰ γὰρ πάλιν αὐτοὺς ἐβάπτιζε, καὶ ἄνωθεν κατήγησε, καὶ πάλιν ἐξ ἀρχῆς βαπτισθέντες ἐδιδάσκοντο τὰ πρακτέα, καὶ τὰ μὴ πρακτέα, διηνεκῶς ἐμελλον ἀδιόρθωτοι μένειν. «Ἐπιθέσεως δὲ χειρῶν ⁴», εἶπεν· οὕτω γὰρ τὸ Πνεῦμα ἐλάμ- 35 βανον, ἐπιθέντος αὐτοῖς τὰς χεῖρας τοῦ Παύλου, φησί. «Ἀναστάσεώς τε νεκρῶν ⁵» τοῦτο γὰρ ἐν τε τῷ βαπτίσματι γίνεται καὶ ἐν τῆς ὁμολογίας βεβαιοῦται. Καὶ κρίματος αἰωνίου. Διὰ τί δὲ ταῦτά φησιν; ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἢ, περισαλεύεσθαι, ἤδη πεπιστευκότας, ἢ κακῶς βιοῦν καὶ ῥαθύμως. Νήψατε, φησίν, οὐκ ἐνὶ εἰπεῖν· Ἐὰν ῥα- 40

1. Ἐβρ. 5, 13.

2. Ἐβρ. 6, 2.

3. Ἐβρ. 6, 1.

4. Ἐβρ. 6, 2.

5. Ἐβρ. 6, 2.

θύμως ζήσωμεν, πάλιν βαπτισθσόμεθα, πάλιν κατηχηθσόμεθα, πάλιν ληψόμεθα Πνεῦμα. Κἂν νῦν τῆς πίστεως ἐκπέσωμεν, πάλιν δυνησόμεθα βαπτίζομενοι τὰ ἁμαρτήματα ἀπολούσασθαι, καὶ τῶν αὐτῶν τυχεῖν, ὥνπερ καὶ πρότερον. Θεμέλιον, φησί, κατεβαλόμεθα
 5 ἐν τῷ βαπτίζεσθαι, τουτέστιν ἀποταγὴν τῶν ἐργῶν τοῦ Σατανᾶ. Ἐπεὶ γὰρ μετανοήσαντες, ἐπ' αὐτοῖς ἐβαπτίσθημεν. Οὐκέτι οὖν δὴ [δεῖ] ταῦτα ἐξ ἀρχῆς ποιεῖν. Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, τὸ περὶ βαπτίσματος λέγειν, καὶ χειρῶν ἐπιθέσεως, δι' ἣν τὸ Πνεῦμα ἐλάβετε, καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ κρίσεως, ἐπὶ τὴν τε-
 10 λειότητα φερώμεθα. Οὐ δεῖ γὰρ αἰεὶ τὰ αὐτὰ λέγεσθαι. Εἰρηται γὰρ ἅπαξ καὶ γεγένηται. Ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν εἰσφέρεισθαι· τουτέστι χρηστὴν πολιτείαν, καὶ τῆς πίστεως ἀξίαν. Αὕτη γὰρ ἡ τελειότης τὸ ἀμφιδέξιν εἶναι τὴν ἀρετὴν· ὥσει ἔλεγε· Νήψατε· οὐκ ἐνὶ γὰρ ζῆσαι ραθύμως, καὶ πάλιν βαπτισθῆναι, καὶ δι' ἐπιθέσεως χειρῶν λα-
 15 βεῖν Πνεύματος ἁγίου ἐπιφοίτησιν. Τάχα δὲ οὗτοι, Ἰουδαϊκώτερον φρονοῦντες, διὰ τὸ διαφόρους ἐν τῷ νόμῳ εἶναι βαπτισμούς, ἐβούλοντο καὶ τὸ τῆς Νέας βάπτισμα, τὸ τὴν παλιγγενεσίαν δωρούμενον, πολλάκις βαπτίζεσθαι· διὰ τὸ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν πολλάκις ἐθέλειν ἀξιοῦσθαι· διὸ ἐπάγει· «Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας¹», κτλ.

20 **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ (ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ)**
 3 **ΚΑΤΑ ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΟΥ, ΤΑ ΠΟΛΛΑ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΟΝΤΟΣ**
ΤΟΙΣ ΠΡΟΔΗΛΩΘΕΙΣΙΝ ΑΙΡΕΤΙΚΟΙΣ

Πῶς λέγετε Χριστὸν οὐρανίαν σάρκα περιβεβληθῆαι, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνην, καίτοι τοῦ Ἀποστόλου φάσκοντος· «Ὁ ἁγιάζων καὶ οἱ
 25 ἁγιαζόμενοι ἐξ ἐνὸς πάντες; Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται, φησὶν, ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων· Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου.²» Ἐξ ἐνὸς δέ, τίνας; Τοῦ Ἀδὰμ δηλονότι, κατὰ τὴν τοῦ Λουκᾶ γενεαλογίαν· καὶ πάλιν· «Ἐπεὶ τὰ παιδία κεκοινωνήκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως ἐπέσχε τῶν αὐτῶν.³» Ἀναιρῶν δὲ καὶ
 30 τὴν ὑπόληψιν τῆς οὐρανίου σαρκὸς, ἐπήγαγεν· «Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι.⁴» Καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ἀλλ' ὁ Κύριος, φασίν, εἰρηκεν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· «Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου⁵», ὁ ὢν ἐν τῷ
 35 οὐρανῷ· καὶ ὁ Ἀπόστολος πάλιν· «Ὁ πρῶτος ἀνθρώπος ἐκ γῆς χοῦρός·⁶» ὁ δεῦτερος ἀνθρώπος, ὁ Κύριος, ἐξ οὐρανοῦ οὐράνιος.⁷ Ἰδοὺ γὰρ ἀμφοτέρωθεν οὐράνιος ἄνθρωπος ὀνομάζεται. Πρὸς οὗς ἐροῦμεν,

1. Ἑβρ. 6, 4. 2. Ἑβρ. 2, 11-12. 3. Ἑβρ. 2, 14. 4. Ἑβρ. 2, 16-17.
 5. Ἰω. 3, 13. 6. Α' Κορ. 15, 47. 7. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 47.

ὅτι ἐπεὶ διπλοῦς ὢν ταῖς φύσεσιν ὁ Χριστός, μοναδικός ἐστι τὴν ὑπόστασιν, ἰδιοποιεῖται τὰ τῆς ἑκατέρας φύσεως. Καὶ καθάπερ ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν περὶ τῶν Χριστοκτόνων ὅτι· «Εἰ ἐγνώσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν¹», οὐ τὴν θεότητα πεπονθέναι φησὶν, ἥτις ἐστὶ Κύριος τῆς δόξης, ἀλλὰ τὸ πρόσλημμα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν 5
 ῥητῶν τούτων αὐτὸς μὲν ὁ Υἱὸς καὶ Θεὸς πεπονθέναι λέγεται, διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν τῆς θεότητος, ἥτις καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει γέγονεν ὑπόστασις· πεπονθέναι δὲ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ μὲν καταβεβηκέναι, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι, κατὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς θεότητος· Υἱὸν δὲ ἀνθρώπου εἶναι κατὰ τὴν ὕστερον 10
 προσληφθεῖσαν φύσιν, μετὰ τὴν ἐξ οὐρανοῦ κάθοδον. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Κύριος διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν· δεύτερος μὲν ἀνθρώπος κατὰ τὴν ἡνωμένην ἀνθρωπότητα, ἐξ οὐρανοῦ δὲ κατὰ τὴν θεότητα· εἰ γὰρ μὴ νοήσωμεν ἑκάστην οἰκείως, ἐναντιολογίαις ὑποβαλοῦμεν τὸν Ἀπόστολον. Πῶς γὰρ κατὰ πάντα ὅμοιος ἡμῖν τοῖς γηϊνοῖς; Πῶς δὲ 15
 ἀδελφὸς ἡμῶν, ὁ σάρκα οὐρανίαν περιβεβλημένος; Καὶ ἄλλα δὲ μυρία ἄτοπα ἔψεται.

4 ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν 20
 τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ 25
 τῆς γῆς, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, 30
 τουτέστι γεννηθέντα τελείως ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ Πνεύματος ἁγίου, σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἀνθρώποις, χωρὶς ἁμαρτίας, ἀληθινῶς καὶ οὐ δοκῆσει ἐσχηκότα· παθόντα, τουτέστι σταυρωθέντα, ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, 30
 καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἐνδόξως· καθίσαντα ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐρχόμενον ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ πιστεύομεν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ οὐκ ἀλλότριον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἀλλ' ὁμοούσιον ὃν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, τὸ ἀκτιστον, τὸ τέλειον, τὸ Παράκλητον, 35
 τὸ λαλήσαν ἐν νόμῳ, καὶ ἐν προφήταις, καὶ ἐν Εὐαγγελίοις καταβάν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, κηρύξαν ἀποστόλοις, οἰκοῦν ἐν ἁγίοις. Καὶ πιστεύομεν εἰς μίαν μόνην ταύτην καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλη-

1. Α' Κορ. 2, 8.

σίαν, εἰς ἐν βάπτισμα μετανοίας, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, εἰς κρίσιν αἰώνιον ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, εἰς βασιλείαν οὐρανῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός, ἢ, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἢ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων 5 ἐγένετο, ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρεπτὸν ἢ ἁλλοιωτόν, τούτους ἀναθεματίζομεν, ὅτι αὐτοὺς ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Καὶ ἀναθεματίζομεν πάντας τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας ἀνάστασιν σαρκὸς καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, τουτέστι τοὺς 10 μὴ ὄντας ἐκ ταύτης τῆς πίστεως τῆς ἀγίας καὶ μόνης καθολικῆς Ἐκκλησίας.

5

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ
ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

15 Πολλὴν τῶν ἐναντίων τὴν περὶ τὸ κακὸν ἐπιμέλειαν θεασάμενοι, πολλὴν ἔχομεν καὶ ἡμεῖς ἀνάγκην μακροτέρας πρὸς αὐτοὺς ἀντιστήσασθαι τὰς ἀντιρρήσεις. Μηδεὶς οὖν ἡμῖν ἐγκαλείτω τὴν ἀμνησίαν· τοῖς δὲ τὴν ἀνάγκην ἐπάγουσιν ἐπιγραφέτω τὰς αἰτίας. Ἰδοὺ γὰρ καὶ ἕτερον παραλογισμόν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐγέννησαν. Ὡςπερ, φη- 20 σίν, ὁ ἄνθρωπος, ἐκ δύο συνεστώς, μία φύσις λέγεται, οὕτω καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ἐκ Λόγου καὶ σαρκὸς συνεστώς, μία οὐσία δεικνύται. Τὸ μὲν οὖν δύνασθαι τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων παρηλλαγμένα καὶ τέλεια μίαν οὐσίαν ἀποτελεῖν, καὶ τροπὴν μὴ ποιεῖν, συντόμως προεῖρηται· τὸ δὲ μὴδὲ αὐτοῖς κατὰ σκοπὸν ἀπαντᾶν ἐκ τοῦδε τοῦ 25 ὑποδείγματος αὐτίκα δειχθήσεται. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἐκ ψυχῆς νοητῆς καὶ σώματος αἰσθητοῦ ζῶον γνωρίζεται εἰκότως, διὰ τὸ μηδέτερον χωρὶς τοῦ ἐτέρου προάγουσαν ἔχειν ὑπόστασιν, μηδὲ σφάζειν τὸν ὅρον τῆς φύσεως, κατὰ ταυτὸ μὲν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβόντα ἐκ γαστροῦ, καὶ οὕτως εἰς τὸν βίον ἐρχόμενα, ἐνός δὲ ζῴου σύστασιν 30 ἐργαζόμενα· ὁ δὲ Κύριος Ἰησοῦς οὐκ ἐξ ἀτελῶν πραγμάτων τὸ εἶναι δέχεται, ἀλλὰ τελείων φύσεων ἐν ἑαυτῷ σύνοδον δεικνύσι· κακεῖ μὲν μέρη ἀνθρώπου ψυχὴ καὶ σῶμα· ἐνταῦθα δὲ οὔτε ἡ σὰρξ μέρος τοῦ Λόγου, οὔτε ὁ Λόγος μέρος τῆς σαρκὸς· ἐκάτερον γὰρ αὐτῶν, καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεως, τελείαν δεικνύσι τὴν φύσιν, ὡς μὴδὲν ὅλως λεί- 35 πειν, μήτε τῇ θεότητι εἰς τὸν ἴδιον λόγον, μήτε τῇ ἀνθρωπότητι· ἄλλο γὰρ ἐστὶ τὸ ἀναπληροῦσθαι οὐσίαν ἐκ δύο μερῶν, καὶ ἄλλο τὸ ἐνοῦσθαι δύο οὐσίας, ὧν ἑκάτερα τὸ τέλειον ἔχει· διὸ καὶ μορφὴ Θεοῦ λέγεται, καὶ μορφὴ δούλου. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου οὔτε ἡ ψυχὴ μόνη ἄνθρωπος οὔτε ἡ σὰρξ. Εἰ γὰρ ἦν τι τούτων τελεία φύσις εἰς ἐνέρ- 40 γειαν, ἐπραξεν ἂν τι καὶ δίχα τοῦ ἄλλου. Ὅταν δὲ τι τούτων μνημο-

νευθῇ, δηλοῖ τὸ πᾶν ἀπὸ μέρους· οὐ τελείαν φύσιν εἰς ἐνέργειαν τὸ μέρος. Καὶ τοῦτο ἄνθρωπος οὐ μόνον παρὰ τοῖς θείοις νόμοις, ἀλλὰ δὴ καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρωπίνοις λόγοις. Ὅρίζονται γοῦν τὸν ἄνθρωπον οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ ζῶον λογικὸν θνητόν, τὸ μὲν λογικὸν ἐκ τῆς ψυχῆς ἐρμηνεύοντες, τὸ δὲ θνητόν ἐκ τοῦ σώματος ἀποφαίνοντες. 5

Οὕτως ἀμφοτέρω μέρει ἐνὸς προσώπου, καὶ οὐ δύο ἐνόμισεν τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἡ θεία Γραφή· τὸν γὰρ αὐτὸν ἄνθρωπον κατὰ εἰκόνα Θεοῦ μηνύεται κατὰ τὸ ἐξαίρετον τοῦ προσώπου· καὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ προσ-
αγορεύεται κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς σαρκός, ἵνα δείξῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα μέρη ἐνὸς προσώπου, οὐ δύο. Πῶς οὖν κέχρηται τῷδε τῷ 10
ὑποδείγματι, μὴδὲν ὅμοιον ἔχοντι; Εἰ δύο πρόσωπα τέλεια ὑποδεί-
ξιαν εἰς μίαν μεθαρμοσθέντα οὐσίαν, καλῶς προέφερον τὸ ὑπό-
δειγμα· δύο δὲ μέρη ἐνὸς προσώπου λέγοντες, οὐ δύο πρόσωπα λέ-
γουσιν. Ὡς περ οὐδὲ ψυχὴ καὶ σῶμα δύο τέλεια ζῶα· τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τὰ δύο καλουμένου, καὶ θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου, διὰ τὸ τέ- 15
λειον ἀμφοτέρων. Οὕτω γοῦν ἡ Σωτὴρ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία νῦν μὲν δηλοῖ μόνην τὴν θεότητα ὡς ἀνενδεῆ καὶ τελείαν, νῦν δὲ τὸ συναμφοτέρον, ἵνα δειχθῇ καὶ τῶν δύο φύσεων τὸ διάφορόν τε καὶ τέλειον, καὶ τῆς ξένης ἐνώσεως τὸ πρόσωπον ἄτμητον· «Εἷς», φησί, «Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα.¹» αὐτὴ δὴλωσις τῆς 20
Θεότητος· οὐ γὰρ μετὰ σαρκὸς ὦν τὰ πάντα ἐδημιούργησε. Πάλιν, εἰ παθητός ὁ Χριστός, ἵνα δειχθῇ τὸ τῆς παθούσης ἀνθρωπό-
τητος τέλειον. Οὐ γὰρ εἶπε παθητόν τὸ μέρος, ὡς οἱ νέοι δογμα-
τισταί· Οὐδὲ γὰρ εἶπε Παθητός ὁ Λόγος τῇ σαρκί. Δηλοῦται δὴ τῇ τοιαύτῃ προσηγορίᾳ καὶ τὸ συναμφοτέρον, ὡς προεῖρηται· «Ἰη- 25
σοῦς Χριστός χθές, καὶ σήμερον, ὁ αὐτός καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.²» Οὐ μέρος μὲν οὐσίας χθές, καὶ σήμερον, μέρος δὲ εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀλλὰ ὁ αὐτός χθές, καὶ σήμερον κατὰ τὴν τελείαν ἀνθρωπότητα· καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, κατὰ τὴν τελείαν θεότητα· λοιπὸν δὲ καὶ καθ' ἑκατέραν τούτων αἰώνιος· ὡς καὶ τῆς σαρκὸς λαβούσης τῇ πρὸς τὸν αἰδίου 30
συναφείῃ, τὸ ἀπαθές τε καὶ ἀτελεύτητον. Ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνοι μὲν εἰς τροπὴν θεότητος, καὶ εἰς ἀνατροπὴν τῶν συνόντων ταῖς φύσεσι, καὶ εἰς ἀναρμόστους φλυαρίας ἐχρήσαντο τῇ κατὰ τὸν ἄνθρωπον θεωρίᾳ· ἡμεῖς δὲ εἰς ἀπόδειξιν καὶ μαρτυρίαν τοῦ δυνατὸν εἶναι καὶ δύο τινῶν σύνοδον νοεῖσθαι, καὶ ἐν πρόσωπον δι' ἀμφοτέρων ὁρᾶσθαι. 35

Εἰ γὰρ ἀνθρώπου φύσις οὐκ ἐκωλύθη δύο μὲν ἔχειν τὰ μέρη, ἐξ ὧν τὸ πρόσωπον, ἐν δὲ δεικνύναι πρόσωπον τὸν οὕτως συνεστῶτα ἄνθρωπον· πόσω μᾶλλον ἡ θεία χάρις ἱκανὴ δεῖξαι δυνατὸν καὶ ἀκόλουθον τὸ καὶ δύο φύσεις τελείας εἰς ἑνωσιν ἀσύγχυτον συνδραμεῖν, καὶ τοῦ προσώπου τὸ μοναδικὸν μηδαμῶς ἀμελεῖν; ψυχὴ μὲν γὰρ καὶ σῶμα 40
συναρμοσθέντα ἐν ζῶον ἐργάζονται· δύο δὲ φύσεις ἑτεροούσιαι συνα-

1. Α' Κορ. 8, 6. 2. Ἐβρ. 13, 8.

- φθεῖσαι μίαν υἱότητα ἀτρέπτως οὐ σχεδιάζουσιν. Ὡςπερ γὰρ ἀκούσαντες· Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, τῇ θεότητι μόνῃ τὸ ποιεῖσθαι τὰ πάντα κατὰ τὸ εἶκος ἐπιγράφομεν, οὕτως ἀκούσαντες τό, Ἀπάθηςτος ὁ Χριστός, τῆς ἡνωμένης σαρκὸς τὸ πάθος γινώσκομεν. Ἐπεὶ πῶς νοήσομεν τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ τὴν ἀσθένειαν ἐν ταυτῷ καὶ τὴν δύναμιν; «Τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ σὰρξ ἀσθενής.¹» οὐ μέρος πνεύματος, οὐδὲ μέρος σαρκός· καὶ πάλιν «Εἰ γὰρ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως.²» Ἄλλα τὰ ὀνόματα, ἄλλα τὰ πράγματα· πνεῦμα καὶ σὰρξ, δύναμις καὶ ἀσθένεια, σταυρός καὶ ζωή, τὸ ἐγεῖρον τὸ ἐγειρόμενον, τὸ ὑπερυψοῦν τὸ ὑπερυψούμενον. Ἐν ἐνὶ δὲ προσώπῳ, οὐ κατὰ σύνθεσιν μερῶν, ἀλλὰ κατὰ ἔνωσιν τελείων φύσεων. Οὐ μίαν οὐσίαν τὰς δύο ποιούσας· ἀλλὰ μίαν ἀξίαν καὶ δόξαν δηλοῦσαν. Οὕτως οὐκ ἀρνούμεθα τὴν ἔνωσιν, παραιτούμεθα δὲ τὴν οὐσίωσιν. Ὅτι γὰρ ἀδύνατον τὰς δύο οὐσίας γενέσθαι μίαν, διδάσκει μὲν ὁ τῆς φύσεως νόμος, διδάσκει δὲ ὁ τοῦ κηρύγματος λόγος, πείθει δὲ διὰ παντὸς γένους ἡ πεῖρα, θεσπίζει δὲ προδήλως ὁ Κύριος. Μηκέτι γοῦν τὴν ἀνάστασιν ἀπιστούντων ἔτι τῶν μαθητῶν, «Ψηλαφήσατέ με», φησί, «καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σὰρκα καὶ ὅστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ ἑώρατε ἔχοντα.³» Ψηλαφήσατε πρότερον, ἵνα δειχθῇ οὐ φαντασία πνεύματος ἀπατῶσα τοὺς θεωμένους, ἀλλὰ ἀντιτυπία σώματος πληροφοροῦσα τοὺς ἀπτομένους. Τίς οὖν οὐχ ὁρᾷ τὰ τῶν φύσεων ἴδια· ὅτι τοῦ πνεύματος μήτε τὸ μὲν ἔχειν σὰρκα, μήτε ὅσα· τοῦ σώματος δὲ τὸ ἔχειν· καὶ τοῦ μὲν τὸ θεωρεῖσθαι, τοῦ δὲ τὸ μὴ ὁρᾶσθαι· τούτου τὸ ἀφῇ ὑποβάλλεσθαι, ἐκείνου τὴν ἀφῇ μὴ προσίσθαι. Πῶς οὖν μία οὐσία, τοιαύτης οὔσης παραλλαγῆς; Εἰ πνεῦμα μόνον, πόθεν σαρκεύς; εἰ σῶμα μόνον, πόθεν δόξα; Ἄλλα πνεῦμα μὲν ἄσαρκον, τὴν φύσιν Θεός, σῶμα δὲ ἐμψυχον, λογικῷ μὲν κάλλει κοσμούμενον, δι' ὁστέων δὲ καὶ σαρκῶν γνωριζόμενον τῇ ἀφῇ. Οὕτω δεικνύται τὸ τῶν δύο φύσεων διάφορον, καὶ τὸ τῆς ἐνώσεως ἀσύγχυτον, καὶ τὸ τῆς προσκυνήσεως ἀδιαίρετον.

6 ΕΤΕΡΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

Theodoretus, Dialogo primo τῷ ἀτρέπτῳ ἀπὸ τοῦ λόγου Περί τῆς πίστεως τοῦ μελίζονος, Athanasii hæc citat, quæ nullibi in editis habentur.

- 35 Τὸ γεγράφθαι· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος⁴» φανερώς τὴν θεότητα δηλοῦ· τὸ δὲ, «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο⁵», τὸν ἄνθρωπον τοῦ Κυρίου δεικνύσιν.

1. Ματθ. 26, 41. 2. Β' Κορ. 13, 4. 3. Λουκ. 24, 39-40. 4. Ἰω. 1, 1. 5. Ἰω. 1, 14.

- 7 Addit: Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Καὶ τό, «Πλυνεῖ ἐν
οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ¹», τουτέστι, τῷ ἰδίῳ αἵματι τὸ σῶμα, τὴν
περιβολὴν τῆς θεότητος.
- 8 Et adhuc: Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τὸ γὰρ ἦν, ἐπὶ τῆς
θεότητος αὐτοῦ ἀναφέρεται, κ.τ.λ. 5
- 9 Item Theodoretus, Dial. II τῷ ἀσυγχύτῳ, eumdem Περὶ πίστεως
λόγον τὸν μερίζονα citans, hæc inde decerpit.
 «Α δὲ παρεθέμεθα περὶ τοῦ «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου²», ὅτι εἰς τὸ
Κυριακὸν σῶμα λέλεκται. Εἰ γὰρ «τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ
πληρῶ³», λέγει Κύριος, ὥς φησιν Ἱερεμίας· πάντα δὲ χωρεῖ ὁ Θεός, 10
ὕπ' οὐδενὸς δὲ χωρεῖται· εἰς ποῖον καθέζεται θρόνον; Τὸ σῶμα τοίνυν
ἐστίν, ᾧ λέγει· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου.
- 10 Et alia hæc: Τὸ σῶμα τοίνυν ἐστίν, ᾧ λέγει· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου·
οὐ καὶ γέγονεν ἐχθρὸς ὁ διάβολος σὺν ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι, καὶ
Ἰουδαῖοι, καὶ Ἕλληνες. Δι' οὗ σώματος ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος 15
γέγονε καὶ ἐχρημάτισε· δι' οὗ παρέδωκεν ἡμῖν μυστηρίου λέγων·
«Τοῦτο ἐστὶ μου τὸ σῶμα⁴», τὸ ὑπὲρ ἡμῶν (Sic ibi), καὶ τὸ αἷμα
τῆς Καινῆς Διαθήκης, οὐ τῆς Παλαιᾶς, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον.⁵
Θεότης δὲ οὔτε σῶμα, οὔτε αἷμα ἔχει· ἀλλ' ὃν ἐφόρεσεν ἐκ τῆς Μαρίας
ἄνθρωπον, αἷτιος τούτων γέγονε· περὶ οὗ εἶπον οἱ ἀπόστολοι· «Ἰη- 20
σοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ἄνδρα ἀπὸ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς.⁶»
- 11 Similiter, Dial. II τῷ ἀπαθεῖ, ex eodem opere citat.
Τὸ ἐγειρόμενον ἐκ νεκρῶν, ἄνθρωπος ἦν, ἢ Θεός; κ.τ.λ.
- 12 Rursum Theodoretus et Gelasius, lib. de duab. nat. contra
Nestorium et Eutychen, hæc: 25
 Ἡ γοῦν ζωὴ οὐκ ἀποθνήσκει, κ.τ.λ.
- 13 Et rursum sequentia:
 Ζῶν ἀποθανεῖν οὐ δύναται, κ.τ.λ.
 Ἐγένετο Λάζαρον, κ.τ.λ.
- 14 Idem Theodoretus, lib. Hist. ecclesiasticæ, cap. 4 meminit 30
 περὶ τῶν παραμυθητικῶν πρὸς τὰς παρθένους λόγων ipsius Atha-
nasii, ex quibus hoc excerptum affert.

Διὰ τοῦτο μὴδὲ γενέσθω τις ὑμῶν περίλυπος, εἰ καὶ θαπτομένης
ὑμῖν φθονοῦσιν οἱ δυσσεβεῖς, καὶ κωλύουσι τὰς ἐκφοράς· καὶ μέχρι

1. Γεν. 49, 11. 2. Ψαλμ. 109, 1. 3. Ἱερ. 23, 24. 4. Ματθ. 26, 26.
5. Πρβλ. Ματθ. 26, 28. 6. Πράξ. 2, 22.

γὰρ τούτων ἡ καταστροφή τῶν Ἀρειανῶν ἐφθασε. Καὶ τὰς μὲν πύλας κλείουσι· περὶ δὲ τὰ μνήματα ὡς δαίμονες καθέζονται, ἵνα μὴ τις τῶν ἀπογενομένων ἀποτεθῇ.

- 15 Synodus VI æcumenica, act. 14, in fine hoc fragmentum ex Athanasii tractatu in illud, «Nunc anima mea turbata est», adducit.

Τῆς ὁμοιώσεως τοῦ Κυρίου τῆς πρὸς ἡμᾶς ἡ ὠφέλεια μεγάλη, ὅτι καὶ ἡμεῖς ὁμοιούμεθα πρὸς αὐτόν. Εἰ γὰρ μὴ αὐτὸς ὠμοίωτο πρὸς ἀνθρώπους, οὐκ ἠδύναντο οἱ ἄνθρωποι ὁμοιοῦσθαι πρὸς Θεόν. Ἀλλὰ πρὸς Θεὸν ἄνθρωπον γενόμενον ὁμοιοῦνται ἄνθρωποι. Ἐδεῖ δὲ τὸν
 10 εἰς ὁμοίωσιν ἡμῶν καταβαίνοντα, κατὰ τοῦτο μάλιστα ὁμοιωθῆναι, καθ' ὃ μεταβολῆς ἐδεόμεθα. Ἐδεόμεθα δὲ κατὰ τὰ πάθη, ἵνα ταῦτα εἰς ἀπάθειαν μεταστῇ. Μηδεὶς δὲ ἀπιστεῖτω περὶ τῶν παθῶν οἰόμενος τρέπεσθαι τὴν θεότητα, ἀλλὰ προσγενόμενον αὐτῇ τὸ πάθος ἀπὸ τοῦ σαρκικοῦ καὶ ψυχικοῦ κινήματος ἐνθυμείσθω, καὶ προσκινόμενον
 15 καὶ νικώμενον. Διὰ γὰρ τοῦτο προσγέγονεν, ἵνα νικηθῇ· καὶ ἀπὸ τούτου νενίκηται, ἵνα ἡ πᾶσα ἀνθρώπων φύσις κατὰ τὸ συγγενὲς εὐεργετηθῇ. Ἐκείθεν γὰρ ἀρξάμενοι μετασχηματιζόμεθα πάντες ἐκ πασχόντων ἀπαθεῖς, καὶ ἀπὸ νεκρῶν ζῶντες καθιστάμενοι. Μὴ οὖν ταραττέσθω τις εἰς ἀπιστίαν, εἰ λέγει Θεὸς ὧν ὁ Κύριος ἅμα καὶ ἄνθρωπος·
 20 «Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται.¹» Τοῦτο γὰρ ἐγένετο, τῆς μὲν θεότητος εἰκούσης, τῆς δὲ σαρκὸς ἐγειρομένης· δυνατόν ὃν τῇ θεότητι καλύπτει τὴν ταραχὴν, ἀλλ' οὐ βουλομένης αὐτῆς, ἵνα μὴ τὴν ὁμοίωσιν τὴν πρὸς ἡμᾶς διαλύσῃ. Τοιοῦτο δὲ τι νοητέον ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων· κεκραμένον μέλι πρὸς ὕδωρ, οὐ δὴ τὸ μέλι μεταβέβληται, ἀλλὰ
 25 τὸ ὕδωρ ἐπλεόνασεν. Ὅτε δὲ κίνημά τι τῆς σαρκὸς ἐστὶν ἐν τῷ Κυρίῳ, τοιοῦτό τι λάβωμεν ὁμοίωμα, ὥσπερ ὕδατος ἐν μελικράτῳ πλεονασμόν. Ὅταν δὲ πάλιν τὸ θεῖκόν ἐμφαίνεται, καὶ ἐνεργῇ δυνάμεις, καὶ δείκνυσι τὴν ἐξουσίαν, τοιαύτην ὁμοίωσιν λάβωμεν, ὥσπερ τοῦ μέλιτος ἐπικρατοῦντος τὸ ὕδωρ. Δυνατόν γὰρ τῇ θεότητι τοῦτο, ποτὲ
 30 μὲν τῇ σαρκὶ παραχωρεῖν εἰς τὸ πλεονάσαι, ποτὲ δὲ αὐτὴν ἐπικρατῆσαι ἀναιροῦσαν τὸ πάθος καὶ τὸ τῆς σαρκὸς ἀσθενές. Τεκμήριον δὲ τεσσαράκοντα ὅλας ἡμέρας ἀπέχεται τροφῆς σωματικῆς καὶ οὐ πεινᾷ τὸ σῶμα. Μετὰ γὰρ ταῦτα, καθὼς γέγραπται, πεπεινάκεν. Ἐνταῦθα σαρκὸς πλεονασμός· εἰτα ἐπεινάσε μετὰ τὸν τοσοῦτον χρόνον. Ἐπλεό-
 35 νασε τὸ τῆς σαρκὸς διὰ τοῦτο, ἵνα καὶ πείρα προσενεχθῇ, καὶ ὁ πειράζων καταισχυνηθῇ, καὶ ὁ ἐξ ἀρχῆς ἄνθρωπος διὰ βρώμα πεσὼν δι' ἐγκράτειαν βρώματος ἀναστῇ. Φέρει δὲ καὶ τὴν ταραχὴν τῆς σαρκὸς ἐπὶ τῷ θανάτῳ προσίοντι. Καὶ πῶς γὰρ ἐμελλεν ὑπήκοος γενέσθαι τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν πληρῶν ἀνθ' ἡμῶν, εἰ μὴ καὶ προσεναντίωμα ἔσχε,
 40 καὶ τοῦ ἐναντιώματος ἐπεκράτησεν; Ἡμῖν γὰρ ἐπειδὴν τι ἐκ σαρκὸς

1. Ἰω. 12, 27.

ἐναντίωμα γένηται, εἰ παρακούσασιμεν τοῦ προστάγματος, νικηθέντες σαρκί, τοῦτον τὸν τρόπον ἡ ἁμαρτία συμβαίνει. Οὐκοῦν ἐν τῷ Κυρίῳ τὸ μὲν ἐναντίωμα ἔδει γενέσθαι τὸ ἀπὸ τῆς σαρκός, νικῆσαι δὲ τὴν ὑπακοήν. Εἰ γὰρ καὶ Θεός, ἀλλ' ἐν σαρκί καὶ κατὰ σάρκα τὴν ὑπακοὴν πληροῖ, καὶ τοῦ θελήματος τῆς σαρκός τῷ θελήματι τῆς θεότητος κρατεῖ, καθάπερ εἶρηκεν· «Ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με¹» Πατρός, ἴδιον λέγων θέλημα αὐτοῦ τὸ τῆς σαρκός. Ἐπεὶ καὶ ἡ σὰρξ ἰδία αὐτοῦ γέγονεν· οὐ γὰρ ἐστὶ θέλημα Υἱοῦ θεικόν θελήματος Θεοῦ κεχωρισμένον. Ἐδει δὲ τὸ τῆς σαρκός θέλημα κινηθῆναι, ὑποταγῆναι δὲ τῷ θελήματι τῷ θεικῷ. Καὶ οὕτως αἱ τῶν ἀνθρώπων παρακοαὶ λύονται διὰ τῆς παραδόξου ταύτης ὑπακοῆς, ἣν Χριστὸς ὑπέκρουσεν ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅρα δὴ, τοῦ κινήματος τοῦ σαρκικοῦ γενομένου, τί φησὶ· «Καὶ τί εἶπω; Πάτερ, σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην. Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα.²» Τό, τί εἶπω; Πάτερ, σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης, ἐφθέγγετο κατὰ τὴν κίνησιν τῆς σαρκός· τό, διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην, θεότητος ὑπερνικώσης φθέγγεται, σχεδὸν τοι μηδὲ φανῆναι τῷ σαρκικῷ θελήματι συγχωροῦντος τοῦ θεικοῦ. Τὸ γάρ, τί εἶπω; ὥσπερ ἐγκόπτοντός ἐστι ῥῆμα, ὡς φανῆναι μὲν ἡμῖν, ὅτι καὶ σὰρξ ἀληθής, ὑποταττομένη δέ, καὶ οὐ δυναμένη περισπᾶσαι, καθάπερ ἵππος τὸν ἐπιβάτην, οὐδὲ ὅσον ὀκλάσαι τὴν χεῖρα τὴν ἡνιοχοῦσαν. Καὶ δὴ καὶ τί λογίζεται τὸ πάθος; Οὐκ ἀδοξίαν, οὐκ αἰσχύνην, ἀλλὰ δόξαν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Πατρός. Καὶ ἐπισπεύδει μᾶλλον, ἢ ἀποτρέπει τὸ πάθος. Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα· οὐκ ἔσται, φησὶν, οὐδεμία παραίτησις παρ' ἐμοῦ, ἀλλ' εἴξει τὸ παραιτούμενον, καὶ κρατήσει τὸ μὴ παραιτούμενον. Σαρκικὴ μὲν γὰρ φύσις παραιτεῖται τὸν θάνατον, καὶ ἦν τοῦτο ἐν Χριστῷ, ἐπειδὴ καὶ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος ἀληθῶς· θεικὴ δὲ βούλησις αἰρεῖται τὴν κόσμου σωτηρίαν, ἣν ὁ θάνατος κατειργάσατο. Εἰτα πληρούμενον φαίνεται τό, «Ἴνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. 30 Λέγει ὁ Χριστός· «Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα» καὶ ἀπόκρισις ἐξ οὐρανοῦ· «Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω.³» Ἴνα εἰδῶμεν, ὅτι διάστασις οὐδεμία, οὐδὲ χωρισμὸς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· μᾶλλον δὲ ἵνα κερδάνωμεν τὴν συνάφειαν ἡμῶν τὴν πρὸς Θεὸν ἐν Χριστῷ γινομένην. Οὐδεὶς μὲν γὰρ ἀνθρώπων, ὃς οὐκ ἀπέσπασεν ἑαυτὸν ἀπὸ θελήματος 35 Θεοῦ κατὰ τι μέρος ἢ πράγματος ἢ χρόνου. Ἐν μόνῳ δὲ Χριστῷ τὸ ἀχώριστον τῆς θελήσεως ἐφυλάχθη· ὥς συνακολουθοῦντες κερδαίνομεν τὴν συνάφειαν τὴν πρὸς Θεόν, καὶ τὴν ἐνώσιν τὴν σωτήριον καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ, καθ' ὁμοίωσιν τῆς θείας ἐνώσεως, ὡς αὐτὸς εἶρηκεν. «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν⁴, οὕτω καὶ οὗτοι ἐν ἡμῖν ἐν ὧσι.⁵» 40

1. Ἰω. 6, 38. 2. Ἰω. 12, 27-28. 3. Ἰω. 12, 28. 4. Ἰω. 10, 30.
5. Πρβλ. Ἰω. 17, 22.

Est in illustr. biblioth. archipalatina codex ms. vetust. continens Catenam expositionum ab incerto auctore ex Patribus Græcis in Evangelium D. Luce collectam, in qua ad cap. XXIII, fol. solide hæc verba leguntur:

- 16 5 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου εἰς τό· «Καί ταῦτα εἰπών, ἐξέπνευσεν.»
 Οὕτω γάρ καί ὁ θάνατος γέγονε, τοῦ μὲν σώματος κατὰ φύσιν δε-
 χομένου, τοῦ δὲ Λόγου κατὰ θέλησιν ἀνεχομένου, καὶ ἐξουσιαστικῶς
 τὸ ἴδιον σῶμα εἰς θάνατον προεϊμένου, ἵνα καὶ πάθῃ φυσικῶς ὑπὲρ
 ἡμῶν, καὶ ἀναστῇ θεϊκῶς ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ὅλη τῆς γενέσεως καὶ τοῦ
 10 θανάτου ἡ πραγματεία εἰς τὴν ἡμετέραν ζήτησιν, καὶ ἀνάκλησιν θεω-
 ρεῖται.

Et quia mentinonem codicis fecimus, ascribam etiam locum ex eodem. Sic igitur 15; fol. 20, A, ad cap. 1 Lucæ.

- 17 Ἀθανασίου. Ἐν ἣ ὁ πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς, ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς
 15 Παρθένου γεννᾶται, καὶ ὁ ἀόρατος τὸ πρὶν καὶ ταῖς ἐν οὐρανῷ ἁγίαις
 δυνάμεσιν, ὁρατὸς γίνεται διὰ τὴν πρὸς τὸν ὁρώμενον ἄνθρωπον ἑνω-
 σιν. Ὁρώμενος δὲ φημι οὐ τῇ ἀοράτῳ θεότητι, ἀλλὰ τῇ τῆς θεότητος
 ἐνεργείᾳ διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ ὅλου ἀνθρώπου, ὃν ἀνεκαί-
 νισεν, τῇ οἰκειώσει τῇ πρὸς ἑαυτόν. Κτίστης γάρ ὢν ὁ Λόγος, αὐτὸς
 20 ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων τὸ κτιστὸν ἐνεδύσατο· ἵνα πάλιν τοῦτο
 ἀνακαινίσῃ· χρεία γάρ ἦν πρὸς τὴν ἀνάκλησιν τοῦ καὶ κατ' ἀρχὰς ἐκ
 τοῦ μὴ ὄντος πεποιηκὸς Θεοῦ Λόγου. Τοῦτου δὲ ἕνεκεν ὁ ἀσώματος
 εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν παραγίνεται, καὶ λαμβάνειν ἑαυτῷ σῶμα οὐκ
 ἀλλότριον τοῦ ἡμετέρου, ἐξ ἀχράντου Παρθένου ὑπὸ τοῦ ἁγίου πλα-
 25 σθὲν Πνεύματος, καὶ τοῦ Λόγου γεγονὸς ἔνδυμα προσκυνητόν, ἵνα
 ἐν αὐτῷ λυθῇ ὁ κατὰ τῆς φθορᾶς τῶν ἀνθρώπων νόμος, καὶ ὁ Λόγος,
 πρὸς ὁμοιότητα τὴν ἑαυτοῦ κτίσας τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀρχῆς, πάλιν
 εἰς ὁμοίωσιν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπανάγει, ὁμοιωθεὶς τῷ ἰδίῳ ποιήματι.

- 18 Oecumenicae Synodis Nicaeanae, act. 6, ex Epistola Athanasii
 30 ad Eupsychium, cujus sit initium: «In quibus nos existimasti»,
 hoc frequentum citat:

- Ἀθανάσιος μὲν ἐν τῇ προλεχθείσῃ πρὸς Εὐψύχιον ἐπιστολῇ,
 ἥς ἡ ἀρχή· Ἐφ' οἷς μὲν ὤφθης ἡμᾶς, εὐλαβέστατε, μεθ' ἑτερά φησι·
 Κοινὸς ὁ τῶν προβάτων καρπός· τοῦτο δὲ τὸ νοτιαῖον θέρος, τὸ ἔριον
 35 εἰς κοινὴν χρῆσιν τοῖς ἅπασιν προκείμενον. Ἀλλ' ὅταν τῇ ἐκ τῆς
 θαλάττης προσομιλήσῃ βαφῇ, πορφύρα λέγεται, καὶ τῆς προσηγο-
 ρίας ἀμειβομένης, καὶ τῆς χρήσεως κατ' ἐξαιρετον βασιλεῦσι μόνοις
 ἀρμόττειν λαχούσης. Καὶ ἐστὶν ἔρια, καὶ οὐκ ἐστι· τὴν μὲν φύσιν
 ἐκεῖνο ὑπερ πρότερον ἦν, τὴν δὲ χρῆσιν οὐκέτι. Φεύγει γάρ τὴν κοι-

νότητα διὰ τὸ τοῦ χρωμένου ἀξίωμα· οὕτω γοῦν καὶ ἡ σὰρξ τῆς κοινῆς
 ληφθεῖσα φύσεως, ἐπειδὴ γέγονε περιβόλαιον βασιλέως, τῆς αὐτῆς
 ἡξιώθη δόξης τῷ χρησαμένῳ, καὶ μὴ τὴν φύσιν ἐγένετο. "Ὡστε
 Κύριος δόξης λέγεται εἰκότως καὶ καθὼς ἄνθρωπος· τῆς μὲν καθ' αὐτὸν
 φύσεως προσιεμένης τὸ πάθος, τῆς δὲ ὕβρεως διαβαινούσης ἐπ' αὐτὸν
 τὸν ὡσπερ ἐσθῆτι χρησάμενον τῇ σαρκί. "Ὡσπερ γὰρ ὁ τὴν ἀλουργίδα
 διαρρήξας, ὡς ἐπιβεβηκὼς αὐτῷ τῷ βασιλεῖ τὴν τιμωρίαν ὑπέχει·
 καὶ τοι γε οὐδὲν δεινὸν αὐτὸς πέπονθεν ὁ βασιλεὺς, τῆς δὲ πορφύρας
 τὸ πάθος ἐπ' αὐτὸν ἀνήνκεται· οὕτω καὶ τὸ τῆς σαρκὸς πάθος μὲν
 ἐν τῇ ἀπαθείᾳ τοῦ λόγου διὰ τῆς ὕβρεως ἐπ' αὐτὸν ἐληλυθέναι λέγεται.
 Καὶ διὰ τοῦτο Παῦλος τὸν Δεσπότην Χριστὸν, καθὼς ἄνθρωπον Υἱὸν
 Θεοῦ παραδίδωσι, καὶ πρὸ τούτου Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος τὸν παρά-
 δοξον τόκον εὐαγγελιζόμενος τῇ Μαρίᾳ, «Χαῖρε», φησί, «κεχαριτω-
 μένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.¹» «Ἰδοὺ σὺ ἐν γαστρὶ ἐξεις, καὶ τέξῃ υἱόν,
 καὶ καλέσουσιν αὐτὸν Ἰησοῦν· οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψί-
 στου κληθήσεται.²» "Ὡστε καλεῖται Υἱὸς Θεοῦ Ἰησοῦς, οὐκ εἰς θεῖαν
 φύσιν τῆς σαρκὸς μεταβληθείσης, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον
 ἐνώσει τὴν ὁμώνυμον ἀξίαν λαβούσης.

- 19 Damascenus quoque lib. De duabus in Christo voluntatibus,
 edit Basil., pag. 484, hunc ex Athanasio citat locum: 20

Ἐν ἀρχῇ γὰρ πλάσας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐποίησεν αὐτὸν φύσιν
 ἀναμάρτητον καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον· καθὼς, φησὶν ὁ ἱερὸς Ἀθα-
 νάσιος.

- 20 Idem. in orat. de defunctis sub finem, sic ait:

Εἴτα ὁ ἐν βίῳ καὶ λόγῳ περίβλεπτος, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας
 θεμέλιος Ἀθανάσιος τάδε φησὶ περὶ τῶν ἐν Κυρίῳ νεκρῶν, ὅτιπερ
 διὰ τοῦτο τοὺς σωζομένους ὁ Θεὸς κεχαρίσται, τὸ μέχρι τῆς κοινῆς
 ἀναστάσεως, ψυχικῶς ἀλλήλοις συνεῖναι καὶ συνευφραίνεσθαι, ἀπεκ-
 δοχὴν ἔχοντες τῶν μελλόντων αὐτοῖς ἀποκληροῦσθαι θείων δωρεῶν.

- 21 Idem. in eodem sermone circa medium. ex Athanasii εἰς τοὺς
 κοιμηθέντας παναρμονίῳ (ut vocat), λόγῳ, hæc affert:

"Ὅτι καὶ εἰς ἀστέρα ὁ ἐν εὐσεβείᾳ τελειωθείς κατατεθῇ, μὴ ἀπαναί-
 νου ἔλαιον καὶ κηρούς, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, ἐν τῷ τάφῳ
 προσάψαι. Δεκτέα γὰρ ταῦτα τῷ Θεῷ, καὶ πολλὴν ἐξ αὐτοῦ φέροντα
 τὴν ἀντίδοσιν. Τὸ γὰρ ἔλαιον καὶ ὁ κηρὸς ὀλοκαύτως. Ἡ δὲ γε
 ἀναίμακτος θυσία ἐξίλασμός. Ἡ δὲ πρὸς τοὺς πένητας εὐποιία
 προσθήκη πάσης ἀγαθῆς ἀντιδόσεως.

1. Λουκ. 1, 28. 2. Λουκ. 1, 30.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑ
ΜΑΤΘΑΙΟΝ

22

Περὶ τῶν ἐννέα ἀνιάτων παθῶν τῆς τοῦ Ἡρώδου τελευτῆς.

«Τελευτήσαντος Ἡρώδου, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ ἐφάνη
 5 τῷ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ λέγων· Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν
 μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραὴλ· τεθνήκασι γὰρ οἱ ζητοῦν-
 τες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.¹» Ἦσαν δὲ οἱ ζητοῦντες θανατῶσαι τὸν
 Ἰησοῦν οἱ περὶ τὸν Ἡρώδην τὸν βασιλέα καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀντί-
 10 πατρον. Ἀπέθανε δὲ ὁ μὲν Ἀντίπατρος ἐν βομφαίᾳ διαπαρεὶς ἐν τῇ
 φυλακῇ, ἀπελεγχθεὶς φαρμακὸς καὶ ἐπίβουλος τῶν ἰδίων ἀδελφῶν,
 Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀρισταβούλου· ὁ δὲ Ἡρώδης καὶ αὐτὸς καταστρέ-
 φει τὸν βίον, τοῦ σώματος αὐτῷ διαμερισθέντος εἰς διάφορα καὶ ποι-
 κίλα πάθη. Α', πυρετὸς γὰρ ἦν αὐτῷ καμίνου ἐνεργέστερος· Β',
 κνησμός τε ἀφόρητος τῆς ἐπιφανείας ὅλης· Γ', τῶν ἐντὸς συνεχεῖς
 15 ἀλγηδόνες· Δ', περὶ τοὺς πόδας ὡς ὑδρωπιῶντος οἰδήματα· Ε', τοῦ
 ἥτρου φλεγμονὴ ὑπέρογκος· ς', διὰ τοῦ μέλους τῆς αἰσχύνης σηπεδῶν
 γενῶσα σκώληκας· Ζ', πρὸς τούτοις ὀρθόπνοια· Η' δύσπνοια· Θ',
 καὶ σπασμοὶ πάντων τῶν μελῶν. Καὶ εἰσι τὰ πάθη τὸν ἀριθμὸν ἐννέα.
 Πυρετὸς μὲν ἦν ἐπ' αὐτῷ καμίνου ἐνεργέστερος, ἐπειδὴ ἐξεκαίετο τοῖς
 20 πάθεσιν εἰς τὴν ἀθέμιτον πρᾶξιν τῆς μοιχείας. Ὁ δὲ κνησμός ἦν ἐπ'
 αὐτῷ ἀφόρητος, διὰ τὸ πείθεσθαι αὐτὸν τῶν κνηθομένων διδασκάλων
 τὴν ἀκοὴν πρὸς ἀπάτην. Τῶν ἐντὸς δὲ τὰς συνεχεῖς ἀλγηδόνας, ἐπεὶ
 οὐκ ἔψαλλεν· «Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸ Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός
 μου τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου αὐτοῦ.²» Περὶ δὲ τοὺς πόδας οἰδήματα ὑδρω-
 25 πιῶντος, ἐπειδὴ ἐξουθενεῖ τὸ καθαρὸν καὶ ἀθλόωτον ὕδωρ τῆς ἄλλο-
 μένης πηγῆς εἰς ζῶν αἰώνιον. Τοῦ δὲ ἥτρου ἡ ὑπέρογκος φλεγμονή,
 διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ θυμοῦ φλεγμονῇ κρατητόν, καὶ
 ἀνελεήμονα εἰς τοὺς ὑποχειρίους. Τὸ δὲ τῆς αἰσχύνης αὐτοῦ μέλος ἐγέν-
 να σκώληκας, ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀκολασίᾳ ἐξήλου τοὺς θηλυμανεῖς ἵππους.
 30 Ἡ δὲ ὀρθόπνοια αὐτὸν κατεῖχε διὰ τὸ μὴ ὀρθρίζειν αὐτὸν εἰς προσκύ-
 νησιν τοῦ δόντος αὐτῷ Κυρίου τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ἡ δὲ δύσπνοια,
 ἐπεὶ οὐκ ἔπνεε τὸ μύρον τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ τῆς δυσωδίας τοῦ ἀκηρύκτου
 πολέμου. Πάντα δὲ τὰ μέλη αὐτοῦ ἐσπῶντο, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν πάντα
 τὰ παιδιά σπᾶσαι τὰ ὄντα ἐν Βηθλεέμ. Ὡς δὲ μέτρῳ μετρεῖται τις,
 35 τούτῳ ἀντιμετρεῖται οὐρανόθεν δικαίως. «Δι' ὧν δὲ καὶ τις ἁμαρτά-
 νει, διὰ τούτων καὶ κολάζεται.³» Τοῦτον τοίνυν τὸν Ἡρώδην ὁ μὲν
 Ἰωσήπος λέγει κατὰ πατέρα εἶναι τὸ γένος Ἰδουμαῖον, Ἀράβιον δὲ
 κατὰ μητέρα· ὁ δὲ Ἀφρικανὸς καὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἀκριβοῦντες Ἀν-
 τίπατρον μὲν εἶναι υἱόν· τὸν δὲ Ἀντίπατρον ἐσχηκέναι πατέρα Ἡρώ-

1. Ματθ. 2, 19-20. 2. Ψαλμ. 102, 1. 3. Σοφ. Σολ. 11, 16.

δην Ἀσκαλωνίτην, Ιερόδουλον τοῦ νεώ τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὸν δὲ Ἀντίπατρον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, παιδίον ὄντα, αἰχμαλωτισθῆναι παρὰ τῶν ληστῶν Ἰδουμαίων· τὸν δὲ πατέρα αὐτοῦ Ἡρώδην μὴ δυνηθῆναι δοῦναι λύτρα ὑπὲρ αὐτοῦ· ἐντραφεῖς οὖν τοῖς τῶν Ἰδουμαίων ἔθεσιν, Ἰδουμαῖος ἐνομίσθη εἶναι, ὧν Ἀσκαλωνίτης. Εἶχε δὲ καὶ τότε Αὐγουστος ἐν τῇ βασιλείᾳ ἕτος πέμπτον καὶ τεσσαρακοστόν, ὑπατεύοντος Σιλουανού, πρὸ ὀκτώ Καλανδῶν Ἰανουαρίων.

23

Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Περὶ ψευδοπροφητῶν.*

Εἶπεν ὁ Κύριος· «Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύματι προβάτου, ἐνδοθεν δὲ εἰσὶ λύκοι ἀρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς.¹» Ἐὰν οὖν τινα ἴδῃς ἀδελφέ, ὅτι ἔχει σχῆμα σεμνοπρεπές, μὴ πρόσχης, ὅτι ἐνδέδεται κώδιον προβάτου, ὅτι ὄνομα ἔχει πρεσβυτέρου, ἢ ἐπισκόπου, ἢ διακόνου, ἢ ἀσκητοῦ, ἀλλὰ τὰς πράξεις αὐτοῦ περιέργασαι· εἴ ἐστι σώφρων, εἴ ἐστι φιλόξενος, ἢ ἐλεήμων, ἢ ἀγαπητικός, ἢ ἐν προσευχαῖς καρτερικός, ἢ ὑπομονητικός. Εἰ ἔχει κοιλίαν θεόν, καὶ τὸν φάρυγγα ᾄδην, νοσῶν χρήματα, καὶ καπηλεύων τὴν θεοσέβειαν, ἄφες αὐτόν· οὐ γάρ ἐστι ποιμὴν ἐπιστημονικός, ἀλλὰ λύκος ἀρπακτικός. Εἰ δὲ οἶδας τὰ δένδρα δοκιμάζειν ἀπὸ τῶν καρπῶν, ποῖα ἐστὶ τῇ φύσει, τῇ γεύσει, τῇ πιότητι, πολλῶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἔργων ὀφείλεις δοκιμάζειν τοὺς Χριστεμπόρους, ὅτι, φοροῦντες φημάριον εὐλαβείας, ψυχὴν κέκτηνται διαβολικὴν. Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ ἀκανθῶν οὐ συλλέγεις σταφυλάς, ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα, τί ὑπολαμβάνεις, ὅτι ἀπὸ παραβατῶν ἔχεις τι ἀγαθὸν ἀκοῦσαι, ἢ ἀπὸ προδοτῶν μαθεῖν τι χρήσιμον; Ἐκείνους τοίνυν ἀποστρέφου ὡς λύκους Ἀραβικοὺς, καὶ ἀκάνθας παρακοῆς, καὶ τριβόλους ἀδικημάτων, καὶ δένδρα πονηρά. Ἐὰν ἴδῃς συνετόν, κατὰ τὴν συμβουλευούσαν σοφίαν, ὀρθοῖζε πρὸς αὐτόν, καὶ σταθμούς θυρῶν αὐτοῦ ἐκτριβέτω ὁ πούς σου, ἵνα παρ' αὐτοῦ διδαχθῇς νόμου σκιαγραφήματα, καὶ χαρίτων δωρήματα. Οὔτε δὲ λόγος σοφιστικός, ἢ σχῆμα ἐπιθετικὸν εἰσάγουσιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ πίστις τελεία καὶ ἀπερίεργος μετὰ τῆς ἐναρέτου καὶ διαλαμπούσης προνοίας.

24

Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας,

Πῶς νοητέον τό· «Ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα 1», κ.τ.λ.

Μοιχεύει γυναῖκα τῇ καρδίᾳ ἐκεῖνος, ὁ συνδιατιθέμενος τῇ πράξει· ἀπεκάλυψε δὲ τὸν τοιοῦτον ἀπὸ τῆς παρανόμου καὶ ἀθεμίτου κοινωνίας, ἢ τόπος, ἢ χρόνος, ἢ φόβος τῶν Ῥωμαϊκῶν νόμων. Ὅτι δὲ πολλοί, μὴ δράσαντες τὴν ἀσέβειαν, ὡς μοιχοὶ ἐκολάσθησαν, ῥα-

1. Ματθ. 7. 15.

δίως ἐστὶ τοὺς πάντας πληροφορηθῆναι ἐκ τοῦ Ὀλοφένους. Σπεύδον-
 τος γὰρ δρᾶσαι τὸ μύσος, ἡ Ἰουδῆθ, ὡς νόμοι δικαιοσύνης, σπασα-
 μένη τὸ ξίφος, ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, ἐπικαλεσαμένη εἰς
 βοήθειαν καὶ ὑπερασπισμὸν τὸν δοτῆρα τῶν νόμων Θεὸν καὶ συνεργὸν
 5 τῆς σωφροσύνης. Ὡσαύτως καὶ οἱ δύο πρεσβύτεροι, εἰρηκότες τῇ
 Σωσάννῃ, «Ἰδοὺ ἐν ἐπιθυμίᾳ σου ἐσμεν¹», καίπερ τοῦτο μὴ πράξαν-
 τες, ὡς μοιχοὶ ἐκολάσθησαν, καὶ τὴν ζημίαν ἔσχον θάνατον. Ἐάν
 οὖν καὶ ἄρτι τίς ἐστὶ τοιοῦτος, ἀκόλαστος, ἀκρατής, ἐπιθυμῶν ἄλλο-
 τριῶν γυναικῶν, κατὰ διάνοιαν μοιχεύει. Ὁ γὰρ ἡγεμονεύων τῶν πα-
 10 θῶν, καθαρεύων ἀπὸ ὀφλήματος, ἀπὸ αἰσχρολογίας, οὗτος οὐκ
 ἐστὶ μοιχός, ἀλλὰ παθοκρατορικός, ἀναστέλλων τὸ ἐπαχθές τῆς ἡδο-
 νῆς τῷ θεικῷ φόβῳ, ὡς κύμα θαλάσσιον ἀνακοπτόμενον ὑπὸ ἰσχυ-
 ρᾶς καὶ στερεᾶς πέτρας.

*Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας,
 15 Ἑρμηνεία εἰς τό· «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς,
 ὁράκοντες καὶ πάσαι ἄβυσσοι.²»*

Παρακελευσάμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἐν οὐρανοῖς τάγμασιν
 αἰνεῖν τὸν Κύριον, μεταφέρει τὸν λόγον τοῖς ἐπιγείοις παρακελευό-
 μενον. Τριῶν δὲ ὄντων ταγμάτων, ἐπουρανίων, ἐπιγείων, καὶ κατα-
 20 χθονίων, τῶν καμπτόντων γόνυ τῷ Ἰησοῦ, τὰ μὲν οὐράνια διὰ τῶν
 προειρημένων ἐπὶ τὸν ὕμνον τρέπονται· τὰ δὲ ἐπίγεια διὰ τοῦ εἰπεῖν·
 «Ἀρχόντες καὶ πάντες κριταὶ γῆς· νεανίσκοι καὶ παρθένοι.³» Πρὶν
 δὲ τούτων μνήμην ποιῆσαι, ἐπὶ τὰ καταχθόνια τρέπεται, ἃ διὰ τῶν
 δρακόντων καὶ τῶν ἄβυσσων σημαίνεται. Καὶ αὗται γὰρ αἱ πάλαι τῶν
 25 γιγάντων ἐκείνων ψυχαί, τῶν ἀπειθησάντων ποτὲ καὶ πολεμησάντων
 Θεῷ, αἱ διὰ τῶν δρακόντων σημαίνονται. Καὶ μὴν καὶ τὸ ἄλλο πᾶν
 πλῆθος τῆς οἰκουμένης, τὸ ἐν ταῖς προτέραις μὲν ὑπάρξαν γενεαῖς,
 κατασχεθὲν δὲ θανάτῳ, κάμπτουσι γόνυ, ὅτε ἐλευθερωθέντες ἀπ'
 αὐτοῦ· «Ἐξῆλθε γὰρ τοῖς ἐν δεσμοῖς, Ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκό-
 30 τει...⁴» Διὸ καὶ αὗται ἐπὶ τὸν ὕμνον καλοῦνται σὺν τοῖς ἄρχουσιν
 αὐτῶν γινομένοις καὶ μεγάλοις ἀνθρώποις. Ὅτι δὲ οἱ ποτὲ ἀπειθή-
 σαντες καὶ ἀντάραντες Θεῷ ἡλευθέρωνται, ὁ Πέτρος ἠνίξατο, ἐν
 Καθολικαῖς εἰπών· «Ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν ᾧ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκή-
 ρυξεν, ἀπειθήσασί ποτε.⁵»

1. Δαν. (Σωσ. 20). 2. Ψαλμ. 148, 7. 3. Ψαλμ. 148, 11-12.
 4. Ἦσ. 49, 9. 5. Α' Πέτρ. 3, 19-20.

Ms. cod. Græcus bibliothecæ Vaticanæ num. 790, in-12 spisso, et in charta papyracea, videtur habere 400 annos: est eleganti manu, et minusculis litteris exaratus. Est collectio diversorum fragmentorum operum sanctorum Patrum. Tale fragmentum inter alia reperitur.

5

- 26 Τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ἐκ τοῦ κατὰ αἰρέσεων.
 «Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσον Θεῷ· ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών.¹» Δύο ἔχει μορφάς· κράτει ταύτας, μήθ' ἐτέραν παραχαράξης. Οὐτε γὰρ ἀνθρώπος ὢν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, ἠφάνισε τὴν θεϊκὴν μορφὴν· οὔτε 10 Θεὸς ὢν, παρητήσατο τὴν ἀνθρωπίνην μορφὴν. Ἐπεὶ οὖν δύο ἐχόμενος μορφάς, τὴν δεσποτικὴν φημι, καὶ τὴν δουλικήν· τὴν μὲν φύσει θεϊκὴν, τὴν δὲ φύσει ἀνθρωπίνην, τὴν μὲν πρὸ αἰώνων, τὴν δὲ ἐξ ὑστέρων χρόνων· τὴν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὴν δὲ ἐκ τῆς Παρθένου· τὴν μὲν ἐκ μόνου, τὴν δὲ ἐκ μόνης· ἐπεὶ δύο ταύταις ὑφέστηκε πράγματα, δύο 15 ἐν ἐνί. Οὔτε γὰρ διαιροῦμεν τὸν Θεὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ σώματος, οὔτε δύο οἶδαμεν Υἱούς, καὶ Χριστούς, ἀλλὰ τὸν πρὸ αἰώνων Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀνθρωπον ἐξ αὐτῆς μήτρας τῆς Παρθένου γενόμενον τέλειον· ὥς γὰρ ὁ γεννήσας τέλειον ἐγέννησεν Υἱόν, οὕτως αὐτὸς καὶ εἰς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, τὸν τελείως ἀπολλύμε- 20 νον σῶσαι βουλόμενος, τέλειος ἐγένετο ἀνθρώπος· ἵν' ἅμα τὸ ἐξωθεν σώσας, τὸ ἐσωθεν προδεδωμένος ἐάσῃ. Οὐδὲ γὰρ σῶμα ἀναλαβὼν εἶασε τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ νοῦν ἀνέλαβεν.

ΕΤΕΡΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

Prodit autem hoc fragmentum ex codice Vaticano, num. 392. 25 membranaceo optimæ notæ, nobisque a fratribus nostris Roma transmissum est.

- 27 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου.
 Βαδίζοντες δὲ τὴν ἀπλανῆ καὶ ζωηφόρον ὁδόν, ὀφθαλμὸν μὲν ἐκκόψωμεν σκανδαλίζοντα· μὴ τὸν αἰσθητόν, ἀλλὰ τὸν νοητόν· 30 οἷον ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος, οἱ ὄντες ὀφθαλμοὶ τῆς Ἐκκλησίας, κακῶς ἀναστρέφονται καὶ σκανδαλίζωσι τὸν λαόν, χρὴ αὐτοὺς ἐκβάλλεσθαι. Συμφέρον γὰρ ἄνευ αὐτῶν συναθροίξεσθαι εἰς εὐκτήριον οἶκον, ἢ μετ' αὐτῶν ἐμβληθῆναι, ὥς μετὰ Ἀννα καὶ Καϊάφα, εἰς τὴν γένναν τοῦ πυρός. Ὁμοίως καὶ ἡ χεὶρ ὁ διάκονος, ἐὰν ἀνά- 35 ξίον τι πράττῃ, χωριζέσθω τοῦ θυσιαστηρίου.

1. Φιλip. 2, 6-7,

Ex Chronico Paschali, pag. 4 postremae editionis.

- 28 Καὶ Ἀθανάσιος δὲ ὁ μέγας τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας φω-
στήρ, ἐν τῇ μνημονευθείσῃ πρὸς Ἐπιφάνιον ἐπίσκοπον ἐπιστολῇ
διδάσκει λέγων οὕτως·
- 5 Οὐκοῦν ὥσπερ συνήθλησας, καὶ συνεχάρης, οὕτω καὶ τοῦ μέμφε-
σθαι παῦσαι· καὶ μᾶλλον εὐχου ἵνα τοῦ λοιποῦ ἢ μὲν Ἐκκλησία βε-
βαίαν τὴν εἰρήνην ἔχῃ, καὶ παύσωνται αἱ αἱρέσεις τῆς μαιφόνου προαι-
ρέσεως· παύσωνται δὲ καὶ οὗτοι φιλονεικοῦντες, οἱ ἐφευρόντες ἑαυ-
τοῖς ζητήματα, προφάσει μὲν τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἔργῳ δὲ τῆς
- 10 ἰδίας ἐριδος χάριν μάλιστα· ὅτι, ἐξ ἡμῶν εἶναι δοκοῦντες καὶ Χρι-
στιανοὶ αὐχοῦντες λέγεσθαι, ζηλοῦσι τούτων προδεδωκότων Ἰουδαίων.
Ὅποια γὰρ αὐτοῖς καὶ πιθανὴ ἀπολογία γένοιτ' ἂν ἄρα, ἐπεὶ γέ-
γραπται· «Τῇ δὲ πρώτῃ τῶν Ἀζύμων, καὶ ἐν ἣ ἔδει θύειν τὸ Πάσχα.¹»
Ἀλλὰ ἐγένετο τότε καλῶς· νυνί, κατὰ τὸ γεγραμμένον· «Ἀεὶ πλα-
15 νῶνται τῇ καρδίᾳ.²»

Exstant item fragmentum epistolae ad Antiochenos, diversae
ab ea quam superius edidimus, in concilio Lateranensi t. VI
Conciliorum, pag. 301.

- 29 Τοῦ αὐτοῦ (Ἀθανασίου) ἐκ τῆς πρὸς Ἀντιοχεῖς δογματικῆς ἐπιστολῆς.
- 20 Διὰ τοῦτο θεολογεῖται μὲν ὁ Λόγος, γενεαλογεῖται δὲ ὁ ἄνθρωπος,
ἵνα πρὸς ἑκάτερα εἴῃ ὁ αὐτὸς φυσικῶς καὶ ἀληθῶς· Θεὸς μὲν πρὸς
τῇ ἀκιδιότῃ τῆς θεότητος καὶ τῇ δημιουργίᾳ τῆς κτίσεως, ἄνθρωπος
δὲ πρὸς τῇ γεννήσει τῇ ἐκ γυναικὸς καὶ τῇ αὐξήσει τῆς ἡλικίας·
καὶ Θεὸς μὲν ταῖς ζωτικαῖς ἐνεργείαις, ἄνθρωπος δὲ πρὸς ταῖς ὁμοιο-
25 τρόποις συμπαθείαις, καὶ ταῖς καθ' ἡμᾶς ἀσθενείαις.

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

- 30 Ἐπεὶ γὰρ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἐφρόνει μὴ εἶναι πρὸς Μαρίας
τὸν Υἱόν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς ἀρχὴν ἐσχημέναι τοῦ εἶναι, τούτου ἐνεκεν
- 30 οἱ τότε συνελθόντες ἀρχιερεῖς, πολλοὶ τὸν ἀριθμόν, καθεῖλον αὐτόν,
καὶ αἰρετικὸν ἀπέφηναν. Περί δὲ τῆς τοῦ Υἱοῦ θεότητος ἀπλού-
στερον γράφοντες, οὐ κατεγένοντο περὶ τὴν Ὁμοουσίου ἀκρίβειαν·
ἀλλ' οὕτως, ὡς ἐξειλήφασιν, περὶ τοῦ ὁμοουσίου εἰρήκασιν· προέστατο
δὲ αὐτοῦ Ζηνοβία Ἰουδαία· ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν αὐτόν ἢ προστασία
- 35 αὐτῆς. Τὴν φροντίδα γὰρ εἶχον πᾶσαν ὅπερ ἐπενόησεν ὁ Σαμοσατεὺς
ἀνελεῖν, καὶ δεῖξαι πρὸ πάντων εἶναι τὸν Υἱόν, καὶ ὅτι οὐκ ἐξ ἀνθρώ-

1. Λουκ. 22, 7. 2. Ψαλμ. 94, 10.

πων γέγονε Θεός, ἀλλὰ, Θεὸς ὢν, ἐνεδύσατο δούλου μορφὴν, καὶ Λόγος ὢν, γέγονε σὰρξ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης. Καὶ οὕτω μὲν κατὰ τῆς βλασφημίας Παύλου πέπρακται.

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

- 31 Τούτοις ὠχυρωμένοι τοῖς γράμμασιν Ἀθανάσιος, εἰς τὴν ἔω 5
διέβαινε πρὸς τὴν τῆς Συρίας Ἀντιόχειαν, ὅπου τὴνικαῦτα διέτριβεν
ὁ Κωνστάντιος. Τῆς δὲ ἐκεῖσε ἐκκλησίας τὰς ἱεράς ἡνίας τότε διεῖπε
Λεόντιος. Μεθὺν γὰρ Εὐστάθιος εἰς φυγαδεῖαν ἤλαύνετο, ὡς διεῖλη-
πται, πρῶτος ἐπέβη τοῦ θρόνου Εὐφρόνιος, ὃν Πλάκητος διεδέξατο·
τὸν δὲ Στέφανος. Ὅς, πονηρὰν συσκευὴν διὰ τινος τῶν αὐτῶ προση- 10
κόντων ὠμοτάτου καὶ τὸν τρόπον καὶ τὴν ψυχὴν. Ὁναγρος ἦν αὐτῷ
ὄνομα· ἐξαρτύσας τοῖς ἐκ Ῥώμης ἤκουσι πρέσβεσι παρὰ Κώνσταντος·
ὅς τὰς αὐτὰς ὠδῖνας Κωνσταντίῳ διέλυσεν, ὑπὲρ Ἀθανασίου πεμφθεῖ-
σιν. Εὐφράτας δὲ καὶ Βικέντιος ὠνομάζοντο· ἐπίσκοποι· δ' ἦσαν ὑπὸ
Κώνσταντι δικάζοντι, ὡς ἀναξίως τοῦ θρόνου κριθεῖς ἀπερρίφη. 15
Δυσμενῶν γὰρ τῇ ἀληθείᾳ, παντοδαπαῖς περιέβαλε συμφοραῖς οἱ
τῶν ὁρθῶν δογμάτων ἀντεῖχοντο· αἰκίζων τε καὶ προπηλακίζων,
ἤγε διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐπιὼν ταῖς οἰκίαις, οὐκ ἄνδρας μόνον, ἀλλὰ καὶ
γυναῖκας, αἰδοῖ καὶ σεμνότητι βίου κεκοσμημένας. Ἀπόχρη δὲ τὸ
κατὰ τῶν πρέσβεων μόνον τεκμηριῶσαι τὸν ἄνδρα ὁποῖος. Δείσας γὰρ 20
μὴ τῶν ἐκκλησιῶν ἐπιλήψοιτο Ἀθανάσιος, ὑπὲρ οὗ καὶ ἡ πρεσβεία
μάλιστα ἦν, παιδίσκην, διὰ τοῦ προειρημένου Ὁνάγρου ἐκ χαμαιτυ-
πείου μισθῷ διαφθεύρας, ὑποβάλλει τῇ οἰκίᾳ τῶν ἐπισκόπων· ἔπειτα
λόγον πόρρωθεν στήσας κακουργίας μεστόν, ἄθρόον ἐπιστῆναι παρα-
σκευάζει τῇ καταγωγῇ τῶν θείων ἀνδρῶν. Ὡν ἕτερος, αἰσθόμενος 25
τῆς ἀκολάστου τὸν φόβον, ἡνίκα εἰσῆει, δαίμονα οἰηθεῖς, ψαλμὸν
ὑπῆδε. Τοῦ δὲ δράματος, ὅθεν καὶ ὅπως γέγονε, κρίσει τοῦ κρατοῦντος
ἀνευρεθέντος, ὡς αὐτουργὸς τῆς ἀθεμίτου πράξεως καθήρηται Στέ-
φανος· Λεόντιος δὲ εἰς ἐπιτροπὴν τῆς Ἀντιοχείας ἐκκλησίας ἐκρίθη.
Ὅν Ἀθανάσιος ὡς περὶ τὸ δόγμα κίβδηλον ἐξετρέπετο· τοῖς δ' ἀπὸ 30
τοῦ Εὐσταθίου ἐν ἰδιωτῶν οἰκίαις ἐκκλησιάζουσιν ἐκοινώνει.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ,

32 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΠΕΡΙ ΥΠΟΜΟΝΗΣ

1. Ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος Παῦλος, παραγγέλλει, «παραστήσαι
τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ.¹» Κοινὸν μὲν τὸ 35
παράγγελμα, μᾶλλον δὲ ἐπαγγέλλει τοῖς ἀγιοσύνην ἀσκοῦσιν.
Ἡ παρθένος τὴν μὲν φύσιν ἐστὶν ὁμοία ταῖς ἄλλαις γυναῖξιν, τῇ δὲ

1. Ῥωμ. 12, 1.

- προθέσει τὴν φύσιν ὑπερβᾶσα. Καὶ τῷ ἁγίῳ ἁγίως προσελθεῖν θε-
λήσασα, εἰ μὲν κατορθοῖ ἐνταῦθα, θαῦμα μέγα ἀπηνέγκατο· εἰ δὲ
προθεμένη οὐκ ἐτελείωσεν, ἐξαίσιον τὸ τοιοῦτον πτῶμα γεγένηται·
καὶ γὰρ χαλεπώτερόν ἐστιν ἀπὸ ὑψηλότερων πεσεῖν, ἢ ἀπὸ τῶν χαμᾶι
5 καταπίπτειν. Καὶ ὅσῳ μεγάλη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία, τοσοῦτω χείρων
ἡ πτώσις. Ἡ γὰρ ἐπαγγελία ὑπερβαίνει τὴν φύσιν, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν
αὐτὴν ἀναφέρει, καὶ μετὰ ἀγγέλων χορεύειν αὐτὴν κατασκευάζει.
Ἐντεῦθεν ἤδη τῇ πολιτείᾳ, ὡς φησὶ καὶ ὁ Σωτὴρ τῷ ἀξιωματι-
τούτῳ μαρτυρῶν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ὁ βίος ἐστί,
10 φησὶν. ἡ προσδοκία τῶν ἀνθρώπων. Καὶ πάλιν λέγει, ὅτι Οἱ καταξιω-
θέντες τῆς ἀναστάσεως τῶν μελλόντων ἀγαθῶν οὔτε γαμοῦσιν οὔτε
γαμίσκονται. Ὁ τοίνυν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ταῖς ἐπαγγελίαις
ἀπόκειται, τοῦτο προλαβοῦσα ἡ τινῶν προαίρεσις, ἔχει καὶ κέκτηται.
Οἱ γὰρ ἅγιοι, οἵτινες τὸν λογισμὸν ἔχουσιν ἀνατεταμένον πρὸς τὸν
15 Θεόν, καὶ ἐσθίοντες ἐκ τῆς οὐρανίου τροφῆς, ἡγήσαντο ὡς φυλακὴν
τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ τὰ σώματα αὐτῶν εἰς μαρτυρίαν παραδεδώ-
κασι, καὶ τὴν ἰδίαν ψυχὴν τητήρηκασιν ἀγνήν, ἵνα ὁ Θεὸς οἰκῇσιν ἐν
αὐτοῖς. Ὑπέμενον δέ, ὥσπερ ὁ Κύριος ἡμῶν λέγει, ὅτι «Ὁ ὑπομείνας
εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.»¹ καὶ καθάπερ ὁ ψαλμῳδὸς φησὶν·
20 «Ἐκοπίασεν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ζήσεται εἰς τέλος.»² ὅσοι γὰρ δίκαιοι
τὴν ἐλπίδα αὐτῶν ἐν τῷ Θεῷ ἔχουσιν, ἀνάπαυσιν σαρκικὴν οὐκ
ἐσχῆκασι, χωρίζουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἔμενον ἐν κόποις,
μὴ δειλιῶντες, οὔτε μὴν διστάζοντες περὶ τῶν θείων ἐπαγγελιῶν·
ἀλλ' ὑποδεχόμενοι τὰς θλίψεις ἐλαφρῶς, μνημονεύουσι τοῦ διὰ τοῦ
25 Ἀποστόλου λέγοντος· «Καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ
χαρᾶς προσεδέξασθε.»³ Καὶ μαρτυρεῖ καὶ περὶ τῶν μὴ προσδεξαμέ-
νων τὴν ἀπολύτρωσιν, ὅτι οὐκ ἤθελον ἀναστρέψαντες πάλιν εἶναι ἐν τοῖς
οὐρανόις· ἡμᾶς δὲ οὐ δεῖ εἶναι ἐν τοῖς κοσμικοῖς, ἀλλὰ μεταβῆναι εἰς
τὸ συνεῖναι τῷ Θεῷ.
- 30 2. Νῦν γὰρ καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοί ἀγαπητοί, μὴ ὀλιγορήσετε, μηδὲ
ὁμοιωθῆτε τῷ λαῷ τῷ κατὰ τὸν καιρὸν Μωϋσέως παραβεβηκότι
ἐν ἡμέραις τεσσαράκοντα μόναίς, ἐν τῷ αὐτὸν ἀναβαίνειν λαβεῖν τὸν
θεῖον νόμον· καὶ ἐκ τούτου ἐνοχοὶ γεγόνασιν, καὶ ἔπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ·
ἀλλ' ὁμοιωθῶμεν Μωϋσεὶ ποιήσαντι τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ νύ-
35 κτας, νηστεύοντι χωρὶς βρώσεως καὶ πόσεως. Οὐ μόνον ταύτας,
ἀλλὰ καὶ ἄλλας τεσσαράκοντα, ἔχων τὴν τε καρδίαν καὶ τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς καὶ τὴν σάρκα κρεμαμένην πρὸς τὸν Θεόν. Μὴ ἐπιθυμήσωμεν
ὡς τότε ἐπιθυμηταὶ κρεῶν γενόμενοι, πεσόντες ἐν τῇ ἐρήμῳ, «Ἐτι
τῆς βρώσεως αὐτῶν οὔσης ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, ὡς ὁ ψαλμὸς φησὶ,
40 καὶ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἀνέβη ἐπ' αὐτούς.»⁴ ἀλλὰ διατηρήσωμεν τῷ

1. Μάρκ. 13, 13. 2. Ψαλμ. 48, 9-10. 3. Ἑβρ. 10, 34. 4. Ψαλμ. 77, 30-31.

δόντι τὰς ἐντολάς, ὥς οἱ υἱοὶ Ἰωναδάβ, οἷς ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο λέ-
γων· «Οὐκ ἐκλείψει ἀνὴρ υἱῶν Ἰωναδάβ παρεστηκώς ἐνώπιόν μου
πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ·¹» οἷτινες οἶκον οὐκ ᾤκοδόμησαν
ἑαυτοῖς, οὔτε μὴν ἀμπελῶνας ἐφύτευσαν, καὶ γεγόνασιν εἰς ἐλεγχον
τῷ λαῷ. Καὶ ὁ μὲν λαὸς πλήθος ὢν ἡχμαλωτεύθη· οὗτοι δέ, ὀλίγοι 5
ὄντες, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐφυλάχθησαν. Καὶ ὑμεῖς τοῖνυν, οἷτινες τηρεῖτε
τῶν πατέρων τὴν ὁδόν, λογίζεσθε υἱοὶ υἱῶν Ἰωναδάβ. Τὴν τε κληρο-
νομίαν τῶν πατέρων, ὥς ὁ γενναῖος Ναβουθέ, τηρήσωμεν, ὃς ἡπει-
λήθη ὑπὸ Ἀχαάβ λαβεῖν τὸν αὐτοῦ ἀμπελῶνα εἰς κῆπον λαχάνων· μὴ
ὑποδεξάμενος δέ, ἀνῆρέθη ἀγωνιζόμενος· ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐξεδί- 10
κησε. Κῆπον γάρ τὸν ἑαυτοῦ ἀμπελῶνα οὐκ ᾔθελεν ἐνθα φύονται
πράσσα [πράσα] καὶ κρόμμυα καὶ σκόροδα, ἅτε ἐξέκλινεν· ἀλλ'
ᾔθελεν ἀμπελῶνα εὐφροσύνης· μᾶλλον δὲ τὸν ἑαυτοῦ νοῦν εὐφραντικόν,
καὶ οὐκ ἐκλυτον ὥς μολόχην κῆπου ἐν καύματι, ἥ ὥς σευτλίον ἡμί-
φθον, ὥσπερ οἱ νῦν προδεδωκότες. Εἰ γὰρ ἀφηρημένος ἦν, τάχα 15
ἀφῆρητο ἂν ὁ νοῦς τῆς πατρικῆς θεοσεβείας· καὶ γὰρ ἐχρηματίσθη
Ἰσραηλίτης ὅτι νοῦς ἦν ὁρῶν τὸν Θεόν. Οἱ δὲ νῦν μηδὲν παθόντες
τὸν ἑαυτῶν ἀμπελῶνα τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου ἀπέδοντο τῷ Ἀχαάβ,
καὶ ἐφυτεύθησαν τοσαῦτα ψεκτὰ λαχανοειδῆ.

3. Μὴ γενώμεθα φιλάργυροι ὥς Ἐλισσαίου ὁ παῖς, ὁ διὰ τοῦτο 20
τὴν λέπραν τοῦ Ναυμᾶν ἐπισπασάμενος ἑαυτῷ· ἀλλ' ὑπομείνωμεν ἐν
ταῖς θλίψεσιν, ἵνα τῆς ἀναπαύσεως μέτοχοι γενώμεθα· οὐδεὶς γὰρ
χωρὶς θλίψεως εἰς τὴν βασιλείαν εἰσελεύσεται. Μιμησώμεθα τοὺς
προγενεστέρους ἡμῶν ἁγίους. Ὁ πρῶτος δίκαιος ἦν Ἀβελ, ὃς
ἀπαρχὴν τῷ Θεῷ ἀνήνεγκεν ἐκ πρωτοτόκων τῶν προβάτων αὐτοῦ 25
καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων αὐτῶν, ὃν ἐξήλωσεν ὁ ἴδιος ἀδελφός. Τί γὰρ
ἄδικον πεποίηκε τῷ Κάιν ὁ Ἀβελ; Ὁ δὲ ζῆλος διὰ τοῦτο ἐγένετο ἐν
αὐτῷ, ἐπειδὴ οὐ προσεδέχθη αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μὴ προσε-
νέγκαι ὀρθῶς. Καὶ τὸ μὲν σῶμα ἀπέκτεινε, νομίζων σβέσαι τὴν μεταξὺ
αὐτοῦ θεῖαν ἀγάπην, ἀγνοῶν, ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ βοᾷ πρὸς τὸν Θεόν. 30
Καὶ ὁ μὲν Σωτὴρ ἡμῶν μνείαν αὐτοῦ ποιεῖται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ·
ἡ δὲ τοῦ Κάιν μνεία ἀπειληπταί. Σήμερον πάλιν τὸν ἀναίτιον Ἀβελ
ἀποκτείνουσιν· ἀλλὰ τὸ αἷμα πρὸς τὸν Κύριον βοᾷ· καὶ ἐλπίζομεν, ὅτι
οὐ παρασιωπηθήσεται διὰ τὸ αἷμα τῶν τηλικούτων μαρτύρων. Ὡςπερ 35
ὁ τότε καιρός, οὕτως καὶ νῦν.

4. Μνησθώμεν δὲ καὶ τῆς ὑπομονῆς τοῦ Ἐνῶχ, ὅτι πεποίηκεν
ἑτῇ τριακόσια ἐξήκοντα πέντε ἀνατεταμένην τὴν διάνοιαν ἔχων πρὸς
τὸν Θεόν, ἕως ἂν μετατεθῇ. Μὴ οὖν ὀλιγωρήσητε· οὐ γὰρ κεχρονίκα-
μεν. Καὶ Νῶε δὲ πεντακόσια ἑτῇ πεποίηκε δίκαιος ὢν τέλειος ἐν τῷ
καιρῷ τῆς παραβάσεως, πρὸ τοῦ λαλεῖν πρὸς αὐτὸν Θεόν κατασκευά- 40
σαι τὴν κιβωτόν, καὶ ἄλλα ἑκατὸν ἑτῇ αὐτὴν ἐργαζόμενος, χλευαζό-

1. Ἱερ. 35, 19.

μενος ὑπὸ τῶν ἐναντιουμένων· καὶ οἱ μὲν χλευάζοντες ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ· ὁ δὲ, ἐπὶ τὸν Θεὸν ἠλπικῶς, ἐσώθη σὺν τοῖς οἰκιακοῖς, καὶ σωτήριον ἐγένετο τῷ κόσμῳ.

- 5 Ἰδια οἰκητήρια, ἕως οὗ ἀπολάβῃ τὰς μεγάλας ἐπαγγελίας· πειραζόμενος γὰρ ἄχρι τοῦ ἀνενέγκαι θυσίαν τὸν ἴδιον ἀγαπητὸν υἱὸν τῷ Θεῷ, καὶ εἰληφε τηλικούτον χρηματισμὸν ὁ Ἀβραάμ καλεῖσθαι φίλος Θεοῦ. Τὸν δὲ Ἰσαὰκ οἱ Φιλιστιεῖμ ἐπλεονέκτουν, καὶ τούτου τὰ φρέατα ἐνέφραττον, καὶ ἐμάχοντο αὐτῷ περὶ τοῦ ὕδατος· ὅτε δὲ ἐσχατον
10 ἐμακρύνθη ἀπ' αὐτῶν, ἐπλάτυνεν αὐτῷ ὁ Θεός, καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ ἐνέπλησεν εὐλογίας. Καὶ σήμερον πάλιν τοῦ Ἰσαὰκ τὰ φρέατα θέλουσιν ἐμφράξαι· ἀλλὰ μὴ ἐάσητε· λάβετε σὺν ὑμῖν τοὺς παῖδας τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ ὀρύξατε, αἰτίνες εἰσὶν ἀποστόλων βοήθειαι τῆς διδασκαλίας, τῶν ὄντων ὑπερμάχων τῆς ἀληθείας. Τὸν Ἰακώβ πάλιν
15 ἐδίωκεν ὁ ἴδιος ἀδελφὸς Ἡσαῦ, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, καὶ ἐποίμαινε τὰ πρόβατα Λαβάν, ἀγρυπνῶν ἡμέρας καὶ νυκτός, ὥς μίσθιος κακοπαθῶν, ἐμακροθύμησεν ἐν μόχθῳ. Ἐν δὲ τῇ ἑαυτοῦ συνέσει ἔθηκε τὰς ῥάβδους ἐν ταῖς ληνοῖς τῶν ποτιστηρίων, καὶ πάντα τὰ ποικιλοειδῆ πρόβατα ὑπῆρχθη ἴδια. Καὶ τούτῳ ὁ Θεός
20 ἐπ' ἐσχάτων ἐπλάτυνεν· αὐτὸς γὰρ μόνος ἀπώχετο, σὺν πολλῷ δὲ πλήθει ἐλήλυθεν, υἱοὺς ἐκτήσατο καὶ κτήνη, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ πλήθη ἀγγέλων συνευφραίνοντο αὐτῷ. Ἐλευσεται οὖν ὁ ἀληθινὸς Ἰακώβ μετὰ τῆς οὐρανοῦ ἀγγελικῆς παρατάξεως, ὁ ποιμὴν τῶν προβάτων, καὶ ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ. Τὸν Ἰω-
25 σὴφ δὲ οἱ ἴδιοι ἀδελφοὶ ἐξήλωσαν· οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦτον ἀντὶ ἀργυρίου ἀπέδοντο, καὶ τὴν τούτου τιμὴν διεμερίσαντο. Ὁρᾶτε τὴν τοσαύτην ἀδικίαν τῶν ἀνδρῶν τούτων. Αὐτὸς δὲ ἐμακροθύμησεν ὁ δίκαιος ἐν πᾶσι τούτοις· οὐ γὰρ μόνον οἱ ἀδελφοί, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνὴ ἐφθόνησεν αὐτῷ. Καὶ τοῦτον μακροθυμήσαντα ὁ Θεὸς κατέστησε τῆς
30 γῆς Αἰγύπτου βασιλέα. Οὐ μόνον τῆς αἰσθητῆς βασιλείας κληρονόμος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπουρανοῦ ἐγένετο. Καὶ σήμερόν εἰσιν οἱ τοὺς ἑαυτῶν ἀδελφούς πιπράσκοντες καὶ διαμεριζόμενοι τὸ ἀργύριον. Μνησθῶμεν καὶ τῆς ὑπομονῆς τοῦ Ἰῶβ, τοῦ μῆτε εὐθηνούντος ἐκκλίναντος, μῆτε μὴν πειραζόμενος τοσαῦτα ἐν ἐκάστῳ πράγματι, ἀλλὰ μακροθυμή-
35 σαντος καρτερῶς, ἕως ἂν ἀπολάβῃ διπλᾶ παρὰ Θεοῦ. Καὶ ἐμαρτυρήθη μέχρι νῦν, ὅτι πέπονθεν οὗτος, ἵνα φανῇ τοῖς πᾶσι δίκαιος. Ὁ δὲ Μωϋσῆς οὐκ ἐπεθύμησε τοῦ τόπου τὸν πλοῦτον περιποιήσασθαι· ἀλλ' ἐφυγε πάροικος γενόμενος ἐν ἄλλοτρίᾳ γῇ, ἣ τὰ ἐνεστώτα κατέλειπεν, ἵνα μεταλάβῃ τῶν αἰώνιων. Οἱ δὲ τοίνυν ἐπελάθοντο [ἐπελά-
40 χοντο] ἴσως τῆς βασιλείας.

6. Ἐκλείπει ὁ καιρὸς διηγουμένων ἡμῶν περὶ ἐκάστου τῶν ἁγίων. Ἀλλ' ἵνα συντόμως εἰπώμεν τὸν λόγον, δηλοῦμεν, ὅτι καὶ τὸν Ἥλιαν ἐδίωκεν Ἰεζάβελ, ὑπομείνας δὲ ἐν τῷ κόπῳ ἀνελήφθη. Καὶ ὁ Ἐλισ-

σαῖος δὲ σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ βοτάνας ἤσθιεν, ἀλλ' εἶχε τὸν ἐν αὐτῷ
ζῶντα Λόγον· καὶ τούτου τὰ ὅσα τελευτήσαντα ἀνέστησε νεκρόν,
γνωρίσματος διδομένου, ὅτι τοῦ δικαίου ἐλπίς οὐκ ἀπόλλυται. Ἰε-
ρεμίαν εἰς λάκκον βορβόρου ἐνέβαλον ζῶντα, ζηλούμενον ὑπὸ τῶν
ψευδοπροφητῶν. Ὁ δὲ Ἰεζεκιὴλ κοιμώμενος ἦν ἐπὶ τὰ πλευρὰ ἡμέ- 5
ρας ὅλας ἑκατὸν ἐνενήκοντα, ἐσθίων ἄρτον καὶ πίνων οἶνον ἐν μέτρῳ,
οὐ μετεστράφη ἀπὸ πλευροῦ ἐπὶ τὸ πλευρόν, ἕως οὗ ὁ Θεὸς αὐτῷ
εἶπεν. Οἱ δὲ καταλείποντες τὸν Κύριον μεταστρέφονται εἰς τὸ πλευρόν
τῆς ἰδίας ἀναπαύσεως, οἵτινες ἐκδηλοῖ εἰσι λαβόντες ἀπεντεῦθεν τὴν
ἑαυτῶν μερίδα. Ἐπιμείνατε οὖν ἐπὶ τὸ πλευρόν ἕως ἂν ἡ θεϊότης 10
προστάξῃ. Οἱ γὰρ τοῦ Ἰεζεκιὴλ μεγάλοι δεσμοὶ εἰσιν οἱ βεβαιότατοι
λόγου τοῦ Θεοῦ. Τοῦ δὲ Δανιὴλ κατηγόρησαν οἱ σατράπαι, κωλύσαι
θέλοντες αὐτὸν τῶν εὐχῶν· ὁ δὲ οὐκ ἐπαύσατο, καὶ ἐνεβλήθη δις εἰς
λάκκον λεόντων· ὁ δὲ Θεὸς ἐνέφραξεν αὐτῶν τὰ στόματα. Καὶ σήμερον
κατηγοροῦσιν ἡμῶν, μὴ θέλοντες προσεύχεσθαι ἡμᾶς πρὸς τὸν Θεόν. 15
Φανερόν τοῦτο, ὅτι καὶ ἡμᾶς διώκουσι, καὶ τοὺς Πατέρας ἡμῶν τοὺς
ἐπισκόπους. Μακάριος ἀνὴρ ὅστις ἄμεμπτός ἐστι, καὶ οὐκ εὗρεθῇ
ἐν αὐτῷ αἰτία, ἀλλ' αὕτη μόνη, τὸ προσεύχεσθαι πρὸς τὸν Κύριον.
Τοῦτό ἐστι τὸ ὑπομένειν εἰς τέλος. Μηδεὶς οὖν ἐν ὑμῖν δειλοψυχεῖται.
Κατανοήσατε γὰρ τοὺς τρεῖς ἁγίους μικροὺς ὄντας μὴ ὑποταγέντας 20
τῇ εἰκόνι Ναβουχοδονόσορ, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἀγίωσύνης καὶ πολι-
τείας κατασβέσαντας τὴν τηλικαύτην κάμινον τῆς φλογός, καὶ οὐδὲ
ὁσμὴ πυρὸς ἐν τοῖς ἐνδύμασιν αὐτῶν ἐγένετο. Μηδὲ ἐν τοῖς ὑμετέροις
ἐνδύμασι γενέσθω ὁσμὴ πυρὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορ, οἵτινές εἰσιν οἱ
τοῦ διαβόλου οἱ κατασβεσθέντες φθαρτοὶ λογισμοί. Μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς 25
βρῶσις, μηδὲ λεγέτω τις· Γεγήρακα, καὶ οὐ δύναμαι νηστεῦσαι· ἀλλὰ
μεμνήσθω τοῦ γεραίου Ἑλεαζάρου, τοῦ μὴ ἀπατηθέντος ὑπὸ τοῦ βασι-
λέως γεύσασθαι ἢ μικροφαγῆσαι. Οἱ δὲ ὑμῖν νεώτεροι μνημονεύεωσαν
τῶν ἑπτὰ γενναιοτάτων Μακκαβαίων, παραμυθούμενοι ἕκαστος τὸν
ἑαυτοῦ ἀδελφόν, ἄχρις ἂν τελειωθῶσιν ἐν τῇ μαρτυρίᾳ, καὶ γένωνται 30
ἐν τῷ ναῷ Κυρίου στύλοι φωτός. Ὅσαι δὲ πάλιν ἐν ὑμῖν μητέρες, πα-
ρακλητορες ἔστωσαν τῶν τέκνων, ὥσπερ ἡ ἐκείνων ἀμανὴς καὶ ἀπλα-
νῆς ἦν προτρεπομένη τοὺς υἱούς, ἵνα ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοὺς ἀπολάβῃ
σὺν αὐτῇ. Κἂν διωχθῆτε, καὶ ἀπολάβωσιν ὑμᾶς, ἱκανοῦσθω τὸ σῶμα
ὑμῶν εἶναι ναὸς Θεοῦ. Μνήσθητε τῶν διωκομένων τότε ἀποστόλων 35
καὶ εἰς φυλακὴν βληθέντων, καὶ εὐχαριστοῦντων μετὰ χαρᾶς, ὅτι
κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι· καὶ τῶν ἁγίων
μαρτύρων τῶν τοσοῦτων αἰκισμούς ὑπενεγκόντων, ἄχρι καὶ ἐξορύξεως
ὀφθαλμῶν, καὶ μονόφθαλμοι ἐγένοντο. Ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ γνῶσις ἐν τῇ
καρδίᾳ αὐτῶν ἐτύγχανεν, εἰς οὓς ὁ τοῦ Σωτῆρος λόγος ἔφθασε λέγον- 40
τος· «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὁψονται.»

Τινὲς δὲ νῦν προδεδώκασιν μηδὲν καθόλου αἰκισμὸν παθόντες, ἐνεκεν τριῶν πραγμάτων, φιλαργυρίας τε καὶ ἀπολαύσεως σαρκός, βρωμάτων καὶ ποτῶν, καὶ κενοδοξίας, φιλαρχίας καὶ ἀνθρωπίνου φόβου.

7. Ταῦτα γεγραφήκαμεν παρακαλοῦντες ὑμᾶς· ἄλλ' ἔστι μέτρον
 5 ἐκάστου κατὰ τὴν ἐκάστου πολιτείαν ἴδιον. Ἐκαστος οὖν ὑμῶν φίλους ἑαυτοῦ ἀνω κτάσθω· διὸ ἡ Γραφή λέγει· Ἐν παντὶ καιρῷ φίλος ὑπαρχέτω σοι. «Ἀδελφοὶ δὲ ἐν ἀνάγκαις ἔστωσαν χρήσιμοι· τοῦτο γὰρ χάριν γεννῶνται.¹» Ὅσοι οὖν μιμηταὶ ἐκάστου τῶν προειρημένων εἰσὶ, τούτων συγκληρονόμοι ἔσονται, καὶ τούτους ἔξουσι
 10 φίλους ἐν ἡμέρᾳ ἀνάγκης. Εἰ τις πρεσβύτερος τυγχάνει, μιμείσθω Τιμόθεον προεστῶτα καλῶς, καὶ βαθμὸν ἑαυτῷ περιποιοῦντα καὶ πολλὴν παρηγοσίαν ἐν Χριστῷ. Εἰ τις διάκονός ἐστι, μιμείσθω τοὺς περὶ Στέφανον ἐπὶ πιστευθέντας διακονεῖν, οἱ καὶ πιστοὶ πλήρεις Πνεύματος ἁγίου ἐγένοντο. Εἰ τις ἀναγνώστης, συμμετοχὸς γενέσθω
 15 τοῦ λέγοντος· «Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὀξύγραφου.²» καὶ ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος· «Εἰ τις λαλεῖ, ὡς λόγια Θεοῦ.³» καί, «Ἄργυρος πεκυρωμένος⁴» γλῶσσα δικαίου. Ὅσοι μοναχοὶ τέλειοι, ἔχουσιν τούτους τοὺς ἁγίους ἄνδρας εἰς φίλους, Ἠλίαν, Ἐλισσαῖον, Ἰωάννην· οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς νεώτεροι μιμείσθωσαν τοὺς τότε τρεῖς
 20 ἁγίους μετὰ τῶν Μακκαβαίων. Αἱ δὲ παρθένοι προσδοκώμεναί εἰσι μετὰ τῶν συνεταιριδῶν ἐν οὐρανοῖς Μαρίας ἅμα ἀδελφῆς Ἀαρῶν, καὶ τῆς Μαρίας καὶ Θέκλῃς τῆς ἐκτιλάσης τὴν σαρκικὴν ἐπιθυμίαν ἀφ' ἑαυτῆς, καὶ τῶν τεσσάρων θυγατέρων Φιλίππου τῶν προφητευουσῶν. Αἱ δὲ χῆραι πολιτευόμεναι ἔστωσαν ὥσπερ Δεβόρρα κρίνουσα
 25 τὸν λαόν, ἥτις ἐχρημάτισε μήτηρ ἐν Ἱερουσαλὴμ· καὶ ὡς Ἰουδῆθ ἐν τῇ φρονιμότητι καὶ ἁγιασμῷ τὴν κεφαλὴν Ὀλοφέρνην ἀφελαιμένη· καὶ ὥσπερ Ἄννα θυγάτηρ Φανουὴλ, ὀδοῆχοντα τεσσάρων ἐτῶν οὔσα, ἦν ἐν τῷ ἱερῷ λατρεύουσα ἐν νηστεαῖς καὶ δεήσεσι, καὶ ἐπὶ τέλει ἀνθωμολογεῖτο τῷ Κυρίῳ.
8. Ὅσοι πρεσβῦται τῇ ἡλικίᾳ εἰσὶν, ἔστωσαν μιμηταὶ τοῦ
 30 ἀγαθοῦ πρεσβείου τοῦ Ἀβραάμ ἐν τῇ φιλοξενίᾳ, καὶ ὥσπερ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ, Ἰώβ τε καὶ Λῳτ. Ὅσαι δὲ πρεσβύτιδες ἢ χῆραι, ζηλοῦτωσαν τὴν χῆραν τὴν ἐν Σαραιπτά, καὶ τὴν προσενεγκαμένην τὰ δύο λεπτά. Νῦν δέ, ἀγαπητοὶ μου ἐν Κυρίῳ, χωρὶς πολυλογίας, καιρὸς
 35 ἔστι τοῦ πενθῆσαι. «Ἐγένετο δὲ μετὰ τὸ αἰχμαλωτευθῆναι τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ Ἰσραὴλ ἐρημωθῆναι, ἐκάθισεν Ἱερεμίας κλαίων, καὶ ἐθρήνησε τὸν θρῆνον τοῦτον ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ εἶπε· Πῶς ἐκάθισε μόνῃ ἡ πόλις ἡ πεπληθυμένη λαῶν; ἐγενήθη ὡς χῆρα.⁵» οἱ γὰρ ἅγιοι ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων πτώσει κλαίουσιν. Ἰδοὺ γὰρ
 40 σήμερον ἡ Ἐκκλησία ὡς χῆρα γεγέννηται· ἰδοὺ ὁδοὶ Σιών πενθοῦσι

1. Παρμ. 17, 17. 2. Ψαλμ. 44, 2. 3. Α' Πέτρ. 4, 11. 4. Ψαλμ. 11, 7. 5. Θρ. 1, 1.

παρά τὸ μὴ εἶναι ἐρχομένους ἐν ἑορτῇ· ἰδοὺ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς ἀναστε-
νάξουσι, καὶ αἱ παρθένοι αὐτῆς ἄγονται, ἀπεκλείσθη ἡμῶν τὸ Σάβ-
βατον, καὶ ἡ ἑορτή, καὶ ἡ νεομηνία. Καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ κλαίει ὁ
προφήτης λέγων· «Κλαύσομαί σε, ἄμπελος Σέβαμα.¹» τί ὠλοθρεύθη-
σαν τρυγηταί σου; ὁ οἶνός ἐστιν ἐν ληνῶ² χρήζων κούφων ἀξίων 5
χωρῆσαι τοῦτον. Πολλὰ δὲ διὰ τὸ πλῆθος τῶν τετραυματισμένων
ἐν τῷ νῦν καιρῷ παρητήσαντο τετραυματισμένοι. «Ὅσοι γοῦν ἀβλα-
βεῖς ἔμειναν κοῦφα νέα διατετηρημένα προσερχέσθωσαν μεταλαβεῖν.
Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ κλαίει λέγων· «Τίς δῶν τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ,
καὶ ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων, καὶ κλαύσωμεν τὸν λαὸν τοῦτον 10
ἡμέρας καὶ νυκτὸς τοὺς τετραυματισμένους θυγατρὸς λαοῦ μου³»,
τοὺς σοφοὺς εἰς τὸ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καλὸν ποιῆσαι μὴ ἐπεγνωκό-
τας; Τοῦτο ποιοῦντες κλαίοντες ἐπὶ τῷ πτώματι τῶν ἀνθρώπων.
Ὁ προφήτης δὲ πάλιν Ἰεζεκιὴλ ἐθρήνει ἐφ' ἕκαστον τῶν ἀποπεπτω-
κότων, ὥστε αὐτῷ εἴρηται· «Λάβε θρῆνον ἐπὶ τὸν ἄρχοντα Τύρου.⁴» 15
Καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν ἄρχοντα Τύρου μόνον, κλαίει, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς πολλοὺς
τάχα ἐκ τῶν αὐτοῦ δακρύων καταντήσουσιν· σκοποὶ γὰρ τυγχάνουσι
τοῦ παντός, καὶ δίκτορες τοῦ πενθεῖν. Καὶ ὁ Δαυὶδ ἔκλαιεν ἐπὶ τῷ
πτώματι δυνατῶν λέγων· «Πῶς ἔπεσον δυνατοί⁵», καὶ ἀπώλοντο
σκεύη πολεμικά; Μὴ ἀναγγεῖλατε ἐν Γέθ, μὴδὲ ἐν ὁδοῖς Ἀσκαλῶ- 20
νος, μήποτε εὐφρανθῶσι θυγατέρες ἀπεριτμήτων.⁶» Ἰδοὺ γὰρ καὶ
σήμερον ἔπεσαν δυνατοί, καὶ μεγάλα σκεύη πολεμικά, ἅπερ δεῖ
κλαίειν. Ἐκλαίει δὲ ἐπὶ τὸν Ἀβεσσαλώμ, οὐχ ὅτι ἀπέθανεν, ἀλλ' ὅτι
παρηνόμησε. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν μὴ τοὺς τελευτήσαντας κλαύσωμεν,
ἀλλὰ τοὺς τὴν ἰδίαν πίστιν ἀπαρνησαμένους. Δεξώμεθα καὶ τὸν λόγον 25
τοῦ προφήτου Ἰωὴλ, καὶ ἐπιτελέσωμεν, ὥς προστάττει καὶ προσ-
καλεῖται κλαίειν ἐπὶ τοὺς ἐν ἀπωλείᾳ λέγων· «Ἐξελθέτω νύμφιος
ἐκ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ, καὶ νύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς. Κλαύσονται
οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ, καὶ ἐροῦσι· Φεῖσαι, Κύριε,
τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῶς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος τοῦ κατάρ- 30
ξαι αὐτῶν ἔθνη, μήποτε εἰπώσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι· Ποῦ ἐστὶν ὁ Θεὸς
αὐτῶν;⁷» Τάχα δὲ πως καὶ ἡμῖν λεχθεῖη τό, «Καὶ ἐξήλωσε Κύριος
τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐφείσατο τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.⁸» Καὶ ἐν τοῖς Θρή-
νοις πάλιν κεῖται· «Τεῖχῃ Σιών καταγαγέτωσαν ὥσει χειμάρρους δά-
κρυα ἡμέρας καὶ νυκτός.⁹» Μὴ ἄρα τεῖχεσιν ἢ λίθοις λέγει, ἢ παντὶ 35
τοῖς οὖσιν ἁγίοις τεῖχεσι τῆς Ἐκκλησίας; Ἰδοὺ γὰρ ἐπὶ πάντας αὐ-
τοὺς πεπλήρωται καταγαγόντας ὥσει χειμάρρους δάκρυα πανταχοῦ.
9. Νῦν δὲ ἐπιλαβώμεθα καὶ τοῦ τῆς Ὠδῆς λόγου· «Πορευόμενοι
ἐπορεύοντο καὶ ἔκλαιον αἶροντες τὰ σπέρματα αὐτῶν.¹⁰» Ὡστερ

1. Ἱερ. 31, 32. 2. Πρβλ. Ἱερ. 31, 23-33. 3. Ἱερ. 9, 1. 4. Ἱεζ.
28, 12. 5. Β' Βασ. 1, 19. 6. Β' Βασ. 1, 20. 7. Ἱωὴλ 2, 16-17.
8. Ἱωὴλ 2, 18. 9. Θρ. 2, 18. 10. Ψαλμ. 125, 6.

- οἱ προεστῶτες νῦν καὶ οὐκ ἔχοντες τοῦ τὰ σπέρματα καταβάλωσιν. Ἄλλ' ὁμῶς «ἐρχόμενοι ἤξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει φέροντες τὰ δράγματα αὐτῶν.¹» «Μακάριοι γὰρ οἱ πενθοῦντες ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.²» καὶ τό, «Ἐσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμός, καὶ εἰς τὸ πρῶν ἀγαλλιά-
 5 σις.³» Οἱ γὰρ ἀπόστολοι καὶ τότε κλαίοντες τὸ ἐσπέρας, ἡγαλλιάσαντο πρῶιās. Καὶ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία παρεκάθητο τῷ μνημείῳ κλαίουσα· ταύτῃ ὄφθεις ὁ Κύριος ἀφείλε τῶν αὐτῆς ὀφθαλμῶν τὰ δάκρυα· ἐπληρώθη τὸ προελέγοντο· «Καὶ ἀφείλεν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου.⁴» Μνήσθητε τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὅτι
 10 τοσαῦτα ἔπαθε δι' ἡμᾶς· ἐξεδύθη τὸν ἱματισμόν, ἐνέδυσαν αὐτὸν χλαμύδα κοκκίνην, περιέθηκάν αὐτῷ στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέπτυσαν αὐτῷ, ἐνέπαιξαν αὐτῷ, καὶ ἐρραπίσθη ὑπὸ ὑπηρέτου ὁ τῶν ἀπάντων Δεσπότης. Ἐκρεμάσθη ἐπὶ ξύλου, ἐπότισαν αὐτὸν ὄξος μετὰ
 15 ρὰν ἐνυξαν, παρέθετο τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας τοῦ Πατρὸς, ἐτίθη τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν μνημείῳ, ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ εἰς οὐρανοῦς, προσκήρυξαν αὐτὸν ἅγιοι ἄγγελοι λέγοντες· «Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν.⁵» Ἀναλογίσασθε οὖν τὸν τοιαύτην ὑπομονὴν ἐνδειξάμενον, ἵν' ὅστις ἀν μιμητῆς αὐτοῦ γίνηται, οὗτος καὶ
 20 συγκάθεδρος καὶ συγκληρονόμος αὐτοῦ γένηται, ὡς αὐτὸς ἐπηγγείλατο, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

33 ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ,
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΒΑΙΑ

- Φρικτόν, ἀγαπητοί, μυστήριον σήμερον ἐν Ἱερουσαλὴμ γέγονε. Μυστήριον δέ φημι· τὸ ὑπὸ τῶν προφητῶν κηρυχθέν, καὶ ὑπὸ Χριστοῦ τελεσθέν. Ὄντως γὰρ «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου⁶», κατὰ τὸν μακάριον Δαυίδ· καὶ πάλιν ὁ αὐτός· «Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον.⁷» Τὴν γὰρ κοινήν ἀνάστασιν τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους πιστοῦμενος ὁ πάντων
 30 δεσπότης καὶ δημιουργὸς Ἰησοῦς Χριστός, ὁ πάντα δι' ἡμᾶς οἰκονομήσας, πρὸ τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ πάθους ἐκ νεκρῶν ἤγειρε τὸν Λάζαρον. Ὅθεν μετὰ τοῦτο σπεύδων, ὡς ἔφην, λοιπὸν τὸ ὑπὲρ ἡμῶν πάθος ἀναδέεσθαι, «Ἀποστέλλει», φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, «αὐτοῦ τινὰς τῶν ἐαυτοῦ μαθητῶν λέγων· Πορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι ἡμῶν κώμην,
 35 εὐρήσετε ὄνον δεδεμένην, καὶ πῶλον σὺν αὐτῇ· λύσαντες ἀγάγετέ μοι.⁸» Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Ἰακώβ ὁ πατριάρχης, ἡνίκα τὰς εὐλογίας ἐν κλήρῳ παρεῖχε τοῖς τέκνοις, ἔλθων ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, οὕτως εἶρηκεν·

1. Ψαλμ. 125, 6. 2. Ματθ. 5, 4. 3. Ψαλμ. 29, 6. 4. Ἦσ. 25, 8.
 5. Ψαλμ. 23, 7, 9. 6. Ψαλμ. 117, 26. 7. Ψαλμ. 8, 3. 8. Ματθ. 21, 1-2.

α'Ιούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου.¹» καὶ μετ' ὀλίγα· «Καὶ αὐτὸς
 προσδοκία ἐθνῶν.²» Ποίων δὲ ἐθνῶν γέγονε προσδοκία Ἰούδας;
 Οὐδαμῶς. Ἀλλὰ τοῦτο δηλοῖ ὁ προφήτης, ἐπειδὴ ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλ-
 κεν ὁ ἥλιος. Πάλιν μεθ' ἕτερα ὁ αὐτὸς λέγει· «Δεσμεύων πρὸς ἄμπε-
 λον τὴν ὄνον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἑλικί τὸν πῶλον τῆς ὄνου.³» Ὅνον καὶ 5
 πῶλον εἰπὼν, τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἐθνῶν ἐσήμαινεν. Ἐδέσμευσεν γὰρ
 τὰ ἔθνη ὁ Κύριος τῇ ἁμπέλῳ καὶ τῇ ἑλικί· τουτέστι, τῇ Πα-
 λαυᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ, ὅπως καρποφορήσῃ καρπὸν εὐσεβείας
 διὰ τῆς πίστεως. Εἶτα ἐπάγει· «Πλυνεῖ ἐν οἶνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ,
 καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ.⁴» Στολὴν τοῦ Χρι- 10
 στοῦ καὶ περιβολὴν τὴν σάρκα λέγει. Ἐκουσίως γὰρ δι' ἡμᾶς ἐν
 σταυρῷ προσηλώθη σαρκί, ἵνα τῷ ἰδίῳ αἵματι τὸν ῥύπον ἐκπλύνῃ
 τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν, καθὼς καὶ ἐν Ἡσαΐα γέγραπται· «Διὰ τί
 σου ἔρυθρά τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀποπατητοῦ ληνοῦ,
 πλήρης καταπατημένης;⁵» ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανέλθωμεν. 15
 Λέγει γὰρ τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος περὶ τῆς ὄνου· «Καὶ ἐάν τις ὑμῖν
 εἴπῃ, Τί ποιεῖτε; ἢ τί λύετε τὸν πῶλον; εἶπατε ὅτι Ὁ Κύριος αὐτοῦ
 χρεῖαν ἔχει.⁶» Μὴ διατάσῃτε, φησὶν, ἐν μηδενὶ τῶν κατὰ τὴν ἐμὴν
 οἰκονομίαν πραττομένων· οὐδεὶς ὑμῶν ἀντιστήσεται οὐδὲ ἀντιρρη-
 τορήσει πρὸς οὐδὲ ἐν ῥῆμα. Εἶπατε, ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει, 20
 οὐδεὶς καλύψει ὑμᾶς ποιῶντας τὸ ὑπ' ἐμοῦ προσταττόμενον·
 «Ἐμὴ γὰρ ἐστὶν ἡ οἰκουμένη καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.⁷» Δεῖ τοίνυν
 πάντα τὰ παρ' ἐμοῦ γεγραμμένα εἰς πέρας ἐλθεῖν. Δεῖ με εἰσελθεῖν
 εἰς Ἱερουσαλὴμ σήμερον ἐποχούμενον ἐπὶ ὑποζύγιον. Ἐρευνᾶτε 25
 τὰς Γραφάς· Ἰδοὺ Ζαχαρίας ὁ προφήτης διαρρήθην βοᾷ λέγων· «Χαῖρε
 σφόδρα, θύγατερ Σιών· κηρύσσεται σοι δίκαιος καὶ σφίζων. Αὐτὸς
 πραὺς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον ὄνου νέον.⁸» Καιρὸς
 οὖν εὐδοκίας ὁ παρών· δεῖ με τὴν ἔχθραν λύσαι καὶ εἰρηνοποιῆσαι
 τὰ πάντα διὰ τοῦ σταυροῦ. Δεῖ τὴν νῦν Ἱερουσαλὴμ τέλος λαβεῖν,
 καὶ τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν στηριχθῆναι. Ἡ οὐχὶ καὶ ὁ ὕμνωδός 30
 Δαυὶδ περὶ τῆς κλήσεως ταύτης τῶν ἐθνῶν προεφήτευσεν; Τί γὰρ
 εἶρηκε; «Πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα ἐποίησας, ἤξουσιν καὶ προσκυνήσουσιν
 ἐνώπιόν σου, Κύριε.⁹» Οὗτοί εἰσιν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί, οἱ διὰ
 πίστεως τὸν Λόγον δεχόμενοι. Εἶτα φησὶν ὁ εὐαγγελιστής· «Πορευ-
 θέντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐποίησαν καθὼς συνέταξεν αὐτοῖς, καὶ ἤγαγον 35
 τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω αὐτῶν τὰ ἱμάτια, καὶ
 ἐπεκάθισαν τὸν Ἰησοῦν.¹⁰» Ὡς τῆς πολλῆς τοῦ Σωτῆρος πρὸς ἡμᾶς
 συγκαταβάσεως! Τίς οὐ θαυμάσει τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς
 ἀγάπης; Τίς οὐκ ἂν ἐπλάγῃ, ὅτι ὁ ἐπὶ τῶν χερουβὶμ ἐποχούμενος

1. Γεν. 49, 8. 2. Γεν. 49, 10. 3. Γεν. 49, 11. 4. Γεν. 49, 11.
 5. Ἡσ. 63, 2-3. 6. Λουκ. 19, 31. 7. Ψαλμ. 23, 1. 8. Ζαχ. 9, 9.
 9. Ψαλμ. 85, 9. 10. Ματθ. 21, 6-7.

ἐπὶ πῶλον δι' ἡμᾶς ἐκαθέσθη; Ὁ ὑπὸ τῶν σεραφίμ ἀνυμνούμενος,
 ὑπὸ νηπίων εὐφημεῖται; Τοῖς μὲν γὰρ ἱμαρτίοις, φησί, τὴν ὁδὸν
 κατεστρώωννουν· ἄλλοι δὲ κλάδους ἐκ τῶν δένδρων κόπτοντες τὸ αὐτὸ
 ἐποιοῦν· καὶ οἱ μὲν προπορευόμενοι, οἱ δὲ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον
 5 ἅμα τοῖς ἀπειροκάκοις παισίν, ἐπινίκιον τινα ὕμνον λέγοντες· «Ὡσαν-
 νὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.
 Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.» Διὸ καὶ ἡμεῖς, ἀποθέμενοι πάντα λογι-
 σμὸν ῥυπαρὸν καὶ αἰσχρὰς ἐνθυμήσεις, καὶ τὴν ἐν πανουργίᾳ πονηρίαν,
 ἀπειροκάκων ἐννοίαν ἀναλαβόντες, ἅμα τοῖς παισίν ἐκείνοις μετὰ
 10 παιδρῶν τῶν λαμπάδων ἀπαντήσωμεν τῷ Σωτῇρι Χριστῷ τῷ ἀλη-
 θινῷ Θεῷ ἡμῶν· καὶ τοῖς μὲν βατοῖς νικητὴν αὐτὸν τοῦ θανάτου κηρύ-
 ξωμεν, τοῖς δὲ τῶν ἐλαιῶν κλάδοις τὸν ἐλεήμονα καὶ ἀγαθὸν ἱκετεύ-
 σωμεν λέγοντες· Εὐλογημένος ὁ ἐλθὼν καὶ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι
 Κυρίου, Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Εὐλογημένος ὁ ἐλθὼν κατ' οἰκονο-
 15 μίαν, καὶ δι' ἡμᾶς πτωχεύσας πλούσιος ὢν, ἵνα καὶ ἡμᾶς τῇ σῇ πτω-
 χείᾳ πλουτήσωμεν· ἐρχόμενος δὲ μετὰ δόξης κρῖναί ζῶντας καὶ νε-
 κρούς· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

34

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΚΑΤΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝΩΝ

Fragmentum contra Macedonianos. Ex cod. Colbert. 5179,
 20 bombycino.

Εἰ μὲν, μηδενὸς ὑποκειμένου, περὶ πίστεως γράφουσι, περιττὸν
 τὸ ἐπιχειρήμα καὶ ἐπιβλαβές, ὅτι, μηδεμιᾶς ζητήσεως οὐσης αὐτοῖς,
 πρόφασιν λογομαχίας παρέχουσιν, ἀνασκευάζοντες τὰς ἀνάγκας τῶν
 ἀδελφῶν καρδίας, καὶ παρασπείροντες ἃ μηδὲ εἰς νοῦν αὐτῶν ποτε
 25 ἀνέβη· εἰ δὲ διὰ τὴν Μακεδονίου αἵρεσιν ἀπολογούμενοι γράφειν
 ἐπιχειροῦσιν, ἔδει τῶν κακῶν φυτῶν τὰ σπέρματα προανελεῖν, καὶ
 τοὺς αὐτὰ παρασχόντας στηλιτεῦσαι, καὶ οὕτως τὰ ἀντ' ἐκείνων
 γράφειν ὀρθῶς, ἢ ἐκδικεῖν φανερῶς τὰ Μακεδονίου, ἵνα μὴ κεκρυμ-
 μένοι, ἀλλὰ φανερῶς πνευματομάχοι δεικνύωνται, καὶ πάντες αὐτοὺς
 30 φεύγωσιν ὡς ἀπὸ προσώπου ὄψεως. Νῦν δὲ κάκεινα κρύπτουσι,
 καὶ περὶ ἄλλων προσποιούμενοι γράφουσιν· ὥσπερ οἱ τῶν σεσηπό-
 των μελῶν παρατρέχοντες ἰατροὶ περὶ τῶν ὑγιαίνοντων διαλέγονται,
 ἢ ἀγνοοῦντες ἢ τέχνη πανούργως χρώμενοι. Οὐδεὶς γάρ, ἐγκαλούμε-
 νος περὶ μοιχείας ἀπολογεῖται περὶ κλοπῆς οὐδὲ φόνου τις ἐγκλημα
 35 διώκων, ἀνέχεται τῶν κατηγορουμένων εἰ ἀπολογοῖντα λέγοντες.
 Οὐκ ἐπιωρκήσαμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν παρακαταθήκην ἐφυλάξαμεν.
 Μᾶλλον γάρ ἐστὶ τοῦτο καίγινιον ἢ λύσις ἐγκλήματος καὶ ἀληθείας
 ἀπόδειξις.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΝΟΒΑΤΙΑΝΩΝ

- 35 *Fragmenta librorum contra Novatianos. Ex codice Regio 2398, xi sæculi memb. Est catena in Acta apostolorum, fol. 32.*

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ πρὸς Νουατιανούς β' λόγου.
 «Εἰ ἔμενε», φησὶν, «ὁμῖν ἔμενε, καὶ πρᾶθὲν ἐν τῇ ὑμετέρᾳ ἐξουσίᾳ 5
 ἦν.¹» Ἐπειδὴ δέ, φησὶν, ἐπιχειρήσατε πειράσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 καὶ εἰς τοῦτο συνεφωνήσατε, λήψεσθε πείραν οὐ ἡθελήσατε. Σω-
 φρονισθῆσονται δὴ, καὶ φοβηθήσονται καὶ ἄλλοι πειράσαι, δι' ὑμῶν
 τὴν πείραν λαβόντες.

Ibidem.

10

- 36 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς πρὸς Νουατιανούς πραγματείας.
 Κατανοῆσαι δεῖ καὶ ἐνταῦθα, ὅτι ἀρχὴ ἦν τοῦ κηρύγματος, καὶ
 μέγα μὲν ἐτόλμησαν οὗτοι, πειράσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιχειρή-
 σαντες· μεγάλη δὲ τοῖς ἄλλοις ἀδελφοῖς ὠφέλεια γέγονεν ἡ τούτων
 τιμωρία· ἐπαιδεύθησαν γάρ, καὶ ἐδιδάχθησαν, ὅτι δεῖ κατὰ τοῦ 15
 Πνεύματος τολμᾶν, οὐδὲν πειράσαι τοῦτο ἐπιχειρεῖν.

Ex cod. Colb. 200, quæ est catena in Jeremiam. Estque, ut videtur, fragmentum ex libris contra Novatianos.

- 37 «Ὡςπερ ἄνθρωπος ὑπὸ ἀνθρώπου ἱερέως βαπτιζομένου φωτί-
 ζεται τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι, οὕτως καὶ ὁ ἐξομολογούμενος 20
 ἐν μετανοίᾳ διὰ τοῦ ἱερέως λαμβάνει τὴν ἄφεσιν χάριτι Χριστοῦ.

Duo Athanasii loca, quæ in Anecd. Græc. Jo. Christophori Wolfii tom. IV, pag. 52 edit. Hamburgi, habentur, ab eodem excerpta ex catena ms., in qua ad Actus apostolorum illustrandos afferuntur.

25

- 38 ΚΔΦ. Η', ζ', κδ'. Δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἐκ τοῦ πρὸς λεγομένους Καθαροὺς λόγ. γ'.

- 39 Πρὸς οὖν τὴν ὑποκειμένην αὐτοῦ πικρίαν, καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν
 κατὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ τόλμαν καὶ ἐπιχείρησιν Πέτρος δικαίως 30
 ἐκινήθη, καὶ κινήθεις εἶπε πρὸς αὐτόν· «Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἶη
 εἰς ἀπώλειαν.²» Εἰ καὶ μὴ δεῖ, ἀλλὰ διὰ τὴν τόλμαν σου ταύτην, ὅτι
 τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι, «οὐκ ἔστι
 σοι μερίς, οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ. Ἡ γὰρ καρδιά σου οὐκ
 ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.³» Καὶ τοσαῦτα κατ' αὐτοῦ εἰπὼν 35

1. Πράξ. 5, 4. 2. Πράξ. 8, 20. 3. Πράξ. 8, 21.

- ὀρθῶς καὶ δικαίως, οὐδὲν τούτων ἀνίατον ἡγησάμενος τῷ τῆς μετα-
νοίας φαρμάκῳ, θεραπευτικὰ δὲ ταῦτα κρίνας εἶναι, ἐπήγαγε· «Μετα-
νόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου, καὶ δεήθητι τοῦ Κυρίου, εἰ ἄρα
ἀφεθήσεται σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου.¹» Μέγα γάρ σοι καὶ τοῦτο.
5 Καὶ μὴ ἤδη τὴν δωρεὰν οὕτως ἀκαθάρτως καὶ ῥυπαρῶς διὰ χρημά-
των σπεύδε. Ἀλλὰ τέως τῆς πικρίας σου καὶ τῆς κακῆς ταύτης
ἐπινοίας παυσάμενος, μετανόησον, εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοι ἡ ἐπίνοια
τῆς καρδίας σου, οὐχ ὡς ἀμφιβάλλων, ἀλλ' ὅτι δυσίατα πάθη, οὐκ
ἀνίατα μέντοι, ἀλλὰ δυσίατα. Εἰ γὰρ ἦν ἀνίατον, περισσὸν ἦν τό·
10 Μετανόησον ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεήθητι τοῦ Κυρίου.
'Αλλ' ὅτι ἡ μετάνοια μὲν ἰσχύει διὰ τούτων, ὅτι δὲ μετὰ πολλῆς
μετανοίας καὶ ἐπιμελείας χρεῖα τοῖς βαρυνθεῖσιν εἰς κακίαν, παριστάς
ἐπήγαγεν. Εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου. «Εἰς
γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὁρῶ σε ὄντα.²» Καὶ το-
15 σοῦτον ἰσχυεν ἡ εἰς μετάνοιαν προτροπὴ τοῦ μεγάλου τούτου ἀποστό-
λου καὶ πρὸς τὸν τοσοῦτον μάγον, καὶ πρὸς τὸν οὕτω χολῆς καὶ πι-
κρίας μεστόν, καὶ τοσοῦτων κακῶν πεπληρωμένον, ὡς ἤδη ἐπιμε-
λείας ἑαυτὸν δοῦναι, καὶ ταῦτα αὐτῷ εἰπόντι τὴν Γραφὴν ἐπιμαρτυ-
ρεῖν· Δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον· οὐ γὰρ ἐμοὶ παρησία
20 μέτεστιν, ὅπως μὴδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμέ, ὧν εἰρήκατε. Οὔτε δὲ ἀπηγό-
ρευσε ταῦτα αὐτῷ ὁ θεὸς Ἀπόστολος, οὐτ' ἀπηνήσατο. Πῶς γὰρ
ὁ καὶ ὑποθέμενος καὶ εἰπών; Τοσοῦτον δὲ ὠφελήθη οὗτος αὐτὸς ὁ
τηλικοῦτος μάγος ἀπὸ τῆς ἐλπίδος, τῆς εἰς μετάνοιαν, ὡς ἤδη τοσοῦ-
τον τῆς πονηρίας καὶ πικρίας αὐτὸν μεταβληθέντα εἰπεῖν· Ἐγὼ
25 μὲν οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ δεηθῆναι· ὑμεῖς δὲ δεήθητε ὑπὲρ
ἐμοῦ πρὸς Κύριον.
- 40 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Νουατιανούς τοὺς ἑαυτοὺς ὀνομάσαντας
Καθαροὺς λόγου Β'.
- ΚΕΦΑΛ. ΙΖ' στ. γ'. Καὶ λαβὼν περιέτεμεν αὐτόν.
- 30 Ἰν' οὖν μὴ κωλύηται εἰς συναγωγὰς παραβάλλειν, διὰ τὸ ἀπερί-
τητον εἶναι τὸν Τιμόθεον, οὕτως συμπαρεῖναι τοῦτ' ὀκνονόμησεν,
οὐχὶ καὶ ἐδογματίσεν.
- 41 ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΠΕΡΙ ΑΠΤΩΝ

Ex codice Req. 1993, fot. 317.

- 35 Ἐάν τις περιπέπτωκεν ἀνωμαλίᾳ δυσανιάτῳ, ψαλλέτω· «Ἐγὼ
εἶπον, Κύριε, ἐλέησόν με, ἵσασαι τὴν ψυχὴν μου, ὅτι ἡμαρτόν σοι³»,
ἐπιμελόμενος τῆς προσευχῆς καὶ μεταδιώκων τὴν ἐλεημοσύνην,

1. Πράξ. 8, 22. 2. Πράξ. 8, 23. 3. Ψαλμ. 40, 5.

πειθόμενος τῆς ἐπουρανίου σοφίας· ἄΤεκνον ἐν καιρῷ, ἀρρωστήματός σου μὴ παραβλέψῃς· ἀλλ' εὖξαι Κυρίῳ, καὶ αὐτὸς ἰάσεται σε.¹» Τὰ γὰρ περίεργα καὶ αἱ γοητεῖαι μάταια βοηθήματα ὑπάρχουσιν. Εἰ δέ τις αὐτοῖς κέχρηται, γινωσκέτω τοῦτο σαφῶς, ὅτι ἑαυτὸν ἐποίησεν ἀντὶ πιστοῦ ἀπιστον, ἀντὶ δὲ Χριστιανοῦ ἔθνικόν, ἀντὶ δὲ συνετοῦ 5 ἀσύνετον, ἀντὶ δὲ λογικοῦ ἀλόγιστον. Καταντλεῖ γάρ σοι γραυς διὰ κ' ὀβολούς, ἢ τετάρτην οἴνου ἐπακοιδὴν τοῦ θρεῶς· καὶ σὺ ἐστηκας ὡς ὄνος χασμώμενος, φορῶν δὲ ἐπὶ τὸν αὐχένα τὴν βυπαρίαν τῶν τετραπόδων, παρακρουσάμενος τὴν σφραγίδα τοῦ σωτηρίου σταυροῦ. *Ὡς σφραγίδα οὐ μόνον νοσήματα δεδοίκασιν, ἀλλὰ πᾶν τὸ στίφος τῶν 10 δαιμόνων φοβεῖται καὶ τέθηπεν. *Ὅθεν καὶ πᾶς γόνος ἀσφράγιστος ὑπάρχει.

In eodem codice 2423 locus ille psalm. p. 1206 nostræ edit. explicatur, et p. 1206, l. ii, pro τρέπονται legitur κέλληται, in fine autem post hæc verba, ἀπειθήσασί ποτε, hæc adduntur: 15

- 42 *Ὡςπερ οὖν βασιλεὺς λήσταρχον εὐρών κατακρατοῦντα πόλεις, ἀρπάζοντα πανταχόθεν, εἰς τὰ σπήλαια καταδυόμενον, ἀποτιθέμενον ἐκεῖ τὸν πλοῦτον δῆσας μὲν τὸν λήσταρχον, ἐκεῖνον μὲν τιμωρίᾳ παραδίδωσι, τὸν δὲ θησαυρὸν αὐτοῦ μεταφέρει εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ βασιλικά· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν, ἔδωκε τὸν λήσταρχον καὶ τὸν 20 δεσμοφύλακα διάβολον καὶ τὸν θάνατον· καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῶν, ἀπάντων ἀνθρώπων τὸ γένος μετήγαγεν εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ δεσποτικά. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος βοᾷ λέγων· «*Ὅτι ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους καὶ μετήγαγεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.»²

In eodem codice p. 150.

- 43 Καὶ τὸ ἐν Πατρὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸν Πατέρα ἐν τῷ Υἱῷ, τοῦτό ἐστι τὸ Υἱὸν εἶναι Θεοῦ, τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένον, Θεὸν ὄντα κατὰ τὴν φύσιν, ὥςπερ ὁ Πατήρ, καὶ δεικνύντα τὸ πατρῶον εἶδος ἐν ἑαυτῷ, καὶ δεικνύμενον ἐπὶ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως. Εἰς οὖν καὶ εἰς, καὶ ἡ δυὰς οὐ μεμέρισται τῇ φύσει ἀνενδεής οὐσα τῇ τελειότητι· 30 ὅλον μὲν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ Πατήρ ὡς πατήρ· ὅλον δὲ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ Υἱὸς ὡς υἱός. *Ἐπειδὴ δι' ἀμφοτέρων ἐν εἶδος νοεῖται, ὁλοκλήρως ἐν ἀμφοτέροις δεικνύμενον. *Ἐρωτᾷς δὲ πῶς οὗτος ἐν ἐκείνῳ, κάκεινος ἐν τούτῳ· ὅτι καὶ οὗτος τοιοῦτός ἐστιν, οἷος κάκεινος, κάκεινος, οἷος οὗτος. Οὕτως καὶ ἐν τῷ δῶο, 35 τὸ μὴ διαλλάττειν, μηδὲ ἀπεσχοινίσθαι, μηδὲ καθ' ἕτερον εἶδος καὶ ξένον χαρακτῆρα νοεῖσθαι τὸν Υἱόν· ἀλλ' εἶναι Θεὸν ὥςπερ καὶ ὁ Πατήρ.

1. Σοφ. Σοφ. 38, 9. 2. Κολ. 1, 13.

Codex Reg. 1993. ex sæculi x membr. optimæ notæ, p. 39.

- 44 Οὕτω καὶ παρὰ τὴν ἀρχήν, εἰ τοῖς προτάγμασιν αὐτοῦ πεισθέντες οἱ περὶ τὸν Ἀδὰμ τῆς ἡδονῆς ἐκράτησαν τοῦ ξύλου, οὐκ ἂν ἠπόρησεν ὁδοῦ, δι' ἧς τὸ τῶν ἀνθρώπων αὐξῆσαι γένος. Καὶ πῶς ἂν, φησὶν, αἱ τοσαῦται μυριάδες τῶν ἀνθρώπων ἐγένοντο; Ἐγὼ δέ σε πάλιν ἐρωτῶ, ἐπειδὴ σε σφόδρα παρέμεινε κατασεῖων οὗτος ὁ φόβος, πῶς ὁ Ἀδὰμ, πῶς δὲ ἡ Εὐα, μὴ μεσιτεύοντος γάμου;

Ex codice Reg. 2441, xi sæculi, fol. 298 verso: est Catena in Joannem.

- 45 10 Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ περὶ τῆς ταφῆς τοῦ Ἀδὰμ εἰρηκότες, Ἀφρικανὸς καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος.

- 46 In eodem codice ad Catenam in Danielelem, in hæc verba, καὶ τὰ σαραβάρα αὐτῶν οὐκ ἡλλοιώθη καὶ ὁσμη πυρὸς οὐκ ἦν αὐτοῖς hæc Alhanasii nomine leguntur.

- 15 Μηδὲ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐνδύμασι γενέσθω ὁσμη πρὸς τὸν Ναβουχοδονόσορ, οἵτινες φθαρτοὶ λογισμοὶ εἰσι τοῦ διαβόλου οἱ κατασβεγνύμενοι.

Ex codice Reg. 1994, xiv sæc., bombycino: est pandectes.

- 47 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας.
20 Πᾶς ἄνθρωπος, τὸ διακρίνειν παρὰ Θεοῦ εἰληφώς, κολασθήσεται, ἐξακολουθήσας ἀπείρῳ ποιμένι, καὶ ψευδῇ δόξαν ὡς ἀληθὴ δεξάμενος· «Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;»¹

Fol. 48, cod. 2398.

- 48 25 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.
Ταῖς πολλαῖς, ὡς εἰπεῖν, χερσίν, ὧν αὐτὸς ἐτῆρει τὰ ἱμάτια, Στέφανον λιθάσαι.

Fol. 98.

- 49 In illud, «Καὶ λαβὼν περιέτεμεν αὐτόν.»²
Ἰν' οὖν μὴ κωλύηται εἰς συναγωγὰς παραβάλλειν, διὰ τὸ ἀπερί-
30 τμητον εἶναι τὸν Τιμόθεον, οὕτως συμπαραεῖναι τοῦτ' ὥκονόμησεν· οὐχὶ δὲ καὶ ἐδογμάτισεν.

Ex codice Reg. 2919, x sæculi, membr.

- 50 Ὅτι παντοίοις σχήμασι λέγει καλλωπίζεσθαι τὴν βίβλον τῶν Ψαλμῶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὑπερβατοῖς, ὑπερθέσειν, ἀποστροφαῖς,

1. Β' Κορ. 6, 14. 2. Πράξ. 16, 3.

ἐκλείψῃσι, παραβολαῖς, μεταφοραῖς, ἐμφάσεσι, προσωποποιίας.
 "Οτι ὁ μέγας Ἀθανάσιος τὸ διάψαλμα διὰ τὰς ἐναλλαγὰς φησι
 προκεῖσθαι τῶν ῥυθμῶν, οὐχὶ δὲ διὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος, ὥς τινες ἐφαντάσθησαν.

Ex codice Legio 2280, bombyc., xiv sæc., fol. 13.

- 51 Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, αἰὶ ὄντα Θεὸν
 Πατέρα· καὶ εἰς τὸν Λόγον Θεόν, τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅτι
 συνυπάρχει τῷ Πατρὶ τῷ ἰδίῳ, καὶ ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ τοῦ
 Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱός· καὶ ὅτι εἰς ὁ Υἱὸς τοῦ ἰδίου Πατρὸς τυγχάνει,
 καὶ ὅτι ἰσοτίμος ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς αὐτοῦ· ὅτι τε κατὰ
 πάντων τὸ κράτος καὶ τὸ κύρος ἔχει ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, καὶ ὅτι σὺν τῷ
 Πατρὶ αὐτοῦ πάρεστι πανταχοῦ τῇ θεότητι, καὶ ὅτι πάντα περιέχει
 τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐ περιέχεται ὑπ' οὐδενὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,
 καθάπερ ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι τῆς
 τοῦ Πατρὸς ἐστὶν οὐσίας καὶ συναῖδιον τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ τυγ-
 χάνει τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὐ κεχώρισται τῇ θεότητι. Τὸν Λόγον
 φημὶ ἐν σαρκὶ γεγενῆναι.

Τοῦ αὐτοῦ.

- 52 Ἡ μέντοι Τριάς, καὶ λαβόντος σῶμα ἐκ Μαρίας τοῦ Λόγου,
 Τριάς ἐστὶν, οὐ δεχομένη προσθήκην, οὐδὲ ἀφαίρεσιν· ἀλλὰ αἰὶ τελεία
 ἐστί. Καὶ ἐν Τριάδι μία θεότης ἐπιγινώσκεται.

In eod. cod., fol. 61.

- 53 Βέλτιον ἀποροῦντας σιωπᾶν καὶ πιστεῦειν, ἢ ἀπιστεῖν διὰ τὸ
 ἀπορεῖν.

ἌΛΛΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

MAI, Bibliotheca nova Patrum, II, 583 seq.

I.

- 54 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κατὰ τῶν συμμεταβαλλομένων τοῖς καιροῖς
 ἐν τοῖς δόγμασι.
 Τίς οὖν ἐτι τούτους Χριστιανοὺς ἡγήσεται, παρ' οἷς οὐ λόγος,
 οὐ γράμμα βέβαιον, ἀλλὰ πάντα κατὰ καιροὺς ἀλλάσσεται;

II.

- 55 Ἀθανασίου ἐπισκόπου, ἐκ τοῦ εἰς τό, «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο.»
 Καὶ ὥσπερ πτύσαντος αὐτοῦ, καὶ ἐκτείναντος χεῖρα, καὶ φωνήσαν-
 τος Λάζαρον, οὐκ ἐλέγομεν ἀνθρώπινα εἶναι τὰ κατορθώματα, εἰ καὶ
 διὰ τοῦ σώματος ἐγένοντο, ἀλλὰ Θεοῦ· οὕτως ἐὰν τὰ ἀνθρώπινα λέ-
 γηται περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, πάλιν εἰς τὴν φύσιν τῶν
 λεγομένων ὁρῶντες, καὶ ὡς ἀλλότρια Θεοῦ πάντα τυγχάνοντα, μὴ τῇ

θεότητι τοῦ Λόγου ταῦτα λογισώμεθα, ἀλλὰ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἴδια τὰ πάθη.

III.

- 56 Ἀγνοοῦσι δὲ οἱ ἄφρονες, ὅτι τοῖς τῶν ἁγίων ἐντετύχηκε συγγράμ-
 5 μασι καὶ τοιαῦτα γέγραφε καὶ μαρτυρεῖ ὁ πολὺς τῷ πνεύματι Ἀθα-
 νάσιος, τοιαῦτα εἰπὼν ἐν τῷ, Ὁ Λόγος ἐγένετο· «Ταῦτα ἀναγκαίως
 προεξητάσαμεν· ἵνα ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν δι' ὀργάνου ἰδίου σώματος
 θεϊκῶς πράττοντα ἢ λέγοντα τινά, γινώσκωμεν ὅτι Θεὸς ὢν ταῦτα
 ἐργάζεται· καὶ πάλιν ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν δι' ὀργάνου τοῦ ἰδίου σώματος
 10 ἀνθρωπίνως λαλοῦντα ἢ πάσχοντα, μὴ ἀγνοῶμεν αὐτόν, ὅτι σαρκο-
 φόρος γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ οὕτω ταῦτα καὶ ποιεῖ καὶ λέγει· καὶ
 ἐκάστου γὰρ τὸ ἴδιον γινώσκοντες, καὶ ἀμφοτέρω ἐξ ἑνὸς πραττόμενα
 βλέποντες καὶ νοοῦντες, ὀρθῶς πιστεύομεν καὶ οὐποτε πλανηθῆμεν.»

IV.

- 57 15 Ἀθανασίου. Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός, εἰς ὢν καθ' ὑπαρξιν
 ἀνελλιπῇ τὰ ἑκάτερα.

V.

- 58 Ἀθανασίου ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ, «Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, πρὶν
 Ἀβραάμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι.» = Ἀναισχυντία σαφῶς τὸ μὴ διχῶς
 20 νοεῖν τὸν Χριστὸν θεϊκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως.

VI.

- 59 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἐκ τοῦ λόγου εἰς τό, «Κύριος ἐκτισέ με»,
 καὶ κατὰ Ἀρειανῶν.

Καὶ γοῦν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐρχόμενος, ἐκτενῶς προσεύχεται, καὶ
 25 τὸ γόνυ κλίνει, λέγων· Πάτερ, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο·
 πλην μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα γενέσθω, ἀλλὰ τὸ σόν· ἴδιον αὐτοῦ θέλημα
 λέγων τὸ τῆς σαρκὸς· ὅτι περ καὶ αὐτὴν τὴν ἡμετέραν σάρκα ἐν
 ἑαυτῷ οἰκειώσατο.

VII.

- 60 30 Τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἐν τῷ εἰς τοὺς βαπτιζομένους λόγῳ.
 «Ὅψι τοὺς Λευίτας φέροντας ἄρτους, καὶ ποτήριον οἴνου, καὶ
 τιθέντας ἐπὶ τὴν τράπεζαν· καὶ ὅσον οὕτω ἱκεσίαι καὶ δεήσεις γίνον-
 ται, φίλος ἐστὶν ὁ ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον· ἐπὶ δὲ ἐπιτελεσθῶσιν αἱ
 μεγάλαι καὶ θαυμασταὶ εὐχαί, τότε γίνεται ὁ ἄρτος, σῶμα· καὶ τὸ
 35 ποτήριον, αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ πάλιν· Ἐλθω-
 μεν ἐπὶ τὴν τελείωσιν τῶν μυστηρίων· οὗτος ὁ ἄρτος καὶ τοῦτο τὸ
 ποτήριον, ὅσον οὕτω εὐχαὶ καὶ ἱκεσίαι γεγόνασιν. φιλά εἰσιν· ἐπὶ
 δὲ αἱ μεγάλαι εὐχαί, καὶ αἱ ἁγίαι ἱκεσίαι ἀναπεμφθῶσι, καταβαίνει
 ὁ Λόγος εἰς τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον, καὶ γίνεται αὐτοῦ σῶμα.

Ἐν τρισὶν ὕλαις ἐτέλουν οἱ Ἰουδαῖοι τὸ Πάσχα καὶ ἐν τρισὶν ἀρεταῖς καὶ ἐν τρισὶ μάρτυσι κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Νόμου. Καὶ αἱ μὲν τρεῖς ὕλαι ὁ ἄμνός ἦσαν, τὰ ἄζυμα καὶ ἡ πικραλὶς· αἱ δὲ τρεῖς ἀρεταί, περιεζωσμένοι, καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας, καὶ βακτηρίαν ἐν ταῖς 5 χερσίν. Οἱ δὲ τρεῖς μάρτυρες, γραμματεῖς ἐπὶ τῇ τραπέζῃ ἐστῶτες, καὶ ἀκριβῶς γινώσκοντες τὴν τῆς σελήνης ἀπόχυσιν, διὰ ποτηρίου τινὸς σαλευομένου καὶ σηματομένου· σαλπίζοντος εὐθὺς τοῦ ἱερέως ὅτι Πάσχα ἐστὶ Κυρίου καὶ λοιπὸν μετὰ τὸ ἄκουσμα τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, ἐποιοῦν τὴν ζύμην ἄνευ ἄρτου ἡμέρας ζ'. Πρὸ δὲ τοῦ 10 σημείου τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς σάλπιγγος, οὐκ εἶχον ἐξουσίαν ἐτοιμάσαι ἡμέρας ἐπτὰ ἄμνόν, ἢ ἄζυμον, ἢ πικρίδα· οὕτω γάρ φησι καὶ ὁ μέγας Δαυὶδ· «Σαλπίσατε ἐν Νεομηνίᾳ σάλπιγγι.¹» Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῇ ε' ἡμέρᾳ ἐποίησε τὴν παράδοσιν τῶν ἁγίων μυστηρίων ὥρα τῆς νυκτὸς ζ'· ἡ δὲ εἰσοδος τῶν ἄζυμοφάγων ἐγένετο 15 Παρασκευῇ ἑσπέρας μετὰ τὸ ταφῆναι τὸν Κύριον. Διὰ τοῦτο οἱ δ' εὐαγγελισταὶ ἄρτον τέλειον λέγουσι παραδοῦναι τὸν Κύριον ἐν τοῖς ἁγίοις μυστηρίοις καὶ οὐκ ἄζυμον· ἵνα πιστώσῃται ὅτι τέλειον σῶμα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου· λέγω δὲ ἐμψυχον καὶ ἔνουν· καὶ οὐ καθάπερ ὁ αἰρετικὸς Ἀπολλινάριος ἔλεγεν, ὅτι σῶμα μόνον ἀνελάβετο· ἀλλ' 20 ἡμεῖς ἄρτον τελειούμενόν φαμεν τὸν δι' ἀλεύρου καὶ ζύμης καὶ ἁλατος συνεστηκότα· καθάπερ σῶματι ὁ πνευματικὸς, καὶ νοί· σῶμα γάρ, χωρὶς πνοῆς, νεκρὸν ἐστὶ· καὶ τὸ ἄζυμον μόνον μὴ ἔχον ζύμην νεκρὸν ἐστὶ καὶ οὐ ζωτικὸς ἄρτος· ἐπεὶ δὲ ἡ ζύμη ζωὴν δίδωσι τῷ φυράματι καὶ ἔνωσιν καθάπερ τὸ πνεῦμα τῷ σῶματι, καὶ τὸ ἅλας τῷ νῶ· 25 καὶ διὰ τοῦτο τελοῦμεν τὸ μυστήριον δι' ἄρτου τελειούμενου, ἵνα μὴ τῇ βλασφημίᾳ τοῦ ἀσεβοῦς Ἀπολλιναρίου περιπέσωμεν. Γίνεται δὲ ἡ τοῦ φέγγους ἀπόχυσις, ἐν ἡμέραις τέσσαρσι καὶ δέκα ἡμισυ καὶ ὥραις τρισίν· εἰς δὲ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπερέβην ἕκτην καὶ δεκάτην ἡμέραν· ἵνα μαρτυρήσῃ ὅτι ἀληθινός 30 ἐστὶ καὶ ζωὴ αἰώνιος. Ἰστέον οὖν ὡς αἰῶνι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων αὐτοῦ τὴν σεμίδαλιν τῶν Ἀζύμων ἐσθίειν ἢ προσφέρειν οὐδεμία παρέλαβεν Ἐκκλησία· ἐπεὶ δὲ οὔτε ὁ Χριστὸς αὐτὸς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ τὸ νομικὸν ἔφαγε Πάσχα, ἀκούε Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· Πρὸ δὲ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, 35 εἰδὼς ὅτι Ἰησοῦς ὅτι ἐλήλυθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα ἵνα μεταβῇ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν Πατέρα... καὶ δείπνου γενομένου τοῦ Διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου ἵνα αὐτὸν παραδῶ· καὶ ὅτε, φησὶν, ἐγένετο ἡ ὥρα, τουτέστιν ὅτε παρέστη ὁ καιρὸς τοῦ προδοῦναι αὐτόν, ἀνέπεσαν καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν 40

1. Ψαλμ. 80, 4.

- αὐτῷ· καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα
 φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν. Ὁρᾷς, Πρὸ τοῦ με παθεῖν φη-
 σίν· ἐπεὶ οὖν ἔδει παθεῖν αὐτὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα τοῦ
 νομικοῦ καθ' ἣν καὶ ὁ ἄμνός παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐθύετο, ἐμελλε δὲ
 5 γενέσθαι τὸ πάθος παρὰ τῶν θεοκτόνων Παρασκευῇ ἡμέρᾳ, ὡς
 αὐθις φησιν ὁ Ἰωάννης· Ἐπεὶ Παρασκευὴ ἦν, ἣν γὰρ μεγάλη ἡμέρα
 ἐκείνη τοῦ Σαββάτου ἐν ἣ τηνικαῦτα καὶ ἡ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς
 σελήνης, κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα, ἐν τῷ πεντακοσιοστῷ τριακοστῷ
 10 τοῖς μαθηταῖς παραδοῦναι, ἐν τῷ δειπνῷ ἀναπεσὼν ὀψέ, καὶ βραδύ
 περὶ τὴν νύκτα κατὰ τὴν ὀψίαν, δηλονότι τῆς ε', ἔφαγε μὲν, ἀλλὰ τὸ
 οἰκεῖον Πάσχα πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀζύμων· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ
 ἀναπεσεῖν αὐτόν· οὐδὲ γὰρ νενομοθετημένον· ἐπειδὴ ἱσταμένους καὶ
 περιεζωσμένους καὶ ὑποδεδεμένους ἐσθίειν τὸ Πάσχα μετὰ σπουδῆς,
 15 καὶ ἐπὶ χεῖρας τὴν βακτηρίαν ἔχοντας τοῖς Ἰουδαίοις ὁ νόμος ἐκέ-
 λευε· κατέπαυσε μὲν τοῖς χρόνοις τοῦ οἰκείου κηρύγματος τὸ Πάσχα
 τὸ νομικόν, παρέδωκε δὲ τὸ οἰκεῖον διὰ τοῦ δειπνοῦ διὸ μετὰ τὸ
 δειπνῆσαι, λαβὼν ἄρτον, καὶ κλάσας, παρέδωκε τοῖς ἀποστόλοις τὸ
 μυστήριον τῆς Καινῆς Διαθήκης αὐτοῦ καὶ Λειτουργίας· ἐν τῇ νυκτὶ
 20 δηλονότι τῆς ε', ἐν ἣ παρεδόθη· Ἰστέον δ' ὅτι καθ' ἣν ὥραν ἐσταύρω-
 σαν οἱ θεοκτόνοι τὸν Κύριον τῆς δόξης, κατ' αὐτὴν καὶ τὸν ἄμνον
 θύσαντες, ἔφαγον τὸ Πάσχα τὸ νομικόν· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν
 τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην· ὅτι αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ Πραιτώ-
 25 μιᾷ μετὰ τοῦ ἄμνου ἐτύθη ὁ Χριστός· ἀλλὰ τί φησιν ὁ Λουκᾶς; ἄρτον
 εἶπεν λαβεῖν τὸν Χριστὸν καὶ οὐκ ἄζυμον· οὐ γὰρ ἔτι ἦν, πέμπτῃς
 οὔσης τηνικαῦτα ἡμέρας· τρισκαίδεκάτῃ ἦν ἔτι ἡ σελήνη καὶ οὐκ
 ἦσαν ἄζυμα, διὰ τὸ μήπω γενέσθαι· τῇ ἰε' γὰρ τῆς σελήνης ἦν νενομο-
 θετημένον ἐσθίειν τὰ ἄζυμα· τῇ δὲ ιδ' τὸν ἄμνον καὶ μόνον θύεσθαι·
 30 διὸ καὶ τῇ μὲν ιδ' τοῦ πρώτου μηνὸς τῆς σελήνης Πάσχα πρᾶσαγο-
 ρεῖε ὁ νόμος· τῇ δὲ ἰε' πρῶτον Σάββατον ὀνομάζει· εἰ οὖν ὁ Χριστὸς
 ἐτύθη κατὰ τὴν ιδ' τῆς σελήνης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς,
 τὸ δὲ Σάββατον ἦν τῶν Ἀζύμων ἑορτὴ, πότε τὰ ἄζυμα ἔφαγε;
 καὶ πότε τοῖς ἀποστόλοις ταῦτα ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ παρέδωκεν;
 35 ὅτι λέγουσιν οἱ μιμηταὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι τὰ ἄζυμα παρὰ τῶν
 ἀποστόλων ποιεῖν παρελάβομεν· οὐδὲ γὰρ τὸ Πάσχα τὸ νομικόν κατὰ
 τὸν χρόνον ἐκεῖνον φαγεῖν ἐφθασεν ὁ Χριστός· ὅτι δὲ οὕτως ἔχει τὸ
 ἀληθές, πρὸς πίστωσιν τῶν εἰρημένων, ἀκουσον καὶ τῆς νομοθεσίας
 Μωϋσέως ἥ περὶ τοῦ Πάσχα καὶ τῶν Ἀζύμων νενομοθέτηκεν· «Αὐ-
 40 ται», φησίν, «αἱ ἑορταὶ τῷ Κυρίῳ κληταὶ ἅγαι, ἃς καλέσετε αὐτάς
 ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. Ἐν τῷ α' μηνὶ ἐν τῇ ιδ' ἡμέρᾳ τοῦ μηνός,
 ἀναμέσον τῶν ἐσπερινῶν, Πάσχα τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἐν τῇ ἰε' ἡμέρᾳ
 τοῦ μηνὸς τούτου ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων τῷ Κυρίῳ· ἑπτὰ ἡμέρας

ἄζυμα ἔδεσθε.¹» Ἰδοὺ μανθάνεις καὶ ἐκ τῆς νομοθεσίας Μωϋσέως, ὅτι οὐκ ἦν τὰ ἄζυμα· καὶ γὰρ μετὰ τὸ δειπνῆσαι κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν ἐ' παρέδωκεν ὁ Χριστὸς διὰ τῆς τοῦ ἄρτου κλάσεως τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης μυστήριον· ἐπειδὴ ἄζυμα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἦσαν...

62

Τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου, ἐκ τοῦ Περί πίστεως λόγου.

Συνάξεις δὲ ἐπιτελούμεναι ταχθεῖσαι εἰσιν ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων. Τετράδα καὶ προσαββάτω ἐν νηστείᾳ ἕως ὥρα ἐνάτης· ἐπειδὴ περ ἐπιφωσκούσῃ τετράδι συνελήφθη ὁ Κύριος, καὶ τὸ προσάββατον ἐσταυρώθη· καὶ παρέδωκαν οἱ ἀπόστολοι ἐν ταύταις νηστείαις ἐπιτελεῖσθαι, πληρουμένου τοῦ ῥητοῦ· «Ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.²» καὶ οὐχ
 5 ἵνα χάριν ποιήσωμεν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν πεπονθότι (ἡ νηστεία ἡμῖν προστέτακται), ἀλλ' ὅπως ὁμολογήσωμεν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν τὸ τοῦ Κυρίου πάθος, ὃ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸς ἀνεδέξατο, καὶ ὅπως ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν ἁμαρτιῶν αἱ νηστεῖαι ἡμῶν εὐλόγιστοι Θεῷ γίνωνται. Καὶ δι' ὅλου μὲν τοῦ ἔτους ἡ νηστεία φυλάττεται ἐν τῇ αὐτῇ ἀγίᾳ καὶ
 10 καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, φημὶ τετράδι καὶ προσαββάτῳ ἕως ὥρας ἐνάτης, δίχα μόνῃς τῆς Πεντηκοστῆς ὁλης τῶν πενήκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς οὔτε γυνυκλισίαι γίνονται, οὔτε νηστεία προστέτακται· ἀντὶ δὲ τῶν πρὸς τὴν ἐνάτην συνάξεων τετράδων καὶ προσαββάτων ὡς ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ κατὰ τὰς πρωινὰς αἱ συνάξεις ἐπιτελοῦνται. Ἐτι
 15 δὲ καὶ ἐν ταῖς πενήκοντα ἡμέραις, αἷς προεῖπον τῆς Πεντηκοστῆς, οὐκ εἰσὶν οὔτε νηστεῖαι οὔτε γυνυκλισίαι. Καὶ μετὰ τὴν διάταξιν τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς πάλιν λέγει, ὅτι τὰς ἑξ ἡμέρας τὰς πρὸ τοῦ Πάσχα ἐν ξηροφαγίᾳ διατελοῦσι πάντες οἱ λαοί, φημὶ ἄρτῳ καὶ ἅλῃ καὶ ὕδατι τότε χρώμενοι πρὸς ἐσπέραν. Ἀλλὰ καὶ τινες σπουδαῖοι
 20 διπλᾶς καὶ τριπλᾶς καὶ τετραπλᾶς νηστεύουσι· καὶ ὅλην τὴν ἑβδομάδα ἔνιοι ἄχρις ἀλεκτρυόνων κραυγῆς τῆς Κυριακῆς ἐπιφωσκούσης ἐν ἀγρυπνίαις διατελοῦσι τὰς ἑξ.

63

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ Περί πίστεως μεζονος λόγου.

Οὕτω μὲν οὖν Ἀρείος κατασκευάσας τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον κτιστόν,
 25 οὐκ ἔγνω ποποικῶς ἄλογον τὸν Πατέρα· πᾶν γὰρ ὃ φυσικῶς μὴ πρόσ-
 εστι λόγος, ἄλογος φύσει πάντως ἐστίν. Ἐπειτα ψυχῆς νοεραῆς ἐστε-
 ρημένην αὐτῷ σάρκα διδούς, φύσει παθητὸν αὐτὸν δείκνυσι, καὶ θνητόν,
 καὶ τὸ πάθος ἀκούσιον, ὡς τῆς μηδὲν ἐχούσης ἐκούσιον ἀψύχου σαρκὸς

1. Λευκ. 23, 4-6. 2. Ματθ. 9, 15.

κινητικόν· ἡ γὰρ ἀνόητος σὰρξ πάσης ἡλλωτρίωται κατὰ φύσιν θελή-
30 σεως, εἴπερ οὐδέν ἐστι θέλησις ἢ νοῦς περὶ τι κινούμενος, ἢ ψυχῆς
νοερᾶς αὐτεξούσιος κίνησις· ἥς γυμνῶν τοῦ Κυρίου τὴν σάρκα, πτηνοῦ
τινος ἢ χερσαίου ἢ νηκτοῦ ζώου ταύτην πεποιήται· καὶ σαφέστερον
εἰπεῖν, οὐδὲ τούτων τινός, εἴπερ οὐδενὸς ζώου ψυχῆς ἐστέρηται
σὰρξ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ
ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ *

Τοῖς κατὰ τόπον συλλειτουργοῖς, κυρίοις ἀγαπητοῖς, Ἀθανάσιος
5 ἐν κυρίῳ χαίρειν.

- Ἄ μὲν πεπόνθαμεν δεινὰ καὶ ἀφόρητὰ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔστιν ἐπαξίως
αὐτῶν μνημονεῦσαι· ἵνα δὲ ταχύτερον τὸ δεινὸν τῶν συμβεβηκότων
γνωσθῆναι δυνηθῇ, καλὸν ἡγησάμην ἱστορίας ἀπὸ τῶν γραφῶν μνη-
μονεῦσαι. ἀνὴρ ποτε Λευίτης¹ ἀδικηθεὶς εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὴν
10 ὑπερβολὴν τοῦ μύσου ἐωρακῶς (Ἑβραία γὰρ ἦν ἡ γυνὴ καὶ ἐκ τῆς
Ἰούδα φυλῆς ἐτύγχανε) καὶ καταπλαγεὶς ἐπὶ τοῖς τολμηθεῖσιν εἰς
αὐτὸν παρανομήμασιν, ὥς ἡ θεία τῶν Κριτῶν διαγορεύει γραφή,
διελὼν τὴν γυναῖκα ἀπέστειλε κατὰ πᾶσαν φυλὴν τοῦ Ἰσραὴλ, ἵνα
μὴ εἰς αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας κοινὸν τὸ τοιοῦτον ἀδίκημα
15 πιστευθῇ, καὶ ἵνα, ἐὰν μὲν συμπαθῶσιν, ἐκδικήσωσιν, ἐὰν δὲ παρίδω-
σιν, ὥς αὐτοὶ λοιπὸν ἀδικήσαντες αἰσχυνθῶσι. καὶ οἱ μὲν ἀποστα-
λέντες τὸ γεγονὸς ἀπήγγελλον, οἱ δὲ ἀκούοντες καὶ ὁρῶντες ἔλεγον
μηδέποτε τὰ τοιαῦτα γεγενῆσθαι, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ
Ἰσραὴλ | ἐξ Αἰγύπτου. πᾶσα γοῦν φυλὴ τοῦ Ἰσραὴλ κεκίνητο καὶ
20 πάντες ὥς αὐτοὶ παθόντες κατὰ τῶν πλημμελησάντων συνῆλθον καὶ
τέλος κατεπολεμήθησαν οἱ τὰ παράνομα δράσαντες καὶ ἀνάθεμα παρὰ
πάντων γεγόνασιν. οὐ γὰρ εἰς τὴν συγγένειαν οἱ συνελθόντες ἐσκό-
πουν, ἀλλ' εἰς τὸ πλημμεληθὲν ἀπέβλεπον. οἴδατε δὲ τὴν ἱστο-
ρίαν, ἀδελφοί, καὶ τὰ ἐκ τῆς γραφῆς ἀκριβῶς περὶ ταύτης σημαινό-
25 μενα, ἐπεξεργάσασθαι γὰρ πλείονα περὶ αὐτῆς οὐ βούλομαι πρὸς
εἰδότας γράφων καὶ ἐπειγόμενος τὰ νῦν ἐκείνων πλείονα σημᾶναι
τῇ ἡμετέρᾳ εὐλαβείᾳ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῆς ἱστορίας ταύτης ἐμνή-
σθην, ἵνα τὰ τότε τοῖς νῦν γινόμενοις συμβαλόντες καὶ γνόντες, ὥς
ταῦτα νενίκηκε τὴν ἐκείνων ὁμότητα, πλεῖον ὑμεῖς ἀγανακτήσητε
30 ἢ οἱ κατὰ τῶν τότε παρανομησάντων. καὶ γὰρ καὶ τὰ πικρὰ τῶν
διωγμῶν τὰ γενόμενα καθ' ἡμῶν ὑπερβέβηκε, καὶ μικρὰ ἢ τοῦ Λευί-
του συμφορὰ πρὸς τὰ νῦν κατὰ τῆς ἐκκλησίας τολμηθέντα· καὶ μάλ-
λον ταῦτα οὔτε ἠκούσθη ποτὲ ἐν τῇ οἰκουμένῃ οὔτε τοιούτων τις πε-
πείραται κακῶν. τότε μὲν γὰρ γυνὴ μία ἦν ἡ ἀδικηθεῖσα καὶ εἰς

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke. Berlin und Leipzig, 1934, τ. II, σ. 169 ἐξ.

1. Πρβλ. Κρ. 19.

- Λευίτης ὁ τὴν βίαν παθὼν, νῦν δὲ ὅλη ἡ ἐκκλησία ἡδικήθη καὶ ἱερα-
 τεῖον ὑβρίσθη, καὶ τό γε μεῖζον, εὐσέβεια ὑπὸ ἀσεβείας διώκεται.
 καὶ τότε μὲν μιᾶς γυναικὸς ἐκάστη φυλὴ μέρος ὁρῶσα κατεπλήττετο,
 ἄρτι δὲ ὅλης ἐκκλησίας ὁρᾶτε μέλη διηρημένα καὶ τοὺς μὲν πρὸς ὑμᾶς,
 5 τοὺς δὲ πρὸς ἄλλους ἀποσταλέντας τὴν ὑβριν καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν πε-
 πόνθασιν ἀπαγγέλλοντας. κινήθητε δὴ οὖν καὶ ὑμεῖς, παρακαλῶ, 7
 μὴ ὡς ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑμῶν ἀδικηθέντων καὶ ἕκαστος ὡς
 αὐτοὺς παθὼν βοηθησάτω, ἵνα μὴ δι' ὀλίγου οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανό-
 νες καὶ ἡ τῆς ἐκκλησίας πίστις παραφθαρῇ. κινδυνεύει γὰρ ἀμφό-
 10 τερα, ἐάνμῃ ταχέως ὁ θεὸς δι' ὑμῶν τὰ πλημμεληθέντα διορθώση-
 ται καὶ ἐκδικίας | ἡ ἐκκλησία τύχη. οὐ γὰρ νῦν κανόνες καὶ τύποι 8
 ταῖς ἐκκλησίαις ἐδόθησαν, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων ἡμῶν καλῶς καὶ
 βεβαίως παρεδόθησαν. οὐδὲ νῦν ἡ πίστις ἤρξατο, ἀλλ' ἐκ τοῦ κυρίου
 διὰ τῶν μαθητῶν εἰς ἡμᾶς διαβέβηκεν. Ἰν' οὖν μὴ τὰ ἐξ ἀρχαίων
 15 μέχρῃς ἡμῶν τηρηθέντα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις παρ-
 ἀπόληται καὶ τὰ πιστευθέντα ἡμῖν ζητηθῇ παρ' ἡμῶν, κινήθητε,
 ἀδελφοί, ὡς «οἰκονόμοι μυστηρίων θεοῦ¹» τυγχάνοντες καὶ ταῦτα
 ὑφ' ἐτέρων ἀρπαζόμενα θεωροῦντες. τὰ μὲν οὖν πλείονα παρὰ 9
 τῶν γραμματιφόρων ἀκούσεσθε, συντόμως δὲ καὶ γὰρ σημαίνει ἡπεί-
 20 χθην, ἵνα τῷ ὄντι γινώτε ὅτι οὐδέποτε τοιαῦτα γέγονε κατὰ τῆς ἐκ-
 κλησίας | ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀναληφθεὶς² ὁ σωτὴρ ἐνετείλατο τοῖς μα-
 θηταῖς λέγων· πορευθέντες μαθητεύσατε | πάντα τὰ ἔθνη βαπτί-
 ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
 πνεύματος.³»
- 25 Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ τῆς ἐκκλησίας παρανομηθέντα 2,1
 οὕτως γέγονε. συναγόντων ἡμῶν συνήθως ἐν εἰρήνῃ τῶν τε λαῶν
 εὐφραينوμένων ἐπὶ ταῖς συνάξεσι καὶ προκοπτόντων τῇ κατὰ θεὸν
 πολιτείᾳ τῶν τε συλλειτουργῶν τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ Θηβαΐδα
 καὶ Λιβύην ἀγάπην καὶ εἰρήνην ἐχόντων πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς
 30 ἡμᾶς, ἐξαίφνης ὁ ἐπαρχος τῆς Αἰγύπτου γράμματα προτίθησι δημο-
 σία διατάγματα ἔχοντα τύπον, ὡς Γρηγορίου τινὸς ἐκ Καππαδοκίας
 εἰσερχομένου διαδόχου μου ἀπὸ τοῦ κομιτάτου. καὶ ἡ μὲν τοιαύτη 2
 ἀκοὴ τοὺς πάντας ἐτάραξε· καινὸν γὰρ ἦν καὶ ἄρτι πρῶτως ἀκουσθὲν
 τὸ τοιοῦτον· οἱ δὲ λαοὶ καὶ μᾶλλον εἰς τὰς ἐκκλησίας συνήρχοντο, ὅτι
 35 μάλιστα συνεώρων μὴτε ἑαυτοὺς μὴτε ἐπίσκοπον μὴτε πρεσβύτερον
 μὴτε ὅλως τινὰς μεμψαμένους ἡμᾶς ποτε. μόνους δὲ Ἀρειανούς
 ἐώρων σὺν αὐτῷ καὶ Ἀρειανὸν αὐτὸν ἐπεγίνωσκον ὑπὸ τῶν περὶ
 Εὐσέβιον τοῖς Ἀρειανοῖς ἀποσταλέντα. οἴδατε δέ, ἀδελφοί, 3
 αἰ τοὺς περὶ Εὐσέβιον προστάτας καὶ κοινωνοὺς τῆς ἀσεβοῦς αἰ-
 40 ρέσεως τῶν Ἀρειομανιτῶν γενομένους καὶ δι' αὐτῶν αἰὶ ἡμῖν
 ἐπιβουλευσάντας καὶ τῆς εἰς τὰς Γαλλίας ἀποδημίας αἰτίους ἡμῖν

1. Α' Κορ. 4, 1. 2. Πρβλ. Πράξ. 1, 2. 3. Ματθ. 28, 19.

γενομένους. διὰ ταῦτα γὰρ εἰκότως καὶ οἱ λαοὶ ἡγανάκτουν καὶ κατεβόων μαρτυρόμενοι τοὺς ἄλλους δικαστὰς καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὅτι μηδεμιᾶς μέμψεως ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν γενομένης, ἀλλὰ τῶν αἰρετικῶν Ἀρειανῶν μόνων αὐτὰ καθ' ἡμῶν παιζάντων καινο-

5 τομία τις καὶ παρανομία τοιαύτη κατὰ τῆς ἐκκλησίας γεγένηται. εἰ γὰρ καὶ ὅλως ἦν τις καθ' ἡμῶν μέμψις κρατήσασα, | ἔδει μὴ Ἀρειανῶν μηδὲ τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, κατὰ δὲ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνους καὶ κατὰ τὸ τοῦ Παύλου ῥῆμα «συναχθέντων¹» τῶν λαῶν «καὶ τοῦ πνεύματος» τῶν καθιστανόντων «σὺν τῇ δυνάμει

10 τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» πάντα κανονικῶς ἐξετασθῆναι τε καὶ πραχθῆναι παρόντων τῶν αἰτουμένων λαῶν καὶ κληρικῶν καὶ μὴ ἔξωθεν ὑπὸ Ἀρειανῶν ὥσπερ ἐμπορευόμενον τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου παρὰ τοὺς μὴ αἰτήσαντας μηδὲ βουλομένους μηδὲ ὅλως γινώσκοντας τὸ γεγονός μετὰ προστασίας καὶ βίας τῶν ἔξωθεν δικαστῶν

15 ἐπιρριῖψαι ἑαυτόν. τοῦτο δὲ τοὺς μὲν ἐκκλησιαστικούς κανόνους παραλῦει, τὰ δὲ ἔθνη βλασφημεῖν ἀναγκάζει καὶ ὑπονοεῖν, ὅτι μὴ κατὰ θεῖον θεσμόν, ἀλλ' ἐξ ἐμπορίας καὶ προστασίας αἱ καταστάσεις γίνονται. |

Ἡ μὲν οὖν κατάστασις ἡ θαυμαστὴ Γρηγορίου ὑπὸ Ἀρειανῶν

20 γέγονε καὶ τοιαύτην ἔσχε τὴν ἀρχήν. ἡ δὲ εἴσοδος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἷα παράνομα κατειργάσατο καὶ ἡλικίων κακῶν αἰτία γέγονεν, ἔξεστιν ὑμῖν ἐκ τῶν γραφομένων καὶ παρὰ τῶν ἐπιδημούντων ἐπερωτῆσαι καὶ μαθεῖν. τῶν γὰρ λαῶν δυσανασχετούντων καὶ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συναχθέντων ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ καινοτομίᾳ,

25 ἵνα μὴ ἡ τῶν Ἀρειανῶν ἀσέβεια καταμιγῇ τῇ τῆς ἐκκλησίας πίστει, Φιλάργιος ὁ καὶ πάλαι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰς ταύτης παρθένους ἀδικήσας καὶ νῦν ἑπαρχος Αἰγύπτου τυγχάνων, παραβάτης μὲν γενόμενος, πατριώτης δὲ ὢν τοῦ Γρηγορίου καὶ οὐ σεμνὸν ἔχων τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ προστάτας ἔχων τοὺς περὶ Εὐσέβειον καὶ διὰ τοῦτο

30 σπουδάζων κατὰ τῆς ἐκκλησίας πείθει τοὺς ἐθνικούς δήμους τοὺς τε Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἀτάκτους ἐπαγγελίας, ὧς καὶ ὕστερον ἐπεδίδου, καὶ παροξύνει καὶ ἀθρόως αὐτοὺς μετὰ ξιφῶν καὶ βοτᾶλων ἀφήσει κατὰ τῶν λαῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας. καὶ τί γέγονεν ἐκ τούτων οὐκέτι λοιπὸν ἀπλῶς εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ἀξίως σημᾶναι δυνατόν οὔτε χωρὶς

35 δακρύων καὶ θρήνων μνημονεύσειεν ἂν τις καὶ τῶν ὀλίγων. ποῖα γὰρ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τετραγῶδῃται τοιαῦτα; ἡ τί τοιοῦτον ἐν διωγμῷ καὶ πολέμῳ γέγονέ ποτε; ἡ μὲν ἐκκλησία καὶ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον πυρπολεῖται, εὐθέως δὲ οἰμωγαὶ καὶ ὀλολυγαὶ καὶ θρήνος ἦν κατὰ τὴν πόλιν, ἀγανακτούντων καὶ τῶν πολιτῶν ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις

40 καὶ καταβοόντων τοῦ ἡγεμόνος καὶ τὴν βίαν μαρτυρομένων. παρθένοι γὰρ ἄγιοι καὶ ἀμίαντοι ἐγυμνοῦντο καὶ ἐπασχον ἃ μὴ θέμις,

1. Πρβλ. Α' Κορ. 5, 4.

- μὴ ἀνεχόμενοι δὲ ἐκινδύνευον μονάζοντες κατεπατοῦντο καὶ ἀπέθνησκον, καὶ οἱ μὲν ἐδισκεύοντο, οἱ δὲ ξίφεσι καὶ ῥοπάλοις ἀνηροῦντο, ἄλλοι δὲ ἐτραυματίζοντο. ἐπὶ δὲ τῆς ἀγίας τραπέζης ἡλικία ἀσέβεια καὶ παρανομία γέγονεν. ὄρνεα καὶ στροβίλους ἐθυσίαζον εὐφη- 5 μούντες μὲν ἑαυτῶν τὰ εἰδῶλα, δυσφημοῦντες δὲ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλησίαις τὸν κύριον καὶ σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. τὰς θείας τῶν γραφῶν βίβλους, ἃς εὗρισκον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, κατέκαιον. εἰς δὲ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον, φεῦ τῆς τόλμης, οἱ κυριοκτόνοι Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἄθεοι ἔθνικοι ἀφυλάκτως εἰσερχόμενοι 10 τοιαῦτα αἰσχρὰ διεπράττοντο καὶ ἐλάλουν γυνουύντες ἑαυτούς, ὥς αἰσχύνεσθαι καὶ λέγειν αὐτά. καὶ τινες ἀσεβεῖς ἄνδρες τὰ πικρὰ τῶν διωγμῶν μιμούμενοι παρθένων καὶ ἐγκρατῶν | κρατοῦντες εἶλκον καὶ διασύροντες ἐβιάζοντο βλασφημεῖν καὶ ἀρνείσθαι τὸν κύριον καὶ μὴ ἀρνούμενας κατέκοπτον καὶ κατεπάτουν.
- 15 Καὶ πρὸς τούτοις ἡ θαυμαστὴ καὶ λαμπρὰ εἰσοδος Γρηγορίου τοῦ Ἀρειανοῦ ἡδομένη τοῖς τοιούτοις κακοῖς, ὥσπερ ἐπαθλὸν καὶ μισθὸν τῆς τοιαύτης παρανόμου νίκης παρέχουσα τοῖς ἔθνικοις καὶ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ἐργασαμένοις εἰς πρέ- 4,1 δαν δέδωκε τὴν ἐκκλησίαν. καὶ τῆς τοιαύτης παρανομίας καὶ ἀταξίας 20 συγχωρηθείσης τὰ πολέμων λοιπὸν χεῖρονα καὶ ληστῶν ὁμότερα ἐγίνετο. οἱ μὲν γὰρ τὰ ἀπαντῶντα διήρπαζον, οἱ δὲ τὰς ἀποκειμένας τινῶν παραθήκας διηροῦντο, τὸν οἶνον πολὺν ὄντα ἢ ἐπινον ἢ ἐξεκένουν ἢ ἀπέφερον, τὸ ἀποκείμενον ἔλαιον ἥρπαζον, τὰς θύρας καὶ τοὺς καγκέλλους ὥς σκύβαλα ἕκαστος ἐβάσταζε, τὰς λυχνίας παραυτὰ 25 ἐν τῷ Τυχαίῳ ἀπετίθεντο, τοὺς κηρίωνας τῆς ἐκκλησίας τοῖς εἰδώλοις ἀνῆπτον, καὶ ὅλως ἀρπαγὴ καὶ θάνατος ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ 3 οὐκ ἠδοῦντο οἱ δυσσεβεῖς Ἀρειανοὶ τούτων γινομένων, ἀλλ' ἔτι χεῖρονα καὶ ὁμότερα προσετίθουν· πρεσβύτεροι γὰρ καὶ λαῖκοι ἐξέστησαν, παρθένοι ἀπομάφοιζόμεναι | ἀπήγγοντο εἰς τὸ βῆμα 30 τοῦ ἡγεμόνος καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἐβάλλοντο, ἄλλοι δὲ ἐδημεύθησαν, ἐμαστίχθησαν, οἱ ἄρτοι τῶν λειτουργῶν καὶ τῶν παρθένων ἐκωλύθησαν. ταῦτα δὲ ἐγίνετο ἐν αὐτῇ τῇ ἀγίᾳ τεσσαρακοστῇ περὶ τὸ πάσχα, ὅτε οἱ μὲν ἀδελφοὶ ἐνήστευον, ὁ δὲ θαυμαστός Γρηγόριος τὸν Καϊάφα τρόπον ἀναλαβὼν μετὰ Πιλάτου τοῦ ἡγεμόνος κατὰ τῶν 35 εἰς Χριστὸν εὐσεβοῦντων ἐνεπαροίνοι. ἐν παρασκευῇ γοῦν εἰσερχόμενος εἰς μίαν τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν ἐθνικῶν δῆμων ὥς ἀποστρεφόμενους εἶδε τοὺς λαοὺς τὴν βίαιαν εἰσοδὸν αὐτοῦ, ἐποίησε τὸν ὁμότερον ἡγεμόνα ἐν μιᾷ ὥρᾳ τριάκοντα καὶ τέσσαρας παρθένους καὶ ὑπάνδρους καὶ εὐγενεῖς ἄνδρας μαστίξαι 40 δημοσίᾳ καὶ εἰς τὸ δεσμοτήριον ἐμβαλεῖν, ἐν οἷς μίαν παρθένον φιλολογοῦσαν καὶ τὸ ψαλτήριον ἔτι κατέχουσαν ἐν ταῖς χερσὶ μαστιχθῆναι πεποίηκε δημοσίᾳ· καὶ τὸ μὲν βιβλίον ὑπὸ τῶν δημίων διηρπάσθη, αὕτῃ δὲ ἡ παρθένος εἰς τὴν φυλακὴν καθείρχθη.

- | Τούτων γενομένων οὐχ ἡσυχάζον οὐδὲ εἰς τὰ ἐξῆς, ἀλλ' ἐβου- 5,1
 λεύοντο καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ ἐκκλησίᾳ, ἐνθα μάλιστα ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις
 ἐκεῖναις ᾤκουν, τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις ποιῆσαι. ἐσπούδαζον δὲ τὴν
 5 μανίαν ἑαυτῶν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν ἐπεκτείνειν, ἵνα με θηρεύ-
 σαντες ἀνέλωσιν. ὁ καὶ ἔπαθον ἄν, εἰ μὴ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις ἐβοή- 2
 ῃ. ἵνα μόλις ἐκφύγω καὶ ὑπαγορεύσαι καὶ τὰ ὀλίγα δινηθῶ.
 ἐγὼ γὰρ θεωρῶν αὐτοὺς ἐσχατὰ λυσσῶντας καὶ λογισάμενος, ἵνα
 μῆτε ἡ ἐκκλησία βλαβῇ καὶ αἱ ἐν αὐτῇ παρθένοι πάθωσι καὶ θάνατοι
 πάλιν γένωνται καὶ δεύτερον οἱ λαοὶ ὑβρισθῶσιν, ὑπέκλεψα ἑμαυτὸν
 10 τῶν λαῶν μνησθεὶς τοῦ σωτῆρος λέγοντος· «εἰ ὑμᾶς διώκωσιν εἰς
 τήνδε τὴν πόλιν, φύγετε εἰς τὴν ἑτέραν.» ἴδεν γὰρ αὐτοὺς, ἀφ' ὧν 3
 ἔπραξαν εἰς τὴν ἑτέραν ἐκκλησίαν κακῶν, μὴδὲν τῶν δεινῶν καὶ κατὰ
 τῆς ἄλλης παραιτουμένους· ὅπου γε οὐδὲ αὐτὴν τὴν κυριακὴν τῆς ἀγίας
 ἑορτῆς ἠδέσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπους
 15 εἰς φυλακὴν καθεῖρξαν· ὅτε ὁ μὲν κύριος τοὺς πάντας ἐκ τῶν τοῦ θα-
 νάτου δεσμῶν ἠλευθέρωσεν, ὁ δὲ Γρηγόριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὥσπερ
 ἀντιμαχόμενοι τῷ σωτῆρι καὶ θαρροῦντες τῇ τοῦ ἡγεμόνος προστασίᾳ
 τὴν ἐλευθέριον ἡμέραν τοῖς τοῦ Χριστοῦ δούλοις πένθος πεποίηκα-
 20 σιν. | οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες ἠυφραίνοντο δυσωπούμενοι τὴν ἡμέραν, ὁ δὲ 4
 Γρηγόριος Ἰσως ἐντολὰς πληρῶν τῶν περὶ Εὐσέβιον πενθεῖν ἠνάγκαζε
 τότε τοὺς Χριστιανούς τῇ κακώσει τῶν δεσμῶν. διὰ ταύτης τοίνυν
 τῆς βίας ὁ ἡγεμὼν ἤρπασε τὰς ἐκκλησίας καὶ ἀρπάσας Γρηγορίῳ
 καὶ τοῖς Ἀρειομανίταις παρέδωκε. καὶ οἱ μὲν ἐκκήρυκτοι παρ' ἡμῶν
 25 διὰ τὴν ἀσέβειαν γενόμενοι ἐγκαυχῶνται τῇ ἀρπαγῇ τῶν ἐκκλησιῶν,
 ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λαὸς καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας βιάζονται
 ἡ κοινωνεῖν τῇ ἀσέβειᾳ τῶν αἰρετικῶν Ἀρειανῶν ἢ μὴ εἰσέρχεσθαι 5
 εἰς τὰς ἐκκλησίας. καὶ γὰρ καὶ τοῖς ναυικλήροις καὶ τοῖς ἄλλοις
 τοῖς τὴν θάλατταν πλέουσιν οὐκ ὀλίγην βίαν καὶ ἀνάγκην ἐπέθηκεν
 ὁ Γρηγόριος διὰ τοῦ ἡγεμόνος βασανίζων καὶ μαστιζών, ἄλλους δὲ
 30 καὶ δεσμεύων καὶ εἰς τὸ δεσμοτῆριον ἐμβάλλων, ἵνα μὴδὲ ἀντιλέ-
 γωσι τῇ παρανομίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ γράμματα παρ' αὐτοῦ λαμβά-
 νωσι. καὶ ἵνα μὴ ἄχρι τούτων ἄρκεσθῇ, ἀλλὰ καὶ τοῦ αἵματος ἡμῶν 6
 ἐμφορηθῇ, πεποίηκε τὸν ὁμότατον καὶ συνεργὸν αὐτοῦ ἡγεμόνα ψή-
 φισμα ὡς ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ κατ' ἐμοῦ γράφαι τῷ εὐσεβεστάτῳ
 35 βασιλεῖ Κωνσταντίῳ ἐπιφθονα ῥήματα περιέχον, ἀφ' οὗ μὴ μόνον
 ἐστὶ φυγεῖν, ἀλλὰ καὶ μυρίους θανάτους προσδοκᾶν. καὶ ὁ μὲν τὸ
 ψήφισμα γράψας ἐστὶ παραβάτης ἐκ Χριστιανῶν καὶ εἰδῶλα ἀναι-
 σχύντης προσκυνῶν, οἱ δὲ ὑπογράψαντές εἰσιν ἔθνικοι καὶ νεωκό-
 40 ροι τῶν εἰδώλων καὶ σὺν αὐτοῖς Ἀρειανοί. καὶ ἵνα μὴ πολὺς ἐν τῷ 7
 γράφειν γίνωμαι, διωγμός | ἐστὶν ἐνταῦθα καὶ διωγμός οἷος οὐδέπο-
 τε γέγονε κατὰ τῆς ἐκκλησίας. ὅλως μὲν γὰρ ἐν τῷ πρὸ τούτου διω-

- γμῶ καὶ φεύγων τις προσήχετο καὶ κρυπτόμενος ἐβαπτίζετο, ἄρτι
 δὲ ἡ πολλὴ ὁμότης καὶ τὴν βαβυλωνίαν ἀθεότητα ἐνίκησεν. ὥς 8
 γὰρ οἱ τότε κατὰ τοῦ Δανιήλ¹, οὕτω καὶ ὁ θαυμαστός Γρηγόριος νῦν
 τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις προσευχομένους διαβάλλει τῷ ἡγεμόνι καὶ τοὺς
 5 λειτουργοὺς μετὰ πάσης ὕβρεως παρατηρεῖται, ὥς ἐκ τῆς τοιαύτης
 βίας πολλοὺς μὲν ἀβαπτίστους κινδυνεύειν, πολλοὺς δὲ χωρὶς τῶν
 ἐπισκεπτομένων νοσεῖν καὶ ὁδύρεσθαι πικροτέρην τῆς νόσου τὴν
 τοιαύτην συμφορὰν ἡγουμένους. τῶν γὰρ λειτουργῶν τῆς ἐκκλησίας
 διωκομένων οἱ λαοὶ καταγινώσκοντες τῆς ἀσεβείας τῶν αἱρετικῶν
 10 Ἀρειανῶν αἰροῦνται μᾶλλον νοσεῖν καὶ κινδυνεύειν ἢ χεῖρα τῶν
 Ἀρειανῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν.
 Ἀρειανὸς οὖν ἐστὶν ὁ Γρηγόριος καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς ἀποσταλεῖς 6,1
 οὐ γὰρ τις αὐτὸν ἤττηται πλὴν μόνων αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο ὡς μισθω-
 τός² καὶ ἄλλότριος³ δεινὰ καὶ πικρὰ τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
 15 λαοῖς ὥς οὐκ οὖσιν ἰδίοις⁴ διὰ τοῦ ἡγεμόνος κατεργάζεται. ἐπειδὴ
 γὰρ Πιστὸν, ὅνπερ πρότερον οἱ περὶ Εὐσέβιον τοῖς Ἀρειανοῖς κατέ-
 στησαν, μετὰ τὸ γράψαι ἡμᾶς περὶ αὐτοῦ πάντες ὑμεῖς οἱ τῆς καθολι-
 κῆς ἐκκλησίας διὰ τὴν ἀσεβειαν εἰκότως αὐτὸν ἀνεθεματίσατε καὶ
 ἀπεκηρύξατε, τούτου ἕνεκα Γρηγόριον νῦν (οἱ περὶ) τὸν αὐτὸν τοῖς
 20 Ἀρειανοῖς ἀπέστειλαν. εἶτα, ἵνα μὴ καὶ δεύτερον αἰσχύνῃν ὀφλή-
 σωσι γραφόντων ἡμῶν πάλιν κατ' αὐτῶν, διὰ τοῦτο τῇ ἐξῶθεν βίᾳ
 καθ' ἡμῶν ἐχρήσαντο, ἵνα τῶν ἐκκλησιῶν περικρατήσαντες δόξωσιν
 ἐκφεύγειν τὴν τῶν Ἀρειανῶν ὑπόνοιαν. ἀλλ' ἐσφάλισαν καὶ ἐν 3
 τούτῳ· οὐδεὶς γὰρ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπων ἐστὶ μετ' αὐτῶν,
 25 εἰ μὴ μόνοι οἱ αἱρετικοὶ καὶ οἱ δι' αἰτίας ἐκβληθέντες καὶ ὅσοι διὰ τὴν
 ἀνάγκην τοῦ ἡγεμόνος ὑποκρίνονται. τοῦτο δὲ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐστὶ
 τὸ δραματούργημα· ταῦτα οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐκπαλαι μὲν ἐμελέτων
 καὶ συνετίθουν, νῦν δὲ καὶ ἰσχυσαν πράξαι διὰ τὰς διαβολάς, ἃς
 διέβαλλον ἡμᾶς βασιλεῖ. ἀμέλει οὐδὲ οὕτως ἡσυχάζουσιν, ἀλλὰ καὶ
 30 οὕτως ἡμᾶς ἀποκτεῖναι ζητοῦσι καὶ τοῖς γνωρίμοις ἡμῶν φοβεροὺς
 ἑαυτοὺς δεικνύουσιν, ὥς πάντας φυγαδεύεσθαι καὶ θάνατον παρ'
 αὐτῶν προσδοκᾶν. ἀλλ' οὐ διὰ ταῦτα καὶ ὑμᾶς αὐτῶν τὴν παρανο-
 μίαν καταπτῆξαι χρή, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκδικῆσαι καὶ ἀγανακτῆσαι
 κατὰ τῶν οὕτως καινοτομηθέντων καθ' ἡμῶν. εἰ γὰρ πάσχοντος
 35 μέλους ἑνὸς «συμπάσχει πάντα | τὰ μέλη⁵» καὶ κατὰ τὸν μακάριον
 ἀπόστολον «κλαλεῖν μετὰ κλαίωντων⁶» δεῖ, πασχούσης τῆς τληκαύ-
 της ἐκκλησίας ἕκαστος ὥς αὐτὸς πάσχων ἐκδικεῖτω τὸ πρᾶγμα.
 κοινὸς γὰρ ἐστὶν ὁ σωτὴρ ὁ ὑπ' αὐτῶν βλασφημούμενος, καὶ πάντων
 εἰσὶν οἱ κανόνες οἱ ὑπ' αὐτῶν παραλυόμενοι. ἄρα γὰρ εἰ, καθεζο- 5
 40 μένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ συναγομένων τῶν λαῶν χωρὶς τινος

1. Πρβλ. Δαν. 6, 11 ἐξ. 2. Πρβλ. Ἰω. 10, 12. 3. Πρβλ. Ἰω. 10, 5.
 4. Πρβλ. Ἰω. 10, 3. 5. Α' Κορ. 12, 26. 6. Ῥωμ. 12, 15.

μέμψεως, εἴ τις ἐξαίφνης διὰ προστάγματος διάδοχος ἐληλύθει καθ' ἐνὸς ὑμῶν καὶ τοιαῦτα ἐγεγόνει καθ' ὑμῶν, οὐκ ἂν ἡγανακτήσατε; οὐκ ἂν ἡξιώσατε ἐκδικηθῆναι; διὰ τοῦτο ἀγανακτῆσαι ὑμᾶς δίκαιόν ἐστιν, ἵνα μὴ τούτων σιωπῶντων κατ' ὀλίγον καὶ εἰς ἐκάστην ἐκκλησίαν τὸ τοιοῦτον κακὸν διαβῇ καὶ λοιπὸν ἐμπόριον καὶ ἀγοραῖον τὸ καθ' ἡμᾶς διδασκαλεῖον γένηται.

Τὰ μὲν οὖν κατὰ τοὺς Ἀρειομανίτας οἴδατε, ἀγαπητοί· πολλάκις γὰρ αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν ἰδίᾳ | καὶ κοινῇ πάντες ἀπεκηρύξατε· οἴδατε δὲ καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον, ὡς προεῖπον, τῆς αὐτῆς ἐκείνοις ὄντας αἰρέσεως, δι' ἣν καὶ πάλαι ἡμῖν ἐπεβούλευσαν. τὰ δὲ νῦν δι' αὐτοὺς καὶ ὑπ' αὐτῶν γενομένα πικρότερα πολέμων ἐδήλωσα ὑμῖν, ἵνα κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἱστορίαν μισοπύνηρον ζῆλον ἀναλαβόντες ἐξάρητε τοὺς τὰ τοιαῦτα πονηρὰ ἐργασαμένους κατὰ τῆς ἐκκλησίας. εἰ γὰρ καὶ πέρυσιν οἱ κατὰ Ῥώμην ἀδελφοὶ μήπω τούτων γενομένων, ἀλλ' ἕνεκα τῶν πρώτων σύνοδον ἔγραψαν γενέσθαι, ἵνα κάκεῖνα ἐκδικηθῇ, ἥνπερ εὐλαβούμενοι οἱ περὶ Εὐσέβιον προύβαλον διαταράξαι τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἠθέλησαν ἡμᾶς ἀνελεῖν, ἵνα λοιπὸν ἐπ' ἀδείας πράττωσιν ἃ βούλονται καὶ μὴ ἔχωσι τὸν ἐλέγχοντα, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τοῖς τηλικούτοις παρανομήμασιν ἀγανακτῆσαι πάντες ὀφείλετε καὶ καταψηφίσασθαι αὐτῶν, ὅσῳ καὶ ταῦτα τοῖς προτέροις προσέθηκαν; παρακαλῶ, μὴ παρίδητε τὰ τηλικαῦτα μηδὲ ἐπιτρέψητε τὴν περιβόητον Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν ὑπὸ αἰρετικῶν καταπατηθῆναι. διὰ ταῦτα γὰρ εἰκότως καὶ οἱ λαοὶ καὶ οἱ λειτουργοὶ καθ' ἑαυτοὺς εἰσι, διὰ μὲν τὰς τοῦ ἐπάρχου βίας σιωπῶντες, τὴν δὲ ἀσέβειαν τῶν Ἀρειομανιτῶν ἐκτρεπόμενοι. ἐὰν τοίνυν γράφῃ πρὸς ὑμᾶς Γρηγόριος ἢ ἄλλος τις περὶ αὐτοῦ, μὴ δέξησθε, ἀδελφοί, τὰ γράμματα αὐτοῦ, ἀλλὰ σχίσαστε καὶ δυσωπήσατε τοὺς κομίζοντας ὡς ἀσεβεῖς καὶ πονηρίας ὄντας διακόνους. ἐὰν δὲ καὶ τύπον εἰρηνικὸν τολμήσῃ γράφειν, μηδὲ ταῦτα δέχεσθε· τῷ γὰρ φόβῳ τοῦ ἡγεμόνος οἱ δεχόμενοι κομίζουσι διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ βίας. ἐπεὶ δὲ εἰκὸς καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον γράφειν ὑμῖν περὶ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο προῦπομνῆσαι ὑμᾶς ἐσπούδασα, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἀπροσωπώλητον τοῦ θεοῦ μιμησάμενοι ἐκδιώξητε τοὺς παρ' αὐτῶν, ὅτι ἐν τοιούτῳ καιρῷ διωγμὸς καὶ φθορὰς παρθένων καὶ θανάτους καὶ ἀρπαγὰς τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, | καὶ πυρκαϊὰν καὶ βλασφημίας ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἕνεκεν τῶν Ἀρειομανιτῶν κατεσκεύασαν ὑπὸ ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων γενέσθαι. οὐκ ἂν δὲ ὁ ἀσεβὴς καὶ μεμηνὼς Γρηγόριος ἀρνήσῃται ἑαυτὸν εἶναι Ἀρειανὸν ἔχων ἔλεγχον τὸν ὑπογράφοντα αὐτοῦ τὰ γράμματα. Ἀμμὼν γὰρ οὗτος ὁ ὑπογράφων ἔκπαισι μὲν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου τοῦ πρὸ ἐμοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ πολλοῖς κακοῖς καὶ ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας. πάντων οὖν ἕνεκεν καὶ ἀντιγράφαι ἡμῖν θελήσατε καὶ καταγνῶναι τῶν ἀσεβῶν, ἵνα καὶ νῦν οἱ μὲν λειτουργοὶ οἱ ἐνταῦθα καὶ οἱ λαοὶ τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ μισοπυνηρίαν ὑμῶν

ὁρῶντες εὐφραίνωνται τῇ εἰς θεὸν ὁμοψύχῳ ὑμῶν πίστει, οἱ δὲ τοιαῦτα
κατὰ τῆς ἐκκλησίας παρανομήσαντες | μεταπαιδευθέντες ἐκ τῶν ὑμῶν
γραμμάτων καὶ ὑψέ ποτε μεταγνῶναι δυνηθῶσι. προσείπατε τὴν 8
παρ' ὑμῖν ἀδελφότητα. οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοὶ προσαγορεύουσιν
5 ὑμᾶς. ἐρρωμένους καὶ μνημονεύοντας ἡμῶν ὁ κύριος ὑμᾶς διαφυ-
λάξειεν, κύριοι ἀληθῶς ποθεινότατοι.

**ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΑΙ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ***

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κβ' εορταστικῆς.

Ἰν' ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὁ τὸν ὑπὲρ πάντων ἀναδε- 5
ξάμενος θάνατον, οὐκ ἐν γῇ τινι κάτω, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἀέρι τὰς χει-
ρας ἠπλώσεν, ἵνα πάντων τῶν πανταχοῦ τὸ διὰ τοῦ σταυροῦ σωτή-
ριον εἶναι δειχθῇ, τὸν μὲν ἐν τῷ ἀέρι ἐνεργοῦντα διάβολον καθελὼν,
τὴν δὲ εἰς οὐρανὸν ἡμῖν ἀνοδὸν ἐγκαινίσῃ, καὶ ἐλευθέραν καταστήσῃ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κδ' εορταστικῆς.

10

Καὶ τότε μὲν ἐξιόντων καὶ περώντων αὐτῶν τὴν Αἴγυπτον, οἱ
ἐχθροὶ θαλάττης ἐγένοντο θρύλλημα· ἄρτι δὲ ἡμῶν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν
περώντων, αὐτὸς ὁ Σατανᾶς ὡς ἀστραπὴ λοιπὸν ἀπ' οὐρανοῦ κατα-
πίπτει.¹

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κη' εορταστικῆς.

15

Ἰν' αὐτὸς μὲν ὑπὲρ πάντων θυσία γένηται· ἡμεῖς δέ, ἐντρεφό-
μενοι τοῖς λόγοις τῆς ἀληθείας, καὶ ζωῆς αὐτοῦ διδασκαλίας μεταλαμ-
βάνοντες, δυνηθῶμεν μετὰ τῶν ἁγίων καὶ τὴν ἐπουράνιον ἀπολαβεῖν
χαράν· ἐκεῖ γὰρ ἡμᾶς, ὡς ἐπὶ τὸ ἀνώγαιον τοὺς μαθητάς, ἐπὶ τὴν
θείαν καὶ ἀφθαρτον ὄντως ἐστίαν ὁ Λόγος καλεῖ μετ' αὐτῶν· ἐνταῦθα 20
μὲν παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐκεῖ δὲ τὰς οὐρανίους σκηναὺς ἐτοιμάζων τοῖς
μάλιστα προθύμως ὑπακούσασιν πρὸς τὴν κλῆσιν, καὶ ἀνενδότως
καὶ κατὰ σκοπὸν ἀκολουθήσασιν εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως,
ἐνθα τοῖς ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἐρχομένοις τε καὶ πρὸς τοὺς ἐμποδίζοντας
ἀγωνιζομένοις ἀπόκειται καὶ στέφανος καὶ ἡ ἀφθαρτος εὐφροσύνη· 25
εἰ γὰρ καὶ πολὺς ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὁ κάματος τῆς τοιαύτης
ἐστὶν ὁδοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Σωτὴρ καὶ ταύτην ἐλαφράν τε καὶ χρηστὴν
κατεσκεύασεν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς.

Ἡμεῖς δέ, ἀδελφοί, οἱ τὸν ἀμπελῶνα παρὰ τοῦ Σωτῆρος παραλαμ- 30
βάνοντες καὶ εἰς τὴν οὐράνιον εὐωχίαν κληθέντες ὡς ἤδη τῆς εορτῆς

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 1176-1180 καὶ 1432-1444.

1. Πρβλ. Λουκ. 10, 18.

ἐγγιζούσης, λάβωμεν τὰ βάλια τῶν φοινίκων, καὶ νικηταὶ τῆς ἁμαρτίας γενόμενοι, ὡς οἱ ἀπαντήσαντες τῷ Σωτῆρι τότε, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐτοιμοὶ γινώμεθα ταῖς πράξεσιν, ἵνα καὶ ἀπαντήσωμεν ἐρχομένῳ, καὶ συνεισελθόντες αὐτῷ τῆς ἀθανάτου μεταλάβωμεν τροφῆς, καὶ 5 αἰδίως λοιπὸν ζήσωμεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κθ' εὐραστικῆς.

Καὶ τὰ μὲν τῶν ἀνθρώπων παύεται· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης οὐ παύεται· ἔθεν καὶ ἀποθανόντας ἡμᾶς καὶ ἀσθενήσας τῆς ἰδίας ἡμῶν φύσεως ἀνεγείρει, καὶ ἐκ γῆς γεγονότας εἰς οὐρανοὺς ἀνάγει.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΚ ΤΗΣ ΛΘ' ΕΥΡΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

1 Ὡς ζῶν τοῖς νεκροῖς ἐλήλυθε καὶ ὡς Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις. οὕτως ἐυρέθη τοῖς αὐτὸν (μὴ) ζητοῦσι, καὶ ἐμφανὲς ἐγένετο τοῖς αὐτὸν μὴ ἐ-
 παρωτῶσιν· οὕτω φῶς τοῖς τυφλοῖς ἐγένετο, διανοίγων αὐτῶν τοὺς ὀ-
 φθαλμοὺς, καὶ στήριγμα τοῖς χωλοῖς, ἰάμενος αὐτοὺς ὥστε περιπατεῖν,
 καὶ ἀπαξοπλῶς τοῖς πᾶσι καὶ ἐν πᾶσι διδάσκαλος. ἡ γὰρ τῶν διακόνων
 τοῦ Θεοῦ διδασκαλία 'οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων', ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἀπεκάλυ-
 ψε τὸν Πατέρα· 'τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν' ὡς 'αὐτὸν ἐγνωκώς'. πρῶτοις δὲ
 τοῦτο τοῖς ἀποστόλοις ἐποίησεν, ἐν οἷς καὶ Παῦλος. γράφει γὰρ τοῖς Γα-
 λάταις λέγων· 'Ἐνυμίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελι-
 σθὲν ὑπ' ἐμοῦ ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἀνθρώπων· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου
 παρέλαβον αὐτὸ οὔτε ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ·'
 Ἐφεσίσις δὲ πάλιν γράφει λέγων· 'Εἰ γε ἠκούσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς
 χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς, ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνώ-
 ριστέ μοι τὸ μυστήριον, καθὼς προέγραψα ἐν ὀλίγῳ, πρὸς ὃ δύνασθε ἀνα-
 γινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ, ὃ ἐτέ-
 ραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη
 τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν Πνεύματι·'

Οὐ μόνους δέ, ἀδελφοί, ἐκεῖναις διδάσκαλος ὁ Κύριος ἐγένετο, ἀπο-
 καλύπτων αὐτοῖς τὸ μυστήριον, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἡμῖν. ὁ γὰρ Παῦλος πε-
 ρὶ μὲν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ 'εὐχαριστεῖ', ὅτι οὕτως ἐγνώσαν τὸ εὐαγγέλι-
 ον, περὶ δὲ τῶν ἐν Ἐφέσῳ 'προσεύχεται', 'ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, δῶῃ αὐτοῖς πνεῦμα σοφίας καὶ ἀπο-
 καλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ'. ἐγίνωσκε δὲ ὁ ἀπόστολος, ὅτι καὶ ἡμεῖς
 πάντες μετέχαμεν τῆς ὑπὲρ ἐκείνων αὐτοῦ προσευχῆς, καὶ οὐ μόνον ἐν
 τῷ καιρῷ καθ' ὃν ὁ Κύριος ἀπεκάλυψε τοῖς ἀνθρώποις τὴν 'ἐπίγνωσιν'.
 οὗτός ἐστιν 'ὁ ἀνορθῶν ἡμᾶς εἰς τέλος' καὶ 'ὁ διδάσκων ἀνθρώπους γινώ-
 σιν' κατὰ τὸν λόγον τοῦ ψαλμῶδου· τοῦτον ἠρώτησαν οἱ μαθηταὶ 'διδάξαι
 αὐτοὺς προσεύχεσθαι·' οὕτως 'ἦν διδάσκων τὸ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ',
 καθὼς φησὶν ὁ Λουκᾶς· τοῦτ' 'πραγῆλθον οἱ μαθηταὶ λέγοντες· διδάσκα-
 λε, πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν μέλλῃ πάντα ταῦτα συντε-

λεισθαι;” ὅτε δὲ ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες Ἐπὶ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;”, ἀπεκρίθη λέγων (Ἐπάγετε εἰς τὴν πόλιν πρὸς τὸν δεῖνα καὶ εἰπατε αὐτῷ· Ὁ Διδάσκαλος λέγει...) ..

- 2 (Ἐἶπεν ὁ Ἰησοῦς) τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἰπατε ἐν τῇ φωτί, καὶ ὁ εἰς τὸ οὐδὲ ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματίων· οἱ γὰρ λόγοι, οὓς ἐκήρυξαν οἱ μαθηταί, οὐκ ἦσαν αὐτῶν, ἀλλ’ ἤκουσαν αὐτοὺς παρὰ τοῦ Σωτῆρος. τούτου ἕνεκα καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος διδάσκει, ἀλλὰ Χριστὸς ἐστὶν ὁ ἐν αὐτῷ λαλῶν· καὶ περὶ τοῦ Κυρίου λέγει, ὅτι ἔθετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διδασκάλους, ἀλλὰ πρῶτον αὐτοὺς ἐδίδασκε καὶ εἰτα ἀπέστειλεν. ἕκαστος μὲν οὖν διδασκὸς ἐστὶ τῇ φύσει καὶ τῇ κατὰσκευῇ, ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν καὶ δημιουργὸς μόνος αὐτὸς ἐστὶ κατὰ φύσιν Διδάσκαλος· οὐ γὰρ παρ’ ἄλλου ἐμαθητεύθη, ἵνα Διδάσκαλος γένηται. ἀλλὰ ἀνθρώποι μὲν πάντες, καὶ διδασκαλοὶ λέγονται, πρότερον γεγονόσι μαθηταί· καὶ διδασκουν ἐκαστος καθ’ ὅσον ὁ Σωτὴρ τὴν γνώσιν αὐτοῖς τοῦ Πνεύματος ἐπιχορηγεί, ἵνα ὥσι πάντες διδασκαλοὶ Θεοῦ· ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς Λόγος τοῦ Πατρὸς καὶ παρ’ οὐδενὸς ἄλλου διδασκὸς, αὐτὸς δικαίως ἐστὶ μόνος Διδάσκαλος, καθὼς εἶπον ὑμῖν, ὥστε καὶ τοὺς Ἰουδαίους θαυμάζειν ἀκούοντας αὐτοῦ καὶ λέγοντας·

Ἐπὶ οὗτος γράμματα οἶδε μὴ μεμαθηκώς;· διὰ τοῦτο οὖν, ἐπεὶ ἐδίδασκεν ἐν τῇ συναγωγῇ καὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐθεράπευεν, ἐδίδωκεν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι. διὰ τοῦτο ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς αὐτῶν οὐκ ἦσαν χωρὶς τραυμάτων οὔτε μωλώπων, ἀλλ’ ἦν αὐτῶν πολλή τις ἡ τόλμα τῆς παραφροσύνης· καὶ γὰρ, καθὼς γέγραπται, οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνήκαν, ἀλλ’ ἐν σκότει διαπορεύονται·.

- 3 Ἐγένοντο δὲ παρ’ ὑμῖν καὶ οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων, ἐν οἷς καὶ οἱ ταλαίπωροι μελιττιανοί. διὸ καὶ ἀρνοῦνται αὐτόν, καὶ πορεύονται ἐν τόπῳ οὐ οὐκ ἔστιν ὕδωρ, ἐγκαταλιπόντες τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς· διὸ καὶ περὶ πάσχα διαλέγονται, τοῦτο ποιοῦσιν ἐν ὑποκρίσει, ἀνθρωπίνης ἀρεσκείας ἕνεκα, καὶ ἐστὶν ἡ συναγωγὴ αὐτῶν ἄρτος πικρίας, ὅτι κατὰ μελετῶσι κατὰ τῆς ἀληθείας, ὥστε καὶ τὸν ἰδόντα τὴν τοιαύτην συναγωγὴν λέγειν ὡς τούτοις πρόπον τὸ γεγραμμένον· Ἰνατί ἐφρύαξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;· συνάγονται γὰρ Ἰουδαῖοι μὲν ἐν εἰδει Ποντίου Πιλάτου, ἀρειανοὶ δὲ καὶ μελιττιανοὶ ἐν εἰδει Ἡρώδου, οὐχ ἵνα ἐορτάσωσιν, ἀλλ’ ἵνα τὸν Κύριον διαβάλλωσι λέγοντες· Τί ἐστὶν ἀλήθεια;· καὶ πάλιν· Ἀρε τοῦτον, σταύρωσον σταύρωσον αὐτόν, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν Βαραββάν· οἷον γὰρ ἐστὶ τὸ αἰτεῖσθαι τὸν Βαραββάν, τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ λέγειν· Κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ Ἦν ποτε οὗτε οὐκ ἦν· οὐδὲν οὖν θαυμαστόν, εἰ νεκροὶ τῇ ἀπιστίᾳ αὐτῶν μεμενήκασιν· ἐπεὶ συνδεδεμένοι τοῖς πονηροῖς νοήμασι, καθὼς Αἰγύπτῳ συνεδεδέοντο τῷ ἄρσιν αὐτῶν· ἡμῖν δὲ ἔξωσι· καὶ νῦν πάλιν ἐορτάζειν κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων ἡμῶν, ὡς ἔχουσι τὰς θείας Γραφὰς ἀκούσας ἡμῖν πρὸς διδασκαλίαν. εἰ ταύτας μετὰ προσοχῆς καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἀναγινώσκωμεν, ἐσόμεθα ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται·.

- 4 10 'Αλλ' ἐπειδὴ περὶ μὲν τῶν αἵρετικῶν ἐμνήσθημεν ὡς νεκρῶν, περὶ
 δὲ ἡμῶν ὡς ἐχόντων πρὸς σωτηρίαν τὰς θείας Γραφάς· καὶ φοβοῦμαι
 μήπως, ὡς ἔγραψε Κορινθίοις Παῦλος, ὀλίγοι τῶν ἀκεραίων ἀπὸ τῆς
 15 ἀπλότητος καὶ τῆς ἀγνότητος πλανηθῶσιν ἀπὸ τῆς πανουργίας τῶν
 ἀνθρώπων καὶ λοιπὸν ἐντυγχάνειν ἐτέροις ἀρξωνται τοῖς λεγομένοις
 ἀποκρύφοις, ἀπατώμενοι τῇ ὁμωνυμίᾳ τῶν ἀληθινῶν βιβλίων· παρα-
 5 καλῶ ἀνέχεσθαι, εἰ περὶ ὧν ἐπίστασθε, περὶ τούτων καὶ γὰρ μνημονεύων
 γράφω, διὰ τε τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ χρήσιμον τῆς Ἐκκλησίας. Μέλλων
 20 τῷ τόπῳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, λέγων καὶ αὐτός· Ἐπειδὴ περ
 τινὲς ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι ἑαυτοῖς τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα, καὶ
 ἐπιμιῆσαι ταῦτα τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, περὶ ἧς ἐπληροφορήθημεν,
 καθὼς παρέδωκαν τοῖς πατράσιν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρε-
 25 ται γενόμενοι τοῦ Λόγου· ἔδοξε καὶ μοί, προτραπέντι παρὰ γνησίων
 ἀδελφῶν, καὶ μαθόντι ἄνωθεν, ἐξῆς ἐκθέσθαι τὰ κανονιζόμενα καὶ
 παραδοθέντα, πιστευθέντα τε θεῷ εἶναι βιβλία· ἵνα ἕκαστος, εἰ μὲν
 ἠπατήθη, καταγνώῃ τῶν πλανησάντων· ὁ δὲ καθαρὸς διαμείνας χαίρη
 6 πάλιν ὑπομνησκόμενος.
- Ἔστι τοίνυν τῆς μὲν Παλαιᾶς Διαθήκης βιβλία τῷ ἀριθμῷ τὰ
 30 πάντα εἰκοσιδύο· τσαῦτα γάρ, ὡς ἤκουσα, καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ παρ'
 Ἑβραίοις εἶναι παραδέδοται· τῇ δὲ τάξει καὶ τῷ ὀνόματι ἐστὶν ἕκαστον
 οὕτως· Πρῶτον Γένεσις, εἶτα Ἔξοδος, εἶτα Λευϊτικὸν καὶ μετὰ τοῦτο
 Ἀριθμὸς καὶ λοιπὸν τὸ Δευτερονόμιον· ἐξῆς δὲ τούτοις ἐστὶν Ἰησοῦς
 ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ Κριταί· καὶ μετὰ τοῦτο ἡ Ῥούθ· καὶ πάλιν ἐξῆς
 35 Βασιλειῶν τέσσαρα βιβλία· καὶ τούτων τὸ μὲν πρῶτον καὶ δεύτερον εἰς
 ἓν βιβλίον ἀριθμεῖται· τὸ δὲ τρίτον καὶ τέταρτον ὁμοίως εἰς ἓν· μετὰ
 δὲ ταῦτα Παραλειπομένων α' καὶ β', ὁμοίως εἰς ἓν βιβλίον ἀριθμού-
 40 μενα· εἶτα Ἑσδρας α' καὶ β', ὁμοίως εἰς ἓν· μετὰ δὲ ταῦτα βίβλος
 Ψαλμῶν καὶ ἐξῆς Παροιμίαι· εἶτα Ἐκκλησιαστής καὶ Ἄσμα ἁσμα-
 7 4 τῶν· πρὸς τούτοις ἐστὶ καὶ Ἰώβ, καὶ λοιπὸν Προφῆται· οἱ μὲν
 δώδεκα εἰς ἓν βιβλίον ἀριθμούμενοι· εἶναι Ἡσαΐας, Ἰερεμίας, καὶ σὺν
 αὐτῷ Βαρούχ, Θρῆνοι, Ἐπιστολή, καὶ μετ' αὐτὸν Ἰεζκιήλ καὶ Δα-
 νιήλ· ἄχρι τούτων τὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἵσταται.
- Τὰ δὲ τῆς Καινῆς πάλιν οὐκ ὀκνητέον εἰπεῖν· ἐστὶ γὰρ ταῦτα·
 Εὐαγγέλια τέσσαρα, κατὰ Ματθαῖον, κατὰ Μάρκον, κατὰ Λουκᾶν,
 κατὰ Ἰωάννην· εἶτα μετὰ ταῦτα Πράξεις ἀποστόλων, καὶ ἐπιστολαὶ
 50 καθολικαὶ καλούμεναι τῶν ἀποστόλων ἑπτὰ· οὕτως μὲν, Ἰακώβου α',
 Πέτρου δὲ β', εἶτα Ἰωάννου γ', καὶ μετὰ ταύτας Ἰούδα α'· πρὸς τού-
 τοις Παύλου ἀποστόλου εἰσὶν ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες, τῇ τάξει γρα-
 ρόμεναι οὕτως· πρώτη πρὸς Ῥωμαίους· εἶτα πρὸς Κορινθίους δύο·
 καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς Γαλάτας· καὶ ἐξῆς πρὸς Ἐφεσίους· εἶτα πρὸς
 Φιλιππησίους, καὶ πρὸς Κολασσαεῖς· καὶ μετὰ ταύτας πρὸς Θεσσα-
 λονικεῖς δύο· καὶ ἡ πρὸς Ἑβραίους· καὶ εὐθὺς πρὸς μὲν Τιμόθεον δύο·

πρὸς δὲ Τίτον μία· καὶ τελευταία ἡ πρὸς Φιλήμονα· καὶ πάλιν Ἰωάννου Ἀποκάλυψις.

- 8 Ταῦτα πηγαί τοῦ σωτηρίου, ὥστε τὸν διψῶντα τῶν ἐν τούτοις 15
ἐμπορεῖσθαι λογίων· ἐν τούτοις μόνοις τὸ τῆς εὐσεβείας διδασκαλεῖον
εὐαγγελίζεται. Μηδεὶς τούτοις ἐπιβαλλέτω, μηδὲ τούτων ἀφαιρείσθω
τί. Περὶ δὲ τούτων ὁ Κύριος Σαδδουκαίους μὲν ἐδυσώπει, λέγων·
«Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς·¹» τοῖς δὲ Ἰουδαίοις παρήνει·
«Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ὅτι αὐταὶ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ.²» 20
- 9 Ἀλλ' ἐνεκά γε πλείονος ἀκριβείας προστίθημι δὴ τοῦτο γράφων ἀναγκαιώς, ὥς ὅτι ἔστι καὶ ἕτερα βιβλία τούτων ἔξωθεν, οὐ κανονιζόμενα μὲν, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἀναγινώσκεισθαι τοῖς ἄρτι προσερχομένοις καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· Σοφία Σολομῶντος καὶ Σοφία Σιράχ καὶ Ἑσθήρ καὶ Ἰουδῆθ 25 καὶ Τωβίας, καὶ διδασχὴ καλουμένη τῶν Ἀποστόλων, καὶ ὁ Ποιμὴν. Καὶ ὅμως, ἀγαπητοί, ἀκακίων κανονιζομένων, καὶ τούτων ἀναγινωσκομένων, οὐδαμοῦ τῶν ἀποκρύφων μνήμη· ἀλλὰ αἱρετικῶν ἔστιν ἐπίνοια, γραφόντων μὲν ὅτε θέλουσιν αὐτά, χαριζομένων δὲ καὶ προστιθέντων αὐτοῖς χρόνους, ἵν', ὥς παλαιὰ προφέροντες πρόφασιν ἔχωσιν 30 ἀπατᾶν ἐκ τούτου τοὺς ἀκεραίους.

- 11 Ἔστι δὲ πολλή τις ἡ σκληροκαρδία τῶν τοῦτο ποιούντων καὶ μὴ φοβουμένων τὸ ρῆμα τὸ γεγραμμένον· Ὁὐ προσθήσετε πρὸς τὸ ρῆμα ὃ ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν, καὶ οὐκ ἀφελείτε ἀπ' αὐτοῦ· τίς ἐπεισε τοὺς ἀκεραίους πιστεῦειν τοῖς τοῦ Ἐνὼχ διβλίοις, Γραφῶν μὴ οὐδ' αὖν πρὸ Μωυσέως; πόθεν ἔχουσι λέγειν, ὅτι Ἡσαΐας ἔχει διβλία ἀπόκρυφα, ὃς ἐπ' ὁρος ὕψηλόν· παρρησίᾳ εὐαγγελίζεται· λέγων Ὁὐκ ἐν κρυφῇ κελάληρα οὐδὲ ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῇ; πῶς Μωϋσῆς ἔχει διβλία ἀπόκρυφα, ὃς τὸ Δευτερονόμιον συγγραψάμενος διαμαρτύρεται τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν; ἀλλὰ τοῦτο οὐδενὸς ἑτέρου ἔστιν, εἰ μὴ τι τῶν κνηθομένων τὴν ἀκοήν· καὶ νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν· καὶ ἀρεσκόντων γυναικαρίους. προέγραψε δὲ περὶ τῶν τοιούτων Παῦλος πρὸς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ· Ἔσται γάρ καιρὸς ὅτε τῆς ὑγίαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισυνερεύσουσι διδασκάλους κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται· μῦθοι γάρ ὄντως εἰσὶ τὰ ἀπόκρυφα καὶ μάταιον τὸ τοῦτοις προσέχειν, ὅτι δόξηται κενοφωνία· εἰσὶ. ταῦτα γάρ ἐστιν ἀρχαὶ σάσεων, καὶ τούτων σκοπὸς ἡ ἐρίθεια τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες οὐ τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας ζητοῦσιν, ἀλλ' ἐπιθυμοῦσι τιμᾶσθαι παρὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἡπατημένων, ἵν' ὥς μεγάλους αὐτοὺς ἔχωσι

1. Ματθ. 22, 29. 2. Ἰω. 5, 39.

διὰ τὸ κηρύττειν ῥήματα 'νεωτερικά'. οὐκοῦν τῶν τοιούτων διβλίων χρὴ παραιτεῖσθαι· καὶ γὰρ τις ἐν αὐτοῖς χρήσιμον τι εὕρισκε, ἀλλὰ κρεῖττον ἔστι τὸ μὴ τούτοις πιστεῦειν. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ τῆς πανουργίας αὐτῶν. . . .

.... ἐν ἀνθρώποις; ἢ τίς ἂν ποτε 'τῶν μὴ ἐχόντων ἐλπίδα' διανοεῖτο, ὅτι 'ὁ Λόγος ἀρξὴ γενέσθαι' ἐμελλεν; ἢ ὅτι ὁ ἦν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Θεοῦ 'ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπων' ἐμελλεν 'ἀναβῆναι'; ἢ 'τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν;'. . . .

..... (ὅταν δὲ) Παῦλος (.... παρατίθηναι ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης) ρητὰ (.... καὶ λέγῃ), ἢ 'Οὕτω λέγει', ἢ 'Καθὼς εἰρήρην', ἢ 'Ἡσαίας ἀποστολὴ καὶ λέγει', ἢ 'Καθάπερ καὶ Δαυὶδ λέγει', ἢ πάλιν 'Πρῶτος Μωϋσῆς λέγει', ἢ πάλιν 'Τί λέγει ἡ Γραφή ἐν 'Ηλίᾳ', ἢ ὅταν λέγῃ 'Καθὼς γέγραπται', οὐ δηλοῖ ποῦ ὁ λόγος γέγραπται, ἢ τίς αὐτὸν εἶπεν, ἀλλ' οἱ ἀναγινώσκοντες οἶδαν ποῦ ἐν ταῖς Γραφαῖς γέγραπται. τοὺς δὲ λόγους 'ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδεν' οὐχ εὕρισκαμεν οὕτως ἐν ταῖς Γραφαῖς· εἰ οὖν εὕρισκονταί· σαφῶς ἐν τοῖς ἀποκρύφους, καθὼς φασιν οἱ αἵρετικοί, λοιπὸν οἱ ταῦτα ἐπινοήσαντες ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ Παύλου λάθρα αὐτοὺς εἰλήφασι καὶ χρόνους παλαιοὺς ἀνήγαγον.

- 12 'Ἐπειδὴ οὖν περιττὴ ἐστὶν ἡ ἀπὸ τῶν ἀποκρύφων ἀπόδειξις ὡς ἄχρηστος — αὐτάρκεις γὰρ αἱ Γραφαὶ ἐν πᾶσιν —, ὁ διδάσκων, ἀπὸ τῶν λόγων τῶν Γραφῶν διδασκῶν καὶ ἀπ' αὐτῶν παρατιθέσθω τοῖς ἀφιγμένοις εἰς ἡλικίαν τοῦ διδάσσεσθαι· τοῖς δὲ ἄρτι ἀρχαμένοις κατηχεῖσθαι οὐ δίκαιόν ἐστιν ἀποκαλύπτειν μὲν τὰ λόγια τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς ὡς μυστήρια ἀποκρυμμένα, παρασιωπᾶν δὲ τὴν διδασκαλίαν ἧς ἔχουσι χρεῖαν καὶ δι' ἧς μαθήσονται ἀποστρέφεσθαι τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀπέχεσθαι τῆς εἰδωλολατρίας, ὡς

..... σκάνδαλον
γέγραπται· ('Ω) ὁ (ποτίζων) τὸν πλησίον αὐτοῦ (ἀνατροπῇ) θολερᾷ

..... ἐν ταῖς Γραφαῖς.

- 13 'Ἀρκοῦμαι τούτοις, ὅτι ὑπόμνητῃν δίδωσιν ὑμῖν, ἵνα τοὺς θεοὺς Τύπους κατέχοντες καὶ καλῶς τὰ ῥήματα τῶν θείων Γραφῶν οἰκονομοῦντες ἀκούσθητέ ποτε· 'Εὖ, δοῦλε ἀγαθε καὶ πιστέ! ἐπὶ ὀλίγα ἧς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε κατωστήσω'. τοῦτο γὰρ οὐχ ὡς διδάσκων γράφω — οὐ γὰρ μέχρι τοσούτου 'ἐφικνούμαι' —, ἀλλ' ἀκούσας ὅτι αἵρετικοί, μᾶλλον δὲ οἱ ταλαίπωροι μελιτικνοί, ἐπαινοῦσι τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα, 'πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου ἐγνώρισα ὑμῖν', ὡς 'ἐν αὐτῷ ὢν καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ καὶ γὰρ ἐν ὑμῖν' 'ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ', 'ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος, σῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας'. αὕτη δίδωσιν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνερχομένοις καθαρῶς αὐτὴν ἀπὸ παντὸς ρύπου, διακρίσεως τε καὶ ἐριθείας, καὶ νηπιώδους ἀλαζονείας, καὶ διατίθεται ἡμῖν ἀρκεῖσθαι τῇ 'θεοπνεύστῃ Γρα-

πῇ, ἰκανῇ οὕσῃ διδάξαι ἡμᾶς ἥς τὰ βιβλία ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴπαμεν, ποῖά ἐστι καὶ πόσα τῷ ἀριθμῷ.

- 14 Ἐν τούτῳ γάρ τῳ τύπῳ νῦν ἑορτάσωμεν καθὼς πρέπει, ἢ ἐν ζύμῃ πλαιῖ, μὴ δὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πανηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐκρινείας καὶ ἀληθείας, ἀρχόμενοι μὲν τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς ἀπὸ εἰκοστῆς καὶ πέμπτῃς τοῦ Μεσίου, τῆς δὲ ἁγίας) ἐβδομάδος τῆς πρὸς τὸ ἅγιον πάσχα ἀπὸ τῆς τελευταίας τοῦ Φαρισηῶθ, περαίνοντες δὲ τὴν ἁγίαν νηστείαν τῇ πέμπτῃ τοῦ Φαρισηῶθ, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ μακαρίου εὐαγγελιστοῦ (Μάρ) κου. . . . εἶτα ἑορτάσωμεν καὶ τὰς ἐπτά ἐβδομάδας τῆς ἁγίας πενηκοστῆς, ἡμνημονεύοντες τῶν πτωχῶν καὶ ἀποστέλλοντες μερίδας ἀλλήλοις τε καὶ τοῖς μὴ ἔχουσι κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἑσδρα, καὶ ἀπαξαιπῶς πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιοῦντες, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Παύλου, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις τῷ Πατρὶ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

- 15 Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀδελφοὶ πάντες οἱ ὄντες μετ' ἑμοῦ. ἠγωνίζω δὲ ὑμῖν καὶ ὅτι, ἀφ' ἧς ἐκοιμήθη ὁ μακάριος Λάμπων ἐπίσκοπος Δάρνεως, κατέστησαν

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς μ' ἑορταστικῆς.

«Ἵμεῖς δὲ ἐστε οἱ διαμεμενηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου· καὶ γὰρ διατίθεμαι ὑμῖν καθὼς διέθετό μοι ὁ Πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου.¹» Ἐπὶ δεῖπνον τοίνυν τὸ μέγα καὶ οὐράνιον διὰ τοῦ Εὐαγγελίου κληθέντες εἰς τὸ ἀνώγειον ἐκεῖνο τὸ σεσαρωμένον, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς, ὥς παρήγγειλεν ὁ Ἀπόστολος, (ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγιοσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ.²) ἐν ἑσῶθεν καὶ ἔξω ἄσπιλοι τυγχάνοντες, ἔξωθεν μὲν περιβεβλημένοι σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην, ἐσῶθεν δὲ τῷ πνεύματι ὀρθοτομοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἀκούσωμεν· «Εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου.³»

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς μβ' ἑορταστικῆς.

Κεκλημέθα γάρ, ἀδελφοί, καὶ νῦν συγκαλούμενοι ὑπὸ τῆς σοφίας καὶ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παραβολὴν ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἐκεῖνο τὸ μέγα τὸ ὑπερκόσμιον καὶ πάσῃ τῇ κτίσει διαρκοῦν, ἐπὶ τὸ Πάσχα δὴ λέγω, τὸν τυθέντα Χριστόν· «Τὸ γὰρ Πάσχα ἡμῶν ἐτίθη Χριστός.⁴» Καὶ μεθ' ἕτερα· «Οἱ μὲν οὖν οὕτω κεκοσμημένοι ἀκούσονται· Εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου.»

1. Λουκ. 22, 29-30

2. Β' Κορ. 7,1.

3. Ματθ. 25, 21.

4. Α' Κορ. 5, 7.

5 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς μγ' εορταστικῆς.

Ἡμῶν δέ, ὧν ἐστὶ καὶ τὸ Πάσχα, ἡ κλήσις ἀνωθέν ἐστι, καὶ τὸ πολίτευμα ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ἐστὶ, μετὰ Παύλου λέγοντος· «Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσιν ἐπιζητοῦμεν¹»,
 10 ἐνθα καὶ ἀποβλέποντες, ἐορτάζομεν καλῶς. Καὶ πάλιν μεθ' ἑτερα. Ὑψηλὸς μὲν ὁ οὐρανὸς ἀληθῶς, καὶ ἀπέραντον τὸ τοῦτου διάστημα πρὸς ἡμᾶς· «ὁ γὰρ οὐρανός», φησί, «τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ.²» Ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀποκνητέον, οὐδὲ φοβητέον, ὡς ἀδύνατον οὖσαν τὴν πρὸς ἐκεῖνον ὁδόν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον προθυμητέον· οὐ γάρ, ὡς οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν
 15 τότε κινήσαντες καὶ εὐρόντες πεδίον ἐν γῇ Σενναὰρ ἐπεχείρησαν, χρεῖα καὶ ἡμῖν ὀπτήσαι πλίνθον ἐν πυρί, καὶ ζητεῖν ἀσφαλτον ἀντὶ πηλοῦ· συνεχύθησαν γὰρ ἐκείνων αἱ γλῶσσαι, καὶ κατελύθη τὸ ἔργον. Ἡμῖν δὲ ὁ Κύριος τὴν ὁδὸν ἐνεκαίνισε διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, καὶ εὐκολον αὐτὴν κατεσκεύαζε. Καὶ πάλιν· Οὐ γὰρ μόνον ἐν τῷ διαστήματι καὶ παρακλή-
 20 σαι παρεμυθήσατο, ἀλλ' ὅτι καὶ κεκλεισμένην ταύτην ποτὲ τὴν πύλην ἐλθὼν ἤνοιξε· κέκλεισται γὰρ ὄντως ἐξ ὅτου τὸν Ἀδὰμ ἐξέβαλον ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς, καὶ ἔταξε τὰ χερουβείμ καὶ τὴν φλογίνην βρομαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς· νῦν δὲ ἐκτεταμένην· καὶ πλείονι χάριτι καὶ φιλανθρωπία ἐμφανεῖς
 25 αὐτὸς ὁ καθημέως ἐπὶ τῶν χερουβείμ, εἰσήγαγεν εἰς μὲν τὸν παράδεισον μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ὁμολογήσαντα ληστήν· εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν ὁ αὐτὸς πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσελθὼν, πᾶσιν ἀνεπέτασε τὰς θύρας. Καὶ πάλιν· Ὁ δὲ Παῦλος, κατὰ σκοπὸν διώκων εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως, ἠρπάσθη δι' αὐτῆς ἕως τρίτου οὐρανοῦ, ἑωρακῶς τὰ τε ἄνω,
 30 λοιπὸν κατερχόμενος, κατηχεῖ καὶ ἡμᾶς εὐαγγελιζόμενος τὰ πρὸς Ἑβραίους γραφέντα· «Οὐ γὰρ προσεληλύθατε», λέγων, «ψηλαφωμένῳ ὄρει, καὶ κεκαυμένῳ πυρί, καὶ γνόφῳ, καὶ σκότῳ, καὶ θυέλλῃ, καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων·³ ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει Θεοῦ ζώντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν
 35 ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς.⁴» Τίς οὐκ ἂν εὐξαίτο μετὰ τούτων ἔχειν τὴν ἀνω σύνοδον; τίς οὐκ ἀγαπήσει μετὰ τούτων ἀπογράφεσθαι; ἵνα μετ' αὐτῶν ἀκούσῃ· «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κατακληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.⁵»

1. Ἑβρ. 13, 14. 2. Ὑαλμ. 113, 24. 3. Ἑβρ. 12, 18. 4. Ἑβρ.

12, 22. 5. Ματθ. 25, 34.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς με' ἑορταστικῆς.

Ἄρωμεν πάντες τὰς θυσίας ἑαυτῶν, τὴν πρὸς τοὺς πτωχοὺς κοινωνίαν ἐπιγινώσκοντες, καὶ εἰσπορευόμεθα εἰς τὰ ἅγια, ὡς γέγραπται ¹, ἔνθα καὶ πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀ... Τοῦτο δὲ μέγα τεκμήριον τὸ ξένους ἡμᾶς ὄντας ἀκοῦσαι οἰκείους, καὶ ἀλλοτρίους ποτὲ ὄντας, γενέσθαι ⁵ συμπολίτας τῶν ἁγίων, καὶ τέκνα χρηματίσαι τῆς ἁνῶ Ἱερουσαλήμ, ἧς τύπος ἦν, ἣν ὠκοδόμησε Σολομών. Εἰ γὰρ κατὰ τὸν δειχθέντα ἐν τῷ ὄρει πάντα πεποίηκεν Μωσῆς ², τύπος ἦν δηλονότι ἡ ἐν τῇ σκηνῇ λατρεία τῶν ἐν οὐρανοῖς μυστηρίων, εἰς ἃ θέλων καὶ ἡμᾶς εἰσελθεῖν ¹⁰ ὁ Κύριος ὡδοποίησεν ἡμῖν τὴν ὁδὸν πρόσφατον ³ καὶ μένουσαν· ὡς δὲ πάντα τύπος ἦν τὰ πάλαι τῶν νέων, οὕτω τύπος τῆς ἁνῶ χαρᾶς καὶ ἡ νῦν ἐστὶν ἑορτή, εἰς ἣν ἐρχόμενοι μετὰ ψαλμῶν καὶ ᾠδῶν πνευματικῶν ἀρχώμεθα τῶν νηστειῶν.

1. Πρβλ. Ἑβρ. 9, 12. 2. Πρβλ. Ἑξ. 25, 40. 3. Πρβλ. Ἑβρ. 10, 20.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΑΜΟΥΝ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑ *

Πάντα μὲν καλὰ καὶ καθαρὰ τὰ τοῦ Θεοῦ ποιήματα· οὐδὲν γὰρ 5
ἄχρηστον ἢ ἀκάθαρτον ὁ τοῦ Θεοῦ πεποίηκε Λόγος· «Χριστοῦ γὰρ
εὐωδία ἔσμεν ἐν τοῖς σφριζομένοις¹», κατὰ τὸν Ἀπόστολον· ἐπειδὴ δὲ
ποικίλα καὶ πολύτροπα τὰ τοῦ διαβόλου βέλη, καὶ τοὺς ἀκεραιτέρους
τῇ γνώμῃ παρασκευάζει ταραττεσθαι, κωλύει τε τῆς συνήθους γυ-
μνασίας τοὺς ἀδελφούς, ὑποσπείρων αὐτοῖς λογισμοὺς ἀκαθαρσίας 10
καὶ μολυσμοῦ, φέρε διὰ βραχέων καὶ τὴν τοῦ πονηροῦ πλάνην ἀπε-
λάσσωμεν τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν χάριτι, καὶ τὴν τῶν ἀπλουστέρων
γνώμην στηρίξωμεν. Πάντα μὲν γὰρ καθαρὰ τοῖς καθαροῖς· τῶν δὲ
ἀκαθάρτων καὶ ἡ συνείδησις καὶ τὰ πάντα μεμόλυνται.² Ἀγαμαι δὲ
τοῦ διαβόλου τὸ σόφισμα, ὅτι περ, φθορὰ καὶ λύμη ὑπάρχων, λογισμοὺς 15
ὑποβάλλει τῷ δοκεῖν μὲν καθαρότητος· ἔστι δὲ τὸ γινόμενον ἐνέδρα
μᾶλλον ἢ δοκιμασία. Ἵνα γάρ, ὡς προεῖπον, ἀπασχολήσῃ τοὺς ἀσκη-
τὰς τῆς ἐθίμου καὶ σωτηριώδους μελέτης καὶ δόξῃ κρατεῖν, κατὰ
τοῦτο τοιαῦτά τινα κινεῖ βομβύκια, ἅτινα φέρει μὲν οὐδὲν τῷ βίῳ
χρήσιμον, κενὰς δὲ ζητήσεις καὶ φλυαρίας, ἃς δεῖ παραιτεῖσθαι. 20
Τί γάρ, εἰπέ μοι, ὦ ἀγαπητὲ καὶ εὐλαβέστατε, ἔχει ἁμάρτημα ἢ
ἀκάθαρτον φυσικὴ τις ἐκκρίσις; ὥς εἰ τις ἐθέλοι ποιεῖσθαι ἐγκλημα
καὶ τὰς διὰ ῥινῶν ἐκπεμπομένας μύξας καὶ τὰ διὰ στόματος πτύσματα·
ἔτι δὲ καὶ τούτων ἔχομεν λέγειν πλείονα, τὰς διὰ γαστέρων ἐκκρίσεις,
ἅπερ τῷ ζῳῇ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα καθέστηκεν. Ἐτι τε, εἰ τῶν τοῦ 25
Θεοῦ χειρῶν ἔργον εἶναι πιστεύομεν τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τὰς θείας
Γραφάς, πῶς ἡδύνατο ἐκ καθαρᾶς δυνάμεως ἔργον τι γίνεσθαι μεμο-
λυσμένον; Καὶ εἰ γένος τοῦ Θεοῦ ὑπάρχομεν³ κατὰ τὰς θείας τῶν ἀπο-
στόλων Πράξεις, οὐδὲν ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς ἀκάθαρτον. Τότε γὰρ μόνον
μεμολύσμεθα, ὅτε τὴν δυσωδεσάτην ἁμαρτίαν ἐργαζόμεθα. Ὅτε δὲ 30
φυσικὴ τὴν ἐκκρίσις ἀβουλήτως γίνεται, τότε τῇ τῆς φύσεως ἀνάγκῃ
μετὰ τῶν ἄλλων, ὡς προεῖπομεν, καὶ τοῦτο ὑπομένομεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ
περ οἱ θέλοντες μόνον ἀντιλέγειν τοῖς ὁρθῶς λεγομένοις, μᾶλλον δὲ
παρὰ Θεοῦ πεποιημένοις, παραφέρουσι καὶ ῥητὸν εὐαγγελικόν· ὡς

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 1169-1180.

1. Β' Κορ. 2, 15. 2. Πρβλ. Τίτ. 1, 15. 3. Πρβλ. Πράξ. 17, 28.

ὅτι Οὐ τὰ εἰσερχόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα¹, ἀναγκαίως αὐτῶν καὶ ταύτην τὴν ἀλογίαν, οὐ γὰρ ἂν εἵποιμεν ζήτησιν, ἐλέγξομεν. Πρῶτον μὲν γὰρ τὰς Γραφὰς κατὰ τὰς ἰδίας ἀμαθίας ἀστήρικτοι ὄντες βιάζονται.² Ἐχει δὲ τὸ θεῖον οὕτω λόγιον· Τίνων γὰρ
5 πάλιν τούτοις ὁμοίως ἐνδυσαστῶς ἐχόντων περὶ βρωμάτων, αὐτὸς ὁ Κύριος λύων αὐτῶν τὴν ἀγνοίαν, ἢ γ' οὖν τὴν ἀπάτην δημοσιεύων, φησί, Μὴ τὰ εἰσερχόμενα κοινοῦν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα. Εἶτα ἐπάγει, καὶ πόθεν ἐξερχόμενα, τὰ ἀπὸ καρδίας. Ἐκεῖ γὰρ εἶναι τοὺς πονηροὺς θησαυροὺς τῶν βεβήλων λογισμῶν καὶ τῶν ἄλλων
10 ἀμαρτημάτων γινώσκει. Συντομώτερον δὲ ὁ Ἀπόστολος αὐτὸ δεδιδαγμένος φησί· Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παραστήσει τῷ Θεῷ.³ Φαίη δ' ἂν τις καὶ νῦν εὐλόγως· Φυσικὴ τις ἔκκρισις ἡμᾶς οὐ παραστήσει πρὸς τιμωρίαν. Τάχα δὲ καὶ παῖδες ἰατρῶν, ἵνα κἂν ἐκ τῶν ἐξωθεν δυσωπηθῶσιν, ὑπὲρ τούτου ἀπολογήσονται· ὅτι τῷ ζῳῇ δέδονται τινες
15 ἀναγκαῖαι διέξοδοι κατὰ τῶν ἐν ἡμῖν ἐκάστῳ μελῶν τρεφομένων τὸ περιττὸν ἀποπέμπειν· ὅλον κεφαλῆς περιττώματα, τρίχες, καὶ τὰ ἀπὸ κεφαλῆς ὕδατῶδη πεμπόμενα, καὶ γαστρὸς διαχωρήματα, καὶ τοῖνυν τῶν σπερματικῶν πόρων ἐκεῖνο περίττωμα. Ποῖα τοῖνυν ἐστὶ πρὸς Θεοῦ, ὧ πρεσβῦτα θεοφιλέστατε, ἀμαρτία, αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος τὸ
20 ζῶν δεσπότου θελήσαντος καὶ ποιήσαντος ταῦτα τὰ μέλη τοιαύτας ἔχειν διεξόδους; Ἐπειδὴ δὲ δεῖ προσλαμβάνειν τὰ τῶν πονηρῶν ἐναντιώματα, εἵποιεν γὰρ ἂν· Οὐκ οὖν οὐκ ἐστὶν ἀμαρτία οὐδὲ ἡ ἀληθὴς χρήσις, εἰ τὰ ὄργανα παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ διαπέπλασται. Πρὸς τοῦτο ἐρωτηματικῶς αὐτοὺς παύσωμεν φάσκοντες· Ποίαν λέγεις χρῆσιν,
25 τὴν ἔννομον, ἣν καὶ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψεν, «Αὐξάνεσθε, λέγων, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν»⁴· ἢ ὁ Ἀπόστολος ἀπεδέξατο εἰπὼν· «Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος»⁵· ἢ τὴν δημῶδη μὲν, λαθραίως δὲ καὶ μοιχικῶς ἐπιτελουμένην; Ἐπεὶ καὶ τῶν ἄλλων, τῶν ἐν τῷ βίῳ γινομένων, εὐρήσομεν τὰς διαφορὰς κατὰ τι γινομένας·
30 ὅλον φονεῦειν οὐκ ἔξεστιν, ἀλλ' ἐν πολέμοις ἀναιρεῖν τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἔννομον καὶ ἐπαίνου ἄξιον. Οὕτω γοῦν καὶ τιμῶν μεγάλων οἱ κατὰ πόλεμον ἀριστεύσαντες ἀξιοῦνται, καὶ στήλαι τούτων ἐγείρονται κηρύττουσαι τὰ κατορθώματα. Ὡστε τὸ αὐτὸ κατὰ τι μὲν καὶ κατὰ καιρὸν οὐκ ἔξεστι, κατὰ τι δὲ καὶ εὐκαιρῶς ἀφίεται καὶ συγκε-
35 χώρηται. Ὁ αὐτὸς τοῖνυν λόγος καὶ περὶ τῆς μίξεως. Μακάριος δὲ ἐν νεότητι, ζυγὸν ἔχων ἐλευθέρων, τῇ φύσει πρὸς παιδοποιίαν κέχρηται· εἰ δὲ πρὸς ἀσέλγειαν, πόρνους καὶ μοιχοὺς ἢ παρὰ τῷ Ἀποστόλῃ γραφεῖσα τιμωρία ἐκδέχεται. Δύο γὰρ οὓσων ὁδῶν ἐν τῷ βίῳ περὶ τούτων, μιᾶς μὲν μετριωτέρας καὶ βιωτικῆς, τοῦ γάμου λέγω· τῆς δὲ
40 ἑτέρας ἀγγελικῆς καὶ ἀνυπερβλήτου, τῆς παρθενίας· εἰ μὲν τις τὴν

1. Πρβλ. Ματθ. 15, 18-20. 2. Πρβλ. Β' Πέτρ. 3, 16. 3. Α' Κορ. 8, 8.
4. Γεν. 1, 28. 5. Ἐβρ. 13, 4.

κοσμικήν, τοῦτ' ἔστι τὸν γάμον, ἔλοιτο, μέμψιν μὲν οὐκ ἔχει·
 τοσαῦτα δὲ χαρίσματα οὐ λήψεται. Λήψεται γάρ, ἐπεὶ περ φέρει
 καὶ αὐτὸς καρπὸν τῶν τριάκοντα. Εἰ δὲ τὴν ἀγνὴν τις καὶ ὑπερκόσμιον
 ἀσπάσοιτο, εἰ καὶ τραχεῖα παρὰ τὴν πρώτην καὶ δυσκατόρθωτος
 ὁδός, ὅμως ἔχει χαρίσματα θαυμασιώτερα· τὸν γὰρ τέλειον καρπὸν
 τὴν ἑκατοντάδα ἐβλάστησεν. Ὡστε τὰ ἀκάθαρτα αὐτῶν καὶ πονηρὰ
 ζητήματα λύσεις ἰδίας ἔσχε καὶ παρὰ τῶν θείων Γραφῶν πάσαι προ-
 λυθείσας. Ὑποστήριζε τοίνυν, ὦ Πάτερ, τὰς ὑπὸ σου ἀγέλας, ἐκ
 τῶν ἀποστολικῶν παρακαλῶν, ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν ψυχαγαγῶν, ἐκ
 τῶν ψαλμῶν συμβουλευῶν. Ζῆσόν με, λέγων, κατὰ τὸ λόγιόν σου.¹
 λόγιον δὲ αὐτοῦ τὸ ἐκ καθαρᾶς καρδίας λατρεύειν αὐτῷ. Τοῦτο γάρ
 εἰδὼς ὁ αὐτὸς Προφήτης, ὥσπερ ἑαυτὸν μεταφράζων, λέγει. «Καρδίαν
 καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός·²» ἵνα μὴ ῥυπώδεις λογισμοί με τα-
 ράξωσι. Πάλιν Δαβὶδ· «Καὶ Πνεύματι ἡγεμονικῷ στήριζόν με·³» ἵνα,
 κἂν ποτε λογισμοί με θορυβήσωσιν, ἰσχυρά τις παρὰ σοῦ δύναμις στη-
 ρίξῃ με, ὥσπερ κρηπὶς τυγχάνουσα. Αὐτὸς τοίνυν, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα
 συμβουλευῶν, λέγε πρὸς τοὺς βράδιον τῇ ἀληθείᾳ πειθομένους· «Δι-
 δάξω ἀνόμους τὰς ὁδοὺς σου·⁴» καὶ θαρρῶν Κυρίῳ, ὅτι πείσεις
 ἀποσχέσθαι τῆς τοιαύτης κακίας, ψάλλε· «Καὶ ἀσεβεῖς ἐπὶ σὲ ἐπιτρέ-
 ψουσι.» Γένοιτο δὲ τοὺς μὲν κακοήθως ζητοῦντας παύσασθαι τῆς τοι-
 αύτης ματαιοπονίας· τοὺς δὲ δι' εὐήθειαν ἐνδυσαστῶς ἔχοντας, ἡγε-
 μονικῷ Πνεύματι κρατυνηθῆναι· ὅσοι δὲ βεβαίως τὴν ἀλήθειαν ἐπί-
 στασθε, ἀρραγῇ ταύτην κατέχετε καὶ ἀσάλευτον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
 τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν ἁγίῳ
 Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

1. Ψαλμ. 118, 107. 2. Ψαλμ. 50, 12. 3. Ψαλμ. 50, 14. 4. Ψαλμ. 50, 15.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΔΡΑΚΟΝΤΙΟΝ *

1. Ἀπορῶ τί γράψω. Ἐὰν γὰρ ὡς παραιτούμενον μέμψομαι σε, 5
ἢ ὡς τὸν καιρὸν ὀρώντα, καὶ κρυπτόμενον διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων;
Πλὴν εἴτε ἄλλως, εἴτε οὕτως, ἄξιον μέμψεως τὸ παρὰ σοῦ γεγενημέ-
νον, ἀγαπητὲ Δρακόντιε. Οὐ γὰρ ἔπρεπε λαβόντα σε τὴν χάριν κρύ-
πτεσθαι, οὐδὲ φρόνιμον ὄντα, διδόναι τοῖς ἄλλοις προφάσεις φυγῆς.
Πολλοὶ γὰρ ἀκούσαντες σκανδαλίζονται· οὐχ ὡς ἀπλῶς τοῦτό σου 10
ποιοῦντος, ἀλλὰ συνωρῶντος τὸν καιρὸν, καὶ τὰς ἐπικειμένας θλίψεις
τῇ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ φοβοῦμαι μὴ, διὰ σαυτὸν φεύγων, δι' ἄλλους
εὐρεθῆς κινδυνεύων παρὰ τῷ Κυρίῳ. Εἰ γὰρ ὅ ἐνα τῶν μικρῶν σκανδα-
λίζων, ἔλοιτ' ἂν μύλον ὀνικὸν περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ κρεμασθῆναι,
καὶ καταποντισθῆναι.¹ τί ἂν πάθοις σὺ τοσούτοις γινόμενος σκάνδα- 15
λον; Καὶ γὰρ ἡ ἐκ παραδόξου γενομένη συμφωνία ἐν τῇ Ἀλεξανδρέων
χώρᾳ, ἐν τῇ σῇ καταστάσει, ἐξ ἀνάγκης σχισθῆσεται διὰ τὴν σὴν
ἀναχώρησιν· καὶ ἡ ἐπισκοπὴ δὲ τῆς χώρας αὐτῆς ὑπὸ πολλῶν ἀρπαγῇ-
σεται· καὶ πολλῶν οὐκ ὀρθῶν, ἀλλ' ὧν οἶδας καὶ αὐτός. Καὶ ἔθνικοι
δὲ οἱ ἐπαγγελλόμενοι Χριστιανοὶ γίνεσθαι ἐπὶ τῇ σῇ καταστάσει, 20
ἀπομενουσιν Ἑλληνας, τῆς σῆς εὐλαβείας ἐξουθενούσης τὴν δοθεῖ-
σαν χάριν.

2. Ποία οὖν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἀπολογία παρὰ σοῦ δοθήσεται;
Ποίοις ἂν ἀπονίσασθαι καὶ ἀπομάξασθαι λόγοις τὰς τοιαύτας αἰτίας
δυνήσῃ; Πῶς θεραπεύσεις τοὺς διὰ σέ πεσόντας καὶ σκανδαλίζο- 25
μένους; Ἡ πῶς, μετὰ τὸ σχισθῆναι τὴν εἰρήνην, συρράψαι ταύτην
δυνήσῃ; Ὡ ἀγαπητὲ Δρακόντιε, ἀντὶ χαρᾶς λύπην ἡμῖν πεποίηκας,
ἀντὶ παραμυθίας στεναγμόν. Προσεδοκοῦμεν γὰρ παραμυθίαν ἔχειν
σε μεθ' ἡμῶν, καὶ νῦν βλέπομεν φεύγοντά σε, καὶ ὀρώμεν, ὅτι κρινό-
μενος μὲν ἐλεγχθήσῃ, κινδυνεύων δὲ μεταμεληθήσῃ. Καὶ τίς φείσεται, 30
ὡς ὁ προφήτης εἶρηκεν, ἐπὶ σοί; ² Τίς ἀνακάμψει ἐπὶ σέ εἰς εἰρήνην,
ὀρῶν τοὺς ἀδελφούς, δι' οὓς Χριστὸς ἀπέθανε, βλαβέντας ἐπὶ τῇ σῇ
φυγῇ; Δεῖ γὰρ εἰδέναι τε καὶ μὴ ἀμφιβάλλειν ὅτι πρὶν μὲν καταστα-
θῆς σαυτῷ ἑξῆς, κατασταθεὶς δέ, οἷς κατεστάθης. Καὶ πρὶν μὲν λά-

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 25, σ. 524-538.

1. Πρβλ. Ματθ. 18, 6. 2. Ἱερ. 15, 5.

βης τὴν τῆς ἐπισκοπῆς χάριν, οὐδεὶς ἐγίνωσκέ σε· γενόμενον δὲ λοιπόν, οἱ λαοὶ προσδοκῶσι φέροντά σε τροφὴν αὐτοῖς, τὴν ἐκ τῶν Γραφῶν διδασκαλίαν· ὅταν τοίνυν οἱ προσδοκῶντες λιμῶνται, σὺ δὲ σαυτὸν μόνον τρέφῃς, καὶ ἔλθῃ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἡμεῖς
 5 τε αὐτῷ παραστῶμεν, ποῖαν σχολῆς ἀπολογίαν, ὁρῶντος αὐτοῦ τὰ ἴδια πρόβατα λιμῶντοντα; Εἰ μὲν γὰρ μὴ εἰλήφεις τὰ δηνάρια, οὐκ ἂν ἐμέμψατό σε· λαβόντα δὲ καὶ χῶσαντα καὶ κρύψαντα, μέμψαιτ' ἂν εἰκότως, λέγων ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, ἃ μὴ γένοιτο, κἂν ἀκοῦσαι τὴν σὴν εὐλάβειαν· «Ἐδεῖ σε βαλεῖν τὰ δηνάρια μου τοῖς τραπεζῖταις»¹,
 10 ἵνα ἔλθων καὶ γὰρ παρ' ἐκείνων ἀπαιτήσω.»

3. Παρακαλῶ φέισαι σεαυτοῦ καὶ ἡμῶν· σαυτοῦ μὲν, ἵνα μὴ κινδυνεύῃς· ἡμῶν δέ, ἵνα μὴ λυπηθῶμεν ἐπὶ σοί. Φρόντιζε τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μὴ διὰ σέ πολλοὶ τῶν μικρῶν βλαβῶσι, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πρόσφασιν λάβωσιν εἰς τὸ ἀναχωρεῖν. Εἰ μὲν οὖν τὸν καιρὸν ἐφοβήθης,
 15 καὶ καταπτῆξας τοῦτο ἐποίησας, οὐκ ἀνδρικὸν τὸ φρόνημα· ἔδει γὰρ τὸν κατὰ Χριστὸν ζῆλον ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἐπιδεικνυσθαι, καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς περιστάσεσι παρρησιάζεσθαι, λέγειν τε τὰ τοῦ μακαρίου Παύλου ῥήματα· «Ἐν τοῖς πᾶσι ὑπερνικῶμεν»²· καὶ μάλιστα, ὅτι οὐ πρέπει τῷ καιρῷ δουλεῦειν, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ· εἰ δὲ τῶν
 20 Ἐκκλησιῶν ἡ διάταξις οὐκ ἀρέσκει σοι, οὐδὲ νομίζεις τὸ τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργήμα μισθὸν ἔχειν, ἀλλὰ καταφρονεῖν τοῦ ταῦτα διαταξαμένου Σωτῆρος πεποίηκας σαυτὸν παρακαλῶ, μὴ τοιαῦτα λογίζου, μηδὲ ἀνέχου τῶν ταῦτα συμβουλευόντων· οὐ γὰρ ἄξις Δρακοντίου ταῦτα. Ἄ γὰρ ὁ Κύριος διὰ τῶν ἀποστόλων τετύπωκε, ταῦτα καλὰ
 25 καὶ βέβαια μένει· ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν δειλία παύσεται.

4. Εἰ γὰρ τὸν αὐτὸν νοῦν εἶχον πάντες, ὅλον νῦν ἔχουσιν οἱ συμβουλευόντές σοι, πῶς ἂν ἐγένου σὺ Χριστιανός, ἐπισκόπων μὴ ὄντων; Ἐὰν δὲ καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς ἀναλάβωσι τὸν τοιοῦτον νοῦν, πῶς ἂν συστήναι δυνήσωνται αἱ Ἐκκλησίαι; Ἡ νομίζουσιν οἱ συμβουλευόντές
 30 σοι μηδὲν εἰληφέναι σε, ὅτι καταφρονοῦσιν; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ψευδῶς. Ὡρα γὰρ αὐτοὺς νομίζειν μηδὲν εἶναι μηδὲ τὴν τοῦ λουτροῦ χάριν, ἐάν τινες τοῦτου καταφρονῶσι. Ἀλλ' εἰληφας, ὦ ἀγαπητὲ Δρακόντιε· μὴ ἀνέχου τῶν συμβουλευόντων σοι, μηδὲ ἀπάτα σαυτὸν. Ἀπαιτηθήσεται γὰρ τοῦτο παρὰ τοῦ δεδοκότος Θεοῦ. Ἡ οὐκ ἤκουσας τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος;»³ Ἡ οὐκ ἀνέγνως, πῶς μὲν τὸν διπλασιάσαντα ἀποδέχεται, τὸν δὲ κρύψαντα κατεδίκασε; Γένοιτο δὲ ταχέως ἐπανελθεῖν σε, ἵνα καὶ σὺ τῶν ἐπαινουμένων γένῃ. Ἡ εἰπέ, τίνος σε θέλουσιν εἶναι μιμητὴν οἱ συμβουλευόντές σοι; Δεῖ γὰρ ἡμᾶς κατὰ σχολὴν τῶν ἁγίων καὶ τῶν Πατέρων πολιτεύε-
 40 σθαι, καὶ τούτους μιμεῖσθαι· εἰδέναι δέ, ὅτι, τούτων ἀφιστάμενοι, ἄλλότριοι καὶ τῆς τούτων κοινωνίας γενόμεθα. Τίνα μὲν μιμεῖσθαι

1. Ματθ. 25, 7. Λουκ. 19, 23. 2. Ῥωμ. 8, 37. 3. Α' Τιμ. 14, 4.

σε θέλουσιν ἐκεῖνοι; Τὸν διστάζοντα καὶ θέλοντα μὲν ἀκολουθεῖν, ὑπερτιθέμενον δὲ καὶ συμβουλευόμενον διὰ τοὺς ἰδίους· ἢ τὸν μακάριον Παῦλον, τὸν ἅμα τῷ τὴν οἰκονομίαν ἐγχειρισθῆναι, μὴ προσαναθέμενον σαρκὶ καὶ αἵματι; Διὸ γὰρ καὶ ἔλεγεν, «Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος¹», ὁμῶς γινώσκων ὃ ἔλαβε, καὶ οὐκ ἀγνοῶν τὸν 5 δεδωκότα, ἔγραφεν· «Οὐαὶ γὰρ μοὶ ἐστὶν ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι.²» ὥσπερ δὲ τὸ οὐαὶ μοι οὐκ εὐαγγελιζόμενος, οὕτως διδάσκων καὶ κηρύσσων τὸ Εὐαγγέλιον, χαρὰν καὶ στέφανον εἶχε τοὺς μαθητευομένους· διὰ τοῦτο καὶ σπουδῇ τῶν ἀγίων μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ κηρύττειν³, καὶ μὴ ὀκνεῖν μηδὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελθεῖν, μηδὲ εἰς τὰς Σπα- 10 νίας ἀναβῆναι, ἵνα ὅσον κοπιᾷ, τοσοῦτον καὶ τοῦ κόπου τὸν μισθὸν μεῖζονα ἀπολάβῃ.⁴ Ἐκαυχᾶτο οὖν τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνισάμενος καὶ ἐθάρρει τὸν μέγαν στέφανον ἀποληψόμενος. Οὐκοῦν, ἀγαπητὲ Δρακόντιε, τίνα μιμούμενος τοῦτο ποιεῖς; τοῦτον, ἢ τοὺς μὴ τοιοῦτους; Ἐγὼ μὲν εὐχομαί σε καὶ ἑμαυτὸν πάντων τῶν ἀγίων μιμητὴν γενέ- 15 σθαι.

5. Ἡ τάχα τινὲς οἱ διὰ τοῦτο συμβουλευόντές σοι κρύπτεσθαι, ὥς λόγον καὶ ὄρκον σου δεδωκότος μὴ στήναι, ἐὰν κατασταθῇς; Τοιαῦτα γὰρ αὐτοὺς ἀκούω περιβομβεῖν ταῖς ἀκοαῖς, καὶ δοκεῖν ἐν τούτοις εὐλαβεῖσθαι· ἀλλ' εἰ ἦσαν ἀληθῶς εὐλαβεῖς, ἠυλαβήθησαν 20 ἂν μάλιστα τὸν ἐπιθέντα σοι Θεὸν τὸ λειτούργημα. Εἰ δὲ ἀναγρόντες ἦσαν τὰς θείας Γραφάς, οὐκ ἂν παρὰ ταύτας συνεβούλευον. Ὡρα γὰρ αὐτοὺς καὶ τὸν Ἱερεμίαν καταμέμψεσθαι, καὶ τὸν μέγαν αἰτιᾶσθαι Μωσῆν, ὅτι τὴν τούτων συμβουλὴν οὐκ ἤκουσαν, ἀλλὰ τὸν Θεὸν φοβηθέντες, τὴν διακονίαν ἐτέλεσαν, καὶ προφητεύοντες ἐτελειώθη- 25 σαν. Καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀποσταλέντες, καὶ λαβόντες ἤδη τὴν τῆς προφητείας χάριν, παρητήσαντο μὲν, ἐφοβήθησαν δὲ μετὰ ταῦτα, καὶ οὐκ ἐξουδένωσαν τὸν ἀποστειλάντα. Εἴτε τοίνυν ἰσχνόφωνος εἶ, καὶ βραδύγλωσσος⁵, ἀλλὰ φοβήθητι τὸν πλάσαντά σε Θεόν· εἴτε νεώτερον σαυτὸν λέγεις πρὸς τὸ κήρυγμα, ἀλλ' εὐλαβοῦ τὸν γινώσκοντά σε πρὸ 30 τοῦ πλασθῆναι· εἴτε λόγον δέδωκας (ὃ δὲ λόγος τοῖς ἀγίοις ὥς ὄρκος ἦν), ἀλλὰ ἀνάγνωθι τὸν Ἱερεμίαν, πῶς καὶ αὐτὸς εἰρηκῶς, «Οὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα Κυρίου⁶», ὕστερον δὲ φοβηθεὶς τὸ ἐν αὐτῷ πῦρ γενόμενον, οὐκ ἔτι, ὥς εἴρηκε, πεποίηκεν, οὐδὲ ὥς προληφθεὶς τῷ ὄρκῳ ἐκρύβη· ἀλλὰ τὸν ἐγχειρίσαντα εὐλαβούμενος, τετελείωκε τὴν 35 προφητείαν. Ἡ οὐκ οἶδας, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ Ἰωνᾶς φεύγων γέγονε μὲν, ὥς γέγονε, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν προεφύτευεν;

6. Μὴ τοίνυν ἄλλα παρὰ ταῦτα συμβουλεύου. Μᾶλλον γὰρ ἡμῶν οἶδεν ὁ Κύριος τὰ ἡμῶν, καὶ οἶδε τίσιν ἐγχειρίζει τὰς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας. Κἂν γὰρ μὴ ἀξίός τις τυγχάνῃ, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸν πρότερον βίον 40

1. Α' Κορ. 15, 9.

2. Α. Κορ. 9, 16.

3. Πρβλ. Ῥωμ. 15, 19.

4. Πρβλ. Ἑβ. 4, 10.

5. Ἱερ. 20, 9.

6. Πρβλ. Ῥωμ. 15, 19.

- ἀποβλεπέτω, ἀλλὰ τὴν διακονίαν ἐκτελείτω· ἵνα μὴ πρὸς τῷ βίῳ
καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀμελείας κατάραν ἀπενέγκηται. Ἄρα γάρ, ἀγαπητέ
Δρακόντιε, ταῦτα γινώσκων καὶ συνετὸς τυγχάνων, οὐ κατανύττει
τὴν ψυχὴν; Οὐ φροντίζεις μὴ ἀπόληται τις τῶν ἐγχειρισθέντων σοι;
5 Οὐ φλέγῃ ὡς ἀπὸ πυρὸς τοῦ συνειδότος; Οὐ φοβῇ τὴν ἡμέραν τῆς κρί-
σεως, ἐν ἣ οὐδεὶς τῶν συμβουλευόντων νῦν ἐκεῖ γενήσεται βοηθός;
Ἐκαστος γάρ τῶν ἐγχειρισθέντων αὐτῷ καὶ λόγον ἀποδώσει. Τί
γάρ ὤνησε τὸν κρύψαντα τὸ δηνάριον ἢ πρόφασις; Ἡ τί ὠφέλησε τὸν
Ἀδὰμ εἰρηκότα, «Ἡ γυνὴ με ἠπάτησεν;» Ἀγαπητέ Δρακόντιε, εἰ
10 καὶ ἀληθῶς ἀσθενὴς τυγχάνεις, ἀλλὰ ἀναλαβεῖν σε τὴν φροντίδα
πρέπει, ἵνα μὴ, τῆς Ἐκκλησίας ἐρήμου τυγχανούσης οἱ ἐχθροὶ ταύτην
βλάψωσι, πρόφασιν εὐρόντες τὴν σὴν φυγὴν. Πρέπει σὲ ἀναζώσασθαι,
ἵνα μὴ μόνους ἡμᾶς ἀφῇς ἐν τῷ ἀγῶνι· πρέπει σε συγκαμεῖν, ἵνα μετὰ
πάντων καὶ τὸν μισθὸν ἀπολάβῃς
- 15 7. Σπεύδε τοιγαροῦν, ἀγαπητέ, μηκέτι βραδύνων, μηδὲ ἀνέχου
τῶν σε κωλύόντων, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος μνήσθητι· καὶ δεῦρο πρὸς
ἡμᾶς τοὺς ἀγαπῶντάς σε, τοὺς συμβουλευόντάς σοι τὰ τῶν Γραφῶν,
ἵνα καὶ παρ' ἡμῶν προπεμφθῇς, καὶ λειτουργῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις
μνημονεύσης καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Οὐ γὰρ σὺ μόνος ἐκ μοναχῶν κατεστά-
20 θης, οὐδὲ σὺ μόνος προέστης μοναστηρίου, ἢ μόνος ὑπὸ μοναχῶν
ἡγαπήθης· ἄλλ' οἶδας, ὅτι καὶ Σαραπίων μοναχὸς ἐστὶ, καὶ τόσων
μοναχῶν προέστη· οὐκ ἔλαθέ σε, πόσων μοναχῶν πατὴρ γέγονεν Ἀπολ-
λῶς. Οἶδας Ἀγάθωνα, καὶ οὐκ ἀγνοεῖς Ἀρίστονα· μνημονεύεις
Ἀμμωνίου, τοῦ μετὰ Σαραπίωνος ἀποδημήσαντος· ἴσως δὲ ἤκουσας
25 καὶ περὶ Μούτου ἐν τῇ ἄνω Θηβαίδι, καὶ δύνασαι μαθεῖν περὶ Παύ-
λου τοῦ ἐν τῷ Λατῷ, καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν. Καὶ ὅμως οὗτοι, κατα-
σταθέντες, οὐκ ἀντειρήκασιν, ἀλλ' ἔχοντες τύπον τὸν Ἐλισσαίου,
καὶ εἰδότες τὰ κατὰ Ἡλίαν, μαθόντες τε τὰ κατὰ τοὺς μαθητάς καὶ
ἀποστόλους, ἀντελάβοντο τῆς φροντίδος, καὶ οὐ κατεφρόνησαν τῆς
30 λειτουργίας, καὶ οὔτε χεῖρους ἑαυτῶν γεγόνασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον
τοῦ καμάτου τὸν μισθὸν προσδοκῶσι, προκόπτοντες καὶ προκόπτειν
ἄλλους νοουθετοῦντες. Πόσους ἀπὸ τῶν εἰδώλων ἐπέστρεψαν; Πόσους
ἀπὸ τῆς δαιμονιώδους συνηθείας ἐπαυσαν νοουθετοῦντες; Πόσους
παρέστησαν τῷ Κυρίῳ δούλους, ὥστε καὶ τοὺς ὁρῶντας τὰ σημεῖα
35 ταῦτα βλέποντας θαυμάζουσιν; Ἡ οὐχὶ μέγα σημεῖον κόρην ποιῆσαι
παρθενεύειν, καὶ νεώτερον ἐγκρατεῦσθαι, καὶ εἰδωλολάτριν ἐπιγνώ-
ναι τὸν Χριστόν;
8. Μὴ τοίνυν κωλυέτωσάν σε μοναχοί, ὡς μόνον ἐκ μοναχῶν
κατασταθέντα, μηδὲ σὺ προφασίζου, ὡς χείρων σεαυτοῦ ἐσόμενος·
40 δύνασαι γάρ καὶ καλλίων γενέσθαι μιμούμενος τὸν Παῦλον, ζηλῶν
τῶν ἁγίων τὰς πράξεις. Οἶδας γάρ, ὅτι οἱ τοιοῦτοι, οἰκονόμοι τῶν μυ-

στηρίων κατασταθέντες, μάλλον κατὰ σκοπὸν ἐδίωκον εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως. Πότε Παῦλος ἐμαρτύρησε, καὶ τὸν στέφανον λαβεῖν προσεδόκησεν, εἰ μὴ ὅτε ἀπεστάλη διδάσκειν; Πότε Πέτρος ὡμολόγησεν, εἰ μὴ ὅτε εὐηγγελίζετο, καὶ αἰεὺς ἀνθρώπων γέγονε; Πότε Ἡλίας ἀνελήφθη, εἰ μὴ ὅτε πᾶσαν τὴν προφητείαν ἐπλήρωσε; Πότε Ἐλισσαῖος ἐν πνεύματι ἔσχε διπλᾶ, εἰ μὴ ὅτε πάντα καταλιπὼν ἠκολούθησε τῷ Ἡλίᾳ; Διὰ τί δὲ καὶ ἐξελέξατο μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, εἰ μὴ ἵνα καὶ ἀποστείλῃ;

9. Ὅθεν, τούτους ἔχων τύπον, ἀγαπητὲ Δρακόντιε, μὴ λέγε, μηδὲ πείθου τοῖς λέγουσιν ἁμαρτίας εἶναι πρόφασιν τὴν ἐπισκοπὴν, 10
μηδὲ ὅτι ἐκ ταύτης ἀφορμὴ τοῦ ἁμαρτάνειν ἐστίν. Ἐξέστι γὰρ καὶ ἐπίσκοπον ὄντα σε πεινᾶν, καὶ διψῆν, ὡς ὁ Παῦλος· δύνασαι μὴ πιεῖν οἶνον, ὡς ὁ Τιμόθεος· καὶ νηστεύειν καὶ αὐτὸς συνεχῶς, ὡς ὁ Παῦλος ἐποίει· ἵνα κατ' ἐκεῖνον οὕτως νηστεύων, χορτάζῃς ἄλλους ἐν τοῖς λόγοις, καὶ διψῶν ἐν τῷ μὴ πιεῖν, ποτίζῃς ἄλλους διδάσκων. Μὴ 15
οὖν ταῦτα προβαλλέτωσαν οἱ συμβουλευόντές σοι. Οἶδαμεν γὰρ καὶ ἐπισκόπους νηστεύοντας, καὶ μοναχοὺς ἐσθίωντας. Οἶδαμεν καὶ ἐπισκόπους μὴ πίνοντας οἶνον, μοναχοὺς δὲ πίνοντας· οἶδαμεν καὶ σημεῖα ποιῶντας ἐπισκόπους, μοναχοὺς δὲ μὴ ποιῶντας. Πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισκόπων οὐδὲ γεγαμήκασι, μοναχοὶ δὲ κατέρες τέκνων γεγόνασιν· 20
ὥσπερ καὶ ἐπισκόπους πατέρας τέκνων, καὶ μοναχοὺς ἐξ ὀλοκλήρου γένους τυγχάνοντας. Καὶ πάλιν οἶδαμεν κληρικοὺς πεινῶντας, μοναχοὺς δὲ νηστεύοντας. Ἐξέστι γὰρ καὶ οὕτως, καὶ ἐκείνως οὐ κεκώλυται. Ἀλλὰ πανταχοῦ τις ἀγωνιζέσθω· καὶ γὰρ ὁ στέφανος οὐ κατὰ τόπον, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀποδίδεται.

10. Οὐκοῦν μὴ ἀνέχου τῶν ἕτερα παρὰ ταῦτα συμβουλευόντων, ἀλλὰ μάλλον ἐπείγου, καὶ μὴ μέλλε· μάλιστα ὅτι καὶ ἡ ἀγία ἑορτὴ ἐγγίζει, ἵνα μὴ χωρὶς σοῦ οἱ λαοὶ τὴν ἑορτὴν ποιήσωσι, καὶ μέγαν κίνδυνον ἐπισπάσῃ κατὰ σαυτοῦ. Τίς γὰρ αὐτοῖς εὐαγγελίσεται τὸ Πάσχα, μὴ παρόντος σου; Τίς αὐτοῖς τὴν ἡμέραν ἀναγγελεῖ τῆς ἀναστάσεως, κρυπτομένου σου; Τίς αὐτοῖς συμβουλευεῖσι δεόντως ἑορτάζειν, φεύγοντός σου; Ὡ πόσοι μὲν ὠφελήθησονται παραγενομένου σου, πόσοι δὲ βλαβήσονται φεύγοντός σου! Καὶ τίς ἐπὶ τούτοις ἀποδέξεται σε; Καὶ διὰ τί συμβουλεύουσί σοι μὴ ἀντιλαμβάνεσθαι σε τῆς ἐπισκοπῆς, αὐτοὶ θέλοντες ἔχειν πρεσβυτέρους; Εἰ γὰρ φαῦλος 35
τυγχάνεις, μὴ συνέστωσάν σοι· εἰ δὲ ἐπιτήδειον εἶναι σε ἐπιγινώσκουσι, μὴ φθονεῖτωσαν τοῖς ἄλλοις· εἰ γὰρ τὸ διδάσκειν καὶ προῖστασθαι πρόφασίς ἐστιν ἁμαρτίας κατ' ἐκεῖνους, μὴ διδασκέσθωσαν αὐτοί, μηδὲ πρεσβυτέρους ἐχέτωσαν, ἵνα μὴ χεῖρους ἑαυτῶν γένωνται αὐτοί τε καὶ οἱ διδάσκοντες αὐτούς. Ἀλλὰ μὴ πρόσχε τούτοις τοῖς ἀνθρώποις ῥήμασι, μηδὲ ἀνέχου τῶν ταῦτα συμβουλευόντων, καθὰ 40
πολλάκις προεῖπον· σπεῦδε δὲ μάλλον καὶ ἐπίστρεφε πρὸς τὸν Κύριον, ἵνα, τῶν προβάτων αὐτοῦ φροντίζων, μνημονεύσῃς καὶ ἡμῶν.

Τούτου δὲ χάριν προετρεψάμην ἔλθεῖν τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν Ἰέρακα
τὸν πρεσβύτερον, καὶ Μάξιμον τὸν ἀναγνώστην· ἵνα καὶ διὰ λόγων
σε προτρέψωνται, καὶ μαθεῖν δυνήθῃς ἐκ τούτου τὴν τε διάθεσιν ἣν
ἔχων ἔγραψα, καὶ τὸν ἐκ τοῦ ἀντιλέγειν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διατάξει
5 κίνδυνον.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΤΟΙΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟΝ ΤΟΝ ΜΟΝΗΡΗ ΒΙΟΝ ΑΣΚΟΥΣΙ
ΚΑΙ ΕΝ ΠΙΣΤΕΙ ΘΕΟΥ ΙΔΡΥΜΕΝΟΙΣ ΗΓΙΑΣΜΕΝΟΙΣ ΤΕ ΕΝ ΧΡΙ-
ΣΤΩ ΚΑΙ ΛΕΓΟΥΣΙΝ «ΙΔΟΥ ΗΜΕΙΣ ΑΦΗΚΑΜΕΝ ΠΑΝΤΑ ΚΑΙ
5 ΗΚΟΛΟΥΘΗΣΑΜΕΝ ΣΟΙ¹» ΑΓΑΠΗΤΟΙΣ ΚΑΙ ΠΟΘΕΙΝΟΤΑΤΟΙΣ
ΑΔΕΛΦΟΙΣ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΠΛΕΙΣΤΑ ΧΑΙΡΕΙΝ.*

Τῇ μὲν ὑμετέρᾳ διαθέσει πεισθεὶς καὶ πολλάκις παρ' ὑμῶν προ-
τραπείς ἔγραψα δι' ὀλίγων περὶ ὧν πεπόνθαμεν ἡμεῖς τε καὶ ἡ ἐκ-
κλησία καὶ ὡς δυνάμεις μοι διελέγχων τὴν μυσταρὰν αἵρεσιν τῶν Ἀρειο-
10 μανιτῶν καὶ δεικνύς, ὅσον ἐστὶν ἄλλοτρία τῆς ἀληθείας αὕτη. ὁ δὲ
πέπονθα γράφων, ἀναγκαῖον ἡγησάμην δηλῶσαι τῇ εὐσεβείᾳ ὑμῶν,
ἵνα καὶ ἐκ τούτου μάθητε, πῶς ἀληθῶς εἴρηκεν ὁ μακάριος ἀπόστο-
λος «ὡ βάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ²», καὶ συγγνώτε
κάμοι ἀνθρώπῳ ἀσθενεῖ τὴν φύσιν ὄντι. ὅσον γὰρ ἐβουλόμην γράφειν
15 καὶ νοεῖν ἐβιαζόμην ἑμαυτὸν περὶ τῆς θεότητος τοῦ λόγου, τοσοῦτον
ἢ γνώσις ἐξανεχώρει μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ καὶ ἐγίνωσκον ἑμαυτὸν το-
σοῦτον ἀπολιμπανόμενον, ὅσον ἐδόκουν καταλαμβάνειν. καὶ γὰρ οὐδὲ
ὁ ἐδόκουν νοεῖν ἡδυνάμην γράφειν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔγραφον ἑλαττον ἐγί-
νετο τῆς ἐν τῇ διανοίᾳ γενομένης καὶ βραχείας τῆς ἀληθείας σκιας.
20 Ὅρῶν τοίνυν ὡς ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ γέγραπται ὅτι «εἶπα·
σοφισθήσομαι, καὶ αὕτη ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν ὑπὲρ ὃ ἦν καὶ
βαθὺ βάθος· τίς εὐρήσει αὐτό;³» καὶ τὸ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς «ἐθαυμα-
στώθῃ ἡ γνώσις σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθῃ, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐ-
τήν⁴», καὶ ὁ Σολομών φησι· «δόξα θεοῦ κρύπτει λόγον⁵», πολλάκις
25 ἐβουλευσάμην ἐπισχεῖν καὶ παύσασθαι τοῦ· | γράφειν· καὶ πιστεῦσατε.
ἵνα δὲ μὴ δόξω μηδὲ ὑμᾶς λυπεῖν μήτε ἐκείνους τοὺς παρ' ὑμῖν
ζητήσαντας καὶ φιλονεικῆσαντας ἐπιτρίβειν εἰς τὴν ἀσεβειαν ἐκ τοῦ
σιωπᾶν, ἐβιασάμην ἑμαυτὸν ὀλίγα γράψαι, καὶ ταῦτα ἀπέστειλα τῇ
ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ. εἰ γὰρ καί, ὡς ἐστὶν ἡ τῆς ἀληθείας κατάληψις,
30 μακρὰν ἐστὶ νῦν ἀπ' ἡμῶν διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀσθένειαν, ἀλλὰ δυ-
νατόν, ὡς εἶπεν αὐτὸς ὁ Ἐκκλησιαστής, «γινῶναι τῶν ἀσεβῶν τὴν
ἀφροσύνην καὶ εὐρόντα ταύτην εἰπεῖν πικροτέραν ὑπὲρ θάνατον
εἶναι.⁶» τούτου γοῦν χάριν ὡς τοῦτο γινώσκων καὶ δυνάμενος εὐ-
ρεῖν ἔγραψα εἰδὼς ὡς τοῖς πιστοῖς ἡ τῆς ἀσεβείας κατάγνωσις αὐτάρ-

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke, Berlin und Leipzig, 1935, σελ. 181 ἔξ.

1. Ματθ. 19, 27. 2. Ῥωμ. 11, 33. 3. Ἑσθλ. 7, 24. 4. Ψαλμ. 138, 6. 5. Παρμ. 25, 2. 6. Ἑσθλ. 7, 26.

- κης πρὸς εὐσέβειαν | ἐστὶ γινῶσις. καὶ γὰρ εἰ μὴ δυνατόν καταλαβέ-
 σθαι τί ἐστὶ θεός, ἀλλὰ δυνατόν εἰπεῖν, τί οὐκ ἐστίν. οἶδαμεν δὲ ὅτι
 οὐχ ὡς ἀνθρώπος ἐστὶ καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν γεννητῶν θέμις ἐπινόειν ἐν
 αὐτῷ. οὕτω δὴ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, εἰ καὶ πολὺ τοῦ κατα- 4
 5 λαβεῖν μακρὰν ἐσμεν τῇ φύσει, ἀλλὰ δυνατόν καὶ εὐκόλον κατα-
 γνῶναι τῶν προφερομένων παρὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ εἰπεῖν, ὅτι οὐκ
 ἐστὶ ταῦτα υἱὸς ὁ τοῦ θεοῦ οὐδὲ θέμις περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τοι-
 αῦτα κἂν ἐννοεῖν οἷα λέγουσιν ἐκείνου, μήτιγε καὶ φθέγγεσθαι διὰ
 χεϊλέων.
 10 Οὕτω τοίνυν, ὅσον ἡδυνήθην, ἐγὼ μὲν ἔγραψα, ὑμεῖς δέ, ἀγαπητοί, 3, 1
 δέξασθε ταῦτα μὴ ὡς τελείαν ἔχοντα τὴν ἐρμηνείαν περὶ τῆς τοῦ λό-
 γου θεότητος, ἀλλ' ὡς μόνον ἐλέγχοντα μὲν τὴν ἀσέβειαν τῶν χρι-
 στομάχων, ἔχοντα δὲ καὶ διδόντα τοῖς βουλομένοις ἀφορμὴν εἰς εὐ-
 σέβειαν τῆς ὑγιαίνουσας ἐν Χριστῷ πίστεως. εἰ δέ τι παραλείπεται
 15 (πάντα δὲ νομίζω παραλείφθαι), συγγινώσκετε μετὰ συνειδήσεως
 καθαράς καὶ μόνον ἀποδέξασθε τὸ τολμηρὸν τῆς εἰς εὐσέβειαν προ-
 θέσεως. εἰς γὰρ τελείαν κατὰγνωσιν τῆς αἵρέσεως τῶν Ἀρειανῶν 2
 αὐτάρκης ἡ περὶ τοῦ θανάτου Ἀρείου γενομένη παρὰ τοῦ κυρίου
 κρίσις, ἣν ἤδη φθάσαντες καὶ παρ' ἐτέρων ἔγνωτε. «ἀ γὰρ ὁ θεὸς ὁ
 20 ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει;»¹ καὶ ὃν ὁ κύριος κατέκρινε,
 τίς ὁ δικαίων; τίς γὰρ ἐκ τοῦ τοιοῦτου γενομένου σημείου οὐ γινώ-
 σκει λοιπὸν ὅτι θεομίσητός ἐστιν ἡ αἵρεσις, κἂν ἀνθρώπους ἔχη προ-
 στατάς; ἐντυχόντες μέντοι εὐχεσθε μὲν καὶ ἀλλήλους εἰς τοῦτο 3
 25 ἡμᾶς. καὶ μηδενὶ τὸ σύνολον ἀντίγραφον ἔκδοτε μηδὲ ἑαυτοῖς μετα-
 γράψητε, ἀλλ' ἀρκέσθητε ὡς δόκιμοι τραπεζίται τῇ ἐντεύξει, κἂν
 πολλάκις ἐντυχεῖν θελήσῃτε. οὐ γὰρ ἀσφαλὲς τοῖς μετὰ ταῦτα 4
 τὰ παρ' ἡμῶν τῶν ψελλιζόντων καὶ ἰδιωτῶν ἐστὶ γράμματα. ἀσπά-
 σασθε ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ καὶ πάντας τοὺς ἐρχομένους πρὸς ὑμᾶς
 30 ἐν εὐσφείᾳ καὶ πίστει. αἰ γάρ τις», ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, «οὐ φιλεῖ
 τὸν κύριον, ἦτω ἀνάθεμα. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 μεθ' ὑμῶν. ἀμήν.»²

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ *

ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΧΟΥΣ

Τοὺς τὸν μονήρῃ βίον ἀσχοῦσι, καὶ ἐν πίστει Θεοῦ ἰδρυμένοις, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

- 5 Εὐχαριστῶν μὲν τῷ Κυρίῳ, τῷ δόντι ὑμῖν εἰς αὐτὸν πιστεῦσαι, ἵνα μετὰ τῶν ἁγίων καὶ ὑμεῖς ἔχητε τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον· ἐπειδὴ δὲ εἰσὶ τινες οἱ τὰ Ἀρείου φρονούντες, περιερχόμενοι τὰ μοναστήρια, δι' οὐδὲν ἄλλο εἰ μὴ ἵνα, ὡς πρὸς ὑμᾶς ἐλθόντες καὶ ἀπ' ἡμῶν ὑποστρέφοντες, τοὺς ἀκεραίους ἐξαπατῶσι· τινὲς δὲ εἰσιν οἱ διαβεβαιού-
 10 τες μὲν τὰ Ἀρείου μὴ φρονεῖν, συγκαταβαίνοντες δέ, καὶ μετ' αὐτῶν εὐχόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτό· ἀναγκαίως, παρακελευόντων τινῶν εἰλικρινεστάτων ἀδελφῶν, πρὸς ὑμᾶς γράφειν ἐσπούδασα, ἵνα τὴν εὐσεβῆ, πίστιν, ἣν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐν ὑμῖν ἐργάζεται, ἀκεραίως καὶ ἀδόλως φυλάττοντες, οὐ μὴ πρόφασιν δῶτε σκανδάλου τοῖς ἀδελφοῖς. Ὅταν
 15 γάρ τινες ὑμᾶς τοὺς ἐν Χριστῷ πιστοὺς θεωρήσαντες μετ' αὐτῶν συνερχομένους καὶ κοινωνοῦντας, πάντως ὑπονοήσαντες ἀδιάφορον εἶναι τὸ τοιοῦτον, εἰς τὸν τῆς ἀσεβείας ἐμπεσοῦνται βόρβορον. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, θελήσατε, ἀγαπητοί, τοὺς μὲν φανερώς φρονούντας τὰ τῆς ἀσεβείας ἀποστρέφεσθαι, τοὺς δὲ νομίζοντας τὰ Ἀρείου μὴ φρονεῖν,
 20 κοινωνοῦντας δὲ μετὰ τῶν ἀσεβῶν φυλάττεσθαι· καὶ μάλιστα ὧν τὸ φρόνημα ἀποστρεφόμεθα, τούτους ἀπὸ τῆς κοινωνίας προσήκει φεύγειν. Εἰ δέ τις προσποιεῖται μὲν ὁμολογεῖν ὀρθὴν πίστιν, φαίνεται δὲ κοινωνῶν ἐκείνοις, τὸν τοιοῦτον προτρέψασθε ὁπέχεσθαι τῆς τοιαύτης συνηθείας· καὶ ἐὰν μὲν ἐπαγγέλληται, ἔχετε τὸν τοιοῦτον ὡς ἀδελφόν·
 25 ἐὰν δὲ φιλονεικῶς ἐπιμένῃ, τὸν τοιοῦτον παραιτεῖσθε. Οὕτω γὰρ διατελοῦντες καθαρὰν τὴν πίστιν διατηρήσετε· κακεῖνοι βλέποντες ὑμᾶς ὠφεληθήσονται, φοβηθέντες μὴ ἄρα ὡς ἀσεβεῖς καὶ τὰ ἐκείνων φρονούντες νομισθῶσιν.

* Κατὰ τὴν ἐκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 1185-1188.

Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΣΕΡΑΠΙΩΝΑ *

Ἀθανάσιος Σεραπίωνι ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἐνέτυχον τοῖς παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας γραφεῖσιν, ἐν οἷς προέ-
τρεπες ἡμᾶς τὰ τε καθ' ἡμᾶς καὶ νῦν γενόμενα δηλῶσαι σοι καὶ περὶ 5
τῆς ἀσεβεστάτης αἵρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, δι' ἣν καὶ ταῦτα πεπόνθα-
μεν, καὶ ὅποιον ἔσχε τὸ τέλος τοῦ βίου Ἀρειος. τριῶν τοίνυν
ὄντων τῶν ἐπιταγμάτων τὰ μὲν δύο προθύμως ἐποίησα καὶ ἀπέστειλα
τῇ σῇ θεοσεβείᾳ ἅπερ ἔγραψα τοῖς μοναχοῖς· ἐκ γὰρ τούτων τὰ τε
καθ' ἡμᾶς καὶ τὰ κατὰ τὴν αἵρεσιν δύνασαι μαθεῖν· τὸ δὲ ἕτερον, φημί 10
δὴ περὶ τοῦ θανάτου, πολλὰ μὲν ἐλογισάμην εὐλαβούμενος, μὴ ὡς
ἐπεμβαίνοντά μέ τις τῷ θανάτῳ τοῦ ἀνθρώπου λογίσηται, ὅμως δέ,
ἐπειδὴ διαλέξεως γενομένης παρ' ὑμῖν περὶ τῆς αἵρέσεως εἰς τοῦτο τὸ
τέλος ἔληξεν ἡ ζήτησις, εἰ κοινωνήσας τῇ ἐκκλησίᾳ Ἀρειος ἐτελεύτη-
σε, διὰ τοῦτο ὡς διαλυομένης τῆς ζητήσεως ἐκ τοῦ περὶ τοῦ θανάτου 15
διηγήματος ἀναγκαίως δηλῶσαι ἐσπούδασα ἴσον ἡγούμενος τὸ ση-
μᾶναι τοῦτο καὶ τὸ παῦσαι λοιπὸν τοὺς φιλονεικοῦντας. ἡγοῦμαι
γὰρ ὅτι γνωσθέντος τοῦ περὶ τοῦ θανάτου θαύματος μηκέτι μηδὲ
αὐτοὺς τοὺς πρότερον ζητήσαντας τολμᾶν ἀμφιβάλλειν, ὡς θεοστυγῆς
ἐστὶν ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις.

Ἐγὼ μὲν οὐ παρήμην ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτε ἐτελεύτησεν
ἐκεῖνος, Μακάριος δὲ ὁ πρεσβύτερος παρῆν, κάκειναι λέγοντος ἤκου-
σα. ἐκέκλητο μὲν παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως Ἀρειος ἐκ
σπουδῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον. εἰσελθόντα δὲ τὸν Ἀρειὸν ἀνέκρινε ὁ
βασιλεὺς, εἰ τὴν πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἔχει· αὐτὸς τε ὡμοσε 25
πιστεῦναι ὁρθῶς καὶ ἔγγραφον ἐπιδέδωκε πίστεως κρύψας μὲν ἐφ'
οἷς ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου,
ὑποκρινόμενος δὲ τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέξεις. ὁμολῶντα τοίνυν
αὐτὸν μὴ πεφρονηκέναι ἐφ' οἷς ἐξέβαλεν Ἀλέξανδρος αὐτόν, ἀπέλυ-
σεν εἰρηκῶς· εἰ ὁρθὴ σοῦ ἐστὶν ἡ πίστις, καλῶς ὡμοσας· εἰ δὲ ἀσεβὴς 30
ἐστὶν ἡ πίστις σου, καὶ ὡμοσας, ὁ θεὸς ἐκ τοῦ ὅρκου κρίναι τὸ κατὰ
σέ· οὕτω δὴ οὖν αὐτὸν ἐξελθόντα παρὰ τοῦ βασιλέως ἠθέλησαν εἰσα-
γαγεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἱ περὶ Εὐσέβιον τῇ συνθήῃ ἑαυτῶν βίᾳ.
ἀλλ' ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος, ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος,
ἀντέλεγε φάσκων· μὴ δεῖν εἰς κοινωνίαν δεχθῆναι τὸν τῆς αἵρέσεως 35

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke, Berlin und Leipzig, 1934 τ. II, σ. 178-180.

εὐρετήν. καὶ λοιπὸν οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠπειλήσαν ὅτι ὥσπερ μὴ θελόντων ὑμῶν ἐποίησαμεν αὐτὸν κληθῆναι παρὰ βασιλέως, οὕτως αὖριον, κἂν μὴ κατὰ γνώμην σοι τυγχάνῃ, συναχθήσεται Ἄρειος μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ. σάββατον δὲ ἦν, ὅτε ταῦτα ἔλεγον.

- 5 Ὁ τοίνυν ἐπίσκοπος Ἀλέξανδρος ἀκούσας ταῦτα καὶ πάνυ λυπηθεὶς εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τάς τε χεῖρας ἐκτείνας πρὸς τὸν θεὸν ἀπωδύρετο καὶ ρίψας ἑαυτὸν ἐπὶ πρόσωπον ἐν τῷ ἱερατεῖ, κείμενος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἠύχετο. παρῆν δὲ καὶ Μακάριος εὐχόμενος σὺν αὐτῷ καὶ ἀκούσας τῆς φωνῆς αὐτοῦ. παρεκάλει δὲ δύο ταῦτα λέγων·
- 10 'εἰ Ἄρειος αὖριον συνάγεται, ἀπόλυσον ἐμὲ τὸν δοῦλόν σου καὶ μὴ συναπολέσης εὐσεβῆ μετὰ ἀσεβοῦς¹, εἰ δὲ φεῖδῃ τῆς ἐκκλησίας σου (οἶδα δὲ ὅτι φεῖδῃ) ἐπίδε ἐπὶ τὰ ῥήματα τῶν περὶ Εὐσέβιον καὶ μὴ δῶς εἰς ἀφανισμόν καὶ ὄνειδος τὴν κληρονομίαν σου², καὶ ἄρον Ἄρειον, ἵνα μὴ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν δόξῃ καὶ ἡ αἵρεσις συν-
- 15 εἰσέρχεσθαι αὐτῷ καὶ λοιπὸν ἡ ἀσέβεια ὡς εὐσέβεια νομισθῇ. ταῦτα εὐξάμενος ὁ ἐπίσκοπος ἀνεχώρησε πάνυ φροντίζων. καὶ γέγονε τι θαυμαστὸν καὶ παράδοξον· τῶν γὰρ περὶ Εὐσέβιον ἀπειλησάντων ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἠύξατο, ὁ δὲ Ἄρειος ἐθάρρει τοὺς περὶ Εὐσέβιον πολλὰ τε φλυαρῶν εἰσῆλθεν εἰς θάλας ὡς διὰ χρεῖαν τῆς γαστροῦ καὶ ἐξαίφνης
- 20 κατὰ τὸ γεγραμμένον «πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος³» καὶ πεσὼν ἀπέψυξεν ἀμφοτέρων τε τῆς τε κοινωνίας καὶ τοῦ ζῆν ἐστερήθη.

- Τὸ μὲν οὖν τέλος τοῦ Ἀρείου τοιοῦτον γέγονε· καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον μεγάλως αἰσχυνθέντες ἐθαψάν τὸν συνωμότην ἑαυτῶν, ὁ δὲ μακαρίτης Ἀλέξανδρος χαιρούσης τῆς ἐκκλησίας τὴν σύναξιν ἐπετέ-
- 25 λεσεν ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ὀρθοδοξίᾳ σὺν πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς εὐχόμενος καὶ δοξάζων μεγάλως τὸν θεὸν οὐχ ὡς ἐπιχαίρων τῷ θανάτῳ, μὴ γένοιτο («πᾶσι» γὰρ «ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἀπαξ ἀποθανεῖν⁴») ἀλλ' ὅτι τοῦτο ὑπὲρ τὰς ἀνθρώπων κρίσεις ἐδείχθη. | αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος δικάσας ταῖς ἀπειλαῖς τῶν περὶ Εὐσέβιον καὶ τῇ εὐχῇ Ἀλεξάνδρου
- 30 κατέκρινε τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν δείξας | αὐτὴν ἀνάξιον οὖσαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας καὶ πᾶσι φανερώσας ὅτι, κἂν παρὰ βασιλέως καὶ πάντων ἀνθρώπων ἔχῃ τὴν προστασίαν, ἀλλὰ παρ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας κατεκρίθη. δέδεικται οὖν οὐ θεοφιλὲς ἀλλ' ἀσεβὲς τὸ χριστομάχον ἐργαστήριον τῶν Ἀρειομανιτῶν. καὶ πολλοὶ τῶν πρότερον
- 35 ἀπατηθέντων μετέθεντο. οὐ γὰρ ἄλλος ἀλλ' αὐτὸς ὁ βλασφημούμενος παρ' αὐτῶν κύριος κατέκρινε τὴν κατ' αὐτοῦ συστάσαν αἵρεσιν καὶ πάλιν ἔδειξεν ὅτι, κἂν νῦν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖος βιάζηται τοὺς ἐπισκόπους ὑπὲρ αὐτῆς, ἀλλ' ἀκοινώνητός ἐστι τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν οὐρανῶν ἁλλοτρία. οὐκοῦν καὶ ἡ παρ' ὑμῖν λοιπὸν πεπαύσθω ζήτησις·
- 40 αὕτη γὰρ ἦν ἡ γενομένη συνθήκη· καὶ μηδεὶς προστιθέσθω τῇ αἵρέσει,

1. Πρβλ. Γεν. 18, 23.
4. Ἐβρ. 9, 27.

2. Πρβλ. Γωὴλ 2, 12.

3. Πράξ. 1, 18.

ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπατηθέντες μεταγινώσκέτωσαν. ἦν γὰρ ὁ κύριος κατέκρι-
 νε, τίς ἀποδέξεται; καὶ ἦν ἀκοινώνητον αὐτὸς πεποίηκε, πῶς ὁ προσ-
 λαμβανόμενος οὐ μεγάλως ἀσεβεῖ καὶ φανερῶς ἐστὶ χριστομάχος;
 Ἰκανὸν μὲν οὖν καὶ τοῦτο δυσωπῆσαι τοὺς ἐριστικούς, ἀνάγνωθι 5
 δὲ ὅμως τοῖς τότε ζητήσασι καὶ τὰ κατὰ τῆς αἰρέσεως δι' ὀλίγων
 γραφέντα πρὸς τοὺς μοναχοὺς, ἵνα καὶ ἐξ αὐτῶν ἐτι μᾶλλον καταγινώ-
 σκωσι τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς πονηρίας τῶν Ἀρειομανιτῶν. μηδενὶ
 μέντοι θελήσης ἐκδοῦναι τούτων ἀντίγραφον μηδὲ σαυτῷ μεταγράψαι,
 καὶ γὰρ καὶ τοῖς μοναχοῖς τοῦτο δεδήλωκα. ἀλλ' ὡς γνήσιος, εἰ μὲν
 τι λείπει τοῖς γραφεῖσι, πρόσθε, εὐθὺς δὲ πρὸς ἡμᾶς ἀντίπεμψον. 10
 καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς, ἥς ἔγραψα τοῖς ἀδελφοῖς, δύνασαι
 μαθεῖν, ὃ πέπονθα γράφων, καὶ γινῶναι, ὅτι καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν
 ἀσφαλὲς ἐκδίδοσθαι γράμματα ἰδιώτου καὶ μάλιστα περὶ τῶν ἀνωτά-
 τω καὶ κορυφαιοτάτων δογμάτων, μήποτε τὸ δι' ἀσθένειαν ἢ τὸ ἀδια-
 τράντως τῆς γλώττης ἐνδεῶς εἰρημένον βλάβην τοῖς ἀναγινώσκουσιν 15
 ἐμποιήσῃ. οἱ γὰρ πολλοὶ οὐ τὴν πίστιν οὐδὲ τὸν σκοπὸν τοῦ γράψαντος
 σκοποῦσιν, ἀλλ' ἢ διὰ φθόνον ἢ δι' ἔριν ἥς προελήφθησαν κατὰ διά-
 νοιαν δόξης, ὡς ἂν θέλωσιν αὐτοί, δέχονται καὶ μεταποιοῦσι τὰ γρα-
 φέντα κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν. δῶν δὲ ὁ κύριος παρὰ πᾶσι καὶ μάλιστα
 οἷς ἀναγινώσκεις ταῦτα κρατεῖν τὴν τε ἀλήθειαν καὶ τὴν ὑγιαίνουσαν 20
 εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν. ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΡΟΥΦΙΝΙΑΝΟΝ*

Κυρίῳ υἱῷ καὶ ποθεινοτάτῳ συλλειτουργῷ Ῥουφινιανῷ, Ἀθανάσιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

- Σὺ μὲν τὰ υἱῷ ἡγαπημένῳ πρέποντα πρὸς Πατέρα γράφεις·
 5 ἐγγίσαντα γοῦν σε διὰ τοῦ γράμματος περιεπτυσάμην, πάντων ἐμοὶ ποθεινότατε Ῥουφινιανέ· καὶ γὰρ ὡς υἱῷ δυνάμενος γράφειν ἐν τε τοῖς προοιμίοις καὶ μέσοις καὶ τελευταίοις, ἐπέσχον, ἵνα μὴ ἐκ γραμμάτων ἢ σύστασις καὶ ἡ μαρτυρία γνωρίζηται. Σὺ γὰρ ἐμοὶ ἐπιστολή, κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐπιγινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ἐν καρδίᾳ.¹
 10 Οὕτω τοίνυν πίστευε διακείμενος, καὶ πίστευε. Προσαγορεύω σε καὶ προτρέπω γράφειν· οὐ γὰρ ὀλίγως, ἀλλὰ μεγάλως εὐφραίνεις τοῦτο ποιῶν. Ἐπειδὴ δὲ φιλοκάλως καὶ ἐκκλησιαστικῶς, τοῦτο γὰρ πάλιν πρέπει τῇ σῇ εὐλαβείᾳ, ἡρώτησας περὶ τῶν δι' ἀνάγκην ὑποσυρέντων μὲν, μὴ φθαρέντων δὲ ἐν τῇ κακοπιστίᾳ, καὶ ἠθέλησας γράφαι με τὰ
 15 δόξαντα περὶ αὐτῶν ἐν ταῖς συνόδοις καὶ πανταχοῦ, γίνωσκε, Κύριέ μου ποθεινότατε, ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν, παυσαμένης τῆς γινομένης βίας, γέγονε σύνοδος, παρόντων ἀπὸ τῶν ἔξω μερῶν ἐπισκόπων· γέγονε δὲ καὶ παρὰ τοῖς τὴν Ἑλλάδα κατοικοῦσι συλλειτουργοῖς· οὐδὲν δὲ ἥττον καὶ τοῖς ἐν Σπανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ· καὶ ἤρρεσεν ὅπερ ὧδε καὶ πανταχοῦ, ὥστε τοῖς
 20 μὲν καταπεπτωκόσι καὶ προῖσταμένοις τῆς ἀσεβείας συγγινώσκειν μὲν μετανοοῦσι, μὴ διδόναι δὲ αὐτοῖς τόπον κλήρου· τοῖς δὲ μὴ αὐθεντοῦσι μὲν τῆς ἀσεβείας, παρασυρεῖσι δὲ δι' ἀνάγκην καὶ βίαν, ἔδοξε διδοῦσθαι μὲν συγγνώμην, ἔχειν δὲ καὶ τὸν τόπον τοῦ κλήρου· μάλιστα ὅτι ἀπολογίαν πιθανὴν ἐπορίσαντο, καὶ ἔδοξε τοῦτό πως
 25 οἰκονομικῶς γενέσθαι. Διεβεβαιώσαντο γὰρ μὴ μεταβεβληθῆσαι εἰς ἀσέβειαν· ἵνα δὲ μὴ κατασταθέντες τινὲς ἀσεβέστατοι διαφθείρωσι τὰ Ἐκκλησίας, εἵλοντο μᾶλλον συνδραμεῖν τῇ βίᾳ καὶ βαστάσαι τὸ βάρος, ἢ λαοὺς ἀπολέσθαι. Τοῦτο δὲ λέγοντες ἔδοξαν ἡμῖν πιθανῶς λέγειν· διὰ τὸ καὶ προφαρίζεσθαι αὐτοὺς τὸν Ἀαρὼν τὸν τοῦ Μωϋσέως ἀδελ-
 30 φὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ συνδραμεῖν μὲν τῇ τοῦ λαοῦ παραβάσει· ἀπολογίαν δὲ ἐσχηκέναι, ἵνα μὴ ὁ λαὸς ἐπιστρέψας εἰς Αἴγυπτον ἐπιμείνῃ τῇ εἰδωλολατρείᾳ· καὶ γὰρ ἦν τὸ φαινόμενον εὐλογον· ὅτι μένοντες ἐν τῇ ἐρήμῳ δύνανται παύσασθαι τῆς ἀσεβείας· εἰσελθόντες δὲ εἰς Αἴγυπτον, ἐπε-
 35 συγγνωστὸν τὸ πρὸς τὸν κλῆρον γέγονε· τοῖς δὲ ἀπατηθεῖσι καὶ βίαν

* Κατὰ τὴν ἐκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 1180-1181.

1. Πρὸ βλ. Β' Κορ. 3, 2.

παθοῦσι συγγνώμη δίδοται. Ταῦτα καὶ τῇ σῇ εὐσεβείᾳ δηλῶ, ῥαυρῶν, ὅτι καὶ τὰ δόξαντα ἀποδέχεται σου ἡ θεοσέβεια, καὶ οὐ καταγνώσεται ἐκεχειρίας τῶν συνελθόντων οὕτως. Καταξίωσον δὲ αὐτὰ ἀναγνῶναι τῷ ἱερατεῖῳ καὶ τῷ λαῷ τῷ ὑπὸ σέ, ἵνα, καὶ αὐτοὶ γινώσκοντες, μὴ μέμψωνται οὕτω σέ διακείμενον περὶ τοὺς τοιοῦτους. Ἄπρεπές γάρ 5 ἦν ἐμὲ γράφειν, δυναμένης τῆς σῆς εὐλαβείας καὶ τὴν ἡμῶν περὶ αὐτοὺς διάθεσιν ἀπαγγεῖλαι, καὶ πάντα τὰ λείποντα ἀποπληρῶσαι. Χάρις τῷ Κυρίῳ τῷ πληρώσαντί σε ἐν παντί λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει. Οἱ μὲν οὖν μετανοοῦντες φανερώς ἀναθεματιζέτωσαν ὀνομάζοντες Εὐδοξίου καὶ Εὐζώτου τὴν κακοδοξίαν. Αὐτοὶ γὰρ λοιπὸν βλασφη- 10 μοῦντες, αὐτὸν κτίσμα ἀπεγράψαντο τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως προστάται. Ὁμολογεῖτωσαν δὲ τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, καὶ μηδεμίαν ἄλλην σύνοδον προκρίνειν ταύτης τῆς συνόδου. Πρόσειπε τὴν παρὰ σοὶ ἀδελφότητα· σέ ἡ σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ προσαγορεύει.

Ἰσον ἐπιστολῆς Ἰοβιανοῦ βασιλέως, πεμφθείσης πρὸς Ἀθανάσιον,
τὸν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας.*

Τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ φίλῳ τοῦ Θεοῦ Ἀθανασίῳ Ἰοβιανός.
Τοῦ ἐπιεικεστάτου σου βίου, καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ὁλῶν
5 ὁμοιώσεως, καὶ τῆς πρὸς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν τὸν Χριστὸν διαθέσεως
τὰ κατορθώματα ὑπερθαυμάζοντες, ἀποδεχόμενά σε, ἐπίσκοπε τι-
μιώτατε· καὶ ὅτι μὲν πάντα πόνον, καὶ τῶν διωκόντων τὸν φόβον οὐ
κατέπτηξας, καὶ κινδύνους καὶ ξίφους ἀπειλάς, ὥς σκύβαλα ἡγησά-
μενος, τῆς φίλης σοι ὀρθοδόξου πίστεως τοὺς οἰακας κατέχων, ἕως
10 τοῦ νῦν ὑπὲρ τῆ ἀληθείας ἀγωνίῃ, ὑπογραμμὸν δὲ τῷ λαῷ παντὶ
τῶν πιστῶν, καὶ τύπον σεαυτὸν τῆς ἀρετῆς προσφερόμενος διατελεῖς.
Ἀνακτᾷται σε τοίνυν ἡ ἡμετέρα βασιλεία, καὶ ἐπανελθεῖν βούλεται
πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας διδασκαλίαν. Ἐπάνιθι τοίνυν εἰς τὰς ἀγίας
Ἐκκλησίας, καὶ ποιμαίνει τὸν τοῦ Θεοῦ λαόν, καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς ἡμε-
15 τέρας πραότητος προθύμως εὐχὰς ἀναπέμπετε εἰς Θεόν. Οἶδαμεν
γάρ, ὅτι τῇ σῇ ἰκεσίᾳ ἡμεῖς τε καὶ οἱ σὺν ἡμῖν τὰ Χριστιανῶν φρο-
νοῦντες μεγάλην ἀντίληψιν σχοίημεν παρὰ τοῦ ὑπερέχοντος Θεοῦ.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΙΟΒΙΑΝΟΝ ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ*

20

1. Πρέπουσα θεοφιλεῖ βασιλεῖ φιλομαθῆς προαίρεσις καὶ πόθος
τῶν οὐρανίων· οὕτω γὰρ ἀληθῶς καὶ τὴν καρδίαν ἔξεις ἐν χειρὶ Θεοῦ.¹
Θελησάσης τοίνυν τῆς σῆς εὐσεβείας μαθεῖν παρ' ἡμῶν τὴν τῆς κα-
θολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν, εὐχαριστήσαντες ἐπὶ τούτοις τῷ Κυρίῳ,
25 ἐβουλευσάμεθα μᾶλλον πάντων τὴν παρὰ τῶν Πατέρων ἐν Νικαίᾳ
ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ὑπομνησαι τὴν σὴν εὐσέβειαν. Ταύτην γὰρ
ἀθετήσαντές τινες, ἡμῖν μὲν ποικίλως ἐπεβούλευσαν, ὅτι μὴ ἐπει-
θόμεθα τῇ Ἀρειανῇ αἰρέσει· αἵτιοι δὲ γεγονόνασι αἰρέσεως καὶ σχι-
σμάτων τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ μὲν γὰρ ἀληθὴς καὶ εὐσεβὴς
30 εἰς τὸν Κύριον πίστις φανερά πᾶσι καθέστηκεν, ἐκ τῶν θείων Γρα-
φῶν γινωσκομένη τε καὶ ἀναγινωσκομένη. Ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ οἱ
ἅγιοι τελειωθέντες ἐμαρτύρησαν, καὶ νῦν ἀναλύσαντές εἰσιν ἐν Κυρίῳ·
καὶ ἔμεινεν ἂν ἡ πίστις ἀβλαβὴς διὰ παντός, εἰ μὴ πονηρία τινῶν αἰ-

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus.
Series Graeca, τ. 26, σ. 813 ἐξ.

1. Πρβλ. Παρμ. 21 1.

ρετικῶν παραποιῆσαι ταύτην ἐτόλμησεν. Ἄρειος γάρ τις καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διαφθεῖραι ταύτην, καὶ ἀσέβειαν κατ' αὐτῆς ἐπεισαγαγεῖν ἐπεχείρησαν, φάσκοντες ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτίσμα καὶ ποίημα καὶ τρεπτόν εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Πολλοὺς δὲ τούτοις ἠπάτησαν τοῖς λόγοις, ὥστε καὶ τοὺς δοκοῦντας εἶναι τι συναπαχθῆναι αὐτῶν τῇ 5 βλασφημίᾳ· καίτοι φθάσαντες μὲν οἱ ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν συνελθόντες, ὡς προείπομεν, κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἀνεθεμάτισαν· τὴν δὲ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν ὡμολόγησαν ἐγγράφως. ὥστε, ταύτης πανταχοῦ κηρυττομένης, ἀποσβεσθῆναι τὴν ἀναφθεῖσαν αἵρεσιν παρὰ τῶν αἰρετικῶν. Ἦν μὲν οὖν αὕτη πανταχοῦ κατὰ πᾶσαν 10 Ἐκκλησίαν ἀδόλως γινωσκομένη τε καὶ κηρυττομένη· ἄλλ' ἐπειδὴ νῦν, τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνανεῶσαι βουλούμενοί τινες, ταύτην μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἐτόλμησαν ἀθετῆσαι, καὶ σχηματίζονται μὲν ὁμολογεῖν αὐτήν, ταῖς δὲ ἀληθείαις ἀρνοῦνται, παρερμηνεύοντες τὸ ὁμοούσιον, καὶ αὐτοὶ βλασφημοῦντες, 15 εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τῷ φάσκειν αὐτοὺς κτίσμα εἶναι αὐτό, καὶ ποίημα διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι· ἀναγκαίως θεωρήσαντες τὴν τῆς ἐκ τοιαύτης βλασφημίας βλάβην γινομένην κατὰ τῶν λαῶν, ἐπιδοῦναι τῇ σῇ εὐλαβείᾳ τὴν ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἐσπουδάσαμεν, ἵνα γνῶ σου ἡ θεοσέβεια ἃ μετὰ πάσης ἀκριβείας γέγρα- 20 πται, καὶ ὅσον πλανῶνται οἱ παρὰ ταύτην διδάσκοντες.

2. Γίνωσκε γάρ, θεοφιλέστατε Αὐγουστε, ὅτι ταῦτα μὲν ἐξ αἰῶνός ἐστι κηρυττόμενα, ταύτην δὲ οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ὡμολόγησαν Πατέρες, καὶ ταύτῃ σύμφηφοι τυγχάνουσι πᾶσαι αἱ πανταχοῦ κατὰ τόπον Ἐκκλησίαι, αἱ τε κατὰ τὴν Σπανίαν, καὶ Βρετα- 25 νίαν, καὶ Γαλλίαν, καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης, καὶ Δαλματίας, Δακίας τε καὶ Μυσίας, Μακεδονίας, καὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν πᾶσαν, καὶ Σαρδηνίαν, καὶ Κύπρον, καὶ Κρήτην, Παμφυλίαν τε, καὶ Λυκίαν, καὶ Ἰσαυρίαν καὶ αἱ κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας καὶ Πόντον καὶ Καππαδοκίαν, καὶ αἱ πλησίον ἡμῶν, καὶ αἱ 30 κατὰ ἀνατολὰς Ἐκκλησίαι, παρὲς ὀλίγων τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων. Ἀπάντων γάρ τῶν προειρημένων καὶ πείρα ἐγνώκαμεν τὴν γνώμην καὶ γράμματα ἔχομεν. Καὶ οἶδας, ὦ θεοφιλέστατε Αὐγουστε, ὅτι, κἂν ὀλίγοι τινὲς ἀντιλέγωσι ταύτῃ τῇ πίστει, οὐ δύνανται πρόκριμα ποιεῖν, πάσης τῆς οἰκουμένης τὴν ἀποστολικὴν πίστιν κρα- 35 τούσης. Ἐκεῖνοι γάρ, πολλῷ χρόνῳ βλαβέντες ἀπὸ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως, φιλονεικότερον ἀνθίστανται νῦν τῇ εὐσεβείᾳ. Καὶ ὑπὲρ τοῦ γινώσκειν τὴν σὴν εὐσέβειαν, καίτοι γινώσκουσιν, ὅμως ἐσπουδάσαμεν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ὁμολογηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ὑποτάξαι. Ἔστι μὲν οὖν ἡ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσα πίστις 40 ἐν Νικαίᾳ αὕτη.

3. Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν

Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τοутέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ
 5 τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καί, Πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ
 10 ἦν, καὶ ὅτι Ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστόν, ἢ τρεπτόν, ἢ ἁλλοιωτόν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

4. Ταύτῃ τῇ πίστει, Αὐγουστε, πάντας ἐπιμένειν ἀναγκαῖον, ὥς θεῖα καὶ ἀποστολική, καὶ μηδένα μετακινεῖν αὐτὴν πιθανολογίαις καὶ λογομαχίαις, ὅπερ πεποιήκασιν οἱ Ἀρειομανῖται, ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντες, καὶ ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ κτιστός, καὶ ποιητός, καὶ τρεπτός ἐστι. Διὰ τοῦτο γάρ, καθὰ προείπομεν, καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἀνεθεμάτισε τὴν τοιαύτην αἵρεσιν,
 20 τὴν δὲ τῆς ἀληθείας πίστιν ὁμολόγησεν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ὅμοιον εἰρήκασιν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί, ἵνα μὴ ἀπλῶς ὅμοιος Θεῷ, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ Θεὸς ἀληθινὸς πιστευῇται· ἀλλ' ὁμοούσιος ἔγραψαν, ὅπερ ἴδιον ἦν γνησίου καὶ ἀληθινοῦ Υἱοῦ, ἀληθινοῦ καὶ φύσει τοῦ Πατρὸς. Ἀλλ' οὐδὲ ἀπηλλοτριώσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ
 25 τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον συνεδόξασαν αὐτὸ τῷ Πατρί καὶ τῷ Υἱῷ ἐν τῇ μιᾷ τῆς ἀγίας Τριάδος πίστει, διὰ τὸ καὶ μίαν εἶναι ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδι θεότητα.

Ἐντυχία γενομένη ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἰοβιανῷ βασιλεῖ, παρὰ Λουκίου καὶ Βερνικιανοῦ, καὶ ἑτέρων τινῶν Ἀρειανῶν, κατὰ Ἀθανάσιον, ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.
 30

Πρώτῃ ἐντυχίᾳ, ἣν ἐποίησαντο ἀπερχομένου τοῦ βασιλέως εἰς κάμπον ἐν τῇ Ῥωμανσίᾳ πόλῃ.

Δεόμεθά σου τοῦ κράτους, καὶ τοῦ βασιλείου σου, καὶ τῆς εὐσεβείας σου, ἀκουσον ἡμῶν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Τίνες ἐστέ, καὶ πόθεν;
 35 Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Κύριε, Χριστιανοί. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Πόθεν καὶ ἐκ ποίας πόλεως; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Ἀλεξανδρείας. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Τί βούλεσθε; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Δεόμεθά σου τοῦ κράτους καὶ τοῦ βασιλείου σου, ἐπίσκοπον ἡμῖν δός. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Ἐκέλευσα τὸν πρότερον, ὅνπερ εἶχετε τὸ πρότερον Ἀθανάσιον,
 40 καθέζεσθαι ἐν τῷ θρόνῳ. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Δεόμεθά σου τοῦ κρά-

τους, καὶ ἐν ἐξορισμῷ καὶ ἐν κατηγορίᾳ ἐστὶν ἔτη πολλά. Στρατιώ-
της ἐξαίφνης ζηλώσας ἀπεκρίνατο· Δέομαί σου τοῦ βασιλείου, αὐτὸς
ἐξέτασον, τίνες εἰσὶ, καὶ πόθεν. Οὗτοι γὰρ εἰσι τὰ λείψανα καὶ ἡ
παραβολὴ τῆς Καππαδοκίας, τὰ ὑπόλοιπα τοῦ ἀνοσίου ἐκείνου Γεωρ-
γίου, οἱ τὴν πόλιν καὶ τὸν κόσμον ἐρημώσαντες. Ἀκούσας ὁ βασιλεὺς 5
ἐπτέρνισε τὸν ἵππον, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν κάμπον.

Δευτέρα ἐντυχία τῶν Ἀρειανῶν.

Κατηγορίας καὶ ἀποδείξεις ἔχομεν κατὰ Ἀθανασίου, ὅστις πρὸ
δέκα καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ἐχωρίσθη ἀπὸ τῶν ἀειμνήστων Κωνσταντίνου
καὶ Κωνσταντίου, καὶ ἐπὶ τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ φιλοσοφωτάτου καὶ 10
μακαριωτάτου Ἰουλιανοῦ ἔσχε τὴν ἐξόρισιν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Αἱ
πρὸ δέκα καὶ κ', καὶ λ' ἐτῶν κατηγορίαι ἤδη παρῆλθον. Ἐμοὶ μὴ
λέγετε περὶ Ἀθανασίου· οἶδα γὰρ διὰ τί κατηγορήθη καὶ πῶς ἐξω-
ρίσθη.

Τρίτη ἐντυχία τῶν Ἀρειανῶν.

15

Καὶ νῦν πάλιν κατηγορίας ἔχομεν ἄλλας τινὰς κατὰ Ἀθανασίου.
Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Οὐκ ἐκ τῆς πολυοχλίας καὶ ἐκ τῶν πολυφωνη-
μάτων τὰ δίκαια φανήσεται· ἀλλ' ἡ ἐκλέξασθε δύο ἐξ ἑαυτῶν, καὶ
ἐκ τῶν τοῦ πλήθους ἐτέρους δύο. Οὐ γὰρ δύναμαι πρὸς ἓνα ἕκαστον
ὑμῶν ἀποφαίνεσθαι. Οἱ ἐκ τοῦ πλήθους εἶπαν· Οὗτοί εἰσι τὰ λεί- 20
ψανα ἀπὸ τοῦ ἀνοσίου Γεωργίου τοῦ ἐρημώσαντος τὴν ἐπαρχίαν
ἡμῶν, καὶ ἐν ταῖς πόλεσι βουλευτὴν μὴ ἑάσαντες οἰκῆσαι. Οἱ Ἀρειανοὶ
εἶπαν· Δεόμεθά σου, εἴ τινα ἂν θέλῃς χωρὶς Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς
εἶπεν· Εἶπον ὑμῖν, ὅτι τὰ περὶ Ἀθανασίου ἤδη διοίκησιν ἔσχε· καὶ
ὀργισθεὶς εἶπε. Φέρι φέρι. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπαν· Δεόμεθά σου, ἐὰν 25
πέμψῃς Ἀθανάσιον, λυμαίνεται ἡ πόλις ἡμῶν, καὶ οὐδεὶς αὐτῷ συν-
έρχεται. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Καίτοι περιεργασάμενος ἔγνων, ὅτι κα-
λῶς φρονεῖ, καὶ ὀρθόδοξός ἐστι, καὶ καλῶς διδάσκει. Οἱ Ἀρειανοὶ
εἶπον· Τῷ μὲν στόματι καλῶς φθέγγεται, τῇ δὲ ψυχῇ δολίως φρονεῖ.
Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Τοῦτο ἀρκετόν ἐστιν, ὅτι ὑμεῖς ἐμαρτυρήσατε 30
περὶ αὐτοῦ, ὅτι καλῶς φθέγγεται καὶ καλῶς διδάσκει. Εἰ δὲ τῇ
γλώσσει καλῶς διδάσκει καὶ λέγει, τῇ δὲ ψυχῇ κακῶς φρονεῖ, πρὸς
τὸν Θεὸν ἔχει. Ἄνθρωποι γὰρ ὄντες τὸν λόγον ἀκούομεν· τὰ
δὲ ἐγκάρδια ὁ Θεὸς οἶδεν. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Κέλευσον ἡμᾶς συνά-
γεσθαι. Ὁ βασιλεὺς εἶπε. Τίς γὰρ καλύει ὑμᾶς; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· 35
Δεόμεθά σου, αἰρεσιώτας καὶ δογματιστάς ἡμᾶς ἀπαγγέλλει. Ὁ βα-
σιλεὺς εἶπεν· Ἔργον αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ τῶν καλῶς διδασκόντων. Οἱ
Ἀρειανοὶ εἶπον· Δεόμεθά σου τοῦ κράτους· τοῦτον βαστάσαι οὐ
δυνάμεθα, καὶ τὰ τεμένη τῶν ἐκκλησιῶν περιῆρεν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν·
Οὐκοῦν ἕνεκεν χρημάτων ἤλθετε ὧδε, καὶ οὐχ ἕνεκεν πίστεως; Καὶ 40
πάλιν εἶπεν· Ἀπέλθετε, καὶ εἰρηνεύετε. Ἐτι προσθεὶς εἶπε πρὸς

τοὺς Ἀρειανούς· Ἀπέλθετε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, αὐριον σὺναξις ὑμῖν ἐστι. Καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν, εἰσὶν ὧδε ἐπίσκοποι, καὶ Νεμεσίνοσ ὧδέ ἐστιν· ἕκαστος ὑμῶν, καθὼς πιστεύει, ὑπογράψει. Καὶ Ἀθανάσιος ὧδέ ἐστιν· ὁ μὴ εἰδὼς τὸν τῆς πίστεως λόγον, μάθη παρὰ Ἀθανασίου. Ἐχετε τὴν αὐριον καὶ ἐπαύριον. Ἐκβαίνω γὰρ ἐγὼ εἰς κάμπον.

Καὶ τις σχολαστικὸς τῶν κυνικῶν ἐνέτυχε τῷ βασιλεῖ. Δέομαι τοῦ βασιλείου σου, προφάσει Ἀθανασίου ἐπισκόπου ὁ καθολικὸς τὰς οἰκίας μου ἤρεν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Εἰ ὁ καθολικὸς τὰς οἰκίας σου ἤρε, τί κοινὸν Ἀθανασίῳ;

Ἄλλος τις σχολαστικὸς Πατάλας εἶπε· Κατηγορίαν ἔχω κατὰ Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Καὶ σὺ τί κοινὸν ἔχεις πρὸς Χριστιανούς, Ἕλλην ὢν;

Τινὲς δὲ τοῦ πλήθους τῶν Ἀντιογέων κατέσχον Λούκιον, καὶ προσήνεγκαν τῷ βασιλεῖ λέγοντες· Δεόμεθα τοῦ κράτους σου καὶ τοῦ βασιλείου σου, ἴδε τίνα ἠθέλησαν ποιῆσαι ἐπίσκοπον.

Ἄλλα ἐντυχία πρὸς τῷ πυλῶνι τοῦ παλατίου γενομένη παρὰ Λουκίου.

Δέομαί σου τοῦ κράτους, ἀκουσόν μου. Ὁ βασιλεὺς ἐστάθη καὶ εἶπε· Σοὶ αὐτῷ Λουκίῳ λέγω, πῶς ἤλθες ὧδε, πλοῖ ἢ πεζῇ; Λούκιος εἶπε· Δέομαί σου, πλοῖ. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Πρὸς σέ λέγω, Λούκιε, ὁ Θεὸς τοῦ κόσμου, καὶ κομήτης ἥλιος καὶ σελήνη, ὀργισθεῖη αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς ἐμπλεύουσιν ἅμα σοι, ὅτι οὐκ ἔρριψάν σε εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἡ ναὺς δὲ ἐκείνη μὴ ἴσχη εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον εὐδρόμους πνοάς, μήτε χειμαζομένη μετὰ τῶν ἐμπλεόντων λιμένος τύχοι.

Καὶ δι' Εὐζώτου ἡξίωσαν τοὺς περὶ Προβάτιον, τοὺς διαδόχους Εὐσεβίου καὶ Βαρδίνου, τοὺς εὐνούχους, ὥς ἵνα συστάσεως τύχωσιν οἱ ἄπιστοι Ἀρειανοί. Καὶ γνοὺς τοῦτο βασιλεὺς, καὶ τοὺς εὐνούχους βασανίσας, εἶπεν· Εἰ τις ἐντυχεῖν βούλεται κατὰ Χριστιανῶν, τοιαῦτα πάθοι. Καὶ οὕτως ἀφῆκεν ὁ βασιλεὺς.

**ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΔΥΟ ΠΡΟΣ ΩΡΕΙΣΙΟΝ ***

**ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΡΟΣ
ΩΡΕΙΣΙΟΝ**

5 Ex Appendice in Acta Sanctorum ad decimam quartam
Maii, p. 49.

Και ἡμέρας ὀλίγας ποιήσας ἐκεῖ, λέγει τῷ ἄββᾳ Θεοδώρῳ·
Ἐπειδὴ ἐγγύς ἐστι τὸ Πάσχα, κατάλαβε τοὺς ἀδελφοὺς κατὰ τὸν
τύπον ὃν ἔχετε, καὶ ἐγώ, ὡς ὁ Κύριος οἰκονομήσει με, ποιῶ. Καὶ
10 ἀσπασάμενος αὐτὸν ἀπέλυσεν, γράψας ἐπιστολὴν δι' αὐτοῦ τῷ ἄββᾳ
Ἐρσισίῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, οὕτως ἔχουσιν τὴν διάνοιαν·

Εἶδον τὸν συνεργόν σου καὶ Πατέρα τῶν ἀδελφῶν Θεόδωρον,
καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Κύριον τοῦ Πατρὸς ἡμῶν Παχουμίου· καὶ ὁρῶν ἡγαλ-
λιασάμην τῆς Ἐκκλησίας τὰ τέκνα, καὶ ὑψῆσαν ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ.
15 Ὁ δὲ Κύριος μισθαποδότης αὐτῶν ἐστι. Μέλλων δὲ ἀποδημῆσαι
Θεόδωρος πρὸς ὑμᾶς, ἐλεγέ μοι τοῦτο· Μνήσθητί μου· κἀγὼ αὐτῷ
ἔλεγον· ἂν Ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθεῖν ἡ δεξιὰ μου·
κολληθεῖν ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν μὴ σου μνησθῶ.¹

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΩΡΕΙΣΙΟΝ

20 In Actis Sanctorum, ex appendice tom. III mensis Maii, p.
50 in, Vita sancti Pachomii.

Ἀκούσας δὲ ὁ ἀγιώτατος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθανάσιος περὶ τοῦ
Πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, ἐλυπήθη, καὶ ἐπεμψε ταύτην τὴν ἐπιστολὴν
τῷ ἄββᾳ Ἐρσισίῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, παραμυθούμενος αὐτοὺς ἐπὶ τῇ
15 κοιμῆσει αὐτοῦ οὕτως·

Ἀθανάσιος ἄββᾳ Ἐρσισίῳ, Πατρὶ μοναχῶν, καὶ πᾶσι τοῖς σὺν
αὐτῷ τοῖς τὸν μονήρῃ βίον ἀσκοῦσιν, καὶ ἐν πίστει Θεοῦ ἰδρυμένοις,
ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἦκουσα περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ μακαρίου Θεοδώρου, καὶ πάνυ
30 μετὰ πολλῆς φροντίδος ἠνεγκα τὴν ἀκοήν, εἰδὼς αὐτοῦ τὸ πρὸς
ὑμᾶς χρήσιμον. Εἰ μὲν οὖν μὴ ἦν Θεόδωρος, πολλοῖς ἂν ὑμῖν μετὰ
δακρύων ἐχρησάμην λόγους, λογιζόμενος τὸ μετὰ θάνατον· ἐπειδὴ δὲ

* Κατὰ τὴν ἐκδοὺν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series
Graeca, τ. 26, σ. 977-980.

1. Ψαλμ. 136, 5-6.

Θεόδωρος ἐστίν, ὃν ὑμεῖς τε καὶ ἡμεῖς ἐγνώκαμεν, τί δεῖ γράφοντά με λέγειν, ἢ· Μακάριος Θεόδωρος· «ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν;»¹ Ἄλλ' εἰ μακάριός ἐστιν ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον· νῦν γὰρ μακαρίζειν τεθαρρήκαμεν, ἔχοντες ἀσφαλῆ τὸν λόγον, ὅτι, καταντήσας ὥσπερ εἰς λιμένα, ἀμείριμον βίον ἔχει. Εἶθε καὶ ἐφ' ἐκάστου ἡμῶν τοῦτο ἔφθανεν! εἶθε τρέχων ἕκαστος οὕτως καταντήσειεν! εἶθε πλέων ἕκαστος προσορμήσειε τὸ ἴδιον σκάφος πρὸς τὸν ἀχείμαστον ἐκεῖ λιμένα, ἵνα μετὰ τῶν πατέρων ἀναπαυόμενος λέγῃ· «ὦδε κατοικήσω, ὅτι ἡρέθην αὐτήν!»² Οὐκοῦν, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι ἀδελφοί, μὴ κλαίετε Θεόδωρον· οὐ γὰρ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει. Μὴ δασκρυέτω τις 10 μνημονεύων αὐτοῦ, ἀλλὰ ζηλούτω τὸν βίον αὐτοῦ. Οὐ δεῖ γὰρ ἐπὶ τῷ ἀπελθόντι εἰς τὸν ἄλυπον τόπον λυπεῖσθαι. Ταῦτα δὲ κοινῇ ὑμῖν γράφω· ἐξαιρέτως δὲ σοί, ὦ ἀγαπητὲ καὶ ποθεινότατε Ὁρσίσιε, ἵνα, κοιμηθέντος ἐκείνου, σὺ τὴν ὅλην φροντίδα ἀναδέξῃ· καὶ γενοῦ ἀντ' αὐτοῦ τοῖς ἀδελφοῖς. Καὶ γὰρ περιόντος ἐκείνου, ἀμφότεροι 15 ὥς εἰς ἐτυγχάνετε· καὶ ἐνὸς ἀποδημοῦντος, ἐπληροῦτο ἡ τῶν δύο χρεῖα, καὶ τῶν δύο παρόντων ὥς εἰς ἐγίνεσθε, τοῖς ἀγαπητοῖς τὰ πρὸς ὠφέλειαν ὁμιλοῦντες. Οὕτως οὖν πράττε, οὕτω ποιῶν γράφε καὶ σήμαινε ἡμῖν περὶ τῆς σεαυτοῦ καὶ τῆς ἀδελφότητος σωτηρίας. Καὶ εὐχεσθε, παρακαλῶ, κοινῇ πάντες, ἵνα ἐπὶ πλεον εἰρήνην βραβεύσῃ 20 ταῖς Ἐκκλησίαις ὁ Κύριος. Καὶ γὰρ καὶ νῦν μετ' εὐθυμίας ἐορτάσωμεν τό τε Πάσχα καὶ τὴν Πεντηκοστήν, καὶ εὐφραίνωμεν ἐπὶ ταῖς τοῦ Κυρίου εὐεργεσίαις. Ἐγράψαμεν ὑμῖν. Προσαγορεύετε πάντας τοὺς φοβούμενους τὸν Κύριον. Προσαγορεύουσιν ὑμᾶς οἱ σὺν ἡμοῖς. Ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαι, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι ἀδελφοί. 25

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΠΡΟΣ ΜΑΞΙΜΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ *

Τῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀληθῶς ποθεινοτάτῳ υἱῷ Μαξίμῳ φιλοσόφῳ, 5
'Αθανάσιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Ἐντυχὼν τοῖς νῦν γραφεῖσι παρὰ σοῦ, τὴν μὲν σὴν εὐλάβειαν ἀπεδεξάμην, τὴν δὲ προπέτειαν τῶν μὴ νοούντων μήτε ἀ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται¹, ἐπὶ πολὺ θαυμάσας, ἐβουλευσάμην ἀληθῶς σιωπῆσαι. Τὸ γὰρ ἐπὶ τοῖς οὕτω φανεροῖς καὶ πλέον φωτὸς 10 λάμπουσιν ἀποκρίνασθαι, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ προφάσεις ἀναισχυντίας τοῖς οὕτω παρανομοῦσι παρέχειν. Καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Σωτῆρος μεμαθήκαμεν. Νιψαμένῳ γὰρ τῷ Πιλάτῳ² καὶ καταλαβομένῳ τὴν συκοφαντίαν τῶν τότε Ἰουδαίων, οὐκ ἔτι ἀπεκρίνατο αὐτῷ ὁ Κύριος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐχρημάτιζε τῇ τούτου γυναικί³, ἵνα μὴ ἐν λόγῳ, ἀλλὰ 15 ἐν δυνάμει πιστεῦνται ὁ κρινόμενος εἶναι Θεός. Τῷ δὲ Καϊάφᾳ μὴ ἀποκρινόμενος πρὸς τὴν φλυαρίαν⁴, αὐτὸς τῇ ἐπαγγελίᾳ τοὺς πάντας εἰς γνῶσιν μετήγαγεν. Ἐπὶ πολὺ γοῦν ὑπερτιθέμενος καὶ ὁρῶν τὴν τῶν ἀναιδευομένων λογομαχίαν, μόλις ἠδέσθην τὸν σὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον, καὶ ὑπηγόρευσα οὐδὲν πλέον τῶν παρὰ σοῦ γραφέν- 20 των, ἵν' οἷς ἀντεῖρηνεν ὁ ἐναντίος, τούτοις λοιπὸν πεισθεῖς, παύσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ, καὶ χεῖλη αὐτοῦ τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον.⁵ Καὶ γένοιτο μὲν τοὺς τοιοῦτους μὴκέτι ὀνειδίσαι μετὰ τῶν παροδευόντων τότε Ἰουδαίων τὸν κρεμάμενον ἐπὶ ξύλου. Εἰ γὰρ ὅτις ἐστι τοῦ Θεοῦ, σώσει αὐτόν.⁶ ἔάν δὲ ἄρα μὴδὲ οὕτως καταδύονται, 25 ἀλλὰ σὺ τῆς ἀποστολικῆς μνημονεύων παραγγελίας, «αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδώς, ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ὧν αὐτοκατάκριτος.⁷» Εἰ μὲν γὰρ Ἕλληνες ἢ τῶν Ἰουδαϊζόντων εἰσὶν οἱ τὰ τοιαῦτα τολμῶντες, ὥς μὲν Ἰουδαῖοι σχάνδαλον, ὥς δὲ Ἕλληνες μωρίαν νομιζέτωσαν 30 τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ.⁸ εἰ δὲ ὑποκρίνονται ὥς Χριστιανοί, μαθέ-

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 1085-1089.

1. Α' Τιμ. 1, 7. 2. Πρβλ. Ματθ. 27, 24. 3. Πρβλ. Ματθ. 27, 19.
4. Πρβλ. Ματθ. 26, 68. 5. Ψαλμ. 38, 1. 6. Πρβλ. Ματθ. 27, 40.
7. Τίτ. 3, 10-11. 8. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 23.

τωςαν τὸν σταυρωθέντα Χριστόν, Κύριον μὲν τῆς δόξης¹, δύναμιν δὲ Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν αὐτὸν εἶναι.²

2. Εἰ δὲ ἀμφιβάλλουσιν, ὅτι καὶ Θεός ἐστιν, αἰδείσθωσαν τὸν Θωμᾶν τὸν ψηλαφήσαντα τὸν ἐσταυρωμένον, καὶ λέγοντα Κύριον
 5 αὐτὸν εἶναι καὶ Θεόν.³ Καὶ φοβείσθωσαν αὐτὸν τὸν Κύριον, τὸν μετὰ τὸ νίψαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν λέγοντα· «Ὑμεῖς φωνεῖτέ με ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ.»⁴ Ἐν ᾧ δὲ σώματι τυγχάνων ἐνίψε τοὺς πόδας, ἐν τούτῳ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐπὶ τὸ ξύλον.⁵ Ἐμαρτυρεῖτό τε δεσπότης τῆς κτίσεως,
 10 συστελλαντος μὲν τοῦ ἡλίου τὰς ἀκτῖνας, καὶ τῆς γῆς τρεμούσης, καὶ τῶν πετρῶν σχιζομένων, καὶ τῶν θημίων ἐπιγόνων, ὅτι ἀληθῶς Θεοῦ Υἱός ἐστιν ὁ σταυρωθεὶς. Οὐ γὰρ ἀνθρώπου τινὸς ἦν τὸ βλεπόμενον σῶμα ἀλλὰ Θεοῦ, ἐν ᾧ τυγχάνων καὶ ὅτε ἐσταυροῦτο, ἤγειρε νεκρούς. Διὸ οὐδὲ καλὸν ἐκεῖνο αὐτῶν τόλμημα τὸ λέγον, ὅτι εἰς
 15 ἀνθρωπὸν τινα ἅγιον ἐγένετο ὁ Θεοῦ Λόγος (τοῦτο γὰρ ἐν ἑκάστῳ ἐγένετο τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων), ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον γεννώμενος, καὶ πάλιν ἀποθνήσκων φαίνηται. Οὐκ ἔτι δὲ οὕτως μὴ γένοιτο! Ἀλλ' ἄπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν τῆς ἀμαρτίας αὐτὸς ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου
 20 προῆλθεν ἄνθρωπος καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, ὡς καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἔφη· «Τί ζητεῖτέ με ἀποκτείνειν ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα;»⁶ Οὐκ ἀνθρώπου τέ τιнос μετέχοντες, σώματος, ἀλλὰ αὐτοῦ τοῦ Λόγου σῶμα λαμβάνοντες, θεοποιούμεθα.

3. Ἀμέλει κάκεῖνο τεθαύμακα, πῶς ὅλως κἂν ἐννοῆσαι τετολή-
 25 κασιν, ὅτι φύσεως ἀκολουθίᾳ γεγένηται ἄνθρωπος. Εἰ γὰρ οὕτως ἦν, περιττὴ τῆς Μαρίας ἡ μνήμη. Οὐδὲ γὰρ οἶδεν ἡ φύσις παρθένον χωρὶς ἀνδρὸς τίκτουςαν. Ὅθεν εὐδοκία τοῦ Πατρὸς Θεὸς ὢν ἀληθινός, καὶ φύσει Λόγος, καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, γέγονε σωματικῶς ἄνθρωπος, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἵν' ἔχων ὁ προσενέγκῃ ὑπὲρ ἡμῶν,
 30 σώσῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἐνοχοὶ ἦσαν δουλείας.⁷ Οὐ γὰρ ἄνθρωπός τις ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν δέδωκεν· ἐπεὶ πᾶς ἄνθρωπος ὑπεύθυνός ἐστι θανάτῳ, κατὰ τὸ, «Γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελευσῇ»⁸, ἐν τῷ Ἀδὰμ εἰρημένον πρὸς πάντας· ἀλλ' οὐδὲ ἑτερόν τι τῶν κτισμάτων· ἐπεὶ πᾶσα κτίσις ὑποπτός ἐστι τροπῆς. Ἀλλ'
 35 αὐτὸς ὁ Λόγος τὸ ἴδιον σῶμα προσήνεγκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα μὴ εἰς ἄνθρωπον ἢ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον, τὴν πίστιν ἔχωμεν. Ἀμέλει καὶ ἀνθρώπου γενομένου αὐτοῦ, θεωροῦμεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.⁹ Ἄ γὰρ διὰ τοῦ σώματος ὑπέμεινε, ταῦτα ὡς Θεὸς

1. Πρβλ. Α' Κορ. 2, 8. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24. 3. Πρβλ. Ἰω. 20, 28.
 4. Ἰω. 13, 13. 5. Α' Πέτρ. 2, 24. 6. Ἰω. 8, 40. 7. Ἐβρ. 2, 15.
 8. Γεν. 3, 19. 9. Ἰω. 1, 14.

ἐμεγάλυνε· καὶ ἐπείνα μὲν σαρκί, θεϊκῶς δὲ τοὺς πεινῶντας ἐχόρταζε. Καὶ εἰ σκανδαλίζεται τις ἐπὶ τοῖς σωματικοῖς, πιστεύτω ἐφ' οἷς ὁ Θεὸς ἐργάζεται. Πυνθάνεται γὰρ ἀνθρωπίνως, τοῦ Λάζαρος κεῖται ¹, ἐγείρει δὲ τοῦτον θεϊκῶς. ² "Ὅθεν μὴδὲ γελάτω τις λέγων παιδίον καὶ ἡλικίαν ὀνομάζων, καὶ αὖξῃσιν, καὶ φαγεῖν, καὶ πιεῖν, καὶ παθεῖν, ⁵ ἵνα μὴ, τὰ ἴδια τοῦ σώματος ἀρνούμενος, ἀρνήσῃται τέλεον καὶ τὴν δι' ἡμᾶς ἐπιδημίαν αὐτοῦ. Καὶ ὥσπερ οὐκ ἀκολουθία φύσεως ἀνθρώπος γεγέννηται, οὕτως ἀκόλουθον ἦν σῶμα λαβόντα αὐτὸν δεικνύναι τὰ ἴδια τούτου, ἵνα μὴ ἡ φαντασία τοῦ Μανιχαίου κρατήσῃ. Ἀκόλουθον δὲ πάλιν ἦν σωματικῶς αὐτὸν χρηματίζοντα μὴ κρύψαι τὰ τῆς ¹⁰ θεότητος, ἵνα μὴ ὁ Σαμοσατεὺς πρόφασιν εὕρῃ, ἀνθρώπον αὐτὸν λέγων, ὡς ἄλλον ὄντα παρὰ τὸν Θεὸν Λόγον.

4. Ταῦτα τοίνυν κατανοῶν ὁ ἄπιστος, μαθέτω ὅτι βρέφος μὲν ἦν ἐπὶ φάτνης, τοὺς δὲ μάγους ὑπέταξε προσκυνούμενος ὑπ' αὐτῶν· καὶ παιδίον μὲν εἰς Αἴγυπτον κατήλθε, τὰ δὲ χειροποίητα τῆς εἰδωλο- ¹⁵ λατρείας κατήργησε· καὶ ἐσταυρωμένος σαρκί, νεκροὺς ἐκ πολλοῦ χρόνου σαπέντας ἤγειρε. Καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι οὐ δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ὑπέμεινε πάντα, ἵν' ἡμεῖς, τοῖς ἐκείνου παθήμασι ἀπάθειαν καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδυσάμενοι ³, διαμείνωμεν εἰς ζωὴν αἰώνιον.

5. Ταῦτα δέ σοι συντόμως ἐκ τῶν σῶν, καθὼς προεῖπον, δεξάμε- ²⁰ νος ὑπηγόρευσα, οὐδὲν πλέον ἐπεξεργασάμενος, ἀλλὰ μόνον τὸ περὶ τοῦ θεοῦ σταυροῦ μνημονεύσας, ἵνα ἐν οἷς ἐσκανδαλίσθησαν οἱ ὀλίγωροι, ἐν τούτοις μεταπαιδευθέντες προσκυνήσωσι τὸν ἐσταυρωμένον. Σὺ δὲ γνησίως τοὺς ἀπίστους πεῖθε· τάχα πως ἀπὸ ἀγνωσίας εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθωσι, καὶ πιστεύσωσι καλῶς. Καὶ εἰ καὶ αὐτάρκη αὐτὰ τὰ παρὰ σοῦ ²⁵ γραφέντα, ὅμως ὑπομνήσεως ἕνεκεν πρὸς τοὺς φιλονείκους προσθεῖναι καὶ ταῦτα καλόν· ἵνα μὴ ὡς ἐλεγχόμενοι, ἐξ ὧν τετολμήκασιν, αἰσχυνθῶσιν, ἀλλ' ὡς ὑπομνησκόμενοι μὴ ἐπιλάβωνται τῆς ἀληθείας. Κρατεῖτω γὰρ τὰ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθέντα· ὀρθὰ γάρ ἐστι καὶ ἱκανὰ πᾶσαν ἀσεβεστάτην αἵρεσιν ἀνατρέφει, ³⁰ καὶ μάλιστα τὴν Ἀρειανὴν, τὴν εἰς τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ δυσφημοῦσαν καὶ ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον δυσσεβοῦσαν. Προσαγόρευε πάντας τοὺς ὀρθῶς φρονοῦντας. Προσαγορεύουσί ^{οο} πάντες οἱ σὺν ἡμῖν.

1. Πρβλ. Ἰω. 11, 34. 2. Πρβλ. Ἰω. 11, 43. 3. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 53.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΝ ΚΑΙ ΑΝΤΙΟΧΟΝ
ΤΟΥΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥΣ *

5

Ἀθανάσιος Ἰωάννῃ καὶ Ἀντιόχῳ, τοῖς ἀγαπητοῖς υἱοῖς καὶ συμ-
πρεσβυτέροις, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Ἐχάρην δεξάμενος ὑμῶν καὶ νῦν ἐπιστολὴν, ὅτι μάλιστα ἀπὸ
Ἱεροσολύμων ἐγράψατε καὶ χάριν ὑμῖν ἔχω, ὅτι ἐδηλώσατε περὶ τῶν
10 ἀδελφῶν, τῶν ἐκεῖ συναγομένων, καὶ περὶ τῶν βουλομένων προφάσει
ζητημάτων ταράττειν τοὺς ἀκεραίους. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων παραγ-
γελλέτω ὁ Ἀπόστολος, Μὴ προσέχειν τοῖς λογομαχοῦσι, καὶ μηδὲν
ἕτερον ζητοῦσιν ἢ λέγειν τι καινὸν καὶ ἀκούειν. Ὑμεῖς δέ, ἔχοντες τὸν
θεμέλιον ἀσφαλῆ, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ τὴν
15 τῶν Πατέρων περὶ τῆς ἀληθείας ὁμολογίαν, τοὺς πλέον τι ταύτης ἢ
ἐλαττον λαλεῖν θέλοντας ἀποστρέφεσθε, καὶ μᾶλλον τῆς τῶν ἀδελφῶν
ὠφελείας γίνεσθε, εἰς τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν, καὶ τὰς ἐντολάς τηρεῖν.
ἵνα καὶ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων, καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐντολῶν τη-
ρήσεως δυνηθῶσιν εὐάρεστοι τῷ Κυρίῳ φανῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς
20 κρίσεως. Πάνυ δὲ τεθαύμακα τὴν θρασύτητα τῶν τολμῶντων λαλεῖν
κατὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν, τοῦ ἀληθῶς Θεοῦ δούλου Βασιλείου τοῦ
ἐπισκόπου. Ἐκ γὰρ τῆς τοιαύτης φλυαρίας ἐλέγχεσθαι δυνήσονται,
ὥς οὐδὲ τῶν Πατέρων ἀγαπῶντες τὴν ὁμολογίαν. Προσαγορεύετε τοὺς
ἀδελφούς. Προσαγορεύουσιν ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοί. Ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν
25 Κυρίῳ εὐχομαι, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι υἱοί.

* Κατὰ τὴν ἐκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 1165-1168.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΠΡΟΣ ΠΑΛΛΑΔΙΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ*

Ἀγαπητῷ υἱῷ Παλλαδίῳ πρεσβυτέρῳ Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος, 5
ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Καὶ τὴν παρὰ τοῦ μόνου γραφεῖσαν ἐπιστολὴν δεξάμενος, ἐχάρην, μάλιστα ὅτι συνήθως ἐπνεες ὀρθοδοξίας. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ἦν μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Ἰνοκентίου διάχεις, οὐ πρῶτον νῦν, ἀλλ' ἐκπαλαι μαθὼν, ἀπεδεξάμην σου τὴν εὐλάβειαν. Οὕτω τοίνυν πρῶτον, γράφε καὶ γνώριζε ἡμῖν, πῶς ἐκεῖ οἱ ἀδελφοί, καὶ πῶς οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας περὶ ἡμῶν διανοοῦνται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῶν μοναζόντων τῶν ἐν Καισαρείᾳ ἐδήλωσας, ἔμαθον δὲ παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Διανίου, ὡς λυπούμενων καὶ ἀνθισταμένων αὐτῶν τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν Βασιλείῳ τῷ ἐπισκόπῳ, σὲ μὲν ἀπεδεξάμην δηλώσαντα, αὐτοῖς δὲ τὰ πρέποντα δεδήλωκα· ἵνα ὡς τέκνα ὑπακούωσι πατρί, καὶ μὴ ἀντιλέγωσιν, οἷς αὐτὸς δοκιμάζει. Εἰ μὲν γὰρ ὑποπτος ἦν περὶ τὴν ἀλήθειαν, καλῶς ἐμάχοντο· εἰ δὲ τεθάρρηκας, τεθαρρήκαμεν δὲ καὶ πάντες ἡμεῖς, ὡς καύχημα τῆς Ἐκκλησίας ἐστίν, ἀγωνιζόμενος μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ διδάσκων τοὺς δεομένους· οὐ χρὴ πρὸς τὸν τοιοῦτον μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδέχεσθαι τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ συνείδησιν. Ἐξ ὧν γὰρ διηγήσατο ὁ ἀγαπητὸς Διάνιος, μάτην φαίνονται λυπούμενοι. Αὐτὸς μὲν γάρ, ὡς τεθάρρηκα, τοῖς ἀσθενοῦσιν ἀσθενὴς γίνεται, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσῃ· οἱ δὲ ἀγαπητοὶ ἡμῶν, ἀποβλέποντες εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, καὶ τὴν οἰκονομίαν, δοξαζέτωσαν τὸν Κύριον, τὸν δεδωκότα τῇ Καππαδοκίᾳ τοιοῦτον ἐπίσκοπον, ὅλον καὶ ἐκάστη γῶρα ἔχειν εὐχεται. Καὶ σὺ οὖν, ἀγαπητέ, θέλησον αὐτοῖς δηλῶσαι, ἵνα, ὡς ἔγραψα, πεισθῶσι. Τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὺς συνίστησιν εὐγνώμονας πρὸς πατέρα· τοῦτο καὶ τὴν εἰρήνην ταῖς Ἐκκλησίαις διαφυλάξει. Ἐρρῶσθαί σε ἐν Κυρίῳ εὐχομαι, 30 ἀγαπητέ υἱέ.

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 1168-1169.

1. Α' Κορ. 9, 22.